DIMITRIE CANTEMIR

DIVANUL

Ediție îngrijită și studiu introductiv de

VIRGIL CÂNDEA

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

București, 1969

DIVANUL
SAU
DISPUTA ÎNŢELEPTULUI CU LUMEA
SAU
JUDECATA SUFLETULUI CU TRUPUL

PRIN TRUDA ŞI SÎRGUINŢA LUI

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

RECENT ÎNTOCMITĂ DIN „VECHIUL ŞI NOUL TESTAMENT", SPRE SLAVA ŞI FOLOSUL NEAMULUI MOLDOVENILOR, ÎN ZILELE BINE-CREDINCIOSULUI, PREALUMINATULUI ŞI PREAÎNĂLŢATULUI STĂPÎN ŞI DOMN AL ÎNTREGEI MOLDOVE

DOMNUL DOMN

IOAN ANTIOH CONSTANTIN-VOEVOD,

BINE-CREDINCIOASA TURMĂ A MOLDOVENILOR FIIND PĂSTORITĂ DE PREASFINŢITUL ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT AL PREASFINŢITEI MITROPOLII A SUCEVII, DOMNUL

SAVVA

PRIN GRIJA ŞI SUPRAVEGHEREA PREACINSTITULUI ŞI NOBILULUI BOIER DOMNUL LUPU BOGDAN HATMANUL. S-A TIPĂRIT ÎN VESTITUL ORAŞ IAŞI, REŞEDINŢĂ DOMNEASCĂ.

ÎN ANUL DE LA FACEREA LUMII 7206, [IAR] DE LA NAŞTEREA LUI HRISTOS 1698, LUNA AUGUST, 30.

S-a tipărit şi prin truda smeriţilor Athanasie ieromonahul şi Dionisie monahul din Moldova.

DIVANUL

SAU

GÎLCEAVA ÎNȚELEPTULUI CU LUMEA

SAU

GIUDEȚUL SUFLETULUI CU TRUPUL[1],

PRIN DE TRUDA ȘI DE OSTENINȚĂ IUBIREA

A LUI

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD[2]

ÎNTÎIU IZVODIT ȘI DE IZNOAVĂ DIN „VECHIUL ȘI NOUL TESTAMENT"[3], ÎN SLAVA ȘI FOLOSINȚA MOLDOVENESCULUI NIAM[4], ÎN VREMILE A MĂRIEI-SALE BLAGOCESTIVULUI, PREALUMINATULUI MOLDAVII<I> OBLĂDUITORIU

IOAN ANTIOH CONSTANTIN-VOEVOD[5],

ALCĂTUIȚI,

TURMA A PRAVOSLAVNICULUI MOLDOVENESCULUI NĂROD DE PREA OSVINȚITUL PĂRINTELE SAVVA, ARHIEPISCOPUL ȘI MITROPOLITUL SUCÉVII[6]

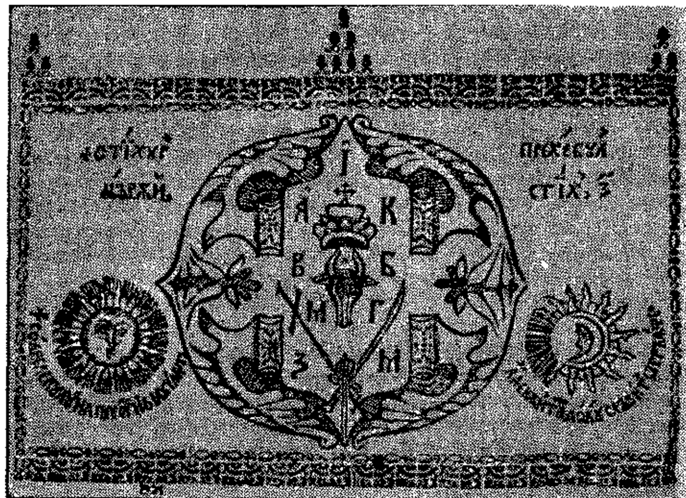
OCÎRMUINDU-SĂ.

IARĂ CU OSIRDIIA ȘI EPITROPIIA CINSTITULUI ȘI BLAGORODNICULUI BOIAR, DUMNEALUI LUPUL BOGDAN HATMANULUI[7], S-AU TIPĂRIT ÎN ORAȘUL SCAUNULUI DOMNII,

ÎN IAȘI[8],

VĂ LÉAT DÉ LA ADAM 7206,
IARĂ DE LA MÎNTUINȚA LUMII 1698, M<E>SEȚA AVGUST, 30[9].

Și s-au tipărit prin osteniala smeriților și mai-micilor Athanasie Ieromonahul și Dionisie monahul, moldovénii[10].

Stihuri pre he<r>bul
țărîi, stih<uri> 7

I<OAN>

A<NTIOH> C<ONSTANTIN>
V<OEVOD> B<OJIEIU>
M<ILOSTIIU> G<OSPODAR>
Z<EMLI> M<OLDAVSKOI>

Soarele cu luna pre unde luceaște,
Adecă-n tot locul, slăvit să grăiaște[11]

Herbul țărîi, vechii ș-au fost ales buăr,
Numele vestindu-și ca tunul prin nuăr.
Noii mai pre urmă, avîndu-l moșie,
Tot acel vechiu nume mai vestindu-l șie.
Într-această vréme cine-l stăpînéște
O, Dumnădzău svinte, tu îl ocrotéște,
Că mîna ta svintă l-au încorunatu-l
Și brațul tău tare l-au întemeiatu-l.
Părințasca scară și scaunul dîndu-i,
Ceriasca ta armă, crucea, întindzindu-i,
Spata-i povățéște biruind pre toată
Vădzut, nevădzută vrăjmășasca gloată,
Cărunțéțe vadză, bătrîneaț-agiungă,
Slăvit fericéște-l cu viață îndelungă[12].

EPISTOLĂ DEDICATORIE

CĂTRE BINE-CREDINCIOSUL, PREALUMINATUL, PREAVENERATUL ȘI MULTDORITUL MEU FRATE MAI MARE ȘI BUN

IOAN ANTIOH CONSTANTIN-VOEVOD

PRIN MILA LUI DUMNEZEU STĂPÎN ȘI DOMN AL ÎNTREGEI MOLDOVE, DIN PARTEA FRATELUI MAI MIC ȘI SMERIT AL PREALUMINĂȚIEI-SALE

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

Astronomii, adică cercetătorii stelelor — prealuminate, preaînălțate și iubitul meu frate — demonstrează că dintre toate stelele care se arată pe cer, numai două sînt imobile și fixe; dintre acestea, ei spun că una se află în partea de sus a cerului, iar cealaltă în partea de jos a lui; pe cea dintîi o numesc *polul arctic* și pe cea din urmă *polul antarctic* și spun că în jurul lor se învîrtesc corpul și cercul cerului*.

Așadar, fratele meu mai mare și prea dorit, aceste două stele, deși sînt depărtate și separate una de alta printr-o mare distanță, totuși — potrivit calculului — ele rămîn totdeauna nedespărțite, deși separate, așa încît echilibrul lor reciproc, starea imobilă
Iv și liniștea | uneia față de cealaltă nu pot fi împiedicate sau înlăturate nici de imensa întindere a cerului, nici de marea grosime a sferei pămîntului. Și întocmai cum două roți sînt prinse într-o osie, așa și aceste două stele, deși sînt depărtate printr-o atît de mare distanță le putem lega, cu mintea, ca printr-un ax**.

La mijlocul distanței dintre aceste două stele se află centrul, care constituie punctul median al cuprin-

---

* R.P. Petri Berchorii Pictaviensis, *Reductorium morale sive tomus secundus de rerum proprietatibus*, Coloniae Agrippinae, p. 116, V, c. XXXI, *De Polo: Polus est stella minima, immobilis, in superiori parte coeli, et est duplex, polus scilicet arcticus et antarcticus. Et inter istos duos polos transit axis linea intellectualis circa quam totum coelum movetur, sicut circulus circa centrum.*

** R.P. Petri Berchorii Pictaviensis, *op. cit.*, V, c. VII, *De Axe: Axis est linea intellectualis quae inter duos pollos et stellas immobiles protenditur, circa quae coelum diametraliter circumfertur.*

Ir BLAGOCESTIVULUI, PREALUMINATULUI ŞI NOAĂ CINSTITULUI, DULCELUI ŞI MAI MARELUI FRATE,

IOAN ANTIOH CONSTANTIN-VOEVOD,

CU DUMNĂDZĂIASCA MILĂ, DOMN, OBLĂDUITORIU ŢĂRÎI MOLDOVII, DE LA AL MĂRII-SALE MAI MIC ŞI PLECAT FRATE,

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

CARTE DE ÎNCHINĂCIUNE[13]

Astronomii, adecă a stélelor cunoscători — prealuminate, cinstite, iubitul mieu frate — întru toate cîte întru a ceriului trup stéle să poartă, doaă numai neclătitoare şi nemutătoare a fi arată, carile una în partea ceriului diasupra, iară alta în partea ceriului dedesupt a să afla povestesc: una *polus arcticus*, iară alta *polus antarcticus* le număsc, prin carile a ceriului trup şi rătundzală să învîrtéşte[14].

Acéste dară doaă stéle, mai-marele mieu şi iubit frate, macar că cu starea una de la altă lungă depărtare şi mare deosăbire au, însă iarăşi — după socotială — pururea nedespărţite şi totdeauna nedeosăbite sint; şi a lor una cătră alta driaptă potrivire şi
Iv una împotriva altiia neclătită odihnire şi ră | dzimare, nici a ceriului lată lăţime, nici a sferii pămîntului groasă grosime a o opri sau a o despărţi pot. Că precum 2 roate într-o osie să liagă, aşea acéle printr-o o mintiască osie (care *axon* să chiamă) una cu alta să, prin atîta de meidian despărţire, întrulocadză.

Într-acéste 2 stéle chendrul, adecă ţinta a mijlocirii cîtinţii ceriului, să înmijlociadză, şi în acea adevărată mijlocire a rătundzélii pămîntului să aşadză, carile, din vîrtutea a acelor 2 drept-cumpănite şi potrivite

sului ceresc şi care e situat chiar la mijlocul cercului pămîntului. Datorită forţei acelor două stele drept echilibrate şi potrivite, toate cele ce se află deasupra, în cer, nu pot să se clintească sau să se mişte cîtuşi de puţin, nici în sus, nici în jos, la dreapta sau la stînga, ci oricîte intră în cuprinsul cerului se sprijină din toate părţile pe acel centru aşezat exact la mijloc.

Aşadar, fratele meu mai mare preadulce şi iubit, cu aceste două stele s-ar putea asemăna doi fraţi sau inimile a doi fraţi adevăraţi; căci oricît ar fi ei de depărtaţi şi înstrăinaţi unul de altul cu vieţuirea trupească prin marea distanţă la care se află, dar prin dispoziţia sufletului — pe care nimic nu o poate împiedica, pentru că sufletul însuşi nu poate fi împie-
IIr dicat, ci ajunge şi acţionează pretutindeni — |ei se găsesc totdeauna nedespărţiţi şi în toate uniţi.

Acum însă „ce este bine sau ce este frumos, spune *Psalmul* 132, decît să locuiască fraţii împreună?". Căci iubirea dintre doi fraţi, întocmai ca centrul dintre cele două stele, stă la mijloc, invariabilă şi temeinică, între inimile lor, se păstrează întreagă şi fără cusur, şi astfel, din cele două inimi izvorăşte o iubire adevărată, care se socoteşte întocmai ca un al treilea frate. Deci aceştia, fiind legaţi şi împletiţi cu lanţul de aur al dragostei frăţeşti, devin de neînfrînt şi de nedespărţit. Mărturiseşte Eclesiastul (4, 12): „Funia întreită nu se va rupe uşor". Asemenea fraţi vor reuşi întotdeauna, în orice împrejurare şi pretutindeni, precum tîlcuieşte iarăşi Înţeleptul în *Proverbele* sale 30,29: „Trei sînt cei ce pornesc bine la drum".

Tales filozoful, unul din cei şapte înţelepţi ai Greciei, obişnuia să mulţumească zeilor săi pentru trei lucruri*: mai întîi, pentru că l-au făcut om şi nu animal; al doilea, pentru că l-au făcut bărbat şi nu femeie, şi în al treilea rînd, pentru că l-au făcut grec şi nu barbar. La fel şi eu, preadulce şi venerate frate al meu mai mare, pentru trei lucruri înalţ slavă, cinste şi închinare lui Dumnezeu cel în treime, dar

---

* Diogene Laerţiu I, 33.

stéle, acélea cîte deasupra chentrului[15] întemeiate sînt, nicicum în sus sau în gios, în driapta sau în stînga a să muta sau a să clăti pot; ce oricîte în a cîtinții ceriului cuprindere să cuprind, toate într-acel în mijloc drept-mijlocit chentru să radzimă spreste tot.

Ca acéste dară 2 stéle — dulcele mieu iubit mai mare frate — doi frați sau doaă inimi a doi (însă adevărați) s-ari asămîna putea frați, carii cu starea locului și cu depărtarea deosăbirii trupești macar că cît departe depărtați[16] și cu petrécere neîntrulocați ari fi, însă după a sufletelor de nemică cevași oprită pătrundere (de vréme ce sufletul neoprit și prin toate pătrundzitoriu iaste) pururea nedepărtați, totdeauna
11r și-n toate date întrulocați | să află.

„Acmu dară ce-i bine sau ce-i frumos, decît a petréce frații împreună", dzice *Psalmul* 132. Așeadară, între doi frați dragostea, ca între doaă stéle chentrul, nemutată, prea întemeiată să mijlociadză; adecă, între doaă inimi a doi frați, nesmintită și nebetejită să așadză; și așea, din doaă inimi o adevărată dragoste izvoréște, carea ca al triilea frate a fi să socotéște. Aceștia dară, cu acel de aur al dragostii frățești legîndu-să și împletindu-să lanțuh, nerupt și neîndoit va fi; mărturiséște Înțeleptul: „Funea întreită anevoie să va rumpe" *(Eclisiastul* gl. 4, sh. 12). Aceștea totdeauna în toate și pretutindirea bine vor îmbla; adeveréște iarăși Înțeleptul: „Trei sînt carile bine îmblă" (*Pilde* gl. 30, sh. 29).

Thalis filosoful, carile dintre cei șeapte ai grecilor înțelepți unul era, pentru trei lucruri bodzilor săi mulțămită și blagodarenie a face obiciuit era: întîiu căci om și nu dobitoc, a doa căci bărbat și nu făméie, a treia căci ellin și nu varvar l-au făcut[17]. Așeadară eu, dulcele mieu, cinstite și mai mare frate, pentru trei lucruri celui în troiță de o ființă Dumnădzău, vécinic atotțiitoriu și chivernisitoriu împărat, slavă, cinste și închinăciune trimăt: întîi, căci nezloslavnic,

unul prin natură, împăratul veacurilor, atoatecîrmuitorul şi ţiitorul: mai întîi, pentru că nu m-a făcut
IIv străin şi de altă credinţă, ci creştin|ortodox; în al doilea rînd, pentru că nu m-a făcut adept al altei biserici, ci al celei răsăritene; în al treilea rînd, pentru că m-a făcut şi m-a născut nu fratele altcuiva, ci al prealuminăţiei-tale, din acelaşi tată şi din aceeaşi mamă; al prealuminăţiei-tale, pe care te consider ca pe un acoperămînt şi cetate statornică şi bine întemeiată. Aceasta o dovedeşte înţeleptul Solomon cînd zice *(Prov.* 18, 19): „Fratele ajutat de frate este ca o cetate tare şi înaltă". Ca un izvoraş care caută să curgă spre un rîu mare, aşa şi eu mă străduiesc alergînd spre luminăţia şi spre slava luminăţiei tale, ca să-mi sporească propria mea glorie; frumos vorbeşte despre aceasta Esther (10,6): „Apa mică creşte [făcîndu-se] apă mare". Şi cu toate că bine a zis un filozof oarecare că „gura care se laudă pe sine nu miroase bine", însă cum laudele măriei-tale se socotesc drept laudele mele, sînt sigur, şi prea bine ştiu, că adevărul pe toate le învinge şi le stăpîneşte. Aşadar, îmbrăcînd veşmîntul acestui adevăr — după *Cîntarea cîntărilor* (4,11): „Mireazma hainelor mele este ca mireazma Libanului" — voi lăuda, voi mări şi tuturor le voi mărturisi, cu ajutorul lui Dumnezeu, că prealuminăţia-ta este pentru mine laudă, cinste şi ajutor. Căci pe cine altul să laud? Prorocul mă învaţă: „Nu da altuia slava ta
IIIr şi cele de folos ţie neamului| străin" *(Bar.* 4,3). Iată de ce cu cucernicie mă voi închina luminăţiei-tale ca unui stăpîn, ca unui frate şi ca unui mai-mare al meu. Şi cum să nu te cinstesc şi să nu te mărturisesc? Repet: Dacă voi tăcea eu, nu vor striga inima şi dragostea mea? Vor tăinui ele nenumăratele binefaceri ale prealuminăţiei-tale faţă de mine? Nu voi striga oare asemenea Prorocului [*Ps.* 26,16]: „Tatăl meu şi mama mea m-au părăsit, dar domnul (şi fratele meu) m-a luat?"

Aşadar, în schimbul tuturor acestor necontenite şi dese binefaceri ale prealuminăţiei-tale faţă de mine,

IIv innoplemennic, ce | pravoslavnic creştin; a doa, căci
nu altii besérici, ce ai Răsăritului următoriu; a treia,
căci nu altuia, ce mării-tale dintr-un părinte şi dintr-o
maică m-au făcut şi m-au născut frate, pre carile ca
pre o întemeiată şi vîrtoasă sprijenială şi cetate te
ţiiu. Adeveréşte împăratul Solomon dzicînd: „Fratele
carile să agiutoréşte de frate, ca o cetate vîrtoasă"
(*Pildele* gl. 18, sh. 19). Aşijdirea, precum izvorul mic
în apa mare a da năzuiaşte, aşea eu cătră măriia-ta şi
cătră a mării-tale cinste alergînd, cinstea să mi să
măriască; precum frumos grăeaşte Esthir: „Izvorul
mic în apa mare să măréşte" (gl. 10, sh. 6). Şi macar
că de un filosof oarecarele s-au grăit: „Gura carea
singură pre sine să laudă să fie puţind"[18] (mai vîrtos
că ale mării-tale laude ale méle sint), însă precum
adevărul pre toate biruéşte şi preste toate stăpînéşte,
adeverit şi ştiut îmi iaste. Cu a acestuia, dară, a
adevărului veşmint îmbrăcîndu-mă, „mirosul veşmin-
telor méle ca mirosul zmirnii", mărturiséşte *Cîntarea
cîntărilor* (gl. 4, sh. 11). Pentru aceasta cinsti-voiu,
lăuda-voiu şi aceasta tuturor mărturisi-voiu căce mie
în cinste, în laudă şi — cu a lui Dumnădzău agiutoriu —
agiutînd îmi eşti. Dară pre cine voiu cinsti? «Pro-
IIIr rocul mă învaţă: „Nu da altuia slava ta, şi | vredniciia
ta niamului strein" (*Varuh* gl. 4, sh. 3); pentru aceasta
cu cinste, ca domnului şi fratelui mieu mai mare, mă
voiu închina. Şi cum nu te voiu cinsti? Iarăşi voiu
dzice; şi cum nu voiu mărturisi? iarăşi voiu grăi.
Că eu de voiu tăcea, au inima şi dragostea cum nu va
striga? Au acélea ale mării-tale cătră mine nenumărate
de bine faceri nu vor mărturisi? Au cu prorocul împre-
ună nu voi cînta: „Părintele mieu şi maica mea m-au
lăsat pre mine, iară domnul mieu (şi fratele mieu)
m-au luat pre mine"? [Ps. 26, 16].

Pentru aceasta dară, a mării-tale totdeauna şi-n toate dzile cătră mine, dintru acea adevărată frăţască dragoste izvorîte, ca de viiaţă făcătoare de binefaceri

izvorîte din adevărata dragoste de frate ca nişte izvoare dătătoare de viaţă — cărora nu sînt în stare să le răspund şi să le răsplătesc,— ofer puţin pentru mult şi închin acest dar mic pentru unul mare, cu rugămintea de a fi primit. El este primul născut al minţii mele simple şi necoapte, dar l-am ales, l-am legat şi îl ofer ca pe un buchet de flori gingaşe culese şi înmănunchiate şi ca pe un prim rod şi vlăstar al ostenelii mele, pentru înmiresmarea prealuminăţiei-tale.

Mai mult chiar, toate acestea, culese şi înmănunchiate cu oarecare osteneală şi grijă din numeroase grădini cereşti, iar nu pămînteşti, le-am prefăcut în flori ce nu se veştejesc*, pline de parfum persistent; şi am
III[v] fost îndemnat la aceasta, | ştiind că prealuminăţia-ta apreciază şi se asociază unor asemenea strădanii. Şi după cum şi în alte vremi ale prealuminăţiei-tale multe flori s-au sădit şi au înflorit, tot aşa mă rog ca prealuminăţia-ta să binevoiască şi să poarte grijă ca şi aceste osteneli ale mele (care sînt ca nişte floricele adunate de un grădinar simplu şi neiscusit) să fie sădite, să înflorească şi să fie dăruite tuturor. Dar mai ales neamul nostru, al moldovenilor, să fie îndemnat de prealuminăţia-ta să strige cu *Cîntarea cîntărilor* (2,12) şi să spună arătînd [cartea aceasta] unul altuia: „Au răsărit florile în ţara noastră!"

Desigur însă că acest modest dar al meu nu-i vrednic de mărEţia şi rangul prealuminăţiei-tale, pentru că numeroşi alţi oameni vrednici şi minunaţi au realizat multe lucrări strălucite, admirabile şi vrednice de amintire şi le-au răspîndit în lume, lăsîndu-le apoi spre amintirea lor asemenea soarelui, care în timp senin îşi trimite razele şi asemenea luminii care luminează întunericul. Şi poate oare lumina

---

* Cp. Saadi, *Gulistan*, prefaţă: „Din grădina-n care te-ai plimbat, ne-ai adus vreun dar prea minunat? — M-am gîndit, răspunse înţeleptul, că de-ndată ce voi fi aproape de-ale trandafirilor tufişuri, rupe-voi de trandafiri o poală, prietenilor mei să-i dăruiesc" (trad. rom. de George Dan, Buc., 1964, p. 9); „Rozele-n cinci zile veştejesc pe masă./ Dar *Grădina florilor* veşnic amiroasă" (*idem*, p. 18).

izvoară arătate, cărora răsplătire și la preț prețuire a da vrédnic nefiind, acest al mieu puținteluș pentru mult, mititeluș pentru mare dar cu rugăminte spre priimire îl aduc — carele dintîi născutul a proastii și nevrédnicii méle minți, ca un de floricéle cules și legat mănuncheaș, carele întîia a osteninții méle răzsădire și odrăslire iaste, spre a mării-tale bună mirosală l-am, alegîndu-l și gătindu-l, adus[19].

Însă cu oarece și osîrdie și osteninţă, din a multora, nu de pemintești, ce cerești ogoară, neveștedzitoare floricéle, cu nestricătoriu miros adunate și-ntrulocate li-am
IIIv prefă- | cut. Însă cu această îndemnare, pre măriia-ta priimitoriu și a ostenéle ca acéstea însoțitoriu știind, precum și alte întru ale mării-tale vremi multe s-au răzsădit ș-au înflorit[20], așea mă rog ca și acéstea ale méle ostenéle (carile sint ca niște de un prost și neînvățat grădinariu adunate floricéle) a să sămăna, a să sădi, a înflori și tuturor depreună a să obști să binevoiești și să nevoești. Și mai vîrtos tot moldovenescul nostru niam cu *Cîntarea cîntărilor* a striga, și unul altuia în bucurie arătînd a cînta să să îndeamne, dzicînd: „Flori s-au deșchis în pămîntul nostru!" (gl. 2, sh. 12).

Însă măcar că acest al mieu dărișor mării-tale nevrédnic și netrébnic iaste, căce mulți minunați, multe minunate, slăvite și lumii obștite șie pre urmă lăsate au făcut ș-au arătat, de pomenire destoinice lucruri, carele ca soarele în sănina vréme dau radze și ca lumina în întunérec ce luminiadză. Au poate dară luminuța lumînărélii împotriva soarelui să strălucească? Au poate muvilița în a Olimbului munte coastă să să cunoască? Ba. Însă, precum fericitul Pavel grăiaște, adevărat iaste: „În casa mare nu numai de aur și de argint, ce și de lemn și de lut trebuesc vase"/
IVr (*Către Timothei, Cartea 2* gl. 2, sh. 20). Și macar că toate blăstămățiile și nevredniciile în mine să află, însă mării-tale plăcute și învoite fiind, de triabă și

unei mici lumînări să înfrunte soarele, sau poate să se mai vadă un pisc neînsemnat înaintea unui munte uriaş ca Olimpul?* Desigur că nu! Dar, precum adevărat ne învaţă fericitul Pavel (2 *Tim.* 2,20), „într-o casă mare sînt necesare nu numai vase de aur
IVr şi de argint, ci şi de lemn şi de lut", | şi chiar dacă în lucrarea mea de faţă se pot afla multe lipsuri şi lucruri neînsemnate, totuşi, pentru că vor fi plăcute şi primite de prealuminăţia-ta, se vor socoti demne şi folositoare. Şi cu toate că nu se cuvine ca tocmai eu să spun aceasta, însă „modestia" aceea despre care vorbeşte Isaia [63,5] m-a ajutat, şi prinzînd din ea putere şi îndrăzneală, oferind şi închinînd prealuminăţiei-tale aceste prime roade ale tinerei mele vîrste, cu toată smerenia cer şi mă rog să le accepte cu o privire binevoitoare.

Cu aceste gînduri, semnez
Al prealuminăţiei-tale mai mic şi smerit frate

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

De la Adrianopol

---

* Cp. Saadi, *Gulistan*, prefaţă: „Piere nimbul faclei lîngă soare, iar un minaret oricît de nalt, scund e lîngă muntele Alvand" (*trad. rom. cit.*, p. 22).

vrédnice sint; şi macar că aceasta a dzice nevrédnic sint, însă: „Nevredniciia mea, acéia mi-au agiutat", dzice *Isaiia* (gl. 63, sh. 5) [21], şi cu aceasta învrednicindu-mă, această a tineréţelor méle întîia născută roadă mării-tale închinînd şi dăruind, bine învoită, priimită şi plăcută a fi cu plecăciune rog, poftesc. Şi-ntru aceasta, rămîiu

Al mării-tale mai mic şi plecat frate,

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVODA

De la Udriiu

IVv Sîrguinciosului cititor, salutare!

Preacinstite şi sîrguinciosule cititor, iată, ţi se pregătesc trei mese modeste spre sufleteasca-ţi desfătare. Pe cea dintîi îţi sînt pregătite cele ale lumii, adică ale trupului, şi anume, plăcerile cele prea nebune, rele, corupătoare de suflet şi cu totul ucigătoare; dar îţi sînt înfăţişate totodată şi cele ale înţeleptului, adică ale sufletului: înţelepciunea, cunoaşterea, precum şi frîul, piedica şi abstinenţa de la nestrunitele pofte lumeşti, ca să nu zic trupeşti.

Pe cea de a doua prezentîndu-se martori şi mărturii atît pentru minciunile şi flecărelile cu care este obişnuită lumea, cît şi pentru cuvintele adevărate rostite de înţelept, se dovedeşte că lumea este mincinoasă şi deşartă, iar înţeleptul, vrednic de crezare şi adevărat.

Pe ultima masă — a treia —, faţă de disputa şi confruntarea care a avut loc mai înainte între înţelept şi lume, adică între suflet şi trup, aceştia sînt învăţaţi ca, împăcîndu-se şi căzînd de acord, să meargă amîndoi împreună după porunca lui Dumnezeu şi să păşească drept pe aceeaşi cale, şi sînt îndemnaţi ca, în veşnicie, ca şi aici pe pămînt, să păstreze între ei pacea şi prietenia.

Examinîndu-ţi, deci, în faţa acestor trei mese, adică în aceste cărticele, starea şi frumuseţea trupului, ca şi a sufletului tău, ca în faţa a trei oglinzi strălucitoare
Vr şi fără de pată, | gîndeşte-te, şi dacă vei vedea vreun defect sau vreo urîţenie, îndreapt-o şi orînduieşte-o frumos şi precum se cuvine şi împodobeşte-o, pentru ca să te învredniceşti a fi cinstit şi plăcut atît lui Dumnezeu, cît şi oamenilor.

Aici, deci, vei afla care este urîţenia şi frumuseţea trupului şi care urîţenia şi frumuseţea sufletului, căci aici sînt înfăţişate atît podoaba, cît şi goliciunea amîndorura: mai întîi lumea, adică trupul, spre care

IVv Cetitoriului şi de osteninţă iubitoriului, bucurie!

Cinstite şi de trudă iubitoriule cetitoriu, iată trei, spre a sufletului dulce gustare, ţi se întind mescioare. În cea dintîiu dară, ale lumii, adecă a trupului, nebunii şi réle, sufletului stricătoare şi de tot omorîtoare pofte — şi, împotrivă, a înţeleptului, adecă a sufletului înţelepciune, cunoştinţă şi spre lumeştile, să nu dzic trupeştile, desfrînate pofte înfrînare, oprire şi părăsire — să cuprinde.

În cea a doa, pentru ale lumii grăite minciuni şi bîrfituri şi pentru a înţeleptului vorovite adevărat cuvinte marturi şi mărturii aducîndu-să, lumea de mincinoase, iară înţeleptul de credincios să dovedéşte.

În cea mai pre urmă, carea a treia iaste, pentru gîlcévele şi pîrăle carele mai denainte între înţelept şi-ntre lume, adecă între suflet şi-ntre trup, s-au făcut, ca păceluiţi, bine învoiţi şi după dumnădzăeştile porunci amîndoi împreună pre o cale şi pre un drum a îmbla şi a să îndrepta îi învaţă; şi precum cea vécinică, aşea cea vreménnică, între dînşii a să alcătui, pace şi prietinirea îi invitiadză.

Într-acéste trei mescioare, adecă trătăjei, ca în
Vr trei luminoase şi neprăvuite oglinde[23], precum | a trupului, aşea a sufletului stat şi podoabă îţi, privind, socotéşte şi ceva dintr-acéstea lipsă sau grozav vădzind, tocméşte şi cum să cade frumos orînduiaşte şi împodobéşte, şi precum lui Dumnădzău, aşea oamenilor plăcut şi cinstit a fi să te învredniceşti.

Aicea dară, carea grozăviia şi frumséţea trupului, şi carea grozăviia şi frumséţea sufletului să fie vei afla. Căci amînduror podoabele şi dezbrăcările, iată, de faţă stau. Întîi dară lumea, adecă trupul, spre care, în adîncime, nemăsurate bezne fără fund, iaste să te răpască şi în véci fără eşire să te, prăpădind, chinuiască. Aşijdirea înţeleptul, adecă sufletul, de acea beznă

caută să te răpească un abis de întunecime fără măsură și să te chinuiască în veci, fără scăpare, torturîndu-te; apoi înțeleptul, adică sufletul, care te ferește de întunecimea aceea și de nevoia cea mare, te împiedică să alergi spre ea și te încurajează, îndemnîndu-te spre slava eternă, spre nesfîrșita bucurie și fericire care luminează și limpezește bezna întunericului lumesc, dezvăluindu-ți și învățîndu-te cele vrednice de cinste și de laudă.

De asemenea, te învață, îți arată și îți dovedește minciunile cele greșit cunoscute și cu nedreptate grăite de lume, adică de trup, prin *Sfînta Scriptură* cea nouă și cea veche și prin răspunsurile sale corecte; pe care tu, examinîndu-le și încercîndu-le cu rațiunea sănătoasă și dreaptă, vei afla viață veșnică, precum mărturisește și evanghelistul Ioan (5,39), zicînd:
Vv „Cercetați | *Scripturile* căci vi se pare că aveți în ele viața veșnică".

La aceste trei mese iată că ți s-au dat și două pahare, dintre care vei lua pe acela care o să-ți placă. Unul, însă, deși frumos și îmbietor aurit pe dinafară, este pe dinăuntru de aramă și conține o băutură cumplită și otrăvitoare; celălalt pahar este nearătos și neplăcut pe dinafară, însă este în întregime aurit pe dinăuntru și plin cu o apă dătătoare de viață și cu o băutură cît se poate de dulce. Paharul frumos și îmbietor este lumea sau împărăția lumii, iar paharul nearătos și umil la înfățișare este cerul sau împărăția lui.

Dintre aceste două pahare dumnezeiescul părinte David, frumos, după cum se cuvine și cu multă înțelepciune, a ales, zicînd: „Paharul mîntuirii voi lua și numele Domnului voi chema" (*Ps*. 115,4).

Paharul vieții. Acest pahar este cel care împărtășește cu adevărat viață și nemurire; dulcea lui băutură este nesecată; conținutul lui adapă veșnic sufletul cu vinul bucuriei și al veseliei. Acesta este paharul despre care Domnul Isus Hristos, mîntuitorul nostru cel cu braț puternic, zice: „Beți dintru acesta toți" (*Mt*. 26,28; *Mc*. 14,23; *Lc*. 22,20). Paharul acesta
VIr conține băutura cu adevărat | dumnezeiască și duhovni-

și prăpastie ferindu-te și despre a ei alergare împiedecîndu-te, spre care slavă, fericire și în véci fără sfîrșire bucurie te îndemnînd învitiadză, carile bezna întunérecului lumăsc arată și luminiadză și célea carile cinsteșe și de laudă vrédnice a fi descopere și învață.

Așijdirea a lumii, adecă a trupului, rău cunoscute și strîmb grăite minciuni, cu ale sale drépte răspunsuri și cu vechile și noaăle *Svinte Scripturi* adeveréște, ivéște și dezvăléște, carile cu întreg suflet cercîndu-le și ispitindu-le, vécinica, vei afla, viiață, precum
Vv mărturiséște Evanghelistul: | „Ispitiți *Scripturile*, că vi să véde voaă într-însele viața vécilor a avea *(Ioan* gl. 5, sh. 39).

La acéste trei dară mése, iată, și doaă ți s-au dat păghară[24], dintru carile, carile îți va fi voia, acela vii lua. Însă unul pre denafară cu frumoasă și plăcută poleială, iară pe dinlontru de aramă, cu cotlită și cumplit otrăvită băutură; iară altul nearătos și nedrăgăstos pre denafară, însă de aur pre dinlontru și de a vieții apă și plină de dulciață băutură plin iaste. Adecă păharul frumos, arătos, lumea sau împărățiia ei, păharul nearătos și cu smerit chip ceriul sau împărăție lui iaste.

Dintr-acéste doaă păghară bogooteţul David bine, cum să cade, frumos, înțelepțéște s-au ales: „Păgharul mîntuinții voi priimi — dzice — și numele Domnului voi striga" (*Psalm* 115, sh. 13).

Păharul vieții. Acesta adevărat păgharul carele viață drége și nemoarte mestéște iaste; a acestuia păghar dulce băutură nu să mai sfîrșéște; a acestuia păghar plinire sufletul în véci cu vinul cel de veselie și de bucurie adapă. Acesta-i păgharul pentru carele Domnul nostru Iisus Hristos și mîntuitoriul nostru cel cu braț vîrtos dzice: „Luați, béți dintr-acesta toți" (*Math.* gl. 26, sh. 26; *Marco* gl. 14, sh. 22; *Luca* gl. 22,
VIr sh. 19). Într-acesta păghar acea duhovniciască | adecă sufletiască iaste băutură „dintru carea toți aleșii lui Dumnădzău vor să bea", mărturiséște Pavel *(Cartea I Cor.* gl. 10, sh. 4). Pentru nearătarea dară cea pe

cească, din care, bînd, toţi aleşii lui Dumnezeu se vor bucura, după cum mărturiseşte Pavel (*I Cor.* 10,4). Aşadar, o, iubitule, să nu te dezguşti, nici să te întristezi pentru urîţenia dinafară a paharului, căci deşi nu se arată ochilor trupeşti, el pare şi este chiar foarte frumos pentru ochii sufleteşti; de aceea, apropiindu-te cu dragoste, ia-l şi bea, fiindcă săturîndu-ţi sufletul, el va potoli flacăra ce se înalţă din pojarul necurăţiilor şi, domolind-o, o va răcori.

Paharul morţii. De asemeni, să nu se amăgească ochiul tău de frumuseţea dinafară a celuilalt pahar, şi inima ta, rîvnind marea iscusinţă cu care a fost făcut, să nu-l dorească, pentru că în el se ascunde o nebunie otrăvitoare, iar despre cei ce iau acest pahar spune Prorocul: „Beau şi se tulbură şi devin nebuni" (*Ier.* 25,16). Pentru cei ce beau din el zice iarăşi un alt proroc: „Tulburatu-s-au şi s-au clătinat ca beatul, iar toată înţelepciunea lor s-a năruit" (*Ps.* 106,27) şi tot fericitul acela zice: „Foc şi pucioasă şi suflare de vifor va fi partea paharului lor" (*Ps.* 10,6). Acesta este paharul despre care spune, iarăşi, binecuvîntatul acela: „Şi vor bea din el toţi păcătoşii pămîntului" (*Ps.* 74,8). Acesta-i paharul urgiei lui Dumnezeu, despre care el însuşi zice: „Ia acest pahar de vin neamestecat din mîna mea şi vei adăpa toate neamurile
VIv şi vor bea şi vor vărsa şi vor înnebuni" (*Ier.* 25,| 15—16; vezi şi *Apoc.* 16,19 şi 14,10).

Pe lîngă cele arătate, iată că pe aceste mese se află tot felul de bucate, iată că ţi se pun dinainte tot felul de poame, aici poamele vieţii şi cele ale morţii, acolo pîinea vieţii şi cea a morţii; iar tu pe care le vei voi, pe acelea le vei mînca. Să nu te amăgească însă fructul frumos al morţii, arătos la înfăţişare şi îmbietor la vedere, ci adu-ţi aminte cum, odinioară, cu acest fruct s-a amăgit Eva şi, dîndu-l şi bărbatului ei, sărmanul neam al oamenilor s-a întors îndată spre moarte; căci şi tu, mîncîndu-l, îţi va părea dulce, dar mai apoi, schimbîndu-se în amăreală, îţi va otrăvi sufletul, precum mărturiseşte Ioan: „Făcutu-s-a

denafară, o, iubitule, nu te scărîndăvi, nici te mîhni, căci frumos iaste, numai trupeştilor ochi nearătos a fi li să pare; ce cu dragoste priimindu-l, ia, bea, că sufletul săturîndu-l, a necurăţiilor pojar şi înălţată pară va stînge şi va, potolind, stîmpăra.

Păharul morţii. Aşijdirea, pentru a celuialaltă pre denafară frămséţe păghar, ochiul tău nu să amăgiască şi ghizdăviia lui inima ta să nu, rîvnind, pofţiască, că într-însul otrăvită nebunie iaste şi pentru carii păgharul acela priimăsc, Prorocul aşea dzice: „Beau şi să turbură şi să nebunesc" [*Ier*. 25, 16]. Pentru băutorii lui, iarăşi alt Proroc dzice: „Turburatu-s-au şi clătitu-s-au ca batul şi toată înţelepciunea lor ş-au vărsat" (*Psalm* 106, sh. 27), şi iarăşi acela fericitul dzice: „Foc, iarbă pucioasă şi duh vivornic — partea păharului lor" (*Psalm* 10, sh. 6). Acesta-i păgharul acela pentru carile iarăşi acela blagoslovit grăiaşte: „A căreia drojdii nu vor scădea şi vor bea toţi păcătoşii pămîntului" (*Psalm* 74, sh. 8). Acesta-i păgharul al urgiei lui Dumnădzău, pentru carele singur dzice: „Ia păgharul a vinului urgiii méle şi vii drége dintr-însul tuturor niamurilor pămîntului şi vor bea şi să
VIv vor | turbura şi vor nebuni" (*Ieremiia* gl. 25, sh. 15—16; caută şi *Apocal*. gl. 16, sh. 19 şi gl. 14, sh. 10).

După aceasta, pre meşcioare[25], pre acéstea, iată tot féliul de hrană, iată tot niamul de poamă: iaste poama vieţii, iaste poama morţii, iaste pîinea vieţii, iaste pîinea morţii — carele vii vrea, acélea vei mînca. Frumoasă dară şi arătoasă la chip şi mîngîioasă la vidére, poama morţii; nu te amăgi, ce pomenéşte precum odînăoară cu aciastă poamă Evva s-au înşelat şi, dînd şi bărbatului său, săracul, omenescul rod, îndată spre moarte s-au înturnat. Că mîncînd dulce îţi va părea, însă amărîndu-să, sufletul îţi va otrăvi; mărturiséşte Ioan: „Făcutu-s-au — dzice — gura mea ca miiarea, şi dacă mîncaiu, amărîtu-s-au în pînticile mieu" (*Apocal*. gl. 10, sh. 10).

— zice — gura mea ca mierea şi, după ce am înghiţit, amărîtu-s-a pîntecele meu" *(Apoc.* 10,10).

Masa necurăţiei. Pe masa necurăţiei stau pîinea şi vinul nedreptăţii, iar cei care şed la ea mănîncă pîinea necurăţiei şi beau vinul nedreptăţii — zice Înţeleptul *(Prov.* 4,17). Pe masa lăcomiei sînt întinse bucatele nesaţiului, iar cei ce mănîncă din ele nu cunosc săturarea. Oare nu despre aceştia zice Prorocul: „Sînt ca nişte cîini fără de ruşine în suflet, care nu cunosc saţiul"? (*Is.* 56,11 şi *Iez.* 7,19).

Masa curăţiei. Pe această masă stau puse înainte
VII[r] pîinea vieţii şi vinul| nemuririi; zice Domnul: „Cel ce mănîncă trupul meu şi bea sîngele meu nu va gusta moarte" (*Io.* 6,51). Pe această masă se găseşte fructul pomului vieţii, şi cel care îl va mînca va trăi în veac. Pe masa aceasta se găseşte hrana cuvîntului dumnezeiesc: „Nu numai cu pîine va trăi omul, ci şi cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu" (*Dt.* 8,3; *Mt.* 4,4).

Acum dar, o, vrednicul meu cititor, iată: ai în faţă masa dreptăţii, pîinea vieţii, vinul nemuririi şi fructul de viaţă dătător, şi ţi se arată în chip clar şi lămurit care sînt şi opusele, şi potrivnicele acestora. Osteneala mea este de a le semnala aci, însă depinde de voinţa ta pe care din ele să le alegi şi pe care să nu le alegi*.

Mai notează-ţi că în *Cartea întîia* s-au însemnat pe margine capitolele pentru a se înţelege mai bine ce mărturii se aduc faţă de învinuirile din *Cartea a doua***.

De asemenea, cele 77 de articole privitoare la *Încheierea păcii* îţi sînt arătate iarăşi, prin capitole mici notate marginal, fiecare articol cu problema lui.

Acestea dar cercetează-le, citeşte-le şi străduieşte-te să nu rămîi doar cu citirea lor; căci pînă ce nu le pui în aplicare nu ai nici un folos, după cum bine adevereşte sfîntul Grigore din Nazianz: „Învăţătura
VII[v] celui care te| învaţă nu valorează nimic dacă cuvîntul lui nu se potriveşte cu faptele". Şi precum zice Apos-

---

* „Pe care să le faci şi pe care să nu le faci."

** *Sic!* Sensul exact este altul: în *Cartea a doua* se aduc mărturii împotriva învinuirilor din *Cartea întîi*.

Masa necurățiii. Pre masa necurățiii pîinea și vinul nedreptății iaste și carii la dînsa șed „mănîncă pîinea necurățiii și beau vinul nedreptății", dzice Înțeleptul (*Pilde* gl. 4, sh. 17). Pre masa lăcomiii bucatele nesațiului sint puse, și carii dintr-însă mănîncă, săturarea nu știu. Au nu pentru aceștea dzice prorocul: „Cîinii fără rușine nu știură săturarea"? (*Isaiia* gl. 56, sh. 11 și *Iezecheil*, gl. 7, sh. 19).

Masa curățiii. Așijdirea, pre masa curățiii pîinea
VII[r] vieții, vinul nemorții iaste; | dzice Domnul: „Cine carnea mea mănîncă și singele mieu bea nu va gusta moarte" (*Ioan* gl. 6, sh. 50—51). Pre aciasta masă poama a pomului vieții să pune; cine o va mînca în véci va trăi. Pre masa aciasta hrana dumnădzăescului cuvînt pusă iaste: „Nu din singură pîinea viu va fi omul, ce din tot cuvîntul carele din gura Domnului iase" (*Devteronom* gl. 8, sh. 3 și *Math.* gl. 4, sh. 4).

Acmu dară, o, destoinicule cetitoriu, iată masa dreptății, pîinea vieții, vinul nemorții și poama de viață dătătoare și acestora luptătoare și înpomcișitoare, carile să fie aiave și chiar ți să arată. Aceastea dară cu scrisoarea a le însămna, osteninţa la mine; iară dintr-acéstea, carile a face și carile a nu face, învoința la tine iaste.

Așijdirea, aminte să-ți fie că în *Cartea dintîiu*, la care pîră *Cartea a doa* care mărturie să aduce, glavinele pre margine însămnate sint pentru mai pre lesne pricéperea[26].

Așijdirea, céle *Pentru aședzarea păcii 77 de ponturi*, care pont, pentru care triabă să fie, iarăși cu glavine pre margini îți sint arătate.

Acéstea dară cercînd, citind și ispitind, nu numai cu citiala să rămîi, că pînă nu le vii duce la praxes, folosințe nu-i, precum frumos svintul, adeveréște,
VII[v] Grigorie[27]: „Învățătura aceluia ce grăiaște să | piiarde cînd glasul cu lucrul nu să agiutoréște", și precum dzice Apostolul: „Nu cela carile au cunoscut poruncile, ce care li-au făcut pre dînsele, numai acela va eși mîntuit" (*Ioan* gl. 13, sh. 17 și *Iiacov* gl. 1, sh. 25).

tolul: „Nu cei ce ascultă, ci cei care împlinesc legile vor fi îndreptăţiţi" (*Rom.* 2,13; *Ioan* 13,16; *Iac.* 1,25).

Aplecîndu-te asupra acestei osteneli a noastră din *Sfintele Scripturi*, dacă, după cum se întîmplă de obicei, vei găsi vreo greşală sau abatere, gîndeşte-te — cine este fără greşală? — şi potriveşte şi îndreaptă cele greşite. Iar milostivul Dumnezeu, în viaţă prosperă păzindu-te, să te facă să creşti şi să sporeşti în orice bine, atît trupeşte, cît şi sufleteşte.

Cel ce se roagă pentru binele tău,

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

Spre aceştii ai noastre ostenințe din *Svintele Scripturi* dîndu-te, şi — precum ştiut iaste — ceva greşală sau lunecare aflînd, cel negreşit cine să fie pomenéşte şi céle smintite şi greşite îndriaptă şi tocméşte şi Dumnădzău milostivul, în fericită viiață cruțindu-te în toate bine, precum trupéşte, aşea sufletéşte, adaoge şi sporéşte.

Voitoriulu-ți de bine,

IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVODA

VIIIr PREALUMINATULUI, PREACUCERNICULUI
ŞI MULT ÎNVĂŢATULUI
IOAN DIMITRIE CONSTANTIN — VOEVOD

Toate cele de la Dumnezeu dorite!

Cu mare bucurie şi plăcere am primit scrisoarea şi cartea luminăţiei-tale, cu atît mai mult cu cît am recunoscut în aceasta prima roadă a învăţăturii tale. Te felicit pentru recunoştinţa ta, preaviteazul meu suflet! Cu înţelepciune ai judecat, ca eu, plugarul care am ostenit la holda minţii tale, după cuvîntul Apostolului, să-i primesc cel dintîi roadele [*II Tim.* 2,6] care — să mă crezi, pentru că vorbesc fără nici o linguşire — aşa de frumoase şi dulci la gust mi s-au părut, încît n-am putut să nu strig: „O, cu totul princiară retorică! Cu cîte haruri şi cu cîte glorii îi îmbogăţeşti în scurtă vreme pe cei ce te iubesc!" Şi îndată mi-am adus aminte de acel pămînt prea roditor pe care îl laudă Evanghelistul pentru că a rodit înmulţit sămînţa pe care am primit-o, şi mi-am zis că parabola s-a împlinit, şi în nobleţea minţii tale, care, primind modestele seminţe ale umilei mele învăţături, a dat înmiit rodirea în învăţături.

VIIIv Pe lîngă acestea am admirat | în acelaşi timp creştineasca ta rîvnă care nu s-a lenevit ca, spre mărirea

VIII[r] PREALUMINATULUI, BLAGOCISTIVULUI
ȘI PREACUVÎNTĂREȚULUI
IOAN DIMITRIE CONSTANTIN — VOEVODA

Toate céle de la Dumnădzău dorite!

A măriii-tale poslanie și carte cu toată inima și cu bucurie priimit-am și cu atîta mai mult, căci pre alor tale învățături întîiu odraslă o am cunoscut. Ferice-ți de buna învoință, preavitiazul mieu suflet. Înțelepțéște ai giudecat ca eu, plugariul carile la holda minții tale am ostenit[28], după Apostolului cuvînt, „mai întîiu din roada ei să iau" [*2 Tim.* 2, 6]; de care lucru, să mă credzi, de vréme ce afară din toată îmbunarea grăiesc, atîta de frumoase și dulce în gustare mi-au părut, cît a nu striga n-am putut: „O, întru tot împărătiasă ritorică! cu cîte daruri, cu cîte slave, în puțină vréme pre iubitorii tăi îmbogățăști!" Și îndată aminte de roditoriul acela pămînt mi-am adus, pre carele Evanghelistul, cum că au rodit cu multul înmulțită sămînța ci au priimit, îl laudă și cum că aceasta pildă și întru blagorodiia minții tale s-au plinit am dzis; carea puțină sămînță ai smeritii méle didăscălii priimindă, întru învățături, cu miile înmulțită, au răsărit roadă.

VIII[v] Și cu acéstea încă mirîndu-mă, | am tot atunceași creștiniasca ta rîvnă lăudat, că îndată, spre slava lui Dumnădzău, în candila aceștii cărticéle, a darului și

lui Dumnezeu, să aprindă îndată lumina harului şi a învăţăturii dintr-însa în candela acestei cărţulii, mai ales pentru ca s-o vadă toţi cei care au ochi scrutători şi să mărturisească faptul că, acolo unde învăţătura găseşte o natură bună, adică o minte iscusită, precum e a luminăţiei-tale, pe cele grele le face uşoare, iar pe cele aproape cu neputinţă pentru cei mulţi le face posibile.

Demnă de laudă am cunoscut deci cartea aceasta, fiind valoroasă şi desăvîrşită întru toate, şi tot aşa o va socoti oricine nu va avea ochii sufletului întunecaţi de fumul invidiei. Căci cartea are atît un rost minunat, cît şi înţelesuri înalte, învăţătură cu totul ortodoxă, care este principiul cucerniciei noastre, o împărţire foarte judicioasă a părţilor după subiecte, o exprimare limpede, foarte plăcută şi retorică, pe măsura limbii locale a moldovenilor, foarte bogată în argumente din *Scriptura veche şi cea nouă*, împodobită îndeajuns cu povestiri şi zicale de-ale înţelepţilor păgîni şi, într-un cuvînt, atît de plină de învă-
IXr ţătură, încît cei mai mulţi care nu-ţi cunosc | inteligenţa îngerească, datorită minunăţiei nici nu vor crede că este rodul ostenelii tale. Dar cum, după Tales, „timpul este mai înţelept decît toate lucrurile"*, el va arăta, acolo unde există nişte începuturi ca acestea, ce roade pline de slavă şi cît de nepreţuite rezultate va aduce sfîrşitul.

Călătoreşte deci bine cu darul lui Dumnezeu, prealuminate, întru dragostea învăţăturii şi a înţelepciunii şi fii încredinţat că nu după mult timp înţelep-

* Diogene Laerţiu I, 35.

a învățăturii ce întru tine ai, lumina a aprinde nu te-ai lenevit. Şi mai vîrtos, pentru ca toți ai cărora ochi sămăluitori sint, să vadză·şi să mărturisască cum că învățătura unde vreo ființă bună, adecă vreo iscusită minte află — precum a mării-tale — pre céle gréle, iuşoare şi pre céle ce la mulți preste putință sint putincioase le face.

Lăudată dară, ca pre o vrédnică şi întru toate desăvîrşit a mării-tale, am cunoscut cartea, şi aşea o va cunoaşte fietecine ai căruia, cu fumul zavistii, sufleteştii ochi întunecați nu-i vor fi, de vréme ce cartea aceasta aflare minunată şi gînd, deciia şi didascalie cu totului tot pravoslavnică are, carea capul şi începătura credinții noastre iaste; aşijderea despărțirea părților ei după pricini, foarte cum să cuvine; şi a voroavii înfrumşețare, pre cît a moldovenescului niam limbă a cuprinde poate[29], cu ritoricesc meşterşug împodobită; adîncă şi bogată la dovedirile a *Véchii şi noaăi Scripturi*; cu istorii şi răspunsuri şi a celor de pre denafară înțelepți îndestulită, înfrumşețată[30]; şi, ca cu un cuvînt să dzic, cu didascalie tocmită, atîta cît mai mulți
IXr cei ce de înge-|riasca isteciune şi a minții-ți ascuțire ştire n-au — pentru prea de minune lucru ce iaste — a mării-tale osteninţă a fi, a o socoti, să vor îndoi[31]. Ce macar cum, de vréme ce, precum Thalis filosoful dzice: „Decît toate lucrurile, mai înțeliaptă iaste vrémea", singură ea va arăta, de ună vréme ce începăturile pînă într-atîta îți sint, cît de slăvite roduri şi preacinstite lucrări sfîrşitul aştiaptă.

Acmu dară, prealuminate, bine călătoréşte şi cu darul lui Dumnădzău spre a învățăturii şi a înțelepciunii dragoste sporéşte; şi aşea adevărit să fii că nu îndelungă vréme şi în rîndul a marilor săi vitéji înțelepciunea numărîndu-te, te va încununa. Vieţuiaşte, ai pravoslavnicii besérici cu miile dorit odor şi de pururea prin înțelepciune întru céle cătră Dumnădzău înăl-

ciunea te va încununa, trecîndu-te în cartea marilor săi eroi. Să trăieşti, odor preadorit al Bisericii ortodoxe! Sporeşte necontenit prin înţelepciune în urcuşurile către Dumnezeu şi întru folosirile aproapelui! Amin.

Smerit rob şi rugător al luminăţiei-tale,

IEREMIA CACAVELAS

țări procopsind, întru a celor de aproape folosiri să fii. Amin.

A mării-tale smerită slugă și rugătoriu,

IEREMIIA CACAVELAS

IXv Urmează alegoria *Desfrînata Lume sau Trupul* și *Omul înțelept sau Sufletul* comentată prin citatele biblice (n. ed.):

„Ce iaste omul, căci l-ai pomenit, sau fiiul omului, că l-ai cercetat? Micșuratu-l-ai cu puțin oarece decît îngerii, cu slavă și cinste l-ai încorunat, aședzatu-l-ai preste lucrurile mînulor tale. Toate ai suppus supt picioarele lui — oile și boii, încă și dobitoacele cîmpului, paserile ceriului și peștii mării" [*Ps*. 8, 4—8]. „Nepriiatinii omului, căsașii lui" (*Mihe<ea>*, 3, 7). „Înțelepciunea cărnii, moarte" (*Rom.* 3, 8). „Ucide s<u>f<le>t<e>le carile nu mor" (*Ezec.* 3, 13).

1r A LUI IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

DIVANUL LUMII CU INȚELEPTUL
sau
DISPUTA SUFLETULUI CU TRUPUL

CARTEA ÎNTÎIA

1. *Ți se cuvine să știi de cine a fost făcută lumea*

Înțeleptul: După cum mi se pare, voiam și doream să te cunosc, lume trufașă, amăgitoare și vremelnică: Cine te-a zidit? Ce ești? De cînd ești? Și de cînd ești, cum petreci?

2. *Să crezi că lumea este făptura lui Dumnezeu*

Lumea: Eu sînt făptura și creatura împăratului cel veșnic; sînt o grădină plină de pomi, de pomi plini de roade sau, mai adevărat, o vistierie plină de toate bunătățile; de 7207 ani m-a alcătuit Domnul în această frumoasă înfățișare; petrec cu oamenii și oamenii cu mine.

3. *Să știi că lumea este trecătoare*

Înțeleptul: Firește, știu și cred că ești creatura lui Dumnezeu și, de asemenea, grădină de flori, însă, după cît îmi dau seama, florile tale repede se ofilesc, și nu-și mai recapătă nicidecum frumusețea dinainte;
1v pomii și roadele pomilor tăi mă tem | să nu fie ca pomul acela din care i-a poruncit Dumnezeu lui Adam

1r A LUI IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD

DIVANUL LUMII CU ÎNȚELEPTUL

sau

GIUDEȚUL SUFLETULUI CU TRUPUL

CARTEA ÎNTÎIA

Glava 1. *Lumea de cine-i făcută a ști ți să cade*[32]

Înțeleptul: Vrére-ași și ași pofti ca să te știu — precum mi să pare -o, lume falnică, amăgitoare și trecătoare, cine ti-au făcut și ce ești, de cînd ești, și de cînd ești, cum te ții?

2. *Lumea de Dumnădzău făcută a fi créde*

Lumea: Eu sint fapta și plăzmuirea a véciniculu împărat și sînt grădină plină de pomi sau pomi plini de roadă și mai adevărat, vistériu plin de tot binele; și sînt 7207 de ani[33] de cînd într-acesta chip frumos Domnul m-au meșterșuguit; și mă țiiu cu oamenii și oamenii cu mine.

3. *Lumea trecătoare a fi să știi*

Înțeleptul: Adevărat precum plăzmuirea lui Dumnădzău să fii, știu și crez. Așijdirea, grădină plină de flori. Numai eu — precît pricep — florile tale iară curund veștedzitoare, cădzătoare și în nemică întorcă-
1v toare; și pomii și poamele pomilor tăi | mă tem să nu, ca pomul cel ce Dumnădzău au poruncit lui Adam a nu

să nu mănînce, iar el, călcînd porunca Dumnezeului și ziditorului său, a mîncat și cu moarte a murit; avuțiile vistieriei tale sînt nestatornice și ca praful se risipesc; petrecerea ta cu oamenii și a oamenilor cu tine este deșertăciune și amăgire, iar cît privește vechimea anilor tăi, tare mă mir că te rabdă Dumnezeu cînd ești atît de amăgitoare, de mincinoasă și de ucigătoare, și nu te nimicește cu un ceas mai devreme! Dar, prin faptul că te suportă, el își arată preabogata sa milă și îndelunga-i răbdare.

4. *Nu te amăgi cu frumusețile lumii*

Lumea: Vai, om ignorant și vanitos, cum poți să spui că sînt amăgitoare și mincinoasă? Nu te uiți să-mi vezi și să-mi cunoști frumusețile? Nu-mi vezi înfățișarea nobilă? Nu deslușești bunătățile mele? Nu iei seama la desfătările și la dezmierdările mele?

5. *Lucrurile lumii sînt ca praful în bătaia vîntului*

Înțeleptul: Văd frumusețile și găteala ta ca iarba și ca floarea ierbii și bunurile tale în mîinile tîlharilor și în dinții cariilor; desfătările tale sînt praf și fum, ce se înalță în aer într-un nor mare și se spulberă deodată, de parcă nici n-ar fi fost. |

2r 6. *Să nu te întristezi văzîndu-i puternici pe împărații neamurilor*

Lumea: Vai de tine, necugetatule și prostule, ce tot zici că înțelegi bine lucrurile? Cu ce cunoaștere și cu ce socoteală spui cuvîntul acesta? Uite, ia aminte și gîndește-te la împărați, cum dărîmă și întemeiază cetăți, cum nimicesc și adună oștiri, cum omoară și iartă, cum iau și cum dau! Gîndește-te la bogați, pe care eu îi îmbogățesc, că nu le lipsește absolut nimic și dacă poftesc ceva obțin numaidecît! Oare nu eu le dau, sau nu de la mine iau ei acestea?

7. *Norocul în lume nu aduce fericire*

Înțeleptul: Și pînă cînd moștenesc ei acest bun și fericit dar al tău?

mînca, să fie şi porunca Dumnădzăului şi a ziditoriului său călcînd, au mîncat şi cu moarte au murit. Iară avuţiile vistériului tău, nestătătoare; petrécerea ta cu oamenii şi oamenii cu tine, deşertare şi amăgială iaste. Iară pentru a anilor vechime cîtă ai, mult mă mir: atîta cît eşti de amăgitoare, mincinoasă[34] şi şugubaţă, cum te Dumnădzău rabdă şi nu te, cu un cias mai înainte, prăpădéşte? Ce cu aciasta pre a sa prea bogată milă şi îndelungă răbdare svitéşte.

4. *Cu a lumii frumséţe nu te amăgi*

Lumea: O, nebunule şi deşertule de minte, cum că amăgitoare şi minciunoasă să fiu, dzici? Nu cauţi să vezi şi să cunoşti frumséţele méle? Nu prăveşti podoaba mea? Nu oglindeşti bunurile méle? Nu iai aminte desfătările şi dezmierdările méle?[35]

5. *Lucrurile lumii ca pravul înnaintea vîntului*

Înţeleptul: Vădz frumséţele şi podoaba ta, ca iarba şi ca floarea erbii[36]; bunurile tale în mînule tălharilor şi în dintele moliilor; desfătările tale: pulbere şi fum[37], carele cu mare grosime în aer să înnalţă şi, îndată răşchirîndu-să, ca cînd n-ar hi fost să fac. |

2r 6. *Pre împăraţii limbilor putérnici vădzînd, nu te măhni*

Lumea: Vai, nepriceputule şi streinule de minte, ce dzici că ai bună pricépere? Cu ce minte şi cu ce socotială cuvînt ca acésta dzici? Eni ia aminte şi ia sama pre împăraţi, cum sfărîmă şi fac cetăţi, cum prăpădesc şi fac oaste, cum omoară şi iartă, cum iau şi dau — şi prăvéşte pre bogaţi, pre carii eu îi îmbogăţăsc, că nicecum ceva le lipséşte şi tot ce poftesc li să află Au nu eu le dau? Au nu de la mine iau acéstea?

7. *Lumasca nărocire n-are fericire*

Înţeleptul: Dară pînă cînd acest bun al tău şi fericit dar moştinesc?

8. *Norocul este nehotărît*

Lumea: Fără limită şi fără sfîrşit.

[9. *Cel fericit pe lume este nenorocit*]

Înțeleptul: Mi-am dat seama şi este adevărat că nu au limită, pentru că tocmai cînd nici nu gîndesc, atunci sînt lipsiţi şi dezbrăcaţi de toate acestea şi sărăcesc, iar de la faimoasa şi lăudata avuţie ajung la o sărăcie foarte înjositoare şi dispreţuită, şi astfel, sfîrşitul, care trebuia să le fie bun şi dulce şi se cuvenea să le aducă bucurie, devine urît şi amar. Iar [omul] se întoarce în ţărîna sa cu o întristare de nedescris şi sufletul i se chinuieşte în gheena, fără de milă şi fără sfîrşit în veci. |

2v 10. *Ia exemplu din istoriile vechi.*

Lumea: Bine am zis eu că îţi lipseşte cunoaşterea şi că te-ai înstrăinat de mintea ta. Oare nu ai citit istoriile şi nu ai cercetat cronicile, ca să afli şi să ştii în cît de puţin şi de scurt timp cîtă lume a supus împăratul Alexandru, fiul lui Filip; cîte regiuni a cucerit, cîte cetăţi a dărîmat şi a zidit, cîte avuţii a cîştigat şi cu cîtă cinste s-a săvîrşit în împărăţia sa?

11. *Ia exemplu de la Alexandru cel Mare*

Înțeleptul: Ba am citit, am cercetat şi chiar am aflat că o picătură de vin amestecată de o mică slugă a lui în puţină băutură*, dintr-atîta măreţie cîtă avea, l-a coborît mai jos decît toţi, din împărăţie în sărăcie, din tărie în neputinţă, din frumuseţe în urîţenie şi întunecime şi, pe scurt, l-a trecut din viaţă la moarte, din viu l-a făcut mort şi cu mare întristare i-a mutat sufletul în iad. Aceasta dar ţi-e binefacerea? Cu aceasta răsplăteşti pe cei ce se fălesc cu tine şi îşi pun nădejdea în tine? Acesta e sfîrşitul şi soarta de pe urmă a celor ce susţin şi gîndesc că bunătăţile tale sînt fără de sfîrşit? O, cît eşti de vrednică de ură şi de dispreţ! |

* *Alexandria*, ed. Dan Simonescu, Buc., 1956, p. 188.

8. *Nărocirea fără hotar*[38]

Lumea: Nu au hotar, nice săvîrşit.

[9. *Bogatul lumii, sărac*][39]

Înţeleptul: Cunoscut-am şi adevărat iaste că nu au hotar ce, cînd nice să gîndesc, atuncea toate acéstea le lipsesc şi de toate să golesc şi să sărăcesc şi den vestita şi lăudata bogăţie în blăstămata şi defăimata sărăcie trec; şi sfîrşitul, cel ce bun şi dulce să fie ar trebui şi vésăl s-ar cădea, în rău şi în amar să întoarce şi cu nepovestită întristare să întoarce în ţărna sa; iară sufletul în gheenna fără milă să, în véci fără de săvîrşit, chinuiaşte. |

2v 10. *Pildă den vechile istorii ia*

Lumea: Bine am dzis eu că pricéperea îţi lipséşte, iară mintea ti-au lăsat strein. Dară nu ai istoriile citit, nice ai hronicele cercat, ca să ştii şi să te înveţi în cîtă de puţinea şi scurtă vréme Alexandru-împărat, ficiorul lui Filip, cîtă lume au suppus, cîte ţări au agonisit, cîte cetăţi au sfărîmat ş-au făcut şi cîte avuţii au cîştigat şi cu cinste întru a sa împărăţie s-au săvîrşit?

11. *Pildă de pe Alexandru Marele*

Înţeleptul: Ba citit ş-am cercat. Ce încă am mai aflat că de o mică a lui slugă şi în puţină băutură o picătură de vin[40] amestecat, dintr-atîta mărime ce avea, mai de gios decît toţi l-au făcut, den împărăţie în sărăcie, din vîrtute în slăbiciune, din frămséţe în grozăvie şi ponegriaţă şi, ca să cu un cuvînt dzic, din viaţă în moarte şi din viu mort l-au prefăcut şi cu mare întristare sufletul la iad l-au mutat. Dară aciasta iaste facerea de bine a ta? Cu aciasta celor ce cu tine să simeţăsc şi în tine să nedejduesc plăteşti? Aciasta iaste săvîrşirea şi mai pre urmă eşirea acelor ce ţin şi socotesc că bunurile tale n-au săvîrşit? O, vrédnică eşti de urîre şi de lepădare! |

3r 12. *Nu prin răutăţi, ci prin virtuţi să rămînă vestit numele după moarte!*

Lumea: Aşadar, cu asemenea cunoştinţă mergi şi cu o asemenea socoteală umbli, o, tu cel cu capul în nori? Eu am spus că bunătăţile mele sînt fără sfîrşit, dar nu că cei ce le stăpînesc nu vor muri; căci chiar dacă mor ei, numele şi gloria lor nu moare, nu trece, nu se sfîrşeşte, ci rămîne în veci. De aceea străduiţi-vă cu toţii mai mult ca orice ca, murind, numele cinstit să vă rămînă.

13. *Cu fapta rea nu vei dobîndi nume vestit*

Înţeleptul: Puah! cu ce dulceaţă de miere, amestecată însă cu otravă, doreşti să mă îmbii şi te străduieşti să fac în aşa fel, adică să mă silesc să rîvnesc şi eu la slava bogăţiei tale, ca să dobîndesc nume vestit şi, precum Alexandru, să-mi împlinesc în scurt timp toate dorinţele trupului. Dar ce folos voi avea, cînd aceluia care a călcat atîta întindere de pămînt şi a supus atîtea împărăţii nu i-a rămas totuşi după moarte mai mult de şapte palme de loc? Ba încă nu el a moştenit acel loc, ci locul l-a moştenit pe el, căci ţărîna s-a ridicat pe pieptul lui, i-a umplut ochii, i-a astupat gura, cu aceasta dîndu-i pildă ca, nesăturîndu-se de
3v slavă, să se sature de lut. | Şi astfel, trupul acela, pe care oamenii îl socoteau a fi, pentru frumuseţea lui, fiu al lui Dumnezeu, l-au mîncat viermii şi gîndacii pămîntului şi, din ţărînă fiind, tot în ţărînă s-a întors. Voi fi oare eu mai vrednic decît el sau voi urca pe o treaptă mai înaltă? Spune acum, amăgitoareo, asta e împărăţia ta? Aşa arată puterea ta? La aceasta se reduce slava ta? O, cît eşti de vrednică de rîs, şi încă şi mai vrednic de tot dispreţul este cel ce te crede şi te doreşte şi agăţîndu-se de tine gîfîie, dar nu-ţi dă drumul!

14. *Frumuseţea lumii să n-o poftească inima ta*

Lumea: Ce vrei să spui, oare, că nu sînt frumoasă?

3r 12. *După moarte numele nu în răutăți, ce în bunătăți vestit să rămîe*

Lumea: Dară cu aciasta minte te porți și cu aceasta socotială îmbli, o, zburatule de minte? Dară eu, căci dziși că bunurile méle n-au sfîrșit, n-am dzis precum cei ce le stăpînesc nu vor muri — însă de vor și muri ei, iară numele și slava lor nu moare, nu să tréce, nu să săvîrșéște, ce în véci rămîne. Și pentru aciasta voi toți mai vîrtos decît pentru toate vă siliți, ca voi trecîndu-vă, numele cinstit să vă rămîe.

13. *Nume vestit, cu facerea de rău nu vei agonesi*

Înțeleptul: Poh, cu ce dulceață de miiare, însă cu otravă amestecată, și pe mine a mă ospăta poftești și a face silești! Adecă eu, cu slava bogăției tale, a mă afla să silesc ca nume vestit să agonisesc și în puțină vréme toate céle ale pohtei trupului mieu să fac, precum Alexandru, ce folos voiu avea? Căci el atîta rătundzală a pămîntului călcînd și atîtea împărății supuind, după moarte loc mai mult de șeapte palme nu i-au rămas și și pe acela nu el, ce pămîntul pe dînsul l-au stăpînit; căci că țărna pe pieptul lui s-au suit, ochii i-au împlut, gura i-au astupat și cu aciasta pildă adu-
3v cîndu-i că, nesăturîndu-să de slavă, să să sature de |lut; și trupul acela ce oamenii fiiu lui Dumnădzău — pentru frumséțea — a fi socotiia, viermii și gîndacii pămîntului l-au mîncat, și din țărînă fiind, iarăși în țărnă s-au întors. Au doară mai de-a firea decît dînsul mă voiu face? Au la mai mare stepănă mă voiu sui? Deci acmu, o, amăgealnico, aceasta iaste împărățiia ta? Așea iaste putérea ta? Într-acesta chip rămîne slava ta? O, vrédnică ești de ocară și încă mai de multă defăimare cel ce-ți créde ție și te poftéște pre tine și, apucîndu-te, hrăpéște și nu te liapădă.

14. *Frumséțea lumii inema ta nu poftiască*

Lumea: Dară ce vei să dzici? Au doară nu sînt frumoasă?

15. *Îndrăgirea frumuseţii aduce multă pagubă*

Înţeleptul: Nu eşti frumoasă, dacă te voi socoti urîtă, pentru a nu-mi pierde minţile din pricina frumuseţii tale.

16. *De la lume nu vei agonisi nici un bine*

Lumea: Şi cum, nu sînt bună?

Înţeleptul: Nu eşti bună, dacă te voi cunoaşte că eşti rea, pentru ca prin răutatea ta să devin bun şi la mai mare bine să ajung.

17. *Nu vei găsi în lume nici o înţelepciune*

Lumea: Şi ce, nu sînt înţeleaptă şi plină de cunoştinţă?

Înţeleptul: Nu eşti înţeleaptă, dacă vreau să te
4r socotesc | nebună şi prin nebunia ta să devin înţelept, mai cu seamă pentru că „înţelepciunea ta este nebunie" [*I Cor*. 3, 19].

18. *În lume nu vei întîlni bunătate şi odihnă*

Lumea: Şi la aceasta mai ai să răspunzi: Oare nu sînt eu plină de toate bunătăţile?

Înţeleptul: Nu eşti plină, dacă ţin seama că eşti „deşertăciunea deşertăciunilor şi că toate ale tale sînt deşertăciuni" (*Ecl*. 1, 1).

19. *Dumnezeu a făcut lumea spre binele, iar nu spre răul omului*

Lumea: Oare ce fel de socoteală îţi faci de mă consideri mai rea decît orişice rău? Căci însuşi creatorul meu şi Dumnezeu, după ce m-a făcut în chin desăvîrşit, a zis: „Este bună" [*Gn*. 1, 31]. Vezi dar că sînt bună.

20. *După săvîrşirea păcatului, lumea s-a schimbat în rău*

Înţeleptul: Într-adevăr, potrivit acestui cuvînt al lui Dumnezeu, eşti bună, pentru că preabunul Dumnezeu nimic rău, ci pe toate bune le face, de aceea eşti bună. Ba chiar aşa erai şi pentru om, înainte să se fi amăgit el cu frumuseţea şi dulceaţa acelui pom purtă-

15. *Dragostea frumséţelor multe stricăciuni aduce*

Înţeleptul: Ba frumoasă, de te voiu socoti că eşti grozavă, ca de a tale frumséţe să nu mă nebunesc.

16. *Vreun bine de la lume nu vei agonesi*

Lumea: Dară au nu sint bună?

Înţeleptul: Ba bună, de te voiu precum rea să fii cunoaşte, ca prin răutate bun să mă fac şi la mai mare bine să agiung.

17. *În lume vreo înţelepciune nu vei afla*

Lumea: Dară nu sint înţeliaptă şi de toată cunoştinţa plină?

4r *Înţeleptul:* Ba înţeliaptă, de te voiu nebună | ţinea şi prin a ta nebunie înţelept să mă fac; şi mai vîrtos, căci „înţelepciunea ta nebunie iaste" [*1 Cor.* 3, 19].

18. *În lume bunătate şi odihnă nu vei nemeri*

Lumea: Au şi la aciasta a răspunde vei afla: au nu sint plină de tot binele?

Înţeleptul: Ba plină, de mă voiu pricépe precum că tu eşti „deşertarea deşertărilor şi toate îţi sînt deşérte" [*Ecl.* 1, 1].[41]

19. *Lumea spre binele, iară nu spre răul omului Dumnădzău o făcusă*

Lumea: Oare cu ce féliu de socotială mai rea decît tot răul mă socoteşti? Căci pre mine sîngur Dumnădzău ziditoriul mieu deaca m-au desăvîrşit făcut, au n-au dzis că-i bine, adecă au vădzut că sînt bună? [*Gn.* 1, 31].

20. *Lumea, după păcat, în rea s-au prefăcut*

Înţeleptul: Adevărat că, după acest a lui Dumnădzău cuvînt, eşti bună. Căci Dumnădzău, preabunul, nemică rău, ce tot bine face; pentru acéia eşti bună. Însă aşea erai omului pînă a nu să, de frumséţea şi dulceaţa pomului celui de moarte aducătoriu , amăgi; pre a căruia pom poamă mîncînd cel de întîi zidit om,

tor de moarte, al cărui rod mîncîndu-l omul cel dintîi creat îndată a devenit muritor (căci Dumnezeu îl făcuse pe om nemuritor). După aceea tu, lume, ai devenit răutatea omului şi te-ai prefăcut în amăreală.
4v Dar Dumnezeu, în bogata sa milostivire, | nevrînd ca făptura şi creatura mîinilor sale să se piardă şi să dispară pînă în sfîrşit, i-a făgăduit omului cu acest prilej un alt pămînt şi un cer nou. Pe acel pămînt florile nu se veştejesc niciodată, pomii şi roadele lor nu se strică, ci rodesc peste măsură în toate anotimpurile. În cerul acela căldura soarelui şi răceala frigului sînt potrivite şi, mai cu seamă, arşiţă ori secetă acolo nu vor exista, iarnă nu va fi, şi soarele nu va apune, căci nu va fi noapte. Într-un cuvînt, acolo nu va lipsi nici o bunătate, şi nici un rău nu va atinge pe cineva. Dar acestea au fost făgăduite oamenilor drept moştenire cu condiţia ca, renunţînd la tine şi urînd deşertăciunile şi amăgirile tale nefolositoare, să căutăm şi să năzuim spre lucrurile cereşti şi ale veşnicei noastre moşteniri. Precum a cîntat poetul: „O, minte, gîndeşte-te cu cinste la cer şi priveşte cu dispreţ atracţiile pămînteşti", iar un alt poet: „Cerul este patria noastră".

21. *Pentru nimicirea păcatului trebuia să vină în lume Hristos, noul Adam*

Lumea: Eu zic că tu n-ai citit *Sfînta Scriptură*. Oare nu zice *Evanghelia* că „Dumnezeu şi părintele într-atît |
5r a iubit lumea (adică pe mine) încît şi pe fiul său unul născut mi l-a dat"? [*Io*. 3, 16]. Tu, dar, nebunule, cum, în ce chip şi de ce să mă urăşti?

22. *Venirea Domnului şi nimicirea păcatului au fost prezise mai înainte de proroci. Apoi, venind el, ne făgăduieşte împărăţia sa*

Înţeleptul: Ba am citit, dar dacă Tatăl ceresc ţi l-a dat pe fiul său, nu ţi l-a dat ca să-l uneşti cu tine, ci tocmai pentru ca să-i despartă de tine pe ai săi şi ca să-i deosebească pe aleşii săi, pentru ca nu cumva, umblînd în lumina ta, ei să moştenească întunericul

întru acéiaşi dată muritoriu s-au făcut (căci Dumnădzău pre om nemuritoriu îl făcusă), iară după acéia tu omului în trudă te-ai făcut şi în amar te-ai întors.
4v Deci acea bogată, |dumnădzăiască milă, pre facerea şi plăzmuirea alor sale mîni pînă în săvîrşit a să prăpădi şi a peri nevrînd, şi cu acesta mijloc alt pămînt şi alt ceriu nou i-au giuruit, al cărui pămînt florile neveştedzitoare, pomii şi poamele neputredzitoare şi în toate timpurile preste măsură dînd roada sa şi, al căruia ceriu, la măsură căldura soarelui şi la măsură frigul gerului; şi mai vîrtos acolo arşiţă şi sécetă nu va fi, şi iarna va lipsi, şi soarele nu va apune, căci noapte nu să va face; şi, ca să cu un cuvînt dzic, tot binele nu va lipsi şi răul la mine să va atinge[42]. Însă acéstea cu această tocmală omului întru moştenire s-au giuruit, ca de tine şi de ale tale deşertări şi întru nemică folositoare amăgiri lepădîndu-ne şi ferindu-ne, acéle cereşti şi ale moşii noastre ceii vécinice să cercăm şi să le urmăm, precum au cîntat Poeticul, adecă: „Cu cinste prăvéşte, minte ceriul; céle pemînteşti, cu rău le caută batgiocuri" şi altul: „Noaă moşiia ceriul".

21. *Spre a păcatului dezlegare noul Adam, adecă Hristos, a veni au trebuit*

Lumea: Eu dzic că tu *Sînta Scriptură* n-ai citit. Au nu *Evangheliia* dzice că: „Dumnădzău părintele
5r a |tîta au iubit lumea (pre mine adecă), cît şi pre fiiul său unul născut mi l-au dat"? [*Io.* 3, 16]. Dară tu, nebunule, cum şi în ce féliu şi pentru ce să mă urăşti?

22. *Venirea lui Hristos şi a păcatului dezlegare mainte prin proroci dzisă; iară viind el, împărăţiia sa ne giuruiaşte*

Înţeleptul: Ba citit; ce de l-au dat, nu doară ca ţie să să obştiască, ce ca pre ai săi din tine să-i osăbească şi pre aleşii lui să-i aliagă, ca nu cumva întru a ta lumină îmblînd întunérecul cel vécinic să moşteniască; ce lumina ta ponegriaţă socotind, lumina soarelui celui neapus să dobîndiască, căci lumina ta, întunérec şi frumséţea ta, grozăvie şi bunătatea ta, răutate şi

cel veşnic; ci socotind întunecoasă lumina ta, să dobîndească lumina soarelui celui neapus. Pentru că orice om conştient consideră lumina ta întuneric, frumuseţea ta urîţenie, bunătatea ta răutate, liniştea ta zgomot şi dezordine, aşa încît se fereşte de tine şi te urăşte. În acest chin mărturiseşte evanghelistul Ioan că: „Lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o" (*Io.* 1, 5).

23. *Cunoaşte-l pe Dumnezeu după lucrurile sale*

Lumea: O, nepriceputule, dar ochii pentru ce îi
ai? Oare nu pentru ca să priveşti lumina mea plăcută
şi preafrumoasă? Sau, poate, nu vezi aceşti doi aştri
mari pe care mi i-a dat preaputernicul Dumnezeu:
unul să lumineze ziua, altul să lumineze noaptea?
5v Şi aceasta nu pentru altceva decît ca să-ţi | lumineze
ochii şi să-mi priveşti nepreţuitele frumuseţi şi să-ţi
faci treburile tale. Aşadar, cum să nu fiu eu dorită?
Ia gîndeşte-te, nesocotitule: cînd lumina soarelui e
acoperită de nori sau de neguri, zici că vremea este
întunecată şi tristă şi o dată cu vremea ţi se strică şi
buna dispoziţie; iar cînd e noapte fără lună şi tu te
afli obosit de drum, cîtă frică îţi este să nu dai de vreo
primejdie şi cît de mare ţi-ar fi bucuria şi veselia dacă
ea ţi-ar lumina cît de cît calea, ca să poţi cunoaşte
încotro mergi? Mai mult chiar, uşuraticule, în legătură
cu aceasta du-te şi întreabă-l pe cel orb cît de mare e
dulceaţa luminii mele şi ce n-ar da el s-o dobîndească;
întreabă-l pe acela, şi-ţi va spune dulceaţa luminii
mele, şi aşa vei învăţa şi tu să mă pofteşti precum ţi
se cade a mă pofti şi să mă iubeşti şi să-mi mulţumeşti.

24. *Spre bine iar nu spre rău să te foloseşti de darurile care ţi-au fost date*

Înţeleptul: Dumnezeu atotputernicul nu a făcut
numai aceşti aştri, ci încă unul. Pe aceştia doi el i-a
făcut ca să lumineze omului deasupra capului, iar pe
al treilea înăuntrul capului. Pe cei dinafară i-a creat
(după chiar spusa ta) pentru luminarea ochilor mei ca,
privindu-i, să-l cunosc pe cel ce i-a făurit şi, cunos-
6r cîndu-l, să nu-l uit; şi după cum ei îmi | luminează

îndemîna ta, răscoală și neaședzare, tot omul cu mintea întriagă a fi socotéște, și așea de tine să feréște și te uréște; și într-acesta chip evanghelistul Ioan mărturiséște (gl. 1, [5]): „Și lumina în întunérec luminiadză și întunérecul pre dînsă nu o cuprinsă".

23. *Pre Dumnădzău de pe faptele sale cunoaște*

Lumea: O, puțin socotitoriule, dară óchii de ce triabă îți sint? Au nu ca a mea ghizdavă și frumoasă lumină să prăvești? Și au nu vedzi acéste doaă lumini mari, carile Dumnădzău putérnicul una spre luminarea dzilii și alta spre luminarea nopții mi li-au dat? Și
5v acéstea nu pentru altă, ce | ca să-ți ochii luminédze și ale méle frumséțe drăgăstoasă să prăvești și lucrurile să-ți slujești. Deci cum nu sînt să mă îndrăgești? Că eni socotéște, nesocotitule: cînd lumina soarelui cu nuori sau cu neguri să acopere, dzici că vrémea iaste melanholică sau tristă și cu vrémea și a ta voie să strică; și încă lipsind luna noaptea, călătoriu, cîtă a primejdii frică porți și cîtă veselie și bucurie ai avea macar cevași de s-ar lumina, ca calea ta a cunoaște să poți? Încă mai cu dedins, o, fluturatecule, du-te la cel orb de ochi și întriabă cît iaste dulceața luminii méle și ce ari da ca să o dobîndiască și, întrebîndu-l pe dînsul, ț-ar spune dulceața luminii méle; și așea și tu a mă îndrăgi te-ai învăța, precum ți să cade să mă îndrăgești și să mă iubești și să-mi mulțemești.

24. *Cu darurile ce ți s-au dat, spre bine, iară nu spre rău să te slujești*

Înțeleptul: Dumnădzău atotputérnicul nu numai acéste lumini au făcut, ce și alta. Ce acéste doaă li-au făcut ca deasupra capului omului să luminédze, iară cea a treia, în lontrul capului. Deci céle pre dinafară — precum ai dzis — spre luminarea ochilor miei, ca vădzîndu-le, pre cel ce li-au făcut să cunosc și cunos-
6r cîndu-l, să nu-l uit, și precum acéstea |totdiauna îm luminiadză ochiul, așea el de la mine nepărăsit să să

ochiul totdeauna, aşa şi el să fie continuu slăvit de mine. Dar nicidecum nu i-a creat, precum ai zis, pentru ca, privindu-te pe tine, să-ţi îndrăgesc deşertăciunile (căci nebun este oricine îndrăgeşte ceva în zadar). Iar astrul dinăuntrul capului este raţiunea mea, cu care m-a luminat dătătorul de lumină, Dumnezeu, ca să pot socoti (o dată ce făpturile sale sînt atît de frumoase, atît de alese, atît de luminoase) cu cît va fi el însuşi mai luminos, mai frumos şi mai strălucitor; deosebirea aceasta nu va fi oare ca aceea dintre întuneric şi lumină? Căci astfel propovăduieşte şi Ioan, că „Dumnezeu este lumină, iar lumea întuneric" [*Io*. 3, 19]. Tu dar, fiind întuneric, cum să nu te urăsc, iar el, fiind lumină, cum să nu-l iubesc? Şi cît de nebun ar fi cel ce ar îndrăgi mai mult întunericul decît lumina! Într-adevăr, acela ar fi mai nebun decît tine. Deci şi eu ştiind că acela este cel mai frumos şi cel mai luminos, se cuvine să socotesc lumina ta întunecime, negură şi miez de noapte fără de lumină; pe el să-l laud şi să-l proslăvesc, să mă închin lui şi să-l iubesc; iar pe tine să te defăimez, să te dispreţuiesc, să te
6v urăsc şi să te ocărăsc; căci a lui este lumina, şi | el este lumina cea adevărată, iar a ta este stricăcioasă, şi tu eşti întunericul cel primejdios.

25. *Fii orb, mut şi surd la poftele lumii!*

Lumea: Tu, om ignorant, îmi vine să rîd într-una de tine. Nu vezi oare că şi tu tot în mine şi prin lumina mea umbli, şi te slujeşti de ea în toate treburile tale, şi mai zici totuşi că n-am lumină?

26. *Cugetă la cele de pe urmă*

Înţeleptul: Cît priveşte credinţa mea, bine m-ai numit „ignorant", căci din ale tale nimic nu ştiu; şi chiar dacă ştiu ceva, ştiu că ele sînt mincinoase. Iar dacă (după expresia ta) sînt lipsit de discernămînt, pentru motivul acesta sînt, că, umblînd prin tine, umblu ca şi cum nu m-aş afla în tine.

proslăvască; iară nu precum ai dzis, ca pre tine şi ale tale deşertări pravindu-le să le îndrăgesc — căci nebun iaste carele iubéşte ceva în deşert. Iară cea dinlontrul capului lumină iaste socotiala minţii méle[43], cu carea de lumini dătătoriul Dumnădzău m-au luminat ca a socoti să poci. De vréme ce faptele cuvîntului său sînt aşea de frumoase, aşea de ghizdave, aşea de luminoase, cu cît el mai frumos, mai ghizdav, mai luminos va fi?! Au nu vor avea osebire cît întunéricul cu lumina? Căci aşea şi Ioan propovéduiaşte că: „Dumnădzău lumină, iară lumea-i întunéric" [*Io.* 3, 19]. Deci fiind tu întunéric, cum nu te voiu urî, şi fiind el lumină, cum nu-l voiu îndrăgi? Că ce féliu şi fără de minte a fi acela carele mai vîrtos întunérecul decît lumina ar iubi? Adevărat, acela decît tine ari fi mai nebun! Deci pre dînsul preafrumos, prealuminos ştiindu-l, lumina ta ponegrială, negură şi miedz de noapte, lipsind lumina, să o socotesc; şi pre dînsul să-l laud, să-l slăvesc, să i mă închin şi să-l iubăsc, iară pre tine să te defaim, să te hulesc, să te urăsc şi
6v să te ocărăsc; căci a lui iaste lumina, | şi el lumina cea adevărată, iară a ta, cea stricătoare, şi tu eşti întunérecul cel primejdiuitoriu.

25. *Spre poftele lumii orb, mut şi surd te fă*

Lumea: Bre, hei, om necunoscătoriu, vine-m ca nepărăsit de tine să rîdz. Dară nu te vedzi că şi tu în mine şi prin lumina mea îmbli şi cu dînsa în toate trebile tale te slujeşti? Şi dzici că lumină n-am?

26. *Cea de-apoi socotéşte*

Înţeleptul: În credinţă bine mi-ai dzis necunoscătoriu, căci de a tale nemică ştiu, iară de le şi ştiu, precum minciunoase să fie le ştiu; iară de sînt — după al tău cuvînt — necunoscătoriu, pentru aciasta sînt, căci, prin tine îmblînd, îmblu ca cum nu aş îmbla în tine.

Înțeleptul: O, lume, mai doresc să te întreb: ce le dăruiești acelor care te slujesc așa cum îți place?*

27. *Bogăția este cauza multor rele*

Lumea: Orice vor dori.

Înțeleptul (ispitind): Eu doresc bogăție.

28. *Crescînd bogăția, sporește lăcomia, iar din lăcomie se naște invidia*

Lumea: În peretele casei tale, zidit de străbunicul tău, a ascuns el o comoară nemăsurată. Mîine cel mai devreme sau poimîine peretele se va surpa, și vei găsi
7r acolo comoara pe care a zidit-o strămoșul tău,| mai mare decît ai rîvnit; iată dar că te-am îmbogățit.

Înțeleptul: O, lume, eu doresc însă și mai mult: vreau să devin vestit și cu nume mare.

29. *Invidia este fratricidă*

Lumea: Fratele sau prietenul tău, avînd multă avere, trăiește și o duce foarte bine. Nu e însă bine ca el să fie egal cu tine și de aceeași măsură. Cu bogăția pe care ai găsit-o în zidul străbunicului caută deci să faci în așa fel încît să-l ucizi și, omorîndu-l, să iei și averea lui. Iată cum vei deveni mai bogat, mai vestit și mai lăudat decît toți.

30. *Lacomul vrea ca toți să fie săraci*

Înțeleptul: O, lume, dar eu doresc și proprietăți și moșteniri, adică sate, ogoare și vii, ca să mă întăresc mai mult și să dobîndesc un nume și mai slăvit.

Lumea: Iată, eu ți-am dat bogăție multă; du-te deci la cei care datorită sărăciei își vînd proprietățile și satele și, găsindu-se la mare strîmtoare, le vei cumpăra toate la un preț mic. În felul acesta iată că vei ajunge om cu moșii și cu ogoare. |

---

* Ia seama unde va ajunge, cu altă intenție, întrebarea Înțeleptului (n. aut.).

Înțeleptul: O, lume, încă a te întreba poftesc: Celor ce-ți cumu-ți iaste voia slujesc ce le dăruești?*

27. *Avuțiia a multor răutăți pricină*[44]

Lumea: Orice ari pofti.

Înțeleptul: Eu poftesc avuție**.

28. *Avuțiia înmulțindu-să, lăcomie créște; din lăcomie zavistiia să naște*

Lumea: Zidiul casii tale pre carele strămoșul tău făcîndu-l, fără măsură avuție într-însul au zidit, și mîne deminiață sau mai poimîne să va surpa, și avuțiia ce o zidisă strămoșu-tău într-însul o vei afla — carea
7r iaste mai |multă decît poftești tu; și așea, iată că ți-am făcut bogat.

Înțeleptul: O, lume, eu poftesc mai mult: ca vestit și cu nume mare să mă fac.

29. *Zavistiia pe frați omoară*

Lumea: Frate-tău sau priiatenul tău are multă avuție și să ține și petréce foarte bine, carele nu iaste bine să fie deopotrivă și într-o măsură cu tine; ce cu avuțiia ce ai aflat în zidiul strămoșu-tău siléște și fă într-un chip, doară îl vei omorî și, omorîndu-l, îți vei lua și a lui; și iată că mai avut, mai vestit și decît toți mai lăudat te vei face.

30. *Lacomul toți săraci a fi poftéște*

Înțeleptul: O, lumea, eu poftesc moșii și moșteniri, adecă sate, țarini și vii, ca mai mult să mă întăresc și mai slăvit nume să-mi agonesesc.

Lumea: Iată că eu ț-am dat avuție multă. Du-te la cei ce, de lipsă, moșiile și satele își vînd, și acmu, în mare strînsoare fiind, cu eftin preț le vei cumpăra; și într-acesta chip, iată că cu moșii și cu ocine te vei face. |

---

* Ia aminte la ce săvîrșit va veni într-alt chip a Înțeleptului întrebare.

** Ispitéște Înțeleptul.

7v 31. *Neajungîndu-i ogoarele, poftește sate; cel mîndru socotește că numai el este om, iar ceilalți animale*

Înțeleptul: O, lume, dar mai vreau și tîrguri și cetăți.

Lumea: Iată că aproapele tău, adică vecinul tău, are tîrg și cetate, ceea ce nu au alți vecini mai bogați decît tine; dar tu îl întreci prin bogăția arginților. Cheltuiește deci și tu ceva dintr-al tău și ucide-l (tu însuți sau cu mîinile altora) sau izgonește-l. Altcineva străin nu va încerca să le cumpere, și chiar dacă ar încerca să se amestece, se va teme de tine, deoarece ești vestit în bogăție și putere. Și așa, nesporind prețul, le vei dobîndi ușor și la un preț mic, iar în felul acesta vei dobîndi și tîrgul, și cetatea.

32. *Bogatul urmărește scaunul cel mai înalt*

Înțeleptul: O, lume, după toate acestea, eu cer și doresc onoruri sociale.

Lumea: Oriunde ai fi, du-te printre oameni, și ei, aflînd că ești bogat, te vor pofti la locul de frunte și în capul mesei; oricine te va vedea se va scula în picioare, închinîndu-ți-se. Iată cum în felul acesta și onoruri vei afla.

33. *Dumnezeu este vrăjmaș bogatului mîndru*

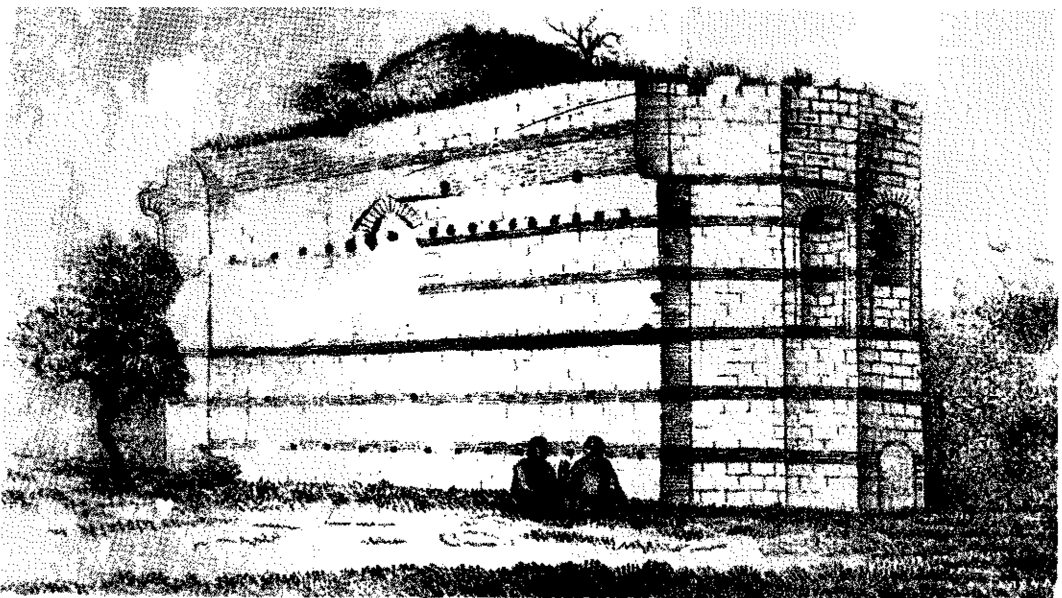
Înțeleptul: O, lume, dar eu doresc o onoare și mai mare decît aceasta, și anume, să fiu înălțat printre cei ce stăpînesc. |

8r *Lumea:* Du-te la orice poartă împărătească sau domnească, și vei vedea că prin faima bogăției tale și, ceva mai mult, prin puterea ei, îți vor da rang boeresc, și încă pe cel mai mare, pînă cînd cu ajutorul banilor, dacă vrei, poți să dobîndești și domnia și crăia, ba chiar și împărăția. Iată, dar, că nu-ți lipsește toată onoarea din lume.

34. *Este greu să ai și bogățiile și raiul, pentru că nimeni nu poate sluji la doi stăpîni*

Înțeleptul: O, lume, împreună cu acestea aș vrea să agonisesc și să moștenesc și împărăția cerurilor*.

* Paragraf inclus din eroare în cap. 33.

Biserica Sf. Nicolae de la Bughdan Sarai. Ruinele reşedinţei moldoveneşti din Constantinopol unde Dimitrie Cantemir a scris *Divanul*. Litografie din 1877 (A.G. Paspatis, Βυζαντιναὶ μελέται τοπογραφικαὶ καὶ ἱστορικαὶ Κ-πολ, 1877, p. 360).

ANDREÆ WISSOWATII

STIMULI VIRTUTUM, FRÆNA PECCATORUM:

Ut & alia ejusdem generis opuscula posthuma.

AMSTELÆDAMI,

Apud HENRICUM JANSSONIUM.

M DC LXXXII.

A. Wissowatii, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum*, Amstelaedami, 1682, opuscul tradus în Cartea a III-a a *Divanului*. Foaia de titlu (Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R. S. România, Fondul unitarian).

IAC. ACONTII
TRIDENTINI,

Philosophi, I. r sconsulti, &
Theologi ... arissimi,

STRATAGEMATVM
SATANÆ:

De rectè & prudenter cùm in Doctrina, tum in Disciplina instituenda, reformãda, aduersusq; Diaboli insidias præmunienda Dei Ecclesia, Libri IIX.

AD ELISABETIAM ANGLIAE REGINAM.

Eiusdem Epistola de ratione edendorum librorum, ad Joann. VVolfium Tigurinum.

Opus verè diuinũ, & omnium Ordinum hominibus, praesertim Theologis, & Ecclesiarum Gubernatoribus pernecessarium.

Longè correctius & notis atque Scripturæ testimonijs illustratum editum.

BASILEÆ,
Typis CONRADI WALDKIRCHI. 1610.

Iacobi Aconti, *Stratagematum Satanae*, Basileae, 1610, operă reprezentativă a protestantismului liberal, citată în *Divanul*. Foaia de titlu (Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R. S. România, Fondul catolic).

Dimitrie Cantemir, autor al *Divanului*. Desen fantezist dintr-o copie manuscrisă a *Divanului* de la începutul sec. al XIX-lea (Biblioteca Centrală de Stat a R.S. România).

7v 31. *Neagiungîndu-i țarini, sate poftéște; iară mîndrul numai el om, iară alții dobitoace a fi socotéște*

Înțeleptul: O, lume, eu poftesc tîrguri și cetăți.

Lumea: Iată că vecinul, sau cel de aproape al tău, sat și cetate are, carile alți megiiași mai avuți decît tine nu le au; și tu cu avuțiia banilor îl întreci. Acmu dară, cheltuiaște oarece puțin dentru al tău (sau cu mîna altora) și-l ucide sau îl dezrădăciniadză; și altul strein nu va încăpea să le cumpere, și macar di-ar și încăpea, să va téme de tine să să améstece, căci tu ești vestit de bogat și de putérnic. Și așea, neadăogînd prețul, pre lesne și în cît de puțin preț le vei dobîndi, și cu acesta mijloc și cetate și tîrg vei dobîndi.

32. *Bogatul scaunul cel mai înnalt ciarcă*

Înțeleptul: O, lume, eu după acéstea după toate, și cinste politiciască cer și poftesc.

Lumea: Fiete unde între oameni pasă și ei, precum că bogat ești știindu-te, locul cel mai de sus și capul mésii îți vor arăta și oricarile vădzîndu-te, în picioare sculîndu-să, ți să va închina. Iată că într-acest féliu și cinste vei afla.

33. *Bogatului mîndru, Dumnădzău vrăjmaș lui*

Înțeleptul: O, lume, eu decît aceasta, și mai mare cinste îmi poftesc și între stăpîniri să mă învrednicesc. |

8r *Lumea:* Du-te la ușea împărătiască sau domniască că, pentru numele cel vestit a bogățiii tale și mai vîrtos și cu putérea avuțiii, boerie îți vor da, și încă și cea mai de frunte; pînă încît, cu a banilor agiutoriu, și domnie și crăie, macar și împărăție poți să agonisești. Iată dară că toată cinstea lumii nu-ți lipséște.

34. *Și cu bogăție și cu raiul a fi anevoe iaste; nime a doi domni a sluji poate*

Înțeleptul: O, lume, eu cu acéstea împreună și împărățiia ceriului voiu să agonisesc și să o moștinesc.

Lumea: O, dulcele mieu priiatin! Dară nu-ți agiunge, nici te-ai îndestulat că pre lume orici-ai poftit nu ț-au lipsit? Au fiind tu într-atîta cinste și slavă, gîndești

Lumea: O, dulcele meu prieten, oare nu-ţi este destul şi nu-ţi ajunge că nu ţi-a lipsit tot ce ai dorit în lume? Oare aflîndu-te tu într-atîta onoare şi slavă, o să te mai gîndeşti la moarte? Te mai compari poate cu ceilalţi oameni? Dar cine mai e ca tine, cine se aseamănă cu tine? Îţi lipseşte oare ceva? Aşadar, bunul meu prieten, de ce te amărăşti făcîndu-ţi atîtea gînduri şi socoteli şi de ce te gîndeşti la lucruri care-ţi aduc mîhnire? Iată, ai în faţa ochilor toate cele ce-ţi plac; lasă deci acum celelalte socoteli şi stai numai de mănîncă, bea, înveseleşte-te, căci atîtea cîte ai niciodată nu le vei termina. |

8v 35. *Dacă eşti înţelept, împarte-ţi viaţa în trei perioade*

Înţeleptul: O, lume, ştiu că au mai existat mulţi alţii ca mine şi chiar mai puternici, dar pînă la urmă ce-au devenit? Ce au devenit acei mari regi ai perşilor, atît de lăudaţi şi de vestiţi? Unde sînt Cirus şi Cresus? Unde sînt Xerxes şi Artaxerxes, care se considerau ei înşişi zei şi se socoteau mai puternici decît toţi oamenii din lume pînă într-atît încît au încercat să domine întinsul mării şi valurile furtunii, poruncind oamenilor lor să bată marea cu vergi şi s-o încingă în fiare, pentru că le-a stricat podul pe care l-au făcut peste mare în strîmtoarea Chersonez (numită acum pe turceşte Bogaz-hisari); ei, care au arătat şi multe alte fapte vitejeşti? Unde este macedoneanul Alexandru cel Mare, numit astfel nu pentru că ar fi fost mare cu vîrsta, ci pentru marile şi minunatele lui războaie şi victorii asupra ţărilor? Şi, ca să nu te mai întreb de alţi vechi şi vestiţi împăraţi ai grecilor, ci despre cei mai recenţi, spune-mi unde este Constantin cel Mare, care a întemeiat Cetatea? Unde este Justinian,
9r cel ce a zidit minunata şi de întreaga lume lăudata şi pînă la toate marginile | pămîntului multvestita biserică numită Sfînta Sofia? Unde sînt Diocleţian, Maximilian şi Iulian, acei mari şi puternici tirani? Unde sînt Teodosie cel Mic şi Teodosie cel Mare? Unde este Vasile Macedoneanul, cu fiul său Leon Înţeleptul? Dar toţi ceilalţi mari, puternici şi vestiţi

că vei mai muri? Au asameni-te cu ceialalţi oameni? Căci ca tine cine iaste? Sau cine ţie să potrivéşte? Au doară lipseşte-ţi ceva? Dară, bunule mieu priiatin, căci în multe gînduri şi socotéle dîndu-te, îţi izblăzneşti firea şi socoteşti acélea ce întristare îţi aduc? Iată, toate cîte-ţi plac înnaintea ochilor le ai. Lasă acmu dară alte prepuneri, ce numai şedzi, bea, mănîncă şi te veseléşte; că cît ai, nici odînăoară nu le vei svîrşi. |

8v 35. *De eşti înţălept, în trei vremi te cumpănéşte*

Înţeleptul: O, lume, dară eu ştiu precum şi alţii mulţi ca mine, încă şi mai putérnici decît mine, au fost; dară pînă la svîrşit ce s-au făcut? Ce s-au făcut împăraţii persilor cei mari, minunaţi şi vestiţi? [45] Unde iaste Chiros şi Crisors? Unde iaste Xerxis şi Artaxerxis, aceştia carii în loc de Dumnădzău să socotiia şi mai putérnici decît toţi oamenii lumii să ţinea pînă într-atîta, cît şi cu luciul mării şi cu valurile furtunii ei vrea să stăpîniască, oamenilor săi poruncind ca să bată marea cu toiage şi să o puie în obedzi, căci i-au stricat podul cel ce preste mare făcusă la bogazul de la Hersonisos (care loc să chiamă acmu Bogaz-hisari)[46] şi alte multe lucruri de vîrtute ci-au arătat? Unde iaste Alexandru marele, Machidonianul, carele nu pentru mărimea statului, ce pentru mari şi minunate războae şi a multe ţări biruinţă, „marele" să numéşte? Şi să nu te mai, pentru alţii vechi şi minunaţi a grecilor împăraţi, întreb, ce pentru aceşti mai de curund: unde iaste Constantin marele, ziditoriul Ţarigradului? Unde iaste Iustiniian, cel ci-au acea minunată şi de toată lumea
9r lăuda-| tă şi în toate unghiurile a rătundzélii pămîntului vestită zidit besérică, carea să chiamă Svinta Sofia? Unde iaste Dioclitiian, Maximiian şi Iuliian, tiranii cei putérnici şi mari? Unde iaste Theodosie cel Mare şi Theodosie cel Mic? Unde iaste Vasilie Machidon şi cu fiiul său Leon Sofos şi alţi împăraţi putérnici, mari şi vestiţi a grecilor?[47] Unde sînt împăraţii Romii, cetăţii ceii de toată biruitoare? Unde iaste Romilos[48], ziditoriul ei, şi alţii pînă la Chesariu Avgust, căruia

împăraţi ai grecilor? Unde sînt regii Romei, ai cetăţii aceleia care a învins întreaga lume? Unde este Romulus, cel ce a întemeiat-o, şi toţi ceilalţi pînă la Caesar Augustus, căruia i s-au închinat toţi stăpînitorii? Şi, ce să-ţi mai spun, unde sînt bunicii şi străbunicii noştri? Unde ne sînt fraţii şi prietenii noştri, cu care pînă mai ieri-alaltăieri ne întîlneam şi petreceam cu toţi la un loc şi care acum au dispărut din mijlocul nostru, părîndu-ni-se că n-ar fi existat niciodată? Spune-mi dar, acum, despre toţi aceştia, adevărat şi fără înşelăciune, cum şi în ce fel s-au săvîrşit?

36. *Cînd vine moartea, la ce foloseşte bogăţia?*

Lumea: Prietene, grea întrebare mi-ai pus, dar întrucît eşti atît de dornic să ştii, iată, îţi voi povesti cu sinceritate despre toţi cei de care mă întrebi. Potrivit unei necesităţi a neputincioasei firi omeneşti toţi aceştia — să fii tu sănătos — au murit. Părăsindu-mă pe mine, ei şi-au schimbat locul, zicînd că vor să trăiască mai mult în altă parte, nu ştiu unde. |

9v 37. *Gol ai ieşit din pîntecele maicii tale, gol vei şi intra în pămînt*

Înţeleptul: Şi spune-mi, după moartea lor, dintr-atîta avere şi comoară cîtă aveau ce-au luat şi au dus cu ei?

Lumea: Află că s-au dus înveliţi numai într-o bucată de pînză veche, ca şi cum ar fi fost îmbrăcaţi în cămaşă de mătase, aşezaţi în sicriu, ca şi cum ar fi fost învestmîntaţi în haină de purpură, şi aruncaţi în groapă, ca şi cum s-ar fi odihnit în palatele şi curţile cele mari şi fastuoase. Iar altceva nimic n-au luat să ducă cu ei, nici în sîn şi nici în spate.

38. *Unul este sfîrşitul tuturor: moartea*

Înţeleptul: Bine, cît priveşte viaţa şi averea lor, mi-ai spus adevărul; dar despre sufletele lor, oare cum socoteşti să fie şi cum o duc ele în lumea aceea fără de sfîrşit? Mai cu seamă la asta vreau să-mi răspunzi fără minciună.

toate părţile i s-au închinat? Şi ce să-ţi mai dzic? Unde sînt moşii, strămoşii noştri, unde sînt fraţii, priiatinii noştri, cu carii eri-alaltaeri aveam împreunare şi într-un loc petrécere, carii acmu din mijlocul nostru periră şi acmu să pare că n-au mai nice odînăoară fost? Acmu dară, pentru aceştea adevărat şi fără înşelăciune să-mi spui, în ce chip şi în ce féliu s-au petrecut?

36. *Moartea sosind, avuţiia ce foloséşte?*

Lumea: Priiatine, în grea m-ai supus întrebare; ce, de vréme ce ai osîrdie a-i şti, iată că întru adevăr îţi voiu povesti. Toţi aceştea pre carii îi întrebi după acea de om slabă fire datorie — trăiaşte tu — au murit şi, părăsindu-mă pe mine, ş-au schimbat locul, dzicînd că vor să trăiască mai mult aiuri, nu ştiu unde. |

9v 37. *Gol ai eşit din pîntecele maicii, gol te vei întoarce în ţărnă*

Înţeleptul: Dară după moartea lor, spune-m, dintr-atîta avuţie şi visteare ce au avut ce au rădicat şi au dus cu sine?

Lumea: Să ştii că numai cu o félegă de pîndze înváliţi, ca cum ari fi în căméşea cea de mătasă învăscuţi, şi într-un săcriiu aşedzaţi, ca în haina cea de purpură mohorîtă îmbrăcaţi, şi în gropniţă aruncaţi, ca în saraiurile şi polaturile céle mari şi desfătate aşedzaţi, s-au dusu-să, iară altă nemică nici în sin, nice în spate n-au rîdicat cu sine să ducă.

38. *A tuturor, sfîrşitul unul, adecă moartea*[49]

Înţeleptul: Bine că pentru a lor viaţă şi avuţie pe dirept mi-ai spus; dară pentru a lor suflete oare cum socoteşti să fie? Şi cum să petreacă în lumea acéia căriia săvîrşit nu iaste? Şi mai vîrtos pentru aceasta, ca fără minciună să grăeşti, voiu.

[*Lumea*]: Acmu dară, voiu să-ţi grăesc şi eu după a voastră socotială[50], adecă precum socotiţi pre cei

Lumea; Îţi voi răspunde acum după socoteala voastră, adică aşa cum gîndiţi voi, cum că cei buni sînt moştenitorii raiului, iar cei răi — ai iadului. Să ştii deci că, dacă aşa stau lucrurile, mai mulţi se află în iad decît în rai.

39. *Nechibzuinţa aduce suferinţă*

Înţeleptul: O, lume înşelătoare, aşadar acesta este sfîrşitul la care îi duci pe acei ce-ţi slujesc după cum
10r vrei | şi după cum îţi place? Deci ca răsplată a ostenelii lor le arăţi iadul? Dar atunci cum să nu fii tu înşelătoare şi mincinoasă? Nu mi-ai spus adineauri că bunurile tale nu au sfîrşit? Dar nu este oare avuţia ta fum şi bunurile tale pulbere, desfătările tale praf spulberat de vînt, iar cinstea şi slava ta ocară şi defăimare? Ce-ai făcut din sceptrul împăratului de care se cutremura, spăimîntîndu-se, lumea întreagă, de a cărui sosire numai auzind cineva trimitea cheile cetăţii înainte să fi ajuns acolo, ale cărui bogăţii erau fără număr şi puterea de neînvins; caii şi carele lui, iuţi şi multe; călăreţii lui, viteji; pedestraşii lui, puternici şi învesmîntaţi în zale, iar armele lor, ascuţite şi înfricoşătoare, mereu gata pentru vărsări de sînge; cetăţile lui mari şi încăpătoare, cu ziduri înalte şi groase, cu şanţuri adînci şi largi, cu coloanele de la intrare* groase şi solide; vitele lui numeroase, scumpe şi arătoase? Unde sînt ţiitoarele lui cele alese, care întreceau în frumuseţe toate fetele din lume? Dar viile lui cele bogate în rodul strugurilor, dar grădinile împodobite şi înfrumuseţate cu tot felul de flori fru-
10v moase, | dar clădirile şi palatele lui cele minunate, zidite din piatră cioplită şi măiestrit sculptată, frumos pardosite cu tot felul de marmură scumpă? Răspunde-mi dar şi pentru acestea, sincer şi amănunţit, ce le-ai făcut?

40. *Dumnezeu schimbă şi mută împărăţiile*

Lumea: O, vai mie, ţi-am spus că puţine ştii şi pe cele mai multe nu le ştii. Eu nu sînt amăgitoare, cum

---

* διάστυλα, aci, poate, „zăbrele".

buni de raiu şi pre cei răi de iad să fie moştenitori. Deci să ştii că, de iaste aşea, mai mulţi în iad decît în raiu să află.

39. *Nesocotinţa patimă aduce*[51].

Înţeleptul: Hai, lume înşălătoare, dară la acesta
10r svîrşit pe cei ce cum îţi place | şi cum îţi iaste voia îţi slujesc îi aduci şi plata simbriii lor iadul le arăţi? Dară cum nu eşti tu amăgitoare şi minciunoasă? Dară, au nu-m dzisăşi tu mai dineaorea precum că bunurile tale svîrşit să nu aibă? Iată dară, au nu sint avuţiile tale fum şi bunurile tale prav şi desfătările tale pulbere de vînt rădicate, cinstea şi slava ta ocară şi defăimare? Ce ai făcut schiptrul împăratului de carele lumea toată, spăimîntîndu-să, să cutremura şi cine de a lui cătră dînsul venire audziia, cheile cetăţilor sale pînă a nu sosi le trimitea; al căruia avuţie nu era număr şi puterile lui învincire nu avea; caii şi carăle lui iuţi şi multe; călăreţii putérnici; pedestraşii lui tari şi cu fier îmbrăcaţi şi armele lor ascuţite şi vrăjmaşe, pururea spre de sînge vărsare gata; cetăţile lui mari şi largi, cu zidiuri înnalte şi groase; şanţurile lor adînci şi late, zimţii lor groşi şi vîrtoşi; dobitoacele lui multe, scumpe şi frumoase? Dară ţiitorile lui céle alése[52] ca cu frumséţea pre alalte a lumii féte să întriacă? Dară viile lui céle cu roada strugurului pline şi grădinele céle cu tot
10v féliul de | floare de miros purtătoare, împodobite şi înfrumşeţeate? Dară palaturile şi saraiurile lui céle minunate şi de piatră încolţurată zidite şi şeruiri de săpături iscusite şi cu tot féliul de marmure scumpă ghizdav părdosite? Acmu dară şi pentru acéstea, pentru toate, întru adevăr şi pre amăruntul să mi le ce li-ai făcut dovedeşti.

40. *Dumnădzău schimbă şi mută împărăţiile*[53]

Lumea: O, vai de mine, ţ-am dzis precum puţină-ţi iaste cunoştinţa şi prea multă necunoştinţa. Dară eu nu sînt înşălătoare, precum tu mă ocărăşti, ce sint

mă batjocorești tu, ci sînt dreaptă și pe toate le fac
cu dreptate, pentru că pe cîți îi cuprind în mine, pe
toți îi tratez ca pe proprii mei fii. După cum un tată
cu mulți feciori, cărora le împarte averea și bunurile
sale, de i se întîmplă să moară vreunul dintre ei,
averea aceluia o împarte tot fraților răposatului, și
deci copiilor săi, la fel fac și eu. De aceea nu mă voi
rușina să-ți spun adevărul despre toate cele ce m-ai
întrebat, pentru că nu nedreaptă și vrednică de ocară
mi-a fost purtarea, ci dreaptă și demnă de laudă:
sceptrul lui l-am dat altuia; averea și bunurile sale
le-am împărțit celor ce nu s-au ostenit să le dobîn-
dească; puterile și strășnicia lui le-am legat între
11r patru scînduri, așezîndu-le în pîntecele | pămîntului;
caii și carele le-am sfărîmat pe cîmpii; pe călăreții
lui, în munți, și pe pedestrașii săi, în șesuri, i-au
mîncat vulturii și alte păsări; armele lui le-a ros rugina,
cetățile lui le-au nimicit alții, făcîndu-le una cu pă-
mîntul, șanțurile lor s-au umplut cu gunoi și acele
frumoase coloane le-a risipit pustietatea; vitele lui
le-am făcut ospăț întins jivinelor; gardurile viilor
lui le-am dat pradă focului, iar strugurii lor i-au stri-
vit picioare străine; livezile și pomii cu roade dulci
s-au tăiat de orice secure și de toată mîna ce nu le-a
sădit; țiitoarele lui cele alese le-am făcut desfrînatele
cetății; florile grădinilor lui le-au cules mîini străine
și le-au mirosit nări străine; palatele lui le-am prefă-
cut în sălașuri de bufnițe și cucuvele. Iată deci, aceasta
este dreptatea, ca toate darurile mele să le moștenească
și să le stăpînească toți.

41. *Agonisind lumea, în mare primejdie te afli să-ți pierzi sufletul*

Înțeleptul: Tocmai de aceea, o, lume înșelătoare,
n-ai să-ți poți bate joc de mine, fiindcă eu am știut
că toate averile tale sînt ca norii și ca umbra norilor.
11v Ba | mi-am mai dat seama că chiar de te-aș dobîndi
pe tine și întreaga-ți avuție, la ce mi-ar folosi dacă
pierd și lucrul cel mai neprețuit — sufletul? De
aceea nu-mi voi pune niciodată nădejdea în averile

driaptă și toate pre dreptate fac; căci eu oricîte am în mine cuprinse, pe toate ca pe niște fii le ţiiu, și precum un părinte carele are mulţi fii și le împarte avuţiia și bunurile sale și dintru dînșii tîmplîndu-să vreunuia a muri și a celuia avuţie iarăși fraţilor mortului și fiilor lui o împarte, așea fac și eu. Și de acéstea de toate de cîte m-ai întrebat drept a-ţi spune nu mă voiu rușina, căci nu strîmb și vrednic de ocară, ce drept și vrednic de laudă am făcut. Schiptrul lui altuia l-am dat; avuţiile și bunurile lui cărora n-au silit să le cîștige am împărţit; puterile și strășniciile lui cu
11r patru scînduri | în a pămîntului pîntece li-am legat; caii și carăle lui pre cîmpuri li-am fărîmat, călăreţii lui, pe dialuri și pedestrașii lui, pe șăsuri, hulturii și alte a ceriului paseri i-au mîncat; armele lor rugina li-au topit; cetăţile lui alţii li-au fărîmat și li-au cu pămîntul alăturat; șanţurile lor s-au împlut cu gunoiu și zimţii cei frumoși de pustiitate s-au răsipit; dobitoacele lui, masă întinsă jiganiilor li-am făcut; gardurile viilor lui, focului și strugurii lor, de piciorul strein s-au călcat, livedzile și pomii lor cei cu roadă dulce de toată săcurea și de toată mîna carea n-au răzsădit s-au tăiat; ţiitorile lui céle iscusite curve cetăţii li-am făcut; florile grădinilor lui, dégetele streine li-au cules și nasul celui necunoscut li-au amirosit; palaturile lui sălașe boaghelor și puhacelor li-am premenit. Iată dară că aceasta iaste dreptate: ca cu toţii, toate ale méle daruri să moșteniască și să stăpîniască.

41. *Lumea agonisînd, în mare primejdie spre a sufletului piiardere ești*

Înţeleptul: Pentru aceasta dară, o, lume măgulitoare, pre mine a mă măguli nu vii putea, căci eu, precum toate dzéstrele tale ca nuorul și ca umbra
11v nuorului să fie, am cunoscut; și încă cu-| noscut-am că de voi și pre tine și pe toată avuţiia ta agonesi, ce folos îm iaste, de vréme ce acel nepreţăluit suflet îm răpuiu? Și cu aceasta, în tine și în dzéstrele tale

tale, aşa cum nu-mi pun nădejdea să călătoresc pe mare fără corabie.

42. *Nu te amăgi cu cei cîţiva care, împăraţi şi bogaţi fiind, au dobîndit împărăţia cerurilor*

Lumea: Dar pentru ce motiv şi de ce să-ţi pierzi sufletul? Socoteşti oare că agonisind bunurile mele şi desfătările mele îţi vei pierde sufletul? Acuma văd, o, cinstite prietene, că nu foloseşti o bună judecată în purtarea ta, ci cugeţi numai la cele ce duc spre rău, şi nu spre bine. Căci dacă ai judeca lucrurile pe toate părţile (ceea ce s-ar şi cuveni să-ţi bagi în minte), nu ai mai nutri asemenea gînduri în capul tău, ci ţi-ai aminti de David, care, deşi împărăţind întru atîta slavă, cu oşti şi cu bogăţie, i-au dăunat oarecît de puţin sufletului zestrele mele cele alese? Ba dimpotrivă, a fost şi împărat şi proroc, iar după moarte, chiar şi sfînt, şi s-a învrednicit de rai. Aşadar, de vreme ce te numeşti înţelept, renunţă să mai dispreţuieşti frumoasele podoabe ale zestrelor mele. Fiindcă nu numai
12r David, ci şi alţi numeroşi împăraţi| bogaţi, cinstiţi, mari, puternici şi vestiţi, care umblau toţi învesmîntaţi în mult îndrăgitele mele podoabe, n-au fost atinşi din pricina lor, nici cît negru sub unghie, de vreo lipsă în ce priveşte binele sufletului, ci, după cum ţi-am amintit mai sus, s-au făcut vrednici de împărăţia cerurilor.

43. *Pe mulţi oameni întăriţi în multe virtuţi i-a întors lumea la mari nebunii*

Înţeleptul: Ascultă, lume lacomă să ucizi sufletele oamenilor; aceste pilde pe care mi le arăţi adesea şi îndelung le-am studiat şi cercetat, şi le-am aflat drept foarte periculoase. Hai, aminteşte-ţi şi tu de acest lăudat împărat şi proroc David, în ce stare l-ai adus odată, cînd s-a lăsat prins în mreaja capriciilor tale lumeşti; nu numai că i s-a scurtat viaţa, ci, de unde avea să moştenească raiul, era cît pe aci să-l înghită gheena. Acest lucru s-a întîmplat pe vremea cînd, îndemnat de tine, lume răuvoitoare omului, a căzut în păcat cu Versavia, soţia lui Urie Hititul. De-abia

nice odănăoară nu mă voiu nedejdiui, precum nu mă nedejdiuesc fără de vas pre mare a îmbla.

42. *Cu unii carii, împărați și bogați fiind, împărățiia ceriului au agonesit, nu te simeți*

Lumea: Dară pentru ce pricină și pentru care lucru sufletul să-ți pierdzi? Au doară socotești că bunurile și desfătările méle agonisind sufletul îți vei pune? Vedzi dară acmu, o, cinstite priiatine, că nu bună socotială în chivernisala ta pui, ce numai céle ce spre rău mărg gîndești, iară nu și céle ce spre bine? Că de ai gîndi în toate chipurile (pentru carile ți să și cade să iai aminte) nu ai aceasta minte în capul tău purta, ce ț-ai aminte aduce pentru David, carile întru atîta slavă împărățînd și cu oști și cu avuții, dară cătră suflet stricatu-i-au ceva acéste a méle iscusite dzéstre? Ba, ce încă și împărat și proroc și după moarte și svînt au fost și raiului s-au învrednicit. Pentru aceasta dară, de vréme ce înțelept te numești, lasă-te de a mai hulirea înfrămțășate podoabele a dzéstrelor méle, căci nu numai David ce și alții mulți |
12r împărați bogați, cinstiți, mari, tari și vestiți, carii toți cu ale méle de îndrăgit podoabe fiind îmbrăcați să purta, și din pricina acestora nice cîtu-i negru supt unghe scădére de binele sufletului lor nu s-au atins, ce, precum mai sus ț-am pomenit, împărăţii ceriului s-au îndestoinicit.

43. *Lumea pre mulți, în multe bunătăți întemeiați fiind, la mari nebunii i-au întors*

Înțeleptul: Audzi tu, nesățioasă de a uciderea ale oamenilor suflete, lume! Acéste izvoade carile tu mi le arăți eu de multe ori și de multă vréme li-am ispitit și li-am cercat și foarte primejduitoare li-am aflat. Eni adu-ți și tu aminte pe acest lăudat David împărat și proroc odată, la ce stepănă (cu ale tale lumești fapte îngurluindu-să) l-ai adus. Că nu numai căci i să scurta viiața, ce încă în loc ce era să moștiniască raiul, gheena îl înghițiia. Și aceasta era cînd cu a ta îndemnare — o, de rău voitoare a omului, lume! — pe Virsaviia, muiarea lui Uria Hetteus, spre curvie

a scăpat atunci din laţul tău, căci îndată şi-a dat
seama de spurcatu-ţi îndemn şi a şi început să se
mărturisească (după adeverirea prorocului Nathan)
şi să zică: „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare
12v mila ta, că fărădelegea mea eu o cunosc | şi păcatul
meu înaintea mea este pururea“ [*Ps.* 50,1—2,4].
Şi chiar fără cercetare ştiu că împreună cu prorocul
David, cu care te lauzi, fiul său ţi-a zis: „Deşertăciune
a deşertăciunilor, toate sînt deşertăciune“ [*Ecl.* 1,1],
adică tu eşti deşertăciune şi lucrurile tale sînt deşer-
tăciuni. Şi am auzit chiar şi ce ai pus la cale împotriva
fiului său, preaînţeleptul Solomon, care după marea
îndrăzneală ce o avea înaintea lui Dumnezeu încît
i-a vorbit el însuşi, gură către gură, a sfîrşit prin a
se lăsa prostit de tine şi călcînd dumnezeiasca poruncă
şi-a luat femei şi fete străine printre ţiitoarele lui. În
felul acesta el, cel minunat întru înţelepciune, prin
desfătările tale — fiind înconjurat şi de frumuseţea
femeilor — a fost mutat de la înţelepciune la nebunie,
de la curăţenie la spurcăciune, de la dreptate la nedrep-
tate şi a fost prefăcut din sfînt în păcătos pînă într-atîta,
încît a înălţat şi temple unor idoli făcuţi de mînă.

Acum dar, de vreme ce ai fost în stare să mergi cu
meşteşugirile tale pînă acolo încît şi pe acel preaîn-
ţelept, care a fost lăudat pentru înţelepciunea lui de
gura cea negrăită a lui Dumnezeu, l-ai determinat să-şi
piardă credinţa acelui Dumnezeu, cu atît mai mult
pe mine, sărmanul, care din înţelepciunea lui nu o
parte sau o treime, dar nici măcar o miime dintr-o
13r mică parte nu am, | cum n-ai să mă înşeli şi cum n-ai
să mă prefaci după cum îţi e voia? Şi aşa să mă faci
să-mi uit cu totul de Dumnezeu, creatorul şi dătătorul
vieţii mele, să-l părăsesc pe cel ce a zidit cerul şi pămîn-
tul, marea şi cele din lăuntrul ei, şi să mă închin auru-
lui, argintului şi lucrurilor făcute de mîini omeneşti,
iar prin desfătările tale, mîncărurile şi băuturile tale,
să-mi slăvesc pîntecele în loc de Dumnezeu. De aceea
fericitul Pavel, învăţîndu-mă cu putere şi cu tărie
să mă feresc de asemenea lucruri, mi le interzice într-un
chip frumos şi minunat [*Filip.* 3,19].

luasă[54]. Ce numai cu atîta a hălăduit din laţul tău, căci îndată-ţi cunoscu spurcata îndemnare şi au început a să mărturisi (după dovada lui Nathan prorocul) şi a dzice: „Miluiaşte-mă, Dumnădzău, după mare mila
12v ta, căce fără légea mea eu o ştiu, | şi păcatul mieu înnaintea mea iaste pururea" [*Ps*. 50, 1—2, 4]. Şi încă mai prin ispită ştiu, căci iarăşi cu acela ce te laudzi proroc David, ţ-au dzis: „Deşertarea deşertărilor şi toate sînt deşearte" [*Ecl*. 1, 1][55] adecă tu eşti deşartare şi lucrurile tale deşertări. Şi încă mai audzit-am ci-ai lucrat aceluiaşi proroc prea înţelept Solomon fiiu că, după atîta ce de mare cătră Dumnădzău avea lască, cît singur gură cu gură cătră sine au grăit, apoi pe urmă iarăşi de tine nebunit fiind cît călcînd dumnădzăiasca poruncă, femei şi féte de niam strein între ţiitorile sale au luat. Atuncea dară, pre cel minunat întru înţelepciune, ale tale desfătări şi cu frumséţea mueriască împreunat fiind, din înţelepciune în nebunie, din curăţie în spurcăciune şi din dreptate în strîmbătate şi din svint păcătos l-au premenit, cît şi capişte bodzilor de mîni de om făcuţi, au făcut[56]. Acmu dară, de vréme ce tu pînă într-atîta cu ale tale meşterşuguri a face putuşi şi pre acel înţelept, carele de singur dumnădzăescul nespus rost întru înţălepciune fu lăudat, întru credinţa a aceluiaşi Dumnădzău a să sminti îl făcuşi, dară pe mine, săracul, carele nu dintru înţelepciunea lui o parte sau a treia parte, ce nici a miia parte dintr-o cirtă a
13r înţelepciunii lui am |, cum nu mă vei ademeni? Şi cum nu mă vei, precum ţ-a fi voia, premeni? Că aşeaşi de tot pre acel al mieu ziditoriu şi de viaţă-mi dătătoriu Dumnădzău a-l uita mă vei face şi pre acela ce-au făcut ceriul şi pămîntul, marea şi toate împlerile ei să părăsăsc, şi aurului, argintului şi lucrurilor a mînulor omeneşti să mă închin şi cu ale tale (prin desfătări) mîncări şi băuturi mai vîrtos pîntecele a-mi fi Dumnădzău să priimăsc. Pentru care lucru, fericitul Pavel tare şi vîrtos a mă feri, frumos şi minunat mă învăţînd opréşte [*Filip*. 3, 19].

44. *Auzind că mulţi prin avere au moştenit raiul, să nu rîvneşti sub acest pretext bogăţia, deoarece pe cei mai mulţi ea i-a dus în iad*

Lumea: Vai, omule naiv, iarăşi te abaţi de la judecata cea dreaptă şi bună. Socoteşti cumva că fiind împodobit cu zestrele mele, încărcat şi îmbogăţit cu averile mele îţi vei pierde sufletul? Nu înţeleg de ce-mi tot spui că prin desfătările mele cuviincioase te vei închina idolilor! O, minune a marii tale ignoranţe şi a greutăţii minţii tale necioplite! Dar nu ţi-ai dat seama că prin avere multă vei fi de mult folos sufletului tău? Cu avuţia poţi zidi biserici, mănăstiri,
13v fîntîni, poduri; cu avuţia poţi elibera |robi şi izbăvi datornici; cu avuţia poţi să miluieşti, să întăreşti pe cei slabi. Dar, mai cu seamă, n-ai citit în *Sfînta Scriptură* (sau poate eşti neştiutor de carte) că împărăţia cerului este foarte ieftină, pentru că o femeie aruncînd doar doi bani în vistierie şi-a cumpărat împărăţia cerurilor? [*Mt.* 2]. Cum să nu fie deci fericită avuţia mea şi cum nu ai fi nebun dacă nu te-ai strădui să o dobîndeşti, de vreme ce ea este binefăcătoare atît pentru sufletul, cît şi pentru trupul său.

45. *Crescîndu-ţi averile să nu ţi se împietrească inima*

Înţeleptul: Oh, lume linguşitoare, cum mă linguşeşti ca să mă înşeli? Cu toate că, într-adevăr, sînt naiv şi nu ştiu carte, precum ai spus, însă după puterile mele am cercetat *Sfintele Scripturi* şi tot în acea sfîntă şi adevărată *Scriptură* am aflat undeva spunîndu-se că un tînăr l-a întrebat pe Domnul nostru Iisus Hristos: „Bunule învăţător, ce trebuie să fac ca să moştenesc viaţa veşnică?" [*Mt.* 19,16 şi urm.]. Bunul învăţător i-a dat buna învăţătură să se păzească şi să fugă de toate cele pe care legea şi credinţa le opreşte şi să respecte şi să facă toate cele ce legea şi credinţa îndeamnă şi porunceşte să fie făcute, iar el i-a răspuns că toate
14r acestea le respectă şi le împlineşte spunînd: | „Toate acestea le-am păzit din tinereţea mea". Atunci Domnul i-a arătat cerinţa cea mai înaltă, zicîndu-i: „Mergi

44. *Pre mulţi audzind că cu avuţiia raiul moşie au cumpărat, cu aceasta pricină avuţiia nu iubi, căci celor mai mulţi iadul li-au cîştigat*

Lumea: O, prostatecule oame, dară iarăşi te abaţi
din driapta şi buna socotială? Dară ce socoteşti, au
doară că cu dzéstrele méle împodobit şi cu avuţiia
mea înavuţit şi îmbogăţit fiind, sufletul îţi vei piiarde?
Şi nu ştiu ce-m spui că cu ale méle de nehulit cuvioasă
desfătări te vei închina bodzilor. O, minunat lucru
de mare a ta nepricépere şi de grosimea a tîmpirei
minţii tale! Dară n-ai cunoscut că cu multa avuţie,
cu multul folos sufletului tău vii face? Cu avuţiia
poţi zidi besérici, mănăstiri, fîntîni, poduri; cu avuţiia
13v poţi | scoate robi, a plăti datornici; cu avuţiia poţi
a milui, a întări pe cei slabi. Şi mai vîrtos n-ai citit
(au poate fi că eşti neînvăţat) *Svînta Scriptură*, că
împărăţiia ceriului iaste foarte eftină? Căci o fămée
doi bani numai în gazofilachie aruncînd, împărăţiia
ceriului ş-au cumpărat (*Math*. gl. 2). Acmu dară,
cum nu iaste fericită avuţiia mea şi cum nu vii fi tu
nebun de nu vii sili a o agonisi, de vréme ce şi sufletului, şi trupului îndămînă şi bine îţi face?

45. *Adăogîndu-ţi-să avuţiile, inema să nu ţi să împietrească*

Înţeleptul: Ah, lume linguşitoare, cum te spre a
mea amăgire linguşeşti! Eu, macar că adevărat (după
al tău cuvînt) de carte neînvăţat şi prostatec sînt, însă
pre cît în putinţă mi-au fost, *Svintele Scripturi* am
cercat şi iarăşi într-acea svîntă şi adevărată *Scriptură*
aflaiu unde dzice că un voinic, pre Domnul Hristos
întrebînd, dzisă: „Bunule învăţătoriu, ce voi face să
moştenesc împărăţiia ceriului?" [*Mt*. 19, 16 şi urm.].
Bunul învăţătoriu buna învăţătură i-au dat: să să
păzască şi să să feriască de toate de célea ce pravila
şi légea opréşte; să ţie şi să facă toate acélea carile
légea şi pravila a face îndiamnă şi poruncéşte. El au
răspuns precum acéstea toate să află păzindu-le |
14r şi ţiindu-le, dzicînd: „Acéstea din tineréţea mea li-am
păzit". Atuncea, Domnul, acea deplin i-au arătat

și vinde-ți toate averile și dă-le săracilor". Atunci nenorocitul, fiind deprins cu îndrăgirea ta și cuprins de amăgirea ta, rău s-a întristat și peste măsură s-a mîhnit, și mai degrabă te-a ascultat pe tine, lume vrednică de dispreț, decît pe învățătorul pe care îl mărturisise mai înainte drept bun. Și astfel s-a întors întristat, cu inima zdrobită, fiindu-i greu să împlinească porunca cea bună a bunului învățător. De ce oare? Nu pentru că era deprins cu tine, cu desfătările tale și dedat cu totul plăcerilor tale? Și astfel el, prin avere, mai tare și-a închis și a pierdut împărăția cerurilor decît să o deschidă și să o cîștige, pentru că într-atît de strîmtă și de îngustă i s-a făcut, încît mai ușor să-i fie cămilei să intre prin urechea acului decît lui în împărăția cerurilor. De aceea mă tem că nu voi da banul, ca femeia cea sărmană, ci mă voi întrista ca bogatul atunci cînd mi-l cere cineva. Deci nici cu aceasta nu mă vei amăgi, căci n-am nevoie de bogăția ta.

46. *Lumea este o temniță, deci pentru ce să fie iubită?*

Lumea: Așadar, acum tu nu mă iubești de loc? |
14v *Înțeleptul:* Ba te iubesc, cum te-a iubit și fericitul David, care te socotea o temniță; și iarăși întocmai ca David mă rog cu umilință atotputernicului Dumnezeu, zicînd: „Scoate din temniță sufletul meu ca să se mărturisească numelui tău" [*Ps.* 141,10].

Lumea: Și această vorbă a ta e mai degrabă spre ură și ocară decît spre dragoste și laudă. Mai mult chiar, îmi spui că sînt temniță. Pentru ce? Într-adevăr, îmi vine să rîd de întunecata-ți orbire! Dar bine, sărmane, nu mă vezi cît sînt de largă și încăpătoare, luminoasă și frumoasă, aleasă și drăgăstoasă? Întreabă-i pe cei ce stau închiși în temniță să-ți spună ce înseamnă închisoarea temniței și ce libertatea mea.

47. *Pofta neînfrînată împinge sufletul spre moarte*

Înțeleptul: Într-adevăr, după socoteala ta smintită și după cum îți pare, tu ești largă și încăpătoare, dar spre a face răutăți, iar nu binefaceri; ești luminoasă și arătoasă ca să luminezi și să arăți căile cele urîte, să provoci vărsări de sînge și să pierzi suflete. După

trebuinţă, dzicîndu-i: „Du-te de vinde toată avuţiia ta şi o dă săracilor". Atuncea, mişelul, fiind cu a ta dragoste deprins şi cu a ta înşălăciune cuprins, rău să întristă şi cumplit să mîhni şi mai vîrtos te ascultă pre tine, o, vrédnică de hulă lume, decît pre dascălul pre carele, precum iaste bun mai denainte îl mărturisisă, şi aşea cu frîntă voie, trist întorcîndu-să, porunca cea bună a didascalului celui bun a o face cu greu îi fu. Dară aceasta pentru ce? Au nu căci era cu tine şi cu desfătările tale deprinsu şi spre poftele tale cu totul împinsu? Şi aşea, mai tare cu avuţiia au închis şi au pierdut, decît au deşchis şi au agonisit împărăţiia ceriască, şi pînă într-atîta de strîmtă şi de aspră i s-au făcut, cît mai pre lesne să fie cămilii a întra prin urechile acului decît lui împărăţiia ceriului. Pentru aceasta dară mă tem că, nu ca săraca banul voiu da, ce ca bogatul, cînd îl va cére cineva, mă voiu întrista. Ce nici cu aceasta nu mă vii înşăla, căci nu-ţi poftesc bogăţiia ta.

46. *Lumea temniţă, şi pentru ce să să iubască?*

Lumea: Acmu dară, tu nicicum nu mă iubeşti? |

14v *Înţeleptul:* Ba iubăsc, precum ti-au iubit şi fericitul David, că te precum temniţă să fii socotiia. Şi iarăşi ca David, lui Dumnădzău atotputérnicul cu smerenie mă rog, dzicînd: „Scoate (Doamne) din temniţă sufletul mieu, a mă mărturisi numelui tău" [*Ps.* 141, 10].

Lumea: Dară că acesta cuvînt mai mult spre urîre şi defăimare decît spre dragoste şi laudă iaste. Încă îm dzici că sint şi temniţă; dară pentru aceasta întru adevărat vine-m să rîdz de întunecată orbirea ta. Dară nu mă vedzi cît sint de largă şi lată, luminoasă şi frumoasă, cuvioasă şi drăgăstoasă, o, sărace? Pentru aceasta întriabă pe cei ce şed în temniţă şi închisoare, să-ţi spue ce iaste închisoarea temniţii şi slobodzeniia mea.

47. *Desfrînata voe sufletul spre moarte răpéşte*

Înţeleptul: Adevărat, după a ta nebună socotială şi precum ţi să pare, eşti largă şi lată, însă spre a

socoteala mea, însă, înţeleg bine şi cunosc frumos că
15r te sileşti cît poţi să mă faci să umblu cu | poftă slobodă şi cu dorinţa neînfrîntă prin întunecoasa ta lumină. Astfel, o dată cu lumina ta, mă va cuprinde bezna nebuniei, mă voi afla veşnic în pierzanie şi în osîndă şi mă voi chinui cumplit şi fără de sfîrşit.

48. *Nu există fericire în lume şi nici pămîntean fericit*

Lumea: Vai, vai, cum nu poţi pricepe şi nu te poţi învrednici să cunoşti că cei ce petrec liber întru mine sînt fericiţi şi plini de toate, şi astfel să te sileşti a trăi şi tu împreună cu ei!

49. *Ferice de cel care nu s-a amestecat cu lumea*

Înţeleptul: Ba minţi, ca una ce eşti îngîmfată şi mincinoasă, căci înţeleptul fericeşte nu pe acela care locuieşte în tine, ci pe acel ce a ieşit din tine şi, mai ales, pe cel ce încă nu a intrat în tine. Nici cu aceasta deci nu mă poţi birui.

50. *Omul drept nu se va clinti, orice i s-ar întîmpla*

Lumea: O, sărmane, netrebnicule şi ignorantule! Dar patriarhii, prorocii, apostolii, mucenicii şi ceilalţi sfinţi, oare nu toţi au umblat împreună cu mine şi nu s-au servit toţi de mine? Dar de vreme ce toţi aceştia, pe care eu i-am păstrat în mine ca într-o vistierie, ca pe nişte odoare scumpe, sînt numiţi fericiţii, tu de ce-mi arunci vorbe atît de nevrednice şi îmi dai răspunsuri necuviincioase? |

15v 51. *Lepădîndu-te de lume, vei dobîndi pecetea fericirii*

Înţeleptul: Acum devii flecară şi mincinoasă. Nu cumva socoteşti că sfinţii pe care i-am pomenit mai sus au fost dintru tine sau îţi închipui că s-au amestecat cu tine? Dimpotrivă, ei, fericiţii, au dobîndit pecetea fericirii lepădîndu-se mai întîi de tine şi de dulceţile tale. Şi aceia, de trei ori fericiţii întru pomenire, s-au lepădat nu numai de tine, ci chiar şi de ei înşişi, păzind porunca bunului lor învăţător, care zice: „Cine vrea să mă urmeze să se lepede de sine“ [*Mt.* 16,24]. Ei pînă

facerea răutăţi, iară nu bunătăţi; luminoasă şi arătoasă a lumina şi a arăta cărările céle strîmbe, vărsătoare de sînge şi pierdzătoare de suflet. Dară după a mea socotială bine pricep şi frumos cunosc că pre cît poţi, pre atîta sileşti ca prin această a ta întune-
15r coasă lumină cu slo-| bodă voie şi desfrînată pohtă a îmbla să mă faci; şi aşea, deodată cu a ta lumină, şi întunérecul nebunii să mă cuprindză, în periri să mă aflu şi în bezcisnicie în véci fără de svîrşit să mă cumplit chinuesc.

48. *În lume fericire nu iaste, nice lumanul fericit*

Lumea: Vai, vai, cum a te pricépe nu poţi, şi pre aceştea ce în mine slobod lăcuesc cum sint de ferici̧ţi şi în toate bişugiţi, a cunoaşte să te învredniceşti şi lor a te obşti să te nevoeşti!

49. *Fericit carele cu lumea nu s-au amestecat*[57]

Înţeleptul: Ba minţi, falnică şi minciunoasă ce eşti, căci înţeleptul nu pe acela ce iaste în tine, ce pe cela ci-au eşit din tine fericéşte şi încă şi mai fericit cela ce încă n-au venit în tine! Şi nici cu aceasta a mă dovedi vei putea.

50. *Dreptul nu să va clăti de orice i s-ar tîmpla*

Lumea: O, blăstămatule, ticăitule şi nemică cunoscătoriule! Dară patriiarşii, prorocii, apostolii, mucenicii şi alalţi svinţi, au nu cu toţii în mine au lăcuit? Au nu cu toţii cu mine s-au slujit? Dară de vréme ce aceia cu toţii să număsc fericiţi, pre carii eu în mine, ca într-un săcriiu, ca pe nişte odoară scumpe i-am păzit, căci tu atîtea de mine nevrédnice cuvinte îm grăeşti şi necuvioasă răspunsuri îm răspundzi? |

15v 51. *De lume lepădîndu-te, titul fericirii vei agonisi*

Înţeleptul: Aicea lătrătoare şi de minciuni spuitoare eşti! Dară tu, pre aceia ce-s mai sus pomeniţi svinţi au din tine să fie fost îi socoteşti? Au cu tine să să fie slujit gîndeşti? Dară că ei — o, fericiţii! — întîi de tine şi de dulceţile tale lepădîndu-să, al fericirii titul ş-au agonisit şi acei întru pomenire de trei ori

într-atîta te-au urît, încît, cînd le spunea cineva că vor muri, vor pieri adică dintru tine, încercau o bucurie negrăită, de nedescris. Față de o asemenea fericită, iar nicidecum zadarnică bucurie, oricît de cumplită, înveninată și nemiloasă ar fi fost moartea, ei n-o băgau în seamă. De aceea unii dintre ei, intrînd în foc, păreau că intră în rouă, alții intrînd în ger și în gheață păreau că intră în căldură și în baie; unii iarăși, în timp ce erau bătuți cu vine de bou, se purtau ca și cînd ar fi primit daruri, iar alții, cînd erau tîrîți în fugă nebună, legați de cozile unor cai sălbatici și zdrobiți pe pietrele ulițelor, se purtau de parcă ar fi fost la plimbări și
16r desfătări. La fel, mulți alții, răbdau | nenumărate alte chinuri peste măsură, de neîndurat, dar nu se fereau de toate acestea, ci, dimpotrivă, alergau spre ele, adică spre chinuri, cu inima bucuroasă și sufletul înveselit. De ce oare? Pentru ca să scape de tine cu un ceas mai devreme și pentru ca să atingă sfîrșitul către care se străduiau să ajungă încă din copilăria lor. Tot așa și sihaștrii (o, fericiții, că și-au ales partea cea mai bună), care de ura ta vrednică de ură fugeau să se ascundă la un loc cu tîrîtoarele veninoase și cu fiarele cumplite, singuri, fără însoțitori, în munți înfricoșători, în singurătate și în văgăunile unor peșteri foarte adînci. De ce oare? Pentru că bine socoteau că o fiară mai cumplită, mai vrăjmașă și mai veninoasă decît tine nu există și, mai cu seamă, pentru ca să nu vadă ticăloasa ta urîțenie, hulită de orice om cuminte, care în ochii slabi ai unora pare să aibă și ceva frumos și de care, prin înșelăciunea ignoranței, cei mai mulți se lasă destul de rău amăgiți. Iar aceia (o, de toată gura de trei ori lăudații!) și-au ales mai bine să locuiască în văgăuni, să moară de foame și să se topească de sete, decît să trăiască în tine, să umble după bunătățile tale și
16v să-și smintească prin desfătările tale | neprețuitele și sfintele suflete. Pe aceștia, o, clevetitoareo, în chip mincinos îi numești tu nebuni! De a căror nebunie să-l rugăm toți cu sîrguință pe Dumnezeu să ne facă

fericiții nu numai de tine, ce și sînguri de sine s-au lepădat, porunca bunului lor învățătoriu păzind, unde dzice: „Cine va să vie după mine să se lépede de sine" [*Mt.* 16, 24] și pînă într-atîta te urîsă că cînd le dzicea cineva că vor să moară, adecă să iasă din tine, atuncea bucurie nespusă și nepovestită le veniia și pre lîngă acea fericită și nu în zădar bucurie ori fie ce féliu de cumplită, otrăvită și nemiloasă moarte în samă nu băga; ce unii întrînd în foc, ca cum ari întra în roaă, alții întrînd în ger și în ghețuș, ca cum ari întra în căldură și în feredeu; alții cu vine de bou bătuți, ca cum ar fi cu daruri dăruiți, alții de coadele a cai sireapi și nemoliți, cu iute alergătură tîrîiți și pre a uliților pietre șpărcuiți, ca cum ar fi în primblări și
16r privéliști îmbla și a altora, a mulți, alte| multe fără măsură cumplite și nusufferite pedépse pătimiia. Și pentru acéstea nemică nicicum să scărăndăviia, ce mai vîrtos cu dragă inemă și vésel suflet cătră dînsăle (adecă cătră munci) alerga. Și pentru ce așea? Pentru ca cu un ceas mai înnainte din tine să iasă și la ténchiul cel ce din a lor cuconie a agiunge siliia să agiungă. Așijdirea săhastrii (o, norociții, că partea cea mai bună ș-au ales), carii pentru a ta de urît urîciune prin strașnici munți, fără de soții, sînguratecii numai fugind și prin gaurile adîncelor vîrtoape într-un loc cu jiganiile veninate și cu fiarăle cumplite a petréce ascundzindu-să. Și pentru ce aceasta? Pentru căci bine socotiră că mai cumplită, mai vrăjmașe, mai veninoasă gadină decît tine nu va fi și mai vîrtos ca urîta și, de tot întregul cu mintea, hulita ta grozăvie să nu prăvască, carea slabilor de fire, trupeștilor ochi, oarece frumséțe a avea să pare; cu carea cei mai mulți, prin amăgeala necunoștinții, rău să amăgescu. Iară ei (o, de tot rostul de trei ori lăudați) mai bine prin gauri a lăcui, de foame a muri și de séte a să topi au ales decît în tine a lăcui, cu bunurile tale a-și petréce
16v și cu desfătările | tale a-și sminti neprețăluitele sale osfințite suflete[58]. Pre carii tu, o, clevetitoare! nebuni să fie fost îi cu bîrfala numești. La a cărora nebunie, cu toții cu osirdie lui Dumnădzău să ne rugăm, ca și

părtaşi şi pe noi, ca să ne socoteşti şi pe noi nebuni şi nechibzuiţi.

52. *Deprinzîndu-te cu poftele lumeşti, poruncile lui Dumnezeu îţi vor părea grele*

Lumea: Mă mir nespus de ce vorbeşti lucruri zadarnice şi de ce spui minciuni, grăind în deşert. Vrei, deci, să spui că cei ce se leapădă de mine dau de vreun bine sau află vreun folos? Oh, de aceea voi repeta că tare mă mir şi mă minunez! Iată, ia seama la ce vreau să te întreb: Oare ce fel de viaţă va duce şi ce fel de trai va trăi un om care locuieşte într-un munte pustiu şi care trăieşte într-o văgăună de balaur sau într-o peşteră de leu, de urs sau panteră? Sau ce fel de viaţă va petrece el mereu în răcnetele leilor, în mormăiturile urşilor, în şuierăturile balaurilor şi ale şerpilor, cuprins totdeauna, ca să nu zic neîntrerupt, de groaza şi spaima fiarelor cumplite, a sălbăticiunilor, vara chinuit de căldură, opărit şi dogorit de arşiţă, iarna îngheţînd şi degerînd de frig şi ger, sleit şi hămesit de foame, |
17r ars şi topit de sete, care chiar de va găsi ceva să mănînce şi să bea — vreo rădăcină de iarbă sau apă din scorbura copacilor — nu el le mănîncă sau le bea, ci ele îl topesc şi îl sfîrşesc pe el? Dacă toate acestea ţi se par înţelepciune, mare nebun eşti şi te poţi socoti în rîndul celor fără minte.

53. *Celui ce are adevărată dragoste de Dumnezeu i se dăruieşte orice doreşte*

Înţeleptul: O, lume făţarnică, pulbere ce eşti! Doar ştii bine că dragostea pe toate le supune şi le învinge [*I Cor.* 13,13], că dragostea adevărată şi deplină, intrînd în sufletul unuia ca acela şi cuprinzîndu-l, pe toate cele ce mi le-ai amintit mai sus, oricît ar fi de rele, cumplite şi îngrozitoare, le schimbă în bune, blînde şi plăcute. Prin dragostea adevărată şi deplină, el se satură cu prisosinţă de toată hrana prea dulce

pre noi părtaşi să ne facă şi pre noi nebuni şi fără de socotială să ne socoteşti.

52. *Cu pohtele lumeşti deprindzîndu-te, dumnădzăeştile porunci gréle îţi vor părea*

Lumea: Mult mă mier de ce ruledzi şi de ce blojorăşti grăind în deşert? Acmu tu vei să dzici precum că aceia ce de mine să liapădă petrec vun bine sau află vreun folos? Oh, dară că iarăşi că mă mir şi mă minunedz, voi dzice! Şi eni ia aminte ce voiu a te întreba: dară un om carele într-un munte pustiiu lăcuiaşte şi într-o gaură de bălaur sau într-o peşteră de leu, sau de urs, sau de pardos vieţuiaşte, oare ce féliu de petrécere va să facă? Şi ce féliu de cust va să custe? Sau ce chip de traiu va să trăiască? Pururea în răcnetile leilor, în mormăiturile urşilor, în şueretele bălaurilor şi a şerpilor neprestanno, ca să nu dzic nepărăsit, groaza şi frica cumplitelor jiganii — sau să le dzic dihanii — purtînd; şi cutremurîndu-l vara fierbintiala şi pripăcul fierbîndu-l şi cocîndu-l, iarna frigul şi gerul răcindu-l şi îngheţindu-l, foamea leşinîndu-l |
17r şi hemnisindu-l, sétea aprindzindu-l şi topindu-l şi de va şi ceva de mîncat sau de băut afla, doară rădăcina erbii şi apa din borta copaciului, pre carele nu el le mănîncă sau bea, ce iale pre dînsul topăsc şi svîrşesc. Deci aceasta ţie înţălepciune de să pare a fi, mare nebun eşti şi în numărul celor fără de minte să te socoteşti.

53. *Adevărata către Dumnădzău dragoste, ce poftéşte acéia i să dăruiaşte*

Înţeleptul: Ah, făţarnică şi pulbere ce eşti, lume! Dară cădz bine ştii tu că dragostea pe toate învince şi biruiaşte [*1 Cor.* 13, 13]. Carea în inema unuia ca aceluia întrînd şi cuprindzindu-o (adecă cea deplin şi adevărată dragoste), toate acélea carele mai sus mi le-ai pomenit cît sînt de réle, cumplite şi de straşnice, toate în blînde, bune şi în plăcute să întorc. Cînd flămîndzéşte şi însătoşadză, prin adevărata şi deplina dragoste de toată hrana dulce şi de toată băutura bună

şi de toată băutura bună cînd îl apucă foamea şi setea. Fierbinţeala cea mare care arde şi usucă, frigul cel aspru şi îngheţul cel cumplit se prefac în zefirul ce adie în zori primăvara şi în mîngîiere a trupului şi a cărnii omului neputincios; jivinele, şerpii, fiarele cele
17v crude şi| sălbatice devin blînde şi domolite, îi sărută picioarele şi chiar îi slujesc; într-un cuvînt, toate relele acelea potrivnice şi vătămătoare i se fac ascultătoare şi bune; pentru că Binele desăvîrşit, adică Dumnezeu, se află mereu cu el şi, fiind prezent, nimic nu-i lipseşte.

54. *Omul este împărat peste toate lucrurile lumii, dar acestea toate i-au fost date numai în păstrare*

Lumea: Dar în mine, ce vei căuta şi nu vei găsi, sau ce vei dori şi nu vei căpăta? Hai, gîndeşte-te la toate lucrurile mele: oraşele pline de oameni, cetăţile tari, satele dese, viile roditoare, ogoarele îmbelşugate, grădinile cu flori frumoase, livezile cu pomi atrăgători. Gîndeşte-te la palatele cele mari ale domnilor şi ale boierilor, gîndeşte-te la clădirile măreţe şi somptuoase ale cezarilor şi împăraţilor; gîndeşte-te la şoselele largi, pavate cu piatră, ale oraşelor şi cetăţilor; dă-ţi seama de avuţia şi lucrurile scumpe care se află în aceste oraşe. Dar celelalte cununi ce se află în mine ca să le dăruiesc şi să împodobesc pe acel ce-mi
18r slujeşte fără preget,| adică peştii mării, peştişorii din rîuri, fiarele şi toate sălbăticiunile pămîntului, păsările cerului şi celelalte, cu care m-a umplut cuvîntul lui Dumnezeu şi pe care le-a răspîndit sfînta lui mînă în mine, strălucita lui creaţie, şi tocmai ca să le foloseşti tu, prostule, prin mijlocirea mea şi datorită mie, pentru ca mîncînd, bînd şi desfătîndu-te să te înveseleşti, şi cunoscînd binele meu, să-mi mulţumeşti din tot sufletul. Dar, o, sărmane, nu a fost oare Solomon mai înţelept decît tine? Şi el tocmai aceasta ne învaţă că numai aceasta îţi va rămîne.

să îndestulit satură; pripăcul cel fierbinte și ardzind pălitoriu și gerul cel iute și vrăjmaș înghețătoriu, în vîntul cel ce primăvara în răzvărsatul zorilor suflă să întoarce și spre a trupului și a cărnii slabului om spre îndemînă să primenesc; gîngăniile, jigăniile, fierile
17v céle|vrăjmașe și cumplite blînde și domolite i să fac, cît și picioarele îi sărută și încă și slujbă îi fac[59]; și pentru ca să într-un cuvînt dzic, toate acélea ce împotrivă și réle sint, următoare, ascultătoare și bune să fac. Căci că acel deplin bine (adecă Dumnădzău) cu dînsul pururea iaste, și el de față fiind, nice una îi lipséște.

54. *Omul, împărat peste toate lucrurile lumii, însă toate în chip de zălog îi sint date*[60]

Lumea: Dară în mine ce vei căuta și nu vei afla? Sau ce vei pofti și nu vei găsi? Eni prăvéște toate țircumstanțiile, adecă împregiurstările méle: tîrgurile céle norodoasă, cetățile céle vîrtoasă, satele céle dése, viile céle roditoare, țarinile céle de bișug dătătoare, grădinile céle cu flori frumoasă, livedzile céle cu pomături drăgăstoase. Ia aminte saraiurile céle mari a domnilor, a boiarilor; socotéște palaturile céle înnalte și desfătate a crailor și a împăraților; prăvéște ulițile céle late și cu piatră cuptușite a cetăților și a tîrgurilor; ia sama avuțiilor și a lucrurilor scumpe carile într-acéstea să află. Dară pentru alalte în mine, ce sînt nepovestite, cununi de dăruit și pe acela ce fără
18r îndoință îm slujéște | de împodobit, precum sint peștii mării, piticii păreaelor, fierile și toată dihaniia pămîntului, pasirile ceriului și alalte cu carile dumnădzăescul cuvînt m-au împlut și a lui mînă svintă prin mine, prin frumoasa sa zidire, li-au împrăștiiat! Și mai vîrtos, o, brudatecule, prin a mea pricină și prin mijlocul mieu, tu cu dînsele să te slujești și mîncînd, bînd, desfătîndu-te să te veselești, și binele mieu cunoscînd, cu tot sufletul să-mi mulțămești. Dară, o, sărace, Solomon au n-au mai înțelept decît tine fost? Și el încă aceasta învață, căci numai aceasta îți va rămînea.

55. *Dulceața lumii este otrava sufletului*

Înțeleptul: O, capcană și laț întins în întuneric, oare nu știu eu că toate cele pe care mi le-ai amintit și tu însăți sînteți asemenea pomilor despre care se povestește că erau lîngă un lac unde a fost cîndva Sodoma? Erau pomii aceia mai frumoși, mai umbroși și mai arătoși decît toți pomii din lume, dar încercînd cineva să caute înăuntrul lor a aflat putregai și în fructele lor stricăciune, fum și amăreală. Tu însă tot mai rea și mai otrăvitoare amăreală porți, fiindcă
18v fructele acelor| pomi amărăsc doar gustul, iar otrava ta îndulcind gustul, adică pofta trupului, omoară sufletul. Fapt pentru care toți ar trebui să-ți strige: „O, lume, care ești miere amestecată cu fiere!"

56. *Nu gîndi că vei lega vreodată adevărată prietenie cu lumea*

Lumea: Mult stau și mă mir de mintea ta simplă și puțină: cum poți să-mi spui că sînt miere amestecată cu fiere? Pe cine ai auzit vreodată să zică: „O, de-aș muri" numai de urîtul lumii? A, știu, îmi vei spune că dintr-aceștia cunoști destui și că pe mulți i-ai auzit vorbind așa, dar știu pentru ce: nu datorită răutății mele, ci ignoranței minții lor înguste, care nu rabdă și nu suferă o supărare cît de mică. Cel cu judecata sănătoasă și cu mintea întreagă nu va vorbi însă, nici nu va pomeni despre aceasta niciodată. Cine ar putea oare să-și urască doica, să nu zic maica? Pentru că, după cum ți-am mai spus, și eu îi socotesc pe toți drept fiii mei, îi alăptez ca pe niște prunci și le port grijă ca unor odrasle ale mele. Și cînd îi îngrijesc astfel și îi feresc de tot răul, oare cum, în ce fel și cine ar fi cel care ar vrea să se despartă de mine? Pentru că eu
19r sînt bună și blîndă față de toți și în toate. | Și cine dorește să se despartă de bine și pentru că-i iubesc, iată că le simt prietenia, și cine ar vrea să se înstrăineze de prietenul său? Nimeni! Iată dar că sînt vrednică să fiu dorită și iubită.

55. *Dulceața lumii, otrava sufletului*

Înțeleptul: O, cursă și laț prin întunérec întins, dară au nu cunosc eu că toate acéstea ce mi li-ai pomenit și așeași tu sîngură unor pomi te asameni, carii pe lîngă lacul unde odănăoară au fost Sodomul precum să să afle să povestéște? Carii decît alți pomi ai lumii precum mai frumoși, mai umbroși și mai cuvioși să fie să povestéște, iară ispitind cineva a cerca, înlontrul lor putregaiu și în poamele lor putregiune, pliavă și amărăciune află[61]. Ce însă tu mai cumplită și mai otrăvită amărăciune porți, căci poamele a pomilor
18v acelora | gustul amărăsc. Iară a ta otravă, gustul îndulcind, adecă pohtele trupului plăcînd, sufletul omori și otrăvești. Pentru care lucru tuturor de strigat iaste: „O, lume, ce ești miiare amestecată cu fiiare" ![62]

56. *Cu lumea, precum vreodată adevărat prieteșug vei lega, nu gîndi*

Lumea: Mult stau și de a ta scurtă și proastă minte mă mir: cum și în ce chip miiare amestecată cu fiiare a fi îmi dzici? Dară pre carii vreodănăoară ai audzit să dzică: „o, că di-ar muri !, numai pentru urîtul lumii? Ha, știu că vei, precum mulți să află și pre mulți ai audzit, să dzici. Dară știu pentru ce. Nu doară că pentru răul mieu, ce pentru a lor de crieri puținătate necunoștință și a puțintelușe oarece bîntuiale nerăbdare și nesuferire. Iară cel întreg cu crierii și copt cu mintea, aceasta nice odănăoară dzice, nici vreodată pomeneaște. Oare carele iaste acela ce ș-ar urî mamca — să nu dzic maica — căci precum ț-am și mai dzis, eu pre toți ca pre niște fii îi țiiu, ca pre niște prunci îi aplec și ca pre niște cuconi îi grijesc. Și într-acesta chip eu pre dînșii socotindu-i și de tot răul ferindu-i, oare în ce chip, în ce féliu și cine ar fi acela ce ari de mine a să despărți vrea — căci eu tuturor și în toate
19r bună și blîndă | sint — și de bine, cine a să dezlupi ari pofti? Și de vréme ce-i iubăsc, iată dară că le sint priiatin — și care ari fi acela ce ari vrea de priiatinul său să să înstreinédză? Nime! Iată dară că de iubit și de îndrăgit sînt.

57. *Lumea este maica răutății și gazda tîlharilor*

Înțeleptul: O, cum și în ce chip mi te arăți că mă iubești și cum te dovedești tu singură (după greșita-ți socoteală) că ai fi vrednică de iubire, cînd fiecărui om i se întîmplă să știe și să cunoască, într-adevăr, că prietenia ta seamănă cu acei tîlhari numiți pe latinește *philetes latrones**, adică „tîlhari cu chip de prieteni", care ies în calea drumețului și îl întîmpină cu vorbe dulci, ca și cum ar fi oameni buni și se fac tovarăși de drum cu el, căutînd însă prilej, dacă le vine la îndemînă, să-l omoare și să-l piardă pe acel biet călător căruia nici prin cap nu-i trece și își vede de drum fără să se ferească de ei cîtuși de puțin. Și așa, la timpul și locul potrivit, îl dau pieirii și morții pe nenorocitul acela ca pe un miel nevinovat, făcînd fără milă vărsare de sînge. Și totuși, tîlharii aceia sînt mai buni decît tine, și tu ești mai rea decît ei, pentru că ei ucid trupul, iar tu sufletul. |

19v

58. *Lumea este mai rea decît tîlharii, pentru că tîlharii ucid trupul, iar lumea sufletul*

Lumea: Oh, vai mie, cum poți să mă compari cu tîlharii, cu ucigașii și cu oamenii cei răi? Atunci cum să nu te asemui și eu cu nebunii și cu cei fără de minte? Hai, judecă, oare ca hoții mă port eu? Căci tîlharii caută să-i ia omului tot ce are și să-l despoaie, pe cînd eu nu fac așa ceva, ci pe cei care locuiesc în mine îi umplu de toate din plin și mă străduiesc să nu le lipsească nimic.

59. *Poftele lumești, adormindu-l pe om, ca sirenele îl îneacă*

Înțeleptul: Ai prins, într-adevăr, arta subtilă, și multor oameni necunoscută, a sirenelor (pe care moldovenii** le numesc „fetele mării"), care înnebunind pe bieții corăbieri cu frumoasele, plăcutele și legănatele lor cîntece, îi adorm, și apoi — după cum spune

* φιλαίταις λατρῶνες; cf. *Philetae Hermesianactis Phanoclis rell.*, ed. N. Bach, Halis 1829 și Propertius.

** οἱ μπογδάνοι.

57. *Lumea, maica răutăților și gazda tălharilor iaste*

Înțeleptul: O, cum și în ce féliu precum mă iubești mi te arăți și încă tu singură pre tine — după a ta greșită socotială — precum să fii de iubit te dovedești? Dară adevărat că a tot omul a ști și aceasta a cunoaște să cade, căci prieteșugul tău unor tălhari să asamănă, carii lătineaște *filetes latrones* să chiamă, adecă tălharii carii în chip de priiatini pre călătorie drumățului să arată, și ca cum ar fi oameni buni, cu cuvinte dulci pre călători tumpină și cu dînsul împreună la cale tovarăși să fac; însă cercîndu-și vrémea, ca îndămînă cădzindu-le, pre săracul cel fără știre călătoriu și cel pentru dînșii fără de nice o pază mărgătoriu să-l ucigă și să-l prăpădiască; și așea vrémea și locul aflînd, fără de milă vărsare de sînge făcînd, pre săracul, ca pre un mielușel fără de vină, morții și peririi îl dau[63]. Însă acei tálhari tot mai buni decît tine și tu mai rea decît dînșii, căci ei trupul, iară tu sufletul ucidzi. |

19v 58. *Lumea decît tălharii mai rea, căci tălharii trupul, iară lumea sufletul ucide*

Lumea: O, vai de mine și de mine, cum tălharilor, ucigașilor și oamenilor răi mă asameni! Dară cum și în ce chip și eu nebunilor și celor lipsiți de minte nu te voiu potrivi? Dară iani socotéște: oare eu ca acei tălhari fac? Căci tălharii silesc ca pre om de toate de cîte are să-l lipsască și să-l pustiiască. Dară eu nu așea, ce pre cei ce în mine lăcuesc cu de toate îi îmbișugesc, îi înmulțăsc și nici una a le lipsi silesc.

59. *Poftele lumești ca sirinile, pre om adormindu-l, îl înniacă*

Înțeleptul: Adevărat, acest supțire și de mulți oameni necunoscut meșterșug, de la sirine (acestora moldovénii „féte de mare" lé dzic) l-ai luat; carile, cu ale sale frumoase, cuvioase și măngăioase viersuri, pre săracii de corăbiiari nebunindu-i, îi adormu, și așea — precum spune fabula — iale în corabie sărind, îi îmbrățășadză și în fundul luciului mării afundîndu-i îi coboară și fără véste îi înniacă[64]. Ce tu, decît sirinile

povestea — sărind în corabie, îi îmbrățișează, îi cufundă și îi coboară în adîncul mării și îndată îi îneacă. Dar tu ești mai răufăcătoare decît sirenele, pentru că ele îneacă trupul, iar tu sufletul. Ce face însă călătorul înțelept? Își astupă bine urechile, ca nu cumva, auzind glasul sirenelor, să adoarmă, și așa, el trece
20r printre cîntecele lor| ca și cînd nu le-ar auzi, și fugind prin vicleșug dintr-acea capcană care îi primejduia viața, scapă fără nici o piedică. Prin urmare, trebuie să procedez și eu la fel ca acel călător înțelept și bine chibzuit și, ca și dînsul, mi se cade să mă păzesc tare, încît locuind în tine să mă socotesc ca și cum nu aș fi în tine, și în felul acesta să mă dovedesc stăpîn pe mine însumi față de feluritele tale ispite.

60. *Toate înlesnirile fiilor veacului acestuia sînt zadarnice și ridicole*

Lumea: De vreme ce umbli cu o asemenea socoteală, să știi sigur că ești un naiv, pentru că eu nu mă străduiesc să fac vreun rău nimănui, nici nu mă lupt pentru primejduirea sau pieirea cuiva, ci dimpotrivă, mă lupt și mă nevoiesc ca toți să aibă îndemn și înlesnire în toate și în tot binele. După cum mărturisesc toți înțelepții mei, eu nu favorizez pe nimeni, nu înșel pe nimeni, nu alung din mine pe nimeni, ci tuturor le doresc binele, și cuprinzîndu-i pe toți ca pe copiii mei, pe cei mari, ca și pe cei mici, pe cei tineri la fel ca pe cei bătrîni îi îmbrățișez cu mare dragoste. Și nici nu-i ademenesc ca sirenele, precum spui tu din invidie, nici nu-i înec, precum bîrfești tu pe nedrept,
20v ci ca un părinte bun gospodar, care,| precum pe fiul său întîi născut se silește să-l crească, așa se nevoiește și pentru cel din urmă, ca să-l vadă și pe el crescînd mare. La fel am și eu grijă deci de toți copiii mei, ca să nu-i lipsească nimănui nimic orice ar dori; iar dacă pentru asta tu mă consideri înșelătoare și răuvoitoare, să știe oricine că puțină minte ai.

tot mai de rău făcătoare, căci iale trupul, iară tu sufletul înneci. Însă înțăleptul călătoriu ce face? Își vîrtos urechile sale astupă, ca nu cumva glasul sirinelor audzind să să ațipască, și așea prin a lor cîntece,
20r ca cînd n-ari | audzi cîntece, tréce; și dintru acea de viiață primejduitoare meșterșuguire cu amăgeală scăpînd, fără poticală hălăduiaște. Ca aceluia dară înțălept și bine socotitoriu călătoriu și mie a face și, ca dînsul, a mă păzi foarte mi să cuviind cade, ca în tine lăcuind, ca cum n-ași fi în tine să mă socotesc, și cu aceasta de ale tale îndivuri, în chipuri de amăgéle, să mă scutesc.

60. *Toate îndemînările fiilor veacului acestuia, deșearte și vrédnice de rîs*

Lumea: De vréme ce cu aceasta socotială te slujești, cu bună samă bine să știi că prostatec ești, căci eu nemărui vreun rău a face silesc, nice spre primejdiia sau spre perirea cuiva mă nevoesc, ce mai vîrtos tuturor în toate, tot binele, îndămîna și toată lesnirea învoesc și nevoesc, precum toți înțălepții miei aceasta mărturisăsc. Nemărui fățărnicesc, pe nime amăgesc, pre nime urăsc, pre nime din mine izgonesc, ce tuturor bine le poftesc[65] și pre toți, cum pre cei mari, așea pre cei mici, în ce chip pe tineri, într-acel chip pe bătrîni, ca pre niște fii, cu mare dragoste cuprindzindu-i, îi îmbrățăședz. Însă nu ca sirinele precum (pre pizmă) dzici tu, nici măgulindu-i ca să-i înnec, precum (pre strîmb) rău grăești tu, ce, precum un bun chiver-
20v nisitoriu | părinte, precum pentru cel dintîi născut fiiu a-l créște siléște, așea pentru cel mai pre urmă născut să nevoiaște, ca și pre acela mare crescut a-l vedea pohtéște. Așeadară, și eu pentru toți fii miei nevoință puiu, ca orice ari cére și orice ari pofti, nemărui întru nemică, nemică ceva să-i lipsască. Ce de mă pintru aceasta dară tu înșelătoare și de rău voitoare socotești, precum puțin ești la crieri tot omul să știe.

61. *Vai de acela care caută să afle ceva mai bun decît Dumnezeu*

Înțeleptul: Este adevărat acest cuvînt mincinos al tău pentru că și fiilor veacului acestuia — pe care tu îi numești fii ai tăi, iar ei la rîndul lor te țin pe tine drept mamă și, înșelîndu-se, te socotesc binefăcătoarea lor — li se pare că nimic nu le lipsește și că sînt îndestulați și înzestrați cu de toate. Dar, după cum socotesc eu — și nu numai eu, ci orice om întreg la minte va recunoaște aceasta — ei nu sînt plini de toate bunătățile și de toate bogățiile, ci, mai degrabă, sînt înconjurați de toată sărăcia și de tot răul. Să știe deci cu adevărat în chip sigur și fără greșeală tot omul că aceia pe care tu îi numești fiii tăi și cărora spui că le dăruiești toate bunătățile și toate bogățiile nu sînt bogați, ci mai degrabă săraci; nu se află în bunătăți
21r mari și sătui de toate, ci| mai degrabă sînt niște sărmani și niște flămînzi, cum zice David în *Psalmi* [39,23]. Iar dacă vrei să știi și să înțelegi dreapta socoteală și buna chiverniseală, aceasta este: cel ce va fugi de tine și se va feri de toate bunătățile tale și care îl va căuta cu tot sufletul și cu inima întreagă pe Dumnezeu, acela nu va fi lipsit de nici un bine [*Ps.* 33,10]. Ascultă-mă, lume: oricît de sărac aș fi în Domnul, sînt mai bogat decît tine și decît toată avuția ta; ținîndu-mă de Domnul, oricît de slab aș fi, sînt mai tare decît tine și decît toată puterea ta, precum ne învață fericitul Pavel [*2 Cor.*, 12,9].

62. *Omul lăsat în voia lui, cu cît se va sui mai sus, cu atît va cădea mai rău**

Lumea: O, nesocotitule și între toate netrebnicule! Ia aminte și cugetă la tăria și puterea, la măreția și vitejia iubiților mei fii, care, fiindcă s-au slujit de mine, i-am încununat cu aceste neprețuite cununi și i-am încoronat cu frumoase diademe; pe aceștia, tu, cu socoteala ta simplă și rea, îi consideri săraci și necăjiți și îi numești bolnavi și neputincioși. Dar n-au cucerit oare unii dintre ei Africa, Asia, Europa, sau

* Cp. A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, 18 (*Divanul* III, 18).

61. *Vai aceluia carele ceva decît Dumnădzău mai bun a afla cearcă*

Înțeleptul: Adevărat iaste acesta al tău mințitoriu cuvînt, căci și fiilor veacului acestuia (pre carii tu „fii" îi numești și ei pre tine „maică" te au și de bine făcătoare precum să le fii, înșelîndu-să, te socotesc), nemică a le lipsi și cu toate îmbogățiți și îndestuliți a fi li să pare. Ce, precum eu socotesc — și nu numai eu, ce tot întregul la minte așea va cunoaște — că nu de tot binele și de toată avuțiia să fie bișugiți, ce mai vîrtos de toată sărăciia și de tot răul să fie cuprinși. Și cu adevărat și foarte fără de greș, tot omul să știe că acelora ce tu fiii tăi îi numești și precum toate bunurile și toate avuțiile le dăruești, că nu bogați, ce mai vîrtos săraci, nu în bunătăți mari și de toate
21r sătui,| ce mai vîrtos measeri și flămîndzi, precum au cîntat David [*Ps.* 39, 23]. Iară dacă socotiala cea întreagă și chivernisala cea bună a ști și a pricépe vii pohti, aceasta iaste: că tot cela ce va fugi de tine și să va feri de tot binele tău și cu toată inema și cu întreg suflet pre Domnul va cerca nu să va lipsi de tot binele [*Ps.* 33, 10]. O, ascultă-mă, lume, că cu cît voiu fi în Domnul de sărac, decît tine și decît toată avuțiia ta sint mai bogat, și de Domnul țiindu-mă cît voiu fi de slab, decît tine și decît toată putérea ta sint mai vîrtos, precum învață fericitul Pavel [*2 Cor.* 12, 9].

62. *Omul în voia lui lăsat, carele mai sus să va sui, mai cu grea cădzătură va cădea*

Lumea: O, nepriceputule și în toate ticăitule! Ia-ți în minte și-ți pune în socotială tăriia și vîrtutea, mărimea și putérea iubiților miei fii, carii cu mine slujindu-să, cu de acéste neprețăluite cununi i-am încununat și cu înfrumsețate coronne i-am încoronat; pre carii tu, cu a ta rea și proastă socotială, săraci și measeri îi socotești, slabi și neputincioși a fi îi numești. Au nu unii Africa, Asiia și Evropa și, mai bine să dzic,

mai bine zis întregul glob pămîntesc şi bogăţiile acestor părţi ale lumii? Oare n-au sfărîmat unii falca leului
21v şi n-au legat| alţii marea cu lanţuri? Oare n-au transformat unii munţii în cîmpie şi au abătut alţii cursul rîurilor, care, fiind prea adînci ca să poată trece cineva peste ele, le-au scăzut pînă într-aşa măsură, încît nici genunchiul omului să nu se ude şi le-au prefăcut din mari în mici şi din adînci în neadînci? Oare n-au ridicat unii cetăţi minunate şi de nedescris pe care le-au înconjurat şi întărit cu ziduri înalte şi groase? Şi n-au dărîmat alţii cît ai clipi din ochi oraşe mari, tari şi puternice ca acelea, n-au amestecat ei cu pulberea pămîntului coloanele cele înalte? Dar de ce să mai laud şi să mai spun faptele lor minunate unui nesocotit ca tine? Căci chiar dacă aş voi să tac faptele lor minunate şi de necrezut, ele singure arată aceasta şi le pun în văzul şi auzul fiecărui om, ca şi alte fapte ale lor (adică ale fiilor mei), necunoscute mulţimii, cum şi puterile şi bogăţiile nemăsurate şi nenumărate pe care, dacă nu poţi să le vezi cu ochii tăi, du-te la istoricii noi şi vechi, căci ei îţi vor arăta pe deplin toate lucrurile minunate şi slăvite pe care le-au făcut şi le-au desfăcut. |

22r 63. *Cursul şi norocul lumii sînt ca roata cînd se învîrteşte*

Înţeleptul: Mă aflu într-o nespus de mare nedumerire, gîndindu-mă şi minunîndu-mă cu ce imnuri, cu ce laude, cu ce slavă să vestesc, să laud şi să slăvesc pe pictorul acela ager la minte, iscusit la socoteală şi desăvîrşit la învăţătură, care a redat pentru prima oară aievea şi a zugrăvit aidoma realităţii chipul şi înfăţişarea vieţii fiilor tăi; o, tu, minte frumoasă, desăvîrşită, mai iscusită şi mai ascuţită decît tăişul briciului, care ai asemănat lumea cu roata ce se tot învîrteşte în jurul osiei. Într-adevăr, zău, puternică şi cu adevărat fără minciună este comparaţia aceasta! Căci după cum partea dedesubt a roţii urcă în sus şi ajungînd la punctul culminant, unde ar trebui să stea chiar dacă nu prea mult, dar cît de puţin, totuşi,

toată a pămîntului rătundzală şi acestor pomenite părţi
21v avuţii au agonisit? Au nu unii falca leului | au despicat? Au nu alţii marea cu lanţuje de fier au legat? Au nu alţii munţii şesuri au făcut? Au nu unii apele din gîrlele lor au abătut, carile prea adîncă adîncime avînd, la trécerea lor nice genunchiul omului să nu să ude li-au făcut şi din mari mici, din adînci neadînci li-au premenit? [66] Au nu unii minunate şi nepovestite cetăţi au făcut şi cu de zidiu înnălţime şi grosime prea groasă şi prea înnaltă li-au încungiurat şi li-au întemeiat? Au nu alţii cetăţi mari, tari, putérnice ca acéstea în clipala ochiului li-au fărîmat şi zimţii cei înnalţi cu ţărna temelii i-au amestecat? Şi ce să mai laud şi să le spuiu minunele lor cătră un nepriceput ca tine? Căci de aş şi tăcea eu, macară iale singure ale lor preste minuni minunate fapte să arată, şi prin ochiul şi uréchea a tot omul să poartă, precum şi alte ale lor (a fiilor miei adecă) în mulţime nenumărate şi nemăsurate puteri şi bogăţii, carele, de nu le poţi cu ochiul privi, du-te la cei vechi şi la cei noi istorici, că de toate şi toate deplin îţi vor arăta cîte minunate şi slăvite au făcut şi au desfăcut. |

22r

63. *Vîrsta şi norocirea lumii, ca roata cînd să învîrtéşte*[67]

Înţeleptul: În mare mărime a mirării mirîndu-mă şi uitîndu-mă stau. Cu ce cîntece, cu ce laude, cu ce slavă voiu cînta, voiu lăuda şi voiu slăvi pre acel supţire la minte, iscusit la socotială şi întreg la chitială zugrav, carele de cît toţi întîi aiave forma şi chipul avuţiei fiilor tăi au şeruit şi adevărat o au zugrăvit. O, frumoasă, întreagă şi de cît simceaoa briciului mai ascuţită şi mai iute minte, că roatei prin osie învîrtitoare o au asămănat. Şi adevărat dară şi dzău, foarte fără minciună, adevărat. Că precum partea roatii cea dedesupt să sue în sus şi agiungînd în mijlocul cumpănirii (unde, de nu mult, macar cîtăvaşi puţintică vréme a sta s-ari cădea), nice minută macar adecă nice cît ari clipi ochiul nu să zăbăvéşte, ce din cumpăna mijlo-

nu zăbovește nici o secundă, adică nici cît ar clipi ochiul, ci din punctul culminant se învîrtește cu mare repeziciune spre partea de jos, astfel că partea pe care mai adineauri o vedeai urcînd parcă în aceeași clipă o și vezi coborînd, iar partea care se afla la punctul de echilibru superior iat-o acum în punctul inferior de echilibru. Și după cum ochiul aproape că nu poate să-și dea seama cînd urcă și cînd coboară roata și cînd
22v face ea un înconjur, la fel| este viața și cursul vieții fiilor tăi: mintea aproape că nu poate pricepe cînd se naște fiecare, ce face, cît trăiește și cînd moare. Și precum partea roții care urcînd de la pămînt în sus s-a ridicat deasupra și iarăși coborînd în jos ajunge dedesubt, acolo de unde se ridicase, tot așa și fiii tăi, ieșind din pămînt, cu timpul, tocmai cînd nu se așteaptă, se întorc iarăși în țărîna lor, și pentru o mică plăcere de scurtă durată, zadarnică și nefolositoare, în scurtă vreme mor în mod rușinos și dispar. Într-adevăr, sînt vrednici de plîns și de jelit pentru că pînă la urmă, după o viață fără de folos, murind trupește, ei mor și sufletește și devin moștenitori și locuitori ai focului nestins al gheenei. Mie în schimb, o, lume, fiind fiu al lui Dumnezeu dătătorul a tot darul desăvîrșit, ca vulturului mi se va înnoi tinerețea [*Ps.* 102,5].

64. *Caută să-ți lungești viața nu într-acest veac, ci în cel viitor*

Lumea: O, sărmane om, cum te-ai făcut maică minciunilor și izvor al cuvintelor deșarte? Cum se poate întîmpla una ca asta? Căci iată, sînt 7207 ani de cînd sînt făcută de Creatorul meu, și pînă acum oricîți oameni și cîți fii ai oamenilor au venit în mine, n-am văzut înnoindu-se tinerețea nici unuia. Nici despre bătrîni sau despre cei ajunși la vîrsta bătrîneții
23r n-am auzit să se facă iar tineri| și să se întoarcă la vîrsta tinereții. Doar pe tine, poate, mi se va întîmpla să te văd; dar, după cît socotesc, nici tu nu vei fi mai iscusit și mai vrednic decît ceilalți oameni — care de atîtea mii de ani au trecut în atîtea nenumărate mii de generații și care mai sînt încă și acuma în viață

cirii, spre în al giosului parte cu mare răpegiune să povîrnéşte şi aşea partea carea mai dineoarea o vedeai suindu-să în sus, acmu şi mai într-acel ceas o vedzi cuborîndu-să în gios şi partea carea era în mijlocul cumpănirii deasupra, iaste în mijlocul cumpănirii cei dedesupt. Şi precum ochiul a roatii samă cînd să sue, cînd să pogoară şi cînd face o învîrtejire a lua mai nu
22v poate |, aşea viaţa şi vîrsta vieţii fiilor tăi, cînd să naşte şi cît trăiaşte, ce face şi cînd moare, minte a pricépe mai nu poate. Şi precum partea roţii carea de la pămînt s-au, în sus suindu-să, sculat, iarăşi în gios pogorîndu-să, de unde s-au sculat să suppune, aşea şi fii tăi, de în pămînt eşind, iarăşi prin mai nepricepută vréme, iarăşi în ţărna lor să întorc. Şi pentru puţinteluşe a puţintică vréme deşartă şi fără folos dezmierdare grozavă, în scurtă vréme mor şi să trec. Şi mai vîrtos adevărat de plîns şi de tînguit iaste că, după viaţă fără de folos, murind cu trupul, mor şi cu sufletul şi al gheenii nestînsului foc moştinitori şi lăcuitori să fac. Iar eu o, lume celui de toate darurile desăvîrşit dătătoriu domn fiiu fiind, „înnoi-să-vor, ca a hulturului tinereţele méle" [*Ps.* 102, 5].

64. *Nu într-acesta veac, ce în cel viitor viaţa a ţi să lungi siléşte*[68]

Lumea: O, sărace oame, cum maică minciunelor şi izvor de cuvinte deşearte te făcuşi! Cum lucru ca acesta a fi să poate? Că eu sint de 7207 de ani, de cînd sint de stăpînul mieu făcută şi pînă acmu cîţi oameni şi cîţi fii a oamenilor au venit în mine, nice a unuia tineréţele să să înnoiască am vădzut, nice bătrîni sau la
23r vîrsta bătrînéţelor | viind, iarăşi tînăr să să facă şi la vîrsta tineréţelor să să întoarcă, am audzit; ce doară numai pe tine de-mi va fi a te vedea. Însă, precît socotesc, nici tu vei fi mai di-a firea sau mai harnic decît alalţi oameni, carii de atîtea mii de ani, atîtea nenumărate mii de oameni s-au trecut şi cîţi acmu

— ca să spui că ar fi cu putinţă ca tu să fii mai iscusit şi mai vrednic decît unii din ei; dar dintr-o mulţime atît de mare de oameni cum de n-a putut nimeni să ajungă ca tine şi să i se înnoiască tinereţea şi să se facă din slab tare şi din bătrîn tînăr? Decît numai dacă, aşa cum ţi-am spus mai înainte, te-ai făcut maica minciunilor şi izvorul basmelor, căci bine socotesc şi ştiu adevărat că nici tu nu vei trăi cine ştie cît, mai mult decît ceilalţi oameni.

65. *Viaţa veşnică n-are sfîrşit; străduieşte-te deci nu să te faci din bătrîn tînăr, ci din păcătos, drept*

Înţeleptul: Nu aşa, făţarnico, nu aşa; ci ca praful înaintea vîntului [*Ps.* 2,4], aşa de înşelătoare sînt şi minciunile cuvintelor tale; am zis „înaintea vîntului", adică înaintea adevărului. Şi adevărate sînt vorbele mele că mi se va înnoi tinereţea ca vulturului, că doar nu de la mine şi nici din mintea mea le-am grăit. Dar acuzatorul tău şi martorul meu este dumnezeiescul părinte David în psalm şi de aceea, hai, ia aminte
23v şi ascultă| cuvintele mele pentru că dacă am spus că se va înnoi tinereţea mea — deşi păcătos, am totuşi această nădejde — nu este vorba numai de tinereţea mea, ci şi de a tuturor aleşilor lui Dumnezeu; şi n-am spus „s-a înnoit" sau „se înnoieşte", ci am zis „se va înnoi" (şi acest lucru îl cred, şi aşa va fi); nici n-am spus că tinereţea se va înnoi prin reîntoarcerea zilelor, ci prin faptele bune şi folositoare sufletului; şi nu în veacul acesta al împărăţiei tale, ci în veacul şi împărăţia cerurilor, unde sufletul omului, învingîndu-se prin virtuţi, nu va mai îmbătrîni niciodată. De vrei încă, adu-ţi aminte de cuvîntul Domnului, unde zice: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta dacă vrei să trăieşti mult pe pămînt" [*Ex.* 2,12]. Iată dar că faptele bune prelungesc viaţa şi înnoiesc tinereţea nu numai în veacul ce va să vie şi care este fără de sfîrşit, ci şi într-acesta care are sfîrşit, mai ales că nu tu, ci cerul este patria noastră.

încă vii să află. Şi dzici că poate să fii şi tu mai de-a firea şi mai harnic decît cîţiva, dară într-atîta somă de oameni, oare cum vrunul să să mai ca tine afle şi să i să înnoiască tineréţele şi din slab tare, din bătrîn tînăr să să facă? Ce numai precum mai sus ţ-am dzis, că tu maica minciunelor şi izvor basnelor te făcuşi. Căci bine socotesc şi adevărat ştiu că şi tu măcar cu ceva mai mult decît alţi oameni nu vei fi.

65. *Viaţa vécinică svîrşit n-are; nice din bătrîn tînăr, ce din păcătos drept a te face, nevoiaşte*

Înţeleptul: Nu aşea, făţarnico, nu aşea, ce precum pravul înnaintea vîntului [*Ps*. 1, 4], aşea minciunoase minciunele cuvintelor tale înnaintea <cu> vîntului ce am dzis, adecă înnaintea adevărului. Şi adevărat cuvintelor méle; că nu de la mine, nice din singură mintea mea am dzis că mi să vor înnoi ca a vulturului tineréţele, ce mai vîrtos pîrîşi ţie şi martur mie pre dumnădzăescul părinte David, *Psal*[*mul* 102, 5]. Şi
23v ia dară în minte şi pune în urechi | cuvintele méle, că căce am dzis că: „să vor înnoi tineréţele méle", nu numai a méle (macară că păcătos sînt, numai acéia nedéjde trag), ce a tuturor aleşilor lui Dumnădzău. Nici am dzis că: „s-au înnoit" sau: „să înnoesc", ce am dzis că: „să vor înnoi" şi aceasta crede şi cu bună samă aşea va fi; nice tineréţele prin de-a doa oară întoarcerea dzilelor, ce prin bune şi sufletului folositoare fapte să vor înnoi; iară nu în veacul sau împărăţiia ta, ce în veacul şi împărăţiia ceriului, unde sufletul omului, prin bunătăţi întinerindu-să, nice odănăoară va mai îmbătrîni. Încă de-ţi vei aduce aminte de a Domnului cuvînt unde dzice: „Cinstéşte pre tată-tău şi pre maică-ta, de vei vrea să fii viu mult pre pămînt!" [*Ex*. 2, 12]. Iată dară că bunele fapte nu numai în cela veac ce-i fără sfîrşit, ce şi într-acest cu sfîrşit, viiaţa lungéşte şi tineréţele înnoiaşte. Însă mai vîrtos noao nu tu, ce ceriul moşie ne iaste.

66. *Nu nădăjdui în cele pe care le vede trupul, ci în cele pe care le contemplă sufletul*

Lumea: Cum să-ţi spun şi să te socotesc în toate minţile şi cum să te număr printre cei înţelepţi, de vreme ce tu crezi lucruri zvonite şi nevăzute şi te bizui pe lucruri viitoare şi care abia de acum înainte au să se întîmple, asupra cărora te pronunţi fără să le
24r cunoşti ce sînt, cum sînt şi cînd se vor| întîmpla şi în care nădăjduieşti rămînînd în bezna ignoranţei şi a lipsei de învăţătură? Eu, însă, cîte ţi-am arătat şi cîte ţi-am spus ţi le-am dovedit. De ce nu crezi tu cuvintele mele, ci crezi în cele ce vor să fie, în cele nevăzute, zvonite şi de neînţeles? Dacă ai fi proroc, aş zice: „Acesta e proroc şi cunoaşte cele viitoare". Cum însă nici proroc nu eşti, ci un om ca şi ceilalţi oameni, şi pentru că eşti ca şi ceilalţi oameni, iată dar că nu cunoşti cele ce vor să fie. Îmi mai spui apoi că la sfîrşitul acestui veac va fi aşa şi pe dincolo,iar tu nu poţi şti nu numai ce va fi la sfîrşitul veacului, dar nici ce va fi sau ce se va întîmpla înainte sau după. Cu asemenea minte şi cu astfel de socoteală, mintea ţi-e în vînt şi socoteala în nori, pentru că tu îţi pui toată nădejdea şi credinţa în cele viitoare şi în cele care vor să fie. De aceea, lăsînd acum încăpăţînarea, vino la mine, gîndeşte-te şi vezi, bagă-ţi în cap şi înţelege că toate ale mele sînt adevărate, şi aceasta nu numai pentru că ţi le spun eu, ci pentru că aşa sînt mărturisite şi de alţi înţelepţi. Căci toate cîte ţi le-am spus, iată că ţi le-am pus şi înaintea ochilor.|
24v Nu fi deci îndărătnic şi neîncrezător, ci supus şi încrezător.

67. *Nădejdea credinciosului nu este zadarnică*

Înţeleptul: O, mare înşelătoare şi cursă întinsă în negură ce eşti! Ce cale largă şi încăpătoare, dar acoperită cu gheaţă, îmi arăţi şi cu ce rafinată măiestrie (cunoscută însă omului raţional) mă înveţi că eşti demnă de crezare şi deci să te cred. Însă cu aceste mincinoase înşelăciuni ale tale nu-mi vei amăgi sufletul şi nici nu-mi vei clătina judecata; eu nu numai că nu

66. *Nu célea ce trupul véde, ce célea ce sufletul privéşte, acelora nedejdiuiaşte*

Lumea: Dară cum îţi voiu dzice sau cum te voiu socoti să fii cu minte întriagă, sau cum cu cei înţelepţi te voiu număra, de vréme ce lucrurile spuse şi nevădzute credzi şi pre céle viitoare şi fiitoare te sprijeneşti şi
24r pre céle carile ce sint cum sint | şi cînd vor fi necunoscîndu-le le mărturiseşti şi prin întunéricul necunoştiinţii şi neştiinţii te nedejdiueşti? Căci eu cîte ţ-am grăit, cîte ţ-am spus ţi li-am şi arătat; şi cum alor méle cuvinte nu te încredinţedzi, ce celor fiitoare, nevădzute, neaudzite şi nepricepute te bizueşti? Că de ai fi proroc, aş dzice: „Acesta iaste proroc şi cunoaşte céle viitoare!" Dară de vréme ce proroc nu eşti, iată dară că eşti un om ca şi alalţi oameni, şi de vréme ce eşti ca şi alalţi oameni, iată dară că céle fiitoare nu pricepi. Încă îm spui că la sfîrşitul veacului acestuia va fi aşea şi aşea şi tu nu numai céle de la sfîrşitul veacului, ce nice mîine, nice mai apoi ce va fi şi ce să va lucra nu poţi a şti[69]. Iată dară că tu, cu aceasta minte purtîndu-te şi cu aceasta socotială slujindu-te, mintea ta iaste în vînt şi socotiala în nuori, de vréme ce toată nedéjdea şi toată credinţa ta în céle viitoare şi-n céle fiitoare pui. Acmu dară, lăsînd pizma, vino la mine. Caută de vedzi, ia aminte şi pricépe că toate ale méle sint adevărate; că nu numai căci eu îţi spuiu, ce şi de alţii înţelepţi aşea sînt mărturisite, căci toate cîte ţ-am spus,
24v iată că şi denaintea ochilor | ţi li-am pus; şi nu fii pizmătariu şi necredincios, ce următoriu şi credincios.

67. *Nădéjdea credinciosului în zădar nu iaste*

Înţeleptul: Hai, prin ceaţă cu laţe şi mare prilestiaţă ce eşti! Cum largă şi lată, însă cu ghiaţă căptuşită cale îmi arăţi! Şi cu ce ascuţit (însă de omul cunoscătoriu priceput) meşterşug, precum tu să fii credincioasă şi eu să te credz mă înveţi? Dacă cu acéstea ale tale minciunoase înşelături inema nu-mi vei smomi, nici cu gîndul mă voiu îndoi şi nu numai să le credz, ce nici ale audzi poftesc. Căce eu pre tine să te dovedesc nu-mi trebue, căci tu singură pre tine precum basne

le cred, dar nici nu doresc să aud de ele. De aceea, nu am nevoie să te combat eu, fiindcă tu însăți te dovedești a grăi basme, cu atît mai mult cu cît știu adevărat și înțeleg fără nici o greutate că toate lucrurile tale seamănă cu comediile care par a fi ceva și după foarte puțin timp sînt ca și cum n-ar fi fost. Tot așa ești tu, și lucrurile tale sînt aidoma unor comedii, tu însăți ești o comedie vătămătoare sufletului. Comediile pe care le fac oamenii nu dăunează nimănui cu nimic, doar că fac să ne trecem vremea fără folos; însă tu duci și trupul la tulburare, și sufletul la chin; ba mai mult, tu nu folosești nici aici, nici dincolo*, decît numai că prin sulițele, adică prin desfătările tale,
25r îndulcești ochiul| și rănești nevăzutele inimi, și nu numai inima trupului, ci și pe aceea a sufletului, a cărei rană nu are vindecare. Pentru acest motiv deci răbdînd voi răbda, adică nădăjduind voi nădăjdui spre Domnul, și nu mult timp, și nici cu zăbavă, căci nădejdea mea va fi împlinită. Pentru că mai mult decît toate, credința mea este nădejde, și prin adevărata credință nădejdea nu îmi va fi zdarnică. În felul acesta eu voi fi încununat mai frumos, căci am crezut cu toată inima și cu tot sufletul, fără șovăială, ceea ce am auzit, și cu adevărat am nădăjduit în ce mi s-a făgăduit.

68. *Spurcatele pofte înmulțindu-se, pînă la urmă te îneacă în adîncul descurajării*

Lumea: O, rătăcitule și puțin știutorule, tu vrei să-mi spui mie și vrei să mă înveți pe mine? Sau vrei să zici poate că ești mai bătrîn de ani decît mine? Căci toate cele ce-mi spui tu că le-ai auzit eu le-am și văzut, și cîte voi mai vedea eu de aci încolo nici strănepoții tăi nu au să audă de ele! Să nu te faci că știi mai multe decît mine. Crezi oare că n-am văzut destui dintre cei ce aveau mintea ta, făcîndu-și aceeași socoteală ca și tine, care și-au pus speranța în lucrurile viitoare, și astfel, rămînînd doar cu nădejdea, au pierdut și bunătățile mele și nici n-au ajuns vreodată la cele

* ἀλλοῦ = „dincolo", „pe lumea cealaltă".

grăești te dovedești; mai vîrtos că prea cu adevărat știu și prea cu bună samă pricep, căci toate lucrurile tale, comediilor — carile oare ce a fi să par, iară preste puținel ceas ca cum n-ar fi fost să fac — să asamănă. Ce așeași hireși și tu și lucrurile tale comedii sint și așea tu mai vîrtos ești comedie stricătoare sufletului; căci comediile céle ce oamenii le fac nu strică cuiva ceva, fără cît zăbăvăsc fără dobîndă; iară tu și trupul aduci la tîngă și sufletul duci în muncă; și mai vîrtos nici aicea folosești, nici aiurea, fără cît numai cu
25r suliţile (dezmierdările adecă) | ochiul îndulcești și pre nevădzute inemile rănești; și nu numai inema trupului, ce și a sufletului, a căruia rană vindecare n-are. Pentru aceasta dară eu, răbdînd voiu răbda, adecă nedejdiuind voiu nedejdiui în Domnul, și nu mult, nice cu zăbavă, și nedéjdea mea să va izbîndi. Căci decît toate mai vîrtos credința mea nedéjde iaste; și așea, prin adevărata nedéjde, nedéjdea în deșert nu-mi va fi. Și pentru aceasta mai frumos mă voi încorona, căci cu toată inema și cu tot sufletul fără îndoință audzind am credzut și întru adevăr, după făgăduință, am nedejdiuit.

68. *Spurcatele pohte înmulțindu-să, pînă mai pre urmă în prăpastea oceanii te liapădă*

Lumea: O, amăgitule și puțin priceputule! Au tu mie vei să-m spui? Au tu pre mine vei să mă învețí? Au vei să dzici că ești la ani mai vechiu decît mine? Căci tu célea ce-m spui că li-ai audzit eu li-am vădzut și, și de acmu înnainte, cîte voi vedea eu nici strănepoții tăi nu le vor audzi. Nici te face tu denaintea mea mai mult știutoriu. Au n-am vădzut eu pre mulți cu a ta minte purtîndu-să și cu socotiala ta slujindu-să și în lucrurile fiitoare nedejdiuindu-să? Și așea, numai cu nedéjdea rămîind, și de ale méle bunuri s-au scăpat, și nici odînăoară acéia ce au gîndit au agiuns, nice ce
25v au cercat | au aflat, nice vrémea loc de căință i-au mai dat. Ce așea și aceia ca tine neascultînd fiind și folosi-

pe care le gîndeau, nici n-au găsit ceea ce căutau,|
25v şi nu li s-a dat nici timp, nici loc de căinţă. Dar fiindcă au fost şi ei neascultători ca tine şi n-au vrut să audă cuvintele mele folositoare, de toate s-au lipsit şi s-au depărtat. Vezi dar acum şi ascultă-mă şi crede-mă tot ce-ţi voi spune; pentru că am să-ţi spun cuvintele unui om mai înţelept decît tine, şi într-adevăr mi se pare că, prin aceasta, te voi birui: „Cine a văzut spiritul omului urcîndu-se în sus sau spiritul animalului coborîndu-se în jos? Toţi dintr-un loc au ieşit şi într-un loc vor merge" [*Ecl.* 3, 20—21]. Nici îndreptăţirea nădejdii tale ochiul nu a văzut-o şi urechea n-a auzit-o. Să ştii deci, cu adevărat, că în zadar te osteneşti şi degeaba nădăjduieşti. Şi măcar aceasta socoteşte: De vreme ce acel ce se află în mine şi se serveşte de bunurile mele ieşind din mine (adică după moarte) n-a văzut nici un bine, atunci ce bine va mai găsi el sau ce fericire o să mai întîlnească? Ştiu eu că în marea-ţi îndărătnicie vei răspunde că au găsit sau că vor găsi. Dar spune-mi, de unde-ţi vine o încredere atît de tare sau care dintre cei ce au ieşit din mine, adică dintre cei morţi, s-a întors, adică a înviat, ca să vină şi să-ţi spună că a găsit un alt bine mai bun
26r decît| binele meu? Iată, eu nu doresc două mărturii de la tine, ci una singură. Dar sînt sigură că nu vei găsi răspuns, iar tu să fii convins că nădejdea ta este zadarnică.

69. *Omul drept nu va muri în veci*

Înţeleptul: Este adevărat că, în ce priveşte anii, eşti mai bătrînă decît mine, în privinţa asta nu te contrazic; de-aceea te-ai şi învăţat să întinzi aşa de multe şi felurite curse, şi cu ele i-ai prins în lanţurile tale pe mulţi ca mine, care au slabă fire omenească. Adevărat ai spus că ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit îndreptăţirea nădejdii celor care cred drept. Aşa şi este, căci pentru răbdarea celor pe care tu îi chinuieşti crunt şi fără milă în fiecare zi, în fiecare ceas şi în tot chipul, stăpînul creaţiei urmează să le dăruiască bunurile pe care nu le-au văzut şi desfătările pe care nu le-au

toarele méle cuvinte neînţălegînd, de toate s-au scăpat şi s-au depărtat. Şi caută acmu dară de mă ascultă şi ce-ţi voi spune mă créde; căci voiu a unui decît tine mai înţălept om cuvînt să-ţi grăesc şi mi să pare — şi adevărat iaste — că cu aceasta să te dovedesc. Că „cine au vădzut duhul omului suindu-să în sus sau a dobitocului coborîndu-să în gios? Toţi dintr-un loc au eşit, într-un loc vor mérge" [*Ecl.* 3, 20—21][70]. Nice izbîndirea nedejdii tale au vădzut ochiul sau au audzit uréchea, ce numai întru adevăr să ştii că în zădar osteninţă şi în deşert nădéjde tragi. Că macar pe aceasta socotéşte: de vréme ce cineva în mine fiind şi cu ale méle bunuri slujindu-să şi bine n-au vădzut eşind din mine (adecă după moarte), ce bine va să mai găsască sau ce fericire va să-l mai tîlniască? Dară ştiu că după a ta îndărăpnică pizmă, precum au aflat sau va afla, vei să dzici. Dară spune-mi, de unde pînă într-atîta ti-au încredinţat? Sau cine dintr-acei ce din mine au eşit (adecă din cei morţi) s-au întors (adăcă au învins)
26r şi precum alt bine mai | bun decît binele mieu au aflat, să vie să-ţi spue?[71] Iată că eu nu doao, ce o mărturie îţi poftesc. Ce precum nu vei afla, foarte adevărată sînt; şi tu, iarăşi, precum nedéjdea ta în zădar să fie, adevărat să fii.

69. *Dreptul în véci nu va muri*

Înţeleptul: Adevărat că decît mine la ani mai véche eşti; şi la aceasta împotrivă nu mă puiu. Şi pentru aceasta dară aşea de multe şi féliu de féliuri de laţuri a întinde ti-ai învăţat şi cu acélea pre mulţi ca mine, de om slabă purtătoriu de fire, i-ai în laţurile tale vînat. Şi încă adevărat ai grăit că izbîndirea nedejdii a bunilor credincioşi ochiul n-au vădzut, nice uréchea au audzit, şi aşea iaste; că pentru a lor răbdare, carea tu în toate dzilele şi în toate ceasurile în tot chipul cumplit îi fără milă chinueşti, dărui-le-va stăpînul a toată facerea bunurile carele n-au vădzut şi desfătările carele n-au audzit [*1 Cor.* 2, 9] şi pentru

auzit (*1 Cor.* 2, 9); și le va dărui acestea pentru că nu s-au amestecat cu tine și au îndurat cumplitele tale cazne chinuitoare. Dar după două adevăruri ai adăugat și o minciună precum ți-e aproape mereu obiceiul, de aceea frumos te voi combate cu fericitul Pavel, acolo unde zice: „Să sporească întotdeauna în lucrul
26v Domnului,| știind că truda lor întru Domnul nu este zadarnică" [*1 Cor.* 15, 58]; și tot el spune iarăși că Domnul a făgăduit celor curați viața viitoare. Dumnezeu nu știe să mintă [*Evr.* 6, 18]; sau ai de zis ceva și împotriva acestor cuvinte mai puternice decît zidurile și decît temeliile de marmoră? Oare nu mi se cuvine acum să sper cu tărie și fără îndoială, de vreme ce și Pavel este cel care mărturisește adevărata făgăduință a Domnului, Pavel, care, ca și Dumnezeu, nu știe să mintă? O, lume, călăuză oarbă; o, lume, plină de vicleșuguri și cursă pregătită; o, lume, bună de gură și grăitoare de minciuni! Cît de mult te căznești și cum te zbați să mă faci să cred prin lingușiri că vorbele tale sînt adevărate și că minciuni sînt cuvintele Domnului și ale credincioaselor sale slugi! Dar mai degrabă voi primi moartea decît să-mi pun în minte nu numai să fac, dar măcar să spun lucrul acesta. Ci iarăși, cu glas tare, voi zice: „Răbdînd voi răbda pentru Domnul [*Ps.* 39, 1] și nădăjduind voi nădăjdui în cuvintele adevărate ale slugilor sale, și neabătîndu-mă de la acestea, nădejdea mi se va împlini". Iar pe tine,
27r arătare deșartă și vis amăgitor, te voi socoti| și te voi numi călăuză oarbă a celor care te urmează.

70. *Cerînd cu deplină credință cele cerești, ți se vor da totodată și cele pămîntești*

Lumea: Deoarece nădăjduiești cu atîta tărie și te bizui pe multe lucruri viitoare și care abia de acum înainte urmează să se înfăptuiască, și nu crezi în cele ce vezi, ci în cele ce auzi, de ce dar în toate treburile tale și în toate acțiunile tale te folosești de înlesnirile mele? Mai întîi, de ce locuiești în mine? De ce mănînci bucatele și hrana mea? De ce aduni grîul și roadele țarinelor mele? De ce culegi roadele pomilor mei? De ce te îmbraci în veșmintele mele și, încingîndu-te,

că nu s-au amestecat cu tine şi au ale tale cumplite munci chinuitoare suferit, le va da acéstea. Iară după doao, adevărat ai una minciună grăit, precum mai la toate aşea ti-ai obiciuit. Şi cu fericitul Pavel frumos te voi dovedi unde dzice: „A să îmbişugi în lucrul |
26v Domnului pururea, ştiind că ostenința lor să nu fie în deşert în Domnul" [*1 Cor.* 15, 58] şi aiurea dzice: „Căci viiaţa fiitoare au giuruit Domnul (curaţilor); Dumnădzău a minţi nu ştie" [*Evr.* 6, 18]. Au şi împotriva acestor decît zidiurile mai tari şi decît temeliia de marmure mai întemeiate cuvinte ai ceva a răspunde? Au nu mi să cade mie acmu tare şi fără îndoinţă să mă nădejdiuesc, de vréme ce Pavel iaste carile mărturiséşte adevărata a Domnului făgadă, carile, ca şi Domnu-său, a minţi nu ştie? Ah, povaţă oarbă ce eşti, lume! Ah, plină ce eşti de meşterşuguri şi cursă întinsă ce eşti, lume! Ah, spuitoare de basne şi mărturisitoare de minciuni ce eşti, lume! Cum sileşti şi a mă face te cu linguşituri nevoeşti, ca cuvintele tale să fie adevărate şi a Domnului şi ale credincioase slugile Domnului să fie minciuni, să dzic. Pentru care lucru moarte voiu priimi, şi aceasta, nu numai a face, ce nice a dzice nu o voi gîndi, ce iarăşi cu glas mare voi dzice: „Răbdînd, voiu răbda Domnului şi nedejdiuind, mă voi nedejdiui adevăratului cuvînt al slugii Domnului" [*Ps.* 39, 1]; şi dintru aceasta nepoticnindu-mă, după a mea nedéjde mi s-a izbîndi. Iară pre tine părère deşartă şi vis de nălucire te voi socoti, şi celor ce-ţi |
27r ţie urmadză, povaţă oarbă te voi numi.

70. *Cu întriagă credinţă céle cereşti cerşind, împreună şi céle pămînteşti ţi să vor da*

Lumea: De vréme dară ce pînă într-atîta tărie nedéjde ai şi pre multe viitoare şi fiitoare te întemeedzi, şi nu céle ce vedzi, ce céle ce audzi credzi, căci dară cu ale méle lucruri în toate ale tale lucruri şi chivernisélе te slujeşti? Întîi dară, căci în mine lăcueşti? Căci hrana şi bucatele méle mănînci? Căci pîinea şi bivşugul ţarinilor méle strîngi? Căci roadele poamelor méle culegi? Căci cu hainele méle te înveşti şi încin-

te acoperi cu ele? De ce mulgi vaca mea? De ce aduni mierea albinelor mele? De ce ari ogorul cu boul meu? De ce semeni cu semințele mele? De ce umbli cu corabia mea pe mare și cu calul meu pe uscat? Și ce să mai lungesc vorba; pe scurt, precum ți-am mai spus și altădată: de ce te folosești de toate lucrurile mele? De vreme ce zici că eu nu sînt bună și nici binefăcătoare, pentru ce te gospodărești în tot chipul cu ele, părîndu-ți-se bune cele ce am? Toate cele pe care le faci știu eu de ce le faci: ca să nu-ți lipsească ceva mîine și ca să se înmulțească toate cu prisosință în casa ta. Să-ți mai spun încă un lucru, o, săracule cu mintea, pe
27v care știu că nu-l vei tăgădui:| Oare nu te învață *Sfînta Scriptură:* „Nu te îngriji ce vei mînca sau bea mîine"? [*Mt.*6,25]. Poți oare să tăgăduiești aceasta, sau poți să spui că nu-i așa? Desigur că nu! Atunci de ce trăiești fără nădejde? De ce umbli și nu stai? De ce te ostenești și te îngrijești de ale tale, dacă, după cuvîntul *Scripturii*, chiar de vei sta și nu te vei îngriji, mîine toate cele necesare ți le vei avea de-a gata și nu-ți vor lipsi? Acum trebuie să știi însă — și știind să-mi mulțumești — că eu sînt aceea care fac și dăruiesc tuturor tot binele și că, deși ești îndărătnic, îți fac parte și ție, ca și celorlalți, din bunătățile și din comorile mele, și îți adaug și mai multe la cîte ai. De aceea, recunoscînd aceasta, trebuie să-mi mulțumești.

71. *Dumnezeu nu te-a lăsat rob, ci stăpîn, de aceea tu să poruncești lumii, iar nu lumea ție*

Înțeleptul: Cuvîntul pe care mi-l înfățișezi se află, într-adevăr, în *Sfînta Scriptură*. Așa este, și eu cred în el. Mai amintește-ți însă că după ce atotputernicul Dumnezeu te-a plăzmuit în chip desăvîrșit pe tine și toate cele ce se află întru tine, adică pămîntul și tot ce produce el, marea și tot ce cuprinde ea, m-a zidit și pe mine din lut și din țărînă; pe tine te-a
28r făcut cu cuvîntul,| însă pe mine el însuși m-a plămădit cu mîinile lui cele atotputernice, iar după aceasta, suflîndu-mi duhul său, m-a însuflețit, zicînd: „Adam, făptura mîinilor mele" și [făcîndu-mă] după asemă-

gîndu-te te învăleşti? Căci vaca mea mulgi? Căci miiarea albinilor méle strîngi? Căci cu boul mieu ari? Căci cu săminţile méle samini? Căci cu corabiia mea pre mare şi cu calul mieu pre uscat îmbli? Şi ce să-ţi spuiu mai îndelung, ce pre scurt: căci — precum ţ-am mai dzis — cu toate ale méle te slujeşti? Şi de vréme ce precum eu să nu fiu bună, nice făcătoare de bine îmi dzici, căci ale méle bune părîndu-să în tot chipul cu dînsăle te chiverniseşti? Ce acéstea toate oricîte le faci, eu ştiu pentru ce le faci: pentru ca să nu-ţi ceva mîine lipsască şi mai mult în casa ta toate să să înmulţască. Şi să-ţi spuiu, săracule de minte, alta, carea
27v ştiu că nu o vei putea tăgădui: | Au nu te *Svînta Scriptură* învaţă: „Nu te griji ce vei mînca sau ce vei bea mîine?" [*Mt.* 6, 25]. Au putea-vii aceasta tăgădui, sau putea-vii că aceasta nu iaste aşea să dzici? Ba. Căci dară nu cu nedéjde trăeşti? Căci îmbli şi nu şedzi? Căci munceşti şi te grijeşti? Că (după cuvîntul *Scripturii*) de vei şi şedea şi să nu te grijeşti, mîine toate acéstea ţie trébnice nelipsindu-ţi, vor fi gata. Acmu dară, aceasta trebuie să cunoşti şi cunoscînd mie să-mi mulţămeşti: căci eu sînt tuturor în toate de tot binele făcătoare şi dătătoare, şi precum pre alţii, aşea şi pre tine (macară că îndărăpnic eşti), bunurilor şi visteaerelor méle părtaş te fac şi din cît ai, mai multe îţi adaog. Şi pentru aceasta cunoscînd trebuie, iarăşi dzic, să-mi mulţămeşti.

71. *Nu rob, ce stăpîn lumii Dumnădzău ti-au lăsat; pentru aceasta tu pe dînsa, iară nu ea pe tine să stăpîniască*

Înţeleptul: Cuvîntul carele-mi arăţi adevărat al *Svintei Scripturi* iaste; şi aşea iaste şi aşea eu îl credzu. Însă îţi adu aminte că după ce desăvîrşit ti-au Dumnădzău atoateputérnicul plăzmuit şi toate în tine lăcuitoare ce să află, adecă pămîntul şi célea ce el le naşte, marea şi toate plinirile ei au făcut, mai pre urmă de
28r toate pre mine din lut şi ţărnă | m-au zidit. Şi ţie au dzis şi ti-au făcut, iară pre mine sîngur cu ale lui putérnice mîni m-au frămîntat, şi după aceasta, suflîndu-m cu duhul său, m-au însufleţat, dzicînd: „Adam, zidi-

narea sa, el m-a înălțat domn și stăpîn peste toate cele ce sînt în lume, adică în tine, pe toate mi le-a dat mie și pe seama mea: oile, boii, chiar și peștii mării și altele și „m-a încununat ceva mai prejos decît îngerii" [*Ps.* 8, 6]. Pe scurt, pe mine m-a făcut stăpîn, iar pe tine slugă, poruncindu-mi mie să-ți poruncesc, iar ție să mă asculți, și te-a lăsat în voia mea, ca să mă folosesc de tine după cum îmi place mie. Iată deci că nu eu ție, ci tu mie trebuie să mi te supui, și nu eu de tine, ci tu trebuie să asculți de mine. Iar pentru că mi s-a dat de către atoatedătătorul Dumnezeu atîta autoritate încît să folosesc cum îmi place lucrurile tale — dar spre cele bune — să nu socotești că dacă mă voi lăsa în nădejdea lui Dumnezeu cel ce mi-a dat nădejdea, îmi va lipsi ceva! Nu! Le voi avea într-adevăr pe toate din belșug și nu-mi va lipsi absolut nimic. Căci „cei care caută pe Dumnezeu nu
28v vor fi lipsiți de nici un bine" [*Ps.* 33, 10] și| iarăși, ascultînd de sfînta poruncă, voi osteni și în sudoare îmi voi agonisi hrana. Mai mult nu mă voi strădui numai pentru mine, ci și altora voi căuta să le fiu de folos și, mai ales, să le fac parte și altora din darul pe care mi l-a dat Stăpînul, pentru ca fructificîndu-mi talanții să realizez un cîștig și mai mare. Dar să realizez un cîștig, nu să umblu fără frîu în zadar și fără folos în petrecerile și dezmierdările care strică atît de mult trupului, ca și sufletului; ci lucrîndu-mi pămîntul, voi mînca și eu și-mi voi hrăni și fratele. Căci cum m-aș mai numi om, și cum m-aș considera slugă credincioasă stăpînului meu, dacă — ferească Dumnezeu! — mi-aș cheltui darul și cîștigul cu spurcatele și desfrînatele tale pofte! Căci aceasta nu numai ființele raționale, adică oamenii, vedem că nu o fac, dar nici animalele — ființele înzestrate cu simțuri — căci și ele arată una față de alta oarecare dragoste. Așadar, cum aș putea oare să ascult cuvintele tale viclene și corupătoare și să mă fac mai rău decît animalele neraționale, schimbîndu-mi natura omenească în natură nerațională? Aș ajunge mai rău decît animalele neraționale dacă te-aș asculta și aș face după cuvîntul tău. |

ťea mînulor méle!"[72]. Și după asămănarea lui și preste toate cîte fiitoare în lumea — în tine adecă — stăpîn și domn m-au înnălțat, toate pre mînă și pre samă mi-au lăsat: oile, boii, încă și peștii mării și alalte și „cu oarece puținteI mai gios decît îngerii m-au încununat" [*Ps*. 8, 6] și cu un cuvînt să-ți dzic, pre mine stăpîn — pre tine slugă, pre mine poruncitoriu — pre tine ascultătoriu a fi au poruncit, și în voe lăsîndu-mă, precum mi-a fi voia, așea să mă cu tine slujăsc. Iată dară că nu eu ție, ce tu mie ești suppusă, nice eu pre tine, ce tu pre mine a asculta trebue. Și pentru căci de la a toate dătătoriul Dumnădzău pînă într-atîta pozvolenie mi s-au dat, pentru acéia cu lucrurile tale, precum îm va plăcea așea mă voi sluji, însă spre céle bune. Nici să gîndești că de mă voi lăsa în nedéjdea aceluia ce mi-au dat nedéjde, Dumnădzău, îm va lipsi ceva. Ba. Adevărat toate deplin voi avea și una macară nu-m va lipsi, că: „ceia ce cearcă pre Dumnă-
28v dzău nu vor fi lipsiți de tot binele" [*Ps*. 33, 10] |; ce iarăși a lui poruncă svîntă ascultînd, voi munci și în sudori voi agonisi hrana mea. Însă iarăși nu numai pentru mine voi sili, ce și altora voi nevoi a le folosi; și mai vîrtos ca și pe alții darului mieu, de la stăpînul mieu dat, părtași să-i fac, și neguțitorind talanții miei, mai multă dobîndă să fac. Însă, dobîndă făcînd, nu în deșérte și a fără folos mult trupului și sufletului stricătoare desfătări și dezmierdări să mă desfrînedz; ce lucrînd pămîntul mieu, voiu mînca și eu și pe fratele mieu voiu hrăni. Că mai vîrtos ce om m-ași numi, sau cum driaptă slugă Domnului mieu m-ași socoti, cînd în spurcate și fără zăbală desfrînate alintăturile tale darul și cîștigul mieu aș cheltui? Să nu dea Dumnădzău! Că aceasta nu numai dobitoacele sămăluitoare (adecă oamenii), ce nici dobitoacele simțitoare vedem că nu fac (căce și iale una cătră alaltă o dragoste arată). Ce iată dară eu cum voiu réle și stricătoare cuvintele tale asculta și mai rău decît dobitoacele să mă fac și firea cea omeniască să o schimb pre firea dobitociască? Și încă decît dobitoacele mai rău, de voiu asculta și voiu face după cuvîntul tău! |

29r 72. *Dumnezeu, care le poartă de grijă păcătoșilor, cu cît mai mult le va purta celor drepți?*

Lumea: Acum văd cum cauți să găsești multe cuvinte, deși fără nici o socoteală, ca să-mi răspunzi. Dar vreau să te întreb și eu, pentru că spui că citești *Sfînta Scriptură*, oare nu zice aceasta într-un loc: „Ia aminte la păsările cerului, că nici nu ară, nici nu seamănă și hrana nu le lipsește?" [*Mt.* 6, 26]. Acum dar de ce vrei să te arăți neascultător față de *Sfînta Scriptură?* Cum de calci porunca lui Dumnezeu, nesocotind-o, și te căznești și te lupți în tot felul? Ari, semeni, vînezi, lucrezi și așa mai departe? De ce nu te lași pe nădejde, și atunci aș vrea să te văd cum vei trăi? Atunci vei cunoaște cît sînt eu de bună și cît sînt de bune bunătățile bunătății mele.

73. *Nu celor leneși, ci celor harnici le dă Dumnezeu darurile sale*

Înțeleptul: Cu acest raționament înșelător vrei deci să mă amăgești și să-mi demonstrezi că fac rău pentru că ar, semăn și îmi agonisesc hrana cu o osteneală dreaptă? Dar nu socotești — sau chiar dacă socotești, numai te prefaci că nu — ce ordine înțeleaptă, frumoasă și de mintea omenească nepricepută a stabilit Dumnezeu, cel slăvit în vecii cei fără de sfîrșit? Căci precum ți-am mai spus, lăsîndu-mă peste toate acestea stăpîn și căpetenie cum lași unui împărat slugile pe care le
29v are,|toți așteaptă să mănînce pîinea mea. Și după cum eu primesc de la împăratul meu — adică de la Dumnezeu — toate în dar și fără vreo plată, să le dau și lor la fel în dar și fără plată, cu atît mai mult cu cît pentru mine, adică pentru om, au fost făcute toate spre slujirea și înlesnirea lui. De aceea și slugile mele trebuie să se hrănească din rămășițele bucățelelor mele. Să știi, deci, că acolo unde zice *Scriptura* despre păsări că nu seamănă și nici nu seceră, și totuși Părintele ceresc le hrănește, e vorba despre săraci, care nu pot nici să semene și nici să secere, dar care trăiesc datorită celor ce ară și seamănă. Și adu-ți aminte și de alt loc unde spune *Scriptura*, prin gura credincioasei

29r **72.** *Dumnădzău grijea păcătoşilor avînd, cu cît mai vîrtos a drepţilor va avea!*

Lumea: Acmu vădz că tu multe cuvinte, însă fără socotială cuvinte, a răspunde vei afla. Dară însă voiu să te întreb, de vréme ce dzici că *Svinta Scriptură* citeşti: au nu dzice într-un loc: „Ia aminte paserile ceriului, că nice ară, nice samănă şi hrana nu le lipséşte"? [*Mt.* 6, 26]. Acmu dară, căci tu de *Svinta Scriptură* neascultătoriu te faci şi căci poronca Domnului nesocotindu-o o calci şi în tot chipul te sileşti şi te nevoeşti — ari, sameni, vînedzi, lucredzi şi alalte — şi căci nu te laşi pre nedéjde? Şi atuncea să vedzi cum vei trăi; atuncea vei cunoaşte cît sînt eu de bună şi cîte sint de bune bunurile bunătăţilor méle.

73. *Nu celor leneşi, ce celor ostenitori Dumnădzău darurile sale dă*

Înţeleptul: Au cu aceasta a ta amăgealnică socotială să mă amăgeşti şi precum că ceva rău fac vei să-mi arăţi căci ar, samăn şi cu muncă driaptă hrană îmi agonisăsc? Dară aceasta nu socoteşti — au adevărat că, deşi socoteşti, te faci a nu socoti — că Dumnădzău, în véci fără svîrşit luădatul, cît de înţeliaptă, frumoasă şi de mintea omeniască nepricepută au orînduit tocmală? Că precum ţ-am şi mai dzis că, pre mine acestora tuturor stăpîn şi mai mare lăsîndu-mă, precum
29v la un împărat oricîte slugi ari avea | toate a lui pită a mînca aşteaptă, şi precum eu, de la împăratul mieu Dumnădzău în dar şi fără alt preţ iau, aşea lor în dar şi fără plată să le dau; mai vîrtos că pricina mea, adecă a omului, alalte toate s-au făcut pentru slujba şi pentru lesnirea lui. Pentr-acéia şi slugile meale din rămăşiţele fărămuşilor méle să să hrăniască. Deci să ştii că unde dzice *Scriptura* pentru pasiri că nu samănă, nice ară şi părintele cel ceresc le grijéşte, va să dzică pentru cei săraci carii a ara putére n-au, nice a sămăna pot, carii prin pricina celor ce samănă şi ară să hrănesc. Şi-ţi adă aminte unde mai dzice *Scriptura* prin rostul credincioasei hananéncii „căci şi cînii să hră-

cananeence, că „și cîinii se hrănesc din fărîmiturile ce cad de pe mesele stăpînilor lor" [*Mc.* 7, 28]. Așadar, și eu arînd și semănînd, se hrănesc atît păsările cerului din prisosul țarinei mele, cît și cîinii din fărîmiturile de la masa mea. Dar nici păsărilor în cuibul lor, nici cîinilor care șed în culcușul lor nu le vine hrana în gură, ci păsările și-o agonisesc zburînd, iar cîinii umblînd și mirosind, căci ei caută hrana lor, nu hrana îi caută pe ei. Așadar, acele animale neraționale, care se conduc numai de simțuri*, se luptă pentru
30r hrana lor; | iar eu, fiind și rațional și conducîndu-mă în același timp și de simțuri, cu ce îi greșesc lui Dumnezeu de-mi voi căuta hrana? Mai cu seamă că el singur, dintr-așa bogată milă, a poruncit pămîntului să facă semințele, să încolțească, să crească și să dea roade spre hrana mea. Iată de ce mă voi strădui pururi de aceasta, căci nu celor leneși și trîndavi, ci celor harnici și sîrguitori le-a dăruit Dumnezeu bunătățile sale, precum a zis: „Bate și ți se va deschide, cere și ți se va da" [*Mt.* 7, 7].

74. *Omului îi este dat să înfrunte toate primejdiile din lume*

Lumea: Acum după mintea ta necultivată și socoteala ta rătăcită îmi dau seama că ai să spui că în mine sînt toate relele, greutățile, neorînduielile, chinurile, nenorocirile și răsturnările și, așa cum aiurezi, că eu aș fi mai rea decît toate relele și mai amară ca tot amarul, că în mine nu se găsește nici un lucru bun și nici o bunătate, nici odihnă, nici liniște, nici pace sau înlesnire, ci în toate numai răutate și, comparîndu-mă, cu tot răul mă asemuiești. O, sărmane și de trei ori nenorocitule! O, smintitule și descreieratule, cum poți una să spui și să mărturisești, și alta să urmărești și să poftești? Dar dacă sînt atît de rea și de cumplită, atît de amăgitoare și de sălbatică precum spui tu, cu inima ta nedreaptă și cu buzele
30v tale mincinoase, | atunci de ce locuiești în mine? Și

* ἄλογα ζῶα ὄντας αἰσθητικά = „fiind ființe neraționale înzestrate cu sensibilitate".

nesc din fărămuşurile ce cad de pe masa stăpînului" [*Mc*. 7, 28]; aşeadară, eu arînd şi sămănînd, şi paserile ceriului din rămăşiţa ţarinii şi cînii din fărămuşurile pînii méle să hrănesc. Nice paserile în cuibul lor, nice cîinii în stratul lor şedzînd, le vine hrană la gură, ce paserile cu zburarea şi cînii cu îmblarea şi cu adulmăcarea hrana îşi agonisesc; şi ei pe hrană, iară nu hrana pe dînsele cearcă. Acmu dară, acéle purtătoare de duh
30r nesimţitoriu[73] fiind, spre a lor hrană să | nevoesc; dară eu, purtătoriu de duh simţitoriu fiind, de voiu cerca hrana mea, lui Dumnădzău ce greşesc? Mai vîrtos că el singur, dintr-a lui preabogată milă, pămîntului au poruncit să criască săminţe, să dea roadă spre a mea hrană. Şi pentr-aceasta totdiauna mă voi nevoi, că nu celor léneşi şi trîndavi, ce celor nevoitori şi ostenitori au dăruit Dumnădzău bunurile sale, precum au dzis: „Bate şi ţi să va deşchide, cére şi ţi să va da" [*Mt*. 7, 7].

74. *Cîte fortuni în lume sînt, toate omului a le trage îi iaste*

Lumea: Acmu dară, după a ta proastă minte şi rătăcită socotială, cunosc că vei să dzici precum cîte răutăţi, cîte greutăţi, cîte răscoale, cîte nevoi, cîte bezcisnicii şi cîte blăstămăţii, toate în mine sînt şi, după cum buigueşti, eu să fiu mai rea decît tot răul şi mai amară decît tot amarul: nice bine sau bunătate, nice odihnă sau aşedzare, nice îndemînă sau lesnire în mine să află, ce numai în toate, tot rea şi tot răului potrivindu-mă, mă asameni. O, sărace şi de trei ori mişelule! O, streinule de minte şi lipsitule de crieri! O, cum una grăeşti şi mărturiseşti, şi alta cei şi pofteşti! Dară de vréme ce (cum dzici tu cu acea inemă
30v strîmbă şi cu acéle budze minciu-|noase) sint aşea de rea, aşea de cumplită, aşea de amăgitoare şi aşea de aspră, căce în mine lăcueşti? Şi adevărat ştiu că şi ca viiaţa într-această lume Dumnădzău să-ţi lungească te rogi. Şi încă cu bună samă mai ştiu că de ti-ai şti

știu adevărat că te rogi lui Dumnezeu ca să-ți lungească viața în această lume și știu și mai sigur că, dac-ai fi convins că ai să intri în rai și dacă te-ar lăsa în voia ta și te-ar întreba ce dorești: să mori și să mergi în rai, sau să te lase să trăiești în această lume, pare-mi-se — și ce zic doar că mi se pare — tu ai renunța într-adevăr la rai și te-ai ține de mine și ai privi spre rai cu ochi răi, iar spre mine cu ochi buni, și, pe scurt, m-ai alege mai degrabă pe mine decît raiul.

75. *Pentru omul cunoscător, lumea aceasta este iad și supliciu*

Înțeleptul: Este adevărat și sigur că tu posezi toate însușirile rele pe care ziceai mai sus că ți le atribui eu, și așa trebuie să te știe toată făptura și toată firea omenească, pentru că, fără îndoială, așa ești. Desigur că mă rog lui Dumnezeu să trăiesc cît mai mult în tine și în mijlocul răutăților tale, dar nu pentru că te-aș iubi sau aș avea vreo poftă deosebită de tine sau de podoabele prin care ți se vede goliciunea, ci pentru ca, trăind cît mai mult în chinurile răutăților tale, prin relele tale să mă fac bun. Să știi, cu adevă-
31r rat, că eu| așa te socotesc și cu aceasta te asemăn, lume: tu ești focul, trupul meu, oala, iar sufletul meu, aurul. Și după cum cu cît fierbe aurarul mai mult aurul în oală cu atît iese mai curat, așa și eu pentru acest motiv mă rog în toate și pentru toate slăvitului Dumnezeu să-mi dăruiască să trăiesc în tine timp cît mai mult, ca astfel, cu cît mă voi chinui mai multă vreme și mă voi arde mai groaznic în cumplitul tău foc, cu atît mai frumos să mă împodobesc cu o cunună mai mîndră; după cum spune și Pavel, vasul ales al lui Hristos: „ca prin foc" [*1 Cor.* 3, 15]. Pentru care cuvînt, cu o socoteală rătăcită papistașii spun cum că în lumea de dincolo ar exista un foc curățitor, pe care în limba lor îl denumesc *purgatoriu*. La aceasta și împotriva acestei păreri vă răspund, ție, ca și papistașilor, că în locul amintit nu spune fericitul Pavel că ar exista un al treilea loc deosebit, adică purgatoriul, pe lîngă rai și iad, ceea ce nici Biserica noastră

adevărat că ești să mergi în raiu și de ti-ari lăsa în voia ta și să te întrébe: „Voia ți-i să mori și să mergi în raiu, au să te într-această lume a trăi las?" — pare-m (și ce dzic că-mi pare?) că adevărat de raiu te-ai lăsa și de mine te-ai apuca și spre raiu cu ochi răi, iară spre mine cu ochi buni ai căuta; și mai pre scurt: mai bine pre mine decît raiul ai alége.

75. *Cunoscutoriului om lumea aceasta muncă și iad îi iaste*

Înțeleptul: Prea cu adevărat și cu bună samă că cîte tituri de răutăți ai pomenit căci dzic eu că le ai, așea iaste; și într-acesta chip toată zidirea și toată firea omeniască să te știe. Căci, fără altă de socotință îndoială, așea ești; și adevărat și în tine și între răutățile tale mai mult a trăi lui Dumnădzău mă rog. Însă nu ca doară pentru că vreo dragoste sau vreun libov spre tine sau spre dezbrăcate podoabele tale am, ce ca mai mult între chinurile răutăților tale trăind, prin răutăți bun să mă fac. Și încă cu adevărat în
31r știre să-ți fie | că eu pre tine într-acesta chip te socotesc și cu aceasta te potrivăsc, lume: tu adecă ești foc, trupul mieu oală și sufletul aur. Și precum zlătariul cu cît mai mult în oală fiiarbe aurul, cu atîta mai lămurit iasă, așeadară eu, pentru aceasta în toate și de toate slăvitului Dumnădzău mă rog, ca mai mult în tine a viețui vréme să-m dăruiască; și așea precît prin mai multă vréme mai mult pedepsindu-mă și de cumplit focul tău groznic ardzindu-mă, cu atîta mai de frumoasă cunună, podoabă, să mă spodobăsc. Precum și a lui Hristos alesul vas, Pavel, grăiaște că „ca prin foc" [*1 Cor.* 3, 15], la care cuvînt, cu greșită socotială dzic papistașii, precum în céia lume să fie un foc curățitoriu căruia cu limba lor *purgatorium* îl număsc. Ce la aceasta și împotriva acestuia cuvînt, precum fie, așea papistașilor, răspund că nu dzice acolo fericitul Pavel precum iaste deosăbit al treile loc, adecă raiul, iadul și *purgatorium* (căce nice Besérica noastră aceasta priiméște), ce numai doao locuri:

nu admite, ci numai două locuri: raiul și iadul; de
purgatoriu nepomenind nici Biserica răsăriteană, nici
vreo altă *Sfîntă Scriptură*. Prin cuvintele „ca prin foc"
te numește pe tine foc și arată că drepții, umblînd în
31v tine,| umblă ca prin foc, și din focul tău ies curățați
și purificați ca aurul. Așadar, tu pentru mine ești
acum un foc curățitor și, cu cît voi trăi mai mult în
tine — după cum ți-am mai spus — dar nu după plă-
cerea ta, ci după porunca lui Dumnezeu, cu atît voi
ieși mai fericit și vrednic de un dar mai mare. Să mai
știi că, în veacul acesta, tu ești foc curățitor pentru
trupurile omenești (pentru că nu există altul în lumea
de dincolo, cum susțin în zadar papistașii). Deci pe
cei cu mintea întreagă i temători de Dumnezeu, dacă
se feresc de tine și de desfătările tale, îi dai afară spre
veacul cel fără de sfîrșit mai luminoși, mai curați, mai
vrednici de laudă și mai fericiți și, deși ești rea, tu
devii pentru ei bună și folositoare. Iar pe cei slabi la
minte și săraci cu știința, care uitînd de legile Domnului
și Dumnezeului lor se lasă pradă dezmierdărilor și
desfătărilor tale și se încurcă în feluritele tale pier-
zanii, tu îi izgonești săraci și goi de tot binele, și nu-i
lași numai cu atît, ci din cauza ta îi faci și moștenitori
ai gheenei. Și precum cei drepți, fericiți, plini de tot
darul desăvîrșit și împodobiți vor moșteni împărăția
32r cerurilor, așa| cei nedrepți și păcătoși, care nu au
cunoscut în viață răul și nici vreun fel de amărăciune,
vor moșteni în iad și în gheena, în focul pregătit
Diavolului și slugilor lui, în vecii cei fără de sfîrșit,
cumplita și nesuferita muncă de unde răscumpărare și
iertare nu există niciodată.

76. *Dacă te vei împotrivi vitejește lumii, adică Diavolului, vei birui*

Lumea: Te rog acum, dulcele și iubitul meu prieten, pentru numele lui Dumnezeu, deoarece am început și eu să-mi dau seama că vorbele tale nu sînt vorbe de ocară și că oricît m-aș împotrivi ție — deși aș avea și eu ce să-ți răspund — nu voi putea totuși să te birui, nici nu voi putea răbda să trag într-un jug cu tine; în numele viului Dumnezeu, te conjur să-mi spui drept,

raiul, iadul; iară de *purgatorium* nice Besérica Răsăritului, nici altă *Svîntă Scriptură*[74] pomenéște, ce numai „ca prin foc", adecă pe tine te numéște foc și drepții
31v în tine | îmblînd, ca prin foc îmblă și ca prin foc, din tine, ca aurul es curați și lămuriți. Așeadară, tu mie acmu foc curățitoriu îm ești și cu cît în tine mai mult — precum am mai dzis mai sus — voiu trăi (însă nu după a ta poftă, ce după a lui Dumnădzău poruncă), cu atîta mai fericit și de mai mare dar vrédnic voiu eși. Așeadară, să știi că tu, într-acest veac, trupurilor omenești foc curățitoriu ești (iară nu altul în céia lume cum brudesc papistașii), ce pre cei cu minte întriagă, temătorii de Dumnădzău, de să feresc de tine și de desfătările tale, mai luminoși, mai curați, mai lăudați și mai fericiți cătră veacul cel fără de sfîrșit îi scoți. Și tu fiind rea, lor bună și de folos te faci; iară pre cei slabi la minte și ticăloși cu firea, carii poruncile și legăturile Domnului și Dumnădzăului lor uitînd, spre a tale dezmierdăciuni și desfătări să dau și cu toate féliurile tale de slobodzenii să îngurluesc, pre aceia săraci și goli de tot bine izgonindu-i, nu cu atîta îi lași, ce — prin pricina ta —și gheennii moștenitori îi faci. Și precum cei drepți, fericiți și plini de tot darul desăvîrșit și împodobiți a ceriurilor împă-
32r răție, așea cei | nedrepți și păcătoși, deșerți de tot binele, plini de tot răul și amarul, a iadului și gheennii, Satanii și slugilor ai gătit foc; și multă, fără sfîrșit, în véci cumplită și nesuferită muncă vor să moșteniască, a cărora răscumpărare și vreodată ertare nu iaste.

76. *Împotriva lumii, adecă a Diiavolului, vitejește de vei sta, birui-l-vei*

Lumea: Mă rog dară acmu, dulcele și iubitul mieu priiatin, pentru numele lui Dumnădzău, de vréme ce și eu am început a cunoaște că cuvintele tale cum nu sînt réle și eu oricît împotriva ta m-aș pune (macar că și eu am a-ți răspunde), să te dovedesc nu voiu putea, nice cu tine într-un giug a trage voiu birui[75]; numai iarăși te pre numele viului Dumnădzău giur

pentru că eu însămi nu sînt în stare să mă cunosc ce sînt şi cum sînt, iar de cînd mă cert şi discut cu tine, mintea mea parcă ar fi intrat în Labirintul cretan, şi nu sînt capabilă să găsesc nicăieri vreo cale sau vreo ieşire, deşi am căutat multe. Şi de vreme ce Dumnezeu atoatefăcătorul nu te-a făcut piatră, lemn sau vreun alt fel de animal fără de simţire, ci om înzestrat cu minte şi cu socoteală şi te-a înnoit cu duh dumnezeiesc, iarăşi zic şi te rog, spune-mi, ce fel de răutate şi ce fel|
32v de bunătate am; şi de cînd trăieşti şi umbli tu prin mine, n-ai găsit nimic să-ţi placă şi nimic vrednic de tine? Iar dacă, după cum îţi spun, vei găsi şi îţi va plăcea totuşi ceva, fie-ţi, iubitule, slobod şi îngăduit, ia şi fă orice vrei. Dar dacă nu găseşti nimic care să-ţi placă, nici eu n-am să te constrîng cu de-a sila sau cu vreo supărare să-ţi placă. Oare am eu vreo putere să te supăr cu asemenea lucruri? Iar dacă nu vrei să te împrieteneşti cîtuşi de puţin cu mine şi cu bunătăţile mele, nici să mă lauzi, cel puţin taci, ţine-ţi gura şi nu mă dispreţui în faţa tuturor. Îţi spun şi te rog, iarăşi, taci, pentru că ştiu că tăcerea e lăudată de oamenii înţelepţi.

77. *Trupul este asemănat cu lumea, iar sufletul cu cerul*

Înţeleptul: Pentru că m-ai conjurat în numele marelui Dumnezeu ca să-ţi scot la vreun drum şi la vreo ieşire mintea ta aceasta, pe care ţi-ai vîrît-o în Labirintul cretan, am să-ţi spun multe, cu bucurie şi adevărat, şi n-am să rîd de tine. Tu eşti creaţia şi făptura veşnicului împărat, înfrumuseţată întru toate podoabele tale — pentru că Dumnezeu nu face nimic urît sau displăcut — desăvîrşită întru toate, în decurs de şase zile, după cum scrie Moise, cel mai vechi
33r dintre toţi istoricii.| Tu eşti numită *macrocosm*, prototip şi model al *microcosmului*, adică al omului; de aceea toate podoabele care se găsesc în tine pot să se explice ca fiind ale omului şi toate cele ale omului ca fiind ale tale. Astfel, mai întîi în tine este lumina, care corespunde la om cu credinţa, în tine este tăria de deasupra, adică cerul, care la om este nădejdea, în

să-m spui pe drept; că nice eu ce sînt și cum sînt a
mă ști nu pot, și cu tine de cînd mă gîlcevăsc și des-
putații fac, mintea ca cum mi-ar fi întrat în Lavirin-
thul Critului, și nice într-o parte vo cale sau deșchidere
— macar că mult am silit — a afla sînt harnică. Ce
de vréme ce Dumnădzău atoateziditoriul nu piatră
sau lemn sau altăceva din dobitoace nesimțitoare, ce
om cu minte și cu socotială ti-au făcut și cu duh dumnă-
dzăesc ti-au prefăcut, iarăși dzic și te rog, spune-m,
32v ce féliu de răutate | și ce féliu de bunătate am, și de
cînd viețuești și îmbli în mine ceva să-ți placă și de
tine vrédnic nu ai aflat? Și, precum dzic, de vei afla
și de va ceva plăcea de tine, iubitule, neoprit și nea-
părat îți iaste și ce-ți va fi voia, acéia ia și fă. Iară
de nu vei ceva să-ți placă găsi, nice eu cu de-a sila
sau cu vo asupreală a-ți plăcea te silesc. Sau am eu
vo putére spre aceasta să te asupresc? Ce de vréme ce
nicecum cu mine și cu a méle bunuri în prieteșug a te
da nu vei, nice a mă lăuda poftéști, încailea taci și
gura îți st<r>înge, și nu mă cătră toți de ocară face; și
iarăși dzic și mă rog, taci, că știu că tăcérea de oamenii
înțelepți lăudată<-i>.

77. *Trupul lumii, iară sufletul ceriului să potrivéște*

Înțeleptul: De vréme ce pre numele a marelui și
celui dintru-nnalturi, Dumnădzău, m-ai giurat ca această
a ta, în Lavirintha Critului întrată minte, la o cale și
la o eșire să o scoțu, foarte bucuros și întru adevăr
spune-ți-voiu și nu te voiu amăgi. Tu ești plazma și
zidirea a vécinicului împărat și înfrămsețată în toate
podoabele tale, (căci Dumnădzău ceva grozav și neplă-
cut nu face), prin vréme a șease dzile deplin întru
toate isprăvită precum, decît toți mai vechiul istoric,
33r scrie Moisi. | Și pre tine „lume mare" te chiamă, pildă
și tipos a „lumii mici", adecă a omului[76]; și toate
podoabele și céle ce în tine să află, spre om și céle ce
sînt în om <spre tine>să pot tîlcui. Dzic dară: întîi
în tine iaste lumină, carea la om iaste credința; la
tine întăritură, adecă ceriul, carea la om iaste nedéjdea;
la tine sînt apele diasupra[77], carele sînt la om de la

tine apele de deasupra, care la om sînt grijile lăsate
de Dumnezeu, apoi apele de dedesubt, care sînt tulbu-
rările ce vin de la trup; în tine este pămîntul — la
om, trupul. Ierburile şi copacii înseamnă faptele bune;
seminţele şi roadele tale sînt virtuţile şi milosteniile.
Soarele este imaginea înţelepciunii celor veşnice, iar
luna imaginea lucrurilor temporale. Peştii, care stau
totdeauna în apă, sînt umilinţele, păsările zburătoare
sînt contemplaţiile celor cereşti; animalele neraţio-
nale sînt ajutorarea şi miluirea săracilor; tîrîtoarele,
adică animalele care se tîrăsc pe pîntece, sînt suferin-
ţele durerilor altora; sălbăticiunile înseamnă meditarea
la demoni şi la răutate; iar omul, plăsmuit după chipul
lui Dumnezeu, înseamnă însăşi constituţia proprie şi
naturală a omului, plinătatea proprie şi naturală a
minţii; raiul reprezintă fericirea desăvîrşită şi imitaţia
slavei. De aceea, dar, microcosmul, adică omul,|
33v avînd credinţa drept lumină, adică drept lege, avînd
un firmament, adică nădejdea — pentru că în primul
rînd de acestea am nevoie — trebuie să arate adevărul
cu lumina credinţei, iar păcatul şi întunericul să le
risipească şi să le distrugă. Într-acest fel eşti tu, deci,
o, lume!

M-ai mai întrebat încă: ce fel de bunătate şi ce fel
de răutate ai? Am să-ţi arăt şi aceasta. Bunătatea ta
este următoarea: după cum tu eşti curată la vederea
ochiului trupesc, aşa şi eu să fiu neînceţoşat în lumina
credinţei şi să umblu prin ea cu bună pace; precum este
firmamentul, adică cerul, întărit şi larg, aşa să fie
nădejdea mea în Dumnezeu puternică şi neclintită;
la fel toate celelalte, precum ţi le-am însemnat şi ţi
le-am arătat mai sus: dacă vrei să le judeci bine, atunci
eşti bună şi prea bună pentru mine, şi chiar ajutătoare
spre folosul trupului şi sufletului meu. Iar răutatea
ta aceasta este şi în acest chip: dacă microcosmul,
adică omul, nu se va lumina cu credinţa şi nu se va
întări cu nădejdea, dacă nu va lua seama la ispitele
şi supărările de care este înconjurat, dacă nu-şi va
34r sili trupul| către faptele bune, ca să nască şi să răsară
roada virtuţilor şi dacă nu va umbla cu smerenie
şi blîndeţe şi nu va privi spre cele cereşti, ci spre cele

Dumnădzău lăsate grije; apele dedesupt sint carile din trup născătoare dodeiale. În tine iaste pămînt, la om trup; erbile şi copacii sint bunele lucruri; roadele şi sămînţele tale sint bunătăţile şi poménele; soarele — a vécinicilor înţelepciune; luna — a vremennicilor arătare[78]; peştii, carii sint pururea în apă, sint plecăciunele; pasirile zburătoare sint cereştile privéle; dobitoacele — a săracilor agiutoriu şi agiutorie; tîrîitoarele, adecă lighioaele carile pe pîntece să trag, sint a altor durori pătimiri; jiganiile însămniadză a demonilor şi a răutăţilor chitiri; iară omul, spre a lui Dumnădzău închipuire făcut, însămniadză hireşea sau firiasca a omului alcătuire şi hireşea şi firiasca a minţii plinire; raiul, acea desăvîrşit fericire şi a
33v slavii urmare arată. Pentru aceasta dară „lumea mică", adecă | omul, avînd lumină, adecă légea, credinţa şi avînd întăritura, adecă nedéjdea (şi acestea întîi îm sint trébnice), ca lumina credinţii adevărul să arate, iară greşeala şi întunérecul să împraştie şi să răşchire. Într-acesta chip dară eşti tu, o, lume! Mai întrebatu-m-ai încă: ce féliu de bunătate şi ce féliu de răutate ai? Şi aceasta să ţi-o svitesc: Bunătatea iaste aceasta, căci cînd voiu socoti că lumina ta iaste închipuitoare credinţii méle şi precum tu, întru a trupăscului ochiu, pravilă eşti curată, aşea eu în lumina credinţii fără ceaţă să fiu şi printr-însa cu bună pază să îmblu; şi precît iaste întăritura, adecă ceriul tău, de vîrtos şi mare, aşea nedéjdea mea cătră Dumnădzău să fie tare şi vîrtoasă; şi aşea célélalte toate, precum mai sus am însămnat şi ţ-am arătat, de le voiu socoti, atuncea bună şi prea bună îm eşti şi cătră a trupului şi a sufletului mieu folosinţă mă agiutoreşti. Iară răutatea ta, încă aceasta şi într-acesta chip iaste: că „lumea mică" — adecă omul — de nu să va lumina cu credinţa şi nu să va întări cu nedéjdea, şi de nu să va griji de ispite şi de dodiiale carile împre-
34r giurul său are, şi de nu-şi va spre bune lucruri nevoi | trupul, ca să nască şi să odrăsliască roadă de bunătăţi, şi de nu va cu plecăciune şi cu smerenie îmbla, şi de nu să va uita celor cereşti ce celor pemînteşti, adecă de va după a trupului, iară nu după a sufletului voe

pămînteşti, adică de va umbla după poftele trupului, şi nu după ale sufletului; dacă nu se va mîhni şi nu se va milostivi de suferinţele şi nenorocirile celorlalţi şi nu va reflecta şi medita în ce fel urmează să se păzească şi să se apere de demoni care se silesc să facă rău firii omeneşti şi de răutatea lor; dacă nu-şi va aminti că el este făcut după chipul şi asemănarea creatorului său — adică a lui Dumnezeu — şi că este însufleţit şi înnoit cu duhul lui cel sfînt şi de nu va cunoaşte că el este om, iar nu animal, cu minte dreaptă şi desăvîrşită ca să cunoască binele şi răul, ca să se ferească şi să se păzească de rău şi să aibă şi să facă binele; şi dacă nu se va căzni şi nu se va sili ca atîta timp cît se află întru tine să dobîndească raiul, adică slava şi fericirea cea desăvîrşită şi nesfîrşită, cu mai sus pomenitele şi de trei ori fericitele virtuţi, atunci tu eşti rea şi rele sînt toate ale tale. Căci dacă se va depărta microcosmul, adică omul, de aceste luminate podoabe,|
34v nu va putea lumina groaznica întunecime şi beznă a păcatelor şi a greşalelor, şi astfel va fi dat pradă iadului şi focului gheenei. Iar aceluia, o, nenorocitul, i-ar putea spune cineva cuvîntul lui Hristos: „Mai bine i-ar fi fost lui să se fi născut piatră, şi nu om". În felul acesta, deci, te faci tu rea şi cumplită pentru om şi într-acest chip te faci şi te transformi din bună în rea, din dorită în respingătoare, din blîndă în sălbatică, din frumoasă în urîtă, din folositoare în dăunătoare şi, într-un cuvînt, din făcătoare de viaţă în aducătoare de moarte. Iată dar că te-am scos acum din Labirint, adică din confuzia şi din închisoarea ce-ţi cuprinsese mintea, şi ţi-am arătat ce eşti şi cum eşti. Aşa să te ştii şi să te cunoşti negreşit şi aşa să te cunoască toată creatura. Cu toate că pînă la urmă nu te-ai putut înfrîna pînă nu mi-ai arătat vicleşugul şi răutatea pe care le păstrezi ascunse în conştiinţa ta, şi m-ai rugat ca, de vreme ce te-am cunoscut, să nu te dezvălui celorlalţi, lucrul acesta însă este mai presus de firea mea, pentru că spune un poet arab: „Două lucruri rătăcesc mintea: a ţine cuvîntul în tine cînd

îmbla, şi de nu va pe cei neputérnici şi săraci agiutori, şi de nu i să va, de a altora pătimire şi nevoe, jeale şi milă face şi de nu va socoti şi va chiti precum de demoni şi de a lor cătră firea omenească spre rău silitoare răutăţi îi iaste a să feri şi a să apăra, şi de nu-şi va aminte aduce că el spre închipuirea ziditoriului său (adecă a lui Dumnădzău) iaste făcut şi cu al său svint duh înviiat şi prefăcut, şi de nu va cunoaşte precum el om, iară nu dobitoc iaste şi cu minte deplin şi desăvîrşit a cunoaşte binele şi răul, de rău să să păzască şi să să feriască, iară binele să-l aibă şi să-l facă, şi de nu va sili şi de nu va nevoi ca, în tine fiind, cu aceaste mai sus pomenite şi de trei ori fericite bunătăţi, raiul, adecă slava şi fericirea cea desăvîrşită şi fără săvîrşit să-şi agonisască, atuncea rea eşti tu şi réle toate ale tale. Că lipsindu-să „lumea mică" (adecă
34v omul) de acéste luminate | podoabe ale a greşélelor şi a păcatelor groznice de întunecări bezne, a lumina nu va putea, şi aşea iadului şi focului gheennii să va da, la carile, o, ticălosul, cuvîntul acela al Domnului Hristos să poate dzice: „Mai bine ar hi fost aceluia piatră (iară nu om) să fie născut"[79]. Într-acesta chip dară omului rea şi cumplită te faci şi într-acesta féliu din bună, rea, din dragă, urîtă şi din blîndă, groznică, din frumoasă, grozavă, din folositoare, stricătoare şi — cu un cuvînt să dzic — din înviitoare, omorîtoare te schimbi şi te prefaci. Iată acmu dară că din Lavirinthul, adecă din învăluirea şi din închisoarea carea mintea îţi cuprinsésă, ti-am scos, şi ce eşti şi cum eşti ţ-am arătat. Şi adevărat aşea să te cunoşti şi să te ştii şi aşea toată zidirea să te cunoască. Însă dară pre urmă vicleşugul şi răutatea carea într-ascunsul inemii tale ascundzind ţii, a nu-m arăta a ţinea nu ai putut, ce m-ai rugat că de vréme ce ti-am eu cunoscut, încai altora să nu te svitesc, care lucru peste fire îm iaste. Că dzice un înţelept stihotvorţ arăpăsc: „Doaă lucruri
35r smintială minţii fac: cuvîntul în sine a-l ţinea în

se cuvine să vorbești și a vorbi cînd trebuie să taci"*.
35r Și acum| la timpul potrivit, atunci este bine să te străduiești să vorbești, pentru aceasta dar, deși nu te-am cunoscut în întregime — și ce zic întregime, cînd nici măcar a mia parte nu ți-am cunoscut! — în măsura în care totuși te-am cunoscut te voi mărturisi necontenit tuturor, fără să tac. Căci aceasta și trebuie, și mi se cuvine să fac.

78. *Cînd te laudă lumea, cercetează-te pe tine însuți dacă ești așa cum zic oamenii; dar nici cu aceasta nu te mîndri*

Lumea: Am cunoscut și am înțeles acum că îți sînt drepte vorbele și că dreaptă îți este socoteala și îți mulțumesc mult că mi-ai arătat așa cum trebuie drumul acesta și calea de ieșire pentru mintea mea neștiutoare. De aceea îți făgăduiesc din tot sufletul să fiu pentru tine bună, și nu rea, blîndă, și nu înspăimîntătoare, folositoare, iar nu dăunătoare, de viață făcătoare, iar nu ucigașă, și doresc ca de acum înainte să te afli în prietenia și în dragostea mea, iar eu să-ți slujesc în toate ca o bună prietenă și ca o mamă credincioasă, pe care o arde la inimă pentru fiul său.

79. *Cercetează-le și ascultă-le pe toate; pe cele bune primește-le, iar pe cele rele respinge-le*

Înțeleptul: Eu sînt foarte ascultător și stau gata să-mi plec urechea spre orice cuvînt bun și adevărat. Dar iarăși, după socoteala mea, trebuie să mă gîndesc cum stau lucrurile; de voi afla și voi cunoaște că ești
35v statornică în vorbe și în credință,| și dacă părerea mea se va potrivi cu a ta, iar firea unuia se va împăca cu a celuilalt, îți voi dărui bucuros prietenia mea.

Raționament. Condițiile de sus și cele de jos, ca și cele lăuntrice pe care le cuprind, așa cum am arătat mai înainte, precum le ai tu, le am și eu. Pe tine te numesc macrocosm, iar pe mine microcosm. Tu ești rotundă, eu sînt rotund; și dacă vei întreba în ce chip sînt rotund, măsoară din creștetul capului pînă la

* Saadi, *Gulistan*, prefața (*trad. rom. cit.*, p. 16).

vréme de grăit, și a grăi în vréme de tăcére; iară | în vréme de trebuință acéia iaste bine, ca în voroavă să te nevoești"[80]. Pentr-aceasta dară, macară de tot — și ce dzic de tot, că nice a miia parte nu ti-am cunoscut — ce iară precît ti-am priceput, netăcînd, tuturor nepărăsit totdiauna te voi mărturisi, căci aceasta îm și trebuie și mi să și cade.

78. *Cînd lumea te laudă, oare iaste precum dzic oamenii, singur pre tine te ispitéște; nice cu aceasta să nu te mîndrești*

Lumea: Cunoscut-am și priceput-am acmu dară că drépte-ți sînt cuvintele și bună îți iaste socotiala. Și pentru căci aceasta a minții méle ceii necunoscătoare mi-ai arătat drumul și a drumului eșire cum să cade, foarte îți mulțămăsc. Și pentru aceasta, eu cu toată inema ție mă giuruesc ca nu rea, ce, bună, nu groznică, ce blîndă, nu stricătoare, ce folositoare, nu omorîtoare, ce înviitoare să-ți fiu. Și de acmu înnainte în prieteșugul și în dragostea mea să te afli poftesc, și eu în toate, ca un bun priiatin, și ca o credincioasă și de fiiul său duioasă maică să-ți slujesc.

79. *Toate cearcă și ascultă; céle bune opréște, céle réle izgonéște*

Înțeleptul: Eu sint foarte ascultătoriu și cătră tot cuvîntul bun și adevărat, uréchea plecătoriu; și iarăși după socotiala mea sama cum să cade să-m iau. Și de voiu afla și voiu găsi precum ești în cuvînt și în
35v credință stătătoriu | și chipurile a unuia cu a altuia de nu să vor potrivi și firea unuia cătră a altuia de să vor lipi, bucuros și la prieteșug te voi priimi.

Socotială. Suptstările, asuprastările, împregiurstările și céle dinlontru cuprinse, precum mai sus am pomenit, precum le ai tu, le am și eu[81]. Pre tine *macrocozmos*, pre mine *microcozmos* mă chiamă. Tu ești rătundă, eu sînt rătund; și de vei întreba în ce chip sînt rătund, măsoară din créștetul capului pînă

tălpile picioarelor şi din vîrful degetelor mîinii stîngi, şi închipuieşte-ţi că vei găsi aceeaşi lungime a măsurii în amîndouă părţile. Deci iată că şi eu sînt rotund: în aceasta ne asemănăm, dar nu ne putem asemăna în ce priveşte măsura, pentru că tu eşti mai mare, iar eu sînt mai mic*. Tu eşti deci mai mare şi rotundă, eu sînt mai mic şi tot rotund; tu eşti aşa prin natura ta, iar eu iarăşi aşa prin natura mea; dar două mingii rotunde pot sta oare una peste alta? Nu, pentru că alunecă şi cad una de pe cealaltă şi nu se pot lipi cu totul una de alta. Şi, ca să zicem aşa, poate sta o ghiulea rotundă de piatră pe o boltă rotundă sau în
36r vîrful acelei bolţi sau cupole rotunde?** | Nu, ci negreşit se va rostogoli. Deci tot aşa şi firea ta tinde spre cele pămînteşti, iar a mea spre cele cereşti; şi se deosebesc la fel de mult, ca şi apa de foc. De va putea apa să stea împreună cu focul şi două mingii rotunde să se rezeme una pe alta, voi putea şi eu lega prietenie cu tine. De aceea este zadarnic şi nepotrivit să mă rogi, căci nici nu te voi asculta, nici nu voi face ceea ce-mi ceri.

80. *Nu face loc păcatului cîtuşi de puţin, căci păcatul, găsind cel mai mic prilej, poate face mari răutăţi*

Lumea: O, cinstitul meu prieten şi preadulcele meu fiu, dar dacă te rog să fii prietenul meu şi dacă te îndemn la dragostea părintească, nu-ţi spun să te desfătezi în toate zilele, şi la fel, cu mine şi cu doritele mele dezmierdări; dar dacă nu la trei zile o dată, cel puţin o dată pe săptămînă; munceşte şi termină-ţi treburile în curs de şase zile, iar în cea de-a şaptea zi odihneşte-te, precum te învaţă şi porunca lui Dumnezeu şi, odihnindu-te, bea, mănîncă, desfătează-te,

* P. Berchorii, *Reductorium morale*, t. II, Coloniae Agrippinae, 1773, I, c. IV, *De homine: Nam ut dicit Solinus* (c. V. *Mirabilium*), *tanta est inter extremitates brachiorum corporis latitudo, quanta est a planta pedis usque ad verticem ipsius longitudo. Et ideo microcosmus, i.e. minor mundus dicitur, eo quod ad mundi similitudinem mensuratus aequaliter comprobatur.*

** Cp. Saadi, *Gulistan*, I, 4: „Pe cei josnici stă învăţătura *ca pe-o turtă nucile*, de-a dura" (*trad. rom. cit.*, p. 38).

în talpele picioarelor și din vîrvul dégetelor mînii dreapte pînă în vîrvul dégetelor mînii stîngi, și vedzi că tot o cîtință a măsurii într-amîndoao părțile vii afla; și așea, iată că și eu sint rătund[82]. La aceasta potrivire avem. Numai cu cîtința a ne asămăna nu putem, căci tu ești mai mare, eu sint mai mic. Acmu, tu ești mai mare și rătundă, eu sînt mai mic și iară rătund; tu din fire așea și eu din fire iară așea; și 2 gloanță rătunde unul peste altul poate să stea? Ba, ce numai unul de pe altul iaste să să răstoarne și să să prăvăliască. Nici peste tot poate unul de altul să să lipască și, ca cum am dzice, pre un rătund sclip sau
36r în vîrful acelui rătund sclip sau cumbea, un | rătund tăvălic de piatră poate să stea? Ba, ce numai îi caută a să prăvăli. Așeadară, firea ta céle pămintești, iară a mea acéle cerești caută, și atîta osăbire fac, cît apa din foc; și de va putea focul cu apa într-un loc a lăcui și doaă rătunde gloanțe unul preste altul a să sprijeni, și eu cu tine prieteșug voiu putea alcătui. Pentru aceasta dară, în zădar și în deșert te rogi, căci nice te voiu asculta, nice ce te rogi voiu face.

80. *Nicicum loc păcatului să nu dai; căci păcatul, cît de mică pricină aflînd, mare răutăți a lucra poate*

Lumea: O, cinstitul mieu priiatin și dulcele mieu fiiu! Dară căci îți ca priiatin să-m fii dzic și căci cătră dragostea părintească te învitedz, nice dzic eu, în toate dzile și totdiauna cu mine și cu îndrăgitele méle să te veselești desfătări; ce, de nu în trei dzile o dată, macară într-o săptămînă o dată, prin vrémea a șease dzile lucrînd și isprăvind toate răcodéliile tale, iară a șeaptea dzi te odihnéște, precum și dumnădzăiasca poruncă te învață; și odihnindu-te, bea, mănîncă, te desfătiadză, te dezmiardă și te veseléște, ca și tu din munca și din truda mînulor tale să cunoști dulceață. Că dacă ți-i voia să-ți spuiu cu dreptul, numai cît vei

mîngîie-te și veselește-te ca să cunoști și tu din truda și din osteneala ta măcar o dulceață. Pentru că, dacă vrei să-ți spun adevărat, numai cît vei mînca și cît vei bea, numai atîta vei fi cîștigat, deoarece pe toate
36v celelalte le vei lăsa| și nu vor folosi nici ele de tine, nici tu de ele; și numai cîtă vreme vei petrece bine și te vei desfăta veselindu-te, numai atîta va însemna că ai trăit. Deci reflectează și ia bine aminte la cuvintele mele și, pentru că ești înțelept, procedează așa cum ți se va părea că e mai bine și mai cuvenit. Dorind numai binele și liniștea ta și alegîndu-ți cele ce îți sînt mai de folos, eu către acestea te îndemn și acestea te învăț.

81. *Poftele lumești, adică păcatele, scurtează viața*

Înțeleptul: O, lume, ți-am spus că îmi plec urechea și le-ascult pe toate, și precum caută albina prin toate florile și prin toate locurile și strînge miere dulce oriunde o va găsi, iar unde va afla amărăciune, acolo o lasă, așa și eu, după ce am ascultat toate vorbele tale și bune și rele, o voi asculta și pe aceasta. De vreme ce îmi alegi o zi dintr-o săptămînă, șase zile să fac după voia mea și o zi după voia ta, să socotesc mai întîi zilele vieții mele și, dacă voi găsi timp să mă pot desfăta și să mă veselesc pe săturate, precum îmi zici tu, voi face și asta. Dar dacă nu voi găsi vreme destulă, ci numai cît voi începe voi și termina, oare cu ce folos
37r și cu ce socoteală| voi asculta cuvîntul tău?

82. *Adu-ți mereu aminte de trei lucruri: moartea, învierea și dreapta judecată ce va să fie*

Lumea: Ascultă-mă, te rog, puțin, ca să-ți arăt o socoteală frumoasă, care știu că o să-ți placă mult — pentru că, zău, are și de ce să-ți placă; iar de nu-ți va plăcea, o să faci și tu o socoteală. Să zicem că lungimea vieții tale este de o sută de ani; dacă vei pune cîte cincizeci de săptămîni pe an, fac cinci mii de săptămîni; din acestea scoțînd cîte o zi, fac cinci mii de zile, care echivalează cu treisprezece ani și trei sute douăzeci de zile, iar de vei scoate cîte două zile din săptămînă, fac aproape douăzeci și opt de ani. Acum

bea şi-i mînca, atîta ai agonisit, iar altele toate vor |
36v rămînea, şi nici iale de tine, nici tu de dînsele vei avea folos; şi cîtă vréme îţi va fi bine şi te vei, veselindu-te, desfăta, numai atîta ai trăit. Deci socotéşte şi în minte-ţi aşadză cuvintele méle şi, de vréme ce eşti înţelept, cum îţi va părea că-i mai cu cale şi mai bine, aşea într-acesta chip fă, numai binele şi îndemîna poftind; şi aceasta ţie mai de folos alegînd, cătră aciasta te îndemn şi aciasta te învăţ.

81. *Poftele lumeşti, adecă păcatele, viaţa scurteadză*

Înţeleptul: O, lume, că eu dzisu-ţ-am că cătră toate cu uréchea mă plec şi ascult, şi precum albina prin toate florile şi prin toate locurile puindu-să, cearcă, şi unde ari dulceaţă afla miiare strînge, iară unde amărăciune găséşte iară acolo o lasă[83], aşeadară şi eu, precum toate ale tale şi bune şi réle am ascultat cuvinte, şi aceasta voiu asculta. De vréme ce într-o săptămînă îm alegi o dzi, adecă 6 dzile după a mea, iară o dzi după a ta voe să fac, însă întîi dzilele a vieţii méle să-m socotesc şi de voiu afla vréme ca să mă poci desfăta şi veseli de saţiu, precum îm dzici tu, face-voiu şi acéia. Iară de nu voiu afla vreo lungime a vremii, ce numai cînd voiu încépe, atunce să să
37r svîrşască, oare de ce triabă şi|cu ce socotială voiu şi acel al tău cuvînt asculta?

82. *Trei lucruri pururea poménéşte: moartea, înviiarea şi dreapta, ce va să fie, giudecată*

Lumea: Ascultă-mă, rogu-mă, puţintel şi să-ţi o frumoasă socotială arăt, carea foarte bine ştiu că-ţi va plăcea, căci dzău de plăcut iaste; iară de nu-ţi va plăcea, iarăşi şi tu te vei socoti. Dzi aşea: custul vieţii tale să fie 100 de ani. Şi de vei pune în an cîte 50 de săptămîni, fac 5 mii de săptămîni, din carele alegînd cîte o dzi, fac 5 mii de dzile, carele fac 13 ani şi 300 şi 20 de dzile; iară de vei alége cîte 2 dzile din săptămînă, aproape de 28 de ani. Deci ia aminte şi fă într-acesta chip: pînă vei agiunge la vîrstă de 20 de ani, sau n-ai avut prilej, sau ai fost supt a altuia ascultare, şi a petréce şi a te desfăta n-ai putut. Iară după ce

socotește în felul următor: Înainte de a ajunge la vîrsta de douăzeci de ani, sau n-ai avut posibilitatea, sau te-ai aflat sub ascultarea altuia și nu ai putut să petreci și să te distrezi; dar cînd vei ajunge la această vîrstă de douăzeci de ani, socotește numărul zilelor din cele cinci mii de săptămîni — din care, după cum am spus, luînd cîte o zi, fac treisprezece ani și trei sute douăzeci de zile, iar cîte două zile fac douăzeci și șapte de ani și două sute optzeci de zile — și așa, de la vîrsta de douăzeci de ani, mănîncă, bea, joacă, desfătează-te și te veselește pînă la vîrsta de patruzeci și opt sau chiar de cincizeci de ani. Iar de aici înainte, dacă vrei să cugeți și la cele cerești, îți mai rămîn încă cincizeci
37v de ani;| în felul acesta vei putea și să petreci în lume, și, ajuns la vîrsta de o sută de ani, sfîrșindu-te cu cinste, să moștenești și împărăția cerurilor. Nu este, oare, socoteala aceasta frumoasă și iscusită, bună și vrednică de laudă pentru amîndouă părțile? Deci, dacă vrei să mă asculți, nu-ți mai chinui creierii zbuciumîndu-ți mintea în zadar și fără rost ca să găsești o altă socoteală mai bună, căci socoteala desăvîrșită și calea cea bună aceasta este. Tu dar, ca un bun viteaz și ca un voinic vrednic, mergi pe această cale.

83. *De vei trăi pînă la o sută de ani, poate că vei afla timp de pocăință; dar dacă nu vei ajunge nici pînă la o sută de minute, iată că ți se cade să fii pururea îndreptat și pocăit*

Înțeleptul: Iată că am ascultat în tăcere și cu liniște socoteala pe care ai făcut-o. Acum dar, ascultă-mă și tu, ca să-ți arăt altă socoteală, căci socoteala ta seamănă cu zicala: „Vinzi peștele care înoată în baltă". Iar după ce îți voi arăta și eu socoteala mea, să vadă și alți oameni cuminți, și care vor zice ei că e mai bună, pe aceea o voi păstra și de ea va trebui să ne ținem cu toții.

84. *Dreaptă socoteală pune la temelia vieții tale*

Lumea: Arată-mi deci, care e socoteala de care vorbești?

vei agiunge la acestor 20 de ani vîrstă, socotéşte soma dzilelor a 5000 de săptămîni, carile, precum am dzis, cîte o dzi fac 13 ani şi 320 de dzile, iară cîte 2 dzile fac 27 de ani şi 280 de dzile şi aşea, de la vîrsta de 20 de ani, bea, mănîncă, gioacă, te veseléşte şi te dezmiardă pînă la vîrsta de 48 de ani, sau pînă la 50 de ani; iară deciia, dacă vei să socoteşti şi
37v céle cereşti, încă 50 de ani îţi rămîn. | Şi într-acesta chip, şi pre lume îţi vei petréce şi la vîrsta de 100 de ani cu cinste săvîrşindu-te, şi împărăţiia ceriului vei moşteni. Au nu iaste frumoasă şi iscusită şi într-îmbe părţile bună şi vrédnică de laudă socotiala aceasta? Şi de mă vii asculta, în deşert şi fără ispravă altă mai bună socotială a afla, zbuciumîndu-ţi mintea, crierii nu-ţi mai pedepsi; căci buna şi cea desăvîrşit socotială aceasta iaste; şi drumul acesta iaste şi, ca un bun vitiaz şi destoinic voinic, pasă pe dînsul.

83. *De vei trăi pînă la 100 de ani, poate vréme de pocaanie să afli; dar de nu vei pînă la 100 de minute agiunge? Iată, pururea grijit şi pocăit a fi ţi să cade*

Înţeleptul: Iată dară că eu a ta socotială mălcom tăcînd o ascultaiu. Acmu dară ascultă şi tu, şi eu îţi voiu arăta altă socotială (căci socotiala ta să potrivéşte cu un cuvînt ce să dzice că „péştele în baltă fiind, îl vindzi")[84]; şi după ce voiu şi eu a mea arăta socotială, să caute alţi oameni înţelepţi, şi carea vor dzice că-i mai bună, acéia voiu ţinea şi acéia şi cu toţii a o ţinea să cade.

84. *Dreapta socotială vieţii tale pune*

Lumea: Arată dară aceasta cu ce socotială dzici.

85. *Dzilele ailor tot 70 de ani, iar cît de în putére — 80, cei mai mulţi boală nevindecată*

Înţeleptul: Socotiala mea aceasta iaste: un om cînd la vîrsta a 80 de ani agiunge, oricine îl véde îl fericéşte

85. *Zilele noastre sînt şaptezeci de ani; dacă sîntem în putere, optzeci; iar peste aceştia, boală de nevindecat*

Înţeleptul: Iată socoteala mea: Cînd un om ajunge la vîrsta de optzeci de ani, oricine îl vede îl fericeşte
38r zicînd: „Ah, fericit este omul acesta| şi bună soartă a avut căci şi-a împlinit măsura vieţii şi a ajuns la adînci bătrîneţe". Fiecare om doreşte deci să ajungă numai pînă la această vîrstă, cunoscînd că dacă o depăşeşte este lovit de tot felul de dureri şi de boli, precum cînta psalmistul David: „Zilele noastre sînt şaptezeci de ani, iar de vom fi în putere, optzeci de ani, şi ce trece peste aceştia este osteneală şi durere" [*Ps.* 89, 10]. Acum deci fă o socoteală mai bună: Ai spus că sînt în vîrstă de optzeci de ani şi că, ajuns aci, să-mi fac socoteala dacă am trăit într-adevăr aceşti ani pe care i-am amintit sau nu. Ia seama: în aceşti optzeci de ani eu fac şapte împărţiri, adică disting şapte vîrste*, şi anume: pruncia, copilăria, adolescenţa, tinereţea, maturitatea, cărunteţea şi bătrîneţea. În aceste şapte părţi ale vieţii sînt deci cuprinşi cei optzeci de ani.

Mai zic că din aceşti optzeci de ani numai patruzeci am fost viu, iar alţi patruzeci mort, socoteală adevărată şi fără de greşală, pentru că în douăzeci şi patru de ceasuri se face o rotire a soarelui (douăsprezece ceasuri întuneric, adică noapte, şi douăsprezece ceasuri lumină, adică zi); deci ziua spun că trăiesc, iar noaptea că mor, adică ziua sînt viu şi noaptea mort,
38v căci dormind în pat sînt aidoma celui| ce zace în sicriu, pierzîndu-mi mintea şi simţirea, nevăzînd cu ochii, neauzind cu urechile, neadulmecînd cu mirosul, nesimţind cu gustul, mai ales că toate organele corpului amorţesc şi înţepenesc, aşa încît, cufundat în aşternut, sînt asemenea celui îngropat în mormînt: el acoperit cu pămîntul, eu înfăşurat cu plapumă, el între cele patru scînduri ale sicriului, eu între cei patru pereţi ai casei. Sufletul mortului este viu, şi la fel de viu

* Cp. P. Berchorii, *Reductorium morale*, t. II, III, c. I, *De hominis conditionibus: Sunt vere (ut ait idem* = Isidorus) *septem aetates, id est septem vitae humanae partes...*

38r dzicînd: „Ai! fericit| iaste omul acesta! Şi ferice iaste de dînsul căce ş-au împlut custul vieţii sale şi la adînci bătrînéţe au agiunsu!" Şi pînă-ntr-atîta tot omul pofteşte, cunoscînd că ce-i mai mult, cu toate féliurile de durori şi de pătimiri sînt îngreuiaţi şi îngreunaţi, precum Psalmistul au cîntat David: „Dzilele ailor noştri 70 de ani, iară de în putére, 80 de ani, şi mai mulţii lor, trudă şi durére" [*Ps.* 89, 10]. Acmu dară ia aminte binişor şi vedzi. Dzi dară acmu că eu sînt de vîrsta a 80 de ani şi apoi să mă socotesc; trăit-am aceşti pomeniţi ani, au ba? Socotéşte[85]. Eu într-aceşti 80 de ani, 7 despărţiri fac, adecă 7 vîrste aleg. Vîrstele sînt acéstea: prunciia, copilăriia, cătărigiia, voiniciia, bărbăţiia, căruntéţele şi bătrînéţele[86]. Într-acéste dară 7 părţi a custului, aceşti 80 de ani să cuprind.

Deci dzic că într-aceşti 80 de ani, 40 de ani numai am fost viu, iar 40 mort. Adevărat dară şi negreşită socotială iaste căci în 24 de ceasuri o învîrtejire să face a soarelui: 12 ceasuri întunérec, adecă noapte; şi 12 ceasuri lumină, adecă dzi. Dzua dară dzic că trăesc, iară noaptea moriu; adecă dzua viu, iară noaptea mort sînt, căci în pat dormind, în chipul|
38v celuia ce în năsilie dzace mă fac: mintea, simţirea pierdzînd, cu ochii nevădzînd, cu urechile neaudzind, mirosul neadulmăcînd, gustul nepricepînd şi mai vîrtos toate ale trupului organe amurţind şi slăbănogindu-să. Aşijderea eu afundat în pilotă, el îngropat în gropniţă, el acoperit cu ţărnă, eu învălit cu obial, el în patru scrînduri a săcriiului, eu în patru păreţi ai casii, a mortului suflet viu şi al mieu suflet viu rămîne. Şi precum eu, dormind, numai vinele céle vii mi să clătesc şi să bat, sămn iarăşi de deşteptare arătînd, aşea la mort, viile a *Svintei Scripturi* cuvinte, precum iarăşi va să învie adeveresc. Şi aşea amîndoi, el din groapă, eu din aşternut, el din săcriiu, eu din casă, el din moarte, eu din somn ne vom scula.

Iată că nice o deosăbire unul de altul avem: şi aşea, iată că numai 40 de ani am fost viu, iară 40 mort:

rămîne şi sufletul meu; dar după cum eu, cînd dorm, numai arterele îmi zvîcnesc şi pulsează ca semn că mă voi trezi, tot astfel pentru mort se adeveresc cuvintele vii ale *Sfintei Scripturi* că iarăşi va învia şi în felul acesta ne vom scula amîndoi: el din mormînt, iar eu din aşternut, el din sicriu, iar eu din casă.

Cum vezi, nu este nici o deosebire între noi, aşa că numai patruzeci de ani am fost viu şi patruzeci mort. Din viaţă mi-au rămas deci numai patruzeci de ani. Să socotim acum, oare aceşti patruzeci de ani i-am trăit în întregime sau nu? Să împărţim deci aceşti patruzeci de ani între cele şapte vîrste ale omului, ca să ştiu apoi ce fel de viaţă şi ce fel de trai am avut la fiecare
39r din aceste vîrste, şi să te fac şi pe tine, lume,| să înţelegi aceasta.

Mai întîi, vîrsta pruncîei. După mine, în timpul celor şapte ani ai acestei vîrste nu duci o viaţă întreagă, fiindcă cel ce trăieşte ştie ce face, cunoaşte ce vede, înţelege ce aude, pricepe binele şi răul, vorbeşte, umblă şi are raţiune. Dar toate acestea îi lipsesc pruncului, adică acelei vîrste care nu are cunoştinţă de nici una din ele. Iată dar că în pruncie am fost ca şi cum n-aş fi fost; în felul acesta, din adevărata viaţă mi-au rămas numai treizeci şi trei de ani.

Urmează îndată vîrsta copilăriei, care urcă pînă la patrusprezece ani. După cîte îmi amintesc despre această vîrstă plină de lipsuri, eram şi atunci viu, dar nu eram om. Mai întîi, pentru că omului îi este dat să cunoască credinţa, legea şi dogmele, binele şi răul, să-şi agonisească hrana şi băutura. Am numit în primul rînd credinţa, adică a crede, a cunoaşte, a şti că există Dumnezeu şi că el a făcut toate cele văzute şi nevăzute; în al doilea rînd, legea şi dogmele, adică a cunoaşte lucrurile de care trebuie să ne ferim şi cele pe care trebuie să le păzim; în al treilea rînd, hrana şi băutura, adică a putea ara şi semăna, a lucra via şi a face negoţ, toate acestea fiind necesare pentru
39v chiverniseala omului. Dar la această vîrstă| eu eram lipsit de toate acestea, mai ales pentru că nu ştiam că există Dumnezeu; deşi în biserică mărturiseam aceasta, dar nu ştiam despre cine vorbesc şi despre cine mărtu-

și iată 40 de ani mi-au viiața rămas. Acmu dară să socotim: oare acești 40 de ani viețuitu-i-am deplin, au ba? Ascultă! Într-acești 40 de ani, vom să alégem céle 7 vîrste ale omului și apoi a fietecare dintr-acéste vîrste ce féliu de viiață și de traiu am avut să cunosc
39r și pre tine (o, lume!)| încă a pricepe să te fac.

Întîi dară prunciia[87], eu dzic că nu mi-au fost viiața deplin, adecă în vrémea a 7 ani a pruncii, căci cela ce viețuiaște știe ce face, cunoaște ce véde, înțelége ce aude, pricépe răul, binele, vorovéște, îmblă și socotială are; carile acéstea toate la prunc, adecă la vîrsta pruncii, lipsăsc și nice de unele de acéstea în știre îi iaste. Iată dară că prunc fiind, am fost ca cînd n-aș fi fost; și așea iată că adevărat viiața 33 de ani mi-au rămas.

După aceasta dară, a doua, vîrsta copilăriei urmadză carea pînă la 14 ani să sue. Deci (pre cît în minte țiiu), după aceasta de acmu vîrstă, dzic că atuncea viu, iară nu om am fost[88]: căci întîiași dată a omului iaste ca să cunoască credința, légea și pravilile; răul și binele să cunoască, hrana și băutura să-și agonisască. Credința, am dzis, întîi, adecă să criadză, să cunoască, să știe că iaste Dumnădzău și toate vădzutele și nevădzutele au făcut. A doa, pravilele și légea, adecă de ce-i iaste a să feri și ce-i iaste a păzi să cunoască. A treia, hrana și băutura, adecă să poată a ara, a sămăna, viia a lucra, neguțitorie a face — carile toate pentru a omului chivernisală sînt. Deci eu, într-acea vîrstă fiind, de
39v acea-| stea de toate lipsit eram: mai vîrtos că nice pre Dumnădzău precum iaste știam, și deși în beséric mărturisiiam, dară de ce dzic, pentru ce mărturisesc și de ce folos îmi iaste acea mărturisire nu cunoșteam: că întîi, pre Dumnădzău a pricépe, mintea îm lipsiia, a doa, că în Dumnădzău a créde și ale lui svinte poronci a păzi, de ce folos să-m fie și să pociu cunoaște, credința nu mă agiutoriia. Deci îm pare că nu numai eu, ce toată cea de obște omeniască fire așea și într-acesta chip să fie. Iară de vei dzice precum unii, în vîrsta risesc și la ce îmi folosește această mărturisire. Mai

întîi, îmi lipsea cunoştinţa, ca să-l pricep pe Dumnezeu;
în al doilea rînd, credinţa nu-mi ajuta să pot cunoaşte
de ce folos îmi este a crede în Dumnezeu şi a păzi
sfintele lui porunci. De altfel, mi se pare că nu numai
eu, ci întreaga fire omenească în general se prezintă
la fel. Iar dacă vei zice că unii ar avea încă din vîrsta
copilăriei ceva din cunoştinţe de om matur, nu tăgă-
duiesc, pentru că Dumnezeu, părintele luminilor, care
trimite harurile cele desăvîrşite, poate să facă şi aceasta
— şi nu numai cu firea oamenilor, dar şi cu firea
animalelor. Astfel, odinioară măgarul lui Valaam l-a
recunoscut pe îngerul lui Dumnezeu, în timp ce Valaam
însuşi nu l-a recunoscut [*Num.* 23, 27 — 33]; sau leii
cei flămînzi au înţeles că Daniil este profetul lui
Dumnezeu şi nu i-au făcut nici un rău; iar focul cupto-
rului din Babilon a priceput că cei trei copii sînt ne-
vinovaţi, aşa încît firea focului, care mistuie nu numai
40r lemnele, ci| şi pietrele, nu a putut arde sau vătăma
cît de puţin cărniţa fragedă şi moale a acelor co-
pilaşi [*Dan.* 3,23]. Multe alte minuni a făcut şi a
arătat el, nenumărate ca mulţime şi nemăsurate
ca mărime, inaccesibile firii omeneşti, dar datorită
firii individuale şi comune, mai ales datorită propriei
mele firi, în vîrsta copilăriei şi a condiţiilor amintite
mai sus nu pricepeam nimic, nu cunoşteam nici măcar
o mică parte din ele. Aşadar, cine n-are cunoştinţă
şi ignoră atît pe Dumnezeu, cît şi pe sine însuşi şi nu
înţelege de ce s-a născut, ce este şi cine este, nu este
om, ci animal sau altceva, neraţional şi nesimţitor,
ca lemnele, pietrele şi celelalte. Pentru că despre toate
celelalte cîte sînt în lume — animale, lemne, pietre,
păsări, peşti — nu se spune că nu există, ci că există,
dar nu sînt numite oameni, ci fiecare sînt numite
după chipul şi asemănarea şi genul lor. La fel şi eu,
nu că n-aş fi fost, căci eram, dar parcă aveam numai
chipul şi asemănarea de om, dar nu eram om întreg,
şi semănam (nu la chip, ci la judecată) mai mult cu
40v animalul decît cu omul. De aceea, dar, decît| să spun
că am trăit ca un animal, mai bine aş spune că n-am
trăit nici măcar o zi, şi decît să spun că am trăit cu
chip de om şi fire de animal, mai bine mă voi numi

copilării fiind, cunoştinţa acelui la vîrstă coptă om
au avut, aceasta nu tăgăduesc. Căci Dumnădzău şi
părintele luminelor, carile darurile céle desăvîrşit
triméte, poate aceasta să facă; şi nu numai în firile
omeneşti, ce şi în céle dobitoceşti; aceasta a arăta
putérnic iaste: precum odînăoară măgariul lui Valaam
cunoştea pre îngerul lui Dumnădzău, iară Valaam
nu-l cunoştea [*Num*. 23, 27—33]. Aşijderea şi leii
cei flămîndzi, pre Daniil precum iaste proroc Domnu-
lui pricepură şi întru nemică îl vătămară [*Dan*. 6, 18].
Şi iarăşi cuptoriul şi focul cuptoriului Vavilonului,
pre cei trii prunci precum nevinovaţi să fie sîmţi şi
40r firea focului carea nu numai lémnele,| ce şi pietrile
mănîncă şi mistuiaşte, iară fragida şi molceluşea a acelor
brudiori cuconaşi — cărnicea a o beteji, sau a o ovili,
măcară cevaşi, nu putu [*Dan*. 3, 23]. Şi alte multe,
nenumărate în mulţime şi nemăsurate în mărime, au
făcut şi au arătat minuni, la carile omeniasca fire nu
să potrivéşte. Ce pentru cea hirişă şi de obşte, mai
vîrtos pentru a mea fire, dzic că în vîrsta copilăriei
de acéle mai sus pomenite ponturi nicecum ceva pri-
cepeam, macară o părticea nu cunoşteam: şi cine dară
cunoştinţă n-are şi pre Dumnădzău nu ştie şi pre sine
pentru ce s-au născut şi ce şi cine iaste nu înţălége,
iată că nu om, ce dobitoc sau ca altăceva nesămălui-
toriu şi nesimţitoriu iaste, precum lémnele, pietrile şi
alalte. Căci şi alalte în lume cîte sint, precum dobi-
toacele, lémnele, pietrile, pasirile, peştii nu să, că nu
sint, dzic; ce sint, însă nu oameni să chiamă, ce fiete-
carea după chip, după asămănare şi după niamul lor
să număsc. Aşeadară eu, nu n-am fost, ce am fost, ce
ca cum ar fi numai cu asămănarea şi cu chipul omului,
iară nu deplin om, ce mai mult (nu cu chipul, ce cu
socotiala) dobitocului decît omului mă potrivăsc.
40v Pentru | aceasta dară, decît voiu dzice c-am, dobito-
céşte, vieţuit, mai bine voiu dzice că aşeaşi nice ş-am
macar o dzi trăit: şi decît cu chip de om şi cu fire
dobitocească, mai bine mort şi fără duh de viiaţă
mă voiu numi. Şi aşea iată dară că viiaţa mea 26 de
ani au rămas[89].

mort și fără suflare de viață; în felul acesta, iată că viața mea a rămas de douăzeci și șapte de ani.

În acești douăzeci și șapte de ani sînt cuprinse celelalte cinci vîrste: adolescența, tinerețea, bărbăția, căruntețea și bătrînețea. Cea dintîi dintre ele este adolescența, care merge de la patrusprezece pînă la douăzeci și unu de ani — însă după socoteala mea pînă la șaptesprezece ani tot de firea copilăriei ține, așa încît pînă ce ajunge omul la vîrsta de șaptesprezece ani, adică pînă să înceapă, cum se spune, să-i mijească mustața, tot copil i se zice (căci în limba latină această vîrstă se numește *pubertas*, de la *pubes*, numele părului care crește la început la mustăți și în barbă)*. Așadar, cam tot de o cunoștință copilărească se slujește și întreagă vîrsta adolescentului pînă la șaptesprezece ani și seamănă în toate cele cu vîrsta copilului (afară de cazul cînd își îndreaptă mintea cu învățătura), precum adeverește și fericitul David, spunînd: „Păcatul tinereții mele, Doamne, nu-l pomeni" [*Ps.* 24, 7], pentru că tînăr fiind nu știa ce face, ci făcea ceea ce nu știa.

Cu această socoteală, iată că am mai pierdut cinci
41r ani din viața mea | și în felul acesta ea a rămas de douăzeci și trei de ani. Voi mai scădea acum din cele trei vîrste care mi-au rămas încă trei ani, socotind pe cei pierduți cu boli și necazuri, în închisori, în robii sau în lipsă de libertate. Deoarece bietul om care se află bolnav nu poate fi sigur că se va însănătoși și, tot așa, în închisoare fiind și în nevoie, nu poate ști sigur dacă va scăpa, această stare este numită „jumătate viață și jumătate moarte"; și nu numai aceasta, ci orice viață grea și de nesuferit așa o va socoti orice om cu mintea întreagă, adică nu viață, ci moarte, nu libertate, ci închisoare, nu tihnă și liniște, ci chin și osteneală, și cu ele o va asemui, pentru că acolo unde sînt chinuri nu este viață, ci moarte. De aceea și chinul cel veșnic este numit moarte. Iată deci că din optzeci

* P. Berchorii, *loc. cit.: Secunda est pueritia extendens se ad secundum septennarium, dicta a pubertate, eo quod tunc homo efficitur pubes.*

Între aceşti dară 26 de ani, 5 vîrste să cuprind: cătărigiia, voiniciia, bărbăţiia, căruntéţele şi bătrînéţele; din carile întîi iaste cătărigiia (carea de la 14 ani pînă la 21 să sue, însă, după a mea socotială, pînă la 17 ani tot de a copilăriei fire să ţine[90], şi aşeaşi, pînă a agiunge omul la vîrsta de 17 ani, adecă pînă încépe (cum să dzice) a înfiera mustiaţă, tot copil să chiamă (căci după limba lătiniască această vîrstă *pubertas* să chiamă; adecă *pubes* să chiamă perii carii întîi la mustiaţă sau la barbă răsar). Şi aşeaşi, mai tot cu a copilului minte să slujéşte şi vîrsta cătărigului tot în toate cu a copilului să potrivéşte pînă la 17 ani (ales de-şi va mintea cu învăţătură preface), precum şi fericitul împăratul David adeveréşte, dzicînd: „Păcatele tineréţelor méle, Doamne, nu pomeni" [*Ps*. 24, 7], adecă tînăr fiind, ce nu ştiia făcea şi ce nu pricepea lucra.

Şi cu această socotială, iată că încă 5 ani din
41r viiaţa | mea pierduiu şi într-acesta chip, la 23 de ani rămasă viiaţa mea. Acmu dară într-acéste 3 rămase vîrste, încă 3 ani voiu mai scădea, cu această socotială: adecă să-i fiu pierdut în boale, în nevoi, în închisori, în robii sau nevolnicii[91]. Căci omul, săracul, în boală fiind, precum iarăşi să va însănătoşea adeverit a fi nu poate. Aşijderea [în] închisoare, în nevolnicii fiind, precum să va iarăşi mîntui adevărat a şti nu poate. Şi aceasta giumătate viiaţă iară giumătate moarte să chiamă. Şi nu numai acéstea, ce şi altă fietecare viiaţă, cu neîndemînă şi nesuferită, oricare om cu minte întriagă ar fi, nu viiaţă, ce moarte, nu petrécere, ce închisoare, nu îndemînă şi linişte, ce muncă şi caznă o va număra şi acestora o va asămăna. Căci unde iaste muncă, nu iaste viiaţă, ce moarte; căci şi munca vécilor moarte să numéşte. Iată că din 80 de ani, toată viiaţa mea la 20 de ani să sprijeni. Dară cînd aş fi numai 60 de trăit? Ar fi rămas 15, iară din 40, dzéce şi din 20 numai 5 aş fi aflat.

de ani toată viaţa mea se rezumă la douăzeci. Dar dacă aş fi avut de trăit şaizeci de ani, ar fi rămas doar cincisprezece, din patruzeci doar zece, iar din douăzeci numai cinci ani.

Acum, o, lume repede trecătoare, adu-ţi aminte că mi-ai spus ca dintr-o săptămînă măcar o zi să fac voia ta şi să umblu tăvălindu-mă în desfătările tale. Ai
41v văzut însă că, potrivit socotelii tale celei| drepte şi adevărate, din cei optzeci de ani numai douăzeci am aflat ai mei. Douăzeci de ani înseamnă o mie de săptămîni, şi scoţînd din fiecare săptămînă cîte o zi, fac o mie de zile; o mie de zile înseamnă doi ani şi două sute şaptezeci de zile. Dar, în atît de scurt şi puţin timp, oare cu ce fel de petreceri mă pot eu desfăta şi petrece? Decît să te ascult pe tine şi să rămîn numai cu atîta, mai bine este însă să nu te ascult şi să rămîn şi fără aceasta. Iar şi mai bine este să ne despărţim şi să ne îndepărtăm unul de altul. De aceea oricine este cunoscător şi oricine are minte să se gîndească şi să socotească cu prudenţă şi cu mintea întreagă, ca un înţelept, şi foarte amănunţit că ţinînd seamă de desfătările celor optzeci de ani şi plăcerile lumii am găsit numai doi ani şi două sute şaptezeci de zile; dar celui care va trăi patruzeci de ani îi va rămîne numai un an şi o sută treizeci şi cinci de zile, şi tot aşa, după cum am mai spus, aceluia care va avea mai puţini ani îi va rămîne şi mai puţin timp.

Dar fie că este vorba de multă vreme, fie de puţină, cuvintele şi învăţăturile pe care le afli de la lume nu trebuie aplicate, pentru că fie în multă, fie în puţină
42r vreme, ele tot mult| păgubesc; şi dacă este vorba de multă vreme, vei greşi mai mult, iar dacă este vorba de puţină vreme — fie şi o zi sau nici atît, un ceas sau un sfert de ceas — cu poftele lumeşti bietul om îşi va pierde sufletul; chiar şi pentru un ceas de plăcere pe care o are trupul, sufletul, care nu este vinovat, se va chinui îngrozitor, fără milă, cumplit, fără nici o mîngîiere, mult, fără seamăn, în veci, fără de sfîrşit, pedepsindu-se fără de sfîrşit. Să nu se lase bietul om nici în nădejdea aceea, spunîndu-şi: „Deşi am făcut

Acmu, dară, o, curond trecătoare lume! adu-ţi aminte că mi-ai dzis macară dintr-o săptămînă, o dzi să fac voia ta şi să îmblu în desfătările tale tăvălin-
41v du-mă; văzduşi că, după | socoteala cea driaptă şi adevărată, din 80 de ani, numai 20 aflaiu ai miei. Deci în 20 de ani, 1.000 de săptămîni fac; şi scoţînd dintr-o săptămînă cîte o dzi, 1.000 de dzile fac şi 1.000 de dzile să fac 2 ani şi 270 de dzile; şi cu atîta de scurtă şi puţină vréme, oarece féliu de desfătări, oarece féliu de petrecănii voiu să mă desfetedz şi să petrec? Ce decît să te ascult pe tine şi să fiu cu atîta, mai bine să nu te ascult şi să fiu şi fără de atîta. Şi mai bine eu de tine şi tu de mine să ne despărţim şi să ne depărtăm. Pentru aceasta dară, tot cel cu pricépere şi fietecarile ce-i cu minte, înţelepţéşte şi cu întriaga înţelepciune, ca un înţălept, foarte pre amănuntul să ia aminte şi să socotiască; că de vréme ce luînd sama a 80 de ani de desfătat şi după a lumii voe de îmblat, numai 2 ani şi 270 de dzile găsiiu, dară carile va trăi 40, că numai un an şi 135 de dzile îi vor rămînea! Aşijderea (precum am mai dzis), cel mai cu puţini ani, încă mai puţină vréme îi va fi.

Şi macară în multă, macară în puţină vréme, cuvintele şi învăţăturile carile lumea învaţă de făcut nu sint, căci şi cea multă şi cea puţină vréme tot mult |
42r strică. Căci în multă vréme mai mult vei greşi, iară acea puţină, macar o dzi, şi nu o dzi, ce macar într-un ceas, sau într-un civert de ceas, cu poftele lumeşti omul, săracul, sufletul îşi va piiarde; şi pentru dulceaţa carea trupul în vrémea unui ceas are, nevinovatul suflet groznic, fără milă, cumplit, fără dojenială, mult, fără număr, în véci, fără svîrşit chinuindu-să să va, nepărăsit, pedepsi. Nice într-acéia nedéjde omul, ticălosul, să să lasă dzicînd că: macar di-am şi făcut réle în tineréţe, iară după ce voiu agiunge la bătrînéţe mă voiu lăsa şi mă voiu pocăi. Nice lăsa păcatul cînd

rele în tinerețea mea, cînd voi fi bătrîn mă voi lăsa de ele și mă voi pocăi". Să nu te lași de păcat abia cînd te lasă el pe tine, căci nu ești în cîștig și, precum spune Înțeleptul, să nu făgăduiești zicînd: „Vino mîine și îți voi da, pentru că pînă mîine nu știi ce se va întîmpla cu tine" [*Prov.* 3, 28]. Același lucru îl amintește pururea și slăvitul cuvînt al preaslăvitului Hristos Dumnezeu acolo unde spune la parabola bogatului: „Suflete, mănîncă și bea, ai multe bogății", fără să știe că a doua zi îi vor lua sufletul [*Lc.* 12, 19—20].

Să socotească, deci, orice om care se folosește de minte și de rațiune ce folos ar avea dacă ar dobîndi nu numai desfătările și dezmierdările lumii, ci chiar lumea întreagă, și dacă ar trăi nu optzeci sau o sută de ani, ci chiar dacă ar trăi cît lumea, dar și-ar pierde|
42v în schimb sufletul? Mai cu seamă că, de și-l va pierde, nu i se arată nici o cale ca să-l regăsească (și nu în această lume), și că o dată ce-l va vinde iadului în schimbul păcatelor, nici cu cel mai scump preț nu-l va putea răscumpăra. De aceea, dar, oricine se numește om și se slujește de ocîrmuirea unei minți întregi să socotească cu toată grija și cu tot de-amănuntul, și socotind, să înțeleagă ce este lumea, adică ce este trupul său, și ce este el, adică ce este sufletul lui, și ce sînt prefăcătoriile lumii, adică poftele trupului spre care-l îndeamnă lumea, adică îl atrage pofta trupului, și ce este ceea ce vrea lumea să facă el, adică ce poftește carnea, și ce i se cuvine lui, adică ce trebuie să facă sufletul lui. Și socotind acestea, să vadă că toată lumea se slujește de două lucruri: de lumină și de întuneric, adică de bine și rău*, și că, deasupra acestor două, suflă cît pot de tare patru vînturi care se luptă între ele, adică împărăția cerului și sufletul, împărăția lumii și trupul. Cerul și sufletul tind spre partea binelui, adică se luptă pentru lumină și împotriva întunericului, adică se luptă împotriva răului;|
43r vor să facă binele, iar răul să-l alunge. Lumea sau împărăția lumii împreună cu trupul se țin de partea

* În text, nesimetric.

el pe tine te lasă, că folos n-ai. Ce, precum dzice Înţeleptul: „Giuruind nu dzice, întorcîndu-mă mîine voiu da, căce pînă mîine nu ştii ce-ţi va fi ţie" [*Prov.* 3, 28]. Aşijderea, slăvitului a preasvintului Hristos Dumnădzău cuvînt pomenéşte pururea, unde dzice la pilda bogatului: „Mănîncă, bea, suflete! că ai multe şi bune", şi nu ştie că mîine va să să ia sufletul de la dînsul [*Lc.* 12, 19—20].

Şi să socotiască tot omul ce cu socotială şi înţelégere să slujéşte că nu numai desfătările şi dezmierdările lumii, ce aşeaşi toată lumea şi toate bunurile ei di-ari agonisi, şi nu 80 sau 100 de ani, ce aşeaşi cît lumea |
42v di-ar trăi, şi pierdzîndu-şi sufletul, ce folos are? Mai vîrtos că dacă-l va piiarde, a-l găsi nice o cărare (însă nu într-aceasta lume)[92] nu i să arată. Şi dacă-l va, cu păcate, iadului vinde, macar cu cît de scump preţ vreun mijloc de răscumpărare nu i să dă. Pentru aceasta, dară, fietecine cel ce om să numéşte şi cu chivernisirea a întregii minţi să slujéşte, foarte cu toată nevoinţa şi cu amănuntul să să socotiască; şi, socotind, să priceapă ce iaste lumea, adecă ce iaste trupul lui şi ce iaste el, adecă ce iaste sufletul lui şi ce sint lucrurile lumii, adecă ce sint poftele trupului; ce-l îndiamnă lumea, adecă la ce-l trage pofta trupului şi ce-i iaste lui a face; ce poftéşte lumea, adecă ce poftéşte carnea şi ce i să cade lui, adecă şi ce să cade sufletului a lucra. Şi cunoscînd aceasta, să vadză că toată lumea cu doao lucruri să slujéşte: cu lumina şi cu întunérecul, adecă cu binele şi cu răul. Şi asupra acestor doao, 4 vînturi tari şi cît ce pot să bat şi să oştesc: adecă împărăţiia ceriului şi sufletul, împărăţiia lumii şi trupul. Ceriul şi sufletul spre a binelui parte silesc, adecă spre lumină nevoesc şi asupra întunérecului, | adecă a răului, războesc; pre bine vor să-l
43r facă, iară pe rău vor să-l izgoniască. Lumea, sau împărăţiia lumii şi cu trupul, de partea răului ţin, iară asupra luminii lui, asupra binelui adecă să oştesc

răului şi luptă împotriva luminii, adică luptă împotriva binelui ca să facă răul, iar de bine nici nu ţin seama. De aceea dar, fiecare om întreg se cade să depună multă sîrguinţă şi să ducă o luptă mare pentru suflet, ca nu cumva partea mai josnică să încalce pe cea mai nobilă, căci nici slugii nu i se cade să fie mai mare decît stăpînul său [*Mt*. 10, 24]. Pentru că cerul este o moştenire mai nobilă, veşnică şi fără de sfîrşit, iar lumea este o moştenire mai josnică, repede pieritoare şi care nu se mai întoarce în nimic. La fel şi trupul este ţărînă muritoare, care nu se mai întoarce în nimic, iar sufletul, suflare dumnezeiască, nemuritoare şi eternă, după cum spunea poetul: „Ca să fii întreg la suflet, oare ce ai refuza să înduri?" Pentru că această parte are mai mare preţ decît trupul, mai ales că, de va socoti bine, nimeni nu va găsi nimic care să placă minţii celei înţelepte. Şi chiar dacă ar găsi dintr-acelea care plac trupului şi ochiului trupesc, frumos ne învaţă evanghelistul Ioan: „Nu iubiţi lumea şi nici cele lumeşti" [1 *Io*. 2, 15].

De aceea mintea omenească pe cele cereşti să le
43v doriască,| pe cele pămînteşti să le dispreţuiască*. şi cu fel de fel de strădanii să tindă spre cele cereşti, unde se află şi tronul, şi adevărata lui linişte. Pentru că lumea nu este un lăcaş trecător, şi noi într-însa sîntem nişte locuitori vremelnici, iar cerul este moştenirea noastră şi acolo sîntem noi locuitori permanenţi şi moştenitori. Cînd va fi aceasta? Cînd ne vom lepăda de lume şi cînd vom cunoaşte că de la această lume nu vom avea nici un folos, cînd vom îndeplini prin faptă acele sfinte, apostoliceşti şi bisericeşti porunci pe care le-am cunoscut şi auzit, după cum spune: „Nu cel ce cunoaşte poruncile, ci cel ce le face fi-va fericit" [*Rom*. 2, 13]. Dar cînd ne vor fi la îndemînă acestea şi ne va fi uşor să le îndeplinim? Cînd ne vom apuca să le lucrăm cu toată inima şi dragostea desăvîrşită, deoarece dragostea, supunîndu-le pe toate, cu tărie le biruieşte.

---

* Cicero, *De republica* VI, 12: *haec coelestia semper spectato, illa humana contemnito*.

pre rău să-l facă, iară pre bine nice să-l pomeniască. Cătră aceasta dară, tot omul deplin spre a sufletului nevoință și osirdie foarte tare a să pune îi trebuie, ca să nu cumva partea cea mai mică pre cea mai mare să calce; nice trebue robul mai mare decît stăpînul său să să facă. Căce ceriul mai mare, vécinică și netrecătoare, iară lumea mai mică, curund stricătoare și nestătătoare moșie iaste. Așijderea, trupul — țărnă, muritoriu și în nemică întorcătoriu; iară sufletul — duh dumnădzăesc, nemuritoriu și pururea trăitoriu iaste, precum au, poeticul, cîntat: „Ca să fii întreg cu sufletul, oare ce ai tăgădui a suferi?" Căce aceasta parte decît trupul mai mare preț are și mai vîrtos fietecine sama binișori de ari lua, macar cevași înțeléptei minți a plăcea n-ari afla; și de-ari și afla acélea carile trupului și ochiului trupăsc plac, frumos Evanghelistul, ne învață, Ioan: „Nu îndrăgiți lumea, nice céle lumești" [*1. Io.* 2, 15].

43v Pentru aceasta omeniasca minte, cereștile | socotială [93], iară pămintеștile să batgiocuriască și prin féliuri de féliuri de nevoi spre ceriuri să să întindă, unde și scaunul, și adevărata odihnă îi iaste. Căce noaă lumea nemernicie ne iaste și într-însa prișleți sintem, iară ceriul moșie și acolo casnici și moșnéni sintem[94]. Însă cînd va fi aceasta? Cînd de lume ne vom lepăda și, precum de la dînsa nice un folos precum nu avem, cînd vom cunoaște; și célea carile am cunoscut și am audzit dumnădzăești, apostolicești și beséricești porunci de le vom săvîrși cu fapta, precum dzice: „Nu cela carile au cunoscut poruncile, ce cela ce li-au făcut, să va ferici" [*Rom.* 2, 13]. Acéstea, dară, cînd îndămînă vor fi și pre lesne să vor face? Cînd cu toată inema și cu desăvîrșită dragoste de acéstea ne vom, a le face, apuca; căce dragostea pe toate învincind, tare biruéște.

Ai văzut deci acum, prietene, dintru început, cum, ce şi în ce fel este lumea? Ai văzut la ce sfîrşit duc frumoasele desfătări ale lumii? Ai văzut ce pofteşte lumea, adică trupul, şi ce-l îndeamnă pe om, adică pe
44r suflet, să facă? Ai văzut cîte linguşiri,| cîte laţuri, cîte capcane întinde în toate părţile şi pe toate cărările bietului suflet al omului? Ai văzut viaţa şi anii omului atîta timp cît este pe lume?

Sileşte-te atunci să fii cu totul bun şi plin de virtuţi. Pentru că de nu eşti astfel, „strîmtă este calea cerului" şi, precum zice: „Pînă nu vă veţi întoarce şi nu veţi deveni ca pruncii, nu veţi intra în împărăţia cerurilor" [*Mt.* 18, 3]; adică să fim curaţi în toate şi întru toate blînzi. Mai ales datorită slabei firi a oamenilor ni s-au arătat multe şi felurite mijloace de mîntuire, astfel ca, chiar dacă n-am putea să ne aflăm în vîrful scării, măcar aproape de vîrf sau la mijloc să ne aflăm. Căci multe sînt lăcaşurile lui Dumnezeu [*Io.* 14, 2], şi să nu ne pomenim cu totul şi pe de-a întregul înstrăinaţi şi îndepărtaţi de acest drum. Iar dacă ţi se pare greu să te lepezi cu totul de lume şi doreşti să nu fii cu totul singuratic şi sărac în această lume, ci să cunoşti în viaţa ta oarecare tihnă, greu este; căci „precum îi este greu cămilei să treacă prin gaura acului, încă mai greu bogatului în împărăţia cerurilor" [*Mt.* 19, 24]. Dar tot cel preamilostiv zice că „ceea ce nu este cu putinţă la oameni este cu putinţă la Dumnezeu" [*Mt.* 19, 26], de vreme ce nu există nimic care să nu poată face Dumnezeu, căci „toate sînt în mîna lui şi, deschizînd-o, toate se umplu cu bunătatea lui" [*Ps.* 144, 17]. Iar pentru că această lume vremelnică|
44v este o lume care are nevoie de conducere (căci ceea ce nu este condus nu poate progresa), dacă va putea cineva cu întreaga înţelepciune şi cu bună socoteală, aflîndu-se în lume, să conducă lumea şi să-şi păstreze sufletul nevătămat şi curat, frumos şi bun lucru va fi, deoarece şi lui Dumnezeu, şi oamenilor le-ar fi pe plac. Dar cine oare ar putea fi acela? Cel care-şi va întipări în minte cu tărie şi cu de-amănuntul, care va

Vădzuşi dară acmu, o, priiatinule, di-nceput lumea cum, ce şi în ce féliu iaste? Vădzuşi bunurile, desfătările lumii, la ce săvîrşit es? Vădzuşi ce poftéşte şi la ce îndiamnă lumea, adecă trupul pe om, adecă pe
44r suflet, să facă? Vădzuşi cîte măgulituri | cîte laţuri şi cîte curse spre a ticălosul, omenescul suflet, în toate părţile şi în toate cărările aruncă? Vădzuşi viiaţa şi custul omului în lume cîtă vréme iaste?

Pentru aceasta dară, de tot bun şi de tot plin de bunătăţi a fi siléşte; că aşea nefiind, strîmtă iaste calea ceriurilor, şi precum dzice, „Pînă nu veţi întoarce şi să vă faceţi ca pruncii, nu veţi întra [în] împărăţiia ceriului" [*Mt*. 18, 3]. Adecă în toate curaţi şi-n toate blîndzi să fim; însă pentru cea slabă de om fire, mult şi în multe féliuri ni s-au, de mîntuinţă, arătat mijlo<a>ce; şi macar de n-om putea la vîrvul stepenii bunătăţilor, încailea aproape de vîrf sau la mijloc să ne aflăm[96]. Căce multe sint sălaşele lui Dumnădzău [*Io*. 14, 2] şi să nu fim de tot, de tot dintr-acea cale înstreinaţi şi depărtaţi. Ce iarăşi de tot de această lume a te lepăda cu greu ţi să pare; şi îţi iaste voia ca într-această lume nu de tot pustiiu şi sărac să fii, şi în viiaţa ta şi oarece îndemînă să cunoşti cu greu iaste; căci „precum iaste cămilii greu prin urechile acului a întra, încă mai cu greu bogatului împărăţiia ceriului" [*Mt*. 19, 24]. Însă iară acel milostiv dzice că„aceasta la oameni, nu, iară la Dumnădzău să poate" [*Mt*. 19, 26]; căce ceva lui Dumnădzău a nu să putea nu iaste, ce toate în mîna lui fiind şi deşchidzindu-o, toate de bunătate să împlu [*Ps*. 144, 17]. Ce de vréme ce
44v a |ceastă trecătoare lume iaste lumea chivernisélii (că de nu să va chivernisi, cineva nu va precopsi) şi de va putea cineva cu întriagă înţelepciune şi cu bună socotială, în lume fiind, pe lume să chivernisască şi sufletul nebetejit şi neîntinat să-şi păzască, frumos şi minunat lucru ar fi, de vréme ce şi oamenilor, şi lui Dumnădzău ar fi plăcut. Şi acela oare cine ar fi? Ar fi acela carile, acélea ale lui Andrei Vissovaţius 70

asculta cu urechile sufletului şi, ascultînd şi înţelegînd, va îndeplini cele 77 de sarcini pe care ni le pune dinainte Andrei zis Vissovatius, şi pe care le numeşte *Imboldurile virtuţilor şi frînele păcatelor**, adică îndemnarea spre virtuţi şi abţinerea de la păcate, pe care le vom arăta şi le vom pune sub ochii fiecăruia. Pentru că, după cum mi se pare, acela va fi pe plac şi lui Dumnezeu, şi oamenilor, şi, ceva mai mult, va avea folos atît de la viaţa trecătoare, cît şi de la viaţa viitoare şi, după o viaţă slăvită şi cinstită, la moarte cinste şi după moarte cinste, şi la a doua înviere iarăşi cinste va găsi, întru slava Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

SFÎRŞITUL CĂRŢII ÎNTÎIA

---

* Andrea Wissowatius, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum*, Amstaelodami, 1682, p. 1–104.

şi 7 de ponturi, ce arată, pre carile *Strămurarea*[97] *a bunătăţilor şi frîul păcatelor* le numéşte, adecă îndemnarea spre bunătăţi şi opriala spre păcate. Şi acéstea dară *carile mai înnainte a le arăta vom şi a ţi le denaintea ochilor pune silim*, foarte pre amănuntul aminte să ia şi cu ale sufletului urechi să asculte. Ascultînd dară şi înţelegînd, să le facă, că pare-mi-să că şi oamenilor, şi lui Dumnădzău bine învoit va fi. Încă şi de cea trecătoare şi de cea viitoare viiaţă să va folosi şi după viiaţă slăvită şi cinstită, în moarte — cinste-şi după moarte — cinste — la a doa venire iarăşi cinste va găsi, în slava Tatălui şi a Fiiului şi a Svintului Duh, acmu pururea şi în vécii vécilor. Amin!

CONEŢUL CĂRŢII ÎNTÎI

45r A LUI IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVOD,

la

DIVANUL LUMII CU ÎNȚELEPTUL
sau
DISPUTA SUFLETULUI CU TRUPUL

DOVADĂ A SUFLETULUI FAȚĂ DE TRUP, SAU A ÎNȚELEPTULUI FAȚĂ DE LUME, PENTRU CELE ÎN CHIP MINCINOS GRĂITE DE ACEASTA ȘI MĂRTURIE PENTRU CELE ADEVĂRATE GRĂITE DE EL

CARTEA A DOUA

1. *Ți se cuvine să știi de cine a fost făcută lumea*

Ți se cuvine mai întîi să știi de cine a fost făcută această lume, ca și întreg cuprinsul ei, adică toate împrejurările ei. După aceasta trebuie să înțelegi că ea este trecătoare și nestatornică, după cum spune însuși creatorul ei, Domnul nostru Isus Hristos: „Cerul și pămîntul vor trece" (*Mt.* 5, 18) și după cum învăță altcineva, asemenea lui: „Este timp pentru orice lucru și toate trec cu timpul" (*Ecl.* 3, 1).

2. *Să crezi că lumea este făcută de Dumnezeu*

Așadar, această lume este făcută de Dumnezeu, atoatefăcătorul, precum mărturisește Moise, cel mai

45r A LUI IOAN DIMITRIE CONSTANTIN-VOEVODA

la

DIVANUL LUMII CU ÎNȚELEPTUL

sau la

GIUDECATA SUFLETULUI CU TRUPUL

ALE SUFLETULUI SPRE A TRUPULUI, SAU A ÎNȚELEPTULUI SPRE A LUMII, DOVADĂ PENTRU CÊLEA CE-AU GRĂIT MINCIUNI ȘI SPRE A SA MĂRTURIE PENTRU CÊLEA CE-AU GRĂIT ADEVĂRATE

CARTEA A DOA

1. *Lumea de cine-i făcută a ști ți să cade*

Lumea aceasta și toate plinirile, adecă toate împregiurstările ei, de cine făcute a fi, a ști întîi ți să cade; după aceasta, precum trecătoare și nestătătoare[98] iaste a pricépe îți trebue. Precum singur ziditoriul ei, Domnul Hristos dzice: „Ceriul și pămîntul să va tréce“ (*Math.* gl. 5, sh. 18) și altul, aceasta urmînd, învață: „Toate le are vrémea și cu vremile sale vor tréce toate (*Eclisiias.* gl. 3, sh. 1).

2. *Lumea de Dumnădzău făcută a fi, créde*

Lumea dară aceasta de Dumnădzău a toate făcătoriul iaste făcută, precum cel decît toți mai vechiu istoric,

vechi dintre toți istoricii: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul" etc. (*Gn*. 1, 1). |

45v *Lumea este ca o grădină, iar oamenii ca florile*

Lumea este ca o grădină și într-însa oamenii sînt ca florile, precum mărturisește Osie (14, 5): „Răsări-va Israel ca un crin" sau „Tot trupul este iarbă și toată slava lui ca floarea: iarba s-a uscat și floarea a căzut" (*Is*. 40, 7—8). Omul este ca pomul și ca rodul, cu alte cuvinte ca fructele sînt faptele lui. Din pomul bun va ieși roadă bună [*Mt*. 7, 17] și la aceasta se adaugă cele ce urmează acolo unde se spune despre omul bun: „Și va fi ca pomul răsădit lîngă trecerea apelor care își va da rodul la timpul cuvenit, iar frunza lui nu va cădea" (*Ps*. 1, 3 și *Ier*. 17, 8).

Lumea este ca un tezaur, dacă o vei folosi spre bine, iar dacă o vei folosi spre rău, rea va fi pentru tine.

Lumea este ca un tezaur (desigur al celor trecătoare). Dacă vei folosi avuția în sensul bun, va fi spre binele tău, pentru că spune Ecleziastul (6, 12): „Avuția strînsă pe nedrept este spre răul celui ce a agonisit-o" și iarăși: „Cine iubește argintul, nu se va sătura de argint" (5, 10).

3. *Să știi că lumea este trecătoare*

Crezînd deci că lumea este făcută de Dumnezeu, tot așa să crezi că lumea aceasta este trecătoare și că veșnică este cea viitoare, despre care mărturisește Ioan Teologul: „Și am văzut cer nou și pămînt nou, pentru că primul cer și primul pămînt au trecut" (*Apoc*. 21, 1); și „Cer nou și pămînt nou așteptăm" (*II Pt*. 3, 13). |

46r *Trupul urmează soarta lumii; zilele omului sînt ca iarba*

Omul însuși urmează soarta lumii, pentru că se spune: „Omul, ca iarba sînt zilele lui" (*Ps*. 102, 15). De ce oare? Pentru că omul cel întîi creat, neumblînd după poruncile creatorului său și neascultîndu-i poruncile, a devenit muritor și trecător prin această lume. Dar cu ce a greșit? Cu aceea că s-a lăsat amăgit de

mărturiséşte, Moisei: „Di-nceput făcu Dumnădzău ceriul şi pămîntul şi alalte" (*Naşterea* gl. 1, sh. 1). |

45v *Lumea ca o grădină, oamenii ca florile*

Lumea dară ca o grădină, într-însa oamenii ca nişte flori, precum mărturiséşte: „Izrail va răzsări ca crinul" (*Osie* gl. 14, sh. 6), „Toată carnea fîn şi toată slava ei ca floarea cîmpului" (*Isaiia* gl. 40, sh. 7, 8), sau: „Ca pomul iaste omul şi ca roada, adecă ca poamele faptele lui; din pomul bun va eşi roadă bună". [*Mt.* 7, 17]. Cătră aceasta urmadză unde dzice pentru omul bun: „Şi va fi ca lemnul lîngă izvoarele apelor şi la vrémea sa va da roada sa şi frundza lui nu va cădea" (*Psalm* I, sh. 3 şi *Ierem.* gl. 17, sh. 8).

Lumea ca un vistériu, spre bine bun, iară spre rău de te vei sluji, rău îţi va fi

Sau lumea ca un vistériu (însă după céste vreménnice). Cu avuţiia dară bine de te vii sluji, bine vii avea, însă „Avuţiia strînsă, spre răul stăpînu-său", dzice (*Eclisiiastul* gl. 5, sh. 12) şi iarăşi dzice: „Cine iubéşte avuţiia roadă nu va mînca de la dînsa" (*Eclisiiastul* gl. 5, sh. 10).

3. *Lumea trecătoare a fi, să ştii*

Credzind dară precum lumea de Dumnădzău să fie făcută, aşijderea precum aceasta trecătoare şi alta viitoare a fi créde; pentru că Theologul, mărturisèşte, Ioan: „Şi vădzuiu ceriu nou şi pămînt nou, căce ceriul dintîi şi pămîntul dintîi au trecut" (*Apocal.* gl. 21, sh. 1). „Ceriuri noaă şi pămînt nou aşteptăm" (*Petru, Carte 2* gl. 3, sh. 13). |

46r *Trupul lumii urmadză; omul, ca iarba dzilele lui*

Lumii dară singur omul urmadză, pentru că dzice: „Omul, ca iarba dzilele lui" (*Psalm* 102, sh. 15). Pentru căce dară? Pentru căce acel dintîi zidit om, după a ziditoriului său porunci neîmblînd şi a lui porunci neascultînd, muritoriu şi dintr-această lume mutătoriu s-au făcut. Dară cu ce au greşit? Cu a poamelor frumséţe amăgindu-să, „vădzu dară muiarea

frumuseţea fructului: „A văzut deci femeia că este pomul bun la mîncare şi frumos la vedere şi plăcut ochiului şi a luat din rodul lui şi a mîncat şi a dat şi bărbatului ei" (*Gn.* 3, 6). Atunci îndată toate bunătăţile lumii şi bogăţia ei au devenit nestatornice şi nefolositoare omului. După cum ne-a făcut cunoscut Ecleziastul (5, 14): „Gol a ieşit din pîntecele maicii sale, gol se va şi duce, şi nu va lua cu sine nimic din ostenelile sale".

În lume urmează deşertăciunea

După aceea în lumea aceasta a urmat deşertăciunea, pentru că iarăşi acelaşi spune: „Deşertăciune a deşertăciunilor, toate sînt deşertăciune" (*Ecl.* 1, 1).

Lumea se menţine prin mila lui Dumnezeu

Dar să ştii că dacă bietul neam omenesc se găseşte de atîta timp în deşertăciune şi în împrejurări nechibzuite şi dacă după atîta amar de vreme mai trăiesc oamenii în lume pînă azi, aceasta se datorează preabogatei mile a lui Dumnezeu, căci se spune: „Îndelung
46v răbdător şi mult milostiv, nu după | fărădelegile noastre, nici după păcatele noastre ne-a făcut nouă" (*Ps.* 102, 8, 10).

4. *Nu te amăgi cu frumuseţile lumii*

Însă tu nu te amăgi cu podoabele şi frumuseţile acestei lumi, nici nu te da cu toată inima desfătărilor ei, „căci pînă la sfîrşit cu veselie se va amesteca tristeţea şi cea mai mare bucurie se sfîrşeşte în plîns" (*Prov.* 14, 13).

5. *Lucrurile lumii sînt ca praful în bătaia vîntului*

De asemenea, toate lucrurile lumii (în afară de cele bune) sînt „ca praful în bătaia vîntului" (*Ps.* 1, 4) şi, iarăşi, ca avuţia prădată de tîlhari şi ca hainele roase de molii.

6. *Să nu te întristezi văzîndu-i puternici pe împăraţii neamurilor*

Ceva mai mult, cînd vei vedea pe alţii, adică pe împăraţi, domni şi pe ceilalţi care, avînd bogăţia şi

ДИВАНУЛ | KPITHPION

Ἤ

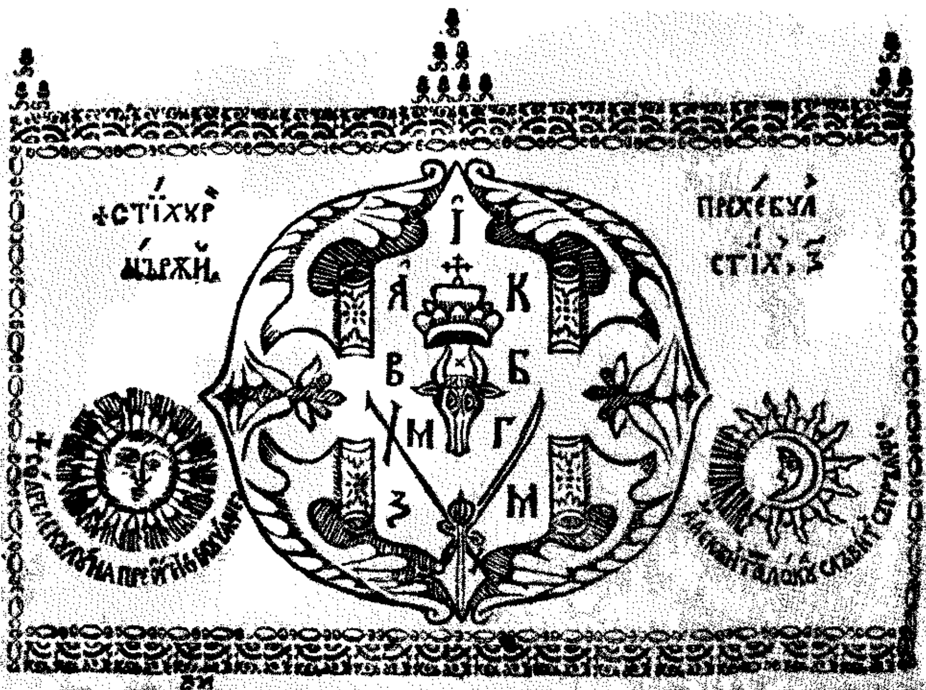
ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ ΜΕΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

ΙΩΑННЪ ДИМИТРІЄ КОН... | ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ІѠАННА АНТІОХЪ | ΙΩΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ

1698.

Divanul, ediţia princeps Iaşi, 1698. Foaia de titlu.

Stema Moldovei în e-diţia princeps a *Divanului*, Iaşi, 1698.

Desfrînata Lume sau Trupul și *Omul înțelept sau Sufletul*, alegorie din *Divanul*, Iași, 1698.

Prea frumoasa virtute, alegorie din *Compendiolum seu universae logices institutionis* prezentînd unele asemănări cu *Înțeleptul* (după *Operele principelui Demetriu Cantemir*, t. VI, București, 1883, p 414-415).

că bun să fie lemnul la mîncare și frumos ochilor și la privală mîngîios; și luă din roada lui și mîncă și déde bărbatului său" (*Naștere* gl. 3, sh. 6). Într-acéiași dată dară, ale lumii bunuri sau avuții nestătătoare și omului nefolositoare s-au făcut, precum au Eclisiiastul cunoscut: „Gol au eșit din pîntecele maicii sale, așea gol să va întoarce și nemică va duce cu sine din osteninţele sale" (*Gl.* 5, sh. 14).

În lume deșertarea urmadză

După aceasta, într-această lume deșertarea urmadză, că iarăși acesta dzice: „Deșertarea deșertărilor și toate deșearte" [*Ecl.* gl. 1, sh. 1].

Lumea cu mila lui Dumnădzău trăiaște

Însă de atîta vréme precît săracul omenescul nărod întru deșertări și fără socotéle lucruri aflîndu-să și pînă în dzua de astădzi, de atîta somă de ani într-însa oamenii trăesc, aceasta dintru acia prea bogată dumnăd-
46v ziască milă să o știi, că dzice: „Îndelung| răbdătoriu, mult milostiv, nice după fărădelegile noastre face noao" (*Psalm* 102, sh. 8—9).

4. *Cu a lumii frumséțe nu te amăgi*

Însă tu pentru ale ceștii lumi podoabe și frumséţe nu te amăgi, nice în desfătările ei cu toată inima te da, căci mai pre urmă „rîsul durerilor să va amesteca, și céle de apoi ale bucurii lacrămi cuprind" (*Pilde* gl. 14, sh. 13).

5. *Lucrurile lumii ca pravul înnaintea vîntului*

Așijdirea toate ale lumii lucruri (osăbit de céle bune) „ca pravul înnaintea vîntului" (*Psal.* 1, sh. 4); și iarăși: „Ca avuţiia de tîlhari prădată și ca haina de molii fărîmată".

6. *Pre împărații lumii putérnici vădzînd, nu te mîhni*

Însă iarăși tu, pre alţii vădzînd, adecă precum sint împărații, domnii și alalţi, carii cu bogăţiia și cu a lumii slavă, multe și ce li-i voia fac, de aceasta

slava lumii, fac multe, şi ceea ce le place, să nu te amărăşti din cauza aceasta şi să nu te întristezi, căci Prorocul te învaţă: „Să nu te temi cînd se va îmbogăţi omul sau cînd se va înmulţi slava casei lui" (*Ps*. 48, 17), „căci casa lui înclină spre moarte şi paşii lui către iad" (*Prov*. 2, 18). Pentru că privirile lui Dumnezeu nu sînt aplecate asupra lui şi nici asupra slavei lui; despre aceasta mărturiseşte Isaia (66, 2): „Către cine vor privi dacă nu către cel smerit şi liniştit şi care tremură de cuvîntul meu?" |

47r 7. *Norocul în lume nu aduce fericire*

Să nu socoteşti şi nici să-ţi intre în minte că acest noroc lumesc al lor aduce vreo fericire adevărată.

8. *Norocul este nehotărît*

Şi nici că vor avea vreo limită sau vreo perioadă adevărată şi bine determinată a avuţiei lor vremelnice.

9. *Cel bogat în lume este sărac şi orb*

Căci deşi în lume, adică după lumeasca socoteală, ei se numesc bogaţi şi slăviţi, ei sînt totuşi săraci şi orbi, neţinînd seama de aceasta, precum adevereşte Ioan (*Apoc*. 3, 17): „Tu zici: sînt bogat şi m-am îmbogăţit şi nu-mi lipseşte nimic şi nu ştii că eşti un nenorocit, un mizerabil, un sărac, un orb şi gol". David, rege fiind, a cunoscut aceasta, spunîndu-şi: „Eu sînt sărac şi lipsit" [*Ps*. 87, 15].

Calea lată şi largă duce la moarte

De asemenea, calea unora ca aceştia va duce la un sfîrşit nefericit şi la un liman rău, despre care frumos se spune: „Este o cale care pare oamenilor a fi dreaptă, dar în cele din urmă ea duce în fundul iadului" (*Prov*. 14, 12) şi tot acolo: „Iar căile celor ce ţin minte răul duc la moarte" (12, 28); căci tot trupul în ţărînă se va întoarce, iar cel puternic şi mai curînd decît ceilalţi, după cum se zice: „Tot puternicul are viaţă scurtă" (*Is. Sir*. 10, 11) şi la rău sfîrşit va ajunge. Despre aceasta frumos vorbeşte şi Iov (20, 15): „Avuţia strînsă

nu te mîhni, nici te întrista, precum Prorocul te învață: „Nu te téme cînd să îmbogățéște omul și cînd să va înmulți slava casii lui" (*Psal*. 48, sh. 17); „Căci plecată iaste spre moarte casa lui și la céle de desupt cărările lui" (*Pilde* gl. 2, sh. 18). Nu iaste dară dumnădzăiasca privire asupra lui sau asupra slăvii lui; pentru care lucru mărturiséște Isaiia: „Spre carele să caut, fără numai spre sărăcuți și zdrobiți cu duhul, și să cutremură de mine?" (gl. 66, sh. 2).|

47r 7. *Lumasca nărocire fericire n-are*

Nici să socotești sau să gîndești că această a lor lumască nărocire vreo deplină fericire va avea.

8. *Nărocirea fără hotar*

Nice vreun hotar sau vreo adevărată și însămnată ale avuțiilor trecătoare vor avea vréme.

9. *Bogatul lumii, sărac și orb*

Și măcară că lumea, adecă după lumasca socotială, bogați și slăviți să număsc, însă săraci și de tot goli sint și orbiți cu mintea, aceasta necunoscînd, precum adeveréște Ioan: „Dzici cum că bogat sint și nici una îm lipséște, și nu știi că tu ești mișel, sărac, orb și gol" (*Apocal*. gl. 3, sh. 17). Aciasta David, împărat fiind, au cunoscut dzicîndu-și șie: „Eu sint sărac și mișel" [*Ps*. 87, 15].

Calea lată și desfătată la moarte aduce

Așeadară, a unora ca acestora la rău săvîrșit și la rea cale, calea le va eși, pentru carea frumos să dzice: „Iaste cale carea omului driaptă să pare, iară cia mai de apoi a ei duce la moarte" (*Pilde* gl. 14, sh. 12) și iarăș acolo: „Calea celor fără cale duce la moarte" (gl. 12, sh. 28). Căci tot trupul în țărnă să va întoarce; încă mai curund decît alalți, cel putérnic, precum dzice: „Tot putérnicul, scurt"[99] (*Eclisiiast* gl. 10, sh. 11). Și la rău dară săvîrșit vor agiunge, pentru carii frumos vorovéște Iov: „Avuțiia carea au înghițit va borî și din pînticile lui o va zmîci Dumnădzău"

pe nedrept o va vărsa, o va scoate din casa lui îngerul", adică le va plăti lor cu pedepsele cumplite ale iadului. |

47v 10. *Ia exemplu din vechile istorii*

Să nu te amăgeşti cu unele exemple din vechile istorii, ci mai degrabă să te înţelepţeşti prin ele. Pentru că vei afla cu privire la împăraţii care au supus în scurt timp multe că „nu trebuie să se teamă cineva de cei ce ucid trupul, ci de cei ce ucid sufletul" (*Mt.* 10, 28) şi că ceva mai mult cel ce ucide va fi ucis, pentru că iarăşi zice: „Cîţi scot sabia, de sabie vor muri" (*Mt.* 26, 52), şi încă chiar şi de mîna celui mai mic.

11. *Exemplul lui Alexandru cel Mare*

Pentru aceasta deci poţi lua un frumos exemplu de la Alexandru cel Mare, despre care se scrie în *Istoria* sa că a fost otrăvit şi omorît de o slugă a lui, cu alte cuvinte că cel mic a omorît pe cel mare, că sluga a omorît pe împărat. În legătură cu aceasta bine zice Ecleziastul (10, 7): „Văzut-am slugile călări şi pe stăpîni mergînd pe jos", iar în altă parte se zice: „Prin ei înşişi au împărăţit iar nu prin mine" (*Os.* 8, 4) şi de asemenea în alt loc: „A căzut şi mare a fost risipirea lui" (*Iez.* 13, 12). Cu aceasta aş putea compara deopotrivă fierul pe care îl mănîncă rugina sau elefantul pe care îl omoară şoarecele.

12. *Nu prin răutăţi, ci prin virtuţi să-ţi rămînă vestit numele după moarte*

Gîndeşte-te deci că, deoarece pînă la urmă tot vine moartea, cel puţin să nu-ţi rămînă un nume rău, ci un nume bun, căci „mai bine un nume bun decît avuţii
48r multe" (*Prov.* 22, 1), iar în altă parte se zice: | „Mai bun este un nume bun decît mirul cel scump" (*Ecl.* 7, 1), şi nu înaintea ochiului omenesc, ci înaintea ochiului lui Dumnezeu, care scrutează inimile şi gîndurile. De aceea ne şi învaţă: „Luaţi aminte să nu faceţi milostenia voastră înaintea oamenilor" (*Mt.* 6, 1) şi ca nu cumva să se spună despre tine: „Pierit-a amintirea lui cu sunet" (*Ps.* 9, 6). Tot aşa, străduieşte-te în tot timpul

(gl. 20, sh. 15). Adecă cu ale iadului cumplite, le va răsplăti munci. |

47v 10. *Pildă din vechile istorii ia*

Nici din vechile istorii cu une pilde să te amăgeşti; ce mai vîrtos cu acélea să te înţelepţeşti, căci vei afla pentru împăraţi carii în scurtă vréme multe au biruit. Că: „nu iaste cineva să să tiamă de ceia ce trupul ucid, ce de ceia ce sufletul" (*Mat*. gl. 10, sh. 28); şi mai vîrtos că tot cel ce omoară omorî-să-va, că iarăşi dzice: „Toţi carii scot sabiia în sabie vor muri" (*Mat*. gl. 26, sh. 22), încă de cel cît de mic.

11. *Pildă de pe Alexandru Marele*

Pentru aceasta dară, frumoase pildă de pe Alexandru Marele a lua poţi, precum la *Istoriia* lui scrie că de o slugă a lui să fie otrăvit şi omorît; adecă pe cel mare au omorît cel mic şi pe împăratul au ucis sluga. Pentru carii bine dzice Eclisiiastul: „Vădzui slugile pe cai şi domnii îmblînd pe gios, ca slugile" (gl. 10, sh. 7); şi altul dzice: „Aceia au împărăţit, iară nu de la mine" (*Osiia* gl. 8, sh. 4) şi aiurea: „Cădzu şi fu răsipirea lui mare" (*Iezechiil* gl. 13, sh. 12). Asémenea aşi aciasta a potrivi putea: „Pre fier rugina îl topéşte, pe elefand sau, precum să dzice, pre fil şoarecile îl omoară"[100].

12. *După moarte, numele nu în răutăţi, ce în bunătăţi vestit să rămîe*

Socotéşte-te dară, de vréme ce acea mai de apoi moarte iaste, încailea nu rău, ce bun nume să-ţi rămîe că: „Mai bine numele bun decît avuţiia multă" (*Pilde* gl. 22, sh. 1). | Şi aiurea dzice: „Mai bine numele
48r bun decît mirurile scumpe" (*Ecli*. gl. 7, sh. 2), însă nu în a omenescului ochiu privală, ce în acea dumnădzăiască oglindire, carile inimile privéşte şi gîndurile cunoaşte. Pentru aceasta învaţă: „Socotiţi să nu, dreptatea voastră înnaintea oamenilor, faceţi (*Math*. gl. 6, sh. [1]); şi ca nu cumva pentru tine să să dzică: „Perit-au pomenirea lui cu sunet" (*Psalm*. 9, sh. 7).

vieții tale ca să poți spune după moarte acel cuvînt al lui Iov (29, 20): „Slava mea se va reînnoi pururea".

13. *Cu fapte rele nu vei dobîndi nume vestit*

Păzește-te dar, repet, ca nu cumva să ți se spună: „Pentru ce te fălești cu răutatea ta, puternice?" [*Ps.* 51, 1].

Oricum ar fi, în lume viața și slava sînt scurte

Și acest lucru îți este cu putință să-l știi că în această lume coruptă, sau într-un fel sau altul, pentru puțin timp vei moșteni slava ei, precum adeverește Iov (14, 2): „Ca floarea răsare si ca umbra fuge și niciodată nu rămîne în același loc"; putem de asemenea cita cuvîntul lui Ieremia (6, 4): „Vai nouă că ziua înclină spre sfîrșit și s-au întins umbrele serii". Și nici în nenorocire sau în bogăție aflîndu-te să nu te socotești mai mult decît ești, după cum atît de frumos ne învață
48v sfîntul Grigorie [cel Mare]:| „Dacă vrei — zice — să înțelegi ce fel ești, trebuie mai întîi să cunoști cum nu ești, pentru ca, cu chipul celor bune, să măsori cît de urît ești prin lipsa acestor lucruri bune" (*Scrieri morale*, cartea a XXIV-a*). Ceva mai mult, după cuvîntul lui David: „Tu ești vierme, și nu om" (*Ps.* 21, 6). „Căci ce este viața noastră? — fum" (*Iac.* 4, 14) și pururea adu-ți aminte de cuvîntul lui Isaia: „Eu sînt om al durerilor, care cunoaște slăbiciunea" (*Is.* 53, 3). Vrei cumva să fii mai mult decît ceilalți oameni? Nu. De aceea s-ar cuveni să spui cuvîntul: „Deci și eu om muritor sînt, la fel cu ceilalți oameni" (*Înț. Sol.* 7, 1).

14. *Frumusețea lumii să nu o poftească inima ta*

Să nu-ți pierzi mințile după frumusețile vrednice de ură ale lumii, „nici să poftească inima ta frumusețea ei", după cum spun *Proverbele* (6, 25).

---

* Beatii Gregorii, *Expositiones morales*, lib. XXIV, 6: *Qui enim plenissime intelligere appetit qualis est, tales nimirum debet conspicere qualis non est, ut ex bonorum forma metiatur quanto ipse deserto bono deformis est.*

Așeadară, în toată viiața ta spre aceasta siléște, ca acela a lui Iov cuvînt după a ta moarte a dzice să poți: „Slava mea pururea să va înnoi" (gl. 29, sh. 20).

13. *Nume vestit cu facerea de rău nu-i agonisi*

Păzéște-te dară, iarăși dzic, ca nu cumva ție să să dzică: „Ce te slăvești în răutate, cela ce ești putérnic?" (*Psal*. 51, sh. 1).

Ori în ce féliu, în lume scurt traiul și scurtă slava ei

Și aceasta a ști foarte ți să cade, căce într-această putredă lume macar așea, macar așea în scurtă vréme slava ei vei moșteni, precum adeveréște Iov: „Ca floarea iase și ca umbra fuge, și nice dănăoară într-acea stare rămîne" (gl. 14, sh. 2). Asémenea acela al Ieremii s-ari putea aduce: „Vai de noi, că s-au plecat dzua și s-au făcut mai lungi umbrele de sară" (gl. 6, sh. 4). Nice doară în nărocire sau în bogăție aflîndu-te, cevași mai mult decît ești să te ții, pentru că frumos svintul
48v învață Grigorie: | „De vei a înțelége (dzice) în ce chip ești, trebue întîi a cunoaște ce nu ești, ca din forma bunelor să te măsuri, pre cît cu a bunelor lipsă să fii grozav" (în cartea a cincea a *Obicéinicilor*)[101]. Însă după davidescul cuvînt: „Tu ești viiarme, și nu om" [*Ps*. 21, 6], că „ce iaste viiața noastră? abur" (*Iacov* gl. 4, sh. 14). Și pururea acela al Isaiii poménéște cuvînt: „Eu sint om al durerilor științ slăbiciunea" (gl. 53, sh. [3]). Au doară tu cu ceva decît alalți oameni mai mult vei fi? Ba. Pentru aceasta cuvîntul acesta s-ari învrednici a să dzice: „Sint dară și eu muritoriu om, asémenea tuturor oamenilor" (*Înțelepciunea lui Solomon* gl. 7, sh. 1).

14. *Frumséțea lumii inima ta nu poftească*

Nice pentru ale lumii de urît frumséțe să te nebunești. „Nice să poftiască inema ta frumséțea ei", dzic *Pildele* (gl. 6, sh. 25).

15. *Îndrăgirea frumuseţilor aduce multă pagubă*

Îndrăgirea frumuseţilor aduce multă pagubă, căci istoria scrie că pentru frumuseţea unei femei, a Elenei, a fost dărîmată vestita cetate a Troiei şi că prin frumuseţea fructului s-a amăgit Eva.

16. *De la lume nu vei agonisi nici un bine*

Nici să gîndeşti că vei dobîndi vreun bine de la această lume rea, căci Isaia (14, 20) despre aceasta strigă, zicînd: „Pentru că ai pierdut pămîntul meu şi ai ucis poporul meu nu vei dăinui veşnic, sămînţă rea!" |

49r 17. *Nu vei găsi în lume nici o înţelepciune*

Şi nu vei găsi nici o înţelepciune în ea, căci „înţelepciunea lumii înaintea lui Dumnezeu este nebunie" (*I Cor* 3, 19), şi în altă parte zice în continuare: „Că nebun a devenit orice om în ce priveşte ştiinţa" (*Ier.* 10, 14). Ceva asemănător spune Înţeleptul în *Proverbele* sale: „Nu este înţelepciune, nu este chibzuinţă, nu este înţelegere cu privire la Dumnezeu" (21, 30), şi Apostolul către romani: „Înţelepciunea trupului moarte este" (*Rom.* 8, 6; vezi şi *Is.* 5, 20).

18. *În lume nu vei întîlni bunătate şi odihnă*

Aşijderea, căutînd, nu vei găsi într-însa nici o bunătate şi nici o odihnă, precum sfîntul Augustin arată şi zice în *Cartea confesiunilor* (VI, 16): „Vai de acel suflet care despărţindu-se de tine, Doamne, a gîndit că va găsi altceva mai bun decît piedici, confuzii potrivnice şi nestatornicii şi din spate, şi din lături, şi din faţă, şi de peste tot greutăţi"*.

19. *Dumnezeu a făcut lumea spre binele, iar nu spre răul omului*

Această lume a făcut-o însă milostivul Dumnezeu, preabunul, preamarele şi atotputernicul ei creator, spre folosul şi înlesnirea omului. Ceea ce se poate dovedi prin aceea că întrucît l-a creat nemuritor şi de vreme ce era nemuritor, lumea aceasta era spre folosul lui. |

---

* S. Augustini, *Confessiones*, lib. VI, 16: *Vae animae audaci quae speravit, si a te recessisset, se aliquid melius habituram! Versa et reversa in tergum, et in latera, et in ventrem; et dura sunt omnia.*

15. *Dragostea frumséțelor multe stricăciuni aduce*

Dragostea frumséțelor multe stricăciuni aduce că, scrie istoriia, pentru frumséțea a unii mueri, a Ellenii, vestita cetate s-au răzsipit Troada și cu frumséțea poamei s-au amăgit Evva.

16. *Vreun bine de la lume nu vei agonisi*

Nice vreun bine de la reaoa aceasta lume precum vei agonisi să gîndești, căce pentru dînsa strigînd, dzice Isaiia: „Că tu dară pămîntul tău prăpădiși și poporul tău uciseși“ [102] (gl. 14, sh. 20). |

49r ### 17. *În lume vreo înțelepciune nu vii afla*

Nice vreo înțelepciune într-însa vei afla, căce: „Înțelepciunea lumii, nebunie iaste lîngă Dumnădzău“ (*Cătră Corinth.*, *Cartea I* gl. 3, sh. 19) și aiurea urmadză: „Că nebun s-au făcut tot omul de știință“[103] (*Ierem.* gl. 10, sh. 14). Asémenea acestora Înțeleptul, la *Pildele* sale, dzice: „Nu iaste înțelepciune, nu iaste svătuire, nu iaste cunoștință împotriva Domnului“ (gl. 21, sh. 30) și Apostolul cătră romani: „Înțelepciunea trupului moarte iaste“ (gl. 8, sh. 6; caută și *Isaiia* gl. 5, sh. 20).

18. *În lume bunătate și odihnă nu vei nemeri*

Așijderea nice vreo bunătate sau vreo îndămînă într-însa cercînd vei afla, precum în *Cartea mărturiilor* svîntul, arată, Avgustin și dzice: „Vai sufletului aceluia carile de la tine (o, Doamne) dezlipindu-să au gîndit că va avea ceva mai bine! Împregiurări și învăluiri, îndrăpnice și împotrivnice, din dos și din coaste și în pîntece, și iată toate aspre!“

19. *Lumea spre binele, iară nu spre răul omului, Dumnădzău o făcusă*

Însă pre lume, pre aceasta, Dumnădzău milostivul, preabunul și prea marele și putérnicul ei ziditoriu, spre a omului folosință și îndemînă o făcusă. Aceasta a să dovedi poate, căce precum nemuritoriu a fi îl făcusă și de vréme ce nemuritoriu era, iată dară că lumea aceasta de folos îi era. |

49v 20. *După săvîrşirea păcatului lumea s-a schimbat în rău*

Tot aşa, după păcatul omului, toate cele menite să fie de folos s-au schimbat şi transformat în pagubă, cele dulci în amăreală, cele uşoare în grele şi cu trudă de agonisit pentru sărmanul om, după cum învederat scrie Moise: „Zise Dumnezeu lui Adam: pentru că ai ascultat glasul femeii şi ai mîncat din pomul din care vă poruncisem să nu mîncaţi, blestemat să fie pămîntul pentru muncile tale, întru necazuri să mănînci dintr-însul în toate zilele vieţii tale; spini şi ciulini să-ţi răsară şi să mănînci iarba ogorului; întru sudoarea feţii să-ţi mănînci pîinea pînă cînd te vei întoarce în pămîntul din care ai fost luat, căci pămînt eşti şi în pămînt te vei întoarce" (*Gn.* 3, 17—19).

Dumnezeu a arătat cum se dezleagă păcatul

După aceea, iarăşi milostivul şi înduratul Dumnezeu, cu bogata şi nemărginita lui milă faţă de creatura sa întorcîndu-se, cu compătimire i-a arătat modul şi mijlocul prin care să se poată desface de legătura blestemului aceluia pe care l-a primit, ca să fie din nou veşnic şi nemuritor.

21. *Pentru nimicirea păcatului trebuia să vină în lume Hristos, noul Adam*

În acest scop, fără îndoială, de aceasta era nevoie şi aceasta s-a împlinit, adică: de vreme ce vechiul Adam a greşit, era nevoie de un nou Adam care să-l
50r mîntuiască şi trupul,| pătimind pentru trup, să-i redea libertatea. Despre aceasta mărturiseşte Augustin: „Aşa cum Dumnezeu te-a făcut fără tine, tot aşa nu te poate mîntui fără tine"*, cu alte cuvinte: nu divinitatea singură — care le poate pe toate —, ci şi omenirea, care este părtaşă naturii lui Adam, a fost necesară pentru salvarea ta, adică Dumnezeu-Omul, ca în felul acesta să se nască noul Adam şi să se nimicească blestemul.

* S. Augustini, *Sermo CLXIX*, 13: *Quid ergo fecit te sine te, non te iustificat sine te.*

49v ## 20. *Lumea, după păcat, în rea s-au prefăcut*

Aşijderea după greşala şi păcatul acelui dintîi om, toate acélea ce de folos era să fie în stricăciune, şi céle dulci în amar, şi céle ce lesne cu nevoe şi cu trudă acea ce săracul de om a agonisi s-au prefăcut şi s-au premenit, precum aiave scrie Moisi: „Lui Adam dzisă: căce ai ascultat glasul muerii tale şi ai mîncat din lemnul carele poruncisăm ţie să nu mănînci? Blăstămat pămîntul în lucrul tău, şi în osteninţă vei mînca dintr-însul; în toate dzilele vieţii tale spini şi ciuline va răzsări ţie şi vei mînca erbile pămîntului; în sudoarea féţii tale vei mînca pîinea ta pînă cînd te vei întoarce în pămînt, din carele eşti luat, căce prav eşti şi în prav te vei întoarce" (*Naşt*. gl. 3, sh. 17, 18, 19).

Dumnădzău cum să păcatul dezliagă au arătat

După acéia iarăşi acel milos şi milostiv Dumnăzdău, cu mila sa cea fără măsură bogată, cătră a sa plazmă cu miloserdie întorcîndu-să, arătatu-i-au moduri şi mijlociri ca de supt legătura acelui blăstăm a eşi să poată, ca iarăş în véci trăitoriu şi nemuritoriu să să facă.

21. *Spre a păcatului dezlegare noul Adam, adecă Hristos, a veni au trebuit*

La aceasta dară, fără greş, aceasta au trebuit şi aceasta s-au făcut. Adecă vechiul Adam au greşit şi iarăşi un nou Adam să-l mîntuiască, şi trup pentru |
50r trup pătimind, să-l izbăvască. Pentru care lucru mărturiséşte svintul Avgustin: „Dumnădzău precum ti-au făcut pre tine fără tine aşea nu te va mîntui pre tine fără tine". Adecă nu numai singură dumnădzăirea, carea iaste atoatăputérnică, ce împreună şi omenirea, carea iaste lui Adam părtaşă, au trebuit, adecă Dumnădzău şi om; şi aşea să să facă nou Adam şi blăstămul să să dezlége.

22. *Venirea lui Hristos și nimicirea păcatului au fost prezise mai dinainte de proroci. Apoi, venind el, ne făgăduiește împărăția sa*

Așadar, acest Isus Hristos, dumnezeul și mîntuitorul, s-a făcut nădejdea și apărătorul nostru. El s-a arătat mai întîi prin sfinții săi proroci, iar mai apoi, sosind timpul să se împlinească spusele prorocilor, s-a arătat El însuși, nescîrbindu-se de pîntecele fecioresc, luînd trup omenesc din Sfîntul Duh și din Maria Fecioară; și întrupîndu-se, pătimind și răstignindu-se și înviind a treia zi (așa cum era scris de către aleșii săi), noul și cel fără de păcate Adam l-a înviat din morți pe vechiul și păcătosul Adam, și împreună cu Adam, întregul neam al oamenilor. Lucrul acesta mai înainte de a se fi întîmplat în fapt, cunoscîndu-l cu adevărat de la Sfîntul Duh, l-a mărturisit Osie (6, 2) zicînd:
50v „Ne va vindeca pe noi după două zile și a treia zi ne va scula pe noi"; „și pe | cei ce stau în întuneric si în umbra morții îi va învia", spune Isaia (9,2); „Răsărit-a soarele dreptății", precum spune *Troparul Nașterii Domnului**. Aceasta a scris-o și Apostolul, zicînd: „Mai întîi a fost întuneric, iar acum lumină" (*Efes* 5, 8). Lucrul acesta era încă de la început însemnat în umbra legii, întrucît ea zice: „Era lumină pentru toți fiii lui Izrael, dar întuneric și ceață peste tot pămîntul Egiptului" (*Ex.* 10, 22).

Cel ce crede în Domnul, chiar de va muri, viu va fi; iar cel ce trăiește și crede nu va muri în veac

Așadar, venind el, ce zice? „Cel ce crede în mine, chiar de va muri, viu va fi; iar cel ce trăiește și crede în mine nu va muri în veac" (*Io.* 11, 25, 26). Dar cum este cu putință aceasta? Este cu putință „pentru că el însuși ne-a răscumpărat cu sîngele lui (de la moarte)" (*Efes.* 1, 7), sau ca și cum ne-ar fi născut a doua oară, precum zice Apostolul: „Prin evanghelie v-am născut pe voi" (*I Cor.* 4, 15); „Și astfel celor ce au crezut într-însul le-a dat puterea să devină fii ai lui Dumnezeu

---

* V. Mineiul lunii lui dechemvrie, M-rea Neamț, 1845, f. 189r *Tropariu glas IV*, la litie.

22. *Venirea lui Hristos și a păcatului dezlegare, mainte prin proroci dzisă; iară viind el, împărăția sa ne giuruiaște*

Acesta dară, Isus Hristos Dumnădzău și mîntuitoriu, nedéjdêa și scutirea noastră fu, carele mai denainte prin svinții săi proroci s-au arătat. Pînă mai pre urmă dară, céle scrise prin proroci a să plini vrémea sosind, singur s-au arătat, de ficiorescul pîntece nescărăndivindu-să, din Mariia Ficioara și din Duhul Svînt omenesc trup luînd și întrupîndu-să, pătimind și răstignindu-să și a treia dzi înviind (după cum era prin aleșii săi scris), pre vechiul și păcătosul Adam, noul și cel fără păcat Adam, împreună cu sine, pre tot omenescul nărod, au din morți sculat. La aceasta, pînă a nu fi, adevărat mărturisiia cu Duhul Svînt cunoscînd, Osiia: „Înviia-ne-va pre noi (dzice) după doao dzile și în dzua a treia ne va scula pre noi" (gl.
50v 6, sh. 2) și: „Pre| carii în tunérec și în umbra morții", precum dzice Isaiia (gl. 9, sh. 2); „Luminatu-i-au soarele dreptății", precum dzice la *Tropariul Născutului*[104]. Aceasta strigă Apostolul, dzicînd: „Odată ați fost întunérec, iară acmu lumină" (*Către Efes* gl. 5, sh. 8). Aceasta în umbra legii dinceput să însămna, precum dzice: „Tuturor fiilor lui Izrail era lumină, iară întunérecul și ceața peste tot pămîntul Eghiptului" (*Ishod* gl. 10, sh. 22).

Carile créde în Domnul, de va și mort fi, trăi-va, și carile credzînd trăiaște nu va muri în véci

Viind dară el, ce dzice? „Cine créde în mine — dzice — de va și mort fi, trăi-va, și carele trăiaște și créde în mine nu va muri în véci" (*Ioan* gl. 11, sh. 25). Aceasta dară cum poate? Poate „pentru căce singur cu singele lui (de la moarte) ni-au răscumpărat" (*Efes* gl. 1, sh. 7), sau precum de a doa oară ni-am fi născut, precum dzice Apostolul: „Prin evanghelie eu v-am născut pre voi" (*Cor., Cartea 1* gl. 4, sh. 15); și așea
51r și „celora ce într-însul credzură le déde lor putére, fii lui Dumnădzău (și lui frați) a fi" (*Ioan* gl. 1, sh. 12) și cu sine împreună împărății sale moștenitori [*Iac.*

(şi fraţi ai lui)" (*Io.* 1, 12) şi să fie împreună cu el moştenitorii împărăţiei sale (*Rom.* 8, 17) — dar numai celor ce se leapădă de această lume şi-l urmează, pentru ca să umble astfel şi ei în lumină ca şi dînsul. Şi cărei
51r împărăţii îi face moştenitori? Aceleia pe care| ochiul n-a văzut-o, urechea n-a auzit-o şi la inima omului nu s-a suit „pe care de la început a pregătit-o Dumnezeu pentru cei ce-l iubesc" (*I Cor.* 2, 9), adică „trăirea noastră este în ceruri" (*Filip.* 3, 20). Şi aceasta a cunoscut-o mai dinainte Prorocul, zicînd: „Aceasta este moştenirea slugilor lui Dumnezeu" (*Is.* 54, 17), unde „drepţii vor străluci ca soarele" (*Inţ. Sol.* 3, 7; *Mt.* 13, 43) şi „lumina lor va fi mielul, căci noapte nu va fi acolo" (*Apoc.* 21, 23).

23. *Cunoaşte-l pe Dumnezeu după lucrurile sale*

Pe binefăcătorul Dumnezeu poţi să-l cunoşti mai cu seamă după minunatele sale creaturi, care nu lipsesc niciodată din faţa ochilor tăi, ca să le vezi şi după cum mărturisesc ele însele: „Cerurile povestesc slava lui" (*Ps.* 18, 1) şi se învaţă între ele, unele pe altele, să cunoască pe Dumnezeu, făcătorul şi ziditorul lor: „Ziua spune zilei cuvîntul şi noaptea vesteşte nopţii ştiinţa" (*Ps.* 18, 2).

Fiind orbit de poftele lumii şi umblînd în întuneric, păzeşte-te să nu ţi se pară că umbli în lumină

Ţi se mai cuvine apoi ca, văzîndu-te liber într-o măsură atît de largă şi într-un spaţiu atît de întins şi pofta ta neîntîmpinînd nici o piedică, să nu cumva să întrebuinţezi frumoasele şi bunele daruri pe care ţi le-a dăruit el Dumnezeu spre răul şi pieirea ta şi să nu cumva
51v să ţi se întîmple ca, închipuindu-ţi că| umbli în lumină, să dai de întuneric. Pentru aceasta se zice: „Să se întunece ochii lor ca să nu vadă" (*Ps.* 68, 23). Nici în întuneric să nu umbli ca orbii, pentru că se zice: „Cine umblă în lumină (adică cel ce umblă în lumina legii), căci „legea este lumină" (*Prov.* 6, 23) nu se poticneşte" (*Io.* 11, 9). Căci pe cei ce socotesc că lumina acestei lumi este lumina cea adevărată Domnul îi numeşte „orbi şi călăuze ale orbilor" (*Mt.* 15, 14), mai ales

2, 5] (însă aceasta, celora ce de această lume să vor lepăda şi să urmeadză lui, ca precum el, aşea ei în
51r lumină să îmble). Dară a cării împărăţii moştenitori îi face? „Carea|ochiul n-au vădzut, nice uréchea au audzit, nice în inema omului s-au suit, carea mai denainte au gătitu-o Dumnădzău celora ce-l iubăsc" (*Cor.*, *Cartea* 1 gl. 2, sh. 7), adecă: „noaă lăcuirea ceriul" (*Cătră Filip*. gl. 3, sh. 20). Aceasta mai denainte Prorocul cunoştea dzicînd: „Aceasta moşiia slugilor Domnului" (*Isaiia* gl. 54, sh. 17); şi: „Drepţii ca soarele vor străluci" (*Înțelep*. gl. 3, sh. 7; *Math*. gl. 3, sh. 43); şi „Lumina lor va fi mieluşelul, căce noapte nu va fi acolo" (*Apocal*. gl. 21, sh. 23).

23. *Pre Dumnădzău depe faptele sale cunoaşte*

Mai cu de-adins pre Dumnădzău de binefăcătoriu de pre ale sale minunate fapte a-l cunoaşte vii putea, carile pururea în privala ochiului tău nelipsite sint şi precum iale singure îl mărturisesc: „Ceriurile povestesc slava lui Dumnădzău" (*Psal*. 18, sh. 1). Şi iale în de iale, una pre alta, pre Dumnădzău făcătoriul şi ziditoriul ei a cunoaşte învaţă: „Dzua dzilei scoate cuvînt şi noaptea nopţii vestéşte pricépere" (*Psal*. 18, sh. 2).

Cu poftele lumii orbit fiind, pre-ntunérec îmblînd, să nu-ţi cumva pară că în lumină eşti

Iară ţie aceasta ţi să cade, că într-atîta lăţime, lărgime şi fără nice o opreală a voii slobod vădzîndu-te, să nu cumva cu frumoasele şi bunele sale daruri, carile de la dînsul îţi sint dăruite, spre răul şi spre
51v perirea ta să te slujeşti; să nu cîndai,| în lumină că îmbli părîndu-ţi, întunéricul să afli, pentru carii să dzice: „Întunecară ochii lor să nu vadză" (*Psal*.69, sh. 23)[105]. Nice prin tunérec ca orbii, ce prin lumină să îmbli, precum să dzice: „Carile îmblă dzua" (adecă carile îmblă în lumina legii), căce „légea lumină iaste" (*Pildă* gl. 6, sh. 23), „nu greşéşte"[106] (*Ioan* gl. 11, sh. 9). Căce pentru carii socotesc lumina lumii aceştiia precum aceasta să fie lumina cea adevărată, Domnul acesta nume le pune: „Orbi sint şi povaţă orbilor"

pentru că lumina acestei lumi este întuneric, precum bine a cunoscut Iov (38, 19) că „noi în întuneric ne învîrtim".

24. *Spre bine, iar nu spre rău să te serveşti de darurile ce ţi-au fost date*

De asemenea, fiind înzestrat cu multe daruri dumnezeieşti spre folosinţa ta, să nu-ţi întuneci mintea cu ele, ca să nu se zică despre tine: „A căzut peste ei foc şi n-au văzut soarele" (*Ps.* 57, 8); cunoaşte-l pe cel care a creat şi focul şi pe tine, şi avînd în tine lumina credinţei să cunoşti pe Dumnezeu, dătătorul şi părintele luminilor, neuitînd să zici: „Cu ce voi răsplăti pe Domnul pentru toate cîte mi-a dat mie?" (*Ps.* 115, 3).

Păzeşte-te cu tărie de pofta ochilor

Iar de pofta ochilor trupeşti păzeşte-te cu tărie, ca
52r nu| cumva să fii batjocorit de anumite deşertăciuni şi rătăciri, căci pentru puţină poftă, după aceea o să urmeze pentru tine multă căinţă; pentru care frumos ne învaţă Domnul zicînd: „Dacă ochiul tău te sminteşte, scoate-l şi leapădă-l de la tine" (*Mt.* 5, 29).

Să nu cauţi altă frumuseţe sau altă lumină mai frumoasă şi mai strălucitoare decît cea dumnezeiască

Nici să cauţi vreo altă frumuseţe sau vreo altă lumină mai frumoasă şi mai strălucitoare decît cea dumnezeiască, pentru că tot el zice: „Eu sînt lumina lumii" (*Io.* 8, 12). Aceasta a cunoscut-o mai înainte Isaia, care a zis (9,2): „Poporul care umbla în întuneric a văzut lumină mare; celor ce locuiesc în pămîntul şi în umbra morţii le-a răsărit lumina". Căci, de vei căuta mai mult decît atîta, vei ajunge să numeşti lumina întuneric şi întunericul lumină, după cum bine se spune: „Umblă în întuneric ca în lumină" (*Iov.* 24, 17). În acelaşi sens spune Ioan: „Au iubit oamenii întunericul mai mult decît lumina" (*Io.* 3, 19). Tot pe aceştia îi compătimeşte Isaia (5,20): „Vai celor ce zic binelui rău, vai celor ce consideră amarul dulce, întunericul lumină şi lumina întuneric".

(*Math.* gl. 15, sh. 14). Şi mai vîrtos lumina lumii aceştiia întunérec iaste, că bine au cunoscut Iov, că „noi în întunérec ne învăluim" (gl. 37, sh. 19)[107].

24. *Cu darurile ce ţi s-au dat, spre bine iară nu spre rău să te slujeşti*

Aşeadară, cu multe dzéstre dumnădzăeşti spre a ta slujbă îndzăstrat fiind, cu acéstea mintea să nu-ţi întuneci, să nu cumva pentru tine să să dzică: „Deasupra au cădzut foc şi nu vădzu soarele" (*Psal.* 57, sh. 9) şi pre cela ce au şi pre dînsul şi pre tine făcut să nu cunoşti; ce a credinţii lumină avînd, cunoaşte, şi pre Dumnădzău dătătoriul şi părintele luminilor nu uita şi aceasta dzi: „Ce voiu da Domnului pentru toate carile mi-au dat mie?" (*Psal.* 115, sh. 12).

Despre pofta ochiului foarte te păzéşte

Şi despre a trupului ochiu poftă foarte te păzéşte,
52r să nu cîn-|dai pentru vreune deşertări şi amăgituri să te înşeli, căce pentru puţină învoinţă pre urmă multă îţi va urma căinţă, că frumos Domnul învaţă: „De ochiul tău te smintéşte, scoate-l şi-l liapădă de la tine" (*Math.* gl. 5, sh. 29).

Nice altă frumséţe sau lumină mai frumoasă sau mai luminoasă decît cea dumnădzăiască să cerci

Nice altă frumséţe sau lumină mai frumoasă şi mai luminoasă decît cea dumnădzăiască să cerci, căce el dzice: „Eu sint lumina lumii" (*Ioan* gl. 8, sh. 12). Aceasta mai denainte au cunoscut Isaiia dzicînd: „Norodul carele îmblă în întunérec vădzu lumină mare, celora ce petrecea în umbra morţii lumină au răsărit lor" (gl. 9, sh. 2). Căce mai mult de atîta cercînd, vii dzice luminii întunérec şi întunérecului lumină. De care lucru bine să dzice: „În întunérec ca în lumină îmblă" (*Iov.* gl. 24, sh. 17). Şi iarăşi pentru aceasta să dzice: „Iubiră oamenii mai vîrtos întunérecul decît lumina" (*Ioan* gl. 3, sh. 19). Pre aceia văeradză Isaiia: „Vai carii dziceţi bunului rău, ceia ce pun amarul în dulce, ceia ce pun întunérecul lumină şi lumina întunérec" (gl. 5, sh. 20).

25. *Fii orb, mut și surd la poftele lumii*

De aceea, umblînd în lumea aceasta și în întunericul ei, toate cele ale lumii să le socotești drept nimic
52v și să rămîi surd și mut la îndemnurile| poftelor ei, după cum zice Prorocul: „Iar eu ca un surd nu auzeam și ca un mut nu-mi deschideam gura" (*Ps*. 37, 14); adică nu numai să nu le faci, dar nici să le auzi, ori să grăiești despre ele, ca să nu le poftească inima ta, căci cu adevărat să știi că „rea și săracă viață ducem în lumea aceasta" (*Tob*. 4, 29).

26. *Cugetă la cele de pe urmă*

Fii deci un bun socotitor și înțelege la ce sfîrșit ajung acei care caută poftele lumii.

27. *Bogăția este cauza multor rele*

Mai întîi, dar, ei vor pofti bogăție, care poate da naștere la multe și felurite rele și care poate coborî sufletul în iad; căci începînd cu cît de puțin, ea nu se mai satură cu cît de mult, după cum spune Solomon în *Proverbe* (13, 25): „Sufletele necredincioșilor nu se satură"; pe aceștia cu mînie îi ceartă Isaia (56, 11): „Cîinii cei nerușinați la suflet nu au știut ce e săturarea"; iar altcineva adeverește că: „Cel lacom de bani nu se va sătura" (*Ecl*. 5, 10).

28. *Crescînd bogăția, sporește lăcomia, iar din lăcomie se naște invidia*

Bogăția dărîmă zidurile și cetățile și distruge temeliile. Cu cît se înmulțește bogăția, cu atît crește lăcomia. Lăcomia este începutul invidiei, iar invidia naște crima: „A zămislit durerea și a născut nelegiuirea" (*Ps*. 7, 14).|

53r 29. *Invidia este fratricidă*

Din invidie a ucis Cain pe fratele său Abel, precum scrie istoricul în *Geneză* (4, 8). Bogăția naște mîndria cea scîrboasă, precum spune sfințitul Augustin: „Greu este să nu fie bogatul mîndru!"*

---

* *Sermo XXIX: Difficile est ut superbus non sit qui dives*, cit. *apud* P. Berchorii, *Reductorium morale*, t. II, VII, c. I, *ed. cit.*, p. 178.

25. *Spre poftele lumii, orb, mut și surd te fă*

Pentru aceasta dară, în lume într-aceasta și prin întunérecul luminii ei îmblînd, toate în nemică le
52v socotéște și spre|ale ei de pofte învățături, surd și mut te fă, precum dzice Prorocul: „Iară eu ca surdul nu audziam și ca mutul ce nu-și deșchide gura sa" (*Psal.* 37, sh. 14). Adecă nu numai a le face, ce nice a le audzi, nice a le grăi să poftiască inema ta, pentru că adevărat să știi că „proastă într-însa și săracă viiață purtăm" (*Tovie* gl. 4, sh. 23).

26. *Cea de-apoi socotéște*

Bun socotitoriu dară fii și ceia ce de la lume ceva poftesc la ce svîrșit vor agiunge aminte ia[108].

27. *Avuțiia, multor răutăți pricină*

Întîi dară va avuție să poftiască, din carea multe și în multe féliuri a să naște răutăți pot și sufletul la iad îl coboară, și în ceva puțin începînd, nice cu cel mult să satură, precum la *Pildele lui Solomon* dzice: „Pîntecele necuraților, nesățios" (gl. 13, sh. 25). Pre carii cu mînie ceartă Isaiia: „Cîinii fără rușine nu știură săturarea" (gl. 56, sh. 11). Și altul adeveréște: „Nu să va împlea lacomul de bani" (*Eclisiast.* gl. 5, sh. 9).

28. *Avuțiia, înmulțindu-să, lăcomiia créște; din lăcomie zavistiia să naște*

Avuțiia, zidiurile și cetățile fărîmă și temeliile răstoarnă. Avuțiia, cu cît să înmulțéște, cu atîta lăcomiia créște. Lăcomiia încépe zavistie, zavistiia naște moarte, precum dzice: „Începu[109] durére și născu fărădelége" (*Psal.* 7, sh. 15).|

53r 29. *Zavistiia pe frați omoară*

Pentru zavistiia, Cain pre fratele său, Abel, ucisă, precum scrie istoricul (*Nașterea* gl. 4, sh. 8). Avuțiia naște mîndriia cea spurcată, precum, svintul[110] dzice Avgustin: „Anevoe iaste ca nemîndru să fie cel bogat".

30. *Lacomul vrea ca toţi să fie săraci*

Adevărul este că bogatul, adică lacomul, vrea să fie numai el bogat şi avut şi doreşte ca toţi ceilalţi să fie săraci şi sărmani.

31. *Neajungîndu-i ogoarele, pofteşte sate; cel mîndru socoteşte că numai el este om, iar ceilalţi animale*

Fiindu-i neîndestulătoare ogoarele, el pofteşte sate; nesăturîndu-se de sate, el pofteşte tîrguri şi nefiindu-i îndeajuns tîrgurile, pofteşte cetăţi şi altele.

Tot aşa cel mîndru, adică încrezut, se socoteşte numai pe sine om, iar pe ceilalţi animale. Adu-ţi aminte deci că din cauza mîndriei a căzut îngerul din cer şi s-a făcut diavol, zicînd: „În cer mă voi sui, deasupra stelelor cerului voi aşeza scaunul meu" (*Is*. 14, 13).

32. *Bogatul urmăreşte scaunul cel mai înalt*

În felul acesta, bogatul care s-a îmbogăţit datorită întîmplării caută cinste şi scaunul cel mai de sus, şi cu cît s-ar urca mai sus, cu atît ar pofti să se înalţe şi mai sus şi n-ar admite să stea pe nici o treaptă mai de jos. Pentru aceştia ar putea spune cineva că „se ridică în slăvi ca să cadă mai cu putere"*.|

53v ### 33. *Dumnezeu este vrăjmaş bogatului mîndru*

Şi mai cu seamă slugile cînd ajung în rînd cu cei mari, la atîta le duce mintea şi se căznesc să facă, în aşa fel, ca ele să fie stăpîni, iar pe stăpîni simt plăcerea să-i schimbe în slugi. Aceasta o fac socotind să nu le lipsească nimic din cinstea şi slava acestei lumi. Dar Dumnezeu le este vrăjmaş, pentru că „Domnul celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă dar" [*Prov*. 3, 34]. Şi, precum zice David, „ochii celor mîndri îi va smeri" (*Ps*. 17, 27).

34. *Este greu să fii şi cu bogăţia, şi cu raiul pentru că nimeni nu poate sluji la doi stăpîni*

Să nu te înşele gîndul că vei cumpăra împărăţia cerurilor cu bogăţia, „căci nimeni nu poate sluji la

---

* Cf. A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, 18 (*Divanul* III, 18).

30. *Lacomul toți săraci a fi poftéște*[111]

Căce adevărat iaste că avutul, adecă lacomul, numai el avut și îmbogățit, iară alții toți săraci și mișei a fi poftéște.

31. *Neagiungîndu-i țarini, sate poftéște; iară mîndrul, numai el om, iară alții dobitoace a fi socotéște*

Neagiungîndu-i țarinile, poftéște sate; nesăturîndu-să de sate, poftéște tîrguri; neîndestulîndu-să cu tîrgurile, poftéște cetăți și alalte.

Așijderea mîndrul, adecă cel înnalt cu firea, numai el om, iară alții toți dobitoace a fi socotéște. Adu-ți dară aminte că pentru mîndriia îngerul din ceriu cădzu și drac să făcu, dzicînd: „În ceriu mă voiu sui, asupra stélelor ceriului[112] voiu înnălța scaunul mieu" (*Isaiia* gl. 14, sh. 13).

32. *Bogatul, scaunul cel mai de sus cearcă*

Într-acesta chip bogatul, prin tîmplări îmbogățindu-să[113], cinstea și scaunul cel mai de sus cearcă; și cu cît s-ari mai sus sui, cu atîta încă mai sus a să urca poftéște și nice la o stepenă de cél mai de gios a să popri ari vrea. Pentru carii, a să dzice s-ari putea: „Rădică-să înnaltul, ca cu mai grea cădzătură să cadză". |

53v 33. *Bogatului mîndru, Dumnădzău nepriiaten lui*

Și întîi slugi lîngă cei mari a fi agiungînd, pînă într-atîta cu mintea agiung și a face nevoesc, că ei stăpîni și pre stăpîni slugi a face silesc și cu aceasta socotială, ca toată cinstea, slava lumii aceștiia să nu le lipsască. Și Dumnădzău, nepriiatinul lor; căce „Domnul mîndrilor să împoncișadză iară celor smeriți le dă dar" [*Prov*. 3, 34]. Și precum grăiaște David: „Ochii mîndrilor vei smeri" (*Psal*. 17, sh. 28).

34. *Și cu bogăție și cu raiu a fi, anevoe iaste; nime a doi domni a sluji poate*

Nice să te gîndind înșeli că cu avuțiia a ceriului împărăție vei cumpăra, căce: „Nime poate a doi domni a sluji" (*Math*. gl. 6, sh. 24). Căce avuțiia mai vîrtos

doi stăpîni" (*Mt.* 6, 24). Pentru că bogăţia mai degrabă închide decît deschide, şi mai mult te împiedică decît te îndeamnă. Bogăţia îţi zice că nu vei muri niciodată; bogăţia îţi spune că nu mai este nimeni asemenea ţie; bogăţia zice că nu te va părăsi niciodată; bogăţia îţi spune că niciodată nu vei avea vreo întristare; bogăţia îţi zice: „Suflete, mănîncă, bea, căci ai multe bunătăţi", dar nu-ţi aminteşte că mîine sau poimîine ţi se va lua sufletul şi ea va rămîne (vezi la pilda bogatului, *Lc.* 12, 16). Dar după cum atît de frumos ne învaţă Ecleziastul (9, 12): „Nu ştie omul sfîrşitul vieţii sale, ci ca peştele se prinde în undiţă", ceea ce ne învaţă şi Isaia (38, 1): „Orînduieşte-ţi casa, căci vei muri şi nu vei mai fi viu". | Căci „bogăţia nu
54r va fi de folos în ziua mîniei" (*Prov.* 11, 4), după cum mărturiseşte mai cu seamă însăşi gura Domnului cea de adevăr grăitoare: „Vai vouă, bogaţilor care sînteţi departe de mîngîierea voastră; vai vouă, îmbuibaţilor, că veţi flămînzi! Vai vouă, care rîdeţi acum, că veţi plînge" (*Lc.* 6, 24—25). Asemenea acestora, vezi şi pilda bogatului şi a săracului Lazăr (*Lc.* 16, 19—20).

35. *Dacă eşti înţelept, cumpăneşte-ţi viaţa în trei părţi*

Pentru aceasta dar Seneca, deşi păgîn, totuşi frumos ne învaţă: „De este sufletul tău înţelept, să se echilibreze în trei perioade*: de cele viitoare să se păzească straşnic, pe cele prezente să le chivernisească bine şi de cele trecute să-şi amintească des"**. Cu alte cuvinte, aminteşte-ţi de cele trecute şi de ceea ce au fost unii, şi vei vedea în ce s-au schimbat, precum se zice: „Iar pre cei bogaţi i-a scos afară deşerţi" (*Lc.* 1, 53). În acest sens, poate folosi mult cuvîntul lui Seneca: „Prăbuşirea celui căzut mai înainte serveşte de învăţătură celor ce vin pe urmă"***. Timpul de faţă chiverniseşte-l cu multă şi dreaptă socotinţă, căci nu există nimic statornic şi de neclintit, după cum mărtu-

---

* Cp. Seneca, *De brevitatae vitae*, X.
** Cp. *ibid.*, XV.
*** Seneca, *De tranquillitate animae*, XI; *Epist.* XCI şi XCIV.

închide decît deschide, și mai mult opréște decît îndiamnă. Avuțiia dzice că nu vei mai muri; avuțiia dzice că altul de potriva ta nu iaste; avuțiia dzice că ea nice odănăoară te va părăsi; avuțiia îți dzice că nice odănăoară vreo întristare vei avea; avuțiia îți dzice: „Bea, mănîncă, suflete, căce ai multe bune". Nice îți pomenească că „mîine sau poimîine sufletul ți să va lua" și ea va rămînea (caută la pilda bogatului, *Luca* gl. 12, sh. 17). Ce, precum frumos învață *Eclisiiastul* [9, 12]: „Nu știe omul sfîrșitul vieții sale, ce ca péștele să prinde în undiță", pre carile învață
54r Isaiia: „Orînduiaște casa ta, că vei să mori și | nu vei fi viu" (gl. 38, sh. 1). „Nice vor folosi avuțiile în dzua răsplătirii" (*Pilda* gl. 11, sh. 4). Și mai vîrtos, precum singur de adevăr grăitoriu rostul Domnului mărturiséște: „Vai voaă, bogaților, carii aveți dezmierdăciunea voastră! Vai voao, carii săturați sinteți, că veți flămîndzi! Vai voaă, carii rîdeți acmu, că veți plînge!" (*Luca* gl. 6, sh. 24, 25). Asémenea acestora, caută la pilda bogatului cu a săracului Lazăr (*Luca* gl. 16, sh. 19—20).

35. *De ești înțelept, în trei vremi te cumpănéște*

Pentru aceasta dară, Seneca (macară că păgîn era) însă frumos învață: „De iaste sufletul tău înțelept, în trei vremi să să cumpăniască: fiitoarele foarte a păzi, acéste de acmu bine a chivernisi și céle trecute ades a pomeni"[114]. Adecă, céle ce s-au trecut în minte ți le adu, și ce au fost unii și în ce s-au întors vei vedea, precum dzice: „Pre cei bogați îi trimisă deșerți" (*Luca* gl. 1, sh. 53). Spre aceasta, acela al Senecăi mult a folosi poate cuvînt: „Răzsipirea celui mai denainte cădzut, pre cei mai de pre urmă învață". Și întru această de acmu vréme, foarte cu socotială întriagă să te ocîrmuești, căce nice unele înfipte sau stătătoare le ai. Mărturiséște Daniil: „Mută vremile vîrstele, împărățiile schimbă și le așadză" (gl. 2, sh. 21). „Cela
54v ce înformadză[115] |lumina și face întunérecul, cela ce face pacea și plăzmuiaște răul, eu, Dumnădzău, cela ce face toate acéstea" (*Isaiia* gl. 45, sh. 7). Așijderea

rişeşte Daniel (2, 21): „El schimbă vremile şi anii aşază şi schimbă împărăţiile"; şi Isaia (45, 7): „Eu
54v sînt cel ce| alcătuiesc lumina şi fac întunericul, care fac pacea şi plăsmuiesc relele, eu Dumnezeu cel ce fac toate acestea". La fel ne învaţă Sirah (7, 36): „Aminteşte-ţi cele de pe urmă ale tale şi în veac nu vei greşi". Căci fie împărat, fie rob, fie bogat, fie sărac, fie puternic, fie slab, toţi duc o singură viaţă şi pe aceea nenorocită — „viaţă nenorocită ducem", zice Tobie (4, 23) — şi toţi au acelaşi sfîrşit, adică moartea, despre care adevereşte David: „Eu plec pe drumul tuturor pămîntenilor" (*III Împ*. 2,2), şi precum strigă şi Sirah (41, 1): „O, moarte, cît de amară e amintirea ta pentru omul împăcat întru avuţiile sale". Şi iarăşi, vieţuind şi umblînd pe o cale, nu este cu putinţă să se întoarcă cineva iarăşi pe aceeaşi cale, precum frumos adevereşte Iov (16, 22): „Şi anii cei număraţi au ajuns la capăt şi voi merge pe calea de pe care nu mă voi mai întoarce". Iar Ieremia (6, 4) se plînge: „Vai de noi, că ziua se înclină spre sfîrşit şi s-au întins umbrele serii".

36. *Cînd vine moartea, la ce foloseşte bogăţia?*

Pentru aceasta dar să ţii minte, zice Sirah (14, 12), că „moartea nu zăboveşte". Iar cînd vine moartea, la ce mai foloseşte împărăţia, puterea, avuţia şi bogăţia? Căci
55r cruntă şi cumplită este| moartea nedrepţilor, pentru că moartea calcă cu aceleaşi picioare palatele împăraţilor şi colibele săracilor; şi, ca să zicem aşa, goală este moartea, şi „nici argintul, şi nici aurul lor nu-i va putea mîntui în ziua mîniei Domnului" (*Sof*. 1, 18).

37. *Gol ai ieşit din pîntecele maicii tale, gol vei şi intra în pămînt*

Pentru aceasta aminteşte Iov (1, 21): „Gol am ieşit din pîntecele mamei mele şi gol mă voi duce". Cu alte cuvinte, se va despărţi sufletul de trup; se va despărţi omul de casa lui şi va intra în mormînt; se va despărţi de viaţă; se va despărţi de putere şi de bogăţie şi va merge în neputinţă şi sărăcie şi nu va putea ridica şi lua cu sine nimic dintru ale sale, după cum spune

Sirah învață: „Pomenéște céle de pre urmă și în véci nu vei greși" (gl. 7, sh. 36). Căci macară împărat, macară slugă, macară bogat, macară sărac, macară tare, macară slab, toți o viiață poartă, și acéia săracă: „Săracă viiață purtăm", dzice *Tovie* (gl. 4, sh. 23), și a tuturor eșire iaste dentr-însă una, adecă spre moarte, pentru carea adeveréște David: „Eu întru pre calea a tot pămîntul" (*Împăr. 3* gl. 2, sh. 2). Precum și Sirah strigă: „O, moarte! cît de amară iaste pomenirea ta omului împăceluit în suppusele sale" (gl. 41, sh. 1). Și iarăși viețuind, toți pre o cale îmblînd și pre acéia, iarăși întoarcere cuiva nu să dă. Pentru că frumos adevereadză Iov: „Iată, scurții ani trec și pre cărările carile nu mă voiu întoarce îmblu" (gl. 16, sh. 22). Și Ieremiia pre aceasta să văeriadză: „Vai de noi, că s-au plecat dzua și s-au făcut mai lungi umbrele de sară" (gl. 6, sh. 4).

36. *Moartea sosind, avuțiia ce foloséște?*

Pentru aceasta dară în minte să-ți fie (dzice Sirah) că: „Moartea nu va zăbăvi" (gl. 14, sh. 12). Viind dară moartea, împărățiia, putérea, avuțiia și bogățiia ce
55r foloséște? Căce vrăjmașe și |cumplită iaste celor nedrepți; căci moartea colibile săracilor și paturile împăraților tot cu un picior calcă; și precum s-ar dzice: „Goală iaste moartea; argintul și aurul lor nu-i va putea mîntui în dzua mîniei lui Dumnădzău" (*Sofonie* gl. 1, sh. 18).

37. *Gol ai eșit den pîntecele maicii, gol te vei întoarce în țărnă*

Pentru carea pomenéște Iov: „Gol am eșit din pîntecele maicei méle și gol mă voiu întoarce" (gl. 1, sh. 21). Adecă despărți-să-va sufletul de la trup; despărți-să-va omul de la casa lui și în mormînt va întra: despărți-să-va de duhul, despărți-să-va de putére și de avuție și în slăbiciune și în sărăcie va mérge; nemică dintru ale sale a rădica și cu sine a duce va

sfîntul Augustin: „Nu avem nimic al nostru decît păcatul"*.

38. *Unul este sfîrşitul tuturor: moartea*

Vezi dar acum şi înţelege că sfîrşitul tuturor este moartea. Ai văzut pe împăraţi şi pe cei puternici ce-au devenit ? Pentru care zice Prorocul: „Să lege pe împăraţii lor cu lanţuri de picioare şi pe cei slăviţi ai lor cu cătuşe de fier, ca să le facă lor judecată scrisă şi să pună în mîinile drepţilor săbii cu două tăişuri" (*Ps.* 149, 8—9 şi 6), pentru că nu au cunoscut că pe lîngă cel înalt există altul şi mai înalt (adică Dumnezeu), şi acela, „judecîndu-i, după dreptatea sa le va răsplăti" (vezi *Ier*. 17, 10; *Iov*. 34, 11; *Is*. 11, 4),| pe care *Scrip-*
55v *tura* îi mustră: „N-au ascultat glasul, n-au primit învăţătura" (*Sof*. 3, 2).

39. *Nechibzuinţa aduce suferinţă*

Pricepi acum dar că nechibzuinţa şi neascultarea aduc suferinţă? Şi că acel care săvîrşeşte nedreptatea drept răsplată primeşte iadul? După cum cu adevărat grăieşte Osie (8, 7): „Semănat-au stricate de vînt şi nimicirea lor vor primi pe ele".

Avuţia este spre răul celui ce-o strînge

Ai văzut că bogăţiile şi puterile n-au folosit la nimic, ai văzut că avuţia strînsă este spre răul, iar nu spre binele celui ce-o strînge? Ai văzut că amintirea lui a pierit „cu sunet" (*Ps*. 9, 6)? Ai văzut că bunătăţile şi bogăţiile sînt poveri grele pentru urcuşul spre ceruri? Mărturiseşte Avacum (2, 6): „Vai aceluia care înmulţeşte cele ce nu sînt ale lui. Pînă cînd îşi îngreuiază tare jugul său?"; căci, iată, „iarăşi mă întorci în pămînt", zice Iov (10,9).

Pe cei puternici Dumnezeu rău îi răsplăteşte

Mai cu seamă că, chiar şi în această viaţă scurtă, Dumnezeu pe cei puternici rău îi răsplăteşte, precum scrie: „Înălţatu-s-a inima sa şi s-a făcut mînie asupra

---

* *Tractatus V in Joannis evang*. VI, 1 c., *Arausicanii concilii*, can. XXII: *Nemo habet de suo, nisi mendacium et peccatum*.

putea, precum svintul, vorovéşte, Avgustin: „Hireşi al nostru nemica avem, fără numai păcatul".

38. *Al tuturor svîrşitul unul, adecă moartea, iaste*

Vedzi şi pricépe acmu dară că al tuturor sfîrşitul moartea iaste. Văzduşi pre împăraţi şi pre cei tari la ce agiunsără? Pentru carii Prorocul prorocéşte: „A lega împăraţii lor în obedzi şi boiarii lui în cătuş [i] de fier, ca să facă într-înşii giudecată şi în mînule drepţilor sabie de îmbe părţile ascuţită" (*Psal.* 149, sh. 7, 8). „Căce n-au cunoscut că decît cel înnalt, mai înnalt altul (adecă Dumnădzău) iaste, şi acela le va, în dreptatea sa, giudecîndu-i, răsplăti" (*Ierem.* gl. 17, sh. 10; *Iov*
55v gl. 34, sh. 11); *Isai.* gl. 11, sh. 4). |Pre carii *Scriptura* mustră: „N-au ascultat glasul, n-au priimit învăţătură, i proci" (*Sofonie* gl. 3, sh. 2).

39. *Nesocotinţa patimă aduce*

Pricepi acmu dară că nesocotinţa şi neascultarea patimă aduce? Şi celuia ce strîmb lucriadză, în loc de simbrie, iadul i să dă? Precum adevărat Osie grăiaşte: „Vînt sămănară şi vivor săcerară" (gl. 8, sh. 7).

Avuţiia strînsă, spre răul stăpînu-său

Vădzuşi precum avuţiile şi puterile nemică folos făcură? Vădzuşi că avuţiia strînsă, spre răul stăpînu-său, iară nu spre binele lui iaste? Vădzuşi că pomenirea lui cu sunet peri [*Ps.* 9, 6.]? Vădzuşi că bunurile şi bogăţiile spre a ceriului suire grele sarcini sint? Mărturiséşte Avacum: „Vai celuia carile adună nu ale sale, pînă cînd va grămădi asupra sa lut îndesat" (gl. 2, sh. 6). „Că iată, acmu în pulbere dzace", dzice Iov (gl. 10, sh. 9).

Putérnicilor, cu răutatea Dumnădzău răsplătéşte

Mai vîrtos că şi într-această viiaţă, putérnicilor, cu răutate răsplătéşte Dumnădzău, precum scrie la *Paralipomennon:* „Înnălţatu-s-au inema lui şi să făcu mîniia lui Dumnădzău asupra lui" (gl. 32, sh. 26, *Cartea 2*). Că celui în lume vîrtos dzice Dumnădzău: „Lua-i-voi din mîna driaptă sigeţile şi din mîna

lui" (*II Par*. 32, 26); căci celui puternic în lume îi spune Dumnezeu: „Voi pierde arcul tău din mîna ta cea stîngă și săgețile tale din mîna ta cea dreaptă" (*Iez*. 39, 3); iar la cap. 38, 4: „Aceasta zice Domnul stăpînitorul: «Te voi aduna pe tine și toată puterea
56r ta, cai și călăreți îmbrăcați în platoșe toți»", pe care îi îneacă în mare| și-i face hrană păsărilor cerului și peștilor mării (cap. 29, 5); el lovește pe cel trufaș și rănește pe cel puternic; el distruge cetățile lor și le fărîmă, ca, de pildă, „Alexandria și Memphis, care au fost distruse" (*Iez*. 30, 15); el face viile lor neroditoare; el „bate de la om pînă la animal" (*Ps*. 134, 8), precum vei putea afla exemple la mulți împărați și puternici, cercetînd *Scripturile*.

40. *Dumnezeu schimbă și mută împărățiile*

De asemenea, acestor puternici le schimbă și le strămută împărățiile, precum dovedește Sirah (10,8), spunînd: „Din cauza nedreptății, împărăția se mută de la un neam la altul", iar Dumnezeu spune: „Vai vouă, celor ce chinuiți pe alții! Oare pe voi nimeni nu vă va chinui? Vor fi prinși nimicitorii" (*Is*. 33, 1). Casele celui puternic Dumnezeu le face locuință frumoasă păsărilor, bunăoară: „Babilonul s-a făcut închisoare pentru toată pasărea necurată" (*Apoc*. 18, 2); și pe cel trufaș îl blestema David, zicînd: „Dumnezeul meu, pune-l pe dînsul ca pe o roată" (*Ps*. 82, 13), și iarăși spune: „Dregătoria lui s-o ia altul, să ajungă feciorii lui săraci și femeia lui văduvă" (*Ps*. 108, 8—9). Trufașului, prorocul Amos (7,17) îi spune: „Femeia ta va curvi în cetate"; și tot pentru acesta spune David: „A trecut| și iată că nu mai era, și l-am căutat,
56v și nu s-a mai găsit locul lui" (*Ps*. 37, 36).

Murind tu, nu știi cine-ți va moșteni avuția

Aceste prisosuri nefolositoare ale lumii le-a înțeles Ecleziastul (2, 19) cînd spune: „Cine știe urmașul meu de va fi înțelept sau nebun? Și dacă va stăpîni oare toată osteneala mea, cu care m-am ostenit?" De aceea, teme-te de acela care stăpînește cele veșnice, după cum strigă Ieremia (10, 7): „Cine nu se va teme de tine, împărate

stîngă arcul»" (*Iezechiil* gl. 39, sh. 3 şi gl. 38 peste tot). Şi cel atotputérnicul Dumnădzău, carăle şi caii şi
56r oştaşii cei putérnici şi |împlătoşaţi (în mare îi înniacă), pasirilor ceriului şi peştilor mării masă îi face; el pe mîndru lovéşte şi pe cel vîrtos rănéşte. El cetăţile lor fărîmă şi le răzdumică. Precum s-ari putea dzice: „Alexandriia va fi răzsipită şi Memfis cu nevoi în toate dzile" (*Iezechiil* gl. 30, sh. 17). El face, şi în viile lor roadă nu va fi. El ucide „din om pînă în dobitoc", (*Ps*. 34, 8), şi precum a mulţi împăraţi şi putérnici pilde vei putea afla, cearcă *Scripturile*.

40. *Dumnădzău schimbă şi mută împărăţiile*

Aşijderea a acestora schimbă împărăţiile şi le mută, şi precum Sirah adeveréşte: „Împărăţiia din niam în niam să mută pentru nedreptatea" (gl. 10, sh. 8) şi Dumnădzău dzice: „Vai ţie, carile vei prăda! Au nu şi el să va prăda? (*Isaiia* gl. 33, sh. 1). Casele putérnicului mîndru lăcaş pasărilor le face, precum a potrivi s-ari putea: „Vavilonul s-au făcut lăcaş a toată pasirea" (*Apocalipsis* gl. 18, sh. 2) şi pre cel mîndru blăstămă David, dzicînd: „Dumnădzăul mieu, pune-l pre dînsul ca roata" (*Psal*. 83, sh. 13) şi iarăşi dzice: „Stăpîniia lui să o ia altul, copii să-i facă săraci şi muiarea lui văduvă" (*Psal*. 109, sh. 8—9). Aceluia *Amos* îi spune: „Feméia ta în cetate va curvi" (gl. 7, sh. 17). Unuia
56v ca mîndrului | dzice David: „Trecuiu şi, iată, nu era, cercaiu-l, şi nu să află locul lui" (*Psal*. 37, sh. 36).

Murind tu, ale tale cine va stăpîni nu ştii

Acéstea ale lumii rămîitoare nefolosinţe cunoscut-au *Eclisiiastul*, dzicînd: „Pre carile nu cunosc, oare înţelept au nebun va stăpîni în osteninţele méle cu carile am asudat?" (gl. 2, sh. 19). Pentru aceasta de cela ce céle vécinice le are te téme, precum Ieremiia strigă: „Cine nu să va téme de tine, împăratul niamurilor?"

al neamurilor?" Pentru că numai cele ale lui Dumnezeu sînt statornice, „iar toate celelalte trec ca umbra", după Înțelept (*Înț. Sol.* 5, 9).

41. *Agonisind lumea, în mare primejdie te afli să-ți pierzi sufletul*

Așadar, amintindu-ți de cele trecute și cugetînd la cele viitoare, păzește-te, căci te afli în mare primejdie ca nu cumva cîștigînd lumea să-ți pierzi sufletul, precum spune Domnul: „Căci ce va folosi omul dacă va cîștiga lumea întreagă și-și va pierde sufletul său?" (*Mt.* 8, 36). În aceeași primejdie ești cu sufletul în trup, ca și cu corabia pe mare, pentru că spune Sirah (43, 26): „Cei ce plutesc pe mare povestesc primejdia ei". Și Apostolul spune: „Petrecînd în trup, ne găsim departe de Domnul" (*II Cor.* 5, 6).|

57r 42. *Nu te amăgi cu cei cîțiva care, împărați și bogați fiind, au moștenit împărăția cerurilor*

Tot așa, ia aminte să te ferești cu toată grija ca nu cumva îndoindu-te de unele exemple să te amăgești; căci în *Sfintele Scripturi* vei afla că unii împărați, deși aveau multe țiitoare și femei, și deși erau bogați și puternici, în această stare fiind, tot s-au învrednicit de împărăția cerurilor. Dar judecăților lui Dumnezeu cine s-a făcut părtaș? Tu, însă, se cuvine să știi, în primul rînd, că, precum spune Apostolul, „rădăcina tuturor relelor este iubirea de argint" (*I Tim.* 6, 10). Pentru că începuturile poftelor par dulci, dar urmările lor sînt amare, după cum arată și cuvîntul din *Apocalips* (10, 10): „Făcutu-s-a în gura mea dulce ca mierea, și după ce am mîncat-o amărîtu-s-a pîntecele meu". Căci păcatul numai la început caută oarecare motiv și după aceea lesne poate împinge spre moarte, după cum spune Apostolul: „Păcatul, luînd începutul din poruncă, m-a amăgit și prin ea m-a ucis" (*Rom.* 7, 11). Așadar, să știi cu adevărat că lumea, adică trupul, este gazda tîlharilor, adică sălașul poftelor, pentru care mărturisește Ieremia (7, 11): „Oare casa aceasta a mea este peșteră de tîlhari?" (și *Is.* 56, 7). Și nu

(gl. 10, sh. 7). „Căce ale lui numai rămîn, iară alalte toate tréce-vor ca umbra" (*Înțelep*. gl. 5, sh. 9).

41. *Lumea agonisînd, în mare primejdie spre a sufletului piiardere ești*

Acéste dară trecute pomenind și céle viitoare socotind, păzéște-te, căce în mari te afli primejdii, ca nu cumva lumea agonisind, sufletul să pierdzi, precum Domnul grăiaște: „Că ce va folosi omului de ari agonisi toată lumea și pagubă sufletului său să facă?" (*Mar*. gl. 8, sh. 36). Și ca cum cu vasul pre mare, așea în primejdie cu sufletul în trup ești, că dzice Eclisiiastul: „Carii vănslesc pre mare povestesc primejdiile ei" (gl. 43, sh. 26). Și Apostolul dzice: „Cu cît mai mult sintem în trup, ne înstreinăm de la Domnul" (*Corinth*., *Cartea 2* gl. 5, sh. 6). |

57r 42. *Cu unii ce, împărați și bogați fiind, împărățiia ceriului au agonesit, nu te simeți*

Așijderea prea cu tot deadinsul a te păzi în minte să-ți fie, ca nu cumva cu une pilde îndoindu-te, să te amăgești. Căce în *Svintele Scripturi* vii găsi precum unii împărați cu țiitori și cu mueri multe, bogați și cu putére fiind, și așea împărăției ceriului s-au învrednicit; căce dumnădzăeștilor taine părtaș cine s-au făcut? Însă ție întîi aceasta a ști ți să cade, ca precum dzice Apostolul: „Rădăcina a tuturor răutăților iaste pofta avuției" (*Timoth*, *Cartea 1* gl. 6, sh. 10). Căce ale poftelor începături dulci, iar céle pre urmă amară es; precum să asamănă aceasta: „Făcutu-s-au în gura mea ca miiarea dulce, și deacă mîncaiu, amărîtu-s-au în pîntecele mieu" (*Apoc*. gl. 10, sh. 10) și păcatul numai oarece întîi pricină ciarcă, iară deciia pre lesne spre moarte a lucra poate, că dzice Apostolul: „Păcatul aflînd vréme, prin poruncă mă amăgéște și printr-însă mă ucide" (*Cătră romani* gl. 7, sh. 11). Și așea adevărat să știi că lumea, adecă trupul, gazda tîlharilor, adecă

numai pe cei neînsoţiţi şi fără apărare, ci şi pe cei
57v bine înarmaţi| încearcă în toate chipurile şi luptă cu orice meşteşug să-i răpună şi să-i omoare, precum s-a arătat cu mulţi.

43. *Pe mulţi oameni întăriţi în multe virtuţi i-a întors lumea la mari nebunii*

Sigur şi vădit lucru este că pe mulţi oameni întregi la minte şi întăriţi în multe virtuţi i-a întors lumea la mari nebunii şi la orbire întunecată. Pe fericitul David l-a împins la adulter, pe care l-a şi săvîrşit, şi astfel păcatul aflînd început nu l-a mai slăbit, ci l-a dus chiar pînă la uciderea de om, precum scrie în *Cartea a II-a a împăraţilor* (11, 2). Mai departe istoria scrie că luînd pe Virsavia, fiica lui Eliav, soţia lui Urie Heteul, a curvit cu dînsa; şi, după ce a făcut păcatul acesta, l-a chemat pe Urie — care se afla la oaste cu Ioav, procuratorul lui David — şi după ce l-a adus şi nu a fost în stare să-l înşele, aşa cum credea, l-a trimis înapoi cu scrisori către Ioav să-l aşeze acolo unde este războiul mai greu, ca să piară; iar Ioav, procedînd după poruncă, l-a aşezat înspre partea cetăţii împotriva căreia luptau, acolo unde ştia că erau cei mai viteji şi mai puternici adversari. Deci, ieşind aceia din cetate şi dînd lupta şi omorînd pe mulţi, astfel a fost omorît şi Urie Heteul. Tot aşa pe Solomon, fiul său, care avea înţelepciune mai multă şi mai deplină decît toţi oamenii din lume, l-a făcut lumea mai smintit decît toţi oamenii, după cum se vede în *Cartea a III-a*
58r *a împăraţilor* (11, 1),| unde scrie că Solomon, fiind muieratic şi luînd multe femei din neamuri străine, într-atît s-a smintit de iubirea lor, încît a zidit şi templu lui Hamos, idolul lui Moav, motiv pentru care Dumnezeu însuşi venind i s-a arătat iarăşi a doua oară* şi i-a poruncit să se îndepărteze de la săvîrşirea unor asemenea nebunii. El însă n-a ascultat cuvîntul lui Dumnezeu. Cercetînd, vei găsi pe mulţi alţii asemănători acestora.

* τὴν δεύτερην φορὰν; corect: *de două ori* (cp. 3, *Împ.* 11, 9).

lăcuința poftelor iaste, pentru care lucru mărturiséște Ieremiia: „Au peștera tîlharilor iaste casa aceasta?" (gl. 6, sh. 11 și *Isaiia* gl. 56, sh. 7). Și nu numai pre
57v cei fără soții și nepăziți, ce încă și pre cei prea într-armați | și foarte bine străjuiți a-i ucide și a-i omorî în multe féliuri să ispitéște și în toate chipurile să nevoiaște, precum s-au cătră mulți vădit.

43. *Lumea pre mulți în multe bunătăți întemeiați fiind, la mari nebunii i-au întors*

Aceasta vădită și adevărată iaste, căci pre mulți întregi la minte și cu bunătățile întemeiați la mari nebuniri și la întunecoasă orbiri i-au întors: Pre David, fericitul, la preacurvie l-au îndemnat, carea o au și făcut; și apucînd dară păcatul pricină, nice cu atîta l-au lăsat, ce încă și la de om ucidere l-au împins, precum istoriia la *A doa împărăție* (gl. 11, sh. 2); și mai gios scrie că, luînd pre Virsaviia, fiica lui Eliav, muiarea lui Urie Hetteul, au curvit cu dînsa; și, după acesta păcat făcut, au adus pre Urie, căci era la oaste cu Ioav, vezirul lui David, și după ce au venit, iară l-au trimis[116] și scriind carte și cu mîna lui trimisă la Ioav, ca dacă va mérge, să-l pue unde va fi războiul mai greu; și Ioav așea făcînd, căce l-a pus la cetate, unde era bărbați mai vîrtoși, și eșind din cetate și dînd războiu și ucigînd pre mulți, au perit și Urie Hetteul. Așijderea pre fiiul său, Solomon, din înțelepciune carele mai multă și întriagă decît toți oamenii pre pămînt avea, mai nebun decît toată lumea l-au
58r pre |făcut; că precum cartea la *A treia împărăție* (gl. 11, sh. 1), că iubind Solomon mueri multe de alt niam și de a lor dragoste nebunéște cuprins fiind, capiște lui Hamos, idolului lui Moav, au zidit, și singur Domnul de a doa oară arătîndu-i-să și acéstea a nu face poruncindu-i, nu ascultă. Și alți mulți asémenea acestora.

Bine este să nu săvîrşeşti păcatul, dar dacă l-ai făptuit, nu-l tăinui, ci mărturiseşte-l îndată

Aceasta să-ţi servească drept pildă în chipul următor: cei mai sus amintiţi, cu toate că erau atît de întăriţi şi sprijiniţi, şi legaţi tare cu legătura credinţei, săvîrşind totuşi chiar şi un mic început de păcat de felul acesta — cum am arătat mai sus — au şi fost schimbaţi de poftele trupeşti şi lumeşti. Dar în acelaşi chip ai o frumoasă pildă în David, către care, după ce a făptuit păcatul (precum iarăşi se scrie în *Cartea a II-a a împăraţilor*, cap. 12), trimiţînd Dumnezeu pe prorocul Nathan ca să-l mustre, el nu şi-a tăgăduit deloc greşala şi păcatul, ci îndată mărturisindu-se a spus *Psalmul 50*, pentru mărturisirea păcatului, iar după aceasta n-a mai greşit. Vei afla tot aşa exemplele multor oameni slăviţi, care, după păcat, s-au căit îndată, fără zăbavă. Şi să mai ştii că poate ei s-au întors la Dumnezeu cu o dragoste şi mai fierbinte şi mai adevărată, şi cu un astfel de gînd de a nu mai greşi, mai ales că, după spusa Înţeleptului în *Prover-*
58v *bele* (24, 16) | sale: „Omul drept de şapte ori va cădea şi se va scula".

Mai presus de toate, fereşte-te de desfrînare

Mai înainte de toate şi mai presus de toate caută să te fereşti îndeosebi de pofta desfrînării. Pentru că vrăjmaşul nostru, Diavolul, cu multe poate să ne amăgească, mai ales cînd are motiv, însă cel mai lesne cu frumuseţea femeilor, care seamănă ca răutate şi cruzime cu focul şi cu marea, precum bine a arătat filozoful Tales cînd a zis: „Marea, focul şi femeia — trei rele!"

De asemenea, fereşte-te de mîncări şi băuturi multe

Iar poftele lumeşti, ca să nu le zic trupeşti, se aţîţă şi se sporesc mai ales cu mîncarea multă şi cu băutura fără măsură, care împuţinează mintea, precum mărturiseşte Ieremia (25, 16): „Şi vor bea şi vor vărsa şi se vor mînia"; ele fac pe oameni mai urîţi decît animalele patrupede. Pentru că, spune Varuh (6, 67): „Dobitoacele sînt mai cuminţi decît ei", „al căror

Bine iaste păcatul a nu-l face; iară făcîndu-l, nu-l tăgădui, ce-l îndată mărturiséște

Ce aceasta ție într-acesta chip pildă să-ți fie; căce aceștea atîta întăriți și sprejeniți și în a credinții legături tari legați fiind, și numai cu orce spre păcat începătură făcînd, într-acesta chip precum mai sus scrie, trupeștile și lumeștile pofte i-au întors. Așijderea David ție frumoasă pildă să-ți fie că după făcutul păcat (precum iarăși *Împărăției a doa* gl. 12 scrie), trimisă Dumnădzău pre Nathan prorocul către David; și nemica cevași păcatul și vina lui tăgădui; ce îndată mărturisindu-să, dzisă *Psal. 51*[117], pentru mărturisirea păcatului și apoi după aceasta nu au mai greșit. Și altora mulți cinstiți vei afla pilde, carii după păcat, îndată nemică zăbăvind s-au întors. Și aceasta să știi căce poate fi aceia mai cu fierbinte și mai cu adevărată dragoste către Dumnădzău să întorcea și cu acea soco-
58v tială ca să nu mai greșască. Însă precum dzice | Înțeleptul în *Pildele* sale: „De șeapte ori va cădea dreptul (în dzi) și să va scula" (gl. 24, sh. 16).

Preste toate, de curvie te feréște

De toate dară și pentru toate păzit să fii, însă mai vîrtos pentru a curviei pofte; căce nepriiatenul, Diiavolul, cu multe (însă pricină avînd) a amăgi poate, iară mai prelesne cu mueriasca frumséțe, carea ca focul sau ca marea iaste de cumplită; precum Thalis filosoful bine au cunoscut și dzice: „Focul, muiarea și marea, trei răutăți deopotrivă"[118].

Așijderea, de mîncări și băuturi multe

Și mai vîrtos lumeștile, să nu dzic trupeștile, pofte prin mîncări multe și băuturi fără măsură să ațiță și să adaogă, carile lipsire minții aduc, precum mărturiséște Ieremiia: „Beau și să tulbură și să nebunesc" (gl. 25, sh. 16); și decît dobitoacele mai răi să fac; că dzice Varuh: „Dobitoacele mai bune sînt decît dînșii" (gl. 6, sh. 67); „Al cărora Dumnădzău, pîntecele le iaste" (*Către Filip*. gl. 3, sh. 19). Iară Eclisiast

Dumnezeu e pîntecele lor" (*Filip*. 3, 19). Iar Ecleziasticul spune, dimpotrivă: „Cel care posteşte îşi va adăuga viaţă" (*Is. Sir*. 37, 34).

44. *Auzind că mulţi prin avere au moştenit raiul, să nu rîvneşti sub acest pretext bogăţia, deoarece pe cei mai mulţi ea i-a dus în iad*

De asemenea, văzînd că mulţi au cumpărat împărăţia cerurilor cu bogăţia, să nu te lauzi, căci nu toţi sînt în stare să se arate stăpîni pe bogăţie, ci mai degrabă bogăţia îi subjugă pe cei mai mulţi, după cum dovedeşte Grigorie Teologul din Nazianz: „Este un lucru sigur| că cel zgîrcit şi cel lacom îşi ascund averea ca un rob,
59r iar cel milostiv o cheltuieşte ca un stăpîn"*. Cît despre cei ce au cumpărat împărăţia cerurilor cu bogăţia, ei s-au lepădat mai întîi de astă lume trecătoare — şi chiar de sine înşişi s-au lepădat — şi, o dată cu milostenia, au cultivat toate virtuţile, după porunca divină, ce zice: „Cine vrea să vină după mine să se lepede de sine" [*Mt*. 16, 24]. Iar cum se cuvine a-l urma pe Hristos, atît săracul, cît şi bogatul, vezi la *Luca* 14, 26, la *Matei* 10, 37, 38, 39. Şi adevărat este că împărăţia cerurilor e uşor de dobîndit de cei credincioşi; căci tîlharul, cu un singur cuvînt, dar plin de credinţă, s-a învrednicit de împărăţia cerurilor (*Lc*. 23, 43).

În dar ai primit, în dar să dai

Dar pentru că mult milostivul şi iubitorul de oameni Dumnezeu ţi-a dat bunăstare şi fericire în toate, tu aşa să socoteşti, că acestea nu sînt ale tale, ci ale lui şi, slăvind pururea sfîntul său nume, întru slava numelui lui dă şi tu din cele ce ţi-a dat el, şi precum tu ai primit în dar, tot aşa în dar să dai. În legătură cu aceasta, adevărată este sfînta lui spusă că „pentru una îţi va da o sută" (vezi *Mt*. 19, 29 şi *Mc*. 10, 30; *Lc*. 18, 29—30). Acum crede, deci, că de vei da mai mult, vei şi dobîndi mai mult.|

---

* Cp. Bernardi Claraevallensis, *In Cantica canticorum*, Sermo XXI: *Avarus terrena esurit ut mendicus; fidelis contemnit ut dominus*.

împotrivă dzice: „Cine postitoriu va fi va adaoge viiață" (gl. 37, sh. 34).

44. *Pre mulți audzind că cu avuțiia raiul moșie au cumpărat, cu aceasta pricină avuțiia nu iubi, căci celor mai mulți iadul le-au cîștigat*

Așijderea pre mulți, că cu avuțiia a ceriului împărăție au cumpărat vădzind, întru aceasta nu te simeți; căce nu toți pre avuție a o stăpîni pot, ce pre cei mai mulți bogățiia îi robéște. Însă precum Theologul Nazienzanul grăiaște, ade-
59r gul Nazienzanul grăiaște, ade-|vărat iaste: „Scumpul sau lacomul ascunde avuțiile ca un rob, iară darnicul le cheltuiaște ca un domn". Însă aceia ce cu banii a ceriurilor împărăție ș-au agonisit întîi dară această trecătoare lume și mai vîrtos de sine s-au lepădat și cu milosteniia împreună, toate alalte au urmat bunătăți, după dumnădzăiasca învățătură: „Cine va să vie după mine să se leapede de sine" [*Mt.* 16, 24]. „Și mai vîrtos, macar bogat, macar sărac, lui Hristos a urma cum să cade, caută" *Luca* gl. 14, sh. 26 și *Math.* gl. 10, sh. 37, 38, 39. Și adevărat dară că credincioșilor împărățiia ceriului eftină iaste; căce tîlhariul cu un cuvînt (însă plin de credință) împărăției ceriului s-au învrednicit (*Luca* gl. 23, sh. 43).

În dar ai luat, în dar să dai

Însă ție Dumnădzău milostivul și de om iubitoriul, fericire dîndu-ți și în toate îmbișugindu-te, întru acesta chip socotéște cum nu ale tale, ce ale lui sint, și nepărăsit svîntul lui nume lăudînd, în lauda numelui lui, din célea ce ț-au dat, dă. Și precum în dar ai luat, așea în dar să dai. Cătră aceasta, adevărată a lui svînta dzisă iaste: „Pentru una însutit va da" (caută *Math.* gl. 19, sh. 29 și *Marcu* gl. 10, sh. 29, 30; *Luca* gl. 18, sh. 29, 30). Încredințadză-te dară acmu, căci cînd mai mult vei da, atuncea mai mult vei agonesi. |

59v 45. *Crescîndu-ţi averile, să nu ţi se împietrească inima*

Crescîndu-ţi averile, bagă de seamă ca nu cumva să ţi se împietrească inima, ca să neglijezi a face milostenie şi să nesocoteşti pe sărac cînd îl vezi, aşa încît cele cu care ai fi putut să faci un bine sufletului tău să fie adunate spre răul şi pieirea ta. Adu-ţi aminte de pilda bogatului şi a săracului şi să nu faci ca acela, ca să nu păţeşti asemenea lui (vezi *Lc*. 16, 20). Adu-ţi aminte de tînărul acela care a venit la Domnul nostru Isus Hristos şi l-a întrebat în ce chip ar putea să moştenească împărăţia cerurilor, şi căruia i-a răspuns (după ce a aflat că păzise toate poruncile legii): „Dacă vrei să fii desăvîrşit, du-te, vinde-ţi averea şi dă-o săracilor, şi vei avea comoară în ceruri, şi vino de-mi urmează" (*Mt*. 19, 21). Iar aceluia, pentru că avea multe bunuri, i s-a părut greu cuvîntul bunului învăţător şi a plecat întristat. Socoteşte dar ca nu cumva să rămîi şi tu întristat ca acela auzind sfatul Domnului şi să nu se întîmple să învîrteşti cheia pe dos, adică, vrînd să deschizi cu bogăţia împărăţia cerurilor, să nu o închizi cumva şi să rămîi în afara porţilor fericirii.

Să nu dai nicidecum loc lăcomiei, căci ea, ca focul nu se va mai sătura

Pentru aceasta dar să nu dai loc lăcomiei, căci lăcomia, începînd să se întindă şi să se înmulţească, greu este să mai scapi de ea; după cum frumos dovedeşte Seneca:
60r „Deşi omul îmbătrînind, toate celelalte răutăţi | îmbătrînesc şi ele, lăcomia totuşi întotdeauna întinereşte"*.

46. *Lumea este o temniţă, deci pentru ce să fie iubită?***

Mai trebuie să ştii şi acestea: dacă lumea şi poftele ei te împing să le îndrăgeşti, judecă, frate, de ce şi pentru ce ar fi lumea vrednică să fie iubită? Căci şi Prorocul o numeşte „temniţă" (*Ps*. 141, 10) — şi într-adevăr aşa este — şi tot împotriva lumii învaţă Apostolul (*Io*. 2, 15): „Nu iubiţi lumea, nici cele lumeşti".

* Cp. Seneca, *Epistulae* XXIV: *tantum vitia et vitiorum ministeria senuerunt*.

** Cp. P. Berchorli, *Reductorium morale*, t. II, V, c. I: *Licet mundus videatur nutritor corporum, est tamen carcer spirituum et animarum et est locus incolatus et peregrinationis*.

59v 45. *Adăogîndu-ți-să avuțiile, inima să nu ți să împietriască*

Adăogîndu-ți-să dară avuțiile, să nu ți să cumva inema împietriască, ca milostenie a face să te lenivești și pre cel sărac vădzind să te scărăndivești și cu acélea cu carile bine sufletului a face ai putea, spre răul și spre peirea ta să le fii strîns. Adu-ți aminte de a bogatului cu a săracului pildă și nu face ca acela, ca să nu pați ca acela (caută *Luca* gl. 16, sh. 20). Adu-ți aminte de voinicul carile cătră Domnul nostru Isus Hristos veni și pentru împărățiia ceriului cum o va agonesi întrebă, căruia îi răspunsă (după ce să află toate ale legii porunci să le fie păzit): „De vei deplin a fi, du-te, vinde carile ai și dă săracilor și vei avea comoară în ceriu și vino de urmadză mie" (*Math.* gl. 19, sh. 21). Și acela căci multe moșteniri avea greu îi cuvîntul dascălului bun păru și să dusă trist. Socotéște dară să nu și tu, ca acela, de învățătura Domnului să te mîhnești și să nu cumva cheaia îndrăpt învîrtești[119], adecă vrînd a descuia cu bogățiia, să împărățiia ceriului încui și denafara porților fericirii să rămîi.

Nicecum lăcomiei loc să dai, căce ca focul nu să va sătura

Pentru aceasta dară nicecum cevași loc lăcomiei să dai căce lăcomiia a să lăți și a să înmulți începînd, de dînsa a te dezbăra anevoe iaste, pentru că frumos
60r Seneca adeveréște: „Macar că alalte răutăți, îmbă-|trînind noi, îmbătrînesc și iale, numai singură lăcomiia întineréște".

46 *Lumea temniță; și pentru ce să să iubască?*

Și cu aceasta încă a te înștiința ți să cade: că de te lumea sau poftele lumii spre îndrăgirea ei trage, socotéște frate, pentru ce și căci lumea să fie de îndrăgit sau de iubit? De vréme ce Prorocul temniță o numéște

Lumea este deci o temniță pentru om și, tot așa, trupul e o temniță pentru suflet: sărmanul om biciuiește cu amărăciunea poftelor sufletul cel nobil, căruia îi pricinuiește mare strîmtoare, amărăciune de nesuferit și cumplită, pentru care bine a zis Aristotel: „Sufletul nobil nu este în stare nici să săvîrșească, nici să sufere nedreptate"*. Iar după el adaugă Seneca: „Cel nobil nu poate să suporte ocara"**. Și pre cît este de adevărat că temnița biciuiește trupul, tot așa este și că trupul umblînd în pofte și desfrînări biciuiește sufletul și-l nimicește, căci atunci cînd trupul se află la largul lui, sufletul se găsește în strîmtoare. Pentru aceasta striga David (*Ps.* 141, 10): „Scoate, Doamne, din temniță sufletul meu!" |

60v *47. Pofta neînfrînată împinge sufletul spre moarte*

Ai mai putea pricepe că pofta neînfrînată provoacă pagubă și moarte sufletului și că, precum calul sălbatic, fără frîu, trîntește pe călăreț, așa și poftele neînfrînate împing către moarte, ceea ce se potrivește cu cuvîntul care zice: „Iată un cal galben, și cel care șade pe el se numește: moarte" (*Apoc.*, 6, 8). Calea cea largă de multe ori are ieșire strîmtă, de aceea fiecăruia i se va cere socoteală după calea pe care va umbla. Despre aceasta minunat ne învață Ecleziastul (11, 9): „Veselește-te, tinere, întru tinerețea ta, și inima ta să te bucure în zilele tinereții tale și umblă neprihănit în căile inimii tale, și după privirea ochilor tăi, dar să știi că pentru toate acestea Dumnezeu te va aduce la judecată", unde va răsplăti pe fiecare după faptele sale.

48. *Nu există fericire în lume și nici pămîntean fericit*

Așadar, nu există fericire în lume, nici cel cu ale lumii pofte nu este fericit; nu este pace pentru cel necurat și să nu duci viață comună cu el, căci „cine se va atinge de păcură se va mînji" (*Is. Sir.* 13, 1).

---

* Cp. Aristotel, *Etica Nicomahică*, IV, VII.

** Seneca, *De constantia sapientis*, III Cp. P. Berchorii, *Reductorium morale*, II, c. I (*ed. cit.*, p. 26, 8): *Testit enim Aristoteles, nobilis animus nec facere, nec pati potest injuriam. Unde et Seneca dicit quod generosus non potest contumeliam sustinere.*

[*Ps*. 141, 10] şi adevărat aşea iaste şi împotriva lumii Apostolul învaţă: „Nu iubiţi lumea, nici céle lumeşti" (*Cartea 1, Ioan* gl. 2, sh. 15). Lumea dară temniţă iaste omului, aşea trupul temniţă iaste sufletului şi pre acel blagorodnic suflet, cu amărăciunele poftelor lui, ticălosul om îl dosădéşte; căruia mare nevoe, nesuferită şi cumplită amărăciune îi aduce, de care lucru bine Aristotel au grăit: „Blagorodnicul suflet nice a face, nice a păţi strîmbătate poate". Şi după dînsul, Seneca adaoge: „Acel de bun niam dosada a suferi nu poate". Că adevărat, dară, că precum temniţa trupul oviléşte, aşea trupul în slobode voi îmblînd, sufletul lîngedzéşte şi-l prăpădéşte; căci acele trupului largi şi late, înguste şi strîmte sufletului sint. Pentru aceasta David striga: „Scoate, o, Doamne, din temniţă sufletul mieu" (*Psal*. 142, sh. 7). |

60v *47. Desfrînata voe a sufletului spre moarte răpéşte*

Încă de priceput iaste că desfrînata voe sufletului pagubă şi moarte aduce; şi ca cum cineva pre calul siriap fără zăbală ar fi, aşea neopritele pofte spre moarte răpăsc. Pentru care lucru, cuvîntul acesta s-ari potrivi: „Iată cal galbăn, şi cine şeade pre dînsul, moarte numele lui" (*Apoc*. gl. 6, sh. 8). Lata cale, strîmtă eşire are şi fietecine pre ce căi va îmbla sama i să va lua. Pentru că minunat Eclisiastul învaţă: „Veseléşte-te, voinicule, întru tineréţele tale şi în bine să fie inima ta, şi îmblă în căile inimii tale şi în privala ochilor tăi, şi să ştii că pentru toate acestea aduce-te-va Dumnădzău la giudecată" (gl. 11, sh. 9), unde fietecui după a sale va răsplăti fapte.

48. În lume fericire nu iaste, nice lumanul fericit

Nu iaste dară în lume fericire, nu iaste cel cu a lumii pofte fericit, nu iaste necuratului pace, nice cu dînşii să te obşteşti, căci: „Cine să va atinge de păcură, ima-să-va de ea" (*Eclisiiast<ic>ul* gl. 13, sh. 1).

49. *Ferice de cel care nu s-a amestecat cu lumea*

O, norocos este cel care nu s-a amestecat cu lumea și „fericit omul care n-a umblat după sfatul necredincioșilor" (*Ps.* 1, 1). O, norocos cel care „nu este din lume" (*Io.* 17, 14) și mai fericiți sînt decît fericiții lumii cei care au murit neprihăniți. Căci viii care
61r trăiesc cu trupul, cu sufletul sînt morți|, iar drepții, murind cu trupul, sufletul lor moștenește viața veșnică. De aceea socotește-te mort cît ești viu și viu cînd mori, și atunci abia să te fericești pe deplin.

50. *Omul drept nu se va clinti, orice i s-ar întîmpla*

Mulți bărbați minunați, mulți slăviți și mulți fericiți au fost în lume și se află și acum, care, datorită faptelor lor bune, sînt întemeiați ca niște munți tari, ca o zidire a Domnului și sînt înrădăcinați ca cedrii Libanului și nu s-au clintit nici de furtuna cea mare, nici de viforul cel puternic. Mărturisește Înțeleptul: „Nu se va întrista omul cel drept orice i s-ar întîmpla" (*Prov.* 12, 21). Aceștia, ca niște diamante tari și strălucitoare, nu s-au vătămat nicicum de nimic și nu s-au sfărîmat, căci avînd desăvîrșita dragoste a lui Dumnezeu, zic: „M-au lovit și nu m-a durut, și m-au ocărît, iar eu n-am știut" (*Prov.* 23, 35).

51. *Lepădîndu-te de lume, vei dobîndi pecetea fericirii*

De te vei asemăna acestora, de vei urma pașii lor și te vei lepăda de lumea aceasta, să știi bine că vei primi pecetea fericirii, pentru că însuși Dumnezeu îți dovedește aceasta, zicînd: „Fericiți voi, care flămînziți acum, căci vă veți sătura! Fericiți cei care plîngeți acum, că veți rîde! Fericiți veți fi cînd vă vor
61v ocărî și vă vor prigoni și vor| lepăda numele vostru ca rău din cauza Fiului omului!" (*Lc.* 6, 20, 21, 22). Căci iarăși zice: „Cel ce și-a găsit sufletul îl va pierde, și cine și-a pierdut sufletul său pentru mine îl va găsi" (*Mt.* 10, 39); și încă zice: „Cine vrea să vină după mine să se lepede de sine și să-și ia crucea lui și să-mi urmeze" (*Mt.* 16, 24), adică va lua putere și tărie

49. *Fericit carele cu lumea nu s-au amestecat*

O, fericit carele cu lumea amestecare n-au avut! și „Fericit bărbatul carele nu îmblă în sfatul necuraților!" (*Psal.* 1, sh. 1). O, fericit carele nu iaste cu lumea! Că dzice Domnul: „Eu v-am ales pre voi din lume" (*Ioan* gl. 16, sh. 19). Și decît ale lumii fericiri,
61r mai fericiți sint morții cei curați, că vii trăesc cu trupul și sint morți | cu sufletul; iară curații, cu trupul murind, sufletul viiață vécinică le agoniséște. Pentru aceasta te socotéște că, cînd viu ești, să fii ca mortul, ca cînd vii muri să înviedzi, și atuncea deplin să te fericești.

50. *Dreptul nu să va clăti de orice i s-ar tîmpla*

Mulți minunați, mulți slăviți, mulți fericiți au vinit, și acmu sint în lume carii din bunele sale fapte, ca niște munți tari întemeiați pre carii a Domnului urdzire iaste și ca chedrii Livanului înrădăcinați, carii de fortuna și vivorul cît de mare nu s-au clătit. Mărturiséște Înțeleptul: „Nu va întrista pe dreptul orice i s-ari întîmpla" (*Pilde* gl. 12, sh. 21). Aceștia, ca niște vîrtoase și luminoase diamanturi, nicicum de ceva s-au betejit sau s-au rojdit; căci dumnădzăiasca deplină dragoste avînd, dzic: „Lovîră-mă, și nu m-au durut; traseră-mă, și n-am simțit" (*Pilde* gl. 23, sh. 35).

51. *De lume lepădîndu-te, titul fericirii vei agonisi*

Acestora dară de te vei asămăna și cărărilor lor de vii urma și de lume de aceasta de te vei lepăda, bine să știi că titolul fericirii vii agonisi. Că singur Dumnădzău adeveréște: „Fericiți, săracilor, căci a voastră iaste împărățiia ceriului! Fericiți carii acmu flămîndziți, că vă veți sătura! Fericiți carii acmu plîngeți, căci viți rîde! Fericiți viți fi cînd vor urî pre voi oamenii și
61v cînd vor izgoni pre voi| și vă vor ocărî și vor lepăda numele vostru ca pre rău, pentru numele fiiului omenesc!" (*Math.* gl. 6, sh. 20, 21, 22). Că iarăși dzice: „Cine au aflat sufletul său piiarde-l-va pre dînsul, și cine ș-ari fi pierdut sufletul său pentru mine afla-l-va pre dînsul" (*Math.* gl. 10, sh. 39). Și încă

împotriva oricărei meşteşugiri a Diavolului. Pentru că, zice Domnul, şi adevărat zice: „Iată că v-am dat vouă putere să călcaţi peste şerpi şi scorpioni şi peste toată puterea vrăjmaşului, şi nimic nu vă va vătăma" (*Lc.* 10, 18). Şi acestea pentru că sînteţi ajutaţi de cine? de dragostea desăvîrşită; „pentru că dragostea desăvîrşită alungă frica" (*I Io.* 4, 18), dovadă cei care n-au luat în seamă nici focul, nici fiarele, nici bătăile şi nici alte cazne, avînd această socoteală şi această întreagă nădejde că: „Cei ce seamănă cu lacrimi, întru veselie vor secera" (*Ps.* 125, 5). Credinţa „calcă peste leu şi peste balaur" [*Ps.* 90, 13]; prin credinţă „ne întăreşte duhul împotriva slăbiciunilor noastre" (*Rom.* 8, 26). „Credinţa aduce dragoste: dragostea toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă"
62r (*I Cor.* 13, 7); credinţa crede acel cuvînt | că „puterea lui Dumnezeu întru neputinţă se săvîrşeşte" (*II Cor.* 12, 9); credinţa zice: „Cinstită este înaintea lui Dumnezeu moartea cuvioşilor lui" (*Ps.* 115, 5); credinţa se teme „nu de acela care ucide trupul, ci de acela care ucide sufletul" (*Mt.* 10, 28); credinţa numai de Dumnezeu se teme, căci numai el singur poate să ucidă şi sufletul şi trupul, precum zice Iezechiel (13, 19): „Ucide sufletul nemuritor şi învie pe cei ce mor". Credinţa face ca, pe cît se chinuieşte cineva mai mult, pe atît să se întărească mai mult, lucru care frumos îl dovedeşte marele Augustin: „Cum este tocila pentru fier, cuptorul pentru aur, biciul pentru cal, aşa sînt şi necazurile pentru omul drept"*. Aceştia, prin credinţă fiind mistuiţi de dragoste, îşi zic lor înşişi: „Sufere ca un bun oştean al lui Hristos" (*II Tim.* 2, 3). Aceştia zic sufletului lor: „Mută-te în munţi, ca pasărea, că păcătoşii au întins arcul" (*Ps.* 10, 2). Aceştia îşi aduc aminte pururea de acel cuvînt: „O, moarte, cît de amară este pomenirea ta pentru cel necredincios; şi, dimpotrivă, omul drept nădăjduieşte în moartea sa" (*Înţ.* [*Is. Sir.*], 41, 1—4). Aceştia se laudă cu cuvîntul: „Fericit este omul care rabdă ispita,

* Cp. S. Augustini, *De diversis quaestionibus*, LXXXII.

dzice: „Cine va să vie după mine să să lépede de sine şi, luînd crucea sa, să vie după mine" [*Mt.* 16, 24], adecă vîrtutea, putérea, spre toată a Diiavolului iscuşenie. Că dzice Domnul şi adevărat dzice: „Iată că v-am dat voaă putére a călca asupra şerpilor şi a scorpiilor şi preste toată putérea nepriiatinului şi nemică va strica" (*Luca* gl. 10, sh. 19). Şi aceasta împreună cu ce? Cu dragostea cea adevărată însoţită a fi, că: „Deplina dragoste afară scoate frica" (*Ioan*, *Cartea 1* gl. 4 , sh. 18). Carii nici foc, nici fier, nici toiag, nici altăceva de pediapsă cinie în samă băgară şi cu această socotială şi cu această întriagă nedéjde, că: „carii în lacrămi vor sămăna în veselie vor săcera" (*Psal.* 125, sh. 5). Credinţa „leul şi zmăul calcă" [*Ps.* 90, 13], prin credinţă „duhul întăréşte slăbiciunile noastre" (*Romani* gl. 8, sh. 25). „Credinţa aduce dragoste, dragostea créde, toate nedejduiaşte, toate sufere" (*Cartea 1*, *Corint*
2r gl. 13, sh. 7). „Credinţa cuvîntului aceluia créde, că|vîrtutea în slăbiciune să plinéşte" (*Cartea a 2-a*, *Corint.* gl. 12, sh. 9). Credinţa dzice: „Cinstită-i moartea preacuvioşilor săi înnaintea féţii Domnului" (*Psal.* 115, sh. 5). Credinţa, de cela ce sufletul, nu de cela ce trupul ucide să téme [*Mt.* 10, 28]; credinţa numai de Dumnădzău să téme; căci acela şi trupul, şi sufletul a omorî poate, precum dzice Iezechiil: „Ucide sufletele carele nu mor şi învie pre ceia carii nu trăesc" (gl. 13, sh. 19). Credinţa aceasta face ca, cu cît s-ari pedepsi mai mult, cu atîta să întăréşte mai mult. Pentru că frumos svîntul arată Avgustin: „Cutea fierului, cuptoriul aurului, biciul calului, într-acesta chip sint nevoile dreptului". Aceştea prin credinţă, de dragoste aţîţaţi, fiind singuri şie îşi dzic: „Nevoéşte ca un bun al lui Hristos oştian" (*Cătră Timoth*, *Cartea 2* gl. 2, sh. 3). Aceştia sufletelor sale dzic: „Sai prin munţi ca pasirile, căci păcătoşii întinseră arc" (*Psal.* 10, sh. 2). Aceştia cuvîntul acela pomenesc: „O, moarte! cît de amară iaste pomenirea ta omului nedrept! Împotrivă, nedejduiaşte-se dreptul în moartea sa" (*Înţelept.* gl. 3 [41], sh. 4 [1—2]). Aceştia cuvîntului aceluia să simeţesc: „Fericit omul carile sufere ispitele, căci cînd să va

căci cînd va fi judecat va lua cununa vieţii, pe care a făgăduit-o Dumnezeu celor ce îl iubesc" (*Iac.* 1, 12).|

62v ## 52. *Deprinzîndu-te cu poftele lumeşti, poruncile lui Dumnezeu îţi vor părea grele*

Dar mai ales aceasta trebuie să ştii, că sărmanul om, deprinzîndu-se cu poftele josnice şi uricioase ale lumii şi cu necuviincioasele dezmierdări, toate cîte sînt spre folosul sufletului i se par apăsătoare şi aspre, iar sfintele porunci ale lui Dumnezeu îi e scîrbă nu numai a le împlini, ci şi a le auzi. El nici nu-şi aminteşte de adevăratul cuvînt al Domnului acolo unde zice: „Luaţi jugul meu asupra voastră şi învăţaţi de la mine, căci blînd sînt şi smerit cu inima şi veţi afla odihna sufletelor voastre; căci jugul meu este bun şi povara mea uşoară" (*Mt.* 11, 29—30). Şi într-adevăr, nimic nu poate fi mai uşor şi mai neted decît poruncile lui Dumnezeu, şi nici mai de folos şi mai de preţ decît a umbla cineva în legea Domnului şi Dumnezeului nostru. Dar pentru că poruncile lui ar fi grele, iar ale lumii uşoare, oare cei ce slujesc lui Dumnezeu vor fi nefericiţi, iar cei ce slujesc lumii fericiţi? Nu, să nu fie! Pentru că bine zice dumnezeiescul Augustin: „Vai de fericirile veacului acestuia! Vai o dată, vai de două ori şi iarăşi vai!" Aşa să ştii dar că dragostea desăvîrşită către Dumnezeu biruieşte toate asprimile şi greutăţile lumii; şi, ca să spun într-un cuvînt, „Dragostea le biruieşte pe toate" (*I Cor.* 13).|

63r ## 53. *Celui ce are adevărată dragoste de Dumnezeu i se dăruieşte orice doreşte*

Aminteşte-ţi de adevărata şi desăvîrşita dragoste către Dumnezeu şi ia aminte la măreţele minuni pe care le-a arătat şi le-a făcut cu sfinţii care-l iubesc: Mai întîi, dreptul Noe şi cu familia lui, care, în potopul obştesc al întregii lumi, a plutit cu corabia pe apele ce acoperiseră vîrfurile tuturor munţilor şi a fost păzit de urgia revărsată de Dumnezeu întreg şi nevătămat, pentru a doua creare a neamului omenesc. Apoi dreptul Avram, a cărui seminţie s-a înmulţit ca nenumăratele stele ale cerului (vezi *Gn.* 15, 5); Moise, care s-a împo-

întreba, lua-va corona vieții carea au giuruit Dumnădzău celora ce-l iubăsc“ (*Iacov* gl. 1, sh. 12). |

62v **52.** *Cu poftele lumești deprindzindu-te, dumnădzăeștile porunci gréle îți vor părea*

Însă aceasta foarte bine a cunoaște îți trebue; că omul, săracul, în bezcisnice și de ocară vrédnice ale lumii pofte și fără ispravă dezmierdări deprindzindu-se, toate oricîte spre a sufletului fericință sint gréle și aspre i să arată; și svintele dumnădzăești porunci nu numai a le face, ce și a le audzi cu urît îi pare. Nici de a Domnului adevărat cuvînt aminte își aduce, unde dzice: „Luați giugul mieu asupra voastră și învățați-vă de la mine; căci blînd sint și umilit cu inima și viți afla odihnă sufletelor voastre; că giugul mieu néted iaste și sarcina mea ușoară“ (*Math.* gl. 11, sh. 29, 30). Însă adevărat că ceva mai ușor și mai néted decît dumnădzăeștile porunci a fi nu poate; sau ceva mai de folos sau mai de triabă decît în légea Domnului-Dumnădzăului nostru a îmbla, a să afla, nu poate; că de vréme ce ale lui gréle sau ale lumii ușoare și de vor cei ce lui slujesc nenărociți fi, au cei ce lumii slujesc fericiți vor fi? Ba! aceasta nu dea Dumnădzău! Pentru că bine svîntul Avgustin dzice: „Vai fericirii veacului acestuia! Vai odată! Vai de a doa oară! Și vai iarăși!“ Însă aceasta să știi, căci deplina cătră Dumnădzău dragoste împotriva a toată asprimea și greutatea lumască biruiaște și — ca cu un cuvînt să dzic — „pre toate biruiaște dragostea“ [*1 Cor.* 13] |.

63r **53.** *Adevărata cătră Dumnădzău dragoste, orice poftéște i să dăruiaște*

Pentru adevărata și deplina cătră Dumnădzău dragoste pomenéște și adu-ți aminte pentru minunatele a lui Dumnădzău minuni, carile cu cei ce-l iubăsc, svinții săi, au lucrat ș-au arătat. Întîiu Noe, dreptul și cu familiia lui, din a toată lumea potop, prin vărsate preste vîrvul munților ape, cu corabiia a vînsli și din răvărsata dumnădzăiasca urgie, întreg și nebetejit spre a oamenilor de a doa oară înnoire a scăpa. Apoi dară lui Avraam semințiia, ca stélele ceriului, nenu-

trivit faraonului și a eliberat din mîinile lui poporul izraelit, trecînd ca pe uscat prin Marea Roșie, și toate celelalte înfricoșătoare minuni ale lui (vezi *Ex.* 3, 10; 5, 1; 6, 11; 7, 8 etc.; 14, 22); după acestea, tot Moise, pe munte, nu a mîncat și nu a băut patruzeci de zile și patruzeci de nopți (*Ex.* 24, 18); tot așa, poporul izraelit în deșert, pe care, după ce l-a și scos din Egipt cu mari minuni, l-a hrănit cu mană și cu hrană cerească patruzeci de ani, fără să-i lipsească nimic (*Ex.* 16, 4 și *Num.* 11, 31); Ilie, pe care l-a hrănit corbul în pustie cu pîine și cu carne (*III Împ.* 17, 6) și celelalte minuni care s-au făcut prin el, adică să se urce la cer
63v cu carul de foc (*IV Împ.*| 2, 11), să învieze pe copilul mort al văduvei (*III Împ.* 17, 22), sau cînd a zis celor cincizeci pe care i-a trimis la dînsul împăratul Ohozia al Samariei împreună cu căpetenia lor: „Dacă sînt omul lui Dumnezeu, să se pogoare foc din cer și să te înghită pe tine și pe cei ce sînt cu tine", iar focul s-a pogorît din cer și i-a înghițit (*IV Împ.* 1, 10). Vei mai găsi că și ucenicul său Elizeu prorocul a făcut isprăvi îndoite; Daniil, pe care l-au aruncat în groapa leilor flămînziți, dar a fost păzit nevătămat de dinții fiarelor, și îngerul lui Dumnezeu, care l-a răpit pe Avacum din Iudeea, aducîndu-l într-o clipită în Babilon, ca să hrănească cu mîncăruri pe Daniil acolo unde era ținut (*Vil și balaurul* 1, 37; *Dan.* 6, 16 și 22); cei trei tineri, Anania, Azaria și Misail, cei numiți în limba caldeică Sedrah, Misah și Avdenago, care, fiind aruncați în cuptorul de foc din porunca împăratului Nabucodonosor, s-au arătat cu totul nevătămați (*Dan.* 3, 21); prorocul Iona, care a rămas nemistuit în pîntecele chitului trei zile și iarăși a fost azvîrlit întreg pe uscat (*Iona* 12, 11). Dar la ce să ți le mai pomenesc pe toate aici, cînd e plină *Sfînta Scriptură* de acestea, căci sînt nenumărate ca număr și de nemăsurat ca mărime toate cîte le-a făcut Dumnezeu cu cuvioșii săi.

64r Dar și în sfîntul *Nou Testament* vei găsi| nenumărate ca acestea, cărora însuși domnul și mîntuitorul nostru Isus Hristos făcîndu-le începutul, a dat lumină orbilor, auz surzilor, grai muților, mers drept șchio-

mărat s-au înmulţit (caută *Naşterea* gl. 15, sh. 5).
Moisei, împotriva lui Faraon a sta şi izrailitinescul
niam din mîna lui a scoate şi prin Marea Roşie ca pre
uscat a-l tréce şi alalte mari minunate minuni (caută
Ishod gl. 3, sh. 10; şi gl. 5, sh. 1; şi gl. 6, sh. 11;
gl. 7, sh. 8 i proci şi gl. 14, sh. 22). După aceasta
Moisei în munte 40 de dzile şi 40 de nopţi a nu mînca
şi a nu bea (*Ishod* gl. 24, sh. 18). Aşijderea izrailti-
nescul nărod în pustiiu (după ce cu mari minuni din
Eghipet i-au scos) 40 de ani cu mannă şi cu bucate
cereşti i-au hrănit (*Ishod.* gl. 16, sh. 4, şi *Numări*
gl. 11, sh. 31), nici altăceva i-au lipsit. Pre Ilie în
pustie corbul cu pîine şi cu carne l-au hrănit (*Împărăţ.
3* gl. 17, sh. 6) şi alalte cu dînsul lucrate ciudése,
63v cu carul în ceriu a să sui (*Împărăţiia 4* | gl. 2, sh. 11);
pre un copil mort a înviia (*Împărăţ. 3* gl. 17, sh. 22)
şi cătră dînsul cei trimişi de Ohozi, împăratul Samariei,
50 cu nacealnicul lor, dzise: „De sint omul lui Dum-
nădzău, pogoară-să foc din ceriu şi să te înghiţe pre
tine şi cei ce-s cu tine", şi aşea foc din ceriu s-au pogo-
rît şi i-au înghiţit (*Împărăţ. 4* gl. 1, sh. 10). Aşijderea
îndoite sint ale ucenicului său, a lui Ielesei. Pre
Daniil în groapa leilor, de flămînde a jigăniilor fălci,
nebetejit l-au ferit, şi îngerul Domnului de la Iudea
pre Avvacum la Vavilon în clipala ochiului aducînd;
şi pre Daniil cu linte a hrăni (caută în cartea unde
scrie *Pentru Vil şi pentru Zmău* gl. 1, sh. 37 şi *Daniil*
gl. 6, sh. 16 şi 22). Cei trei prunci, Ananiia, Azariia
şi Misail, carii cu limba haldeiască Sădrah, Misah şi
Avdenago să numiia, cu ai lui Navăhodonosor poruncă
în cuptoriu aruncaţi, nepîrjoliţi s-au arătat (*Daniil*
gl. 3, sh. 21). Prooro<cul> *Iona* în pîntecele chitului 3
dzile némistuit şi iarăşi sănătos la uscat l-au lepădat
(*Iona* gl. 2, sh. 11). Şi încă ce să-ţi mai pomenesc eu,
căci *Sfintele Scripturi* de acéstea sint pline, căci ne-
numărate de multe şi nemăsurate de mari cu precu-
vioşii săi Dumnădzău au făcut.

64r Şi încă în sfîntul *Nou Testament*, ca acéstea | fără
număr vii afla, începătură singur domnul şi mîntuito-
riul nostru Isus Hristos făcînd: orbii a lumina, surdzii

pilor, sănătate celor bolnavi și viață morților. Iar după el, în chip separat, sfinții și credincioșii săi urmași și robi, arătînd felurite minuni și fiind păziți prin credință de orice primejdie, el i-a eliberat din temnițele încuiate, nestricînd pecețile, într-un chip necunoscut minții oamenilor (*Fap*. 5, 18); pe de trei ori fericitul Apostol Pavel, Dumnezeu dăruindu-i viață — lui și tuturor celor ce pluteau împreună cu el — l-a mîntuit în insula Melita din sălbaticele valuri ale mării, și acolo, mușcîndu-l vipera veninoasă, nu i-a făcut nici un rău (*Fap*. 28, 4—5); pe Macarie Egipteanul îl slujeau în deșert doi pui de lei (vezi *Sinaxarul celor trei sfinți pustnici Sergius, Regius și Theofil*, care umblînd în Răsărit prin atîtea locuri pline de fiare veninoase și nespus de cumplite, s-au înapoiat nevătămați la Ierusalim)*. De asemenea: patriarhii, mitropoliții, episcopii, sfinții săi Vasile, Grigore, Ioan Gură-de-Aur și alții, precum Nicolae, Spiridon și sfinții cei fără de arginți Pantelimon, Cosma și Damian, care multe, slăvite și vrednice de laudă minuni au
64v izbutit să facă. La fel,| sfinții mucenici și sfintele mucenice. Dar ce să mai zic despre întru tot lăudații stîlpnici, care au răbdat și au suferit frigul iernii și arșița verii în toate zilele vieții lor, și vara îi răcorea zefirul credinței, iar iarna îmbrăcau hainele dragostei către Dumnezeu. O, dar fericită dragoste către Dumnezeu, care cu piciorul gol calcă săbiile ascuțite! Dar cu acești mai sus pomeniți, cu toți trăia laolaltă cumpătarea și, precum zice Apostolul: „Mai presus de toate este necesară înfrînarea“ (*I Tim*. 1, 8).

54. *Omul este împărat peste toate lucrurile lumii, dar acestea toate i-au fost date numai în păstrare*

Numai că pe lîngă acestea, precum ușor poți cunoaște și înțelege, atotputernicul Dumnezeu, creatorul și izvoditorul omului, al lumii și al tuturor celor văzute și nevăzute, deși te-a lăsat stăpînitor și suveran independent și fără nici o stavilă peste toată această lume

---

* Dosoftei mitropolitul, *Viiața și petrécerea svinților*, I, Iași, 1682, f. 78v —84r.

â audzi, muţii a grăi, şchiopii a îmbla drept, bolnavii
a-i tămădui şi morţii a înviia; şi ales după dînsul,
sfintele şi credincioasele sale următoare slugi, de toti
féliuri de minuni arătînd şi prin credinţe de toată
primejdie păziţi a fi, din temniţe încuiată şi nestricată
pecétea cu neştiută socotială a-i scoate (*Fapte* gl. 5,
sh. 18). Pre Pavel, de trei ori fericitul, din valurile
mării şi lui şi tuturor corăbiiarilor viiaţă dăruind, la
ostrovul Milita l-au mîntuit, şi acolo veninoasa, muş-
cîndu-l, vipere, cevaşi macar nu l-a dodeit (*Faptele
Apost.* gl. 28, sh. 4, 5). Lui Macarie Eghipteanul, în
pustie, 2 pui de leu îi slujiia (caută la *Prologul a trei
sfinţi Sirghie, Righin şi Theofil*[120], carii prin atîtea
multe şi cumplite ale părţii Răsăritului jigănii
atîta loc au îmblat şi fără smintială s-au întors la
Ierusalim, meseta...). Aşijderea pentru patriiarşi, mitro-
poliţi, episcopi, ai săi sfinţi Vasilie, Grigorie, Ioan
Zlataust şi alalţi, precum s<vé>tii Nicolaiu, Spiridon
şi bezsrebărnicii Panteleimon, Cozma, Damianos, carii
64v slăvite şi de laudă vrédnice au lucrat minuni. | Aşij-
derea sfinţii lui mucenici şi muceniţe. Dar pentru de
tot lăudaţii stîlpnici, carii iarna frigul, vara pripăcul
în toate dzilele vieţii lor au purtat şi au răbdat; vara
dară vîntul credinţii aburîndu-le şi iarna a dragostii
către Dumnădzău veşminte îmbrăcînd[121]. O, fericita
dară către Dumnădzău dragoste, că cu golul picior
ascuţitele calcă simcéle; însă cu aceşti mai sus pomeniţi,
cu toţii împreună curăţiia îmbla, că precum dzice
Apostolul: „Curăţiia spre toate iaste lesne" (*Cartea 1,
Timoth.* gl. 1, sh. 8)[122].

54. *Omul, împărat peste toate lucrurile lumii, însă toate în chip de zălog îi sînt date*

Însă către aceasta, precum fietecine a cunoaşte şi a pricépe poate, că Dumnădzău atotputérnicul, a omului, a lumii şi a tuturor vădzutelor izvoditoriu şi făcătoriu, măcară că în toată lumea aceasta şi întru toate plinirile ei stăpînitoriu (şi cu slobodă voe stăpînitoriu), şi în nemică oprit ti-au lăsat, şi ca pre un împărat a tuturor pămînteştilor ti-au aşedzat, precum

și peste cuprinsul ei și te-a așezat ca pe un împărat al tuturor celor pămîntești — precum mărturisește: „L-ai așezat peste lucrurile făcute de mîinile tale, toate le-ai supus sub picioarele lui" (*Ps*. 8, 7—8) — totuși să nu te lauzi cu acestea și să nu te mîndrești, căci precum a arătat și Ecleziasticul, „Împotriva binelui este răul*, și împotriva vieții este moartea", (*Is. Sir*. 33, 15). Cu alte cuvinte, dacă te vei folosi
65r bine de frumusețile | lumii, vei avea bine, căci împreună cu binele se află răul, de aceea, precum spune Domnul, „sau faceți pomul putred, și roada lui va fi putredă, sau faceți pomul bun, și roada lui va fi bună" (*Mt*. 12, 33) și, mai departe, spune iarăși: „Omul cel bun din comoara bună a inimii sale scoate cele bune, iar cel rău din comoara cea rea scoate cele rele" (*Mt*. 12, 35). Socotește dar că după viață vine moartea, după cum mărturisește Apostolul: „Trecători sîntem pe pămînt" (*Evr*. 11, 13; *Filip*. 3, 20; *I Pt*. 2, 11). „Căci nu avem cetate statornică, ci sîntem în căutarea celei viitoare" (*Evr*. 13, 14).

Nici să nădăjduiești în împrejurările lumii; căci căutînd un timp mai bun nu-l vei găsi în lume, fiindcă cele ce stau acum în picioare erau foarte risipite pentru cei dinaintea noastră, iar cele care odinioară stăteau în picioare acum sînt iarăși sfărîmate, precum a arătat și a zis Eclesiastul (1, 9): „Ce este ceea ce a fost? Aceea ce va fi. Și ce este ceea ce s-a făcut? Aceea ce se va face." Iar dacă vei cerceta istoriile vechi, ai să vezi ce fel de împărății, cetăți, orașe, țarini, vii și grădini erau odinioară, cărora nu li se mai cunosc acum nici temeliile; și cîte împărății și orașe care se află acum în lume vestite și cunoscute, înainte nu erau nici
65v măcar | sate și nici oameni nu locuiau acolo. Să-ți amintesc cîteva din cele vechi: unde este marele oraș Ninive? (vezi *Gn*. 10, 11 și *Iona* 3, 3); unde este Babilonul, ale cărui ziduri aveau o lungime de 60 de mile și o înălțime de 50 de coți, iar peste grosimea lor umblau carele (vezi *Istoria isprăvilor Persiei*, Cartea a XII-a,

---

* τὸ καλόν = „binele"(eroare).

mărturiséşte: „Pusu-l-ai spre lucrul mînulor tale, toate i-ai suppus supt picioarele lui" i proci (*Psal.* 8, sh. 7, 8), cu aceasta dară nu te îmfla, nici te simeţi că, precum Ecclisiastul au cunoscut, împotriva binelui, rău iaste şi împotriva vieţii, moarte (gl. 33, sh. 15).
65r Adecă cu ale sale bine slujindu-te | podoabe, bine-ţi va fi, căci împreună cu binele, răul să poartă. Deci, precum dzice Domnul: „Sau faceţi pomul bun şi poama lui bună, sau faceţi pomul rău şi poama lui rea" (*Math.* gl. 12, sh. 33) [123]. Şi mai gios iarăşi acolo dzice: „Bunul om, din bunul vistieariu al inimii sale, bune scoate; şi răul om, din răul vistieariu, réle" (*Math.* gl. 12, sh. 35). Socotéşte dară că după viiaţă moartea aliargă, căci precum Apostolul mărturiséşte: „Nemérnici sintem pre pămînt" (*Evrei* gl. 11, sh. 13; *Filip* gl. 3, sh. 20; *Petru, Cartea 1* gl. 2, sh. 11). Nici avem cetate rămîitoare, ce fiitoare să cercăm (*Evrei* gl. 13, sh. 14).

Nici pentru céle împregiurul stările lumii să te nedejdueşti, nici cercînd a lumii vremea cea mai bună vei afla, căci acestea carile acmu sint la alţii era răzsipite, şi carile odănăoară au fost, iară acmu sint sfărîmate, pentru că au Eclisiastul cunoscut şi dzice: „Ce iaste cela ce au fost? Acela ce iaste să fie. Ce iaste cela ce s-au făcut? Iaste cela ce-i să să facă" (gl. 1, sh. 9). Şi mai vîrtos, de vii vechile istorii ispiti, acolo să vedzi odănăoară ce împărăţii, ce cetăţi, ce tîrguri, ce sate, ce vii, ce grădini au fost, de carile acmu mai nici temeliile nu să cunosc; şi carile acmu vestite şi
65v lumii ştiute să află cetăţi şi împărăţii, pre|atuncea nici sate era, nici oameni pre acélea locuri lăcuia; şi din céle vechi cîteva să-ţi pomenesc? Unde iaste Ninevi, cetatea cea prea mare? (caută *Naşterea* gl. 10, sh. 11, [şi *Iona* 3,3]). Unde iaste Vavilonul carile 60 de mile împregiurarea zidiului era şi 50 de coţi teslăreşti înălţimea, şi pre grosimea lui carăle îmbla? (caută *Istorie în lucrurile persieşti*, Cartea 12, unde pentru chipul Vavilonului scrie)[124]. Unde iaste grădina cea în slavă făcută a Vavilonului, carea din céle 7 minuni a lumii una era, carea „Raiul spîndzurat" să chema? (caută iarăşi

acolo unde menţionează forma Babilonului)*; unde este grădina aceea a Babilonului, clădită deasupra pămîntului, şi care se număra printre cele şapte minuni ale lumii, fiind numită „raiul suspendat" (vezi, de asemenea, *Istoria perşilor*, Cartea a XII-a)? unde este Troia, care, în imensitatea ei, se zice că se întindea pe o lăţime de 300 de mile, din ale cărei temelii acum nu se mai cunoaşte decît un semn ici-colo, care mai arată că a existat? şi multe altele, pe care, ca să nu mai întind vorba, nu le mai menţionez? Despre acestea şi despre lucrurile lumii frumos zice Iov (14, 2): „Ca o floare care a înflorit a trecut, ca umbra care fuge şi nu rămîne pe loc". Aşa sînt deci toate împrejurările lumii.

Pe toate le-ai dobîndit, dacă ai dobîndit cele cereşti

Tu însă, dacă vrei să moşteneşti acestea în tihnă şi aşa cum trebuie, „caută mai întîi împărăţia cerurilor, şi ţi se vor da şi celelalte" (*Mt.* 6, 33). |

66r 55. *Dulceaţa lumii este otrava sufletului*

Dar se cuvine să ştii că dulceaţa acestei lumi este otrava sufletului, cu alte cuvinte, că tot ceea ce este după voia lumii este păcat, precum zice Augustin: „Păcatul într-atît este de liber şi voluntar, adică dorit, încît de n-ar fi fost liber şi voluntar n-ar fi fost păcat"**; el îndulceşte trupul şi otrăveşte sufletul. Pentru care se spune: „Şi era în gura mea dulce ca mierea, şi după ce l-am mîncat amărîtu-sa pîntecele meu" (*Apoc.* 10, 10).

56. *Nu gîndi că vei lega vreodată adevărată prietenie cu lumea*

Să nu socoteşti că vei avea vreodată adevărată prietenie cu lumea sau că o vei moşteni pe veci. Că deşi cele ce ţi le aduce vremea ţi se par că vin spre folosul tău, să ştii că cu cît sînt mai după voia ta, cu atît mai mult te robeşte şi te subjugă lumea sub stăpî-

---

* Pietro Bizzari, *Persicarum rerum historia*, lib. XII, Antverpiae, 1583.

** S. Augustini, *De vera religione*, XIV: *Omne peccatum adeo est voluntarium, quod si non sit voluntarium, non est peccatum.*

Istoriia persilor, Cartea 12). Unde iaste Troada, carea în lărgime 300 de mile dzice să fie cuprindzind, ai căriia acmu de-abiia cii şi colea cîte ceva din temelie precît să fie fost să cunoaşte?[125] şi alte multe carile, pentru lungimea, nu le mai însămnedz. Pentru aceasta şi pentru ale lumii lucruri, frumos dzice Iov: „Ca floarea iase şi ca umbra fuge şi nici dănăoară într-acea stare rămîne" (gl. 14, sh. 2). Aşea, dară, toate ţircumstanţiile, adecă împregiurstările ale lumii, sint.

Agonisit-ai toate dacă ai agonisit céle cereşti

Însă tu acéstea de le vei ca cu odihnă şi cum să cade a le moştini vrea, întîiu împărăţiia lui Dumnădzău cére, şi cu acéia împreună ţi să vor da alalte (*Math.* gl. 6, sh. 33).|

66r 55. *Dulceaţa lumii, otrava sufletului*

Mai vîrtos dară a şti ţi să cade că otrava sufletului dulceaţa lumii aceştiia iaste, adecă în voia sa iaste, păcat iaste, precum Avgustin dzice: „Păcatul atîta iaste slobod în voe, adecă poftitoriu, că de n-ar fi slobod în voe, n-ar fi păcat, carile trupul îndulcéşte şi sufletul otrăvéşte". Pentru carele să dzice: „Făcu-tu-s-au gura mea ca miiarea de dulce, şi dacă am mîncat, amărîtu-s-au în pîntecele mieu" (*Apocal.* gl. 10, sh. 10).

56. *Cu lumea precum vreodată adevărat prieteşug vei lega, nu gîndi*

Vreodată că cu lumea te vei în adevărata lega prietenie sau vécinic ei moştenitoriu că te vei face, nu gîndi, căci cînd prin a vremilor tîmplări precum ceva spre folos a fi ţi să pare, aceasta să ştii că cu cît mai mult îţi slujéşte, cu atîta mai vîrtos te liagă şi supt a ei te suppune stăpînire, pentru că dzice Seneca: „Cu cît ni-am suit la suiş, cu atîta ni-am suit la frică".

nirea ei; pentru care zice Seneca: „Cu cît ne-am urcat mai sus, cu atît ne-am urcat spre teamă"*. Pentru aceasta, dar, cu cît este mai fericită viața lumească, cu atît este mai primejdioasă, precum mărturisește iarăși și despre aceasta Seneca: „Lucru fără de odihnă este fericirea, deoarece îi îndeamnă pe unii spre trufie, iar pe alții spre desfrînare, pe unii îi umflă, iar pe alții îi înmoaie și pe toți îi sfîrșește"**. Așadar, într-o astfel de stare îl aduce pe om dragostea fericirii lumești și blîndețea pe care o arată lumea față de el. |

66v *57. Lumea este maica răutății și gazda tîlharilor*

Să știi dar bine că pentru lume zice Ieremia (7, 11): „Oare casa mea este peșteră de tîlhari?" Într-adevăr, tîlhari sînt socotite faptele lumii; și lumea, gazdă a acestor tîlhari. Iar pe cei care umblă nepăziți prin ea ca spre un prieten, adică spre un binevoitor și binefăcător al lor, ea, sugrumîndu-i pe neașteptate și fără vreo înștiințare, îi ucide. Pentru care iarăși zice Ieremia (9, 8): „Îi vorbește pașnic aproapelui său și în sine are dușmănie", iar pe cale „pîndește ca să-l prindă pe cel sărac" (*Ps*. 9, 9). Deci, cînd lumea ți se arată blîndă și întru toate după voia ta, lesnicioasă și favorabilă, tocmai atunci să-ți deschizi mai mult ochii și să te ferești, deoarece cînd te va îmbrățișa, te va strînge spre moarte, și cînd te va săruta, te va mușca cu dinte veninos și cu mușcătură aducătoare de moarte, precum se arată în *Proverbe* (23, 32): „Ca de la năpîrcă i se varsă otrava". Iar la un alt proroc: „Nu vă încredeți în prieteni și nu nădăjduiți în povățuitori și să te păzești să-i încredințezi ceva celei ce se culcă într-un pat cu tine, căci fiul necinstește pe tată, iar fiica se va scula împotriva maicii sale și dușmanii omului sînt toți cei din casa lui" (*Mih*. 7, 5—6). Norocul lumii se
67r aseamănă deci cu Iuda Iscarioteanul, care cu | sărutarea l-a dat morții pe Domnul și Dumnezeul său (vezi

* Seneca, *Epist*. XIX: *quantum ad successum accesserit, accedit ad metum*.

** Seneca, *Epist*. XXXVI: *res est inquietas felicitas; ipsa se exagitat; hos in potentiam, illos in luxuriam, hos inflat, illos mollit et totos resolvit*.

Şi pentru aceasta dară, totdeauna lumasca viiaţă cu cît mai nărocită, cu atîta mai primejduitoare iaste. Cătră aciasta iarăşi Seneca adeveréşte: „Neodihnit lucru iaste nărocirea, pentru căci pre unii spre mîndrie, pre alţii spre curvie îndiamnă; pre unii înflă, pre unii moae şi pre toţi îi istovéşte". Ca acéstea dară, dragostea lumeştilor nărociri şi cătră om arătatele sale blîndéţe, într-acesta chip îl fac. |

66v *57. Lumea maica răutăţilor şi gazda tălharilor iaste*

Bine dară să ştii că pentru lume Ieremiia dzice că „Peştirea tălharilor iaste casa aceasta" (gl. 7, sh. 11). Şi adevărat că toate poftele ei tălhari, şi ea gazda iaste, şi pre cei într-însa nepăziţi călători, ca cum priiatini, adecă folositoare şi de bine voitoare li-ar fi, însă de năprasnă şi fără véste zugrumîndu-i, îi omoară. De care lucru iarăşi Ieremiia dzice: „Pace cu priiatinul să voroveşte şi pre ascuns îi întinde cursă" (gl. 9, sh. 8). Şi încă-l păzind, pre sărac să-l apuce aleşuiaşte (*Psal.* 9, sh. 20, 21). Cînd dară lumea blîndă şi-ntru toate după a ta voe lesne şi cu îndemînă ţi să arată, atuncea mai păzit şi mai străjuit să fii, căci cînd te va îmbrăţăşea, spre moarte te va strînge şi cînd te va săruta, cu veninos dinte şi de moarte aducătoare te va muşca muşcătură, că mărturiséşte: „Cu întrare blîndă, iară mai pre urmă muşca-va ca năpîrca" (*Pilde* gl. 23, sh. 32). Şi alt proroc învaţă, dzicînd: „Nu créde priiatenului, nici vă încredinţaţi în ducători; de la céia ce doarme în sinul tău, păzéşte închiderea gurii tale, căci fiiul vicleşug face părintelui său şi fiica iscoadă asupra maicii sale, şi nepriiatinii omului, căsaşii săi" (*Mihea* gl. 7, sh. 5, 6). Aşeadară, lumasca
67r nărocire Iudei lui Iscariotes să asamănă, carile | cu sărutarea pre Domnul-Dumnădzăul său spre moarte vîndu (caută *Math.* gl. 26, sh. 20 i proci). Aşeadară, nărocirea veacului acestuia cu ale trupului pofte pre nevi-

Mt. 26, 49). Deci într-acelaşi chip, fericirea veacului acestuia îl înhaţă cu poftele trupului ca pe un prieten pe sărmanul suflet, pe care, sărutîndu-l şi îmbrăţişîndu-l, îl dau morţii veşnice i Diavolului.

58. *Lumea este mai rea decît tîlharii, pentru că tîlharii ucid trupul, iar lumea sufletul*

Pentru aceasta dar gîndeşte-te că fericirea lumii însoţită de poftele necurate este mai rea şi mai cumplită decît acei tîlhari care, dezbrăcînd trupul şi lipsindu-l şi de viaţa lumească, îl ucid; pentru că tîlharii, ucigînd trupul, îl dezbracă de hainele sale de lînă sau de mătase; dar lumea, îmbrăcînd trupul şi hrănindu-l, ucide sufletul şi-l dezbracă de vestmîntul său spiritual. Pentru care Solomon zice în *Proverbele* sale (13, 7): „Sînt unii care se dau drept bogaţi, neavînd nimic".

59. *Poftele lumeşti adormindu-l pe om, ca sirenele îl îneacă*

Păzeşte-te dar cu toată prudenţa şi cugetă bine, căci umbli pe o cale înşelătoare şi alunecoasă şi pluteşti pe o mare plină de sirene. Cu alte cuvinte, această lume are multe şi felurite, delicate şi fine amăgiri pentru acela care locuieşte în ea, şi după cum este lumea de amăgitoare, tot aşa de înşelătoare sînt şi
67v desfătările ei. Pentru că ea este mama| plăcerilor, şi de la ea vin desfătările, căci „precum este mama, aşa şi fiica", zice Iezechiel (16, 44); adică, precum este lumea — aşa şi plăcerile ei. Desfătările ei sînt vremelnice, vătămătoare şi ucigătoare sufletului. Mai ales petrecerile, ca să nu zic batjocurile lumii, ameţindu-l pe cel care este învăluit de ele, îl adorm ca şi cum ar fi mîngîiat de nişte melodii pline de armonie. Pe acest adormit îl trezeşte Solomon în *Proverbele* sale (23, 20), înţepîndu-l cu înţeleptul său cuvînt ca şi cu un bold: „Îmbrăca-se-va în rupturi şi zdrenţe tot somnorosul". Căci lumea din blîndă şi dulce devine ca un leu înfricoşător şi cumplit, cum mărturiseşte Iezechiel (19, 6): „Leu s-a făcut şi a învăţat să răpească prăzi, a mîncat oameni". Astupă-ţi deci urechile, ca să

novatul suflet ca priiatenul îmbrățișindu-l și sărutîndu-l, morții vécinice și Diavolului, vîndzindu-l, îl dau.

58. *Lumea decît tîlharii mai rea, căci tălharii trupul, iară lumea sufletul ucide*

Pentru aceasta dară, fie-ți în minte că nărocirile lumii, cu spurcatele îngiugîndu-să pofte, decît tălharii cei ce trupul din veșminte dezbracă și din lumasca viiață scoțindu-l îl ucig, însă mai rea și mai cumplită iaste, căci tălharii trupul ucigînd, de veșmintele de lînă sau de mătasă îl dezbracă, iară la trupul învăscînd și îmbrăcîndu-l, sufletul ucide și de al Svintului Duh veșmînt îl goléște. Pentru carile Solomon, întru *Pildele* sale, dzice: „Iaste ca cum ar fi bogat și nemică are". Împotrivă, pentru acel cu bună a sufletului pază îmblînd, grăiaște: „Iaste ca cum ar fi sărac în multe bogății" (gl. 13, sh. 7).

59. *Poftele lumești, ca sirinele pre om adormind, îl înniacă*

Străjuiaște-te dară cu întriagă înțelepciune și foarte păzit să fii, căci pre lunecoase și mîzgoase cale călătorești și prin marea plină de sirine[126] vînslești; adecă lumea aceasta multe și în multe féliuri supțiri spre într-însa a lăcuitoriului amăgiri are, și precum ea amăgitoare, așea și dezmierdările ei înșelătoare. |
67v Căci ea maica poftelor și născătoarea dezmierdărilor iaste; de carea dzice Iezecheil: „Precum maica, așea și fiica" (gl. 16, sh. 44), adecă precum lumea, așea și poftele dezmierdărilor ei trecătoare și sufletului stricătoare și răppuitoare sint. Și mai vîrtos cu ale lumii desfătări, să nu dzic ocări, pre acel cu dînsele îngurluit ațipindu-să îl adorm și ca cum de niște mîngîioase ar fi mîngîiat de cîntare viersuri; pre care adormit, Solomon întru *Pildele* sale, cu înțelepțescul cuvînt, ca cu un bold lovindu-l, îl deștiaptă: „Nu iubi somnul, să nu te împresoare becisniciia" (gl. 20, sh. 13). Căci ea din blîndă și mîngîioase, groznică și cumplită leoaică să face, mărturiséște Iezechiil: „Leu s-au făcut și s-au învățat a prăda și pre oameni a înghiți" (gl. 19, sh. 6). Astupă dară urechile tale, a nu audzi viersurile ei,

nu auzi cîntecele ei, căci mărturisește Amos prorocul (5, 23): „Mută de la mine sunetul cîntărilor tale și nu voi auzi cîntecul lăutelor tale" și spune, iarăși, Psalmistul: „Iar eu ca un surd nu auzeam" (*Ps.* 37, 14).

60. *Toate înlesnirile fiilor veacului acestuia sînt zadarnice și ridicole*

Pricepe dar că toate înlesnirile fiilor acestui veac, precum zice Ieremia (10, 15), sînt lucruri zadarnice și ridicole, cu toate că ei, cu înțelepciunea lor neroadă, mărturisesc că le sînt folositoare. Dar aceștia, fiind
68r fără minte — căci| spune despre ei Varuh (6, 67): „Dobitoacele sînt mai înțelegătoare ca dînșii" — chiar dacă acelea sînt asemenea închipuirilor ce se arată în visele somnului lor, li se par vădite și sigure, pentru care frumos cîntă despre ei Psalmistul: „Și-au dormit somnul toți bărbații și n-au găsit nimic în mîinile lor din bogăția lor" (*Ps.* 75, 6). Bine se potrivește cu aceasta și ceea ce spune Isaia (29, 8): „După cum acei care în somn visează că beau și mănîncă, iar după ce se trezesc își dau seama că visul a fost amăgitor și după cum cel însetat visează că bea și, trezindu-se, tot îi este sete, iar sufletul său în zadar a nădăjduit"; și după cum cel care visează că zboară, cînd se trezește se află în același loc unde s-a culcat, la fel și acestora li se pare că în toate se înmulțesc și sporesc, în vreme ce ei rămîn în aceeași stare, ba încă într-una și mai de jos.

61. *Vai de acela care caută să afle ceva mai bun decît Dumnezeu*

Astfel, deci, fiii veacului acestuia caută să găsească ceva mai bun și mai folositor decît fiii lui Dumnezeu și, ca să scape de primejdiile viitoare, îndepărtîndu-se de Dumnezeu, se amestecă cu lumea. Pentru care minunat arată marele Augustin: „Vai acelui suflet care, îndepărtîndu-se de tine, Doamne, a socotit că
68v poate găsi ceva mai bun"*; și Prorocul spune: | „Bine-mi este mie a mă lipi de Domnul" (*Ps.* 72, 28). Și așa, dînd de desfrînatele pofte și petreceri, ei le consideră pe

* Augustini, *Confessiones*, VI, 16.

mărturiséște Amos: „Du de la mine dulciața viersurilor
tale; cîntecele lăutei tale nu voi audzi" (gl. 5, sh. 23)
și: Psal<mistul>: „Iară eu ca surdul nu audziiam"
(*Psal*. 37, sh. 14).

60. *Toate îndemînările fiilor veacului acestuia, deșearte și vrédnice de rîs*

Pricépe dară că îndemînările fiilor veacului aces-
tuia (precum dzice Ieremiia) deșearte sînt și lucruri
vrédnice de rîs (gl. 10, sh. 15). Macar că ei cu a sa
nebună înțelepciune așea mărturisesc precum folosi-
68r toare să le fie, carii fără | pricépere fiind, pentru dînșii
Varuh dzice: „Dobitoacele mai bune sînt decît ei"
(gl. 6, sh. 67). Și ca cum în somn și prin a visului
părére fiind, aiave și adevărat fiind li să pare. Pentru
care frumos cîntă Cîntărețul: „Dormiră somnul și
nemică aflară toți bărbații din avuțiile sale (*Psal*.
75, sh. 6). La aceasta frumos Isaiia să potrivéște,
dzicînd: „Precum visadză cel ce flămîndzéște că
mănîncă, iară după ce să deștiaptă deșert iaste sufletul
lui, și precum visadză cel ce însătiadză că bea, iară
deșteptîndu-să leșinînd încă mai însătoșadză și sufletul
lui deșert iaste" (*Isaiia* gl. 29, sh. 8). Și mai vîrtos, ca
cum cineva zburînd s-ar visa, deșteptîndu-să, iarăși
în locul carele s-au culcat să află. Așeadară lor, precum
în toate sporesc și să adaog părîndu-li-să, iară ei tot
într-acea măsură, încă și în cea mai de gios rămîn.

61. *Vai aceluia carele ceva decît Dumnădzău mai bun a afla ciarcă*

Așeadară, fiii veacului acestuia ceva mai bun și mai
de folos de cît fii<i> lui Dumnădzău a afla ciarcă și,
de Dumnădzău dezlipindu-să, lumii să lipăsc, ca de
viitoarele primejdii să să scutiască. De care lucru
cuvioșéște svîntul Avgustin adeveréște: „Vai sufletului
aceluia carile, de tine dezlipindu-să, ceva mai bun că
68v va afla au gîndit!" | Iară Prorocul dzice: „Mie a mă
lipi de Domnul bine-m iaste" (*Psal*. 73, sh. 28).
Și așea, desfrînatele lumești aflînd pofte și dezmierdări,
aciasta socotesc fericire și mai bună decît fericirea
vécinică, și aflînd avuții, aceasta socotesc înțelep-

acestea fericire, și chiar mai bune decît fericirea veșnică, și dînd de bogății le socotesc că sînt înțelepciune, după cum mărturisește Solomon: „Bărbatul bogat se socotește pe el însuși înțelept“ (*Prov.* 28, 11); și pe acela care-l află cu felurite băuturi și mîncăruri ei îl socotesc sătul, deși pentru ei este cuvîntul: „Bogații au sărăcit și au flămînzit“ (*Ps.* 33, 10); ei socotesc să facă să strălucească de frumusețe fețele lor ungîndu-le cu fel de fel de miruri, pentru care spune Naum (2, 10): „Fețele lor sînt ca partea arsă a oalei“. Dar fericit este acel care știe că „nu numai cu pîine va trăi omul, ci cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu“ (*Dt.* 8, 3; *Mt.* 4, 4; *Lc.* 4, 4). Căci acesta, căutînd și auzind cuvîntul Domnului, „nu va fi lipsit de tot binele“, zice Psalmistul (33, 11), și Sfîntul Duh toate neputințele i le va întări, după cum mărturisește Apostolul: „Că Sfîntul Duh întărește neputințele“ (*Rom.* 8, 26).

62. *Omul lăsat în voia lui, cu cît se va sui mai sus, cu atît va cădea mai rău**

Iar dacă-i vezi mari, puternici și bogați pe fiii
69r acestui veac și umblînd liberi| după toate voile lor, privindu-i să nu ți se răzvrătească inima, pentru că Dumnezeu l-a lăsat pe tot omul liber, după cum mărturisește Psalmistul, zicînd: „I-a lăsat pe dînșii după poftele inimilor lor și vor umbla întru uneltirile lor“ (*Ps.* 80, 10); dar cu cît se vor sui mai sus, cu atît vor cădea mai jos, pentru că se zice: „S-a înălțat pînă în cer și se coboară pînă în abis, și sufletul lor în răutăți se va topi“ (*Ps.* 106, 26). Că slava lor nu este de la Dumnezeu, ci de la lume; pentru că zice Dumnezeu: „Acesta a domnit, dar nu de la mine“ (*Os.* 8, 4).

Dumnezeieștile taine sînt descoperite

Mai departe, chiar dacă i-ai vedea ceva mai multă vreme mereu pe același scaun al stăpînirii lor, să nu te tulburi din această pricină, pentru că tainele cele ascunse ale lui Dumnezeu nu-i sînt descoperite omului.

---

* Cp. A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, 18 (*Divanul* III, 18).

ciunea a fi; mărturiséşte Solomon: „Bărbatul bogat singur pe sine înţelept a fi îi pare" (gl. 28, sh. 11), şi féliu de féliuri de mîncări şi de băuturi găsind, aceasta saţiul a fi gîndesc. Pentru carii să dzice: „Bogaţii meseriră şi flămîndzиră" (*Psal*. 33, sh. 10). Aceştia cu unsorile de féliuri de miruri féţele înfrumséţe a le străluci socotesc; de carii dzice Naum: „Féţele lor, ca negriaţa oalii" (gl. 2, sh. 10). Însă fericit acela carele cunoaşte că: „Nu numai din singură pîinea viu va fi omul, ce din tot cuvîntul carele iase din gura Domnului" (*Légea 2* gl. 8, sh. 3 şi *Math*. gl. 4, sh. 4; *Luca* gl. 4, sh. 4). Căci acela, cercînd şi ascultînd cuvîntul Domnului, „nu va fi lipsit (dzice) de tot binele" (*Psal*. 33, sh. 11). Şi Svintul Duh toate slăbiciunile lui le va întări, mărturiséşte Apostolul: „Că Duhul întăréşte slăbiciunile" (*Cătră romani* gl. 8, sh. 26).

62. *Omul în voia lui lăsat, carele mai sus să va sui mai cu grea cădzătură va cădea*

69r Însă pre fiii veacului acestuia tari, mari, putérnici şi avuţi vădzindu-i şi întru toată voia slo-|bodă îmblînd privindu-i, nu să smintiască inima ta[127]; căci tot omul în voia sa de la Dumnădzău lăsat iaste, mărturiséşte Psalmistul: „Slobodzi-tu-i-au pre dînşii (dzice) după poftele inimii lor şi vor îmbla în izvoditurile lor" (*Psal*. 80, sh. 3). Încă precît să vor sui mai sus, pre atîta vor cădea mai gios, că iarăşi dzice: „Să sue pînă la ceriu şi să pogoară pînă la beznă, şi sufletul lor în răutăţi léşină" (*Psal*. 106, sh. 26). Că slava lor nu de la Dumnădzău, ce de la lume iaste, că dzice Domnul: „Aceia au împărăţit, iară nu de la mine" (*Osie* gl. 8, sh. 4).

Dumnădzăeştile taine, descoperite[128]

După aceasta măcară cîtva mai multă vréme întru acea a stăpînirii lor stepenă de i-ai vedea, nici de aceasta să te clăteşti, căci a ascunselor dumnădzăeşti taină, omului descoperită nu iaste; că pentru aceasta Eclisiastul să miră: „Aceasta vădzuiu (dzice) în dzilele deşertării méle: dreptul piiare în dreptatea sa şi strîm-

Pentru aceasta se minunează Ecleziastul, zicînd (7, 16): „Am văzut aceasta în zilele deșertăciunii mele: omul drept piere întru dreptatea sa și nedreptul trăiește îndelung în răutatea sa". Însă temelia adevărului aceasta este: „Dreptul se va izbăvi din nevoie și se va da necuratul în locul lui" (*Prov.* 11, 8). Și chiar dacă va dobîndi toate împărățiile și toate părțile lumii, ce folos are de vreme ce, murind, pînă la urmă se duce gol și sărac, iar împărățiile și bogățiile rămîn
69v altuia, după cum și lui i-au rămas de la alții| căruia David îi zice: „Trece din neam în neam și de la împărăție într-alt neam" (*Ps.* 104, 13). Dar tu se cuvine să-ți amintești acest cuvînt: „Lumea se va bucura, iar voi vă veți întrista" (*Io.* 16, 20). De asemenea, să știi că „puterea lui Dumnezeu întru slăbiciune se săvîrșește" (*II Cor.* 12, 9), deci tu cînd vei fi slab (însă întru Domnul), atunci ești mai puternic decît oricare stăpînitor pămîntesc; pentru că iarăși zice: „Cînd slăbesc, atunci sînt mare" (*II Cor.* 12, 10). „Căci nu este putere în om și nici necurăția nu-l va izbăvi pe cel necurat" (*Ecl.* 8, 8), iar slăbiciunea lui Dumnezeu este mai puternică decît oamenii.

63. *Cursul și norocul lumii sînt ca roata cînd se învîrtește*

Înțelege acum dar și aceasta și cunoaște ce este vîrsta, fericirea și norocul lumii și al celor care se slăvesc cu răutățile lor și se măresc cu puterea fărădelegilor lor, căci se aseamănă cu unul care stă pe roata unui car în mers. S-ar putea asemăna cu aceasta și blestemul lui David împotriva dușmanilor săi: „Dumnezeul meu, pune-i pe dînșii ca o roată" (*Ps.* 83, 14), adică vîrsta și norocul lor să se întoarcă învîrtindu-se ca o roată, sau fericirea lor să fie nestatornică în aceeași măsură ca lumea.

Adevărat este dar că roata închipuie fericirea
70r acestui veac| după cum frumos a grăit un scit, adică un tătar, deși era barbar, către Alexandru cel Mare. Cînd Alexandru — după ce l-a învins pe Cresus și l-a prins viu și a pornit împotriva tătarilor — trecînd

bul multă vréme custă în răutatea sa" (gl. 16, sh. 16). Însă temeiu al adeverinții acesta iaste: „Dreptul din nevoi să va izbăvi și să va da necuratul pentru dînsul" (*Pilde* gl. 11, sh. 8). Și macară toate împărățiile și toate părțile di-ar dobîndi a pămîntului, ce folos are de vréme ce, el murind, gol și sărac să duce, iară împă-
69v rățiile și avuțiile la altul rămîn, precum și de la |altul la dînsul au rămas, căruia David dzice: „Triacă din niam în niam și dintru împărăție într-alt niam" (*Psal.* 104, sh. 13). Însă tu acesta cuvînt a-l pomeni ți să cade: „Bucura-să-va lumea, iară voi veți întrista" (*Ioan* gl. 16, sh. 20). Și iarăși să știi că „Vîrtutea în slăbiciune să plinéște" (*Cartea 2, Cor.* gl. 12, sh. 9). Și tu, cînd slab vii fi (însă în Domnul) atuncea decît tot putérnicul pemintesc mai putérnic ești, că iarăși dzice: „Cînd slăbăsc, atuncea tare sint" [129] (*Cartea 1, Cor.* gl. 12, sh. 10). „Căce nu iaste în om putére, nice va mîntui necurățiia pré necuratul" (*Eclisias.* gl. 8, sh. 8). Și slăbiciunea lui Dumnădzău decît oamenii mai tare iaste.

63. *Vîrsta și norocirea lumii, ca roata cînd să învîrtéște*

Pricépe acmu dară și cunoaște și aceasta: ce iaste vîrsta, fericirea și nărocirea lumii și a celora carii în răutate să slăvăsc și în putérea nebunătății lor să măresc; că asamănă-să ca cînd, mărgînd carul, cineva pre roată să stea[130]. La aceasta s-ar potrivi putea a lui David spre nepriiatinii săi blăstăm, dzicînd: „Dumnădzăul mieu, pune-i pre dînșii ca roata" (*Psal.* 83, sh. 14). Adecă vîrsta și norocirea ca roata să li să, învîrtindu-să, întoarcă, sau fericirea lor ca lumea într-o măsură nestătătoare să să facă. Adevărat dară
70r că în chipul roatei fericirea veacului acestuia iaste. | Precum un schith, adecă tătar (însă macar că tătar era, dară frumos au cătră Alexandru Marele grăit, cînd Alexandru, după ce au bătut pre Chrisos și l-au prins viu, după acéia asupra tătarîlor trecînd Arax, apa, au mărs; atuncea sol au trimis tătarîi la dînsul și întîi acesta cuvînt să fie solul dzis, scrie istoriia):

rîul Arax, atunci tătarii i-au trimis acolo un sol. Şi scrie istoria că solul ar fi spus mai întîi cuvîntul acesta: „O, Alexandre! Norocul este ceva în care nu te poţi încrede, căci are aripi, dar nu are picioare: poate să zboare şi să se ducă de la om cu totul, dar, iarăşi, nu poate sta pe de-a-ntregul pe cel pe care se aşază, pentru că nu are picioare"*.

Viaţa şi norocul omului sînt ca fumul

Aşa cum este deci viaţa fiilor acestui veac, aşa este şi norocul lor, căci este adevărat ce zice Apostolul: „Ce este viaţa noastră? abur" [*Iac.* 4, 14]. Dar pentru că viaţa ne este scurtă, iar norocul este necredincios faţă de noi, ce trebuie să facem? ceea ce spune Domnul cînd zice: „Cel ce crede în mine nu va muri în veac" (*Io.* 3, 36). Iată dar în ce fel se va împlini cuvîntul Proorocului, care zice: „Se va înnoi ca a vulturului tinereţea lui" (*Ps.* 102, 5); şi alt proroc adevereşte iarăşi zicînd: „Iar cei ce rabdă în Domnul vor schimba tăria şi vor lua aripi ca vulturii, vor alerga, şi nu vor osteni; vor umbla, şi nu vor flămînzi" (*Is.* 40, 31), „şi slava lui e nouă", zice Iov (*Iov.* 29, 20).|

70v 64. *Caută să-ţi lungeşti viaţa nu într-acest veac, ci în cel viitor*

Împreună cu acestea, străduieşte-te ca nu în această viaţă, ci în cea viitoare să trăieşti îndelung şi să te înnoieşti; şi mai cu seamă să fii sigur şi să ştii negreşit că, dacă te vei conduce bine şi aşa cum se cuvine după sfintele porunci ale lui Dumnezeu, nu numai în viaţa viitoare, ci şi în viaţa prezentă se vor înmulţi şi vor spori zilele tale. Precum însuşi Dumnezeu mărturiseşte în *Decalog:* „Cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pămînt" (*Dt.* 5, 16). Aceasta este deci cinstea desăvîrşită şi cea mai deplină, să asculţi poruncile lui Dumnezeu şi, ascultîndu-le, să le împlineşti, adică să te fereşti de rău şi să faci binele; pentru că, spune Psalmistul: „Cine este omul

---

* Cp. Miron Costin, *Graiul solului tătărăscu*, *apud* Quintus Curtius, *Historiarum Alexandri regis Macedoniae* lib. VII, 8.

„O, Alexandre! necredzut lucru iaste norocirea, căce norocul cu aripi şi fără picioare iaste; de tot a zbura şi de la om a să duce poate, iară de tot pre cineva a să pune şi pre dînsul a lăcui nu poate, adecă căci nu are picioare"[131].

Viaţa omului şi norocul, abur

Precum dară a fiiului veacului viiaţa, aşea şi norocirea iaste, că precum dzice Apostolul adevărat iaste: „Că ce iaste viiaţa noastră? abur" (*Iacov* gl. 4. sh. 14). De vréme ce scurtă ne iaste viiaţa, necredzută norocirea, ce trebue dară? Aceasta precum dzice Domnul: „Cine créde în mine nu va muri în véci" (*Ioan* gl. 3, sh. 36). Iată dară că a Prorocului să va plini dzisă, că: „Înnoisă-va ca a vulturului tineréţele lui" (*Psal.* 102, sh. 5). Adeveréşte altul dzicînd: „Iară carii nedejduesc în Domnul schimba-vor putérea şi vor lua péne ca vulturii; vor alerga, şi nu vor osteni; vor îmbla, şi nu vor slăbi" (*Isaiia* gl. 40, sh. 31). „Şi slava lui pururea să va înnoi", dzice *Iov* (gl. 29, sh. 20). |

70v 64. *Nu într-acesta veac, ce în cel viitoriu, viaţa a ţi să lungi siléşte*

Cătră aceasta dară fii nevoitoriu, ca nu într-aceasta viiaţă, ce în cea viitoare dzilele custului tău să să lungească şi să să înnoiască. Însă adevărat să ştii şi adevărat să fii, că de te vei după svintele dumnădzăeşti porunci bine şi cum să cade chivernisi, nu numai în cea viitoare, ce şi într-această de acmu vréme dzilele spori-ţi-vor şi adaoge-ţi-vor. Mărturiséşte singur Domnul în céle dzéce porunci: „Cinstéşte pre tatăl tău şi pre maica ta, ca să-ţi fie bine şi să vieţueşti mulţi ani pre pămînt" (*Devteronomia* gl. 5, sh. 16). Aceasta dară cea deplin şi desăvîrşit cinste iaste, ca să asculţi poruncile lui Dumnădzău, şi ascultîndu-le, să le faci, adecă de la rău să te abaţi şi binele să faci, pentru că dzice *Psalmul:* „Cine iaste omul carele va dzile să vadză bune? Opréşte limba ta de la rău şi budzele tale să nu grăiască înşelăciune; abate-te de la rău şi fă binele; ciarcă pacea şi o gonéşte pre dînsa" (*Psal.* 33, sh. 13, 14, 15). Cu aceasta dară lui Iezechie custul

care vrea viaţa, care iubeşte să vadă zile bune? Opreşte limba ta de la rău, şi buzele tale să nu grăiască vicleşug, fereşte-te de rău şi fă binele, caută pacea şi urmeaz-o" (*Ps.* 33, 13—15). În felul acesta s-au adăugat anii la viaţa lui Iezechia, împăratul, precum mărturiseşte Isaia (38, 5): „Iată, adaug vieţii tale cincisprezece ani".

65. *Viaţa viitoare n-are sfîrşit; străduieşte-te deci nu să te faci din bătrîn tînăr, ci din păcătos drept*

Dar tu să cauţi mai mult şi să meditezi la lungimea vieţii viitoare, care este nemărginită şi nesfîrşită, şi
71r să nu lupţi să devii din| bătrîn tînăr, ci din păcătos drept, ca prin faptele tale să ţi se înnoiască sufletul; căci nici noi, nici viaţa noastră nu sîntem din lumea aceasta, ci „trăirea noastră e în ceruri" (*Filip.* 3, 20). În acea trăire nu este clătinare, schimbare, mutare, trecere, boală sau moarte; ci în veci dăinuire, viaţă şi fericire. Aceasta însă cu ce o dobîndeşte cineva? Cu credinţa, cu faptele bune — pentru că zice Domnul: „Cel ce crede în mine nu va muri în veci" (*Io.* 8, 51), şi iarăşi zice: „Cine mănîncă trupul meu şi bea sîngele meu nu va gusta moarte" (*Io.* 6, 35, 50, 58).

Prin Hristos ne-am renăscut

Aşadar, domnul şi părintele nostru Isus Hristos prin evanghelia sa ne-a renăscut pe noi (*I Cor.* 4, 15) şi, făcîndu-ne fiii săi şi moştenitorii cerurilor, ne-a dăruit viaţa veşnică, iar pe ceilalţi, care nici pe el, nici evanghelia n-au primit-o, vii fiind, îi numeşte morţi, acolo unde zice: „Lăsaţi morţii să îngroape pe morţii lor" (*Mt.* 8, 22).

66. *Nu nădăjdui în cele pe care le vede trupul, ci în cele pe care le contemplă sufletul*

Îngrijeşte-te de asemenea din toată inima şi din tot sufletul ca nu cumva să crezi şi să nădăjduieşti în cele pe care le vede ochiul cel trupesc, ci în cele pe care le vede ochiul sufletului, prin credinţă, înainte
71v ca | ele să se întîmple, şi la acestea cugetă, fiindcă dacă vrei să le cercetezi toate după văz, aceasta te duce

i s-au adaos. Mărturiséşte Isaiia: „Bolnavului şi celui muritoriu înnăditu-i-s-au 15 ani" (gl. 38, sh. 5 şi *Împărăţiia 4*, gl. 20, sh. 6).

65. *Viaţa vécinică sfîrşit n-are; nice din bătrîn tînăr, ce den păcătos drept a te face nevoiaşte*

Însă ţie mai vîrtos cea viitoare lungime de viiaţă a cerca şi a cerceta ţi să cade, căriia sfîrşit şi trecut nu
71r iaste; nice din bătrîn | tînăr, ce din păcătos drept a fi siléşte, ca prin bunele tale fapte sufletul să-ţi întineriască. Căci nice noi, nice viiaţa noastră dintr-această lume iaste, ce „noaă lăcuirea ceriul" (*Cătră Filipiséni* gl. 3, sh. 20). În care lăcuire, clătire, smintire, mutare, trécere, boală sau moarte nu iaste, ce în véci petrécere, traiu, cust, viiaţă iaste. Aceasta dară cu ce să agoniséşte? Cu credinţa şi bunele fapte că Domnul dzice: „Carele créde în mine nu va muri în véci" (*Ioan* gl. 8, sh. 51). Şi iarăşi dzice: „Cine trupul mieu mănîncă şi singele mieu bea nu va gusta moarte" (*Ioan* gl. 6, sh. 35, 50, 58).

Prin Hristos de a doa oară ni-am născut

Aşeadară, Domnul şi părintele nostru Isus Hristos[132], prin a sa bunăvestire ni-au de-a a doa oară născut (*Cartea 1*, *Cor*. gl. 4, sh. 15); şi fiii săi făcîndu-ne, ale ceriurilor moşteniri, adecă vécinica viiaţă ne dăruiaşte, iară pre alalţi, căce pre dînsul şi a lui bunăvestire nu priimiră, vii fiind, morţi îi numéşte, că dzice: „Lăsaţi morţii să îngroape pre morţii lor" (*Math*. gl. 8, sh. 22).

66. *Nu célea ce trupul véde, ce célea ce sufletul privéşte, acelora nedejduiaşte*

Aşijderea cu toată inima şi cu tot sufletul silitoriu fii, ca nu cumva célea ce trupăscul ochiu văd să le crezi şi lor să te nedejdiueşti, ce célea ce sufle-
71v tescul ochiu prin credinţă le mai denainte, | pînă a nu fi, véde şi le cunoaşte. Căci de vei toate cu vedérea cerca şi apoi să le credzi, aceasta în mare păcat şi mai vîrtos în tăgăduirea dumnădzăiască te va aduce[133]. Căce pre Dumnădzău nime l-au vădzut undeva, însă prin aleşii săi mărturisitori şi prin svintele sale *Scrip-*

la mare păcat și aproape la tăgăduirea dumnezeirii. Că pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut undeva, ci ne-am încredințat sigur și neîndoios că a fost arătat prin aleșii săi mucenici și prin sfintele sale *Scripturi* și dat pe față de marile sale minuni. Fiii acestui veac cunosc însă numai ceea ce văd cu ochiul trupesc, și cu acestea își închipuie că sînt înțelepți și științori — precum mărturisește Domnul: „Fiii acestui veac sînt mai înțelepți decît fiii luminii în neamul lor" (*Lc.* 16, 8), iar pe cele viitoare ei le socotesc ca inexistente și tăgăduiesc că ar putea să fie cîndva. Și tocmai pe cei ce le mărturisesc ei îi numesc smintiți și nesocotiți, precum i-au zis odinioară atenienii fericitului Pavel cînd le vorbea despre învierea Domnului nostru: „Pare-se că este un vestitor al unor zeități străine" (*Fapte* 17, 18), „și mai cu seamă cînd au auzit despre învierea morților rîdeau unul la altul" (17, 32). Cu aceasta s-a împlinit prorocirea lui Isaia, acolo unde zice (29, 14): „Pierde-voi înțelepciunea înțelepților
72r și| voi ascunde priceperea celor pricepuți".

67. *Nădejdea credinciosului nu este zadarnică*

„Însă nu fără dreptate se întind lanțuri zburătoarelor" (*Prov.* 1, 17). Căci este lucru vădit și mărturisit că prin credință nădejdea nu este nici goală, nici zadarnică. Și aici unde ne aflăm, bine ne aflăm, precum zice Apostolul: „Sînt ce sînt prin darul lui Dumnezeu, și darul lui Dumnezeu care este în mine nu a fost deșert" (*I Cor.* 15, 10). Și precum am mai zis și aiurea: „Avînd credință, avem dragoste; avînd deci dragoste, avem nădejde, pentru că dragostea noastră toate le crede, toate le nădăjduiește" (*I Cor.* 13, 7—8), cum spune și *Psalmul* 15, 9: „Trupul meu se va sălășlui întru nădejde". Pentru aceasta mărturisește și marele Augustin: „Odihnită este, Doamne, inima mea atîta timp cît crede în tine"*. Sigur este deci că orice altă nădejde (afară de aceea pe care o avem în cuvîntul lui Dumnezeu) este amăgire, nebunie și tulburare, ca de

---

* S. Augustini: *Confessiones*, I, 1: *Inquietum est cor nostrum donc requiescat in te.*

turi însămnat şi prin mari minunele sale arătat adevărat şi vederat îl avem. Iară fiii veacului acestuia acéle ce numai cu ochiul trupului privesc, acélea cunosc, şi cu aceasta ei în de ei înţelepţi şi cunoscători să fie li să pare. Precum mărturiséşte Domnul: „Fiii veacului acestuia mai înţelepţi decît fiii luminii întru niamul lor sint" (*Luca* gl. 16, sh. 8). Şi céle fiitoare, nefiitoare le socotesc şi precum odată sint să fie tăgăduesc; şi mai vîrtos pre cei ce le mărturisăsc nebuni şi fără socotială a fi îi număsc. Precum odănăoară fericitul Pavel, cătră athinéni, pentru învierea Domnului Hristos pomenind, dzisără: „A noilor demoni vestitoriu a fi să pare" (*Faptele* gl. 17, sh. 18) şi mai gios: „Iară dacă audziră a morţilor sculare, unii cu alţii rîdea" (gl. 17, sh. 32). Cu aceasta dară proorociia Isaiei s-au împlut unde dzice: „Peri-va dară înţelepciunea de la înţelepţii ei şi înţelégerea de la cei price-
72r pători | o va ascunde" (gl. 29, sh. 14).

67. *Nedéjdea credinciosului în zădar nu iaste*

Însă: „Înnaintea ochilor pasirilor în zădar să aruncă mreajea" (*Pilde* gl. 1, sh. 17)[134]. Căci aiave şi mărturisit iaste că, prin credinţă, nedéjdea în zădar sau în deşert nu iaste. Şi întru aceasta carea sintem, bine sintem precum dzice Apostolul: „Cu darul lui Dumnădzău sint aceasta ce sint şi darul lui Dumnădzău în mine deşert n-au fost" (*Cartea 1*, *Cor*. gl. 15, sh. 10). Că precum am şi mai dzis: „Avînd credinţă, avem dragoste; avînd dară dragoste, avem nedéjde. Căci dragostea toate créde, toate nedejdiuiaşte" (*Cartea I*, *Cor*. gl. 13, sh. 7). Precum dzice şi *Psal*. 15, sh. 9: „Carnea mea să va odihni spre nedéjde". Cătră aceasta, cuvios svîntul mărturiséşte Avgustin: „Odihnită iaste inima mea, Doamne, pînă cînd odihnéşte spre tine". Şi adevărat dară că altă nedéjde (fără în cuvîntul lui Dumnădzău) amăgială şi nebunie şi turburare de beţie iaste. Pentru carea adeveréşte Cîntăreţul: „Turburatu-s-au şi clătitu-s-au ca batul şi toată înţelepciunea lor ş-au vărsat" (*Psal*. 106, sh. 27). Şi aşea nebunin-

pe urma beţiei, aşa cum a zis Psalmistul: „S-au tulburat şi s-au clătinat ca un om beat, şi toată înţelepciunea lor a fost înghiţită" (*Ps*. 106, 26). Şi aşa, smintindu-se şi tulburîndu-se de această sminteală, fiii veacului celui rătăcit s-au sprijinit, aşa zicînd, pe comediile proprii şi au nădăjduit că cele ale lor sînt veşnice şi nepieritoare! |

72v *Nădejdea în Dumnezeu trebuie să fie neclintită*

Tu însă, punîndu-ţi nădejdea în Dumnezeu, rămîi neclintit, pentru că el nu se răzgîndeşte, întorcîndu-se de la ceea ce a făgăduit celui care crede în el. Căci Dumnezeu nici nu ştie şi nici nu poate să mintă (vezi *Tit* 1, 2), precum se zice: „Este cu neputinţă ca Dumnezeu să mintă, de aceea să avem marea mîngîiere de a păstra nădejdea ce ne stă înainte" (*Evr*. 6, 18).

68. *Spurcatele pofte înmulţindu-se, pînă la urmă te îneacă în adîncul descurajării*

Adu-ţi aminte dar că spurcatele pofte lumeşti înmulţindu-se, iar tu obişnuindu-te cu ele, nu numai că te îndepărtează, despărţindu-te de mila lui Dumnezeu, dar îţi mai aduc şi o greutate, o negură şi o întunecare a minţii, încît chiar dacă îţi mai aminteşti vreodată de Dumnezeu şi de sfintele sale porunci, îţi aminteşti de ele ca să le eviţi şi să le tăgăduieşti, ca şi cum ţi s-ar părea că nu ai de la ele nici un folos şi nici nu vrei să te pocăieşti vreodată, pentru ca să te descurajezi cu totul, ca şi cum ar însemna că nici pentru faptele bune, şi nici pentru cele rele nu ai avea vreo răsplată; într-un cuvînt, ca să te legi cu lanţurile acelea ale deznădejdii, care ucid şi omoară atît trupul, cît şi sufletul, de care să nu te poţi dezlega în veci, în care lanţuri a căzut Lucifer şi Iuda. Şi ca şi cum n-ar exista învierea morţilor, nici dreapta şi preaînfricoşătoarea judecată a lui Dumnezeu; ca şi cum n-ar exista pentru cei drepţi
73r un bine mai bun | şi mai mare decît cel pe care îl avem; şi, ca să spun aşa, ca şi cum n-ar exista Dumnezeu, care să vadă şi mai în adînc cele ascunse ale inimii — precum mărturiseşte prorocul: „Zis-a cel nebun întru inima lui: «Nu există Dumnezeu!»" (*Ps*. 52, 1);

du-să şi de acéiaşi nebunie turburîndu-să, fiii veacului nălucirilor, sau cum am dzice comediilor, s-au sprijenit şi lor trainice şi vécinice a fi s-au nedejdiuit. |

72v *Nedéjdea în Domnul neclătită trebue*

Însă tu, puind nedéjdea, neclătit fii, căci Dumnădzău preacredinciosul de ce-au giuruit nu să va, întorcîndu-să, căi. „Dumnădzău a minţi nu ştie, nici aceasta poate" (caută *Tit* gl. 1, sh. 2). Şi cătră evrei dzice: „Neputut iaste Dumnădzău a minţi; prea vîrtoasă mîngăiare să avem, cu carea năzuim la cea de ţinut mai denainte pusă nedéjde" (gl. 6, sh. 18).

68. *Spurcatele pofte înmulţindu-să, pînă mai pre urmă în prăpastea oceaniei te liapădă*

Fie-ţi dară în minte că spurcate lumeştile pofte şi cu dînsele cuprindzindu-te, nu numai cu cît despre dumnădzăiască milă despărţindu-te, te osăbăsc, ce încă o greutate, o ponegreaţă şi minţii o întunecare îţi aduc, ca o dată de ţi-i de Dumnădzău şi de a lui svinte porunci aminte aduce şi de la dînsele a fugi şi a le lepăda ai vrea, ca deciia, vreun folos şi pocăinţă a nu avea să-ţi pae; ca mai vîrtos în nedéjde să te dai şi ca cum a să dzice, precum nice pentru bine, nice pentru rău vreo răsplătire vei avea, şi cu un cuvînt să dzic, în acéle de trup şi de suflet ucigătoare şi omorîtoare a oceanii să te lége legături, din care a te dezlega în véci să nu mai poţi — în care legături Luceafărul şi Iuda au cădzut — şi ca cum din moarte înviiare şi driapta a Domnului şi straşnica giudecată
73r n-ar fi şi ca cum drepţilor alt bine mai bun şi | mai mare decît acesta nu va mai fi şi ca cum ari dzice că nu-i Dumnădzău, toatele omeneşti, macar cît dintr-ascuns lucruri să privască. Mărturiséşte Prorocul: „Dzisă nebunul întru inima sa: nu iaste Dumnădzău" (*Psal.* 52, sh. 1). Şi ca cum ari o socoteală pune, precum duhul omului ca aburul dobitocului, muritoriu, şi în nemică întorcătoriu să fie. Adecă căci cînd cu trupul şi cu sufletul vei muri şi macar că al omului suflet precum nemuritoriu să fie adeverit şi adevărat iaste;

şi ca şi cum ţi-ai face socoteala că sufletul omului e muritor ca şi suflarea animalului, care se preface în nimic; cu alte cuvinte, că vei muri şi cu sufletul, şi cu trupul. Dar deşi este adevărat şi sigur că sufletul omului este nemuritor, iarăşi este sigur că dacă vei trăi după poftele lumeşti, vei muri atît sufleteşte, cît şi trupeşte, după cum dovedeşte Solomon în *Proverbele* sale (11, 7): „Lauda necredincioşilor va pieri". „Moartea păcătoşilor este rea" (*Ps*. 33, 22).

69. *Omul drept nu va muri în veci*

Dar că tu nu vei muri în veac de vei umbla potrivit sfintelor porunci ale lui Dumnezeu, ai multe mărturii, cu care, fiind îngrădit, nici trupul tău nu va fi dat stricăciunii şi nici sufletul tău nu va pieri. Mărturiseşte în primul rînd *Psalmul:* „Nu vei părăsi sufletul meu în iad şi nici nu-l vei da pe cel cuvios al tău să vadă stricăciunea" (*Ps*. 15, 10). Deci cu răbdare şi cu dragoste, pentru numele lui Dumnezeu, îndură
73v toate necazurile şi chinurile acestei vieţi, | căci „multe sînt necazurile drepţilor" (*Ps*. 33, 20), cărora cu blîndeţe le vorbeşte Domnul: „Le-ai îndurat pentru numele meu şi nu ai obosit" (*Apoc*. 2, 3). „De aceea, dar, îţi voi dărui — zice Domnul — cele pe care ochiul nu le-a văzut, nici urechea le-a auzit, care mai înainte de zidirea lumii ţi le-am pregătit" (*I Cor*. 2, 7). Nenumărate alte dovezi vei găsi în sfintele sale *Scripturi*, privitoare la nădejdea celor drepţi; căci zice: „El ţi-a cerut viaţă, şi tu i-ai dat viaţă îndelungată în veacul veacului; mare este slava lui întru mîntuirea ta; slavă şi mare cuviinţă vei pune peste el" (*Ps*. 20, 5, 6); şi iarăşi: „Fericit bărbatul acela a cărui nădejde e numele lui Dumnezeu şi nu a privit spre deşertăciuni şi spre nebunii mincinoase" (*Ps*. 39, 5); la fel şi în *Proverbele* lui Solomon (3, 5): „Fii credincios în Dumnezeu din toată inima ta şi nu te trufi cu înţelepciunea ta". Iar în *Înţelepciunea* lui (3, 4) încredinţează: „De vor fi chinuiţi în faţa oamenilor, nădejdea lor e plină de nemurire"; ceea ce conchide Isaia (26, 4): „Căci spre tine am nădăjduit, Dumnezeule cel mare şi

însă adevărat dară că după lumeştile de vii îmbla pofte, şi cu trupul şi cu sufletul vei în véci muri, precum adeveréşte în *Pildele* sale Solomon: „Omului mort necurat, nice o nedéjde îi va mai fi“ (gl. 11, sh. 7). Şi: „Moartea păcătoşilor, cumplită“, dzice (*Psalm* 33, sh. 22).

69. *Dreptul în véci nu va muri*

Însă tu, de vei după dumnădzăeştile svinte porunci îmbla, precum în véci nu vei mai muri, multe mărturii ai; că cu aceasta păzit fiind, nice putregiune de oasele tale va da, nice sufletul tău în perire să va afla, mărturiséşte întîi Psalmul: „Nu vei lăsa în iad sufletul mieu, nice preacuviosului tău a vedea putregiune“ (*Psal*. 15, sh. 10). Aceasta dară cu răbdarea şi pentru numele Domnului cu dragoste a tuturor nevoilor şi |
73v greutăţilor sufferirea, căci „multe griji drepţilor“ (*Psal*. 33, sh. 20). Cărora Domnul cu blîndéţă grăiaşte: „Sufferit-ai pentru numele mieu, şi n-ai scădzut“ (*Apocal*. gl. 2, sh. 3). „Pentru aceasta îţi voi dărui dară (dzice Domnul) binele carele n-au vădzut ochiul, nice uréchia au audzit, carele mai denainte am gătit ţie, căci m-ai iubit“ (*Cartea 1*, *Cor*. gl. 2, sh. 7). Şi alte multe şi nenumărate pentru a drepţilor nedéjde în svintele sale *Scripturi* vei afla dovéde, precum dzice: „Viiaţă au cerşut de la tine, şi i-ai dat lui lungimea dzilelor în véci şi în veacul veacului. Mare iaste slava lui întru mîntuinţa ta şi mare cinste vei pune asupra lui“ (*Psal*. 20, sh. 5, 6). Şi iarăşi: „Fericit bărbatul a cui iaste numele Domnului nedéjdea lui şi în deşertăciuni şi în nebunii minciunoase n-au căutat“ (*Psal*. 39, sh. 5). Aşijderea în solomoneştile *Pilde:* „Aibi încredinţare în Domnul şi nu te rădzima întru înţelepciunea ta“ (g. 3, sh. 5). Şi întru ale sale *Înţelepciuni* adevereadză: „Deşi înnaintea oamenilor cazne au păţit, nedéjdea lor de nemoarte plină iaste“ (gl. 3, sh. 4). Şi Isaiia aceasta plinéşte: „Nedejdiuit-am în Domnul. Dumnădzăul tare în fără sfîrşit“ (gl. 26, sh. 4). Şi Ieremiia aceasta întăréşte: „Blagoslovit bărbatul care
74r ne|dejduiaşte în Domnul, şi va fi Domnul nedéjdea

veşnic", şi întăreşte Ieremia (17, 7): „Blagoslovit e
74r omul care| crede în Domnul, şi nădejdea lui va fi Domnul". Mărturii asemănătoare acestora aduc, mărturisind, mulţi alţii. De asemenea, poţi avea mărturii din însăşi gura preanemincinoasă a adevărului, aceea a Domnului nostru Isus Hristos, „căci în numele lui vor nădăjdui popoarele" (*Mt.* 12, 21), căruia îi urmează apostolul său, fericitul Pavel, zicînd: „Prin care am dobîndit şi acces, prin credinţă, la darul acesta întru care ne aflăm şi ne lăudăm cu nădejdea slavei lui Dumnezeu" (*Rom.* 5, 2). „Căci prin nădejde ne-am mîntuit", zice iarăşi acelaşi apostol, iar în ceea ce priveşte nădejdea lumii zice: „O nădejde care se vede nu este nădejde, căci ceea ce vede cineva pentru ce ar mai nădăjdui?" (*Rom.* 8, 24), iar către cei buni scrie: „Hristos în voi, nădejdea slavei" (1, 28).

70. *Cerînd cu deplină credinţă cele cereşti, ţi se vor da totodată şi cele pămînteşti.*

Avînd dar deplină credinţă în nădejdea că adică prin mila lui Dumnezeu te vei învrednici să capeţi moştenirea viitoare a veşnicei fericiri, nu-ţi vor lipsi o dată cu cele veşnice nici cele pămînteşti. Însă tu caută cele cereşti, şi împreună cu ele ţi se vor da şi toate cele pămînteşti. Căci Dumnezeu, toate cele pe care le-a făcut cu buna lui pronie le-a făcut cu un
74v scop, anume,| ca să se ajute una pe alta. De aceea dar, întrucît toate s-au făcut pentru om, aşa şi omul a fost făcut pentru toate ca să fie şi chivernisitor mai deplin şi mai activ decît toate celelalte animale neraţionale; mai ales prin aceea că este legat şi supus blestemului păcatului ca să se nască în durere şi cu osteneală să se hrănească, precum a spus la început Dumnezeu Evei: „În dureri vei naşte fii" şi după aceea a zis şi lui Adam: „Blestemat fie pămîntul întru lucrările tale şi în sudoarea feţei tale să-ţi mănînci pîinea" (*Gn.* 3, 16, 19). Pentru acestea adevereşte Iov că (5, 7): „Omul se naşte spre osteneală". De aceea dar să socotească foarte bine omul, şi după socoteală să ştie că trăieşte nu datorită vredniciei sale, ci prin bogata

lui" (gl. 17, sh. 7). Aceştia şi alţii mulţi ca aceştia dintru cei vechi, întriaga şi adevărata mărturie mărturisind, aduc. Aşijderea de la singur de adevăr dzicătoriul al Domnului Hristos rost mărturie vei putea lua, căce: „În numele lui niamurile vor nedejdiui" (*Math.* gl. 12, sh. 21), şi apostolul său, fericitul Pavel, urmadză: „Prin carile — dzice — avem apropriiare prin credinţă şi darul acesta în carile stăm şi ne slăvim, în nedéjdea a slavei a fiilor lui Dumnădzău" (*Romani* gl. 5, sh. 2). „Că cu nedéjdea — iarăşi acela apostolul dzice — ni-am mîntuit." Iară pentru nedéjdea lumii dzice: „Nedéjdea dară care să véde nu iaste nedéjde; căci ce véde cineva şi nedejdiuaşte?" (*Cătră romani* gl. 8, sh. 24). Şi *Cătră colaséni* scrie: „Hristos iaste în voi nedéjdea slavei" (gl. 1, sh. 28).

70. *Cu întriagă credinţă céle cereşti cerşind, împreună şi céle pămînteşti ţi să vor da*

Deplina dară a nedejdii avînd credinţă, precum ca prin dumnădzăiasca milă fiitoarele şi vécinicile moştenitoare fericiri să moştineşti cu acéle vécinice împreună, nice acéste pămînteşti îţi vor lipsi. Însă tu céle cereşti cére, şi cu dînsele toate, şi céle pămînteşti, ţi să vor da. Însă Dumnădzău, bun chivernisitoriul, oricîte li-au lăsat, toate cu o pricinire oarece li-au
74v lăsat, pentru | ca una altiia să fie spre agiutorinţă. Pentru că cum dară toate pentru om, aşea omul pentru toate mai chivernisitoriu şi mai lucrăreţ decît alalte nesămăluitoare dobitoace să fie. Însă pentru că în a păcatului blăstăm legat şi suppus fiind, în muncă să să hrăniască şi spre dosadă să să nască, precum Domnul cătră Evva întîi au dzis: „În dureri vei naşte fii!" şi apoi cătră Adam: „Blăstămat pămîntul în lucrul tău!" şi „În sudorile féţii tale vei mînca pîinea ta!" (*Naşterea* gl. 3, sh. 16, 19). Cătră aceasta Iov mărturiséşte: „Omul să naşte spre trudă" (gl. 5, sh. 7). Pentru aceasta dară, foarte bine omul să socotiască. După socotială dară să cunoască că nu dintru a sa vrednicie, ce din preabogata dumnădzăiasca milă trăiaşte; căci di-ar dzice omul cîte ari dzice, în zădar grăiaşte,

milă a lui Dumnezeu. Deci, oricîte ar zice omul, în zadar le grăiește, precum mărturisește Grigore Teologul din Nazianz: „În zadar se ostenește limba dacă n-ar fi mila Mîntuitorului", și precum de asemenea dovedește Apostolul: „De acum nu trăiesc eu, ci trăiește în mine Hristos" (*Gal.* 2, 20). Și toate cele care sînt spre folosința lui și trebuincioase propriei sale vieți i s-au dat ca să-l slujească, și însuși Dumnezeu îngrijește cu prisosință de toate. Pentru aceea ne învață și *Sfînta*
75r *Scriptură* să nu |ne îngrijim ce vom mînca și ce vom bea, adică să nu ne îngrijim de cele trupești, ci de cele ce plac lui Dumnezeu, și în acest fel nimic nu ne va lipsi [*Mt.* 6, 31—33], căci: „Cei care-l caută pe dînsul nu vor fi lipsiți de tot binele" (*Ps.* 33, 11).

71. *Dumnezeu nu te-a lăsat rob, ci stăpîn, de aceea tu să poruncești lumii, iar nu lumea ție*

Socoate dar că întrucît ziditorul tău Dumnezeu te-a făcut domn și împărat peste pămînt și peste toate celelalte făpturi ale lui și te-a încununat cu toate darurile, iată deci că nu te-a lăsat slugă, ci stăpîn al lumii, pe care se cuvine să o conduci după dumnezeeștile sale porunci, și nu plăcerile lumii [să te conducă] pe tine, ci tu să înfrînezi plăcerile și să le astupi gura. Ia seama la un înțelept persan pe nume Heisadis, care, deși păgîn, ce frumos cuvînt a spus: „Norii și vîntul, luna și soarele și întregul tot al lucrurilor se ostenesc ca tu să dobîndești în palma ta o pîine; toate, gata să-ți slujească, așteaptă porunca ta. Și nu este o socoteală dreaptă ca tu, la rîndul tău, să nu respecți porunca lui."* Adică, după porunca lui Dumnezeu, toate te slujesc pe tine; așadar, care îți va fi omenia dacă tu nu vei respecta la rîndul tău porunca celui ce te-a creat și ți-a dat toate darurile pe care le ai? Încă să mai știi — căci adevărat este că cel ce ți-a dat
75v atîtea are și este în stare să-ți dea| și mai multe decît atîtea; iar de le vei folosi spre bine acestea puține, el

---

* Saadi, *Gulistan*: „Toate: lună, soare, vînt, văzduh și nor/ pîinea ne-o frămîntă, zilnic, tuturor./ Toate, după vrere, poți să le supui,/ vrednic tu la rîndu-ți, fii supusul lui" (*trad. rom. cit.*, p. 6).

precum svîntul Grigorie Nazianzanul mărturiséște: „În deșert osteniia limba, de n-ar fi fost a Mîntuitoriului milă", și precum frumos Apostolul arată: „Trăesc eu, însă nu eu, ce trăiaște în mine Hristos" (*Galat.* gl. 2, sh. 20). Și toate cîte spre a lui și a vieții lui trebuință sint, pre mînă ca spre a lui slujbă să fie i li-au dat, și mai vîrtos el grijea tuturor poartă; că pentru aceasta *Svînta* ne învață *Scriptură*, să nu
75r ne | grijim ce vom mînca sau ce vom bea; adecă nu célea ce trupului, ce célea ce-s lui Dumnădzău plăcute să păzim; și așea nemică ne va lipsi [*Mt.* 6, 31-33], căci: „Cei ce cearcă pre Domnul nu vor fi lipsiți de tot binele" (*Psal.* 33, sh. 11).

71. *Nu rob, ce stăpîn lumii Dumnădzău ti-au lăsat; pentru aceasta tu pe dînsa, iară nu ea pe tine să stăpîniască*

Socotéște dară că, de vréme ce Dumnădzău, plăzmuitoriul tău, pre pămînt și preste toate alalte ale sale fapte stăpînitoriu și împărat ti-au arătat și cu toate darurile dacă ti-au încoronat, iată dară că nu rob, ce stăpîn lumii ti-au lăsat, pre carea, după dumnădzăeștile sale porunci, a o chivernisi ți să cade. Nice poftele lumii pre tine, ce tu pre dînsele să le înfrânedzi și să le hățuești. Și socotéște: un persiesc om învățat, numele Heilsadi[135], macar că păgîn era, dară frumos au grăit, dzicînd: „Nuărul și vîntul, luna și soarele și rătundzala lucreadză pînă cînd tu o pîine să-ți agonisești în palmă". Toate pentru grijea ta gata și porunca păzăsc; nu va fi socotială dreaptă ca tu porunca să nu-m ții: adecă după dumnădzăiasca poruncă toate ție îți slujesc. Așeadară, ce omenie vei avea, cînd tu porunca plăzmuitoriului și a tuturor darurilor dătătoriului nu vei ținea? Și încă aceasta să cunoști căci adevărat iaste că acela ce ț-au dat atîta,
75v are și poate | și mai mult decît atîta, și de te vei cu acéste puține bine sluji, îți va da și mai mult decît atîta. „Céreți dară întîi (dzice) împărățiia lui Dumnădzău și dreptatea lui, și toate să vor adaoge voaă" (*Math.* gl. 6, sh. 33). Dobîndind dară toate cîte ai

îți va da și mai multe decît atîtea; „Cereți dar mai întîi — zice — împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui, și toate acestea vi se vor adăuga vouă" (*Mt.* 6, 33). Dobîndind dar toate cele pe care le-ai dorit, trebuie să știi că acestea ți-au fost date nu numai pentru tine, ci ca să faci parte și altora din bunurile pe care ți le-a dat, și că precum în dar ai primit, tot așa în dar să dai [*Mt.* 10, 8]. Este o vorbă care zice: „Dă săracilor, și ți se vor umple hambarele" (*Prov.* 3, 10); și mai sigur grăiește însuși domnul nostru Isus Hristos și Dumnezeu în *Parabola talanților:* „Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincios, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău" (*Mt.* 25, 21). Iar mai pe urmă a zis iarăși pentru cel zgîrcit, adică pentru sluga care a ascuns talantul în pămînt: „Luați-i talantul și dați-l celui care are cei zece talanți" (*Mt.* 25, 28). Această preabogată milă a lui Dumnezeu pare-se că o cunosc nu numai oamenii, ci și ființele iraționale, cu oarecare socoteală*; cu atît mai mult deci nu e rușine ca tu, om rațional, să nu fii în stare a pricepe aceasta și să te faci mai rău și mai fără minte decît ființele
76r iraționale? | S-ar putea cita aici cuvîntul lui Isaia (1, 3): „Boul și-a recunoscut stăpînul și măgarul ieslea stăpînului său, iar Israel nu m-a cunoscut, și poporul meu nu m-a înțeles"; ceea ce adeverește și apostolul Pavel, zicînd: „Omul cel firesc** nu primește cele ale duhului lui Dumnezeu, căci nebunie sînt pentru el" (*I Cor.* 2, 14).

72. *Dumnezeu, care le poartă de grijă păcătoșilor, cu cît mai mult le va purta celor drepți?*

Așadar, vezi acum că binefăcătorul nostru Dumnezeu are grijă nu numai de noi oamenii, ci chiar de zburătoare și de celelalte viețuitoare; adică după cum tîlcuind, ar putea zice cineva, nu numai pe cei drepți îi hrănește și îi ocîrmuiește (căci este

---

* Cp. Seneca, *De beneficiis*, CXXXIX.

** Omul psihic, adică fără luminile duhului, spre deosebire de omul rațional, intelectual.

poftit, aceasta trebue să ştii că nu numai pentru tine, ce pentru ca şi pre alţii bunurilor sale părtaş să faci ţi li-au dat, şi precum în dar ai luat, aşea în dar să dai [*Mt.* 25, 21]. Că dzice un cuvînt: „Dă săracilor, şi să vor împlea jitniţile tale" (*Pilde* gl. 3, sh. 10). Şi mai adeverit, singur Domnul şi Dumnădzăul nostru Isus Hristos la pilda talantului dzice: „Aferim, slugă bună şi credincioasă, că pre puţine ai fost credincioasă, mai pre multe te voi pune. Întră în bucuriia Domnului tău" (*Math.* gl. 25, sh. 22). Iară mai pre urmă pentru cel scump dzice, adecă slugii carile talantul în pămînt au ascuns: „Luaţi de la dînsul talantul şi-l daţi celuia ce are dzéce" (*Math.* gl. 25, sh. 28). Aceasta dară de bogăţie plină dumnădzăiască milă, nu numai oamenii, ce încă şi dobitoacele cu o socotială oarecare a o cunoaşte să pare. Aşea mai vîrtos cu cît nu iaste ruşine ca tu, om socotitoriu fiind, aceasta a priceape să nu poţi şi decît dobitoacele mai rău şi mai fără
76r minte | să te faci? Sau, precum s-ari acesta al Isaiii cuvînt a chema putea: „Cunoscut-au boul pre stăpînul şi asinul iaslea Domnului său, iară Izrail pe mine nu m-au cunoscut şi poporul mieu n-au înţeles" (gl. 1, sh. 3). Şi Apostolul aceastaşi adeveréşte, dzicînd Pavel: „Dobitocul om nu pricépe célea ce sint a duhului lui Dumnădzău, căce nebunie iaste lui" (*Către cor.* gl. 2, sh. 14).

72. *Dumnădzău grijea păcătoşilor avînd, cu cît mai vîrtos a celor drepţi va avea*

Vedzi acmu dară că Dumnădzău de bine făcătoriul nostru nu numai pentru noi oamenii, ce încă şi pentru păsăruice şi pentru alte lighioi în grije are. Adecă precum s-ari a tîlcui putea nu numai pre cei drepţi (căci preamilostiv iaste), ce încă şi pe cei păcătoşi şi fără socotială hrănéşte şi chiverniséşte. Adeveréşte Cîntăreţul: „Deşchidzindu-ţi tu mîna, toate să vor împlea de bunătate" (*Psal.* 103, sh. 29). La această socotială un poetic arăpăsc [136] frumos grăiaşte, dzicînd: „O, bunule (Doamne), acela ce din neştiuta ta comoară închinătorilor de bodzi şi închinătorilor de foc, liafă,

prea milostiv), ci şi pe cei păcătoşi şi pe cei fără minte. Mărturiseşte Psalmistul: „Deschizîndu-ţi mîna, toate se vor umple de bunătate" (*Ps.* 103, 29). Cu acelaşi raţionament frumos spune un poet arab: „O, preabunule stăpîn, tu, care din comorile tale cele de nepătruns, dai simbrie şi hrană celor ce adoră idolii şi focul, cum ai putea să laşi săraci pe prietenii tăi, tu, care ai grijă şi de duşmanii tăi?* Aşadar, de vreme ce chiar şi de păsări poartă de grijă şi le ocîrmuieşte, cu cît mai mult va avea
76v grijă de aleşii săi?| Despre grija pe care o poartă Dumnezeu poporului său vezi *Mt.* 6, 26 şi *Is.* 62, 12, *II Pt.* 2, 9; *Ps.* 33, 18 şi *Înţ.* [*Sol.*] 3, 9; iar în altă parte zice: „Dreptul din laţ se va izbăvi şi se va da necredinciosul în locul lui" (*Prov.* 11, 8), şi fericitul David mărturiseşte: „Am fost mai tînăr şi am îmbătrînit, dar n-am văzut pe cel drept părăsit, nici neamul lui cerşind pîine" [*Ps.* 36, 26].

73. *Nu celor leneşi, ci celor harnici le dă Dumnezeu darurile sale*

Dar mai trebuie să ştii şi că Dumnezeu oferă darurile sale nu celor leneşi şi lăsători, ci celor sîrguincioşi şi harnici. Pentru că fundamentul şi baza pe care a pus-o mai înainte de toate este aceasta : „Creşteţi şi înmulţiţi-vă şi umpleţi pămîntul şi fiţi stăpîni peste peştii mării şi peste păsările cerului şi peste toate făpturile şi peste tot pămîntul" etc. (*Gn.* 1, 28). Iar după acestea continuă: „Întru sudoarea feţei tale vei mînca pîinea ta" (*Gn.* 3, 19), şi apoi: „Ieşi-va omul la lucrul său şi la munca sa pînă seara" (*Ps.* 103, 24), şi încă: „Du-te la furnică, o, leneşule, şi văzîndu-i cărările, invidiaz-o şi fă-te mai înţelept decît ea" (*Prov.* 6, 6), şi după
77r acestea mai afli: „Lucrînd|pămîntul, el se va umple de pîine" (*Prov.* 12, 11). Acestea, dar, nu numai oamenii, ci şi animalele patrupede şi păsările şi toate

* Saadi, *Gulistan*, prefaţa: „O, tu, din tezaur tainic veşnic plin,/ Saturi deopotrivă ghebru [adorator al focului, *n.t.*] şi creştini./ Poţi, tu, pe prieteni să nu-i miluieşti,/ Cînd şi cu duşmanii te milostiveşti?" (*trad. rom. cit.*, p. 6).

nafaca le dai; dară pre priiatinii tăi, căce să-i laşi săraci, tu carile şi spre nepriiatini îţi ţii căutătura sau privirea?". Aşeadară, de vréme ce pentru pasiri în minte îi iaste şi le grijéşte, cu cît mai vîrtos pentru aleşii săi
76v în grije îi va fi? | (caută *Math.* gl. 6, sh. 26); precum scrie şi Isaiia pentru grijea ce are Dumnădzău de poporul său (gl. 62, sh. 12; caută şi *Cartea 2, Petru* gl. 2, sh. 9 şi *Psal.* 33, sh. 8; şi *Înţeleptul* gl. 3, sh. 9). Şi aiurea dzice: „Dreptul din nevoe să va izbăvi şi să va da necuratul în locul lui" (*Pilde* gl. 11, sh. 8) şi „Nu va dosădi cu foame Domnul sufletul dreptului" (gl. 10, sh. 3). Şi fericitul David mărturiséşte: „Tînăr fuiu (dzice), şi iată îmbătrîniiu şi nu vădzuiu pre dreptul lăsat şi sămînţa lui cerşind pîine".

73. *Nu celor léneşi, ce celor ostenitori Dumnădzău darurile sale dă*

Însă şi aceasta a şti ţi să cade că nu léneşilor şi trîndavilor, ce celor ostenitori şi de trudă iubitori Dumnădzău bunurile sale dă. Căci întîi decît toate temeiul şi temeliia de la dînsul pusă, aceasta iaste: „Créşteţi şi vă înmulţiţi şi împleţi pămîntul şi stăpîniţi peştilor mării, zburătoarelor ceriului, dobitoacelor pămîntului, i proci" (*Naşterea* gl. 1, sh. 28). După aceasta urmadză: „Şi în sudoarea féţii tale vei mînca pîinea ta" (*Naşterea* gl. 3, sh. 19). După aceasta urmadză: „Eşi-va omul la lucrul său şi la lucrarea sa pînă în sară" (*Psal.* 103, sh. 24). După aceasta urmadză: „Du-te la furnică, o, léneşule! şi socotéşte căile ei, şi
77r fii înţelept ca dînsa" (*Pilde* gl. 6, sh. 6). După aceasta urmadză: „Cine va | lucra pămîntul său sătura-să-va de pîine" (*Pilde* gl. 12, sh. 11). Acestea dară nu numai oamenii, ce şi dobitoacele, pasirile şi jigăniile toate a le urma şi ale cerca să văd; mărturiséşte Prorocul: „Ţincii leului răcnind, a apuca şi a cére de la Dumnădzău hrană şie" (*Psal.* 103, sh. 21). Şi Ieremiia:

fiarele pare-se că le caută şi le urmează, după cum mărturiseşte Prorocul, zicînd: „Puii de lei mugesc după pradă, cerînd de la Dumnezeu hrana lor" (*Ps*. 103, 21) şi Ieremia (8, 7): „Turtureaua şi rînduneaua cîmpului şi cocorul au păzit vremea sosirii lor". Aşadar, dătătorul de bunătăţi Dumnezeu le va da bunătăţile sale celor care cer, şi nu celor care tac, după cum el însuşi ne învaţă: „Cereţi, şi vi se va da, căutaţi, şi veţi găsi, bateţi, şi vi se va deschide" (*Mt*. 7, 7).

74. *Omului îi este dat să îndure toate primejdiile din lume*

Adu-ţi deci aminte că toate nenorocirile, toate nevredniciile, toate suferinţele, toate necazurile, toate greutăţile, toate chinurile, toate supărările cîte există, toate sînt în lume pentru ca să le înduri, să le vezi şi să vină pe capul tău, precum zice Iov (5, 7): „Ci omul spre osteneală se naşte", şi de la naştere şi pînă la sfîrşitul vieţii lui toate îi sînt amestecate cu amărăciune şi cu otravă, precum mărturiseşte Isaia (38, 15): „Îmi voi aminti de toate zilele mele întru amărăciunea sufletului meu". Dar mai ales gîndeşte-te zilnic că te afli în ceasul morţii, ca să nu zic chiar în moarte, după cum mărturiseşte Apostolul: „Ca şi cum am muri,
77v şi iată că trăim" (*II Cor*. 6, 9). Să ştii sigur| că, cu cît le vei îndura cu inima mai curată, nevătămîndu-te cîtuşi de puţin, cu atît vei fi mai fericit. Mărturiseşte sfîntul Augustin: „Aurul se încearcă prin foc, fierul prin oţel, animalul prin pinten, iar pe omul drept necazurile şi chinurile îl întăresc"* şi altul iarăşi zice: „Omului drept nimic nedrept nu-i place" (*Prov*. 12, 21). Iar dacă ţi se va prelungi cît de puţin viaţa în veacul acesta, să nu ţi se pară că trăieşti ca să te saturi de lumea aceasta sau ca să te afli în voile şi desfătările ei, ci adu-ţi aminte că „Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să trăiască" (*Iez*. 18, 23). Astfel, deci, din relele actuale străduieşte-te să agonişeşti bunurile viitoare şi să te bucuri de ele.

---

* Cp. S. Augustini, *De diversis quaestionibus*, LXXXII.

„Turtureaoa şi rînduneaoa şi stîrcul cunosc vrémea venirii sale" (gl. 8, sh. 7). Aşeadară, darnicul Dumnădzău „celor ce cer, iară nu celor ce tac, bunurile sale va da", pentru că singur învaţă: „Céreţi, şi să va da voaă, cercaţi, şi veţi afla, bateţi, şi să va deşchide voaă" (*Math.* gl. 7, sh. 7).

74. *Cîte fortuni în lume sînt, toate omului a le trage îi iaste*

Adu-ţi dară aminte că, cîte blăstămăţii, cîte nevrednicii, cîte bezcisnicii, cîte nevoi, cîte greutăţi, cîte asupréle şi dodeiale sînt, toate în lume sînt; şi acéstea toate a le petréce, a le vedea şi la cap a-ţi vini îţi sînt, că dzice Iov: „Omul spre trudă să naşte" (gl. 5, sh. 7). Şi din naşterea sa în tot custul lui, toate cu amărăciune şi cu otravă amestecate îi sînt, mărturiseaşte Isaiia: „Pomeni-voiu toţi anii miei, întru amărăciunea sufletului mieu" (gl. 38, sh. 18). Şi mai vîrtos în toate dzilele ca în ceasul morţii, să nu dzic ca morţii, să te ştii, mărturisind Apostolul: „Ca morţii, şi iată că
77v trăim" (*Cartea 2, Cor.* gl. 6, sh. 9). | Aceasta dară adevărat să ştii că cu cît mai mult cu curată inimă le vei suferi, nemică, stricîndu-ţi, mai fericit vei fi. Adeveréşte svîntul[137] Avgustin: „Pre aur focul, pre fier meschiul, pre dobitoc boldul iuţăsc, iară pre dereptul năcazurile şi dodiialele întăresc". Iară altul dzice: „Nu să va întrista direptul orice i s-ar tîmpla" (*Pilde* gl. 12, sh. 21). Şi macar de ţi s-ar şi ceva întracest veac viiaţa prelunga, nu pentru a aceştii lumi săturare, sau pentru a ei slobode voi şi în dezmierdări a petréce să-ţi pae că trăeşti, ce aceasta pomenéşte, că: „Dumnădzău nu va moartea păcătosului, ce ca să să întoarcă, să trăiască" (*Iezec.* gl. 18, sh. 23). Aşeadară, prin acestor de acmu răutăţi mijlocire, céle fiitoare bunătăţi a agonesi sileaşte şi a le cîştiga nevoiaşte.

75. *Pentru omul cunoscător lumea aceasta este iad și supliciu*

Să mai știi și că pentru omul cunoscător lumea aceasta este supliciu, chin și pedeapsă și că prin ea îi este foarte ușor celui drept să se purifice de cele necurate; pentru că Dumnezeu pe aleșii săi îi pedepsește în această viață, precum este scris: „Căci pe cine iubește Dumnezeu îl pedepsește" (*Prov*. 3, 12; vezi și *Tob*. 13, 2 și la Pavel *Evr*. 12, 6; de asemenea, la *Iov* 5, 17, *Iac*. 1, 12 și *Apoc*. 3, 19). Iar celor drepți le zice: „Lumea se va bucura, iar voi vă veți
78r întrista" | (*Io*. 16, 20). Și chiar ne povățuiește ca în viața din această lume să ne găsim ca într-un foc curățitor (pe care papistașii îl socotesc că ar fi după viața aceasta și îl numesc *purgatoriu*, adică cel ce curăță sufletele), ca să știm că cu cît ne vom pedepsi mai mult, cu atît mai mult ne vom și purifica (dar fără să ne pîngărim). Iată de ce pentru acest lucru să-l rugăm mai cu seamă pe Dumnezeu, anume, să trăim cît mai mult în această lume, în acest foc curățitor, după cum se ruga David: „Să nu mor, ci să trăiesc" (*Ps*. 117, 17).

Așadar, trăind și pedepsindu-te cît mai mult în această lume, să devii ca și aurul curățit, precum iarăși se zice: „Argint și aur încercat, de șapte ori curățit, iar tu, Doamne, să ne păzești și să ne ferești" (*Ps*. 11, 7). În felul acesta va preface Dumnezeu pe aleșii săi; cum anume? Prin pedepse, prin chinuri, prin necazuri, prin sărăciri și prin altele asemenea, despre care frumos vorbește Isaia (48, 10): „Iată, te-am topit, dar nu ca pe argint, te-am scos din cuptorul sărăciei", iar Înțeleptul zice: „I-a încercat pe dînșii ca aurul în topitoare și i-a primit ca pe o jertfă deplină" (*Înț*. [*Sol*.] 3, 6). Iar prorocul Zaharia (13, 9) mărturisește zicînd: „Și îi voi trece a treia oară prin foc, și îi voi
78v topi | precum se topește argintul, și îi voi încerca precum se încearcă aurul. El va chema numele meu, iar eu îl voi asculta și voi zice: «Acesta este poporul meu», iar el va spune: «Domnul Dumnezeul meu!»" De altfel, unde vei găsi mai bun purgatoriu decît lumea aceasta? Și să știi în chip sigur că un alt purgatoriu

75. *Cunoscătoriului om lumea aceasta muncă și iad îi iaste*

Și aceasta să știi că, cunoscătoriului și celui deplin om, lumea aceasta [muncă și iad] și pediapsă îi iaste, și printr-însa celui drept de céle spurcate a să curăți foarte lesne îi iaste. Căci Dumnedzău pre aleșii săi într-acesta veac îi ceartă, precum dzice: „Dumnădzău pre cine iubéște îl ceartă" (*Pilde* gl. 3, sh. 12; caută și *Tovie* gl. 13, sh. 2; și apostolul Pavel, *Cătră evrei* gl. 12, sh. 6; *Iov* gl. 5, sh. 7; *Iacov* gl. 1, sh. 12; *Apoc*. gl. 3, sh. 19). Celor drepți dzice: „Bucura-să-va lumea, iară
78r voi vă veți întrista" | (*Ioan* gl. 16, sh. 20). Și mai vîrtos într-aceasta a lumii viiață ca într-un foc curățitoriu (carele papistașii în viiața viitoare a fi îl socotesc și cu numele *purgatorium* îl număsc, adecă curățitoriu) a fi ne poruncéște, ca cu cît ne vom pedepsi mai mult, cu atîta să ne curățim — însă să nu ne spurcăm — mai mult. Pentru aceasta dară lui Dumnădzău să ne rugăm, în viiață, într-aceasta, adecă în focul curățitoriu mai mult să trăim, precum să ruga David: „Să nu moriu, Doamne, ce să trăesc" (*Psal*. 117, sh. 17). Așeadară, tu cu cît mai mult în viață, într-aceasta, trăind și pedepsindu-te, ca argintul în foc lămurit să te faci; precum iarăși dzice: „Argint lămurit și ispitit de șeapte ori; iară tu, Doamne, ne vei feri pre noi și ne vei păzi pre noi" (*Psal*. 11, sh. 7). Într-acesta chip dară Domnul pre aleșii săi a-i preface va; și aceasta cu ce dară? Cu pedeapsă, cu năcazuri, cu nevoi, cu sărăcii și cu alte într-acest chip. Pentru care lucru frumos mărturiséște Isaiia: „Fiertu-ti-am, însă nu ca argintul, alesu-ti-am în cuptoriul sărăciei" (gl. 48, sh. 10). Și Înțeleptul dzice: „Ca pre aur în cuptoriu i-au ispitit și ca jirtvitul curban au luat pre dînșii" (*Înțeleptul* gl. 3, sh. 6). Și Zahariia prorocul adeveréște, dzicînd: „Și-i voiu aduce a treia parte
78v prin foc și-i | voiu topi precum să topéște argintul;

în afară de această lume nu există și că cel care susține că ar exista greșit susține. După părerea mea, pînă nu-ți vei face trupul — vas, sufletul — aur, și lumea aceasta — foc, și nu vei fierbe astfel laolaltă sufletul cu trupul în flacăra acestei vieți, mîntuire nu vei avea. Căci, așa cum sufletul și trupul au greșit împreună, tot așa împreună trebuie să se pedepsească, și după cum laolaltă au păcătuit pe această lume, tot așa în lumea aceasta pocăindu-se vor căpăta iertare, deoarece în iad nu există pocăință, precum cîntă Psalmistul: „În moarte nu are cine să-și amintească de tine, iar în iad cine ți se va mărturisi?" [*Ps.* 6, 5]. Mai ales că se cuvine să te pocăiești numai cît ești sănătos (vezi *Ecl.* [*Is. Sir.*] 17, 24 și 18, 25). Pentru că dacă nu te vei îndrepta tu însuți, nici chiar Dumnezeu nu te va mîntui, pentru care lucru ți-e martor Augustin
79r cînd zice: „Cel care te-a făcut fără de tine| nu te poate mîntui fără tine"*; și după cum ai păcătuit cu trupul și cu sîngele, tot așa să te purifici cu trupul și cu sîngele, căci altminteri nu poate fi curățire; după mărturia fericitului Pavel: „Prin sînge mai toate se curăță și fără vărsare de sînge nu se face iertare" (*Evr.* 9, 22). Dar iată, după ce vei muri și elementele trupului tău se vor separa unul de altul, și după ce se va despărți sufletul de trup, cum și în ce chip vor putea fi iertate păcatele tale? Și nu numai un purgatoriu latin închipuit, dar chiar o mie de-ar fi, la ce îți vor folosi? Căci în iad nu există nici mărturisire și nici pocăință. Este, dar, un fapt dovedit că după cum la săvîrșirea păcatului au conlucrat toate elementele, tot astfel trebuie să conlucreze și la dezlegarea păcatului; și după cum spurcata desfătare a lumii le-a plăcut tuturor, la fel s-ar cuveni ca toate împreună să ajute la ridicarea poverii pocăinței și să sufere; și după cum toate au greșit, tot așa, toate să primească iertare. Într-acest chip și nicidecum altfel vor scăpa în veacul acesta.

---

* S. Augustini, *Sermo CLXIX*, 13: *Quid ergo fecit te sine te, non te iustificat sine te.*

şi-i voiu ispiti precum să ispitéşte aurul. El va striga numele mieu şi eu îl voiu audzi. Dzice-voiu: «poporul mieu eşti», şi el va dzice: «Domnul Dumnădzăul mieu»" (gl. 13, sh. în svîrşit). Unde dară mai bun foc curăţitoriu decît lumea aceasta vei afla? Căci adevărat să ştii că alt foc curăţitoriu — fără lumea aceasta — nu iaste, iară cine că iaste dzice, rău dzice. Iară eu aceasta socotesc: că pînă nu-ţi vei trupul acesta în chip de oală şi sufletul în chip de aur şi lumea aceasta în chip de foc face şi aşea sufletul împreună cu trupul de nu-ţi vei în para vieţii aceştiia fiiarbe, mîntuinţă nu ai. Că precum trupul cu sufletul împreună au greşit, aşea împreună a să pedepsi trebue, şi precum în lume, într-aceasta, au făcut păcatul, în lume, într-aceasta, pocăindu-să, ertare să ia. Căci la iad nu iaste pocăinţă, precum cîntă Psalticul că: „Nu iaste în moarte cine să te pomeniască; şi în iad dară cine să va mărturisi ţie?" [*Ps.* 6, 5]. Şi mai vîrtos „pînă eşti sănătos, precum pocaanie să fie de făcut" (caută *Eclisiiastul* lui *Isus Sirah* gl. 17, sh. 24 şi gl. 18, sh. 25). Că tu singur pre tine de nu te vei îndrepta, nice singur Dumnădzău nu te va mîntui. La care lucru, svîntul Avgustin martur îm iaste,
79r unde dzice: „Cine ti-au făcut pre |tine fără tine nu te va îndrepta pre tine fără tine". Şi precum dară în trup şi în singe ai greşit, aşea în trup şi în singe să te curăţăşti, căci într-alt chip curăţire nu iaste. Svîntul, fericit, Pavel mărturie îmi iaste: „Toate în singe să curăţăsc şi fără singe nu să va erta păcatul" (*Cătră evrei* gl. 9, sh. 22). Iată dară că, după ce tu murind şi ale trupului tău stihii una de altă după ce să vor despărţi şi trupul de la suflet să va deosăbi, cum şi în ce chip păcatul ţi să va erta? Şi nu un lătinesc părut *purgatorium*[138], ce o mie macar di-ar fi, ce-ţi vor folosi de vréme ce în iad ispovedanie şi pocaanie nu iaste? Vederat dară iaste că precum la facerea păcatului toate ale trupului stihii împreună au fost, aşea şi la

Îndurînd în lume o osteneală cît de mică, vei agonisi multă odihnă

Fă-te, dar, în acest scurt răstimp, un om blînd și răbdător, și vei dobîndi odihna și desfătarea aceea necontenită și fără de sfîrșit, pentru care mărturisește
79v Ecleziastul [51, 35]: „Am ostenit puțin, și| am avut parte de multă odihnă". Iar „omului ce moare întru necredință" *Proverbele* (11, 7) îi spun: „Trufia necredincioșilor a pierit".

76. *Dacă te vei împotrivi vitejește lumii, adică Diavolului, vei birui*

Mai este neapărat nevoie să știi și aceasta, că dacă te vei împotrivi cu toată puterea ta răutății și poftelor acestei lumi, ele nu-ți pot dăuna cîtuși de puțin; mărturisește aceasta corifeul apostolilor: „Împotrivește-te Diavolului, și el va fugi de tine" (*I Pt.* 5, 9). Căci lumea știe multe și multe caută poftele ei, însă omul înțelept și adevărat este mai tare. Iarăși zic că lumii, adică omului care slujește lumea, i se pare că este foarte învățat, și toate ale lui i se pare că sînt însemnate, adevărate și neîndoielnice, dar toate sînt încîlcite, și nicăieri nu găsesc cale sau cărăruie ca să se descurce, după cum dovedește filozoful Bernard în *Meditațiile* sale, zicînd: „Mulți știu multe, dar pe ei înșiși nu se cunosc"*.

De vei cerceta cu chibzuință, nu vei găsi vreun lucru care să-ți placă în lumea aceasta

Ceva mai mult: dacă vei cerceta cu deplină chibzuință și cu bună socoteală pare-mi-se — și nu greșesc — în această lume nu vei găsi un lucru cît de mic care să placă înțelepciunii, căci: „Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune", zice Ecleziastul
80r (1, 1). Și iarăși zice:| „Că nu fără dreptate se întind lațuri zburătoarelor" (*Prov.* 1, 17). Prin urmare, în zadar se străduiește lumea să-l amăgească pe acela care

---

* Bernardi Claraevallensis, *Meditationes devotissimae ad humanam conditionem*, I: *Multi multa sciunt et se ipsos nesciunt*, cit. *apud* P. Berchorii, *Reductorium morale* t. II, I, c. V (ed. Coloniae Agrippinae, 1773, p. 9).

dezlegarea păcatului toate împreună a fi să cade. Şi precum tuturor spurcata a lumii dezmierdare plăcută au fost, aşea şi greutatea pocaaniei cu toatele împreună a rădica şi a răbda le trebue; şi precum toate au greşit, aşéa toate ertăciune să ia şi într-acesta chip să vor mîntui, iară într-alt chip, ba, în veacul acesta. Fii dară acmu într-acest puţin veac puţinteluş răbdătoriu şi suferitoriu, şi odihna şi desfătarea cea multă vii agonisi, căriia sfîrşit nu iaste. Pentru carea adeveréşte
79v *Eclisiastul*: „Puţintel | osteniiu şi multă odihnă aflaiu" (gl. 51, sh. 35). Împotrivă, celui necurat şi în statul spurcăciunii murit, dzice *Pildele:* „Omului mort necurat nice o nedéjde îi va mai fi" (gl. 11, sh. 7).

76. *Împotriva lumii, adecă a Diiavolului , vitejéşte de vei sta, birui-l-vii*

Şi aceasta a şti foarte ţi să cade că cu tot de-adinsul de vei, împotriva răutăţilor poftelor lumii aceştiia, vitejéşte şi neclătit sta, nicecum ceva a-ţi strica va putea. Mărturiséşte fruntea Apostolilor: „Stăi împotriva Diavolului, şi va fugi de la tine" (*Petru, Cartea 1* gl. 5, sh. 9). Căce lumea multe ştie şi multe poftesc poftele ei, însă înţeleptul şi cel adevărat om mai mult, şi mai multe puterile lui. Şi iarăşi dzic că lumea, adecă omul carile lumii slujéşte, multe precum să fie învăţat i să pare; şi toate ale lui ştiute, adeverite şi vădite i să văd a fi. Însă toate învăluite şi nice într-o parte spre eşire loc sau cărare află. Că adevărat dară Bernandus, în *Chitirile* sale, adeveriadză: „Mulţi multe ştiu şi singuri pre sine nu să ştiu".

Cu înţelepciune de vei cerca, lumăsc ceva de plăcut nu vei afla

Însă tu de vei, cu întriagă înţelepciune şi cu bună socotială, cerca, pare-mi-să şi adevărat că în lume,

este însoţit de înţelepciune. Dar să nu socoteşti că te vei dezvinovăţi în felul acesta, adică spunînd că Diavolul şi meşteşugirile lui te amăgesc, căci în felul acesta cazi în păcat şi mai mare, deoarece Diavolul nu are nici o putere asupra ta, nici nu te poate sili la ceva, afară de aceea că doar te îmbie şi te îndeamnă, dar a săvîrşi sau nu păcatul depinde de tine. Iar despre faptul că Diavolul nu are nici o putere asupra ta, nici măcar nu este în stare să-ţi scoată vreun fir de păr de pe capul tău, vezi în *Sfintele Scripturi*, care sînt pline [de dovezi] în acest sens; vezi, de exemplu, *III Împ.* 22, 22; *II Par.* 18, 20; *Iov* 1, 12 şi 2, 6; *Mt.* 8, 12; *Mc.* 5, 12—13; *Efes.* 2, 2; *II Tim.* 2, 26; *Apoc.* 20, 7. Înţelegînd deci aceasta, învaţă, şi învăţînd nu tăcea, ci învaţă-i întotdeauna pe toţi întru toate şi mărturiseşte-le.

77. Trupul este asemănat cu lumea, iar sufletul cu cerul*

Lumea, după vorbirea obişnuită, adică cerul, pămîntul, marea, întunericul şi toate cele ce se cuprind în acestea, într-un cuvînt se numeşte *lume*; tot aşa, trupul omului cu toate cele din el şi dinafara lui se
80v numeşte, cu un cuvînt, *trup*;| cum am zice, adică trupul este lumea**, după cum spune şi Petrus Belhurius acolo unde scrie *Despre caracteristicile sferei****: „Prin sferă se înţelege bărbatul desăvîrşit care, ca şi sfera cuprinsă între doi poli, se găseşte şi el între două limite**** — a naşterii şi a morţii — supus la necontenite mişcări, schimbări şi griji. Lumea pe care o cuprinde cerul se numeşte *macrocosm*, iar trupul pe

---

* παραμοιάζει = „seamănă cu", dar şi „este simbolizat prin". La fel mai departe, în titlurile paragrafelor cap. 77.

** Concluzia nu reiese din context; am tradus cuvînt cu cuvînt.

*** P. Berchorii, *Repertorium morale sive tomus secundus de rerum proprietatibus*, V, c. VI *De sphaera: Sphaera est vir perfectus, qui inter duos polos, i.e. inter nativitatem et mortem, continuis motibus, tribulationibus et mutationibus est subjectus.*

**** κέντρα, aci în sensul tehnic de *lagăre* în care se învîrteşte un ax.

într-aceasta, macar cevaşi spre a înţelepciunii plăcére nu vii afla că: „Deşertarea deşertărilor (dzice Eclisiiastul) şi toate deşérte" (gl. 1, sh. 1) şi iarăşi dzice:
80r „În|zădar mreaja denaintea ochilor zburătoarelor să aruncă" (*Pilde* gl. 1, sh. 17). Aşeadară, în deşert lumea pre cel de înţelepciune cuprins a amăgi siléşte. Nice dară cu aceasta precum te vei dezvinovăţi să gîndeşti. Adecă precum Diavolul, sau ale lui meşterşuguri să te fie amăgit, că cu aceasta mai mare agoniseşti păcat; căce Diavolul asupra ta a stăpîni putére nu are, nici altăceva a-ţi adaoge poate, fără cît poate să te îndémne, iară păcatul, a-l face sau a nu-l face, în mîna ta iaste. Pentru nestăpînirea Diavolului asupra ta, şi precum macar un păr din cap a-ţi zmulge, vrédnic să nu fie, caută *Svintele Scripturi*, că de aceasta mărturie pline sint (precum *Împărăţiia 3* gl. 22, sh. 22; *Paralip*. gl. 18, sh. 20; *Iov* gl. 1, sh. 12 şi gl. 2, sh. 6; *Math*. gl. 8, sh. 12; *Marco* gl. 5, sh. 12, 13; *Efes*. gl. 2, sh. 2; *Timoth*., *Cartea 2* gl. 2, sh. 26; *Apoc*. gl. 20, sh. 7). Aceastea dară pricepînd, învaţă, şi învăţîndu-le, nu tăcea, ce toată vrémea pre toţi, în toate lucrurile învaţă şi mărturiséşte.

77. *Trupul lumii, iară sufletul ceriului să potrivéşte*

Lumea, cu cel de obşte cuvînt, adecă: ceriurile, pămîntul, marea, beznele şi alalte carile în lume să cuprind, cu un cuvînt toate lume să chiamă. Aşeadară, a omului trup, cu toate cîte înlontru şi dinnafară, cu
80v un nume | trup să chiamă. Adecă precum s-ari asămăna, trupul lume iaste, precum Petru Belhurius[139], unde *Pentru sferă* tîlcuiaşte, dzice: „Sferă iaste bărbatul deplin, carile precum sfera între doaă poluri, aşea el între doaă ţénchiuri, între naştere şi între moarte, cu nepărăsite clătiri, mutări şi griji, iaste suppus". Adecă

care-l cuprinde viaţa prezentă — *microcosm*, şi amîndouă au fost făcute de acelaşi ziditor şi creator şi sînt stăpînite de acelaşi stăpîn. Dar una se războieşte vîrtos împotriva celeilalte; aceasta se întîmplă în primul rînd din cauza sufletului nemuritor; iar în al doilea rînd din cauză că toate lucrurile macrocosmosului* sînt pieritoare şi coruptibile, în timp ce microcosmosul, prin harul dumnezeiesc pe care-l are, poate ca pe toate cele coruptibile şi pieritoare să le prefacă în necoruptibile, veşnice şi permanente, iar prefăcîndu-le, să le moştenească pe vecie. Cum asta? În felul următor: Prefăcînd lumina lumii în lumina credinţei, adică în soarele ce nu apune niciodată; cu alte cuvinte, făcînd prin credinţă din Dumnezeu lumina sa proprie, precum se arată în *Apocalips* (21, 23 [25]); „Lumina lui este Mielul [...], căci acolo nu va fi niciodată noapte", şi în Isaia (60, 20): „Soarele lui nu va apune
81r niciodată";| şi se va preface într-o preastrălucitoare lumină a luminii, precum zice: „Va fi lumina lunii ca şi a soarelui, iar lumina soarelui înşeptită" (*Is*. 30, 26).

Nădejdea tare este asemănată cu cerul

Tot aşa firmamentul, adică cerul macrocosmului, să-l prefacă microcosmul într-un firmament adevărat, adică în nădejdea credinţei care este mai puternică şi mai neclintită decît firmamentul, fiindcă cerul va trece, dar nădejdea niciodată, după cum însuşi Domnul mărturiseşte: „Cerul şi pămîntul vor trece, însă cuvintele mele nu vor trece" (*Mt*. 24, 35), adică nădejdea pe care ne-a dat-o el nu va trece; iar că nădejdea va deveni firmament, adică un cer nou, mărturiseşte Ioan: „Şi am văzut un cer nou şi un pămînt nou" (*Apoc*. 21, 1); cu alte cuvinte, acel cer este întărirea şi împlinirea nădejdii, precum adevereşte Apostolul:

---

* τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ κόσμου (= „lucrurile mari ale lumii"), traducere greşită.

lumea carea ceriurile cuprind, lumea mare, trupul, carele viaţa cuprinde, lumea mică să chiamă, şi amîndoă de un ziditoriu şi de un făcătoriu făcute şi de un dumnădzău şi de un domn stăpînite sint, însă una împotriva altiia foarte împoncişitoare[140]. Întîi, despre partea sufletului nemuritoriu; a doa, căci toate ale lumii mari lucruri trecătoare şi nestătătoare sint. Iară lumea mică, cu dumnădzăescul său dar, aceasta poate, ca toate acélea ale ei trecătoare şi putrezitoare în vécinice, în netrecătoare şi pururea trăitoare a le preface, şi prefăcîndu-le, în véci să le moşteniască[141]. Şi aceasta cum? Într-acesta chip: adecă lumina lumii în lumina credinţii, adecă în soarele cel neapuitoriu a o preface; adecă prin credinţă, Dumnădzău lumina lui să să facă. Adeveréşte: „Lumina lui iaste mielul, căci noapte nu va fi acolo“ (*Apoc.* gl. 21, sh. 23). Şi Isaiia: „Nu va
81r mai apune soarele tău“ (gl. 60, sh. 20). | O, luminoasă să va lumina lumii preface, precum dzice: „Fi-va lumina lunii ca a soarelui şi lumina soarelui înşeptită“ (*Isaiia* gl. 30, sh. 26).

Nedéjdea tare ceriului să potrivéşte

Aşijderea întăritura, adecă ceriul lumii mare, lumea mică în întăritura cea adevărată, adecă în nedéjdea credinţii să mute, carea decît întăritura mai tare şi mai vécinică iaste; căce ceriul să va tréce, iară nedéjdea nu, precum singur Domnul mărturiséşte: „Ceriul şi pămîntul să va tréce, iară cuvîntul mieu — adecă nedéjdea carea v-am dat voaă — nu va tréce“ (*Math.* gl. 24, sh. 35). Şi mai vîrtos că nedéjdea, întăritură, adecă ceriu nou să va face, mărturiséşte Ioan: „Şi vădzui ceriu nou şi pămînt nou“ (*Apoc.* gl. 21, sh. 1). Adecă acela ceriu întăritura şi plinirea nedejdii iaste. Precum Apostolul adeveréşte: „Ceriu nou şi pămînt nou şi făgada lui aşteptăm“ (*Petru, Cartea 2* gl. 3, sh. 13).

„Cer nou şi pămînt nou aşteptăm, după făgăduinţa lui" (*II Pt.* 3, 13).

Necazurile, nestatorniciile şi amărăciunile lumii sînt asemănate cu apele şi cu marea

De asemenea [să prefacă] apele, adică marea, care se interpretează „amăreală" şi „tulburare", pe care mare să o secătuiască prin căldura credinţei, ca să piară cu totul din jurul omului şi să nu mai fie, aşa cum mărturiseşte Ioan teologul: „Şi nu va mai fi mare" (*Apoc.* 21, 1), adică în noul cer şi pe noul pămînt să nu mai fie amărăciune şi supărare.|

81v *Faptele bune şi cele rele ale omului sînt asemănate cu poamele bune şi cele putrede*

Mai departe, poamele şi seminţele macrocosmului sînt ca şi faptele bune şi cele rele ale microcosmului, adică precum le va semăna [omul] în lumea aceasta, aşa le va culege în lumea cealaltă; despre aceasta Solomon spune: „Vor mînca roadele căii pe care şi-au ales-o" (*Prov.* 1, 40), iar despre faptele deşarte este scris: „Vînt au semănat şi nimicirea lor va urma lor" (*Os.* 8, 7) sau: „Cei ce seamănă cu lacrimi cu bucurie vor secera" (*Ps.* 125, 5). În legătură cu aceasta, aflăm şi în [Legea] veche: „Nu va trăi omul numai cu pîine, ci şi cu orice cuvînt ieşit din gura lui Dumnezeu" (*Dt.* 8, 3; *Mt.* 4,4; *Lc.* 4, 4). Aceasta, dar, este pîinea cerească şi hrana îngerească.

Veşnica înţelepciune este asemănată cu soarele

Microcosmul trebuie apoi să prefacă soarele macrocosmului în soare veşnic, adică în înţelepciune dumnezeiască. Despre aceasta zice Apostolul (*I Cor* 3, 19): „Nebunie este înaintea lui Dumnezeu înţelepciunea lumii", adică lumina solară a lumii, care este întuneric, în faţa mielului, care este soarele dreptăţii, adică în faţa luminii lui Dumnezeu, dacă nu se va preface în credinţa deplinei înţelepciuni, adică în lumina sau în soarele pe care îl arată nădejdea.

Nevoile, neaședzările și amărăciunele lumii, apelor și mării să asamănă

Așijderea apele, adecă marea, amărăciuni și dodeială să tîlcuiaște; pre care mare, cu a credinții căldură să o usuce, și de tot de la om să lipsască și să nu mai de-aciia fie, precum Bogoslovul, mărturiséște Ioan: „Și mare de-aciia nu iaste“ (*Apoc.* gl. 22, sh. 1). Adecă în ceriul nou și pămîntul nou amărăciune și dodeiale să nu fie.|

81v *Faptele bune sau réle a omului poamelori bune sau réle [se] potrivăsc*

După aceasta a lumii mari roade și săminţe, a lumii mici bunele sau rélele sale fapte sint. Adecă, precum în lume, într-aceasta, le va fi sămănat, așea acolo le va săcera; de carele Solomon dzice: „Mînca-vor viptul căii sale“ (*Pilde* gl. 1, sh. 31). Iară pentru cei deșerți să dzice: „Vînt sămănară și vivor săcerară!“ (*Osie* gl. 8, sh. 6). Iară: „Carii în lacrămi samănă, în veselie vor săcera“, dzice *Psal.* 125, sh. 5. Pentru aceasta[142], mai de mult s-au dzis: „Nu din singură pîinea viu va fi omul, ce din tot cuvîntul carile iase din gura Domnului“ (*Devteronomon* gl. 8, sh. 3 și *Math.* gl. 4, sh. 4; *Luca* gl. 4, sh. 4). Aceasta, dară, hrana cea cerească și pîinea cea îngeriască iaste.

Vécinica înțelepciune soarelui să asamănă

Urmadză ca pre soarele lumii mari, lumea mică, în vécinica, adecă în dumnădzăiasca înțelepciune a-l muta. Pentru carea Apostolul dzice: „Înțelepciunea lumii nebunie iaste lîngă Dumnădzău“ (*Cartea 1*, *Cor.* gl. 3, sh. 19). Adecă lumina soarelui lumii — carea de nu să va în credința înțelepciunii ceii deplin preface, adecă în lumina sau soarele carile nedéjdea arată—, înnaintea mielului — carile soarele dreptății iaste — adecă înnaintea dumnădzăeștii lumini, întunérec și noapte iaste.

Vremelnicele deşertăciuni sînt asemănate cu luna

Iar luna, tovarăşa soarelui, cînd plină şi cînd dispărută*, arată imperfecţiunea şi deşertăciunea ce-
82r lor vremelnice, | pe care o împlineşte soarele, împrumutîndu-i din lumina sa. Prin aceasta se înţelege că veşnica înţelepciune este aceea care trebuie să împlinească cele ce acum sînt deşarte şi goale: adică „se va face lumina lunii, ca şi cea a soarelui", cu alte cuvinte, fiecare cap lipsit de înţelepciune şi de cunoaştere se va umple; pentru care lucru ai martor credincios şi bun pe Malahia (3,18) acolo unde zice: „Şi vor vedea (adică vor lua cunoştinţă şi vor cunoaşte) care este deosebirea dintre cel drept şi cel nelegiuit".

Meteorii cerului sînt asemănaţi cu pasările

Iar pasările acestui cer poate să fie asemănate cu meteorii noului cer de cel care printr-o credinţă deplină se va gîndi la meteorii cereşti ca la o pasăre înaripată. Unui asemenea raţionament pare să i se potrivească acel cuvînt al Psalmistului: „Cine îmi va da aripi ca de porumbel ca să zbor şi să mă odihnesc?" (*Ps.* 54, 7).

În comparaţie cu tiranii, cei săraci şi sărmani pot fi asemănaţi cu animalele

Acolo (în lumea cealaltă) cei săraci, bolnavi şi sărmani, care au stat înaintea celor ce îi asupreau ca oaia la tăiere şi ca mielul fără de glas împotriva celui ce îl tunde, nedeschizîndu-şi nici ei gura, întocmai ca un animal împovărat şi înjugat, şi care au îndurat greutăţi, se vor arăta liberi, puternici şi slăviţi, căci Dumnezeu este ajutorul lor; pentru care Iov (26, 2) zice: „Pe cine vei ajuta? Nu oare pe cel cu tărie multă?" |

82v *În împărăţia cerurilor nu va fi suferinţă, şi nici lipsă*

Atunci nu vor mai fi durerile şi suferinţele care îi muşcau ca nişte şerpi şi îi înveninau ca nişte scorpioni. Acolo nu mai au loc cugetele rele şi chinurile cumplite

* ματαιότητα, textual = „deşertare", aluzie la fazele lunii.

Ale vremennicelor deşertăciuni luna să tîlcuiaşte

Iară soţiia soarelui, luna, carea tînd plină tînd
82r deşartă, carea a vremennicilor lipsă sau | deşertare arată, pre carea soarele cu lumină împrumutîndu-o o plinéşte, adecă înţelepciunea cea veacinică, aceaste de acmu deşearte şi neplinite iaste să le plinească. Adecă fi-va lumina lunii ca a soarelui, adecă tot deşertul cap de înţelepciune şi de cunoştinţă să va împlea. Pentru aceasta bun şi credincios martur pe Malahia am, unde dzice: „Atuncea vor vedea — adecă le va, mintea, la cap veni, şi vor cunoaşte — ce să fie între dreptul şi între strîmbul" (gl. 3, sh. 18).

Privélele cereşti pasirile să potrivăsc

Pasirile dară, ceriului lumii în privirile şi privélele noului ceriu a le asămăna poate, carile prin întreaga credinţă, ca pasirea, zburătoriu cereştile privéle şi seiruri va privi, către care socotială acela al Prorocului s-ari cuvînt a potrivi putea: „Cine îm va da péne ca a porumbului şi voiu zbura şi voiu odihni?" (*Psal.* 54, sh. 7).

Nevoiaşii şi săracii împotriva tiranilor, dobitoacelor să asamănă

Acolo săracii şi mişeii cei slabi, carii ca mielul spre giunghére şi ca oaia spre tundere, aşea ei spre cei ce-i asupriia nedeşchizindu-şi gura sa şi ca dobitocul ce cu povoară şi cu giug să cu suferirea îngreue, volnici, tari şi putérnici să vor arăta, căci Dumnădzău agiu-
82v toriul lor; pentru cari Iov dzice: „Cui eşti agiutoriu, au nu celui slab?" (gl. 26, sh. 2). |

În împărăţiia cerească, pătimire şi în ceva lipsă nu va fi

Atuncea durerile, pătimirile — carile ca şearpele îi muşca şi ca scorpiia îi învenina — nu vor fi. Acolo rélele chitiri sau vrăjmaşile ispitiri — carile ca demonii sau ca diavolii îi bîntuia şi-i dodiia — nu vor tréce,

care îi întristau şi îi supărau ca nişte diavoli sau ca nişte duhuri viclene şi nu vor mai avea nici o putere asupra celor drepţi, căci acestora Dumnezeu le-a zis: „Iată, v-am dat vouă puterea de a călca peste şerpi şi scorpioni şi peste toată puterea vrăjmaşului, şi nimic nu vă va vătăma" (*Lc.* 10, 19).

Acolo se va cunoaşte cine s-a asemănat lui Dumnezeu

Acolo se va şti cine a fost întreg şi cu adevărat om şi cine s-a asemănat creatorului şi Dumnezeului său, căci prin păzirea poruncilor lui, din om el s-a făcut Dumnezeu sau fiu al lui Dumnezeu; despre aceştia mai dinainte s-a minunat David, zicînd: „Eu am spus: Dumnezei sînteţi şi fii ai celui prea înalt cu toţii" (*Ps.* 81, 6), iar după David mărturiseşte Ioan (1, 12): „Iar celor ce l-au primit le-a dat puterea să se facă fii ai lui Dumnezeu".

Cinstea, slava şi norocirea desăvîrşită este binecuvîntarea lui Dumnezeu

Aceştia vor primi şi vor moşteni norocirea desăvîrşită, slava şi fericirea. Ei vor auzi cîntarea şi glasul bucuriei, grăindu-le: „Veniţi, binecuvîntaţii părintelui meu, şi moşteniţi împărăţia care vi s-a pregătit de la întemeierea lumii" (*Mt.* 25, 34).

În lumea de acum se poate dobîndi cea viitoare

Deci în felul acesta va putea microcosmul, adică omul, să prefacă, luptînd, macrocosmul, adică vremea aceasta amăgitoare şi trecătoare, şi s-o mute în împără-
83r ţia veşnică şi fără de sfîrşit;| aşa va dobîndi el acele cununi slăvite, nevestejite şi nestricăcioase pe care le-am amintit mai sus. Unora ca aceştia le va dezvălui Dumnezeu atotputernicul minunile sale cele din veşnicie.

Această lume rea va fi pentru tine bună dacă vei dispreţui plăcerile ei

Aşadar, această lume rea pentru tine a fost bună, pentru că n-ai umblat în lumina ei, ci în lumina credinţei, adică a soarelui adevărului, şi pentru că te-ai

nice cătră dînşii vreo putére vor avea, căci lor s-au dzis: „Iată, v-am dat voaă putére asupra şerpilor şi asupra scorpiilor şi preste toată putérea nepriiatinului şi nemică va strica“ (*Luca* gl. 10, sh. 19).

Acolo să va alége carele lui Dumnădzău s-au asămănat

Acolo carile hiriş şi deplin om au fost şi carile lui Dumnădzău, făcătoriul său, s-au asămănat, să va alége; căci poruncile lui pădzind, din om, Dumnădzău, sau fiiu lui Dumnădzău s-au făcut. Pentru carii mai denainte David să mira: „Eu, dzişi (dzice), voi Dumnădzăi a fi“ (*Psal.* 86, sh. 6). Şi mai pre urmă Ioan mărturiséşte: „Iară cîţi priimiră pre el le déde lor putére fii lui Dumnădzău a fi“ (*Ioan* gl. 1, sh. 12).

Slava, cinstea şi norocirea cea deplină, blagosloveniia dumnădzăiască iaste

Aceştea slava, norocirea şi fericirea cea deplină vor lua şi în véci o vor moşteni, cărora linul şi cel de bucurie glas să va, dzicîndu-să, audzi: „Veniţi, blagosloviţii părintelui mieu, de moşteniţi gătită voaă împărăţiia ceriului de la dzidirea lumii“ (*Math.* gl. 25, sh. 34).

Pre lumea aceasta, cea viitoare iaste de agonisit

Într-acesta chip dară lumea mică, adecă omul, pre lumea mare, adecă pre această amăgélnică şi trecă-
83r toare vréme în împărăţiia | cea fără sfîrşit şi fără trecut nevoindu-să, a o muta şi a o primeni va putea, şi acéle mai sus pomenite de fericire şi de slavă neveştedzite şi neovilite va cîştiga cununi, cu carile putérnicul Dumnădzău acéle ale sale de demult ascunsă va descoperi minuni.

Reaoa aceast lume bună îţi va fi cînd după a ei pofte nu vei îmbla

Aşeadară, reaoa această lume ţie bună ţ-au fost, căci nu într-a ei, ce întru a credinţii, adecă întru a soarelui celui adevărat ai îmblat lumină; şi supt întăritura cea decît ceriul mai vîrtoasă, adecă supt

așezat sub firmamentul cel mai tare ca cerul, adică te-ai întărit în nădejdea cea nestrămutată și te-ai acoperit cu ea și așa mai departe.

Toate împrejurările lumii vor fi acuzatorii și martorii păcătosului

Dar tot așa, dacă nu te vei strădui să prefaci exemplele și imaginile lumii amintite mai sus, ci vei umbla numai după cele văzute de ochiul trupesc și după cele plăcute trupului, ele vor deveni mai apoi acuzatorii și martorii tăi, și atunci ar fi potrivit să ți se spună: „Oare nu te-ai cunoscut pe tine însuți, omule? Sau n-ai avut și învățătură? Sau ți-a lipsit îndrumătorul și învățătorul? Sau ai fost nebun și nu ai putut să înțelegi această înțelepciune?" Lucruri pe care nu vei putea să le tăgăduiești sau să le respingi, căci ți s-a dăruit cugetarea Duhului, care este viață. De ce ai respins-o și ai căutat cugetarea trupului, care este moarte, și ai primit-o? Căci mărturisește Apostolul:|
83v „Cugetarea trupului este moarte, iar cugetarea Duhului viață" (*Rom.* 8, 6); prin urmare, pentru cel ce cugetă trupește s-a spus cuvîntul: „Acesta sfîrșește și piere din pricina nebuniei" (*Prov.* 5, 23). Cît despre cugetarea Duhului, iată ce face: „Înțelepciunea și-a zidit casă și a sprijinit-o pe șapte stîlpi" (*Prov.* 9, 1); cu alte cuvinte, omul înțelept cu duhul și-a pregătit o casă, adică împărăția cerurilor, casă pe care a întemeiat-o pe cele șapte daruri ale Sfîntului Duh, iar sufletul l-a așezat să viețuiască într-însa; cărei case nu i se va întîmpla nici stricăciune, nici dărîmare, căci fiind zidită din piatră, cînd va sufla vîntul nu o va clinti.

Să fii mereu gata de răspuns pentru vremea întrebării

Așa ți se cuvine să știi, în acest fel să cunoști acestea și să le înțelegi, pentru ca să fii în stare, cînd vei fi întrebat, să răspunzi; și chiar celor care nu te întreabă, pe cît ți-e cu putință, spune-le și mărturisește-le că

nedéjdea cea fără sminteală, suppuindu-te ți-ai aciuat, și cu dînsa ți-ai acoperit, i proci[143].

Toate țircumstanțiile lumii păcătosului pîrîș<e> și dovéde vor fi

Așijderea, acéste ale lumii ție pomenite pilde și tipuri, de nu te vei într-acesta chip a le primeni sili, ce numai spre a trupăscului ochiu privi-vei și spre a trupului poftire îmbla, acélea ție pîrîșe și dovéde îți vor fi. Și aceasta a ți să dzice urmadză: au singur pre tine n-ai cunoscut? Au pildă nu ai avut? Au învățătură sau învățătoriu ț-au lipsit? Au nebun ai fost și aceastea a cunoaște înțelepciune n-ai avut? Carile a tăgădui și bîhă a prinde nu vei putea, căci ție înțelepciunea duhului, carea iaste viiață, ți s-au dat; căci ai lepădat? Și înțelepciunea trupului, carea iaste moarte, ai
83v crcat, căci o ai luat? Căce înțelepciunea | trupului moarte, iară a duhului viiață a fi Apostolul mărturiséște (caută *Romani* gl. 8, sh. 6). Pentru înțeleptul dară cel trupăsc, așea să dzice: „Acela va muri, căci n-au avut învățătură" (*Pilde* gl. 5, sh. 23). Iară înțelepciunea duhului aceasta face: „Înțelepciunea zidi șie casă și sprijeni stîlpi șeapte" (*Pilde* gl. 9, sh. 1). Adecă înțeleptul cu duhul găti-și casă împărățiia ceriului, pre carea în céle a Duhului șeapte daruri o au întemeiat și sufletul într-însa a viețui ș-au aședzat, căruia smintială sau răzsipire nu va fi; fiind pre piatră zidită, viind povoiul nu o vă săpa.

În toată vrémea fii gata, ca la vrémea de întrebare a răspunde să poți

Acéstea dară, așea a le ști ți să cade și într-acesta chip a le cunoaște și a le pricépe ari trebui, ca la vrémea de întrebare a răspunde să poți și încă și celor ce nu te vor întreba tu, precît poți, le spune și le mărturiséște, căce toate ale lumii lucruri — pînă nu le vei

toate lucrurile lumii (pînă ce nu le vei preface în bine) „sînt zadarnice și vrednice de rîs" (*Ier.* 10, 15).

78. *Cînd te laudă lumea, cercetează-te pe tine însuți dacă ești așa precum zic oamenii; dar nici cu aceasta nu te mîndri*

Dar chiar dacă lumea te laudă pentru virtutea ta, judecă-te singur pe tine însuți, oare ești așa cum zice lumea sau altfel? Și în ceea ce te privește să nu-i crezi mai mult pe ceilalți, ci crede în conștiința ta, căci lumea nu spre binele, ci spre răul tău te laudă, pentru
83 ca să |ți se pară că ai fi ceva mai mult decît ceea ce
bis[v] ești. În felul acesta lumea se străduiește să doboare și să sfărîme pe cei buni și înțelepți mai degrabă decît pe cei răi și proști, precum frumos spune Seneca: „Cu cît ne-am urcat mai sus, cu atît mai mult ne-am apropiat de frică"*, pentru că „trăsnetul totdeauna lovește piscurile mai înalte"**. Nici să gîndești că vei putea cunoaște toate cărările lumii și ieșirile căilor ei, căci în felul acesta lesne te vei amăgi. Cărările acestui veac sînt încurcate, așa încît să nu te încrezi că vei putea merge drept pe cărări strîmbe, ci unde vei găsi drumul cel drept, umblînd pe acesta nu-l părăsi, deoarece este greu ca umblînd pe căi strîmbe să nu te pervertești și tu, după cum zice Solomon: „Oare poate omul să ascundă focul în sîn fără să-și ardă vestmintele?" (*Prov.* 6, 27). Așadar, nu este posibil ca viețuind în prietenie cu lumea, adică în trîndăviile și în fericirea ei, să nu te sminteşti puțin. Pentru aceasta, dar, ține-te departe de dînsa și, ferindu-te, dă-te la o parte din cărările ei, căci tocmai cînd ți se arată mai blîndă, atunci îți pregătește lațul, și cînd îți vorbește mai prietenoasă, atunci se străduiește să te zugrume, după cum mărturisește Ieremia (9, 8):
84[r] „Vorbește pașnic prietenului |său, iar într-însa are dușmănia".

---

* Seneca, *Epist.* XIX.

** Seneca, *Quaest. nat. ad Lucillium*, II, 58: *Quare frequenter cacumina montium feriuntur?*

spre bine primeni — deşearte sint şi lucruri vrédnice de rîs (*Ieremiia* gl. 10, sh. 15).

78. *Cînd lumea te laudă, oare iaste precum dzic oamenii, singur pre tine te ispitéşte; nice cu aceasta să te mîndreşti*

Însă tu, macar de te vei de la lume, precum în bunătăţi să fii, lăuda, cătră aceasta singur ţie giudecată să-ţi fii: oare precum lumea dzice, au într-alt chip să fii? Nu mai mult pre alţii pentru tine ce vor dzice,
83 bisv ce singur ştiinţii inimii tale créde. Căci lumea nu pentru binele tău, ce pentru răul tău te laudă; adecă | ca şi ţie să pară precum mai mult ceva decît eşti să fii, şi aşea ea mai mult pe cei înţelepţi şi buni decît pe cei răi şi nebuni, a-i oborî şi a-i dărîma siléşte. Precum frumos vorovéşte Seneca: „Pre cît ni-am suit mai sus, pre atîta ni-am mai la frică apropiat", şi „fulgerul totdiauna locurile înnalte lovéşte". Nice să gîndeşti că toate drumurile [lumii] şi ale drumurilor ei eşiri a cunoaşte vei putea, că cu aceasta pre lesne te vei amăgi, pentru căce şuvăite căile veacului acestuia. Nice te ispiti pre strîmbele cărări că vei drept a îmbla putea, ce unde cea driaptă cale vei găsi, pre dînsa îmblînd, nu o părăsi; adecă că între céle îndrăptnice îmblînd şi tu a nu te îndrăptnici cu nevoe iaste, precum Înţeleptul grăiaşte: „Au poate dară omul a ascunde focul în sin şi veşmintele să nu-şi ardză?" (*Pilde* gl. 6, sh. 27). Aşeadară, în prieteşugul lumii, adecă în îndămîna şi în norocirea ei fiind, în ceva a nu te sminti putinţă nu iaste. Pentru aceasta dară, de dînsa departe şi din cărările ei într-o parte, depărtat, te abate, căce cînd mai lină ţi să ivéşte, atuncea laţuri îţi gătéşte; şi cînd mai cu dragoste îţi vorovéşte, atuncea a te zugruma siléşte. Mărturiséşte Ieremiia: „Pace priiatinului său vorovéşte şi pre |ascuns îi pune lui laţuri" (gl.
84r 9, sh. 8).

79. *Cercetează-le şi ascultă-le pe toate; pe cele bune primeşte-le, iar pe cele rele respinge-le, căci cele bune, adică cereşti, se deosebesc mult de cele pămînteşti*

Mai este însă foarte necesar să ştii şi aceasta, că ţi se cuvine să cercetezi şi să asculţi totul, dar să păstrezi cele bune şi să izgoneşti de la tine cele rele, şi precum sînt, aşa să le judeci şi să le socoteşti drept: pentru că zice *Proverbul* (12, 5): „Gîndurile celor drepţi sînt sentinţe". Aşa vei găsi că lumea aceasta, deşi multe ţi-a orînduit şi încă mai multe ţi-a făgăduit, nu se va ţine însă niciodată de cuvînt faţă de tine, nici nu va rămîne la un loc cu tine, nici nu vei trăi întotdeauna împreună cu ea. Şi cu toate că trupul tare se mai potriveşte cu lumea, sufletul este însă foarte deosebit de ea, căci trupul tinde spre cele pămînteşti, iar sufletul spre cele cereşti, orice natură iubind cele care îi seamănă*: trupul, fiind muritor, coruptibil şi trecător, cugetă la cele muritoare, coruptibile şi trecătoare, iar sufletul, fiind nemuritor, incoruptibil şi veşnic, gîndeşte la cele nemuritoare, incoruptibile şi veşnice: prin aceasta într-atîta sînt de opuse şi se deosebesc pe cît de mare este deosebirea dintre elementul uscat şi cel umed, sau între cel rece şi cel cald.

Sufletul este cea mai valoroasă parte a omului, şi trebuie să ne îngrijim de el

Pentru aceasta deci, întrucît şi sufletul omului
84v este mai valoros şi mai de cinste, | se cuvine ca el să stăpînească trupul, iar nu trupul pe el, ca trupul să meargă pe urmele sufletului, iar nu acesta după ale trupului.

80. *Nu face loc păcatului cîtuşi de puţin, căci păcatul, găsind cel mai mic prilej, poate face mari răutăţi*

De toate să te păzeşti şi la toate să fii cu ochii în patru, ca să nu ţi se întîmple să zici vreodată: Am toate virtuţile şi de voi săvîrşi numai un lucru — după

* Cp. Sextus Empiricus, *Adv. math.* VII, 92 (Philolaos), 116 (Demokritos).

79. *Toate cearcă şi ascultă, céle bune opréşte, céle réle izgonéşte; că céle bune, adecă cereşti, din céle réle, adecă peminteşti, mare deosăbire au*

Însă şi aceasta a şti foarte ţi să cade, căci toate a asculta şi a cerca ţi să cade. Céle dară bune opréşte, iară céle réle de la tine le izgonéşte, şi precum sint, aşea drept le giudecă şi le socotéşte, precum dzice: „Carile ce cunoaşte grăiaşte, giudeţul al dreptăţii iaste" (*Pilde* gl. 12, sh. 5). Şi aşea vei afla precum lumea aceasta, macar că multe ţi s-au giuruit şi spre mai multe ţi s-au adeverit, însă nice odănăoară într-un cuvînt sau cu tine într-un loc va sta, nici în fără sfîrşit cu dînsa vei putea custa. Şi trupul cu lumea macar că foarte să potrivéşte, însă sufletul de dînsa foarte să deosăbéşte; căci trupul spre céle peminteşti, iară sufletul spre céle cereşti caută, căce „fietecare fire céle şie asémenea iubéşte"[144]. Trupul dară muritoriu, putredzătoriu şi trecătoriu — muritoarele, şi putredzătoarele şi trecătoarele — iară sufletul nemuritoriu, neputredzătoriu şi vécinic — nemuritoarele, neputredzătoarele şi vécinicele oglindéşte; cu aceasta dară atîta împotrivire şi deosăbire au, cît stihiia uscată de cea umădă, sau cît cea réce de cea fierbinte[145].

Sufletul cea mai vrédnică parte iaste; aceasta trebue grijită

Pentru aceasta dară sufletul al omului mai vrédnic
84v şi mai mare | fiind, el pe trup, iară nu trupul pe dînsul a stăpîni trebue, şi trupul după dînsul, iară nu el după trup, a îmbla fă[146].

80. *Nicecum loc păcatului să nu dai; căci păcatul cît [de mică] pricină aflînd, mari răutăţi a lucra poate*

De toate păzit şi în toate grijit fii; nici să cumva vreodănăoară dzici că „toate alalte bune le am" şi de vei una numai rea, adecă după a trupului poftă ceva face ce va fi? Căci păcatul prilej şi pricină cearcă,

pofta trupului — ce-o să fie? „Căci păcatul caută doar un prilej, şi după aceea îi este uşor să se întindă, pentru că dintr-o scînteie se aprinde focul" (*Eccl.* 11, 34), „şi focul niciodată nu zice: ajunge" (*Prov.* 30, 16). Iar aceasta, adică păcatul, nu o dată pe săptămînă, sau o dată în an, ci niciodată în toată viaţa ta să nu-l făptuieşti, deşi singur Dumnezeu este fără de păcat. Osteneşte-te şi te străduieşte să nu greşeşti şi să nu urmezi pofta trupului tău, căci dacă laşi o singură dată frîu liber poftei şi dorinţei tale, de aci încolo multe nebunii urmează, şi ea prinde îndrăzneala să te afunde în şi mai adînci prăpăstii ale păcatelor; iar după un păcat vin multe altele, martor este Apostolul (*Rom.* 6, [1]* acolo unde zice că trupul are o altă lege decît aceea a sufletului şi alte obiceiuri, adeverind: „Văd altă lege în mădularele mele, care se războieşte cu legea minţii mele" (*Rom.* 7, 23). |

85r 81. *Poftele lumeşti, adică păcatele, scurtează viaţa*

Dar chiar de vei asculta îndemnurile lumii şi vei umbla după voile trupului nu numai o dată pe săptămînă sau pe an, ci să zicem în toate zilele şi ceasurile vieţii tale, la ce-ţi foloseşte? Cu adevărat numai acest cîştig dobîndeşti că de-ar fi să ai o viaţă mai lungă, păcatul ţi-ar scurta-o, şi astfel tot puţină plăcere şi prea scurtă viaţă ţi-ar rămîne, iar cu aceea care trece, scurtînd-o, şi mai mult o isprăveşti, precum frumos zice Solomon în *Înţelepciunea* sa [5, 14]: „Aşa şi noi care ne-am născut, ne-am sfîrşit". Iar dacă te bizui pe lungimea vieţii, socotind că vei avea timpul să te laşi de rele şi de plăcerile trupului, ai să auzi pe neaşteptate cuvîntul proorocului: „Orînduieşte-ţi casa, căci vei muri şi nu vei mai trăi" (*Is.* 38,*1*). De aceea cercetează-te singur pe tine şi mergi de la un capăt al vieţii la celălalt, dîndu-ţi socoteala de tine însuţi, căci după cum îţi spun, pînă la urmă vei constata că săptămînile îţi sînt scurte şi că prea puţin vei umbla după voile trupului tău, oricît de mult ai trăi.

---

* Citat greşit interpretat.

iară de-aciia a să lăţi pre lesne îi iaste şi „dintr-o scîntée să va aprinde foc“ (*Eclisiastul* gl. 11, sh. 34) şi „focul nici odănăoară va dzice: agiunge“ (*Pilde* gl. 30, sh. 16). Şi aceasta, adecă facerea păcatului, nu într-o săptămînă sau într-un an o dată, ce aşeaşi macar odănăoară, în toată viaţa ta (macar că fără greşală, unul Dumnădzău), a nu greşi şi poftei trupului tău a nu te smomi siléşte şi prea nevoiaşte. Căci numai o dată voia şi pofta desfrănîndu-să, multe nebunii de-aciia pre urmă îi urmadză şi spre mai mari şi mai adînci de greşéle bezne a-l răni cuteadză, că „dintr-un păcat multe să fac“, martor Apostolul (*Rom.* gl. 6, sh. [1]), şi de-ciia trupul altă de a sufletului deosăbită lége dobîndéşte şi streine obicée agoniséşte. Adevereadză Apostolul: „Vădz altă lége în mădulările méle oştind asupra legii minţii méle (*Romani* gl. 7, sh. 23). |

85r 81. *Poftele lumeşti, adecă păcatele, viiaţa scurteadză*

Şi macară că de vei şi cuvintele lumii asculta şi după trupeştile voi vei îmbla, şi nu într-o săptămînă sau într-un an o dată, ce aşeaşi în toate dzilele vieţii tale şi în tot ceasul custului tău, ce-ţi folosesc? Că adevărat acesta folos ai, că de ţ-ari şi ceva viaţa mai lungă fi, mai scurtă o fac; şi aşea tot puţină desfătarea şi scurtă-ţi iaste viaţa şi din ceas ce tréce, încă mai scurtîndu-o o sfîrşeşti, precum frumos Solomon întru ale sale grăiaşte *Înţelepciuni:* „Noi dară, carii născuţi sintem, totdiauna sfîrşiţi a fi“ (gl. 5, sh. 13). Şi macar că în lungimea vieţii de te simeţeşti, socotind că vei avea vréme de răutăţi şi de ale trupului pofte să te părăseşti, dară de năprasnă de ţi să va acela al Prorocului cuvînt grăi: „Orînduiaşte casa ta că vei să mori, şi nu vii fi viu“ (*Isaiia* gl. 38, sh. 1). Însă tu singur pre tine te cearcă, şi dintr-un capăt al vieţii tale sama luîndu-ţi, aliargă; că precum dzic eu, că scurte îţi vei săptămînile afla şi prea puţin întru desfătările lumii îţi va fi a îmbla încă cînd ai trăi cît de mult.

82. *Adu-ți mereu aminte de trei lucruri: moartea, învierea și dreapta judecată ce va să fie*

Dar în orice împrejurare și în fiecare ceas mai ales
85v aceasta să nu-ți iasă din minte și din cuget: M-am născut? Prin urmare voi muri! Voi| muri? Atunci voi și învia! Voi învia? prin urmare, în mod necesar mă voi înfățișa și la înfricoșătoarea și dreapta judecată a lui Dumnezeu. Drept care spune Ecleziasticul [*Is. Sir.* 33, 15]: „Împotriva binelui este răul, iar împotriva răului este binele"; așadar, nu se știe cînd va veni moartea, dar este adevărat că o dată fiecare va muri. Și tot el zice: „Adu-ți aminte că moartea nu zăbovește" (*Ecl.* [*Is. Sir.*] 14, 12) și în *Noul Testament* zice: „Veni-va stăpînul slugii aceleia în ziua și ceasul în care nu se așteaptă" (*Lc.* 12, 46). Iată dar că în nici un chip nu poți pune soroc vieții tale, crezînd că vei trăi unul, zece sau o sută de ani, pentru că nu numai anul sau ziua de mîine, ci nici respirația următoare nu este știută și sigură. Așadar, nici clipa trecută, nici cea viitoare nu-ți aparțin, căci cea care a trecut s-a dus și nu poți s-o întorci înapoi, pentru că s-a șters din viața ta, iar cît privește pe cea care va veni, nu ești sigur că o vei ajunge și vei trăi; așa că, după cum n-ai știut atunci cînd te-ai născut, tot așa nu știi cînd vei muri, și precum nu cunoști care va fi ceasul sfîrșitului tău, tot așa nu vei ști cînd va fi jumătatea vieții tale.
86r De aceea să nu care cumva să socotești zicînd:| jumătate din viața mea voi mînca și mă voi desfăta în lume după cum îmi place, iar în cealaltă jumătate îmi voi purifica sufletul de necurățiile făptuite; căci dacă lași păcatul atunci cînd te lasă el, ce vei folosi? Dacă zici că te lași de păcat la bătrînețe, din cauza neputinței te lași și nu-l faci. Însă fericit este acela care, deși poate, totuși nu face păcatul. Pentru care zice Ecleziastul (12, 1): „Adu-ți aminte de creatorul tău în zilele tinereții tale". Nici să zici: mare este mila lui Dumnezeu, și nu va ține socoteala tuturor păcatelor mele, căci „mila și mînia vin repede de la Dumnezeu" (*Ecl.* [*Is. Sir.* 16], 13).

82. *Trei lucruri pururea pomenéşte: moartea, învierea şi dreapta ce va să fie giudecată*

Mai cu de-adins însă, aceasta în toată vrémea şi peste tot ceasul din minte şi din chitială să nu-ţi iasă,
85v adecă: „Născutu-m-am, muri-voiu | muri-voiu şi iarăşi înviia-voiu, înviia-voiu şi la straşnica şi driapta dumnădzăiască giudecată a eşi îm iaste". După aceasta: „Împotriva binelui, răul, iară împotriva vieţii, moartea iaste", dzice Eclisiastul (gl. 33, sh. 15). Moartea dară neadevărat cînd, iară adevărat o dată a muri, şi iarăşi acela dzice: „În minte să-ţi fie că moartea nu va zăbăvi" (*Eclisiiast.* gl. 14, sh. 12). Şi în svîntul *Noul Testament:* „Veni-va (dzice) Domnul slugii aceiia în ceasul carile nu va şti el" (*Luca* gl. 12, sh. 46). Pentru aceasta învaţă: „Străjuiţi, căci nu ştiţi cînd Fiiul omenesc iaste să vie" (*Math.* gl. 24, sh. 42; şi *Luca* gl. 12, sh. 40). Iată dară că nicecum ţénchiul vieţii tale, un an, sau dzéce, sau o sută să pui nu iaste; că nu numai annul sau dzua ce vine, ce aşeaşi şi răsuflarea a doa, neadevărată şi neştiută-ţi iaste. Aşeadară, nici cea trecută, nici cea viitoare minută a ta iaste; căce cea trecută au trecut, pre carea a o mai întoarce nu poţi, şi aceaia din viaţă ţi s-au scurtat, iară cea viitoare precum o vii agiunge, nu te vei adeveri. Şi precum dară cînd te vei naşte n-ai ştiut, aşea cînd vei muri nu vei şti. Şi precum ceasul morţii tale carile va fi nu cunoşti, aşea nice giumătatea vieţii tale carē dzi va fi nu vei pricépe. Pentru aceasta să nu
86r cumva | socoteşti dzicînd: giumătatea vieţii méle voiu mînca, bea şi pre lume mă voiu cum îm place desfăta, iară în cea rămasă giumătate, sufletul de céle mai denainte de mine cu spurcăciuni întinat îm voiu curăţi. Că de vei lăsa păcatul cînd pe tine te lasă, ce folos vei avea? Căce în bătrînéţe părăsindu-l, atuncea, neputînd, nu-l faci, iară cel ce poate şi nu-l face fericit iaste. „Pentru aceasta adu-ţi aminte (dzice *Ecclisiastul*) de plăzmuitoriul tău în dzilele tineréţelor tale" (gl. 12, sh. 1). Nice să dzici: mila lui Dumnădzău iaste mare şi toate păcatele méle

83. *De vei trăi pînă la o sută de ani, poate că vei afla timp de pocăință; dar dacă nu vei ajunge nici pînă la o sută de minute, iată că ți se cade să fii pururea îndreptat și pocăit*

Însă dacă ar fi după voia lumii, care te învață să socotești drept soroc al vieții tale o sută de ani, adică dacă ai umbla după voia și învățătura ei timp de cincizeci de ani, iar restul de cincizeci să te cureți de relele pe care le-ai făcut și să te pocăiești — de-ar fi așa, bine-ar fi. Dar dacă datorită acelor desfătări vei mînia pe Dumnezeu și nici nu vei apuca cei cincizeci de ani, sau chiar dacă îi vei apuca, vei muri într-al cincilea ceas după cei cincizeci de ani și nu vei găsi vreme de întoarcere și de pocăință? Rău, rău, de trei ori rău va fi de tine, că nu-ți va rămîne vindecare! Vai, vai și de trei ori vai ție că nu ți se dă mîngîiere! De aceea
86v dar trupul tău |să dorească mereu ceea ce ar vrea sufletul tău în ceasul ieșirii din el. Dar să zic că s-ar întîmpla să trăiești și restul de cincizeci de ani potrivit socotelii despre care am vorbit, aceasta ar fi cu mare primejdie, căci obișnuindu-te cu răul, greu este să te dezobișnuiești, cum mărturisește Ieremia (13, 23): „De-și va schimba negrul pielea și pantera culoarea tărcată, veți putea și voi face binele cînd v-ați învățat cu răul".

84. *Dreaptă socoteală pune la temelia vieții tale*

Fă deci un calcul bun și o judecată dreaptă a duratei vieții tale și fii un adevărat contabil și un drept judecător al anilor tăi.

85. *Zilele vieții noastre sînt șaptezeci de ani; dacă sîntem în putere optzeci; iar peste aceștia, boală de nevindecat*

Ușor poți cunoaște că „zilele vieții tale vor fi șaptezeci sau optzeci de ani (cu toate că și pe aceștia cu multe necazuri și dureri îi vei străbate), iar cei ce vor fi după ei înseamnă durere netămăduită și boală fără leac" [*Ps*. 89, 11]. Dar cînd vei fi încă tînăr sau în vîrstă mai fragedă, să nu socotești că mai tîrziu, cînd vei ajunge la vîrsta neputinței, te vei cuminți

nu va pomeni, căci: „Mila şi mîniia de la dînsul de sirg să apropie“ (*Eclisiast<ic>ul* gl. 13 [16], sh. [13])

83. *De vei trăi pînă la o sută de ani, poate vrémea de poca<a>nie să afli; dară de nu vei pînă la 100 de minute agiunge? Iată pururea grijit, pocăit a fi ţi să cade*

Însă de va după a lumii poftă carea te învaţă socotială fi, adecă ţénchiu vieţii tale 100 de ani, puind 50 după ale ei învăţături şi pofte îmblînd, iară 50 de céle réle a te curăţi şi a te pocăi, de va fi aşea, bine va fi; dară de vei cu poftele cu acélea pre Dumnădzău mîniia şi nice la cei 50 nu vei agiunge, sau de vei şi agiunge, dară de vei peste cei 50 al cincilea ceas muri şi vréme de căinţă şi de pocăinţă nu vei găsi? Rău va fi, rău, rău, de trei ori rău! şi liac nu va fi, vai, vai, de trei ori vai! şi mîngîiare nu iaste! Pentru
36v aceasta dară totdiauna acéia | trupul să-ţi poftească carea în ceasul eşirei sufletului din sine ari pofti. Însă de ai şi trăi macar acei rămaşi 50 de ani să dzic, într-acea socoteală, aceasta foarte cu primejdie iaste; şi cu răul învăţîndu-te, a-l dezvăţa cu nevoe iaste, mărturiséşte Ieremiia: „De va putea arapul pieliţa sa muta şi pardosul pistruirea sa, veţi putea şi voi face binele, dacă aţi învăţat răul“ (gl. 13, sh. 23).

84. *Driaptă socotială vieţii tale pune*

Pune dară bună socoteală şi driaptă giudecată vremii vieţii tale şi adevărat sămăluitoriu şi giudecătoriu annilor tăi te fă.

85. *Dzilele anilor tăi, tot 70 de ani, iară cît de în putere, 80; ce e mai mult, boală nevindicată*

Aceasta dară foarte prelesne a cunoaşte vei putea, căce dzilele anilor tăi 70 sau 80 de ani — macar că şi aceştia cu multe învăluiri şi dureri îi vei petréce — iară cei mai mulţi preste măsură, durére netămăduită şi fără liac boală iaste [*Ps.* 89, 11]. Iară cînd în tineréţe sau în mai tînără vîrstă vei fi, nu socoti că după ce la cea neputincioasă vîrstă vei agiunge, atuncea din

de nebuniile poftelor tale și te vei lăsa de neorînduielile tinereții tale; căci tu contezi pe optzeci de ani, dar ce se va întîmpla dacă nu vei ajunge nici pînă la opt ceasuri sau nici pînă la un ceas, și pe neașteptate te va lega în lanțurile ei moartea și te va azvîrli pe marginea prăpastiei? după cum se spune: „Nu știe omul| sfîr-
87r șitul său, ca peștii care se prind cu undița cea rea" (*Ecl.* 9, 12).

Nu știi în care dintre cele șapte vîrste ale vieții tale vei muri

Încearcă să mai afli și aceasta și gîndește-te mult ca să pricepi: în cei optzeci de ani ai schimbat șapte vîrste; dar dintre cele șapte vîrste știi în care vei muri? Nu! Și măcar dacă aceasta s-ar întîmpla în vîrsta de pe urmă, adică la bătrînețe, care este — cum se știe — mai aproape de moarte și în care te poți păzi de capcanele lumii, căci ajungînd la acea vîrstă, știi sigur că ai ajuns la vîrsta morții; însă în celelalte șase vîrste necoapte și nebune ți se cade să te păzești cu tot sufletul și cu toată grija, căci moartea vine nu numai în anumite vîrste, ci în oricare ceas și clipă, iar cînd și cum va veni nimănui nu i s-a dezvăluit. De aceea socoteala adevărată și temeinică este să păzești cuvîntul Ecleziastului (7, 17) acolo unde zice: „Nu păcătui mult și nu te înrăi, ca să nu mori cînd nu ți-e timpul".

Pilda morții ia-o însăși din viața ta

Așadar, gîndește drept și socotește bine și ia pildă de la tine însuți și pricepe cum, încă în viață fiind, ești pe jumătate mort; iar dacă nu poți [cugeta] la
87v tine, poți să te gîndești la altul,| dacă este vreo deosebire între el cînd doarme și unul mort, sau seamănă el atunci cu altcineva decît cu un mort? Tot așa [gîndește-te], cînd te culci, ești sigur că te vei mai scula?* Nu! Nici nu vei ști aceasta cu un calcul nezdruncinat, ci cu două: sau te vei scula din somn a doua zi, sau din morți la a doua venire? De aceea dar, în toate zilele vieții tale, cînd te culci să dormi, să fii gata de moarte, căci nu știi cînd te vei scula, fapt la care

* Cp. Seneca, *Epist.* XLIX.

nebuniile poftelor tale te vei înţelepţi şi de céle ale
tineréţelor fără isprăvnicii te vei părăsi; că tu la
80 de ani gîndind, dară de nu vei pînă la 8 ceasuri sau
pînă la un ceas agiunge, şi fără véste moartea întru
ale sale te va legături strînge şi de malul prăpăştii
87r cei fără fund te va împinge? Precum | dzice: „Nu
ştie omul sfîrşitul său, ce ca péştile să prinde cu undiţa"
(*Eclisiiastul* gl. 9, sh. 12).

Din 7 vîrste a vieţii, în carea vei muri neştiută-ţi iaste

Încă şi aceasta a şti ispitéşte şi a cunoaşte foarte chitéşte: că în 80 de ani, 7 vei să muţi vîrste; şi într-acéle 7 vîrste oare ştii în carea sfîrşitul îţi va fi? Ba! Şi macar că cea mai decît toate pre urmă, adecă bătrînéţele, precum cu moartea mai di-aproape vecină iaste ştiut iaste, în carea şi mai pre lesne poţi de laţurile lumii a te păzi, căci la acea vîrstă agiungînd, adevărat la vîrsta morţii cea ştiută şi cunoscută ai agiuns. Însă în céle 6 mai necoapte şi mai nebune vîrste, cu toată inema şi cu întriagă nevoinţă iaste să te străjueşti, căci moartea nu numai pe vîrste, ce aşeaşi pre ceasuri şi pre toate minutele stăpînéşte; şi, cum şi cînd va veni cuiva macară nu dezvăléşte. Iară cea temeinică şi adevărată socotială aceasta iaste: „Să nu faci multe necurăţéşte, nice să fii nebun, ca să nu mori nu în vrémea ta" (*Eclisiiastul* gl. 7, sh. 18).

Pilda morţii de pre viaţa ta ia

Socotială dară bună şi întriagă chitială pune şi
singur de pre tine pildă-ţi agoniséşte şi aceasta pri-
véşte, că tu încă viu fiind, iară giumătate eşti mort;
şi pre tine de nu, iară pre altul în somn fiind a privi
87v poţi: au |are vreo despărţire sau despre cel mort vreo
deosăbire şi cui să asamănă, fără numai mortului.
Aşijderea, au culcîndu-te, precum te vei scula te vei
adevăra? Ba! Nici cu un gînd aşedzat te vei şti, ce
cu doaă, adecă sau a doa dzi din somn, sau la a doua
venire din morţi te vei rădica. Pentru aceasta dar în
toate dzilele vieţii tale, cînd spre dormire te culci, spre
moarte gata să fii, de vréme ce cînd scularea îţi va fi

se potriveşte următorul cuvînt: „Nu te lăuda cu ziua de mîine, căci nu ştii ce ascunde ziua următoare" (*Prov.* 27, 1).

Despre cele şapte vîrste ale vieţii omeneşti şi despre faptul că viaţa omului este ca poama

Cea dintîi vîrstă sau floarea vieţii omeneşti este aceea a pruncieii. Cînd te-ai născut pe lume prunc ţi se cade să ştii că nu te-ai născut pentru altceva, ci doar ca, venind la credinţă, să-l cunoşti pe creatorul şi dumnezeul tău, şi cunoscîndu-l să-l slăveşti, precum frumos vorbeşte despre aceasta un învăţător oarecare, zicînd: „Pruncul de abia născut este de îndată chemat
88r la învăţătura credinţei, | pentru ca, păcătuind, îndată să se îndrepte către pocăinţă" *(Constanţiu, C. III*, cap. 34)*.

Aşadar, de vreme ce Dumnezeu te cheamă încă din frageda vîrstă la pocăinţă, tu mergi în toate zilele vieţii tale către pocăinţă, şi de la acest drum să nu te abaţi la stînga sau la dreapta, precum te învaţă Prorocul zicînd: „Aceasta e calea, umblaţi pe dînsa" (*Is.* 30, 21; vezi şi *Mt.* 18, 3). Iar în alt loc Domnul nostru spune despre apostolii săi, pe care, cunoscîndu-i curaţi şi fără de răutate, îi denumeşte prunci: „Mărturisescu-ţi ţie părinte, stăpîne al cerului şi al pămîntului, că ai tăinuit acestea celor înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai dezvăluit pruncilor" (*Mt.* 11, 25).

De asemenea, pruncia este model şi exemplu pentru celelalte vîrste: fiind omul într-însa lipsit de răutate, crescînd zi de zi şi înaintînd spre celelalte vîrste coapte; aceasta arată că se cuvine ca omul, pe zi ce trece, să crească în pocăinţă şi în cunoaşterea lui Dumnezeu. De asemenea, necunoscînd încă binele sau răul, arată că nu face nimănui nici bine, nici rău. Dar celelalte

---

* Cf. Petri Berchorii, *Reductorium morale*, t. II, III, c. III, *De infantia: Sicut dicit Constantinus* [In Pantechni], lib. 3, cap. 34: *Infans noviter natus est iuvenis noviter ad religionem vocatus, vel peccator noviter ad poenitentiam adductus, vel praelatus noviter ad dignitatem promotus.*

nu ştii; la care lucru cuvîntul acesta s-ari a chema putea: „Nu te lăuda pre cea de mîine, necunoscînd ce va să areate dzua ce iaste să vie" (*Pilde* gl. 27, sh. 1).

Pentru céle şeapte a vieţii omeneşti vîrste şi viiaţa omului ca poama[147]

Întîia dară vîrstă şi floarea vieţii omeneşti pruncíia iaste. Cînd pre lume prunc ti-ai născut, aceasta să ştii că nu pentru altăceva te-ai, fără numai spre credinţă viind, pre Dumnădzău plăzmuitoriul tău să cunoşti, şi cunoscîndu-l, să-l proslăveşti. Precum frumos oarecine grăiaşte: „Pruncul de curînd născut iaste de
88r curînd spre a credinţii învăţătură | chemat, sau păcătos de curînd spre pocaanie adus" (*Constantin*, Cartea 3, gl. 34)[148].

Aşeadară, din pruncíia ta spre pocaanie chemat fiind, în toate dzilele vieţii tale spre pocaanie pasă şi dintr-acéia cale în driapta sau în stînga nu te abate, precum Prorocul învaţă: „Aceasta iaste calea! Îmblaţi pre dînsa" (*Isaiia* gl. 30, sh. 21; caută *Math.* gl. 18, sh. 3). Şi într-alt loc, Domnul nostru, pentru apostolii săi, pre carii cunoscîndu-i Domnul în curăţie şi în nerăutate, prunci mitiutei îi numéşte, dzicînd: „Mărturisăscu-mă ţie, Părinte, Domnule a ceriului şi a pămîntului, căci ai ascuns acéstea despre înţelepţii şi pricepătorii, şi li-ai descoperit mitiuteilor" (*Math.* gl. 11, sh. 25).

Aşijderea pruncíia, tipos şi pildă ale altor vîrste iaste, adecă fără nice o răutate fiind, şi deciia din dzi în dzi crescînd, cătră acéle mai coapte vîrste mărgînd: adecă precum s-ar cădea, din dzi în dzi, pocaaniia, şi cătră Dumnădzău cunoştinţa să criască arată. Aşijderea binele sau răul necunoscînd, adecă nemărui bine sau rău făcînd, arată că célélalte vîrste nu cu mintea prunciei, ce cu răutatea ei să îmblăm, precum şi Apostolul învaţă: „Să nu copii cu socotiala fiţi, ce

vîrste să nu imite mintea* prunciei, ci nerăutatea ei, după cum ne învaţă Apostolul: „Să nu fiţi prunci la minte, ci în nerăutate fiţi prunci" (*I Cor.* 14, 20).
88v De aceea fă-te prunc cu| nerăutatea, iar la minte, ca şi pruncul, în fiecare zi să creşti şi să te ajutorezi.

A doua şi a treia vîrstă

A doua şi a treia vîrstă, sau legarea florii vieţii omeneşti este copilăria şi aşa-zisa adolescenţă, la care vîrstă ajungînd omul, este ca şi floarea: de se va lega la vreme bună, ea face roadă bună, iar de se va lega la vreme rea, face şi roadă rea. Aşa şi tu, deprinde-te de la aceste vîrste cu poruncile lui Dumnezeu, potrivit cuvîntului: „Ca să dau celor fără de răutate agerime la minte şi copilului tînăr simţire şi înţelegere" (*Prov.* 1, 4). Pentru că în vîrsta copilăriei tale poţi lega sau apucături şi obiceiuri bune sau rele, iar cele pe care le vei dobîndi de copil le vei moşteni pînă la bătrîneţea ta, la care se potriveşte cuvîntul: „Cele ce nu le-ai strîns la tinereţe cum pofteşti să le ai la bătrîneţe?" ([*Is.*] *Sir.* 25, 5). În vîrsta copilăriei tale vei învăţa legea, iar în adolescenţă** te vei deprinde cu învăţătura multă, în copilărie vei învăţa să suporţi educaţia, iar în tinereţe vei dobîndi minte*** şi învăţătură şi cu toate că nu vei putea pricepe lucrurile deplin şi cum se cuvine, totuşi, legînd rod la vreme potrivită, cu timpul vei mînca acel rod copt şi dulce, adică punînd temelie adîncă şi groasă, vei zidi pe ea un palat mare, înalt şi frumos.

Aceasta dar este datoria părinţilor faţă de copiii lor, ca sfătuindu-i şi educîndu-i să le pună temei|
89r învăţătura *Sfintelor Scripturi*, nu cumva să se întîmple ca omul să rămînă ca animalul, iar cel viu ca mortul, căci stă scris: „Acesta se sfîrşeşte cu cei neînvăţaţi" ([*Prov.*] 5, 23). Dacă vei căuta, vei găsi multe scrieri sfinte, sau altele demne de cinste şi de crezare despre copiii binecrescuţi şi educaţi, care s-au deprins cu legea

* γνῶσις, aci şi în rîndurile următoare.

** εἰς τὴν νεότητα = *lit.* „în tinereţe", greşit în loc de „adolescenţă", tinereţea fiind vîrsta a patra (v. mai jos).

*** γνῶσις.

cu răutatea pruncşori să fiţi" (*Cartea 1, Cor.* gl. 14,
88v sh. 20). Pentru aceasta cu răutatea | prunc fii, iară cu mintea în toate dzile, precum pruncul, aşea şi tu créşte şi te agiutoréşte.

A doa şi a treia vîrstă

A doa şi a treia vîrstă, sau legătura florii a vieţi omeneşti, copilăriia şi cătărigiia iaste, la care vîrstă omul agiungînd, precum floarea de va în vréme bună lega, bună poamă face, iară de în vréme rea, rea poamă va face. Aşea tu, din vîrstele acéstea, dumnădzăeştilor porunci te învaţă, precum dzice: „Să să dea copiilor isteciune şi tinereilor ştiinţă şi înţelégere" (*Pilde* gl. 1, sh. 4). Căci în copilărie sau bune, sau réle deprinderi sau obicée vei putea lega, şi carile în cătărigie vei agonesi în bătrînéţe le vei moşteni. De care lucru, împotrivă să dzice: „Carile în tineréţe nu le-ai adunat, cum în bătrînéţe le cerci? (*Eclisiastul* gl. 25, sh. 5). În copilărie, légea vei învăţa, în cătărigie isticiunea vei deprinde. În copilărie pediapsa a sufferi vei învăţa; în cătărigie învăţătura şi mintea vei agonisi. Şi macar că deplin şi cum să cade a pricépe nu vei putea, însă frumoasă vréme poama legînd, iarăşi cu vréme dulcea roadă vei mînca. Sau adîncă şi groasă temelie lepădînd, mare şi înnaltă şi frumoasă deasupra vei zidi casă. Aceasta dară cătră fiii săi a părinţilor datorie iaste,
89r ca certîndu-i, pedepsindu-i, în învă |ţătura *Svintelor Scripturi* a-i întemeia li să cade; să nu cumva om ca dobitocul şi viu ca mortul să fie; căce să dzice: „Acela va muri, căci n-au avut învăţătura" (*Pilde* gl. 5, sh. 23). Mai vîrtos încă pentru copii certaţi şi pedepsiţi fiind în légea Domnului învăţaţi, de vii svintele sau şi alte de citit vrédnice scripturi cerca, pre mulţi vei afla carii în copilărie cu vîrsta, însă în bătrînéţe cu mintea era. Precum cei trei copii, Ananiia, Azariia şi Misail, şi asémenea Daniil, soţiia lor; David, mic între fraţi şi mai mic în casa părintelui său fiind [*Ps*. 151, 1], spre

lui Dumnezeu. Aceştia, deşi fiind de vîrstă fragedă, la minte s-au dovedit asemenea celor bătrîni. Aşa au fost cei trei copii Anania, Azaria şi Misail, împreună cu tovarăşul lor Daniil; David, care era cel „mai mic dintre fraţii săi şi mai tînăr în casa tatălui său" [*Ps.* 151, 1], care a fost uns rege de către prorocul Samuil, iar pe uriaşul Goliat l-a ucis cu praştia, salvînd poporul lui Israil; apoi fiul său Solomon, care de copil a întrecut pe toţi oamenii în înţelepciune; tot aşa cei şapte fraţi Maccabei, care păzind povăţuirea mamei lor şi urmînd-o, n-au ascultat de tiran şi, negustînd carne de porc, au respectat legea şi n-au vrut să ştie de foc şi moarte; dar de care să-ţi pomenesc mai întîi? Tot acolo vei găsi mulţi, nenumăraţi, care la fel ca aceştia în vîrsta copilăriei fiind, au arătat şi au săvîrşit nenumărate fapte bătrîneşti şi demne de laudă. Iată cum cinstita învăţătură i-a transformat
89v pe ei, care aveau chip* de om|, în [oameni cu] minte îngerească. Dimpotrivă, copiii needucaţi şi nestruniţi, din chip omenesc se schimbă în [oameni cu] minte dobitocească.

Căci să ştii bine că omul se deosebeşte de animalele neraţionale prin minte şi prin învăţătură; lipsindu-i acestea, omul devine mai rău chiar şi decît animalele patrupede. Cu aceasta se potriveşte foarte bine cuvîntul unui poet persan, care a zis: „Prin raţiune** omul este mai bun decît animalul; dar animalul se arată mai bun decît omul dacă omul nu socoteşte*** drept şi nu grăieşte drept"****. Iar după cugetarea aceasta vezi ce spune şi Prorocul: „Duhul a oprit minciuna" (*Mih.* 2, 11), adică este preferabil a muri decît a spune minciuni.

VERS

Crescînd needucat copilul mic animal se socoteşte,
Iar cînd a devenit bărbat bou mare se numeşte.

---

* σχῆμα = „chip", „formă", „aparenţă".

** τὸ λογικόν = „partea cuvîntătoare", „facultatea gîndirii".

*** δὲν συλλογίζεται.

**** Saadi, *Gulistan*, prefaţa: „Doar prin grai deosebire-i între om şi dobitoc,/ dar te-ntrece-acesta dacă adevăr nu spui de loc" (*trad. rom. cit.*, p. 22).

împărăţiie de la Samoil Prorocul s-au pomăzuit şi pre Goliath uriiaşul cu prăştiuţa au omorît şi mîntuinţă nărodului lui Izrail au făcut; după dînsul, fiiul său, Solomon, în copilărie pre toţi oamenii cu înţelepciunea au întrecut. Aşijderea cei 7 fraţi Maccavei, carii ai maicii lor învăţătură ţiind şi ascultînd, pre tiran nu ascultară şi porcină a mînca légea nu călcară, moartea şi focul în samă nu băgară[149]; şi de carii să-ţi mai pomenesc? Că ca aceştea mulţi şi nenumăraţi vei afla, carii multe şi nenumărate, în copilărie fiind, bătrîneşti şi de laudă vrédnice au lucrat şi fapte au arătat. Iată dară că învăţătura cinstită pre dînşii
89v în chip omenesc |fiind, cu minte îngeriască i-au prefăcut. Împotrivă, copii nepedepsiţi, din chip omenesc în minte dobitocească să primenesc.

Însă aceasta foarte să ştii, că omul cu mintea şi cu învăţătura din dobitoace să alége, iară aceasta lipsind, şi decît dobitocul mai rău iaste. Cătră aceasta un cuvînt a unui stihotvorţ persesc foarte să cuvine, carile dzice: „Omul cu socotiala mai bun iaste decît dobitocul; dobitocul decît dînsul mai bun, dacă nu va grăi drept"[150]. La această socotială, vedzi Prorocul ce grăiaşte: „Macar de n-aşi fi bărbat, avînd duh, decît să grăesc minciuna; adecă mai bine mort, decît viu minciunos a fi" (*Michea* gl. 2, sh. 11).

STIH

Copilul neînvăţat, dobitoc mic créşte,
Iară mare făcîndu-să, bou mare să numéşte

Căce pediapsa şi învăţătura lipsind, nu numai în copilărie, ce aşeaşi şi în bătrînéţe, tot dobitoc să va numi, şi asémenea celor fără socotială să va socoti. Pentru copiii nepedepsiţi şi neînvăţaţi frumoasă pildă

Căci lipsind învățătura și povățuirea, nu numai în vîrsta copilăriei, ci chiar și la bătrînețe, tot animal se va chema omul și se va asemăna cu animalele neraționale. Pentru copiii needucați și nedisciplinați ai un frumos exemplu în copiii aceia care, pentru că și-au bătut joc de prorocul Elizeu, au fost sfîșiați de urși (vezi *IV Imp.* 2, 23). Iar pentru copiii educați, care au drept păzitori pe îngeri, vezi la *Matei* întreg capitolul 18 și mai ales versul 10.|

90r *Vîrsta a patra*

A patra vîrstă, sau rodul de curînd legat al vieții omenești este tinerețea, care este ca un fruct a cărui calitate ca dulceață sau amăreală nu s-a stabilit încă, de aceea trebuie să fie bine păzit și nevătămat păzită, ca nu cumva să se întîmple să vină gîndacul să-l strice, sau păianjenul să-l învăluie cu pînza, căci cît de puțin l-ar strica, greu va mai ajunge la dulceața și la gustul ce urma să aibă cînd se coace.

Tot așa, tînărul la toate trebuie să ia seama și de toate să se păzească, deoarece are dușmani mai mulți la această vîrstă decît la alta. Mai întîi, pentru că această vîrstă este însăși vîrsta tinereții, care este oarecum rătăcită și neașezată. În al doilea rînd, la această vîrstă sîngele este mai abundent, adică poftele sporesc cu prisosință, fiind mai numeroase și mai puternice decît la celelalte vîrste, de care trebuie să ne păzim foarte mult, cum ne învață Apostolul: „De poftele tinerești fugi, urmează dreptatea, credința, dragostea și pacea“ (*II Tim.* 2, 22). Tot așa, Ecleziastul (1, 9) ne învață că în tinerețe trebuie să luăm seama la faptele noastre: „Veselește-te, tinere, în tinerețea ta, și să se simtă bine inima ta în zilele tinereții tale, și umblă neprihănit în căile inimii tale, iar
90v nu după privirea ochilor tăi, dar| să știi că pentru toate acestea te va duce Dumnezeu la judecată“. Iar cum trebuie să se comporte tinerii în viață ne învață Apostolul (vezi [*I*] *Tim.* 2, 6). Și niciodată să nu te bizui pe sfatul tinerilor, căci adu-ți aminte și gîndește în ce stare a ajuns Roboam respingînd povața bătrînilor și urmînd îndemnul tinerilor (citește istoria la *III Împ.* 12).

ai, că copiii cei ce batgiocuriia pe Ielisei urşii i-au sfărîmat (caută *A 4<-a> Împărăţie* gl. 2, sh. 23). Aşijderea: „Celor învăţaţi, îngerii strajea lor sint" (caută *Math.* gl. 18, peste tot şi mai vîrtos sh. 10). |

90r *Vîrsta 4<-a>*

A patra vîrstă, sau încă de curînd legată poamă ai vieţii omeneşti, voiniciia iaste, carea ca cum ari fi o poamă ai căriia încă stihiile spre dulceaţă sau spre amărîme nu s-au aşedzat, carea foarte păzită şi nebetejit păzită a fi să cade, ca nu cumva cărăbuşul viind să o încolţască sau paingul cu painjina să o învăluiască, căci în ceva betejindu-să, anevoe în dulciaţa sau în gustul carele era să fie va vini. Aşeadară, voinicul de toate socotit şi străjuit a fi să cade, că într-acea vîrstă mai mulţi nepriiatini decît într-altă vîrstă are. Întîi, singură vîrsta a tineréţelor, carea oarecum can rătăcită sau încă bine neaşedzate iaste. A doa, singele carele într-acea vîrstă mai mult izvoréşte, adecă poftele mai mult să adaogă, care pofte mai multe şi mai iuţi decît a altor vîrste sint; de carile foarte a ne păzi tare Apostolul învaţă: „De tinereştile pofte fugi şi urmadză dreptatea, légea, dragostea şi pacea" (*Cartea 2, Timoth.* gl. 2, sh. 22). Aşijderea Ecclisiastul în tineréţe sama faptelor să ne luăm, învaţă: „Veseléşte-te (dzice), tînărule întru tineréţele tale, şi în bine să fie inima ta în dzilele tineréţelor tale, şi îmblă în căile inimii
90v tale şi în privala ochilor tăi, | şi să ştii că pentru toate acéstea aduce-te-va Domnul la giudecată" (gl. 1, sh. 9). Iară precum tinerilor a fi şi în ce chip a îmbla să cade, învaţă Apostolul (caută *Timoth.* gl. 2, sh. 6). Şi nici odănăoară în sfătuirea tineriască nu te rădzima că Rovoam sfatul bătrînilor lepădînd şi a tinerilor alegînd, pomenéşte şi adu-ţi aminte la ce stat au agiuns (cetéşte *Istoriia a 3<-a> Împărăţie* gl. 12).

Vîrsta a cincea

A cincea vîrstă sau maturitatea fructului vieții omenești este bărbăția, care, ca o poamă împlinită și coaptă, rămîne neschimbată un timp anumit, avînd același gust. Așadar, omul ajungînd la vîrsta bărbăției, trebuie să fie întru totul dulce, întreg, matur, ca nu cumva să semene cu unele fructe care pe dinafară le vezi coapte și arătoase, dar mușcîndu-le afli amăreală și gust otrăvitor. Tot așa, vei găsi și alte poame, care după coajă par întregi și neatinse arată, dar înăuntru sînt putrede și stricate; adică să nu ți se întîmple, ca ajungînd la vîrsta bărbăției să ai trupul voinic, iar sufletul ticălos, sau trupul frumos și sănătos, iar sufletul urît și bolnav. Mai gîndește-te și la faptul că, de vreme ce la trup ești puternic și tare, voinic și vrednic,
91r cu cît mai mult se cuvine să fii | mai puternic, mai tare, mai voinic și mai vrednic la suflet?

Și să mai știi că atunci cînd ești mai puternic va veni și un dușman mai tare împotriva ta, și că împotriva celui tare și mai mult se întărește dușmanul. În această vîrstă a lumii, care este a Diavolului, te vei împotrivi lui ca un bărbat, și el va fugi de la tine. Aci se potrivește cuvîntul din cartea *II Împ*. 10, 12: „Îmbărbătează-te și fii tare și du războiul Domnului"; tot despre aceasta mărturisește și fericitul Pavel: „Mă lupt nu ca și cînd aș lovi aerul, ci îmi biruiesc trupul și îl supun robiei" (*I Cor*. 9, 26 [—27]). Și, oare, cine este bărbatul desăvîrșit și deplin? Este acela pe care îl laudă David zicînd: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul ucigașilor n-a șezut, ci în legea Domnului a fost voia lui, și la legea lui va cugeta ziua și noaptea" (*Ps*. 1, 1).

Despre necazurile care se întîmplă în lume omului ce se găsește la vîrsta acestei vieți

Iată întîmplările care încearcă sau, cum ar spune cineva, încearcă și învață trupul la vîrsta aceasta a vieții omenești:

Vîrsta 5<-a>

A cincea vîrstă, sau coacerea poamii vieţii omeneşti, bărbăţiia iaste, carea ca o poamă la vréme agiunsă şi coaptă iaste şi cîtăva vréme într-acel chip şi într-acel gust rămîne. Aşeadară, omul la vîrsta bărbăţiei agiungînd, în toate dulce, întreg, copt a fii să cade, nici să să cumva asémenea unor poame, carile pe dinafară arătoasă şi chipeşe să arată, iară muşcînd, amărăciune şi cumplit gust vei afla[151]. Aşijderea, altele întregi şi nebetejite la coaje, iară înlontru cercînd, putredă şi putredzită o vei afla. Adecă în vîrsta bărbăţiei agiungînd, să nu cumva cu trupul bărbat, iară cu sufletul ticălos, sau cu trupul frumos şi sănătos iară cu sufletul grozav şi bolnav să fii.

Şi aceasta socotéşte, că de vréme ce cu trupul vîrtos,
91r tare, bărbat şi vrédnic eşti, cu cît mai |mult cu sufletul mai tare, mai vîrtos, mai bărbat şi mai vrédnic să fii. Şi aceasta să ştii, că cînd eşti mai tare, atuncea şi nepriiatin mai tare îţi va vini, şi împotriva celui vîrtos duşmanul să învîrtoşadză. În vîrsta dară într-aceasta cu lumea, adecă cu Diiavolul, ca un bărbat împotrivă-i stă, şi va fugi de la tine, precum povéstea aceasta s-ari potrivi: „Fii bărbat vîrtos şi bate războiu, războiul Domnului" (*A 2 <-a> Împărăţie* gl. 10, sh. 12). Cătră aceasta fericitul să mărturiséşte Pavel: „Aşea dau războiu nu ca cum aş lovi aerul, ce trupul mieu curăţăsc şi în slujire îl tocmăsc" (*Corinth.*, *Cartea 1* gl. 9, sh. 26, 27). Însă cel deplin şi desăvîrşit bărbat carile iaste? Acela ce Prorocul îl laudă, dzicînd: „Fericit bărbatul carile nu îmblă în sfatul necuraţilor, în scaunul ucigaşilor n-au şedzut, ce în légea Domnului voia lui şi în légea lui să va învăţa dzua şi noaptea" (*Psal.* 1, sh. 1).

Pentru lumeştile a omului de pediapsă tîmplări, carile pentru a vieţii aceştiia vîrste, să tîmplă[152]

Tîmplările dară ale omului vieţi vîrste, adecă pedepsitoare şi, ca cum s-ari dzice, trupului certătoare şi învăţătoare, acéstea sint.

91v *Prima întîmplare: slăbiciunea, adică| boala*

În privința acestei încercări să ții seamă că o vedem de multe ori încercîndu-i nu numai pe cei păcătoși, dar chiar și pe cei drepți.

Dar să știi că pe cei drepți îi încearcă pentru a-i face mai drepți, iar pe cei păcătoși ca să-i întoarcă de la nebunie, adică de la păcat. Și aceasta să știi că se întîmplă din marea milă și marea bunătate a lui Dumnezeu față de om, „căci pe cine Dumnezeu îl iubește îl ceartă", zice Solomon (*Prov*. 3, 12), mai ales că „boala și slăbiciunea sînt mustrarea păcatului", precum mărturisește *Sfînta Scriptură* (*Ex*. 15, 26; *Lv*. 26, 16; *Dt*. 7, 15 și în multe alte locuri). De aceea, cînd ți se întîmplă să te îmbolnăvești și să cazi în slăbiciune, mulțumește-i lui Dumnezeu și socotește că slăbiciunea ți s-a dat ca să-ți vindeci rănile păcatelor tale. Și vezi *Sfintele Scripturi*, în care vei afla cum și în ce fel au îndurat chinurile drepții și aleșii lui Dumnezeu, și cum slăveau ei numele lui Dumnezeu mulțumind pentru bolile care îi năpădeau (caută la *Gn*. 49; *Dt*. 31, [6]; *I Împ*. 12 și în multe alte locuri). De asemenea, pentru puterea de a suferi și marea răbdare a sfinților și despre numeroasele strîmtorări și
92r chinuri care | veneau asupra lor (vezi și *Gn*. 12, 14—15; *Iov* 1, 20; *Mt*. 5, 39; *Rom*. 5, 3; *I Tim*. 6, 11; *Iac*. 5, 7 și în multe alte părți). Dar mai socotește și aceasta că atunci cînd ești bolnav trupește trebuie să fii cît se poate de sănătos la suflet, căci de vor muri odată și trupul, și sufletul, înseamnă că tot odată vor și pieri, iar după aceea nici viață, nici tămăduire nu mai rămîne. Deci ia aminte totdeauna ca, atunci cînd ești bolnav la trup să fii sănătos la suflet și, murind cu trupul, să fii viu cu sufletul, mai ales că celor vii cu sufletul le este plăcută moartea, căci „cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioșilor săi" (*Ps*. 115, 15), iar Înțeleptul zice: „Nădejdea lor este plină de nemurire" ([*Înț. Sol.*] 3, 4).

De asemenea, socotește și ia aminte și la exemplul următor: dacă atunci cînd te îmbolnăvești trupește cauți să dobîndești vindecarea bolii tale și sănătatea

91v *Întîi dară slăbiciunea, adecă | boala*

Pentru aceasta pediapsă așea să socotești, că nu numai pre cei păcătoși, ce încă și pre cei drepți de multe ori a-i chinui să véde. Însă să știi că pre cei drepți, ca mai drepți să-i facă, iară pre cei păcătoși din nebunie, adecă din păcat, spre căință să-i întoarcă. Aceasta dară din prea bogata dumnădzăiasca cătră om milă și dragoste să o cunoști; că pre cine Dumnădzău iubéște ciartă-l, dzice Înțeleptul (*Pilde* gl. 3, sh. 12). Și mai vîrtos: „Bolnăvirea și boala, munca păcatului iaste", mărturiséște *Svinta Scriptură* (caută *Ishod* gl. 15, sh. 26; *Levit.* gl. 26, sh. 16; *Devteronom* gl. 7, sh. 15 și gl. 28, sh. 27; și *Împărăț. 2<-a>* gl. 24, sh. 13 și *Împărăț. a 4<-a>* gl. 5, sh. 27; *Paralipom.*, *Cartea 2*, gl. 12, sh. 18; *Ioan* gl. 5, sh. 14 i proci[153]). Pentru aceasta, războlire și boală tîmplîndu-ți-se, lui Dumnădzău mulțăméște și pentru a păcatelor tale de rană vindecare socotéște și caută în *Svintele Scripturi*, căci svinții a lui Dumnădzău aleși cum și în ce féliu suferiia și cu mulțămită pentru boală ce le viniia, numele lui Dumnădzău slăviia (ciarcă *Nașterea* gl. 49; *Devteronom* gl. 31; *Împărăț. 1* gl. 12; *Împărăț. 3<-a>* gl. 2; *Isaiia* gl. 38, sh. 1; *Maccav.*, *Cartea 1*, gl. 2, sh. 49 i proci).

Așijderea pentru suferirea și îndelung răbdarea
92r a svinților pentru féliu de féliu de năcazuri | ce le viniia (caută *Nașterea* gl. 12, sh. 14, 15; *Iov.* gl.1, sh. 20 și gl. 2, sh. 9; *Math.* gl. 5, sh. 39; Pavel, *Romani* gl. 5, sh. 3; *Cor.*, *Cartea 2* gl. 6, sh. 4; *Solon.*, *Cartea 2* gl. 1, sh. 4; *Timoth.*, *pos. 1* gl. 6, sh. 11 și *2-a* gl. 2, sh. 1; *Iacov* gl. 5, sh. 7; *Petru pos. 1* gl. 1, sh. 6, gl. 2, sh. 19 i proci). Însă și aceasta socotéște, că cînd cu trupul bolnav vii fi, cu sufletul prea sănătos a fi ți să cade; că de vor amîndoaă deodată muri, amîndoaă deodată vor peri; și de-ciia aflare sau însănătoșeare nu va mai fi; ce aceasta în minte să-ți fie, ca cînd bolnav cu trupul, sănătos cu sufletul să fii, și murind cu trupul, să învii cu sufletul. Și mai vîrtos că celor vii cu sufletul,

trupului tău cu doctori şi cu leacuri şi te lupţi să o afli în toate chipurile, cu atît mai mult cînd te ştii cu sufletul în boala păcatului — care e de o mie de ori mai cumplită decît aceea a trupului — şi cînd te vezi în culcuşul păcatelor, eşti dator să te îngrijeşti şi să
92v te osteneşti cu doctori duhovniceşti| şi cu leacuri spirituale, pentru sănătatea şi tămăduirea lui. Cînd vei muri sufleteşte vei muri pe vecie şi nu mai vezi învierea, aşa cum mărturiseşte Prorocul: „Nu vor învia necredincioşii la judecată, nici păcătoşii la sfatul celor drepţi" (*Ps.* 1, 5), „iar drepţii trăiesc în veci şi la cel Preaînalt este partea lor" (*Înţ.* [*Sol.*] 5, 16).

A doua întîmplare: [*robia*]

O a doua întîmplare sau a doua încercare este robia sau închisoarea, care şi ea este o mustrare şi [un semn al] iubirii lui Dumnezeu, după cum te poţi încredinţa de la poporul israelit, pe care Dumnezeu, iubindu-l, cu atît mai des îl încerca. Mai apoi se vede aceasta şi din împărăţia creştinilor, acelora care mult s-au înălţat şi s-au mărit, iar din cauza trufiei lor [Dumnezeu] i-a supus sub jug şi i-a împovărat întocmai ca pe boul care trage la plug. Iar aceasta a făcut-o din iubirea ce o are faţă de neamul creştinilor, căci este învederat că „pe cine iubeşte Domnul îl ceartă" şi îi dă şi îi arată asemenea mijloace pentru iertarea păcatelor sale. Mai ales că i se cuvine creştinului să fie rob, iar nu împărat, pentru ca fiind aci rob, să împărăţească în veacul ce va să vie. De aceea, aflîndu-te rob şi întemniţat cu trupul, păzeşte-te ca nu cumva să fii rob şi întemniţat şi cu sufletul; deoarece trupul, aflîndu-se în robie omenească, poate avea scăpare şi
93r iertare, dar sufletul,| rămînînd în robia Diavolului, nu are scăpare şi nici iertare, mai cu seamă din clipa în care se va despărţi de trup.

Aceste robii şi închisori lumeşti îţi sînt deci exemple şi învăţături despre cele viitoare, iar tu, dacă nu poţi îndura încercarea acestei robii şi închisori lumeşti,

ΤΩ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΩ

ΚΑΙ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΩ

ΑΝΤΙΟΧΩ

Divanul, Iaşi, 1698. *Carte de închinăciune.*

ЛЛУ ІОАН ДИМИТРІЄ КОНСТАНТИН ВОЕВОДА

[illegible]

КАРТЕ ДНТЬА

[illegible]

ΙΩΑΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΟΕΒΟΔΑ

[illegible]

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

[illegible]

Divanul, Iaşi, 1698, f. 1r. Începutul Cărţii I.

Înțeleptul și *Lumea*, alegorii dintr-o copie manuscrisă a *Divanului* de la începutul sec. al XIX-lea (Biblioteca Centrală de Stat a R. S. România).

ALꙊ ÍѠAN
ДИМИТРІЕ
КѠНСТАНТИН ВОЄВОДЪ

[illegible]

КАРТѢ АДОѦ.

[illegible]

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΟΕΒΟΔΑ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ

[illegible]

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

[illegible]

Divanul, Iaşi, 1698, f. 45ʳ. Începutul Cărţii a II-a.

trupasca moarte plăcută le iaste, că: „Cinstită-i moartea preacuvioșilor înnaintea féței Domnului" (*Psal.* 115, sh. 15). Și: „Nedejdui-să-va dreptul în moartea sa" (*Înțeleptul* gl. 3, sh. 4).

Așijderea aceasta socotéște și aceasta pildă aminte
ia: că cînd cu trupul bolești, cum ca cu doftori și cu
doftorii liacul boalii și însănătoșérea trupului a afla
silești și nevoești, cu cît dară mai vîrtos cu sufletul în
boala păcatului — carea cu o mie de părți decît a
trupului mai rea și mai cumplită iaste — știindu-te,
și în patul greșealelor dzăcînd vădzindu-te, cu sufle-
92v teștii doftori | și cu dumnădzăeștile doftorii, spre a
lui vindecare și tămăduire nevoințe și osteninţe a
pune ți să cade. Că cînd cu sufletul vii muri, în véci
vii muri și înviiare nu-ți va mai fi, adeveréște Pro-
rocul: „Nu să vor scula necurații la giudeț, nici păcă-
toșii în sfatul drepților" (*Psal.* 1, sh. 5), iară: „Drepții
în véci vor trăi și la Dumnădzău iaste partea lor"
(*Înțelep.* gl. 5, sh. 15).

Tîmplarea a 2[*-a: robiia*]

A doa tîmplare sau pediapsă, robiia sau închisoarea
iaste, carea iarăși a lui Dumnădzău certare sau iubire
iaste. Precum a încredința de pe izrailitinescul nărod
te vei putea, pre carii Dumnădzău iubindu-i, cu
aceasta mai ades îi certa; mai pre urmă, cum a creștini-
lor împărăție să véde, carii mult să mărisă și sus să
înnălțasă, pentru a cărora mîndrie suppusu-i-au supt
giug, și ca pre boul ce trage în plug i-au îngreuiat, și
aceasta pentru a creștinescului nărod dragoste au făcut;
că vederat iaste că pre cine iubéște, Dumnădzău îl pe-
depséște și mijloce ca acéstea pentru a păcatului ertare
îi arată. Că mai vîrtos creștinului nu împărat, ce rob a
fi să cade, ca aicea rob fiind, în viitorii véci împărat
să fie. Pentru aceasta, rob și închis cu trupul fiind,
să nu cumva și cu sufletul închis și robit să fii; că
trupul în robiia omeniască fiind, ertare și scăpare
93r are, iară sufletul | în diiavoliasca robie rămîind, scă-
pare și ertare n-are (însă după ce de trup să va despărți).
Aceastea dară lumești închisori și robii, celor vécinice

cum vei putea să înduri robia Diavolului şi veşnica temniţă a iadului? Dacă cele vremelnice sînt grele şi nesuferite, cu cît vor fi celelalte mai de nesuferit în ce priveşte greutatea şi gustul? Şi, dimpotrivă, cu cît vor fi mai incomparabile binele, slava şi împărăţia celor drepţi, faţă de răul, ocara şi robia celor păcătoşi.

VERSURI OPUSE

Pedepsele-ţi vor fi neîncetate,
Pentru că-n iad nu va fi libertate;
Dar despre tine ce ai de grăit,
Omule drept? Pururea fericit.

A treia întîmplare: sărăcia

Cea de-a treia întîmplare ce apasă viaţa este sărăcia, care se află în mijlocul necazurilor înşirate mai sus. Prin ea milostivul Dumnezeu pune la încercare credinţa şi intenţia nu numai a păcătoşilor, ci mai ales a cuvioşilor şi drepţilor săi. Şi poţi lua exemplu de la dreptul şi neprihănitul Iov, după cum se arată în istoria sa, pe care, dîndu-l Dumnezeu în mîinile duşmanului comun, Diavolul, pentru a-l încerca, de unde
93v Diavolul socotea| că o să-l vatăme în vreun fel oarecare şi că o să-l abată de la credinţa lui, el (o, de trei ori fericitul!) cu cît i se micşora averea, cu atît îi sporea credinţa, şi pe cît i se împuţina trupul, pe atît i se îmbogăţea sufletul; Iov, care, oricîte chinuri a răbdat de la duşmanul comun al neamului omenesc, Diavolul, atît în ce priveşte avuţia, cît şi trupul său, toate le-a îndurat cu mulţumire şi le-a primit cu smerenie, zicînd: „Gol am ieşit din pîntecele maicii mele, gol mă voi întoarce; Domnul a dat, Domnul a luat, precum a găsit de cuviinţă Domnul, aşa s-a făcut. Fie numele Domnului binecuvîntat!" (*Iov.* 1, 21).

fiitoare pilde și învățături îi sînt, că de vréme ce tu această lumască de robie și de închisoare pediapsă a sufferi nu poți, dară cea diavoliască robie și a iadului închisoare cum vei putea răbda? Și de vréme ce acéstea gréle și nesuferite sînt, cu cît mai vîrtos acélea nici cum de suferit, și ale lor greimi nici cum de purtat vor fi! (Împotrivă.) Că pre cît celor drepți mai mult și nesămăluit binele, slava și împărățiia, pre atîta celor păcătoși răul, ocara, robiia va fi.

STIHURI ÎMPOTRIVĂ

Fi-va munca nencetată,
Căci la iad nu va fi plată[164],
Pentru tine ce vei dzice,
Oame drépte? Tot ferice.

Tîmplarea a 3<-a>, sărăciia

A triia dară a vieții de pediapsă tîmplare, sărăciia iaste, carea mijlocitoare a celor doaă mai sus pomenite pedépse iaste, cu carea Dumnădzău milostivul inimile și credința nu numai a celor păcătoși, ce mai vîrtos a celor șie aleși drepți ispitéște, precum pildă și tipos de la dreptul și credinciosul Iov a lua vii putea, precum la istoriia lui arată. Carile pre mîna nepriiatinului său, Diavolului, spre ispitire Dumnădzău
93v zău dîndu-l, și Dia-|volul precum a-i strica ceva și din credință a-l mișca se gîndiia, numai el — o, de trei ori fericitul! — cu cît îi scădea avuțiia, pre atîta îi adăogea credința, și pre cît îi sărăciia trupul, pre atîta i să îmbogățiia sufletul; carile cîte pedépse și în avuție, și în trup de la nepriiatinul rodului omenesc, Diavolul, au luat, toate cu dragoste li-au suferit și cu omilință li-au priimit și-n toate lui Dumnădzău mulțămiia dzicînd: „Gol am eșit din pîntecele maicii méle, gol mă voiu întoarce acolo. Domnul au dat, Domnul au luat, precum Domnului au plăcut, așea s-au făcut. Fie numele Domnului binecuvîntat!" (*Iov* gl. 1, sh. 21).

Deci şi tu primeşte şi îndură cu bucurie încercările trimise de Dumnezeu, căci Dumnezeu, fierbîndu-ţi trupul în cuptorul sărăciei, îţi limpezeşte sufletul şi ţi-l curăţă de necurăţiile ce are; pentru că zice Domnul: „Te-am încercat şi te-am ales din cuptorul sărăciei" (*Is.* 48, 10).

De asemenea, după răbdarea pe care o vei arăta cu mulţumire, fără să rosteşti cuvînt de blasfemie împotriva lui Dumnezeu, după cum lui Iov toate cele pierdute i le-a dat îndoit, şi ţie îndoit îţi va da.

Dar socoteşte şi aceasta: dacă sărăcia trupului este un lucru atît de urît şi de nimic, cu cît mai mizerabilă
94r va fi | ticăloşia sufletului? Iar dacă eşti sărac cu trupul, se cade să fii bogat cu sufletul, şi dacă doreşti să fii bogat şi avut cu trupul, cu cît mai vîrtos ţi se cade să cauţi bogăţia şi avuţia sufletului şi, găsind-o, s-o păstrezi şi să nu o părăseşti nicidecum? Mai socoteşte încă: după cum în lume ţi se întîmplă ca din mare bogăţie să cazi în sărăcie — şi cît te străduieşti să nu ţi se întîmple aceasta! — tot aşa, nici cu sufletul să nu te laşi să cazi cu totul din credinţa ta cea tare. Şi dacă te străduieşti să-ţi îmbogăţeşti trupul, să-l îmbraci cu haine şi să-ţi saturi pîntecele, cu cît mai mult ţi se cade să-ţi îmbraci sufletul cu haina dreptăţii şi să-l saturi cu orice cuvînt al lui Dumnezeu? „Căci sufletul este mai de preţ", zice poetul.*

A şasea vîrstă

A şasea vîrstă, sau cea în care începe să se vestejească fructul vieţii omeneşti, este a căruntéţii; atunci, ca şi poama care începe să se vestejească şi să putrezească şi dintr-o parte şi dintr-alta, şi zi de zi tot spre putrezire merge, tot aşa şi viaţa omenească, după ce atinge culmea şi treapta cea mai de sus, nu mai poate găsi loc sau cărare ca să tindă şi să se abată aiurea, ci tot spre scădere înaintînd, trebuie să se întoarcă în punctul de unde a pornit; adică o dată ce |
94v a ieşit din pămînt, în pămînt trebuie să se şi întoarcă,

---

* Cp. *Nam praetium pars haec corpore majus habet,* A. Wissowatius, *Stimuli virtutum,* I (*Divanul* III, 1).

Așeadară, tu răbdătoriu și suferitoriu dumnădzăeștilor ispite să fii, căci Dumnădzău în cuptoriul sărăciei trupul fierbîndu-ți, sufletul îți lămuréște și de imăciunile carile are îl curățéște, că dzice Domnul: „Răscoptu-ti-am și alesu-ti-am în cuptoriul sărăciei" (*Isaiia* gl. 48, sh. 10).

Așijderea, după cea cu dragoste răbdare și cătră Dumnădzău negrăind cuvînt de blăstămare, precum aceluiaș Iov pierdutele avuții îndoite, așea ție înduplecate le va da.

Așijderea aceasta socotéște cît de urît și de sărac
94r lucru a trupului sărăcie să fie, cu cît | dară mai mult a sufletului mișelie va fi? Și de vréme ce cu trupul sărac, cu sufletul bogat să fii ți să cade, și de vréme ce cu trupul avut și bogat a fi poftești, cu cît mai vîrtos a sufletului bogăție și avuție a cerca, și aflîndu-o, a o apuca și nicicum a o mai lăsa ți să cade? Și încă socotéște că din bogăție mare în lume cum spre sărăcie a cădea îți vine tîmplare și cum pentru aceasta a nu ți să tîmpla silești, așeadară, cu sufletul din credință tare, nicecum ceva a scădea să te lași. Și de vréme ce trupul a-ți îmbogăți și cu bani și moi haine a-l îmbrăca și pîntecele totdeauna a-l sătura, cu cît mai vîrtos sufletul cu haina dreptății a-l îmbrăca și de tot dumnădzăescul cuvînt a-l sătura ți să cuvine? Căci „partea aceasta mai mare preț are", dzice stihotvorțul.

Vîrsta a 6<-a>

A șeasea vîrstă, sau încéperea lîngedzirii poamii a vieții omenești căruntéțea iaste, carea ca o poamă cînd și de o parte și de altă a să ovili și a putredzi începînd, din dzi în dzi încă spre mai putregiune mérge. Așeadară, omeniasca viiață dacă în vîrvul și stepăna cea mai sus agiungînd, într-altă parte loc sau cărare a să abate și
94v în laturi a să da a afla nu poate; | ce numai spre scădére purcegînd, la ţénchiul de la carile au purces iaste să

şi din locul de unde a fost luat, tot acolo să revină. Aşadar, prietene, ce socoţi şi de ce tot alergi întrebînd? Iată, ţi s-au arătat vestitorii; iată, ţi-au venit soliile! Iată, ţi-au răsărit fire albe pe cap şi-n barbă! Iată, au început să-ţi slăbească genunchii şi să se plece spre pămînt! Iată, ţi s-au muiat şalele! Iată că în loc de doi ochi îţi trebuie acum patru! Iată, puterea organelor tale trupeşti te lasă! Iată că cele patru stihii ale tale au început să se confunde adesea între ele şi n-ai cum să le împaci şi să le linişteşti!

De aceea chiar dacă pînă acum nu ţi-ai adus aminte de moarte şi nu te-ai lăsat de plăcerile trupului şi ale lumii, cel puţin acum lasă-te şi adu-ţi aminte de sfîrşitul tău; căci dacă vîrstele anterioare te îndemnau spre nebuniile lumeşti, aceasta însă începe să-ţi arate smintelile celorlalte vîrste vrednice de ură. Aşadar, de vreme ce ai început să scazi în ce priveşte puterea trupului, începe să creşti în ce priveşte puterea sufletului! De vreme ce ai început să îmbătrîneşti cu trupul, începe să întinereşti cu sufletul! Îţi slăbeşte trupul? Întărească-ţi-se sufletul! Căci dacă te înstrăinezi de trup, nu este ruşinos să te înstrăinezi şi de
95r suflet? Dacă vezi că trupul tău va muri,| de ce laşi să-ţi piară şi sufletul? Dacă vezi că vei fi surghiunit din lumea aceasta, de ce să nu dobîndeşti lumea cealaltă? Din moment ce te vei despărţi de moşiile şi bogăţiile acestea, de ce, avînd să te stabileşti în altă parte, nu-ţi pregăteşti casa şi comorile? Iată că în scurtă vreme vei cunoaşte ceea ce nu ai putut cunoaşte şi tu n-ai nici un folos; vei pricepe ceea ce n-ai priceput şi tu nu cîştigi nimic. Se cuvine deci să cunoşti această vîrstă, întocmai ca pe o poamă, adică un măr sau o pară, pe care cînd o vezi că putrezeşte într-o parte, este limpede că nu după multe zile va putrezi în întregime. Aşa încît nu vei mai putea s-o mănînci, ci numai s-o arunci. De aceea, cu cît începi mai mult să îmbătrîneşti, cu atît mai mult începe şi să te îngrijeşti de sufletul tău şi să-l înnoieşti prin fapte bune.

să întoarcă, adecă | din țărnă eșind, spre țărnă purcéde și din locul din carile s-au luat, iarăși acolo iaste să să pue.

Așeadară, o, priiatinule, ce gîndești? Și ce, întrebînd, alergi? Iată, înnainte vestitorii ț-au vinit. Iată, solii ț-au sosit! Iată, perii albi în cap și în barbă ț-au răzsărit. Iată, genunchile slăbind, spre pămînt a să închina au început. Iată că mijlocul lui spre slăbiciune s-au prefăcut! Iată că din doi ochi, patru îți trebuesc. Iată că toate a trupului organe te părăsesc. Iată că céle patru stihii cine de sine în ades să sfădesc! Iată că spre împăcarea și aședzarea lor mijloc și mijlocire nu ți s-au dat!

Pentru aceasta dară, de pînă acmu de moarte aminte nu ț-ai adus și de a trupului și a lumii pofte nu ti-ai părăsit, părăséște-te, și adu-ți aminte acmu; căci mai denaintele trecute vîrste de te spre lumeștile nebunii întărta, iară aceasta, a acelorași nebunii, urăciuni înceape a-ți arăta. Pentru aceasta dară început-ai cu a trupului putére a scădea. Încépe cu a sufletului vîrtute a adaoge. Început-ai cu trupul a îmbătrîni? Încépe cu sufletul a întineri. Slăbéște-ți trupul? Întăriască-ți-să sufletul. Și de vréme ce despre partea trupului te înstreinedzi, nu iaste rușine și despre partea sufletului strein a fi? Și vedzi că trupul va să-ți
95r moară, | căci și sufletul îți lași să piară? Și de vréme ce dintr-această lume te izgonești, căci cea viitoare să nu agonisești? Și dacă de acéstea moșii și avuții te părăsești, căci aiurea casă și comoară, ședzînd, nu-ți gătești? Iată, și nu mult acéia ce n-ai cunoscut vii cunoaște, și folos n-ai. Și acéia ce n-ai priceput vii pricépe și dobîndă n-ai.

Așeadară, vîrsta aceasta a o cunoaște ți să cade, ca cum o poamă, adecă un măr sau o pară, dacă într-un loc a putredzi o vedzi, precum încă nu multe dzile și de tot putredă și de lepădat, iară nu de mîncat, că o vei vedea știut iaste. Pentru aceasta precum mai vîrtos începi a îmbătrîni, cu atîta mai vîrtos încépe sufletul a-ți griji și cu bune fapte a-l întineri.

Vîrsta a şaptea

A şaptea vîrstă sau totala putrezire a poamei vieţii omeneşti este adînca bătrîneţe. Ai ajuns aşadar la adînci bătrîneţe? Ai ajuns la moarte! Şi cu toate că la altă vîrstă, mai tînără, nu se ştia cînd vine moartea, la vîrsta aceasta ea este mai mult decît ştiută, şi parcă ai vedea-o înaintea ochilor. Şi precum poama, dacă a putrezit în întregime, nu mai este bună decît de aruncat, tot aşa, ajungînd la adînca bătrîneţe, nu-ţi mai rămîne alt leac decît să mori.

Dar să mai ştii că atunci cînd trupul nu mai are
95v vindecare sau leac, sufletul|are şi leac, şi vindecare. Cu ce? Părăsind răul şi făcînd binele. Atunci, într-adevăr, îmbătrînind trupul, sufletul întinereşte, aşa că vei putea spune: „Înnoi-se-va ca a vulturului tinereţea mea" (*Ps*. 102, 5).

Acum, deci, ia aminte „că moartea nu întîrzie" (*Ecl*. 14, 12) şi socoteşte cam cîte ar putea fi zilele vieţii noastre; căci cît de mult ar trăi cineva, tot prea scurtă i se pare viaţa, după cum s-a scris: „Dimineaţa trece ca iarba; dimineaţa va înflori şi va trece, seara va cădea, se va vesteji şi se va usca" (*Ps*. 89, [5]–6). Şi cu toate că cei optzeci sau o sută de ani par mulţi în ochii oamenilor, cel ce stăruie în contemplarea lui Dumnezeu ştie că prin faptele lor rele mulţi îşi pierd anii lor. De aci mărturiseşte [*Scriptura*]: „O mie de ani în ochii tăi, Doamne, sînt ca ziua de ieri care a trecut" (*Ps*. 89, 4).

Aşadar de vreme ce ştii că desfătările acestei lumi şi plăcerile vremelnice nu au nici un temei şi nici vreo stabilitate sau tărie (iar de nu ştii acestea află-le), lasă-te de ele, fugi şi depărtează-te de ele, precum se zice: „Cine îmi va da aripi ca ale porumbelului, şi voi zbura, şi mă voi odihni?" (*Ps*. 54,7); şi fugi
96r în munţi „căci păcătoşii au întins| arcul" (*Ps*. 10, 2). Fă bine şi amănunţit socoteala tuturor lucrurilor şi a întregii întinderi a lumii. Nu tăgăduiesc, într-adevăr, că după socoteala omenească lumea aceasta pare să fie mare şi întinsă; dar cît de mare este mărimea lumii înaintea ochilor lui Dumnezeu frumos arată

Vîrsta a 7<-a>

A șeaptea vîrstă, sau de tot putregiunea poamii vieții omenești, bătrînéțea iaste. Agiuns-ai dară la bătrînéțe? Agiuns-ai la moarte! Și macar că într-alte mai tinere vîrste moartea neștiută, iară în vîrsta într-aceasta prea știută ca denaintea ochilor îți iaste. Și precum poama de tot și peste tot putredzind, de-ciia numai de lepădat iaste, așea vîrsta agiunsă la bătrînéțe, de-ciia fără alt liac numai de murit iaste. Și aceasta să știi că cînd liac și tămăduire trupului nu-i,
95v atuncea | vindecare și lecuire sufletului iaste. Cu ce? Cu părăsirea răutăților și cu ferirea bunătăților. Atuncea adevărat trupul îmbătrînind, sufletul întineréște, și aceasta a dzice vii putea: „Înnoisă-vor ca a vulturului tineréțele méle" (*Psal*. 102, sh. 5). Acmu dară în minte să-ți fie „că moartea nu va zăbăvi" (*Eclisiias*. gl. 14, sh. 12) și dzilele vieții noastre ce să fie socotéște, că oricarile cît de mult au trăit, aceluia annii prea puțini i-au părut, precum dzice: „Diminiață ca iarba să triacă; diminiață să înfloriască și să triacă, sara să cadă și să să usuce" (*Psal*. 89, sh. 6). Și macar că între omeneștii ochi multă vréme și mulți ani 80 sau 100 să văd, însă acéia ce în dumnădzăiasca privală iaste, acéia cunoaște. Că pentru puțini cu réle fapte, mulți pierdzi, mărturiséște: „Că o mie de ani înnaintea ochilor tăi, Doamne, ca dzua de eri ci-au trecut" (*Psal*. 89, sh. 4).

Pentru aceasta, dară, a lumii aceștiia desfătări și curund trecătoare poftiri, de vréme ce precum vreo temelie și în ceva vreo tărie a nu avea cunoști — iară de nu cunoști, așea să cunoști — lasă-le, fugi și de dînsele părăséște-te, precum dzice: „Cine îmi va da péne ca a porumbului și voiu zbura și voiu odihni" (*Psal*. 54, sh. 7). Și sai prin munți ca pasirile, „căci
96r păcătoșii întin |seră arcul" (*Psal*. 10, sh. 1). Bine dară și pre amăruntul a tuturor lucrurilor mărime și a toată lumea lărgime sama le ia. Adevărat dară că, după omeniasca socotială, oarece mare și lumea aceasta, oarece largă a fi să pare; însă pentru a lumii aceștiia în dumnădzăiasca privală cîtințe, frumos arată Av-

Augustin cînd spune: „Mai mică este întreaga lume în ochii lui Dumnezeu decît un strop de apă față de întreaga mare". Numai atîta pare, deci, întreaga lume după socoteala Înțeleptului, adică a sufletului, care urmează pe Dumnezeu. De aceea o dată ce sufletul este partea mai mare, socoteala lui se cuvine să se adeverească, și precum socotește el, așa să fie. Și de vreme ce el este veșnic iar trupul vremelnic, sufletul trebuie îngrijit, ferit și îndrumat, trebuie să fie tînăr și să se mențină sănătos Pentru tihna sufletului ca un rob trebuie deci să se ostenească și să se nevoiască trupul, precum frumos zice poetul: „Ca să fii sănătos cu sufletul, trebuie să rabzi și fierul și focul" *, adică de se va chinui trupul, se va lumina sufletul, de-ți vei osteni trupul, îți vei odihni sufletul, de-ți vei pierde și nimici trupul îți vei afla și-ți vei cîștiga sufletul; cu alte cuvinte, vei lepăda împărăția acestei lumi și vei lua slava cea veșnică. În
96v ce fel? Abătîndu-te | de la rău și făcînd binele. Și cînd anume? Cînd va sălășlui frica de Dumnezeu în inima ta, așa cum e scris: „Frica de Dumnezeu urăște nedreptatea" (*Prov.* 8,13). Și unde? În lume și în viața aceasta, în această scurtă perioadă de timp. Abătîndu-te deci de la rău, tu urmează curăția, care are mare și multă putere și întotdeauna biruiește, după cum mărturisește Apostolul: „Credința în toate folosește" (*I Tim.* 4, 8).

S-au terminat vîrstele tale, s-a terminat cu ele și viața ta. După acestea ți-a sosit sorocul, ți-a sunat ceasul; [nu mai poți] umbla deoarece ți s-a scurtat pasul. Așadar, fii gata și nu te mîhni, nici te întrista, pentru că milostivul Dumnezeu face aceasta spre binele și spre folosul tău și vrea să zidească, să întărească și să înnoiască această casă veche, putrezită și risipită a sufletului tău. El îți spune: „Vino, și îți voi da lăcaș, slavă și cinste, pe care în casa ta de mai înainte nici nu le-ai văzut, nici nu le-ai auzit, pe care ți le-am pregătit înainte de a te plăzmui".

* Cp. *Ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes*, A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, 25 (*Divanul*, III, 25).

gustin: „Mai mică iaste (dzice) toată lumea în privirea lui Dumnădzău, decît picătura înnaintea mării". Așeadară, toată lumea, în a înțeleptului, adecă în a sufletului lui Dumnădzău următoriu socotială iaste! Pentru aceasta, dară, de vréme ce a sufletului cea mai mare parte iaste, a lui socotială trebue a să adevări, și precum el socotéște, așea să fie socotit. Și de vréme ce el iaste cel vécinic, iară trupul cel vremélnic, el trebue grijit, ferit și socotit. El trebue tînăr și sănătos a fi păzit. Pentru a lui dară odihnire, trupul ca o slugă a osteni și a să pedepsi să cade, precum stihotvorțul frumos cîntă: „Că să fii sănătos cu sufletul, fier vii răbda și foc". Adecă trupul vii căzni, sufletul vii netedzi; trupul vii osteni, sufletul vii odihni; trupul vii pierde și-l vii prăpădi, sufletul vii afla și-l vii agonisi, adecă a lumii aceștiia împărăție vii lepăda și în a slavii ceii vécinice te vii apuca. Aceasta dară
96v cu ce? Cu părăsirea | de la rău și cu facerea de bine. Aceasta cînd? Cînd frica lui Dumnădzău în inima ta va sălășlui, precum dzice: „Prin frica lui Dumnădzău să abate tot de la rău" (*Pilde* gl.8, sh. 13). Aceasta unde? În lume, într-aceasta, și în viață, într-aceasta, și în scurta vréme, într-aceasta. Abătîndu-te dară de la rău, curățiia urmadză, carea mare și multă putére și biruire poartă, mărturiséște Apostolul: „Curățiia spre toate poate" (*Timoth.*, *Cartea 1* gl. 4, sh. 7).

Sfîrșitu-ț-ai dară vîrstele și, cu dînsele împreună, viața. După acéstea dară vinitu-ț-au vrémea, sositu-ț-au ceasul și mai mult a păși ți s-au scurtat pasul[155]; fii gata și nu te mîhni, nici te întrista, căci aceasta Dumnădzău milostivul spre binele și spre folosul tău o face și casa sufletului acea învechită, putredzită și răzsipită, a o zidi, a o întări și a o înnoi va. Și aceasta dzice: „Vino, și eu selașuri, slavă, cinste îți voi da, carea în casa ta cea mai denainte nici ai vădzut, nici ai audzit, carile pe tine pînă a nu te plăzmui ție ți li-am gătit". Așeadară, tu, o, putredule trup, carile ca o putredă poamă ești (pînă nu va putredzi dară poama și nu-i va în pămînt cădea sămînța, au putea-va răzsări alta și din putredă întriagă să să facă? Și de-a doa

Aşadar, tu, o, trupule putred, care eşti ca o poamă putredă [spune dacă] pînă nu va putrezi poama şi nu-i va cădea sămînţa în pămînt, ar putea oare să răsară alta, şi din putredă să se facă iarăşi întreagă
97r şi să se înnoiască a doua oară? Nu, ci trebuie | să fie sădită din nou ca să răsară apoi alta şi, odrăslind multe ramuri, să crească. Tot aşa este deci nevoie ca fiecare trup să moară şi să putrezească, pentru ca să se poată scula şi să învieze la a doua venire cea cu slavă şi putere a domnului nostru Isus Hristos.

Atuncea se vor deschide cărţile vieţii, se vor pune scaunele, se vor aşeza divanele judecăţii; atuncea se va înfăţişa şi se va da la iveală tot trupul (acolo nu se află loc ca să se ascundă sau să se acopere careva). Atunci dreptul şi veşnicul împărat al neamurilor va judeca neamurile de la începutul veacului, şi pe fiecare îl va răsplăti după faptele sale.

Pentru învierea morţilor, adică prefacerea în slavă pe care urmează să o capete trupul, mărturisesc *Sfintele Scripturi* (vezi *IV Ez.* 2, 16; *Iov.* 14, 13 şi 19, 26; *Is.* 26, 19; *Iez.* 37, 1 şi 9; vezi şi *Noul Testament* la *Mt.* 22, 23 şi 31; *Lc.* 20, 35; *Io.* 5, 21 şi 28; *Fa.* 24, 15; *I Cor.* 15; *Col.* 3, 4; *Apoc.* 20, [12]. Iar pentru dreapta şi nepărtinitoarea judecată pe care urmează să o facă Domnul nostru Isus Hristos la sfîrşitul veacului, vezi în *Vechiul Testament: I Imp.* 2, 10; *Ps.* 95, 23; *Is.* 2, 10 şi 19 şi cap. 13, 4 şi 6; *Ier.* 30, 13;
97v *Dan.* 7, 9; iar în *Noul Testament* citeşte: *Mt.* | 12, 36 şi 13, 41 şi 49; *Mc.* 13, 26 şi 27; *Lc.* 17, 24 şi 30; *Rom.* 2, 5 şi 16; *Evr.* 9, 27; *II Pt* 3, 10; *Apoc.* 1, 7.

Pînă aici am arătat de ajuns relele şi nestatorniciile lumii şi lucrurilor sale dintru început, precum şi mincinoasele ei stări şi prefaceri. De asemenea, am înfăţişat cuvintele spuse mai înainte şi arătate lumii de către Înţelept ca fiind adevărate mărturii, fără greşală şi demne de crezare, prin martori credincioşi, în care nu există minciună, pentru că ei n-au grăit de la ei, ci au învăţat cele cu care i-a luminat Sfîntul Duh şi au rostit cele în care Sfîntul Duh i-a întărit

97r oară de iznoavă să să prefacă? Ba. | Ce aceasta trebue să să răzsădiască, ca pre urmă alta să răzsae şi să odrăslind criască). Aşeadară, a tot trupul a muri, a putredzi trebue, ca iarăşi la a doa a Domnului Hristos în slavă şi în putére vinire a înviia şi a să scula să poată. Atuncea dară cărţile vieţii să vor deşchide, scaunile să vor pune, divanul să va întinde; atuncea tot trupul în ivală şi toată carnea în privală va vini; acolo loc de ascuns sau ceva undeva de suppus[156] nu iaste. Atuncea dreptul, vécinicul şi al niamurilor împărat, niamurile, vécii în dreptate va giudeca, carile fietecui după ale sale va răsplăti fapte. Pentru a morţilor înviiare şi pentru a cărnii, adecă a trupului, spre slavă mutare[157], *Svintele* mărturisesc *Scripturi* (caută *Cartea 4<-a>, Ezdra* gl. 2, sh. 16; *Iov* gl. 14, sh. 13; gl. 19, sh. 26; *Isaiia* gl. 26, sh. 19; *Iezec*. gl. 37, sh. 1,9; şi din svîntul *Nou Testament*, ciarcă: *Math*. gl. 22, sh. 23, 31; *Luc*. gl. 20, sh. 35; *Ioan* gl. 5, sh. 21,28; *Fapte* gl. 24, sh. 15; *Corint*., *Cartea 1* gl. 15; *Colasan*. gl. 3, sh. 4; *Apocal*. gl. 20). Iară pentru a Domnului nostru Isus Hristos driaptă şi nefăţarnică carea în dzilele de apoi va să fie giudecată, caută din *Vechiul Testament:* 1-a *Împărăţie* gl. 2, sh. 10; *Psal*. 95, sh. 13; *Isaiia* gl. 2, sh. 10, 19 şi gl. 13, sh. 4, 6; *Ierem* gl. 30, sh. 23; *Daniil* gl. 7, sh. 9; iară din *Noul Testament* citéşte: |
97v *Math*. gl. 12, sh. 36; gl. 13, sh. 41, 49; *Mar*. gl. 13, sh. 26, 27; *Luca* gl. 17, sh. 24, 30; *Romani* gl. 2, sh. 5, 16; *Evrei* gl. 9, sh. 28; *Petru*, *Cartea 2<-a>* gl. 3, sh. 10; *Apocal*. gl. 1, sh. 7 i proci[158].

Pîn-aicea di-nceput ale lumii şi a lucrurilor ei răutăţi neaşedzări şi mincinoase nestări şi mutări arătaiu. Aşijderea a înţeleptului mainte grăite şi a lumii arătate cuvinte, precum adevărate şi negreşite a fi mărturii şi de credinţă şi preacredincioase mărturii aduşi; la carii minciună nu să află şi de la sine grăire nu să găséşte, ce acéia ce Svîntul Duh au aflat, acéia au răssuflat şi cu ce dumnădzăescul Duh i-au întărit, acéia au grăit, şi spre ce li-au poruncit, acéia au slujit;

și au slujit precum le-a poruncit, nimic altceva de prisos sau exagerat negrăind sau făcînd de la ei.

Iar motivul pentru care am adus aceste mărturii a fost acel cuvînt al Lumii, adresat Înțeleptului în *Cartea I*, 68, că nu doi, ci măcar un martor îi cere, lăudîndu-se că spusele și afirmațiile ei sînt adevărate, iar cele ale Înțeleptului basme. Iată dar că Înțeleptul, răscolind adîncurile și comorile nenumărate ale *Sfintelor Scripturi* și aflînd niște martori și mărturii ca acestea, le-a înfățișat drept dovadă că lumea a grăit mincinos, și într-adevăr a biruit-o cu osteneala sa. |

98r Însă oricîte dispute și certuri au avut Lumea și Înțeleptul, adică Trupul cu Sufletul, și oricîte chinuri și supărări a îndurat Înțeleptul de pe urma deșartelor lătrături ale lumii, el, ca un desăvîrșit înțelept și pe deplin cunoscător, și-a adus aminte de cuvîntul fericitului Pavel, vasul binecuvîntării, pe care l-a lăsat scris în *Epistola I-a către corinteni* 14, 33, „că Dumnezeu nu este al neorînduielii, ci al păcii"; și iarăși [și-a adus aminte] că Lumea [adică Sufletul] duce Trupul spre pace și împăcare, pentru ca, împăcîndu-se între ei, amîndoi să urmeze poruncile lui Dumnezeu și astfel întru toate să aibă laolaltă pace și iarăși pace.

Ce vei zice dar despre tine, o, pace? Că ești fericită! Ce veți zice voi, o făcătorilor de pace? Că vă alegeți partea bună și vă îmbrăcați cu un titlu minunat, căci sînteți numiți fii ai lui Dumnezeu, după cum însuși Domnul mărturisește: „Fericiți făcătorii de pace, căci aceștia fiii lui Dumnezeu se vor chema" (*Mt.* 5, 10).

Pacea, dar, se face în trei chipuri și în trei faze.

Întîiul chip (și fază) este ca să se împace omul cu sine însuși, adică trupul cu sufletul.

Al doilea chip este să fie pace între frați și între
98v cei de aproape | și să trăiască în armonie, care pace se cheamă vremelnică, adică pacea acestei lumi, și despre care propovăduiește Apostolul: „Să fim în pace cu toți oamenii" (*Rom.* 12, 48).

Al treilea chip și fază a păcii este ca omul să aibă pace și armonie cu Dumnezeu, care pace se cheamă veșnică, adică cerească, și se încheie prin legămîntul

nici de la sine altăceva mai mult sau mai deasupra au grăit sau au făcut.

Acestora dară mărturii aducere pricină au fost acel al Lumii cuvînt, carile în *Cartea I*, gl. 68, cătră Înțeleptul au dzis: că nu 2, ce un martur îi cére, arătîndu-să precum graiurile și dzisele ei să fie adevărate, iară a Înțeleptului să fie basne. Iată dară că Înțeleptul, adîncele și nenumăratele ale *Svintelor Scripturi* visteare cercînd și marturi și mărturii ca acéstea aflînd, spre a ei de minciuni grăiri dovadă i-au adus și adevărat dară că după a sa nevoință o au suppus. |

98r Însă cîtă pîră și gîlceavă Lumea cu Înțeleptul, adecă Trupul cu Sufletul au făcut! Și cîte năcazuri și dodeiale despre minciunoasele ale lumii blojirituri au tras! Iarăși Înțeleptul, ca un întreg înțelept și deplin cunoscătoriu acela al svintului și fericitului și Domnului alesului vas, a lui Pavel cuvînt, carile *Cătră Corin.*, *Cartea 1* (gl. 14, sh. 33) au pomenit și aminte i-au vinit unde dzice: „Nu iaste al vrăjbii Dumnădzău, ce al păcii". Și iarăși pre Lume, adecă Sufletul pe Trup, spre pace și spre învoire îl trage, ca între dînșii pace fiind, amîndoi dumnădzăeștile porunci să urmeadză. Și cu aceasta în toate, tuturor pace și iarăși dzic pace să fie.

Ce vii dzice de tine dară, o, pace? Că fericită ești? Ce veți dzice de voi, o, împăcătorilor? Că bună parte luați și minunat titul asupră îmbrăcați, căci fiii lui Dumnădzău vă chemați? Singur Domnul mărturiséște: „Fericiți de pace făcătorii, căci aceia fiii lui Dumnădzău să vor chema!" (*Math.* gl. 5, sh. 10).

Pacea dară în trei chipuri și în trei locuri să face.

Chipul întîi și locul întîi iaste: singur omul în sine, trupul cu sufletul singur cu sine a-și împăca.

Chipul al doilea iaste: între frați și între vecini
98v cu | pace și cu învoințe a petréce. Aceasta dară pace vreménnică, adecă a lumii aceștiia să cheamă, pentru care Apostolul învață: „Ca cu toți oamenii pace să avem" (*Romani* gl. 12, sh. 40).

Chipul al treilea și locul al treilea al păcii iaste: ca omul cu Dumnădzău pace și învoință să aibă,

credinței și al botezului dintre Dumnezeu și om. Aceasta se cuvine s-o cauți mult și, găsind-o, s-o păzești, ca nu cumva să se întîmple ca stricînd noi iubirea cu Dumnezeu, să ne stricăm pe noi înșine. Căci greu lucru este să se certe sluga cu stăpînul, deoarece se spune că „este drept a se supune omul lui Dumnezeu, și să nu se gîndească a i se împotrivi vreodată ziditorului său" (*II Mac*. 9, 12). Și dacă este de lăudat și de fericit pacea între frați, între prieteni, între creștini sau între necredincioși, cu cît mai fericită va fi pacea dintre Dumnezeu și neamul omenesc. De vreme ce pacea cu Dumnezeu este mai de preț și mai folositoare decît aceea cu oamenii, pacea cu oamenii fiind vremel-
99r nică, folosește pentru| cele vremelnice, iar pacea lui Dumnezeu fiind veșnică, folosește pentru cele veșnice. Pentru că nu ca lumea, ci ca un Dumnezeu ne dă pacea, precum el însuși mărturisește: „Pace las vouă, pacea mea dau vouă; nu precum lumea dă, eu dau vouă" (*Io*. 14, 27). Aceasta dar este dumnezeiasca pace pe care a cunoscut-o mai înainte Isaia (9, 7): „Mare este stăpînirea lui, iar pacea sa nu are hotar". Așadar, în pacea aceea nu va fi stricăciune, turburare sau alt semn de dezordine, nici nu se va ivi alt învrăjbitor, precum zice Prorocul: „Nu va ridica neam asupra neamului sabia și nici nu vor mai învăța să se războiască" (*Is*. 2, 4); și cum mărturisește Ioan: Și va șterge Dumnezeu toată lacrima din ochii lor, și nu va mai fi moarte, nici plîngere, nici vaiet, nici durere nu va mai fi" (*Apoc*. 21, 4).

Această pace a dăruit-o Dumnezeu și părintele celor credincioși, trimițînd pe unul născut fiul său pentru mîntuirea neamului omenesc. Pe acest unul născut, fiu al lui Dumnezeu din preacurata Fecioara Maria și din Duhul Sfînt, văzîndu-l îngerii că se naște, cîntau împreună cu păstorii: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bună învoire" (*Lc*. 2, 14). |

carea pace vécinică adecă și ceriască să chiamă, carea cu a credinții și cu al botedzului testament între om și între Dumnădzău să liagă[159]; carea foarte de cercat și, aflîndu-o, de păzit iaste, ca nu cumva cu Dumnădzău pacea stricînd, noaă să ne stricăm. Că robul cu împăratul a să învrăjbi anevoe iaste, căci drept iaste (dzice): „Suppus a fi lui Dumnădzău, și cel muritoriu nu împotrivă a fi lui Dumnădzău a să socoti" (*Antiohos nobilis*[160], caută *Maccavei, Cartea 1* gl. 9, sh. 12). Și de vréme ce între frați, între priiatini, între creștini, macar și între păgîni pacea lăudată și fericită iaste, cu cît dară între Dumnădzău și între rodul omenesc pacea mai fericită va fi? Că cu multul decît a oamenilor mai cinstită și mai folositoare iaste. A oamenilor dară pacea vreménnică fiind, vreménnicilor foloséște, iară a lui Dumnădzău, vécinică fiind,
99r în céle | vécinice foloséște. Căci el nu ca lumea, ce ca un Dumnădzău ne dă noaă pace, precum singur mărturiséște: „Pace las voaă, pacea mea dau voaă; nice precum lumea dă voaă, eu dau voaă" (*Ioan* gl. 14, sh. 27). Aceasta dară pacea cea dumnădzăiască iaste, carea Isaiia mai denainte au cunoscut: „Înmulți-să-va împărățiia lui și păcii lui nu va fi sfîrșit" (gl. 9, sh. 7). Într-acéia pace dară, stricăciune, răscoală sau alt sămn de neaședzare nu va fi, nici alt învrăjbitoriu să va ivi, precum dzice prorocul: „Nu va rădica niam asupra niamului sabie, nice să va face de-ciia războiu" (*Isaiia* gl. 2, sh. 4). Și Ioan mărturiséște: „Și va ștérge Dumnădzău toată lacrima de la ochiul lor și de-ciia moarte nu va fi, nici plîngere, nici vaet, nici durére va fi de-ciia" (*Apocal*. gl. 21, sh. 4).

Această pace, Dumnădzău părintele, prin trimisul spre a norodului omenesc mîntuire, unul născutul său fiiu, credzitorilor lui au dat. Pre acesta unul născut al părintelui, din preacurata fecioară Mariia și din Duhul Svînt, îngerii născîndu-să vădzîndu-l, cu păstorii împreună cînta: „Slavă celui dintru nalturi, Dumnădzău și pre pămînt pace, întru oameni bună voe" (*Luca* gl. 2, sh. 14). |

99v Cheltuind puţintel timp pentru aceste trei chipuri şi locuri ale legăturii păcii, repet iarăşi, puţintel timp, sîrguieşte-te să le citeşti şi să le verifici în cele ce urmează, adică în cartea a treia, care, privitor la părţile mai sus însemnate, cuprinde cele 77 capitole [ale lui Andrei Wissowatius]. Este lucru ştiut şi vădit că acestea îţi pot fi de mare folos atît sufleteşte, cît şi trupeşte, în viaţa aceasta, ca şi în cea viitoare. Deci sîrguieşte-te să nu te opreşti la jumătatea căii, ci aleargă fără de piedică, pentru ca să ajungi la capătul drumului.

SFÎRŞITUL CĂRŢII A DOUA

96v Pentru acestor în trei féliuri și în trei locuri de pace legătură chipuri puținteluşe în osteninţă zăbavă făcînd, puţinteluş, iarăși dzic, înainte a ceti și a ispiti sirguiaşte. Adecă în Cartea a triia, carea pentru acéste mai sus pomenite părți, șeaptezeci și șeapte de ponturi cuprinde, din carile multe și trupului și sufletului, în lume, într-aceasta, și în cea fiitoare, precum a-ți folosi cunoscut și priceput iaste; nici în giumătatea alergării, ce acel desăvîrșit al curgerii ténchiu neoprit alergînd, a agiunge siléște.

CONEȚUL CĂRȚII A DOA

100r DESPRE PREAFERICITA PACE DINTRE LUME ŞI ÎNŢELEPT, SAU DINTRE TRUP ŞI SUFLET, ŞI DESPRE ÎNCHEIEREA* ŞI STATORNICIREA PĂCII CELEI TEMPORALE ŞI CELEI VEŞNICE DINTRE ELE. DE ASEMENEA, DESPRE BUNA OCÎRMUIRE A LUMII PREZENTE ŞI A CELEI VIITOARE.

CARTEA A TREIA

(în 77 capitole)**

De vreme ce omul este născut în lumea aceasta şi vieţuieşte laolaltă cu cele temporale, vitejia şi vrednicia lui este ca în anomaliile şi neorînduielile acestui veac să se afle în pace cu cele pămînteşti, ca şi cu cele cereşti, cu cele spirituale, ca şi cu cele corporale, cu oamenii, ca şi cu Dumnezeu, şi să afle repaus în liniştea limanului sufletului său. Şi pentru că Diavolul, duşmanul neamului omenesc, obişnuieşte să aducă şi să pună în mişcare necontenit conflictele, duşmăniile şi certurile, mai ales între suflet şi trup, pentru biruirea acestui cumplit vrăjmaş şi potolirea grabnică a luptelor şi a vrăjmăşiei şi pentru buna împăcare şi înţelegere|
100v a celor temporale cu cele veşnice, prin capitolele mai sus menţionate vei reuşi să dobîndeşti o cale bună şi să te conduci frumos [în viaţă].

* συμφωνία.
** ἄρθρα = „articole".

100r PENTRU A PREAFERICITII ÎNTRE LUME ŞI ÎNTRE ÎNŢELEPT, SAU ÎNTRE TRUP ŞI ÎNTRE SUFLET PĂCI ŞI PENTRU VREMÉNNICA ŞI VÉCINICA PACE LEGĂMÎNT ŞI AŞEDZARE. AŞIJDEREA PENTRU A TRECĂTOARII ŞI FIITOARII LUMI BUNA CHIVERNISALĂ

CARTEA A TRIIA

(Ponturi 77)

De vréme ce în lume, într-aceasta, omul născîndu-să şi trecătoarelor acestora obştindu-să iaste, aceasta iaste vitejiia, aceasta iaste vredniciia, ca prin amestecăturile şi neaşedzările vremii aceştiia cum între lumeşti, aşea între cereşti, cum între suflet, aşea între trup, cum între oameni, aşea între Dumnădzău împăcat şi în liniştea sufletescului liman aciuat să fie; şi de vréme ce nepriiatenul omenescului niam, Diiavolul, mai vîrtos între trup şi între suflet gîlciavă, neprietenire şi neînvoire a fi pururea a îndemna şi a învita obiciuit iaste, spre a cestuia vrăjmaş nepriiatin biruire şi a tuturor gîlcévilor şi nepăciuirilor grabnică stîmpărare, şi precum a vreménnicilor, aşea a vécinicilor bună |
100v alcătuire şi aşedzare, cu acéste înnainte însămnate ponturi bine a-ţi agonisi şi frumos a te chivernisi vii putea[161].

PRECUVÎNTARE
LA ÎNCHEIEREA FERICITEI PĂCI

Oricine este om cu adevărat, adică oricine este vrednic să se spună despre el că se conduce cu mintea întreagă*, este uşor să cunoască şi să mărturisească cum că omul doreşte şi caută [să parcurgă] bine, fericit şi tihnit perioada vieţii şi să evite şi să urască ce este rău şi urît. Căci pentru a trăi cineva fericit nu trebuie să trăiască rău şi necugetat, ci bine şi cu cinste. Şi chiar cei mai mulţi [dintre oameni] care nu sînt încă obişnuiţi, adică deprinşi cu încercarea — şi nu numai ei, ci oricine li se aseamănă — va voi şi va dori să se lepede şi să se scuture de obiceiurile rele şi de păcate şi să dobîndească şi să se îmbrace cu virtuţile. Pentru aceasta trebuie să ştie mai întîi cauzele care îl împing şi îl îmbărbătează pe om către virtuţi şi care îl împiedică şi îl înfrînează de la răutate. De asemenea, trebuie să cunoască mijloacele şi procedeele care îl ajută în această luptă bună pentru a putea urma| acţiunea
101r lor desăvîrşită.

În acest scop, şi eu, gîndindu-mă încă mai demult la nişte astfel de lucruri, le-am cules din diferite locuri [citate potrivite], unul cîte unul; iar acum, ajungînd la vîrsta în care mă aflu, cugetînd din nou la aceleaşi lucruri, am vrut să le însemn şi în scris. Cum că ele sînt folositoare este vădit, dar eu m-am gîndit şi la cele viitoare, căci ele au putere să dea învăţătură sufletului, să-l întărească şi să-l îndrume spre cultivarea celor drepte şi cinstite, care pot face din munţi şesuri şi din văi cîmpii, şi să calce în picioare chiar şi săbiile cele ascuţite. Iar dintre aceste [lucruri] voi însemna în scris măcar cîteva, dacă nu pe toate, pentru că şi acelea pot în diferite chipuri să zdruncine şi să pună în mişcare pe feluriţi oameni.

Lipsa de învăţătură şi ignoranţa lucrurilor uşor de cunoscut, sau lipsa de minte şi de socoteală a oamenilor sînt cauzele multor rele, de pildă, a părăsirii virtuţii şi a dobîndirii răutăţii sau păcatului. Se cuvine deci

* μὲ σωστὰ μυαλά = „cu creierii întregi".

Ca bine, ferícéşte şi cu odihnă al vieţii cust precum să fie omului de poftit şi de cercat, iară cel rău şi blăstămat precum să fie de scărăndivit şi de lepădat, fietecine carile adevărat om iaste, adecă carile cu întriagă minte că să slujéşte iaste vrédnic a să chema, prelesne-i iaste a cunoaşte şi a mărturisi. Că nu rău şi fără socotială, ce bine şi cinsteş iaste de vieţuit, ca fericit să vieţuiască. Şi mai mulţi, carii nu de tot sint domoliţi, adecă deprinşi cu ispitirea, ce nu numai aceia, ce fietecine (cîţi cătră aceasta de-a-tocma sint) [162] năravurile réle şi păcatele a le dezbrăca şi a le scutura, iară bunătăţile a le agonisi şi a le îmbrăca ari vrea şi ari pofti. Cătră aceasta dară, întîi îndemnătoarele şi împingătoarele pricini trebue a şti, carile precum cătră bunătăţi îl îndiamnă şi îl înviteadză, iară de la răutăţi îl opresc şi îl înfrîniadză. Şi încă mijlocele şi tocmélele a cunoaşte i să cade, carile spre a ceştii buni nevoinţă
101r agiutînd, ca şi spre a |lor deplin facere a urma să poată. Cu acel săvîrşit dară şi eu încă de demult unele ca acéstea gîndisem, şi de prin multe locuri cîte una, cîte una culesésem. Acmu întru aceasta ce mă aflu vîrstă[163], iarăşi acélea gîndind, cu slove a însămna vruiu. Că precum folositoare să fie cunoscut iaste încă şi pentru céle fiitoare, am pus socotială, căce aceastea pre suflet a-l înformui, a-l întări, a-l povăţui şi la céle drépte şi cinsteşe a urma, munţii, şesuri şi hîrtopile, cîmpuri îi face şi ascuţite simceale a-i suppune pot, dintru carile macar de nu şi toate, ce iarăşi macar unele că şi acélea în multe féliuri pre cei din multe féliuri a-i clăti şi a-i urni pot.

Neştiinţa şi necunoştinţa a lucrurilor carile prelesne sint a să cunoaşte, sau nesămăluirea şi oamenilor negîndirea a multe răutăţi pricină iaste (adecă) în părăsirile bunătăţilor şi în agonisirea răutăţilor sau a păcatelor. Cade-să dară înainte vreo ştiinţă a purcéde,

să se înceapă cu o învățătură oarecare, după care să nu lipsească nici conștiința cea bună.

Așadar, ignoranța le este proprie acelora cărora li se pare că știu mai mult decît trebuie și se laudă că cunosc și înțeleg nenumărate lucruri. În realitate și după cum se întîmplă, cei mai mulți nu se cunosc
101v nici pe ei înșiși, nu cunosc nici lumea,| nici cele din lume, nici pe Dumnezeu, nici voia lui, nici virtutea, nici răutatea, nici scopul și rezultatul acestora, nici chiar propria lor fericire. De aceea ar fi mult mai potrivit să strige cineva: „O, minte oarbă a oamenilor! Vai ție, săraca și lipsita de lumină!"*

Și pentru că vorbesc despre oameni, nu mă uit nici pe mine, pentru că știu că și eu sînt unul dintre cei mulți. Ci, după cum a spus cineva: „Mă sîrguiesc și întreb ce e cuviincios și adevărat, și tot în aceasta stărui"**. Deci în felul acesta doresc să-i fac și pe ceilalți apropiați mie.

DESPRE ÎNCHEIEREA PĂCII

CAPITOLUL I

1. *Cunoaște-te pe tine însuți*

Pentru dobîndirea virtuților este necesară mai întîi înțelepciunea, adică acea aplecare a minții către lucrurile ce trebuie cunoscute după adevăr și drept judecate, care sînt deci vrednice de luat în seamă. Iar pentru că omul nu are nici un alt vecin mai bun și mai apropiat de el decît pe sine însuși, se cuvine ca mai întîi să se cunoască pe sine, precum spunea cîndva unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei, Tales din Milet: „Cunoaște-te pe tine însuți"***. Pentru că după cum celor ce știu orice lucru le pare ușor de îndeplinit, tot așa, celor ignoranți li se pare greu de înfăp-
102r tuit. „Aceasta este și cauza neorînduirii și| ignoranței

* Lucretii, *De rerum natura*, II, 14.
** Horatii, *Epist.* I, 1, 11.
*** Diog. Laert. I, 40.

ca de-ciia a ascunsului inimii ştiinţă să nu lipsască. Neştiinţa dară mai vîrtos încă să află în ceia carii multe a şti şi a multe lucruri cunoscători şi pricepători a fi li să pare; şi mai mulţi (căci adevărat şi precum
101v să cade) n-au cunoscut nice singuri pre sine, | nice lumea, nice célea ce sint în lume, nici pre Dumnădzău, nici voia lui, nice bunătatea şi răutatea, nici a cestora sfîrşitul, nici eşitul, nici pre a lor acea hirişe fericire. Pentru aceasta mai vîrtos de strigat iaste: „O, oarbele a oamenilor minţi, o, săracele de lumină!" De vréme dară ce pentru oameni dzic, nici eu pre mine mă feresc[164], căci şi eu unul din cei mulţi precum să fiu cunosc; ce precum au dzis oarecine: „Ce-i adevărat şi să cade nevoesc şi întreb şi tot într-aceasta sint". Aşeadară, şi pre alalţi de aproape ai miei, într-acesta chip a-i face vrére-aşi.

PENTRU LEGĂTURA PĂCII

PONTUL I

1. *Cunoaşte-te pre tine*

Întîiaşi dată dară, la cuprinderea bunătăţilor trebue înţelepciune, adecă avérea minţii, pentru lucrurile carile sint adevărat de cunoscut şi drept a să giudeca, adecă sama a li să lua sint vrédnice. Şi dintîi, căci omul şie mare vecin şi de aproape îşi iaste[165], singur pre sine a să cunoaşte i să cade. Precum odănăoară unul din cei şeapte ai grecilor înţelepţi dzicea, Thalis filosoful: „Cunoaşte-te pre tine"[166]. Căce fietece, celor cunoscători cu fapta, lesne să véde. Însă adevărat, aşijderea, celor necunoscători, cu nevoe iaste. „Aceasta dară a fără-isprăvii şi a nesocotinţii |
102r lor pricină iaste", precum au scris Lactanţius (cartea 1, gl. 1)[167]. Cătră aceasta dară omul pre sine cunoscîndu-să, cunoştinţa nu numai a celui pre dinafară om, carea iaste a trupului, ce şi a celui pre dinlontru om, carea iaste a sufletului, şi célea ce stăruesc spre a

lor", după cum a scris Lactanțiu (I, 1)*. De aceea omul să se cunoască pe sine nu numai cu știința omului exterior, adică a trupului, ci și a omului interior, adică a sufletului, ca și a celor cuprinse în suflet, „aceasta fiind o parte mai prețioasă decît trupul"**. Iată dar că este necesar să cunoaștem „ce sîntem și pentru ce fel de viețuire am fost născuți, ce rang ne-a fost dat, ce ne-a poruncit Dumnezeu să fim și de ce parte am fost rînduiți în cele omenești. Despre care, află"***.

Omul trebuie să cugete și să gîndească atît la demnitatea, cît și la lipsa de demnitate [a firii] sale; mă refer la acea demnitate, de pildă, prin care întrece toate celelalte [ființe] de pe pămînt; în primul rînd pentru că are spirit rațional, adică minte, pentru a cunoaște cele adevărate și a alege cele bune, în chip desăvîrșit liber — un lucru dumnezeiesc și ceresc — pentru ca să se servească de aceste calități și însușiri ale lui la practicarea virtuții, iar nu a răutății, și pentru ca să nu le corupă și să nu le pîngărească prin josnicia lipsei lui de demnitate; ci totdeauna să făptuiască lucruri vrednice de partea cea dumnezeiască din el, ca nu cumva, om fiind, să ducă o viață animalică. Pentru aceea îi și asemuiesc *Sfintele Scripturi* pe oamenii care nu trăiesc potrivit ordinii umane|
102 cu cîinii, porcii, lupii și cu alte animale necurate. Și ar trebui să ne fie rușine ca, oameni fiind, să fim asemenea animalelor, ca să nu ni se spună și nouă: „Oare nu vă cunoașteți pe voi înșivă?" (*II Cor.* 13, 5).

Pe de altă parte, omul trebuie să cugete la puținătatea și la nevrednicia sa [adică la faptul] că e mare depărtare de la el pînă la Dumnezeu nu numai ca loc al locuirii sale, ci și ca putere a naturii sale. Pentru că el este o făptură (mult mai prejos decît îngerii) plăsmuită din țărînă și din tina pămîntului, și este purtător de trup, care — deși însuflețit cu suflare dumnezeiască — este muritor, neputincios, încurcat și apăsat

---

* Lactantii, *Divinarum institutionum*, lib. I: *De falsa religione*, 1.

** Cp. A. Wissowatius, *Pietatis sectandae rationis*, în *Stimuli virtutum*, p. 161.

*** Persi, *Satyra* III, 67—68; 71—73.

sufletului cuprindere, „căce partea aceasta mai mare preţ decît trupul are". Iată dară că de cunoscut „ce sintem şi ce a vieţui ne naştem, care orînduială ni să dă, Dumnădzău ce ţ-au poruncit să fii şi cu care parte în lucrul omenesc eşti aşedzat, învaţă".

Omului, precum de vrednicie, aşea de nevredniciia firii sale, de gîndit şi de socotit iaste. Vredniciia, adecă cu carea omul pre alalte peminteşti pre toate întréce, mai vîrtos că duh sămăluitoriu are[168], adecă are minte adevăratele a înţelége şi bunele a vrea plin de toată slobodzeniia, ceresc oarece şi dumnădzăesc, ca cu acéstea podoabe şi dzéstre omul spre buna vieţuire să să slujască, iară nu spre rău să să slujască; nice pre dînsele cu blăstămăţiia, nevrednicéşte să le strice şi să le scîrnăvască, ce totdiauna de acea dumnădzăiască parte oarece vrédnic să facă ca nu, om fiind, viiaţă nu a omului, ce a dobitocului să poarte. Căci şi *Svintele Scripturi* pre oamenii carii nu cu tocmala omenască
102v vieţu-|esc, porcilor, cîinilor, lupilor şi altor jigănii îi asamănă. De ruşine iaste să ne fie cînd, oameni fiind, dobitoacelor să ne asămănăm, ca nu cumva să ni să dzică: „Au nu vă cunoaşteţi înşivă pre voi?" (*Cor.*, *Cartea 2*<*-a*> gl. 13, sh. 5). Dintr-altă parte, omului a sa nehărnicie şi prostime de socotit îi iaste. Adecă că omul departe stă de Dumnădzău, nu numai cu locul lăcuinţii, ce şi vîrtoşala firii; căci plăzmuirea (şi încă decît îngerii mai gios) din ţărnă şi dintr-a pămîntului lut făcut trup purtînd, macar că cu duh de la Dumnădzău însufleţat, numai muritoriu slab şi cu multe lipse şi mişelii împregiurat şi suppus iaste. Deci dară, să nu să mai de-a firea decît iaste socotească şi cu deşartă mîndrie înflîndu-să să să mîndriască, ce numai cît de deşert şi mişel lucru să fie, omul să cunoască [169] (însă pînă cînd asupra celor omeneşti va fi sprijenit). Acesta dară, adecă omul, preaputérnic va fi cînd cu înţelepciunea neagiunsele lui va plini, şi aceasta pururea socotind să gîndiască: „om sint, şi nu Dumnădzău"; şi iarăşi: „om sint, iară nu dobi-

de multe lipsuri şi nenorociri. De aceea, să nu se socotească pe sine mai mult decît este şi să nu se mîndrească, îngîmfîndu-se de deşertăciune, ci să cunoască doar ce lucru zadarnic şi nenorocit este omul atîta vreme cît se bizuie pe cele omeneşti. Dar tot el va fi prea puternic cu adevărat cînd îşi va împlini cu înţelepciune lipsurile; de aceea să cugete pururea: „om sînt, nu Dumnezeu"*, şi iarăşi: „om sînt, nu animal". Pentru că partea lui cea mai josnică, adică trupul, îl tîrăşte pe om către cele pămînteşti şi către păcate, războindu-l
103r cu o luptă lăuntrică dusă| împotriva spiritului raţional, aşa cum obişnuiesc supuşii să viclenească şi să se răscoale împotriva stăpînilor lor. De aceea se cuvine să pui pază bună, cu mare socoteală, ca să nu îngădui supuşilor şi celor ce se cuvine să fie supuşi ţie să se ridice deasupra ta şi să nu-i laşi să te biruiască şi nici să te laşi tîrît de aceştia ca de nişte cai nestăpîniţi şi fără frîu în răutăţi şi urîciuni necuviincioase. Socoteala dreaptă şi întreagă să stăpînească pofta cea păcătoasă, ca să nu cazi în iubirea de tine însuţi, ci mai înainte de toate să fii şi să devii bun; pentru că nu se cuvine să iubească cineva altceva decît binele. Trebuie deci ca fiecare să cunoască amănunţit caracterul naturii umane în genere şi, pe lîngă aceasta, obiceiurile şi înclinările pe care le-a dobîndit [el însuşi]. Căci unul înclină spre veselie, altul spre amărăciune, unul spre îndrăzneală, altul spre teamă, unul spre cruzime, altul spre milostivire, unul spre cucernicie, altul spre pizmă, unul spre mînie, altul spre desfrînare şi alte pofte rele, unul spre dragostea de bani, altul spre mîndria cea spurcată. „Deci fiecare să-şi cunoască înclinarea sa şi să se arate judecător foarte atent al său însuşi şi al faptelor sale rele", după cum
103v scrie Cicero *(De officiis*, I)| acolo unde zice**: „Sfătuieşte-te cu tine însuţi şi întreabă-te: cine eşti?"

De aceea, cînd te vei cunoaşte pe tine însuţi, împotriveşte-te cu putere păcatului pe care îl vei afla mai aproape de tine şi cugetă că adesea vei avea să te

* Cp. Thomas a Kempis, *Imitatio Christi* III, LVII, 3.
** Eroare, deoarece pasajul din Cicero este cel precedent.

toc"[170]. Pentru căce pre om, partea lui cea mai rea, adecă carnea, către céle pemintești și către păcate îl trage, și războindu-să cu războiul cel dinlontru, adecă |
103r cu duhul cel sămăluitoriu, precum și cei suppuși obiciuiți sint asupra stăpînilor săi vecleniri și rocoșeniri a face. Pentru aceasta, cu mare pază, bună straje de nevoință a pune să cade, ca pre suppuși și pre cei ce suppuși a fi să cade, ca să fie diasuppra și să biruiască să nu lași; nice pre tine de la aceștia ca de la niște vrăjmași și neînfrînați cai, spre rélele necuviniri și grozăvii a te răpi să te lași. Socotiala driaptă și întriagă pre greșitoarea poftă să o stăpîniască[171], ca nu singur pre tine, pînă nu vei fi bun sau pînă nu te vei face bun, să te iubești; căce altăceva, fără numai binele, a iubi nu să cuvine. Pre însămnarea dară a ceii de obște omeniască fire încă și agonisitele sale obicée și adétiuri pre amănuntul cercetînd, fietecine a cunoaște trebue. Căci unul iaste dat spre veselie, altul spre întristare și mîhniciune, altul spre îndrăznire, altul spre frică, altul spre vrăjmășie, altul spre milostivire, altul spre rușine, altul spre zavistie, altul spre mînie, altul la curvie și la alte pofte réle, altul la iubire de argint, altul spre scîrnava mîndrie i proci. „Pre a sa, dară, fietecine, minte să cunoască și ascuțit și a bunelor și a rélelor sale giudeț să să areate", precum au scris Țițeron, 1<-a> carte a
103v *Facerii*[172]. Și ¦ aicea dzice aceasta: „Sfătuiaște-te pre tine: dzi ție, cine să fii?"

Pentru aceasta, cunoscîndu-te la ce păcat să fii mai aproape, aceluia puternicéște împotrivă să-i stai, și cu acest dinlontru nepriiatin, carile cu tine ades războiu a bate obiciuit iaste[173], ades că-ți iaste cu dînsul a te bate să gîndești și cum și în ce féliu îți iaste a te lovi, în minte să-ți fie.

lupţi cu acest vrăjmaş lăuntric, care s-a obişnuit să se lupte cu tine; iar mintea să-ţi fie necontenit preocupată de chipul în care ai să te războieşti cu el.

2. *Cunoaşte pe Dumnezeu*

După cunoaşterea de sine omul trebuie să urce de la treapta de jos la cea superioară, adică la cunoaşterea lui Dumnezeu. Şi cu toate că Dumnezeu nu poate fi înţeles de raţiunea omenească, după cum nici propriul suflet omul nu şi-l poate înţelege (de aici sînt daţi pe faţă necredincioşii, căci tăgăduiesc cum că ar exista Dumnezeu), dar cum el neîndoios există [omul trebuie] să cerceteze prin alte raţionamente, pornind în primul rînd de la părţile lumii; dar nu numai de la cele mai mari, ci şi de la cele mai mici, ba chiar de la înseşi membrele omului, care sînt cu meşteşug orînduite spre scopuri şi foloase fără greş; acest obiect atît de bine întocmit arată că există un maestru şi ordonator cu înţelepciune şi cu o înaltă putere. Acesta dar este Dumnezeu (vezi *Ps*. 19; *Rom*. I; *Înț. Sol*. 13). Dumnezeu e o esenţă spirituală şi prea desăvîrşită, de aceea este veşnic şi fără de început; el este viaţă,
104r unic,| atotputernic, într-atît încît orice vrea este în stare să ducă la bun sfîrşit, atotştiitor pînă acolo încît nimic din cele ce s-au făcut sau se vor face, oricît ar fi de ascunse, de la el nu se pot ascunde. Este prea bun, bucurîndu-se de virtute şi urăşte răutatea; preasfînt, preadrept, răsplătind fiecăruia după faptele sale, împărţind celor drepţi bunurile cereşti, iar celor păcătoşi iadul; el este ca şi soarele, nevăzut însă, viind, gîndind şi stăpînind după voia sa proprie, sălăşluind în cer, cîrmuind şi făcînd pretutindeni rînduială prin razele Duhului trimis de la el. El singur este creatorul atît al acestei lumi, cît şi al părţilor ei şi al celor care locuiesc într-însa. Pentru aceasta dar se cade ca Domnul şi supremul cîrmuitor să fie mărit şi slăvit de către creaturile sale raţionale cu cuvenită şi prea mare cinste, cu ascultare şi cu slujbă, întocmai cum ar fi mărit şi slăvit de către nişte datornici. Epicur — deşi în mod greşit tăgăduia creaţia şi provi-

2. *Cunoaşte pre Dumnădzău*

Dintru a sa cunoştinţă, omul, de la spiţa cea de gios mai sus a să sui trebue, adecă la a lui Dumnădzău cunoştinţă, deşi dară Dumnădzău cu omeniasca socoteală nu să cuprinde, precum şi sufletul omului. Pentru carea necuraţii să ciartă, căci pe dînsul a fi îl tăgăduesc[174]. Numai adevărat a fi prin alte socotéle să ispitiască, mai vîrtos de la a lumii părţi, şi nu numai de la céle mai mari, ce şi de la céle mai mici şi de la singure a omului mădulări, la adevărate sfîrşituri şi slujiri, cu tocmală orînduite, carile, acestui lucru prea bine orînduit, pre un meşter orînduitoriu cu înţelepciune şi cu putére preaînnaltă a fi arată[175]. Acesta dară iaste Dumnădzău! (caută *Psal.* 19; *Romani* gl. 1, *Înțelepciune* gl. 13). Care Dumnădzău substare duhovnicească şi preadesăvîrşit iaste, şi pentru aceasta iaste vécinic, fără de început, din
104r singur de sine, nu de la altul | trăind; de-ciia singuratec numai, atotputérnic, atîta cît ori fiece ari vrea, desăvîrşit a face poate; atotştiutoriu, aşea cît nemică orice s-au făcut, orice iaste să să facă decît macar pre ascuns nu să ascunde; de tot bun, carile de bunătate să bucură şi răutatea uréşte; prea svînt, prea drept, carile fietecui după faptele lui răsplătéşte: bunilor, cereştile bunătăţi, iară răilor, muncile împărţind. Acesta, ca soarele (numai nevădzut) vieţuind, înţelegînd şi cu slobodă voe biruind, în ceriu petrecînd, prin radzele Duhului său de la dînsul trimis[176], fieteunde chiverniséşte şi tocméşte. Acesta, a lume ca aceasta, a părţilor ei şi a lăcuitorilor ziditoriu iaste. Pentru aceasta dară, Dumnădzău şi îndreptătoriul cel prea de sus, de la zidirile sale céle cu înţelégere cuprinse, cu cuvioasă şi preamare cinste, cu slujbă şi cu ascultare, ca de la neşte datornici, a să cinsti şi a să slăvi să cade, pre carele Epicuros (deşi zidirea şi mai denainte cunoaştere, adecă proniia, necurăţéşte tăgăduia) pentru înnălţimea firii aceiia de cinstit o au socotit[177].

dența — a socotit însă că [Dumnezeu] trebuie slăvit pentru măreția firii sale*.

Cea mai desăvîrșită cinstire și ascultare a lui Dumnezeu este urmarea poruncilor sale și, cît îi stă în putință omului, să meargă pe urmele sale (vezi Pavel, *Efes*. 5). Despre cunoașterea lui Dumnezeu
104v notează | că trebuie să știi și să cunoști nu atît natura esenței sale incomprehensibile, cît mai ales a voinței sale, care ne este descoperită de el. Adică omul trebuie să știe ce cere Dumnezeu de la el și cum se cuvine să umble după poruncile dumnezeiești, care pentru aceasta i s-au dat prin fiul unul născut al său, Isus Hristos. Iar după acestea [să știe] ce vrea să facă [Dumnezeu] cu oamenii, adică celor care îl ascultă să le dea făgăduința bunătăților de nespus ale cerului, iar celor ce nu-l ascultă — urgia pedepselor de neîndurat (despre amîndouă acestea vom vorbi amănunțit mai departe). Oricine năzuiește să se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că Dumnezeu există și că este foarte darnic, adică milostiv față de cei care-l caută (*Evr*. 11, 6). Dacă sufletul va îmbrățișa pe deplin această credință în Dumnezeu, va face să vrem din toată inima să-l slujim, adică să deprindem prin fapte virtutea și cucernicia pe care el o vrea și ne-a poruncit-o. Așadar, învață-te să-i placi lui Dumnezeu, căci „cel ce zice că pe Dumnezeu îl cunoaște, dar nu păzește poruncile sale este un mincinos" (*I Io*. 2, 4; *Ier*. 22, 15—16). E necesar ca tu să te străduiești să-l cunoști pe Dumnezeu nu printr-o cunoaștere teoretică, ci prin
105r una practică, | pentru că aceasta, adică cea practică, ne face să înaintăm mai degrabă decît cealaltă în cunoașterea sa, și cunoscîndu-l ne ajută să-l iubim, ca și el să ne iubească pe noi.

3. *Iubește pe Dumnezeu, binefăcătorul tău*

Binefacerile lui Dumnezeu pe care le-a dăruit din milă oamenilor trebuie să-i îndemne și să-i încurajeze pe aceștia la iubirea părintelui și binefăcătorului lor, care i-a îmbrățișat cu dragoste; căci omul trăiește

* *Encheiridion*, 31.

Preabuna dară a lui Dumnădzău cinste şi ascultare iaste: „Poruncile lui a urma şi cît în putinţa omului ar fi, după dînsul a îmbla" (*Efes*. gl. 5, sh. 1). |
104v De însămnat iaste dară întru a lui Dumnădzău cunoştinţă, nu pre atîta a firii sale, a fiinţii ceii ascunse, pre cît mai vîrtos a voii sale ceii de la dînsul descoperită, cu cunoştinţa a cuprinde. Adecă, ca să ştie omul ce poftéşte Dumnădzău de la dînsul şi cum în dumnădzăeştile porunci — mai cu de-adins prin Isus Hristos, fiiul lui Dumnădzău, unul născut — date să îmble. Şi iarăşi, ce va cu oamenii să facă? Adecă celor ce ascultă de dînsul, făgăduitele a nepovestitelor cereştilor bunuri, iară neascultătorilor urgiile a grélelor munci (de carile, de amîndoaă, după aceasta pre amănuntul iaste de dzis). Celuia ce să lipéşte către Dumnădzău precum să fie Dumnădzău îi trebue a créde, încă precum iaste şi darnic, adecă milostiv, către cei ce-l cearcă pre dînsul (*Evrei* gl. 11, sh. 6). Această în Dumnădzău credinţă de să va cu sufletul deplin cuprinde, face-va ca lui Dumnădzău din inimă a sluji să vom. Adecă bunătatea şi curăţiia lui plăcută şi de dînsul poruncită cu lucrurile a o deprinde, iată dară că lui Dumnădzău a plăcea te învaţă. Că: „Cine-m dzice pre Dumnădzău cum cunoaşte şi învăţăturile lui nu păzéşte minciunos iaste" (*Ioan, Cartea 1* gl. 2, sh. 4; caută şi *Ierem*. gl. 22, sh. 15, 16). Pentru Dumnădzău, nu atîta ştiinţa cea privitoare[178], pre cît cea practi-
105r cească | a şti, nevoinţă a pune trebue; căci aceasta mai vîrtos decît acéia a lui cunoştinţă înnainte ne aduce şi aceasta foloséşte, ca pre dînsul cunoscînd, să iubim, ca să ne iubim de la dînsul.

3. *Iubéşte pre Dumnădzău, făcătoriul de bine*

Acéle a lui Dumnădzău de bine faceri în oameni [de] milă date, trebue pre dînşii către Domnul acesta, adecă către părintele de bine făcătoriul, carile pre dînşii cu dragostea sa i-au îmbrăţăşat, spre iubire să-i împingă şi să-i îndeamne. Căci omul trăiaşte, căce are viiaţă şi céle ce spre purtarea vieţii caută, precum mintea, socotiala şi alalte, de la Dumnădzău, meşterul cel dintre-nnalturi, acéstea toate purcéd, macar că oarecarii

pentru că are viață și cele care tind spre menținerea vieții, adică minte, rațiune și toate celelalte care provin de la Dumnezeu, meșterul tuturor lucrurilor, deși unii acestea le-au atribuit naturii, și spunînd că natura aceasta are atît de mare înțelepciune și putere, i-au schimbat numele, zicîndu-i Dumnezeu. Lucru pe care, între alți scriitori păgîni, l-a cunoscut și Seneca, ale cărui discursuri *Despre binefaceri* merită să fie citite ([*De beneficiis*], cartea IV, cap. III și celelalte capitole). Cu atît mai mult deci noi, creștinii, în care a strălucit darul lui Dumnezeu, cunoscînd aceasta, trebuie să-l iubim pe stăpînul nostru cel binefăcător și de oameni iubitor din tot sufletul și din inimă curată. Iar dragostea noastră trebuie arătată lui Dumnezeu într-acest chip,
105v făcînd lucrurile ce-i sînt plăcute| și păzindu-i poruncile (vezi *I Io.* 2, 3). Toate poruncile sale, chiar dacă par foarte grele, să le urmăm și să le ducem la bun sfîrșit, iar cele de la care ne oprește el, chiar dacă plac trupului nostru, să le lepădăm și să ne înfrînăm de la ele, „căci darul mîntuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor, învățîndu-ne să ne lepădăm de necredință și de poftele lumești, să trăim în veacul acesta în cumpătare, în dreptate și cucernicie" (*Tit* 2, 11 și 12). De vrem să umblăm în lumină (adică în sfințenie), întrucît Dumnezeu este lumină, în lumină să fim în comuniune cu dînsul (*I Io.* 1, 7). Iubind pe Dumnezeu să îndreptăm năravurile noastre, ca să putem merge curați spre cel curat și să-i placem. Căci dacă Dumnezeu ne trage către el cu lanțul de aur al binefacerii sale, ori de cîte ori ne folosim de darurile lui, să ne și aprindem de dragostea lui. Astfel, să nu ne asemănăm cu animalele care, hrănindu-se cu ghindă și bînd apă din pîrîu, puțin le pasă de unde le vin acestea cu atîta ușurință și să nu fim mai răi chiar decît animalele, dintre care multe îi urmează cu dragoste pe cei care le îngrijesc sau de la care primesc
106r oarecare binefacere, cum sînt cîinii, caii,| elefanții și celelalte, precum dovedește experiența și arată istoria; trebuie să ne temem ca nu cumva pilda acestor dobitoace să ne învinuiască vreodată la judecata lui Dumnezeu.

acéstea a firii au scris; că această fire atîta de mare înțelepciune și putére avînd, cît cu mutat nume, Dumnădzău iaste. Carea între limbi au cunoscut Seneca, a căruia graiuri de cinstit vrédnice sint, carile au scris *Pentru de bine faceri*, cartea 4<-a> gl. 3 și céle mai pre urmă[179]. Cu mult mai vîrtos noi, creștinii, cărora darul lui Dumnădzău s-au luminat.

Aceasta cunoscînd, pre Domnul de binefăcătoriul și de noi iubitoriul cu tot sufletul și cu dragă inemă a-l iubi ni să cade. Dragostea dară cătră Dumnădzău de la noi într-acest chip a să arăta trebue, că acéia
105v iaste lui plăcută să facem | și poruncile lui să păzim (caută *Ioan*, *Cartea 1* gl. 2, sh. 3). Oricîte acesta ne poruncéște, macar că și foarte gréle să par, să le și urmăm și să le și facem; și cîte acesta opréște, macar că cărnii noastre să placă să ne oprim și de dînsele să ne părăsim. Căci „acela a lui Dumnădzău mîntuitoriului dar, carile tuturor oamenilor au luminat, ni-au înștiințat ca necurățiia și lumeștile pofte lepădînd, cu stîmpărare, drept și curat să viețuim și aceasta întru acel de acmu vac" (*Tit* gl. 2, sh. 6 și sh. 12). De vom în lumină (adecă în svințenie) îmbla, precum „Dumnădzău iaste în lumină", obștire avem împrumut (*Ioan*, *Cartea 1* gl. 1, sh. 7). Pre Dumnădzău iubind, obicéele noastre să îndreptăm, ca curați cătră curat a mearge și lui a plăcea să putem de vréme ce Dumnădzău, cu lanțuh de aur al de binefacerii lui, la sine ne trage, și de cîte ori cu ale lui daruri ne slujim, de atîtea ori spre a sa dragoste să ne ațițăm. Să nu ne dobitoacelor asămănăm, carile cu ghindă hrănindu-să și apă din părae bînd, puțin gîndesc de unde acéstea lor prelesne să le vie. Încă să nu, și mai rău decît dobitoacele, fim, dintru carile nu puține, pre carii le grijesc, și oarece de bine facere pricep, cu o iubire oarecaré îi
106r urmadză pre | cum cîinii, caii, filii și alalte, de carile știința și istoriia mărturiséște[180]. De temut iaste să nu ne pre noi oarecînd, în dumnădzăescul giudeț, acéstea a dobitoacelor pilde mustre.

4. *Cunoaşte deşertăciunea acestei lumi*

Se mai cuvine ca omul să cunoască această lume pămîntească şi să o socotească drept nimica toată; dar nu pentru că ea a fost împodobită de Dumnezeu cu un veşmînt frumos, ci pentru că oamenii se servesc rău de dînsa, ca şi de celelalte lucruri ale ei, cum ar fi bogăţiile pămîntului, plăcerile trupeşti şi dragostea de glorie, precum frumos grăieşte un poet înţelept:

Dragostea de glorie, bogăţiile şi necurata poftă,
Acestea trei le priveşte lumea ca pe trei dumnezei.

Cu acestea şi cu pofta acestora, cei mai mulţi dintre oameni se lasă pradă păcatului şi se abat de la calea virtuţilor, ca şi cînd ar fi nişte foarte mari bunuri, ca şi Atalanta, care sîrguindu-se să culeagă merele de aur pe care Hippomenes le aruncase în drum, cînd se întrecea cu el, a fost întrecută*. Şi chiar dacă ar părea bune după înfăţişare, ele sînt în realitate deşarte, mincinoase şi trecătoare, întocmai ca sticla cea strălucitoare, care se sparge uşor, ca şi comediile, care după scurtă vreme se sfîrşesc, şi ca şi merele acelea ce
106v cresc pe malurile lacului| unde era odinioară Sodoma. Despre acestea se spune că pe dinafară se arată frumoase la vedere, dar dacă le apeşi găseşti că înăuntru au fum, praf şi putregai. Aşadar, socoteşte şi tu: Or fi acestea atît de mari, încît omul cel întreg la minte, care-şi are sufletul îndreptat către cele înalte, să-l coboare la asemenea lucruri pămînteşti, să vieţuiască după povăţuirile lor şi să-şi întemeieze fericirea pe ele? Doar ele nu sînt decît măşti, amăgiri şi comicării. Pe acestea şi Solomon, care în împărăteasca stare în care se afla întărit, cu bogăţii, cu cinste, cu mare slavă şi dezmierdări, fiind înţelept, le-a înţeles că sînt deşertăciuni şi le-a mărturisit ca atare în *Ecleziastul* său (1, 1). La fel Septimiu Sever, om de jos fiind, a urcat multe trepte pînă la acea a împărăţiei romanilor, dar aflîndu-se aproape de moarte a spus: „De toate am fost, şi nimic nu mi-a folosit"**. Ade-

* Cp. Ovidii, *Met.* VII, 316; X, 560 sq.

** *Hist. augusta* (Aelii Spartiani *Severus*, XIX); Sexti Aurelii Victoris, *De caesaribus historia*, XX.

4. *Cunoaşte a lumii aceştiia deşertare*

Încă omului trebue lumea aceasta de gios a cunoaşte şi în puţin a o socoti, nu pentru căci de la Dumnădzău în chip frumos şi împodobită iaste, ce căci oamenii în chip rău cu dînsa să slujesc şi cu altele ce în lume să cuprind. Ca acéstea sint avuţiile pămînteşti şi poftele trupului şi iubirea de slavă, precum dzice un frumos stihotvorţ: „Poftirea cinstii şi avuţiile şi spurcata desfătare, pre acéste trii în loc de trii dumnădzăi lumea le are"[181]. Cu acéstea şi cu a cestora pofte (ca cum ar fi nişte bunuri prea mari) cei mai mulţi oameni la păcate să dau şi de la a bunătăţilor cale să abat, precum Atalanta, cu mérele céle de aur pre lîngă drumul alergării din Hippomanes[182] aruncate ca să le culiagă, cuprindzindu-să, cu alergarea s-au întrecut. Şi macar acéstea şi bune de s-ar la faţă părea, numai prea adevărat deşearte, minciunoase şi trecătoare sint. Asémenea strălucitoarei stecle, dară fragidă, asé-
106v menea comediilor[183]| carile după scurtă vréme sint lipsitoare, asémenea oarecărora poame, carile împregiurul lacului unde odănăoară Sodomul au fost, a să naşte, să povestesc, carile pe dinafară chipeşe şi frumoase sint, iară de vei strînge, pliavă, putregaiu şi fum vei afla. Aşea socotéşte: nu sint acéstea pînă într-atîta ca omul ce iaste cu inema întriagă, sufletul cătră céle de sus îndreptat fiind, la acéste pemînteşti pogorîndu-l, cu a lor învăţătură să să ţie şi într-acéstea fericirea să să aşédze? Căci într-acéstea altă nu iaste, fără numai căptuşituri, amăgéle şi mascarale. Aceasta priceput-au Solomon, carile întru împărăţască stare întărit cu avuţii, cu cinste şi slavă mare şi cu desfătări, însă înţelept fiind, acéstea au priceput deşertări a fi şi de acéstea în *Eclisiiastul* său au mărturisit (gl. 1, sh. 1). Aşiijderea, Septimius Severius, de gios om

vărat este deci că bogăţiile lumii sînt nişte poveri care îngreunează pe cel ce este pe punctul de a pleca din lumea aceasta şi nu-l întovărăşesc pe cel care a şi plecat. Cu alte cuvinte, ele rămîn cuvinte, ele rămîn în urma lui, ba mai cer şi grijă ca să nu fie primejduite, căci se păstrează cu multă frică şi teamă, iar după aceea sînt pierdute cu uşurinţă, prin fel de fel
107r de întîmplări.| Cinstea acestei lumi este nestatornică, este ca fumul care se ridică în sus şi deodată se face nevăzut. Josnicele pofte ale trupului sînt mai dulci decît mierea, dar se prefac apoi în fiere amară. De aceea, acela care este cu adevărat înţelept, dacă vrea să cugete cu o adîncă judecată înaltă la aceste lucruri pămînteşti, nu le va socoti lucru mare, ci le va asemăna cu jocurile copilăreşti, aşa cum le-a denumit Valerius Maximus la sfîrşitul celei de a VI-a cărţi*.

Iar în ce fel anume se cuvine să stăvilim îndemnurile care ne împing spre faptele rele, drept ne învaţă apostolul Ioan: „Nu iubiţi — zice el — lumea şi cele ce se află într-însa, care sînt poftele lumeşti, pofta ochilor şi trufia acestei vieţi" (*I Io*. 2, [15—16]), căci cine iubeşte aceste lucruri trecătoare nu-l iubeşte pe Dumnezeu şi nu poate să împlinească voia lui, de aceea nici nu va trăi în veci; căci şi lumea aceasta, cu toate cele ale ei, urmează să treacă. Se cuvine dar să socotim în ce chip trebuie să ne comportăm întru sfinţenie (*II Pt*. 3, 11).

VERS

O, minte, cerul lucru de seamă-l socoteşte,
Iar cele pămînteşti lucruri fără rost le numeşte**.|

107v Priveşte cu ochi răi ceea ce poţi să pierzi şi nu preţui prea mult lucrurile de nimic ale lumii, păcătuind din cauza lor şi sărac ajungînd. Nu-ţi cumpăra atît de scump căinţa. Fereşte-te ca nu cumva marele tău bine să zacă în pulbere şi cu pulberea să dispară. Omul

* Valerii Maximi, *Factorum dictorumque memorabilium liber* VI, c. IX, *De mutatione morum, aut fortunae*.

** Cp. Andrea Wissowatius, *De vera beatitate consectanda*, în *Stimuli virtutum*, p. 113.

fiind, prin multe stepene la împărăţiia romanilor s-au rădicat şi morţii aproape fiind, au dzis: „De toate fuiu şi ceva nu mi-au folosit"[184]. Adevărat dară că avuţiile lumeşti multe sarcine sint, pre cel dintr-această viaţă eşitoriu îngreuindu-l şi celui eşit neînsoţindu-să. Adecă de dînsul rămîitoare, carile şi grije de primejdie cer, cu mare nevoinţă şi cu multă frică
107r să păzăsc şi cu multe féliuri de în |tîmplări impresurate prelesne să prăpădesc. Cinstile lumii aceştiia nestătătoare şi fumului asémenea întru-nnalturi întindzindu-se, ce îndată peritoare. Necinsteşele trupeştile desfătări, dulceaţă decît a mierii mai multă au, ce mai pre urmă în amară fiiare să întorc. Pentru aceasta, oricine adevărat înţelept iaste, de va acéste pămînteşti lucruri cu minte înnaltă căuta, nu le va în loc de mare lucru socoti, ce copilăreştilor giocuri le va potrivi (precum pre acéstea Valerius Marele în cartea a şeasea la sfîrşit li-au numit)[185]. Precum pentru întărîtările răutăţilor şi îndemnările a face păcate a opri, drept apostolul Ioan învaţă: „Să nu iubim lumea aceasta, nice carile sint în lume, precum sint poftele trupului, poftele ochilor şi mîndriia aceştii vieţi" (*Cartea 1*, gl. 2). Căci cine acéstea curînd trecătoare iubéşte, şi pre Dumnădzău a iubi şi voii lui a sluji nu poate, şi pentru aceasta nice în véci va rămînea. Căci şi lumea aceasta, şi părţile ei, şi toate să vor tréce. De socotit dară ne iaste în ce chip în svintele împreunări a fi ni s-ari cădea *(Petru, Cartea 2* gl. 3, sh. 2).

STIH

Lucru mare, o, minte, ceriul socotéşte,
Céle pemînteşti, fără socotéle lucruri prost le numéşte[186]. |

107v Cu răi ochi caută celora ce poţi piiarde, nu într-atîta de mare lucru proastele a lumii aceştiia să le preţălueşti şi pentru dînsele să greşeşti şi sărac să te întorci. Nu cumpăra atîta de scump a te căi. Feréşte-te ca nu binele tău cel mare în ţărnă să cadză şi cu ţărna să piiae. Omul înţelept şi curat, în pămînturi, într-acéstea,

credincios şi înţelept se cade să se socotească pe sine însuşi drept oaspete şi trecător în această lume. Căci cît timp te afli aici, nu vei avea scaun statornic, ci curînd vei schimba această locuinţă (I *Par*. 1, 29, 15; *Ps*. 39, 13; *Evr*. 11, 13). [Pentru că] patria noastră este cerul.

5. *În toate sufletul către Dumnezeu să privească*

De la cunoaşterea tuturor lucrurilor, noi să constrîngem sufletul nostru spre cunoaşterea lui Dumnezeu. În toate lucrurile acestei lumi, care se înţeleg prin cunoaştere şi contemplaţie, se cuvine omului întreg şi înţelept ca privind spre izvorul, începutul, natura, calitatea, facultăţile şi activităţile acestora şi pornind de la ele, să se închine lui Dumnezeu, care le-a alcătuit, şi să-şi îndrume sufletul spre cinstirea şi ascultarea lui. Pentru că Dumnezeul nostru cel prea înalt aceasta voieşte şi aceasta ne porunceşte să facem.

6. *Înţelege frumuseţea virtuţii*

Sufletul trebuie să cerceteze ce este şi în ce fel este virtutea. Virtutea este substanţa oricărui lucru care|
108r se face cu cinste, sau vieţuirea conformă legilor dumnezeieşti. Ea este o tărie corectă şi ordonată a sufletului, o lesnicioasă îndrumare a minţii în orice lucru; este sănătatea sufletului omenesc, aceasta (adică sănătatea sufletului) fiind cu mult mai tare decît aceea a trupului. Iată dar că mintea sănătoasă este de dorit şi că se cuvine să ne străduim cu multă grijă pentru dobîndirea ei. Cît de frumos şi de bucurie dătător lucru este virtutea! Căci ea face ca lucrurile omeneşti să aibă cu dragoste o bună îndrumare şi o bună cuviinţă, ca o frumoasă armonie care cuprinde în sine o mîngîiere mai mare decît aceea a muzicii. Frumuseţea virtuţii cea mult preţuită şi aleasă, dacă ar fi privită cu ochii sufletului, este în stare să stîrnească marea dragoste a oamenilor înţelepţi, aşa cum bine a priceput acest

pururea nemérnic și oaspe a fi să să socotiască; și nu precum aicea fiind înfipt va avea scaun, ce numai în scurt sălașul îi iaste a-l muta (*Paralipomenon, Cartea 1* gl. 29, sh. 15; *Psal.* 39, sh. 13; *Evrei* gl. 11, sh. 13). Noaă moșiia ceriul[187].

5. *Din toate, sufletul la Dumnădzău să aibi*

Din socotiala a tuturor lucrurilor, sufletul cătră Dumnădzău să îndemnăm. Din toate lucrurile a lumii aceștiia, carile sau cu mintea, sau cu chitială să pricep, omului întreg și cu minte slujindu-să trebue a lor izvor și începătură, firea și ceința, puterile și slujirea căutînd și pricină apucînd, pre Dumnădzău izvoditoriul tuturor a ruga și pre sufletul său spre a lui cinste și urmare a întoarce. Căci acesta al nostru prea înnalt Dumnădzău, aceasta va, și noaă aceasta a face poruncéște.

6. *Cunoaște frumoasa înțelepciune, adecă fapta bună*

De chitit iaste sufletului, ce și în ce féliu să fie
108r înțelepciunea. Înțelepciunea iaste substanție, | adecă postanovanie, adecă suptstare a tot lucrul cu cinste a face sau după cinstitele pravile a trăi: iaste driaptă și orînduită a sufletului întăritură; iaste pricéperii fiece prelesne în cale a-i pune; iaste a omenescului suflet sănătate și acéia (adecă sănătatea sufletului) cu mult mai vîrtoasă decît a trupului. Iată dară că mintea sănătoasă a fi de poftit iaste, și aceasta cu mare nevoință de silit iaste. Cît, dară, de frumos și de mîngăios lucru iaste înțelepciunea! Căci făcînd ca întru dragostele și în lucrurile oamenilor frumoasă chivernisală și cuviință să fie și, ca cum ar fi o frumoasă răsunare, cu mult decît céia a musichiei mai cu mîngăiare cuprinsă. A cării înțelepciuni, cinsteșele și frumoase frumséțe de să vor cu a sufletului ochi privi, pre a sa mare dragoste în oameni cei cu pricéperea cuprinși a ațița poate; precum au cunoscut

lucru Platon în *Phaedru** și după el Cicero în *De officiis* c. I și Seneca în cartea CXV, acolo unde scrie: „Dacă am putea privi în sufletul și în inima bărbatului virtuos, o, cît de frumoasă la vedere, o, cît de sfîntă, cinstită și dulce fulgerînd, adică strălumînînd, am vedea-o! Aci strălucind cu dreptatea, acolo cu
108v bărbăția, aci cu chibzuința, acolo cu rațiunea| și cu înțelepciunea" etc.

Virtutea prin ea însăși este demnă de lăudat. Chiar și dușmanii ei o laudă îndată ce recunosc la alții nobilele ei urmări. Căci ea se poartă așa cum se cuvine și cum trebuie, deși nu umblă după laudă. Prin virtute omul se aseamănă nu numai cu spiritele cerești — îngerii — ci cu însuși Dumnezeu. Cel ce a dobîndit virtutea aproape că se aseamănă prin sfințenie cu el (cu Dumnezeu adică). Așadar, virtutea este un lucru dumnezeiesc și ceresc pe pămînt. „Cel care își rînduiește frumos faptele și celelalte moravuri dorește să devină din om — Dumnezeu; și într-adevăr trebuie să fie Dumnezeu, deoarece voia unuia și voia celuilalt sînt unite și asemănătoare" (vezi Epictet, *Către arieni*, c. II, cap. 11). Cine deci (afară doar de cel care este sărac la minte, și nu om adevărat) nu se va strădui să umble în pas cu virtutea și să fie împodobit cu ea, în așa fel ca să poată deveni om întreg și chiar dumnezeiesc și asemănător cu Dumnezeu însuși?

7. *Roada virtuții*

„Frumusețea faptelor virtuoase, chiar dacă nu va avea pe cineva ca să o laude, nu este cu nimic știrbită", adică nu-i lipsește nimic.

Să vedem cum virtutea are nu numai flori frumoase,
109r ci și roadă foarte dulce, și cum cu dulceața| ei copleșind amărăciunea rădăcinii, aduce adevărata bunăstare și tihnă.

---

* *Phaidros*, 250 b-d.

Platon în *Fedru*[188], şi de la acela Ţiţeron (*Pentru trébe*, cartea 1 şi *Sineca*, cartea[189] 115), unde scrie: „De ni-ar fi prelesne a bărbatului bun sufletul şi inima a privi, o, cît de frumoasă faţă! O, cît de svînt, cinstit şi dulce fulgerînd, adecă străluminînd, am vedea-o! De-aici cu dreptate, de-acolea cu puternicie, de-aici chiver-
108v nisală cu socotială | şi cu înţelepţie luminînd" i proci.

Înţelepciunea[190], din singură de sine, de laudă vrédnică iaste; încă mai vîrtos de la ceia carii înţelepciunii nu urmeadză, ce numai deacă din bunele fapte cunosc într-alţii, o laudă; căci aşea cum să cade şi să cuvine să poartă, macar că ea laudă nu poftéşte. Omul prin înţelepciune nu numai îngerilor, duhurilor cereşti, ce şi singur lui Dumnădzău să asamănă. Înţelepciunea, cela ce are, prin svinţenie lui (adecă lui Dumnădzău) să răduce. Aşea înţelepciunea pre pămînt un lucru ceresc şi dumnădzăesc iaste. Cine bunele fapte şi altele-şi frumos tocméşte din om Dumnădzău a fi poftéşte, şi<dumnă>dzău a fi să cade de vréme ce a învoinţelor îngiugare şi potrivire au (caută Epictetul, *Către ariani*, cartea 2, gl. 19)[191]. Cine dară, fără numai cel de minte sărac şi nu adevărat om, cuprins de înţelepciune şi cu dînsa împodobit a fi nu va nevoi, cu atîta cu cît ari putea om deplin să să facă şi mai vîrtos dumnădzăesc şi aceluiaşi Dumnădzău să se asémene! Dară căci:

7. *A înţelepciunii sau a bunătăţii poamă sau roadă*

„Acéia a dréptelor fapte frumséţe, de-i vor lipsi mulţemirile, nu să clătéşte", adecă ceva nu-i strică[192],

Să videm precum înţelepciunea nu numai floare are, ce încă şi roadă dulce şi cu dulciaţă, a rădăcinii |
109r amărîmea călcînd, lesnirea şi îndemîna cea adevărată aduce.

Conştiinţa bună

Căci mai întîi virtutea poartă în ea însăşi un îndemn de bucurie pentru conştiinţa bună. Iar dacă sufletul omului mărturiseşte despre sine că atunci cînd vieţuieşte cinstit şi cum se cuvine este drept şi îi arată chiar acum (adică în veacul acesta) că săvîrşeşte în mod cuviincios lucrările lui, din acest izvor de nedescris al sufletului izvorăşte linişte, bucurie şi veselie, care întrec cu totul toate desfătările lumeşti şi plăcerile neînfrînate (*Prov.* 15, 5). Tot aşa, pacea luptelor lăuntrice este o mare odihnă şi linişte. Mai ales că „însăşi virtutea este o bucurie pururea lipsită de grijă şi, chiar dacă o întunecă multe lucruri contrare întocmai ca nişte nori, totuşi, norii nu înving niciodată ziua, adică virtutea nu este niciodată biruită de nimeni" (Seneca, *Ep.* XXVII). Căci, pe o singură cărare, adică aceea a virtuţii, se arată cu adevărat trăirea plină de odihnă"*. De aceea ea devine un ajutor împotriva zbuciumărilor şi împotrivirilor de nedescris, stînd ca un perete de aramă înaintea răufăcătorilor şi a
109v oamenilor clevetitori. |Conştiinţa nu şovăie cînd se ştie că „nu este părtaşă la nici o crimă şi nu păleşte la faţă din cauza nici unei învinuiri"**.

Din conştiinţa cea bună un astfel de izvor ţîşneşte. „Dacă inima noastră nu ne poate mustra cu nimic, avem curaj în faţa lui Dumnezeu" (*I Io.* 3, 21). După acestea să ai nădejde bună şi tare în ce priveşte marile bunătăţi pe care urmează să le afli.

8. *Dumnezeu poartă de grijă cuvioşilor săi*

Dumnezeu răsplăteşte într-o anumită măsură virtutea şi faptele bune, precum şi pe cei care le îndrăgesc, încă de pe pămînt şi din viaţa aceasta; precum zice Isaia (3, 10): „Spuneţi dreptului că, de vreme ce a fost bun, va mînca roada ostenelilor sale". Drepţii se află sub supravegherea lui Dumnezeu, şi el îi învăluie cu dumnezeiasca lui pronie, le primeşte rugăciunile la

---

* Iuvenalis, *Sat.* X, 363–364.
** Horatii, *Epist.* I, I 61.

Buna-ştiinţă a ascunsului inimii

Căce întîi înţelepciunea din sine a într-adîncului inimii (adecă a bunii-ştiinţă a ascunsului inimii) îndemnare spre bucurie aduce. Că de vréme ce a omului suflet singur lui precum să cade cinsteşi, drept să fie vieţuind, îi mărturiséşte şi încă acmu (într-acesta veac adecă) lucrurile-şi precum trebue şi să cuvine că le lucriadză îi svitéşte: „Dintr-acéia a sufletului nepovestită fîntînă, linişte, bucurie şi veselie izvoréşte, pre toate, a toate lumeştilor întrecînd desfătări şi covîrşind desfrînări" (*Pildele* gl. 15, sh. 5). Aşijderea şi pace întru înlontruri, în céle dinlontru gîlcevi, prea mare odihnă şi linişte iaste. Mai vîrtos că „singură înţelepciunea numai bucurie fără grije vécinică stă, şi macar că unele ca în chipul nuorilor împotrivă să pun, dară niceodată nuorii pe dzi biruesc, adecă niceodată înţelepciunea de la cineva să biruiaşte" *(Seneca, Cartea 27)*[193]. Căci „numai pre o cărare, prin a înţelepciunii adecă mijloc, a odihnii vieţi adevărat să arată". De-ciia cătră împotriviri şi împoncişeri nepovestite agiutoriu să rădică şi împotriva a făcătorilor de rău, a răilor voroave şi năpăşti hireş de aramă
109v zid să face. | Nemică (rău) într-ascunsul inimii ştiind, „de vreo vină nu să va stidi, nici de vo pobrozire faţa i să va gălbeni"[194].

Dintr-acelaşi a bunii-ştiinţe a ascunsului inimii izvor ca acesta curge. „De nu va, pre voi, inima voastră vinovaţi da, încredinţare aveţi cătră Dumnădzău" (mărturisind svîntul Ioan, *Cartea 1* gl. 3, sh. 21). Şi după aceasta nedéjde bună şi vîrtoase pentru prea mari bunuri şi izbînde carele sint să afle.

8. *Dumnădzău drepţilor, curaţilor le are de grije*

Înţelepciunea dară şi bunele fapte şi pre cei de unele ca acéstea iubitori, Dumnădzău, preabunul, pre o parte încă pre pămînt, într-această de acmu viiaţă îi cu daruri dăruiaşte, şi precum dzice Isaiia: „Dziceţi direptului, de vréme ci-au fost bun, ca roada lucrurilor sale să mănînce" (gl. 3, sh. 10). În paza lui Dumnădzău sint curaţii; acesta pre singură a sa

vremea cuvenită, îi ascultă cu bucurie şi îi scapă de orice primejdie. De asemenea, el îi apără necontenit de duşmanii lor; sînt vădite şi pururea neuitate exemplele lui Dumnezeu faţă de cei drepţi pentru faptele lor bune, precum Enoh, care a fost răpit de pe pămînt ca să nu vadă moartea, la fel Iona, care a fost păzit
110r teafăr în fundul mării, Ilie, care s-a înălţat| către cer, Lot, care a fost păzit de pîrjolul Sodomei, Daniil, care n-a fost vătămat cu nimic de colţii leilor, ca şi tovarăşii săi, care au stat în văpaia cuptorului din Babilon, Petru şi Pavel, care au fost scăpaţi printr-o minune din temniţă şi alte multe nenumărate asemenea acestora, fără să mai pomenesc de Iosif, de David, de Iezechiel şi de ceilalţi (vezi *Ps*. 34, 37, 91, 99, şi 145 la sfîrşit). Purtarea neprihănită îi este omului mare ajutor şi sprijin. Cine se teme de Dumnezeu cu teama pe care trebuie să o aibă un fiu faţă de părintele său, acela nu se sperie de nimic. Am văzut că toate conlucrează spre bine celor care îl iubesc pe Dumnezeu (*Rom*. 8, 28). Iar moartea celor drepţi trebuie socotită ca o datorie a firii lor trecătoare, aşa că pentru ei moartea nu este cumplită, ci o odihnă dorită.

9. *Răsplata virtuţii este viaţa veşnică cea de sus şi prea fericită*

Cu toate că bărbaţii virtuoşi [numiţi mai sus] n-au folosit cele pe care lumea le socoteşte drept bune, după această viaţă muritoare, şi anume, îndată după moarte vor primi în ceruri, numai din darul lui Dumnezeu, slăvita cunună a virtuţii, adică fericita viaţă veşnică în care se împlineşte deplina şi desăvîrşita desfătare. Dacă pe pămînt omul doreşte să trăiască un timp oarecare în belşugul bunurilor pămînteşti,|
110v cu cît mai mult se cuvine să dorească şi să preadorească omul, ca muritor ce este, ca salvîndu-se dintr-această lume muritoare, să ajungă prin multe lupte la lumea mai curată şi cerească a sufletului inteligibil*, purtînd trup duhovnicesc**, cu veşmînt nestri-

* τῆς νοητῆς ψυχῆς.
** πνευματινὸν σῶμα.

pronie preste dînşii întinde şi lăţéşte, rugile lor la vréme de triabă puse cu bunăvoe îi ascultă; pre dînşii din primejdii îi opréşte şi-i scoate. Aşijderea, de vrăjmaşii lor nepărăsit îi apără. A lui Dumnădzău cătră drepţi, de ale sale de binefaceri pilde la arătare, şi de pomenire stau, precum Enoh din pămînt, ca moarte să nu vadză, primenit; aşijderea Iona, în adîncimea
110r şi lăţimea apelor păzit; Ilie, cătră ceriu | rădicat; Lot, din a Sodomului ardere mîntuit; Daniil, din fălcile leilor şi cu a lui trii soţii, din mijlocul parăi a Vavilonului cuptoriu nemică betejiţi; Petru şi Pavel, din temniţă, cu de mirat socotială, izbăviţi şi alte multe, nenumărate, acestora asémenea. Pentru Iosif, David, Iezechiil, şi altele, să le trec, caută *Psal.* 37, 91, 99, 145, la sfîrşit. Neimăciunea mare agiutoriu şi sprijinială iaste. Cine de Dumnădzău cu fiiasca frică să teame, acela de nemică de altă să sparie. Celora ce pre Dumnădzău iubăsc, toate, (încă şi célea ce réle să par) împreună să lucriadză spre bine (*Romani* gl. 8, sh. 28). Moartea celor drepţi, în loc de datorie a firii ceii săvîrşitoare, iaste să să socotiască lor nu straşnică, ce plăcută odihnire, adecă răpaos le iaste.

9. *A înţelepciunii, a bunătăţii răsplătirea, cea prea de sus preafericita viaţa vécinică iaste*

Macar că oamenii înţelepţi cu célea carile în lume bune să socotesc nu s-au slujit, însă lor după această muritoare viiaţă, după însăşi moartea, acea preacinstită a înţelepciunii ceriască cunună din singur dumnădzăescul dar orînduită le rămîne. Adecă fericita vécinică viiaţă, în carea a deplinului şi a desăvîrşitului bine slujire plinită să cuprinde. De omul pre pămînt cîtăva vréme în înmulţimea bunurilor pemin-
110v teşti să ducă | poftéşte viaţă, cu cît mai vîrtos ca omul muritoriu, dintr-această muritoare zidire cu multe féliuri de nevoinţă mîntuit, în lumea acea mai curată şi ceriască, a duh simţitoriu, trup duhovnicesc tare, nestricăcios şi slăvit îmbrăcat purtînd de poftit şi

căcios, puternic şi slăvit (*I Cor*. 15, 43—44). Tot aşa, urmînd faptele cunoaşterii şi ale virtuţii, el (adică omul) moşteneşte din plin toate cîte îi sînt trebuincioase, fără să-i lipsească nimic, este purtat către marele şi preabunul Dumnezeu şi spre contemplarea lui prealuminoasă şi se învredniceşte să devină părtaş lui (adică lui Dumnezeu) şi fiului său unul născut şi sfinţilor săi îngeri; încununat cu slavă cerească şi împărătească, el se odihneşte în desfătări şi bucurii neînchipuite, adevărate şi neîntinate de nici o tulburare sau strîmtorare, bucurii care dăinuie veşnic şi nu pier niciodată (*I Pt*. 1, 4, 7—9, precum şi *Ps*. la sfîrşit; *I Tes*. 2, 12; *II Cor*. 4, 17; *II Tim*. 2, 10). Astfel, prin sfinţenie omul devine părtaş al dumne-
111r zeieştii firi (*II Pt*. 1, 4), într-aşa măsură încît, din om, aproape devine Dumnezeu.| Acesta este binele cel mare, aceasta este fericirea cea de sus; faţă de contemplarea căreia toate lucrurile pămînteşti par deşarte şi amestecate cu multe nenorociri; şi sînt cu adevărat josnicii şi deşertăciuni.

Cu nădejdea unui astfel de bine omul virtuos, căpătînd putere, este în stare să se înfrîneze de la faptele rele şi viclene (*II Cor*. 7, 1) şi chiar (dacă a săvîrşit) aceste fapte, să se curăţească (*I Io*. 3, 3) şi trebuie să se ajute cu virtuţile. De asemenea, se cade „să sporească în lucrul Domnului, bine ştiind că osteneala sa întru Domnul nu este deşartă" (*I Cor*. 15 la sfîrşit [58]). Căci Domnul nostru Isus Hristos, fiul unul născut al lui Dumnezeu, uns cu harul lui Dumnezeu şi trimes oamenilor, a făgăduit acestea, şi a întărit sfînta lui *Evanghelie* prin învăţături adevărate. Astfel, „cucernicia pe toate le stăpîneşte, avînd noi făgăduinţa vieţii prezente şi a celei viitoare" (*I Tim*. 4, 8), care viaţă viitoare veşnică „Dumnezeu cel ce nu minte a făgăduit-o sfinţilor săi" (*Tit* 1, 2). Gîndeşte-te, deci, nu merită cucernicia să fie atît de preţuită, chiar dacă se obţine cu osteneală? Pentru care ar trebui mai

prea de dorit iaste *(Corint., Cartea 1* gl. 15, sh. 43, 44). Aşijderea, lucrurilor ştiinţii şi a înţelepciunii lucruri urmînd, toate lui (omului adecă) de triabă fiitoarele deplin moştenind, de nemică lipsit, cătră preabunul şi preamarile Dumnădzău şi cătră a lui străluminată privire trimis cu dînsul (cu Dumnădzău adecă); şi cu a lui unul născut fiu şi cu svinţii lui îngeri, cu întriagă părtăşie învrednicit cu slava ceriască şi împărătiască încununat, cu desfătări şi cu veselii de a omului fire neagiunse, neamăgitoare şi cu vreo neîndemînă a turburării neamestecat, în véci stătătoare şi nici odănăoară trecătoare (*Petru, Cartea 1* gl. 1, sh. 4, 7, 8, 9 şi iarăşi *Psal.* 16 la sfîrşit; de-ciia *Cătră Thesalonic, Cartea 1* gl. 2, sh. 12 şi încă *Cătră cor., Cartea 2* gl. 4, sh. 17; şi mai dzice *Timoth., Cartea 2* gl. 2, sh. 10). Aşea ca omul, prin svinţenie dumnădzăeştii firi părtaş să fie (*Petru, Cartea 2* gl. 1,
111r sh. 4), şi pînă într-atîta cît din|om mai Dumnădzău să să facă. Acesta iaste binele cel mare, acesta iaste cea prea de sus fericire, cu a cărora priviri toate pămînteştile bunuri deşearte şi în greutăţi amestecate să văd şi adevărat că blăstămăţii şi deşertări sint; cu a căruia bine nedéjde, însufleţatul înţeleptul om singur pre sine de la răutăţi şi de la rélele fapte a să război (*Cătră cor., Cartea 2* gl. 7, sh. 1), şi-ncă cu acéstea fapte a să curăţi (*Ioan, Cartea 1* gl. 3, sh. 3). Cu a înţelepciunelor şi a bunătăţilor trebuinţă a să agiutori îi trebue. Aşijderea i să cuvine a să înmulţi în lucrul Domnului, ştiind că: „Osteninţa sa să nu fie în zădar în Domnul" (*Cor., Cartea 1* gl. 15, sh. în sfîrşit). Căci Hristos Domnul, fiiul lui Dumnădzău, unul născut, de la Dumnădzău însămnatul şi la oameni trimisul, aceasta au făgăduit şi cu adevărate învăţături în a sa svîntă *Evanghelie* au întărit. Aşeadară: „Curăţăniia preste toate iaste lesne, avînd făgăduinţa aceştii de acmu şi a ceii fiitoare vieţi" (*Cătră Timoth., Cartea 1* gl. 4, sh. 8), pre care viiaţă vécinică: „Fiitoare dreptţilor au giuruit Dumnădzău, a minţi neştiutoriu" (*Tit.* gl. 1, sh. 2). Socotéşte dară, nu iaste atîta de a

111v degrabă să strigăm împreună cu poetul:| „Să mai stăm la gînduri dacă să sporim virtutea prin fapte?"

VERS

Mergi, om bun, acolo unde te cheamă virtutea,
mergi cu ferice pas;
Multă răsplată pentru virtute vei lua,
pentru ce șovăiești?*"

Pentru aceasta dar amintește-ți întotdeauna de cele veșnice. Răsplata aceasta cerească a virtuții, înțeleasă ca nădejde mare și sigură, aduce sufletului o mare odihnă, la fel cum magnetul nu se liniștește decît îndreptat spre pol. (Polul este o stea căreia moldovenii îi zic „fusul", și în jurul acesteia se învîrtește cerul; ea nu se clintește niciodată, ci se învîrtește în loc, și spre ea este atrasă piatra magnetului.)

Cugetă în primul rînd la binele cel săvîrșit, care rămîne de-a pururi. Cucernicia naște din ea nădejdea neîndoielnică a vieții veșnice, și tot ea generează nădejdea deplină a vieții acesteia. Vezi dar ca totdeauna să te nevoiești și să tinzi prin faptele tale către cinstea ce-ți stă înainte. Cugetă să vezi ce efect are pentru lucrători și pentru ostași nădejdea de a primi răsplata? Să nu lipsească neclintita credință a nădejdii în făgăduințele lui Dumnezeu, să nu ți se clatine încrederea, căci ea va îndulci orice osteneală, cît de amară ar fi ea. |

112r 10. *Păcatul este spurcat și urît*

După aceasta trebuie mai ales să ne gîndim și să cercetăm care este și în ce fel este pricina potrivnică virtuții și păcatul. Crima sau păcatul de moarte este încălcarea legii dumnezeiești, înlăturarea și părăsirea socotelii celei drepte și cinstite; o corupere a sufletului omenesc prin fapta cea rea sau o molimă contagioasă datorită faptei spurcate; o boală istovitoare a sufletului, mai cumplită decît boala trupească, atunci cînd omul nu trăiește așa cum trebuie și așa cum se cuvine, nici nu se abate cu cinste de la rău, ci devine

* Virgilii, *Aeneis* VI, 806.

să cinstirea curăţiia? macar deşi cu osteninţă. Pentru aceasta, mai vîrtos iaste de strigat cu poeticul: |
111v „Şi-ncă să socotim înţelepciunea a o lăţi cu faptele?"

Pase (om bun) unde înţelepciunea te chiamă,
pasă cu picior fericit,
Mari de bine răsplătiri eşti să iai. Ce stai?

Pentru aceasta, dară, de céle vécinice pururea să-ţi aminte aduci. Această a cereştii de bine răsplătire, prea mare şi vîrtoase nedéjde cu mintea fiind cuprinse, sufletului mare odihnă aduce. Precum pietrii magnisului nu iaste odihnă, fără numai în *polus* (polos iaste stiaoa căriia îi dzic moldovénii fusul prin carele ceriul să învîrtéşte, carea niceodată nu să clătéşte, numai tot într-un loc să învîrtéşte, spre carile piiatra magnisului trage[195]. Mai denainte bunul săvîrşit caută, carile fără săvîrşit rămîne a vécinicii vieţi, neîndoita nedéjde din sine curăţie naşte, şi curăţiia iarăşi deplin a aceştii vieţi nedéjde naşte. La această ţintă ţie înnainte puse, întru faptele tale totdiauna la dînsa a te nevoi şi a te întinde caută. Caută de vedzi nedéjdea luării de cinste între lucrători şi-ntre oştaşi ce lucriadză. Nedejdii, credinţa vîrtoase să nu-i lipsască, sau încredinţarea pentru dumnădzăeştile făgade să nu să smintiască, căci acéstea pre fietecare osteninţă, macar cît de amară, îndulci-o-va. |

112r 10. *Păcatele spurcate şi grozave*

După aceasta, mai vîrtos de socotit şi de chitit iaste, înţălepciunii, adecă bunătăţii, împotrivă pusă răutatea şi păcatul, ce şi-n ce féliu iaste? Vina sau păcatul de moarte iaste a legii dumnădzăeşti călcare, de la driapta şi cinstita socotială abatere şi părăsire; iaste sufletului omenesc, prin răutate, stricăciune, sau prin spurcare, spurcată spurcăciune; iaste rea a sufletului boală, decît a trupului mai pătrimă. Dacă omul nu vieţuiaşte cum trebue şi cum să cade, nici cu cinste să apără, slugă şi rob trupeştilor pofte să face, şi pre

robul şi sluga plăcerilor trupeşti, neputîndu-le stăpîni; din cauza acestora mintea omenească se zăpăceşte, pierzîndu-şi nobleţea şi, zăpăcindu-se din cauza lor, omul devine fără judecată, asemănător multor animale, şi chiar mai rău decît animalele, pentru că face răul cu bună-ştiinţă şi cu voia lui. Acest păcat este asemănat de poeţi cu vrăjitoarea Circe, care cu licoarea din paharul ei îi prefăcea pe oameni în animale. Aşadar, prin păcat, omul ajunge asemenea demonului, adică Diavolului şi duhurilor rele (*I Io.* 3, 8; 8, 44; 6, 70), de care lucru trebuie să ne ferim cu străş-
112v nicie, „căci orice om care păstrează| în sufletul său fie şi o singură răutate face loc Diavolului în inima sa" (*Efes.* 4, 27). Curăţeşte-ţi dar sufletul de lăturile scîrbavnice ale păcatelor, spală întinările acestea şi caută să vindeci şi să însănătoşeşti aceste boli. O, cît de nesocotiţi şi de smintiţi sînt cei care ţin ca trupul să le fie frumos alcătuit, împodobit, arătos şi falnic, dar cel mai adesea îşi lasă sufletul urît, necurat şi neîmpodobit.

11. *Truda virtuţii e trecătoare, dar murdăria păcatului dăinuie*

Socoteşte că de vei face un lucru cinstit, deşi cu trudă şi osteneală, după ce l-ai făcut, truda şi osteneala vor trece, însă cinstea rămîne. Tot astfel, de vei face ceva murdar pentru o plăcere, plăcerea trece, însă murdăria rămîne, după cuvîntul lui Caton cel bătrîn şi al lui Musonius (*Către Gellius*, cartea XVI, cap. 10).

12. *Să ne gîndim la urîţenia păcatului altora, adică să luăm exemple de la alţii*

Dacă în noi înşine vedem prea puţin necurăţia şi urîţenia păcatului, în exemplul oferit de alt păcătos le putem vedea ca într-o oglindă. Nu în zadar şi fără folos odinioară lacedemonienii, pentru a-i dezbăra pe copiii lor de la beţia cea scîrboasă, obişnuiau să îmbete odraslele robilor lor, aducîndu-le apoi înaintea ochilor propriilor lor copii, ca să vadă faptele urîte pe care le făceau aceia.

dînsele a stăpîni neputérnic; prin carile mintea omeniască turburîndu-să, din statul său cade. De-ciia cu dînsele mai multe adăogîndu-să, nebun să face, multelor dobitoace asémenea; încă decît dobitoacele mai rău, de vréme ce știind și vrînd face răul. Aceasta de stihotvorți prin Țerțin, făcătoarea de otravă însămnată iaste, carea cu băutura păharului ei pre oameni în dobitoace îi primeniia[196]. Așeadară omul, prin păcate, singur pre sine demonului, adecă Diavolului și duhului prea rău, asémenea să face (*Ioan*, *Cartea 1* gl. 3, sh. 8 și gl. 8, sh. 44 și gl. 6, sh. 70). De carile noi foarte
112v tare a ne feri trebue, că: „Care om vreo răutate | oarecarea cu sufletul iaste păzind, Diavolului în inima sa loc arată" (*Efes*. gl. 4, sh. 27). Curățéște dară sufletul tău de spurcatele a răutăților lături, spală imăciunele acéstea și boalele acéstea a tămădui și a însănătoșea nevoiaște. O, cît de nesocotiți și nebuni sint carii trupul său frumos alcătuit, împodobit și mîndru stolit a fi poftesc, iară pe suflet mai mult grozav, necurat și nenpodobit a fi lasă!

11. *A bunătății sau a înțelepciunii greutate să rădică, iar a păcatului spurcăciune rămîne*

Socotéște că de vei ceva cu cinste, macar cu osteninți și cu greutate face, după acéia osteninţa și greutatea să va duce, iară cinstea rămîne. Așijderea, de vei ceva scîrnav cu pofta face, pofta să duce, iară spurcăciunea rămîne din dzisa lui Caton marele și a lui Musonius (*Cătră Ghelius*, cartea 16, gl. 10)[197].

12. *A păcatului grozăvie sau stricăciune la alții iaste de căutat, adecă de la alții pildă să iai*

Pre a păcatului spurcăciune și grozăvie, de o cineva la sine puțin véde, în pilda a altui cuiva păcătos ca-ntr-o oglindă a o privi poate. Nu întru deșert și fără ispravă odănăoară laconii, fiilor săi celor tineri, din necinstita beție a-i întoarce vrînd, pe hiloți robii îmbătîndu-i, cu fapte necinsteșe înnaintea ochilor lor a-i pune obiciuiți era.

Așadar, cînd vezi pe cineva care făptuiește lucruri necinstite și necuvioase, vezi-te| și pe tine, nu cumva
113r ești și tu ca el? Și nu socotești oare că răutățile tale sînt asemănătoare răutăților lui? Lucrul de care rîzi și de care îți baţi joc la alţii tu să nu-l faci, ci, ţinînd seamă de relele văzute la ei, îndreaptă-ţi-le pe ale tale, și învață să te păzești, făcîndu-ți paznic din primejdiile altora.

13. *Fapta urîtă a păcatului are urmări rele*

Nu te uita la începutul, ci la sfîrșitul păcatului, nici nu te gîndi la cele dintîi, adică la începutul plăcerilor pămîntești scîrnave și prea mincinoase și la desfătările întunecate, care par blînde și bune, ci întoarce-te și gîndește-te la sufletul tău, ca să vezi ce urmează după săvîrșirea păcatului; anume că, după ce se răcoresc și încetează poftele pe care păcatul ți le-a poruncit să le faci, datorită urîțeniei păcatului săvîrșit sufletul ți-e năpădit de rușine, căință și durere amară, care omului cunoscător îi sînt ca o cazna și ca o pedeapsă (vezi *Rom*. 6, 21).

14. *Conștiința rea mustră omul pe față*

Aici intervine și conștiința cea rea, pentru că rațiunea sufletului îl ocărăște și îl dojenește pe om, adică pe trup, pentru faptele rele pe care le săvîrșește împotriva legii minții (*Rom*. 2, 15). Căci chiar dacă s-ar găsi cineva care să nu-și dea seama de faptele sale
113v rele, mintea lui e| ca un acuzator, ca un martor și un judecător al conștiinței rele, ba chiar ca un pedepsitor și călău (vezi la [Iuvenal], poetul satiric, XIII)*.

Această mușcătură a conștiinței rele este ca viermele care roade pe dinăuntru, ca o primă încercare a caznei de pe urmă a păcatelor, cu care va pedepsi Dumnezeu apoi pe răufăcători (vezi la istoricul Tacitus, acolo unde scrie despre Tiberius în *Anale*, cartea VI, 6; despre Nero, vezi cartea XIV, 10). Și iarăși este adevărat că „cel ce păcătuiește — precum spune Seneca, *Ep*. XCVII — să tremure", adică să se teamă.

* Iuvenalis, *Sat*. XIII, 1–4.

Vădzind dară tu pre cineva lucrii necinsteș și
113r necuvios făcînd, | vedzi-te și pre tine, au nu și tu într-acela chip ești? Sau răutatea aseamenea răutății lor lucredzi? Ce la altul ocărăști și defaimi, aceasta tu nu face, ce din streinele (adecă a altora) de tine prăvite greșéle, pre ale tale îndreptiadză și a te păzi te învață, ca pre tine streinele primejdii păzit să te facă.

13. *A păcatului réle faceri, réle aduce céle mai de apoi*

A păcatului nu începutul, ce sfîrșitul îi caută. Nici fruntea, adecă încépérea acelor ce cu îmblîndzire pemintеștile scîrnave și mincinoasele dezmierdări și umbricioasele lesniri să arată să iai aminte, ce spre a sufletului privire te întoarce, ca după făcutul păcat să vedzi ce-i urmadză. Adecă, că după ce poftele, carele păcatul a să face poruncíia, să răcesc și să lipsesc, atuncea denaintea spurcăciunii păcatului făcut, rușinea, căința și a sufletului amara durére vine, carile la omul cunoscătoriu în loc de muncă și de pediapsă îi sînt (caută *Cătră rîmléni* gl. 6, sh. 21).

14. *Reaoa știință a ascunsului inimii pre om probozéște într-arătare*[198]

Aicea cea din ascunsul inimii reaoa știință să cuprinde, de vréme ce cuvîntul sufletului pre om, adecă pre trup, pentru réle facerile lui cătră a inimii pravile îl pobrozéște și-l dojenéște (*Romani* gl. 2, sh. 15). Că, deși nici un om a rău facerilor sale iaste
113v știutoriu, ce mintea ta, a aceii réle | dintr-ascunsului inimii științe în loc de cercetătoriu, de martur și de giudeț încă, și în loc de muncitoriu și de pedepsitoriu îi iaste (caută-se Tineris, *Satira 13*)[199]. Aceasta a rélii dinlontrul inimii științe mușcare ca rodzătura viiarmelui dinlontru iaste. Și iaste ca cum ar fi o gustare mai înnainte a celor mai de pre urmă a păcatului munci, cu carile mai pre urmă de rău făcătorii de la Dumnădzău sînt să să ciarte (cérce-să Tațius, *Pentru Tiberius Analius*, cartea 6, gl. 6 și *Pentru Neron*, cartea 14, gl. 10)[200]. Și iarăși adevărat iaste: „Cela ce greșéște să tremure", adecă să să tiamă, dzice Seneca (*Cartea* 97).

Pedepsele

Dar odioasa făptuire a păcatului nu se mărgineşte doar la atît, ci „ea aduce şi multe suferinţe păcătosului" (*Ps*. 32, 10) şi „nu au bucurie necredincioşii" (*Is*. 57, 21 *Efes*. 5, 6). Căci chiar în viaţa aceasta îi încearcă Dumnezeu cu necazuri de tot felul şi cu boli; alteori, iarăşi, în numeroase împrejurări, chiar şi peste drepţi vin din partea oamenilor chinuri de nesuferit şi fără milă.

Dar cînd le vine păcătoşilor pedeapsa din urmă? Cînd se va sfîrşi lumea, cînd va trece această viaţă vremelnică, la acea nemincinoasă judecată de apoi a
114r lui Dumnezeu, la care| nici o scuză nu le va fi de folos şi nu vor avea nici un mijloc de scăpare. Atunci necredincioşii (o, vai!) care n-au vrut să-i placă lui Dumnezeu (o, nenorocire!) nu numai că se vor despărţi de acel bun mult dorit pe care l-ar fi putut agonisi în viaţa lor, adică fericirea şi viaţa cerească, din care vor fi izgoniţi (*I Cor*. 6, 10); *Galat*. 5, 19—21; *Apoc*. 21, 27) (o, amară despărţire!), dar se vor şi scufunda prin dumnezeiască urgie (o, pedeapsă de nesuferit!) în rîul focului, în care vor arde cu grozave dureri (o, cumplită pedepsire!) şi vor fi chinuiţi cu fel de fel de cazne împreună cu povăţuitorul şi amăgitorul lor, Diavolul, ceea ce înseamnă a doua moarte, „de la care nu au nici o scăpare" (*Mt*. 13, 42; *ibid*. 25, 41—46; *II Tes*. 11, 8—9; *Evr*. 10, 27; *Apoc*. 20, 15; 21, 8). Această moarte este „simbria şi plata păcatului", şi ea se dă numai celor păcătoşi (*Rom*. 6, 23) [pentru că] „de trăiţi după trup, veţi muri" (*Rom*. 8, 13). „Apoi, pofta o dată concepută naşte păcatul, iar păcatul o dată săvîrşit naşte moartea" (*Iac*. 1, 15). Păcatul pentru cîtăva vreme este plăcut ca mierea amestecată
114v cu venin, dar consecinţele| poftelor, care luptă împotriva sufletului, sînt tot aşa, mai întîi miere şi apoi venin(*I Pt*. 2, 2), şi ca tîlharii, care după ce întîlnesc pe trecători şi le arată, chipurile, prietenie, obişnuiesc de-i răpun, ca şi sirenele (acestea se numesc „fete de mare"), care se spune că prin cîntecele lor dulci şi mîngîietoare îi îneacă şi îi scufundă pe cei ce călăto-

Pedépsele

Şi nu numai într-atîta facerea rea a păcatului să sprijenéşte, ce: „Multe durori păcătosului“ (*Psal*. 32, sh. 10)[201]. „Şi nu iaste pace necuraţilor“ (*Isaiia* gl. 57, sh. 21; *Cătră Efes*. gl. 5, sh. 6). Încă într-această viaţă de la Dumnădzău, cu féliu de féliu de boale şi de greutăţi să ciartă şi alte date cu multe féliuri de tîmplări iarăşi de la oameni cu nesuferite munci şi aceasta făr de blîndéţe; încă şi drepţilor, unele ca acéstea a le vini aduce tîmplarea. Ce acea prea grea a păcatului muncă păcătoşilor rămîne. Cînd? Cînd veacul acesta să va sfîrşi, viaţa aceasta trecătoare va tréce la acel nemincinos mai de pre urmă
114r giudeţ dumnădzăesc, | la carile nice o pricină de price le va folosi, nici o şuvăire, nici o aciuare sau supt pămînt fugire vor avea. Atuncea necuraţii (o, de văerat iaste!) carii lui Dumnădzău a plăcea n-au vrut (o, de tînguit iaste!) nu numai de preabunul bine să vor despărţi (o, cît de jalnică despărţire!), pre carile în viaţa lor a-l agonisi îl putea, adecă: „Viaţa fericită ceriască de la carea să vor opri“ (*Corint*., *Cartea 1* gl. 6, sh. 10; *Galat*. gl. 5, sh. 19, 20, 21; *Apocal*. gl. 21, sh. 27). Ce încă cu dumnădzăiasca urgie (o, nesuferită duróre!) osîndiţi în pîrăul focului să vor arunca, nu fără mari durori ardzind (o, cumplită muncă!) şi cu féliu de féliuri de pedépse împreună cu ducătoriul şi amăgitoriul lor, Diavolul, să vor chinui. Carea moartea a doa iaste, „din carea vreo eşire nu să va mai da!“ (*Math*. gl. 13, sh. 42 şi iarăşi gl. 15, sh. 41, 46; *Thesal*., *Cartea 2* gl. 11, sh. 8, 9; *Evreii* gl. 10, sh. 27; *Apocal*. gl. 20, sh. 15 şi iarăşi gl. 21, sh. 8). Moartea aceasta iaste a păcatului simbrie sau liafă şi: „Numai păcătoşilor să dă“ (*Romani* gl. 6, sh. 23); „De veţi după trup trăi, muri-veţi!“ (*Romani* gl. 8, sh. 13); „Pofta după ce să încépe prăséşte păcat, iară păcatul făcut naşte moarte“ (*Iacov* gl. 1, sh. 15). „Păcatul la vréme plăcut iaste, ca miiarea amestecată cu venin.
114v Cea mai de apoi | a poftelor celor ce cu sufletul războiu bat, într-acesta chip iaste“ (adecă întîiu miiare, apoi venin) (*Petru*, *Cartea 1* gl. 2, sh. 2). Şi precum

fesc pe mare. În felul acesta Ioav l-a înjunghiat cu spada pe Amisai, arătîndu-se în chip fățarnic prietenos, așa încît acesta nu se păzea de el (*II Imp*. 20, 9—10). Iată dar:

VERS

Gîndește-te la cele ce sînt vătămătoare
Și scapă-te de ele chiar de-s atrăgătoare!

15. *De mare folos e să-ți amintești de scurtimea vieții acesteia*

Se cuvine deci să ne gîndim și să ne amintim mereu de sfîrșitul apropiat al vieții acesteia trecătoare, „căci viața aceasta este asemenea aburilor, care abia apar, și îndată se risipesc" (*Iac*. 4, 15), și însuși omul este asemenea „ierbii înflorite, care pentru foarte puțină vreme este proaspătă și verde, dar îndată se vestejește și putrezește" (*Is*. 40, 6[—8]; *Iov*. 14, 2; *Ps*. 103, 15—16). Nimeni nu-și poate făgădui lui însuși ziua de mîine, căci nu știe ce-i va aduce a doua zi. „Spune-mi tu, cel ce dormi, nu e oare cu putință să nu
115r te mai trezești? Spune-mi tu, | cel treaz, nu e oare cu putință să nu te mai culci? Spune-mi tu, cel ce pleci, nu e oare posibil să nu te mai întorci?" etc. (Seneca, *Ep*. XLIX). De aceea: „Gîndește-te că vei trăi puțin și că viața ta este cît o zi" (Seneca, *Ep*. CI)*.

VERS

Cel-de-Sus pentru tine — să crezi — ziua a luminat-o**
Viața de mîine departe-i; deci astăzi trăiește!***

(Dacă ai timp, vezi *Ps*. 95, 7)

Numai acela viețuiește cu adevărat care trăiește cu cinste și sfințenie; deci este adevărat că, pentru a te înfrîna de la cele dăunătoare, „nimic nu-ți poate fi mai de folos decît gîndul la scurtimea vieții și la neștiutul sfîrșit al acesteia" (Seneca, *Ep*. CXIV, la sfîrșit).

---

* βιβλίῳ ρα = „în cartea 101". La fel în ref. precedentă și *passim*.

** Horatii, *Epist*. I, IV, 13.

*** Martiali, *Epigrammata* I, XV.

tîlharii, cei ce în chip de priiatini pre călători tumpinîndu-i, a-i omorî sint obiciuiţi, aşea precum şi sirinele (acéstea să chiamă féte de mare)[202] pre cei ce pre mare înnoată cu ale lor blînde şi mîngîioase cîntece precum să fie înnecat şi afundat să grăiaşte, într-acesta chip Ioav pre Amasa cu blînd chip tumpinîndu-l, nepădzindu-să, cu sabiia l-au pătruns (*Cartea 2*, *Samoil*, adecă *Împărăţ. 2* gl. 20, sh. 9, 10). Iată dară:

STIH

Carile sint de stricăciune le socotéşte;
Macar cît de plăcute ar fi, liapădă-le!

15. *Scurtimea vieţii aceştiia de pomenit, şi pomenită, mult foloséşte*

De-ciia de pomenit şi de socotit iaste scurtimea şi fugirea aceştii pemînteşti vieţi. Pentru căci: „Această viaţă asémenea aburului iaste, carile în scurtă vréme să arată şi îndată piére" (*Iacov* gl. 4, sh. 14). Şi „Singur omul otăvii înflorite asémenea şi în puţinteluşe vréme să prospetiadză, înverdzéşte, însă prelesne veştedzéşte şi putredéşte" (*Isaiia* gl. 40, sh. 6). „Nime pre cea de mîne dzi a-şi făgădui poate, căci neştiuta sară ce aduce nu ştie". „Spune-mi, cela ce dormi, poţi să nu
115r te mai deştepţi? | Dzi-m, cela ce eşti deşteptat, poţi să nu mai dormi de acmu? Dzi-m, cela ce te duci, poţi să nu te mai întorci? Spune-m, întorsule, poţi să nu te mai duci?" şi alte (Seneca, *Cartea* 49). Şi cătră acésta: „În scurt a trăi şi pre toate dzilele numai o singură viaţă socotéşte!" (Seneca, *Cartea* 101).

VERŞ

Pre toată créde dzua ţie să o fie luminat prea de susus.
Prea tîrdzie iaste viaţa cea de miine, trăiaşte astădzi![203]

(Dacă ai vréme, caută *Psal*. 95, sh. 7.)

Numai acesta dară adevărat trăiaşte, carile cu cinste şi cu svinţenie vieţuiaşte. Adevăratdară că: „Spre a tuturor lucrurilor contenirea nemică nu-ţi va folosi ca ades gîndirea a scurtului traiu şi a cestuia sfîrşitul neştiut" (Seneca, *Cartea* 114, la sfîrşit).

De aceea, deci, „curăţirea vieţii tale şi a zilelor tale nu o lăsa în nădejdea zilei nesigure de mîine, sau a vîrstei adîncii bătrîneţe, sau a zilei morţii tale" ([*Is.*]*Sir*. 5, 8). Nu pofti să trăieşti atunci cuvios, cînd urmează să părăseşti viaţa. La acest lucru mult foloseşte următorul

VERS

Nu zăbovi niciodată cu fapta;
Pagubă-i amînarea celor ce-s gata!*

Cu cît te vei obişnui mai mult cu deprinderea păca-
115v tului, | întărindu-te şi înrădăcinîndu-te în fapta rea, cu atît mai greu vei putea să o dezrădăcinezi. Păzeşte-te deci ca nu cumva să te duci la nunta Domnului în zadar, împreună cu fecioarele acelea nebune, după ce se va fi închis uşa (*Mt*. 25). Oricine ai fi tu cel ce ştii că te-ai folosit rău de darul lui Dumnezeu, cugetă, este oare cazul să-ţi dăruiască Dumnezeu din harul său vreme de pocăinţă şi de întoarcere? „Ceea ce rar se poate vedea şi auzi" (*Is*. 55, 3; *Ps*. 32, 6). Fereşte-te să nu dai floarea vieţii tale Diavolului, ca la urmă să aduci Domnului doar tulpina goală. Dar după păcat să nu cădem în deznădejde, căci avem pildă a întoarcerii şi a pocăinţei, nici să nu ne încredem peste măsură, căci sfîrşitul vieţii noastre este nesigur şi neştiut. Nici să socoteşti că ai să te laşi de păcat atunci cînd păcatul te va lăsa pe tine.

16. *Moartea este aproape, şi nu se depărtează*

Sfîrşitul şi despărţirea de această viaţă, adică moartea ne vînează şi ne urmăreşte mereu; chiar dacă sîntem destul de sănătoşi şi puternici, ea este în stare să ne doboare în fiecare ceas, fără să mai aştepte vîrsta coaptă a bătrîneţii, după cum ne învaţă experienţa zilnică.

VERS

Cînd? nu se ştie; dar că vom muri cîndva este lucru lămurit**. |

* Lucani, *De bello civ*. II.

** Cp. Cato major, *Moriendum certo est, et id incertum an eo ipse die*.

Pentru aceasta dară: „Curățirea a vieții și a obiciailor tale, pe nedéjdea a neadevăratii dzile de mîine, sau la cea mai de pre urmă a bătrînéțelor vîrstă, sau în dzua morții tale să nu te lași!" (*Sirah* gl. 5, sh. 8). Nu atuncea drept a viețui să-ți fie voia, cînd îți va fi din viață pogorîrea. Aicea mult foloséște aceasta:

STIH

Lase zăbăvirile, pururea au stricat a depărta céle gata.

Cu cît mai îndelung cu deprinderea păcatului te
115v vii îndeletnici, cu atîta mai cu anevoe, dintr-a|cea rea slujire întărită și-nrădăcinată îți va fi a dezrădăcina[204]. Pązéște-te să nu cumva la Domnul și a lui nuntă cu fétele céle nebune a mérge silești după ce ușea s-au închis (*Math.* gl. 25, sh. [1-13]). Carele ești cela ce știi că rău te-ai slujit cu darul lui Dumnădzău (socotéște), oare iaste să-ți dăruiască Dumnădzău din darul său vréme de căință și de pocăință? „Carea rar știută și adeverită iaste" (*Isaiia* gl. 55, sh. 6; *Psal.* 32, sh. 6). Feréște-te să nu, floarea vieții tale demonului, dai și de-ciia numai hlujerile Domnului a aduce să-ți fie voia. Ce după greșală (după păcat, adecă) să nu, la oceanie, cădem, căci a pocăinții și a căinții pildă dată ne iaste; ce nice să prea nedejduim, căci sfîrșitul vieții noastre neștiut și neadeverit iaste lăsat. Și nici atuncea păcatul a-l părăsi să gîndești, cînd singur păcatul pre tine te părăséște.

16. *Moartea apropiitore și netrecătoare*

Sfîrșitul și despărțirea aceștii vieți, adecă moartea, totdiauna ne gonéște și ne întăréște. Aceasta pre noi, încă cît de sănătoși și de tari în fietecare ceas, îndată a ne călca poate, și vîrsta cea matoră și bătrînă neașteptînd, precum dovada cea din toate dzilele ne învață.

STIH

Cînd, neadevărat; odată a muri, adevărat. |

116r Întotdeauna, deci, trebuie să fim gata pentru nunta care va fi, ca să nu ne surprindă nepregătiţi. Căci în felul în care ne va găsi, aşa ne va înfăţişa înaintea înfricoşătoarei şi nepărtinitoarei judecăţi a stăpînului nostru. Prin urmare, de vreme ce mai ai de trăit, trăieşte aşa cum ţi-ar plăcea să fii în ceasul morţii. Atunci nu-ţi vor ajuta desfătările cu care ai petrecut şi ai agonisit păcate. „Cu aceasta să te împotriveşti zilei morţii: să-ţi moară răutăţile înainte de tine" (Seneca, *Ep*. XXVII). Dacă iubeşti viaţa, fii pregătit, pentru ca moartea să nu poată găsi în tine nici cea mai mică miasmă.

Încă în viață fiind, este nevoie să mori, ca mort să trăiești.
Învață-te, dar, să mori mai-nainte de a muri*.

Moartea celor drepţi nu înseamnă sfîrşitul cel mai de pe urmă al lucrurilor, deşi în mod simplu aşa se spune (că mor); căci ea [moartea] nu este decît o trecere de la hotarele acestei muritoare vieți pămînteşti pe celălalt tărîm al vieţii nemuritoare, fericite şi cereşti. Este un lucru foarte de dorit ca moartea să te găsească cînd ești dedat virtuţii şi meditaţiei lucrurilor lui Dumnezeu (Epictet, *Către arieni***, cartea LIII, cap. 5). Prin urmare, ce trebuie? „Ca să te găsească
116v moartea fericit, | învaţă să trăiești drept. Ca să poţi trăi cu dreptate, învaţă să mori." „Căci dacă s-ar afla moartea zilnic înaintea ochilor tăi, nu te-ai mai gîndi la cele de lut, adică la cele pămînteşti, nici n-ai mai pofti cu nesocotinţă lucrurile lumeşti" (Epictet, [*Manualul*], XXI).

17. *Adu-ţi aminte de sfîrşitul tău și în veci nu vei păcătui* ([*Is*.] *Sir*. 7, 38)

Între cele dintîi şi cele din urmă ale morţii, rămîne judecata lui Dumnezeu (*Evr*. 9, 27), cînd Domnul nostru Isus Hristos, trimis ca judecător de Dumnezeu,

* Andrea Wissowatius, *De hominis vera beatitate consectanda*, în *Stimuli virtutum*, p. 107.

** πρὸς ἀρειανούς, (cartea VIII, cap. 5), traducere greşită influenţată de textul românesc, care redase pe *apud* (= „după") prin *către*.

116r Totdiauna dară, spre a nunții[205] venire gătiți a fi ne trebue, ca să nu, nepregătiți, apuce. Căci în ce chip ne va cuprinde, într-acela chip denaintea strașnicului și nefățarnicului a lui Hristos giudeț a ne giudeca ne va pune[206]. De vréme dară ce vréme de viețuit ai, viețuiaște ca cum în ceasul de moarte ai vrea să viețuiaști; în ceasul morții, acélea nemică îți vor agiuta, pentru carile cu poftele te-ai îndeletnicit și păcate ai agonisit. „Cu aceasta împotriva dzilii morții să stai: mai denainte de tine, răutățile tale să moară" (Seneca, *Cartea* 27). De vréme ce viață poftești, dă-i de te gătéște ca moartea prea puținéle de mirosit a afla să poată.

STIH

Mort să viețuiaști, viu îți trebuie a muri,
Deprinde-te dară pînă a nu muri, a muri.

Moartea drepților nu iaste în rîndul cel mai de pre urmă a faptelor, macar că prostéște așea dzice (adecă moare), ce cel de la aceștii muritoare pemintești vieți hotar, la acel a nemuritoarii și fericitii cereștii vieți margine iaste trecut. De poftit lucru iaste, cu silitoare voințe, de la moarte în privala lucrurilor lui Dumnădzău a întra (Epictitus, *Cătră ariani*[207], Cartea
116v 53, gl. 5). Dară ce trebue? Ca fericit pre tine moartea | să te apuce, învațe-te a trăi. Ca să drept a trăi poți, învață-te a muri. De ți s-ari, în toate dzile, denaintea ochilor moartea afla, nemică de céle de lut, adecă pemintești, ai gîndi, nici fără socotială de céle pemintești macar cevași ai pofti (*Epictit.*, *Enchiridion*, gl. 28)[208].

17. *În toate faptele tale adu-ți aminte de céle mai pre urmă*[209] *și în véci nu-i greși (Sirah gl. 7 în sfîrșit)*

Între acéste dară de pre urmă, și mai denainte de moarte și după moarte giudecata lui Dumnădzău stă (*Evrei* gl. 9, sh. 27), cînd Domnul nostru Iisus Hristos,

va judeca viii şi morţii în strălucita zi a venirii lui (*Tim.* 4, 1). În vremea aceasta cele ascunse acum ale oamenilor, dezvăluindu-se, se vor da pe faţă, astfel încît el „să răsplătească pe fiecare după faptele sale" (vezi *Rom.* 2, 5—10 şi *II Tes.* 1, 6—9). Aşadar, această zi care va să vie, a Domnului, şi judecata sa de apoi, oricît ar întîrzia, tot nu va trece. Pentru cei drepţi ea va fi veselă, dar pentru necredincioşi va fi tristă şi întunecată (vezi *Mat.* 25, 31 şi 46). Aşteptînd deci această zi, să ne învăţăm a trăi curat, drept şi cuvios, ca în acel înfricoşător ceas al judecăţii să ne aflăm neîntinaţi de păcate şi nevinovaţi (2 *Pt.* 3, 11, 14).

18. *Să nu te clinteşti din credinţa ta din pricina puţinei fericiri a celor necredincioşi*

Aşadar, omul cuminte găsindu-se cu o bună întoc-
117r mire şi| stare [interioară], nu are motiv să se clintească, să se schimbe şi să se tulbure, văzînd că în viaţa aceasta pămîntească norocul pare să favorizeze, pentru puţină vreme, scopul celor necredincioşi. Căci nefericitul noroc al acestora nu este adevărat şi statornic, ci mincinos şi deşert, şi se va preface iarăşi într-o mare nenorocire. Şi cu toate că dumnezeiasca mînie, adică pedeapsa, pare să-i urmărească cu oarecare întîrziere şi cu picior împiedicat, dar odată şi odată tot îi va ajunge, iar întîrzierea le-o va compensa cu povara chinurilor.

VERS

Cu cît se ridică mai sus,
Cu atît cade mai greu.

(În sensul acesta gîndeşte-te la spusele *Psalmului* 1 la sfîrşit, *Ps.* 37 şi mai ales *Ps.* 71.)

19. *Să nu te turburi de necazurile drepţilor*

Nu există nici un motiv ca soarta oarecum potrivnică a celor drepţi pe acest pămînt să despartă şi să îndepărteze pe cineva de la deprinderea virtuţilor. Căci, după cum se vede, nu numai că aceştia se împărtăşesc puţin din bunătăţile acestei lumi, dar sînt şi

de la Dumnădzău giudeţ pus în străluminată din ceriu venirea sa, „giudeca-va viii şi morţii" *(Timoth., Cartea 2* gl. 4, sh. 1). În care vréme „acéste de acmu acoperite, acoperemînturile rădicîndu-se, să vor descoperi, unde fietecui după a sa faptă să va plăti" (caută *Romani* gl. 2, sh. 5, 6, 7, 8, 9, 10; şi *Către Thesal, Cartea 2* gl. 1, sh. 6, 7, 8, 9).

Aceasta dară a vinirii lui Hristos dzi şi a giudeţului de apoi fiinţă, macar cît de tîrdziu, însă nu va tréce. Drepţilor dară véselă, iară necuraţilor tristă şi întunecoasă va fi (caută *Math.* gl. 25, sh. 31 şi sh. 46). Aceasta dară fără greş aşteptînd, curăţéşte, drept şi svinţéşte a vieţui de învăţat ne iaste, ca: „La acel groznic ceas, neîntinaţi de păcate şi nevinovaţi să ne aflăm" (*Petru, Cartea 2* gl. 3, sh. 11, 14).

18. *Să nu te clăteşti în credinţă pentru scurta norocire a necuraţilor*

Nu iaste dară pentru ce bărbatul cu inima întriagă,
117r în bun | aşedzămînt şi în bună alcătuire fiind, să să clătiască, să să mute şi să să turbure, pentru căci celor necuraţi cîteva dzile într-această peminteascã viaţă norocul a le cură să véde; că acestora nărocită norocire, nu adevărată şi stătătoare, ce mincinoasă şi zburătoare iaste, carea iarăşi în mare să va întoarce mişălătate; şi macar că dumnădzăiasca îzbîndire (răsplătire adecă) cu încetat pas şi cam cu împiedecat picior pre dînşii a-i goni să véde, numai oarecînd tot îi va agiunge, şi zăbăvirea cu a muncii greime va răsplăti.

STIH

Prea-prea rădică-să înnălţătură,
Cu mai grea să cadză cădzătură.

(Caute-se iarăşi pentru această socotială dzisele *Psalmului* 1 la sfîrşit, şi *Psal.* 37 şi mai vîrtos *Psal.* 71.)

19. *Să nu te turburi de asuprélele drepţilor*

Nici iaste pentru ce pre cineva de la a bunătăţilor învăţătură, acela a direpţilor pe pămîntul acesta can împotrivă sorţ să desparţă şi să-l depărtédză, căci

obişnuiţi să fie necăjiţi şi încercaţi cu supărări şi amărăciuni, cu lipsirea de bunurile, averea şi chiar de viaţa lor.

Are Dumnezeu, judecătorul lumii, motivele proniei sale despre care vom vorbi în altă parte. Aşa a arătat
117v mai demult | că se întîmplă bărbaţilor drepţi, sfinţilor proroci şi însuşi fiului său, unul născut, precum şi apostolilor şi celorlalţi sfinţi mucenici (vezi *Evr*. 11, 36—38). „Nu este netedă calea spre stele, pe aici se cuvine să umble bărbaţii cucernici"*. Prin calea cea strîmtă se cuvine să intrăm în viaţa veşnică cea fericită"(*Mt*. 7, 13—14). „Suferinţele şi răbdarea necazurilor sînt pricina şi materia virtuţilor", adică aceasta este calea spre stele, adică spre cer (vezi la Seneca, unde scrie *Despre providenţă)*. Aşa să lupte şi să se pună la încercare cei aleşi, „pentru ca să se arate virtutea, iar răutatea să se ruşineze". Celor ce iubesc pe Dumnezeu chiar şi cele care par rele le ajută spre bine (*Rom*. 8, 18, 28). Nu avem de meditat atîta asupra intrării în viaţa aceasta, cît asupra ieşirii din ea. Şi „nu trebuie să privim atîta cu ochii trupeşti la cele care se schimbă acum în lume, cît trebuie privite cu ochii sufletului cele viitoare, care vor fi veşnice în ceruri" (*2 Cor*. 5 la sfîrşit [18]). În felul acesta, suferinţele şi chinurile lumii pe care le îndură cineva din cucernicia sufletului se răsplătesc cu mare cîştig. Şi care este neguţătorul acela înţelept care ar refuza aceasta? |

118r 20. *Fără credinţă nimeni nu e fericit*

Trebuie să credem cu certitudine că dacă, potrivit poruncii lui Dumnezeu, săvîrşim virtutea şi sfinţenia, nu numai că putem agonisi culmea fericirii prin harul şi darul său, dar şi că de nu ţinem această cale, nu putem cu nici un chip obţine această fericire. Lucrul acesta ni-l arată limpede dumnezeieştile cuvinte ca, de exemplu, la *Evrei* 12, 14: „Păziţi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu"; şi: „De nu va prisosi dreptatea

* Andrea Wissowatius, *De hominis vera beatitate consectanda*, în *Stimuli virtutum*, p. 127.

aceştea nu numai căci cu bunurile aceştii lumi puţin a să părtăşi să văd, ce încă mai vîrtos despărţirea bunurilor şi a voii slobode, a desfătării şi-ncă şi a singurii vieţi multe răutăţi, nevoi, a priimi şi a suferi sint obiciuiţi.

Are Dumnădzău ziditoriul lumii drepte pricini a chivernisélii sale, pentru carile într-alt loc vom dzice, |
117v precum odănoară aceasta preabunilor bărbaţi, svinţilor proroci şi singur fiiului său unul născut, apostolilor şi svinţilor mucenici a să tîmpla au arătat (caută *Către evrei* gl. 11, sh. 36, 37, 38). „Spre stéle, moale, pemintească cale nu iaste, pe aceasta înnalţii, drepţii iaste să margă". La acea fericită vécinică viaţă, „prin îngustă cale iaste de întrat" (*Math.* gl. 7, sh. 13, 14). Pătimirea şi a greutăţilor suferire, pentru bunătăţi iaste pricină şi materie — adecă aceasta iaste calea spre stéle, adecă la ceriul — (caute-se Seneca unde scrie *Pentru pronie)*[210]. Aşeadară, aleşii să să deprindză şi să să ispitiască, căci „bunătatea să ivéşte şi să răutăţile ruşiniadză". Că ceia ce iubăsc pre Dumnădzău (încă şi céle réle) spre bine împreună să lucriadză (*Către romani* gl. 8, sh. 18, 28). „Nu atîta întrarea, pre cît eşirea aceştii vieţi iaste de cercat. Şi nu atîta acélea carele în lume acmu cu ochii cei trupeşti sint de prăvit, precît céle fiitoare în ceriu vécinice cu ochii sufletului sint de oglindit" (*Corin.*, *Cartea 2* gl. 5, sh. în sfîrşit). Aşeadară, acéstea ale lumii greutăţi şi pentru a sufletului curăţie suferite pătimiri, cu mare dobîndă să vor schimba. Care dară, înţelept neguţătoriu fiind, acéstea va lepăda? |

118r 20. *Fără curăţănie, nime fericit*

Întru adevăr de credzut iaste, că nu numai prin a lui Dumnădzău mai denainte prin scrisoare însămnate porunci, ca bunătăţii şi svinţ-enii căci ne vom închina, pre acea desăvîrşit a sa bună facere, cu darul său, întru fericire a agonisi vom putea; ce mai vîrtos, căci fără această de păzit temelie ca pre un vîrtos zidiu de nu le vom păzi, pre acéleaşi aşea cum să cade a le agonisi nu putem. Aceasta frumos dumnădzăeştile

voastră mai mult decît a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra întru împărăția cerurilor" (*Mt*. 5, 20); și: „De nu vă veți întoarce și nu vă veți face ca pruncii, nu veți intra întru împărăția cerurilor" (*Mt*. 18, 3); „În acel Ierusalim nou și ceresc nu va intra nimic spurcat, care să întineze" (*Apoc*. 21, la sfîrșit [27]). În locurile sfinte nu ajung să locuiască decît sfinții; cînd s-a aflat Diavolul locuind în ceruri, a fost azvîrlit de acolo în străfundurile iadului, căci a păcătuit. Iar tu, cu sarcina păcatului împovărat, nădăjduiești să te sui în acel loc înalt? Într-acolo nu se află altă cale
118v și altă poartă decît aceea strîmtă și| anevoioasă pe care a arătat-o Hristos și a călcat-o cu sfinții săi pași. Să nu se amăgească nimeni cu nădejdea deșartă că ar reuși poate să se strecoare acolo pe furiș prin locuri ascunse. La viața fericită nimeni nu poate ajunge decît cu purtarea bună și cinstită. Dar vei prefera poate ca în schimbul unor lucruri josnice, deșarte și trecătoare ca beția, plăcerea, răzbunarea, lăcomia, să te lipsești de viața veșnică și fericită a cerurilor? Asemenea schimb ar fi, desigur, mai nebunesc decît acel al lui Glaucon, care a dat armura sa de aur lui Diomede, primind în schimb una de aramă*.

21. *Culege de la alții pilde ale virtuților*

Prin pilde asemănătoare, pune înaintea ta bărbați cuminți, credincioși, renumiți și vestiți pentru virtutea lor și, cu ajutorul sfintelor lor învățături, străduiește-te să devii asemenea lor, să-i ajungi și silește-te chiar să-i întreci. Și cu toate că este greu să se găsească cineva în care să fie întrunite în chip desăvîrșit și deplin toate virtuțile și bunătățile, tu, imitînd diferiți oameni înzestrați cu tot felul de virtuți, ostenește-te ca pe toate să le cuprinzi în tine. Așa se spune că a făcut pictorul Zeuxes, care, vrînd să |
119r picteze portretul unei femei foarte frumoase, a ales cîteva femei atrăgătoare și distinse prin frumusețea lor, și astfel a luat de la fiecare din ele partea cea mai frumoasă a feței, adică de la una ochii, de la

* Homeri *Ilias* VI, 232–236.

învață cuvinte, precum *Către evrei* svințeniia precum să fie de urmat: „Fără carea nime pre Dumnădzău va vedea" (gl. 12, sh. 14). „Și de nu să va înmulți dreptatea voastră mai mult decît a fariseilor și a cărturarilor, nu veți întra întru împărățiia ceriului" (*Math.* gl. 5, sh. 20). „Și de nu veți întoarce și să vă faceți ca copilașii, nu veți, în împărățiia ceriului, întra" (*Math.* gl. 18, sh. 3). „Întru acel ceresc Ierusalim macar ceva întinat nu va întra" (*Apoc.* gl. 21, sh. 27). La svintele sălașe a sălășlui nu să dă a mérge fără numai celor ce sint svinți. Diiavolul, cînd în ceriu lăcuia, din ceriu în tartarul cel mai dedesupt s-au oborît pentru căce? Pentru căce au greșit. Au tu doară, cu greaoa a păcatului sarcină încărcat, la locul acel înnalt gîndești că ti vii sui? Acolo altă cale sau altă poartă nu
118ᵛ să cunoaște, fără de această | îngustă și strîmtă, carea de singur Hristos Dumnădzău[211] arătată și cu ale lui svinte urme călcată. Nu iaste ca cineva cu deșartă nedéjde singur pre sine să să amăgească, ca doară pre furiș și prin nescare suppuneri acolo a răzbi să poată. La fericita viiață, fără bine și cinstеși trăirea, altul nime poate a agiune. Au doară mai bine vii alége? Pentru lucruri proaste, deșearte și véștede, precum iaste bețiia, curviia, izbîndirea de pizmă și lăcomiia, de vécinica ceriască viață a te despărți ca să rabdzi? Cu bună samă, aceasta schimbare decît aceaia a lui Glavcus mai nebună ar fi, carile ale sale de aur arme lui Diomides le-au dat, pentru carile de la dînsul au luat altele de aramă[212].

21. *Pildele bunătăților de la alții culége*

Pentru potrivirea pildelor, înnaintea ochilor tăi oameni cu întriagă inimă și curați însămnați, sau în bunătăți vestiți, pune, și prin a lor svîntă învățătură lor a te potrivi și de asemenea a te face siléște, sau încă pre dînșii și a-i întréce te nevoiaște[213]. Și macar că anevoe iaste chip ca acela, ca într-însul toate bunătățile și înțelepciunele deplin și desăvîrșit a să afla, ce din multe féliuri de oameni, féliu de féliuri de bunătăți ție a le potrivi nevoiaște, și acélea a le cuprinde te

alta nasul, de la alta gura şi celelalte; copiind şi armonizînd toate aceste părţi frumoase într-un singur chip, el a schiţat portretul unei femei foarte frumoase*.

22. *Pilde de la cei sfinţi*

Tot aşa, pune-ţi înaintea ochilor minţii, pentru a-i imita pe cîţiva dintre cei înfăţişaţi în istorii. Din *Sfînta Scriptură* ia ca exemplu pe Avraam pentru minunata lui credinţă către Dumnezeu şi pentru ascultarea ce decurge din ea, pe Iosif pentru înţelepciune, pe Iov pentru răbdare, pe Moise pentru dispreţul faţă de avuţie şi de bogăţiile Egiptului, pe David pentru blîndeţe, pe Iezechiel, pe Iosie, pe Daniil şi pe tovarăşii lui pentru marea lor credinţă, şi aşa mai departe. Iar aceia erau într-adevăr lipsiţi de făgăduinţa vădită şi sigură a vieţii veşnice, pe care o avem noi acum.

23. *Pilde de la păgîni***

Şi de la păgîni să culegi pildele virtuţilor, de exemplu: pilda dreptăţii de la Aristide, Camillus şi Fabricius; suportarea sărăciei de la Curius, Menenius şi Quintius Cincinatus; pilda înfrînării şi | a cumpă-
119v tării, de la Belerofon, Xenocrate, Scipio şi Tiberiu; pilda răbdării şi a stăpînirii mîniei, de la Srchytas, Socrate, Platon, Phocion, Pericle, Filip regele Macedoniei şi Antigon I; exemplu de seninătate ia de la Heraclit, Stilpon şi Zenon, iar pildă de iubire a adevărului şi de a nu minţi în chip grosolan, de la Epaminondas şi de la Pomponius Atticus.

Aceste virtuţi vrednice de laudă să nu le slăveşti numai prin vorbe, ci să le şi imiţi prin fapte. Ruşine să le fie acelor creştini care se laudă cu vorba că au adevărata cunoştinţă a adevăratului Dumnezeu, cîtă vreme nu au acele progrese întru virtuţi pe care le-au arătat cei [mai sus pomeniţi], care erau lipsiţi de o asemenea cunoştinţă [a lui Dumnezeu].

* Cicero, *De inventione* II 1, 1.

** Cp. Erasm, *Enchiridion militis christiani*, ed. Halae, 1724, p. 101.

119r ostenéște, precum să povestéște Zevxis zugraful| a prea frumoasei femei chip a zugrăvi vrînd, cîteva cu frumséțea mai de frunte și mai alése femei au fost ales, și așea de la fietecarea cîte o parte cea mai frumoase a féții lor au ales (precum am dzice), a uniia ochii, a alțiia nasul, a altiia gura și alalte. Și într-un chip pe acéstea ale frumséțelor părți înfurmuind și alcătuindu-le, o prea de femée frumoasă fața au șiruit[214].

22. *Pildele de la svinți*[215]

Așeadară, dintre aceia pre carii istoriile îi scriu, pre cîțiva mai vîrtos pre carii îi știi innaintea ochilor minții îi pune: precum pre Avraam întru prea întriagă cătră Dumnădzău credință și dintru aceasta izvorînd driapta slujbă; pre Iosif în dévestăvcie și în curăție, pre Iov în răbdare și în sufferire, pre Moisii pentru nebăgarea în samă a avuțiilor și a vistearelor Eghipetului, pre David la blîndéțe, pre Ezechie, pre Iosie, pre Daniil și pre soțiile lui în nesămăluita curăție i proci; carii cu toată dovada pre întărita a vécinicii vieți făgăduință, carea noi acmu avem, nu au avut.

23. *Pilde de la limbi sau de la păgîni*[216]

Încă și din limbi, adecă de la păgîni culége pilde precum: dreptățile de la Aristides, Camilius, Fabrițius; sufferirea sărăciei de la Curius, Manenius, Cvințius
119v Țiținatus i proci; cun|tenirile și părăsirile de la Belelirofontes, Xenocrates, Schipiones, Tuberon; răbdările și ale mînii potoliri de la Arhita, Socrates, Platon, Foționes, Periclis, Fillipp a Machidoniii împărat (acesta au fost tatul lui Alexandru Marele)[217] și de la Antigonul Primus; a curvii oprire de la Eraclitus, Stilpones, Zenones; adevărăciunea și nice în glumă a minți de la Epaminonda și Pomponius Atticus. Acéstea de lăudat nu tot numai cu cuvîntul a lăuda, ce cu faptele a urma siléște. Rușine dară să, creștinilor, fie, pre adevărata a adevăratului Dumnădzău cunoștință cu cuvintele aruncînd, de nu vor atîtea întru bunătăți întrări avea, precum aceștea cu cunoștință ca aceasta nefiind întemeiați s-au arătat.

24. *Pilda lui Hristos și imitarea lui*

Însă pilda cea mai înaltă și desăvîrșită a tuturor virtuților și primul model în lume a fost Isus Hristos, dătătorul credinței noastre (*Evr*. 12, 2), a cărui imitare ne-o recomandă el însuși (*Mt*. 11, 29 și 16, 24; *Io*. 12, 15) și apostolii săi, precum Pavel (*Filip*. 2, 5), care și el l-a imitat pe Hristos (*I Cor*. 11, 1), și Petru, care a scris că „Hristos a murit pentru noi, lăsîndu-ne pildă
120r ca să mergem pe | urmele lui" (*I* [*Pt.*] 2, 21), și Ioan, ale cărui cuvinte sînt acestea: „Cine spune că petrece întru dînsul este dator să umble precum a umblat și el" (*I Io*. 2, 6).

25. *Poruncile lui Dumnezeu nu sînt de neîmplinit*

Nimeni nu trebuie să asculte pe cei care, ca să-și scuze păcatele lor, susțin că este cu neputință să îndeplinească cineva faptele virtuții, să fugă de păcate și să păzească poruncile lui Dumnezeu. Lenevia oamenilor și nepăsarea lor scornește aceste pretexte și scuze. „Cauza este că nu vrea, iar pretextul că nu poate" (Seneca, *Ep*. CXXVI, la sfîrșit). Desigur, calea virtuții e aspră și grea pentru cei fără experiență, însă pe urmă ea devine ușoară, precum mărturisește Hesiod*. Iar Ioan, apostolul lui Hristos, scrie: „Aceasta este iubirea către Dumnezeu, păzirea poruncilor lui, iar poruncile lui nu sînt grele", deci cu atît mai puțin de neîmplinit (*I Io*. 5, 3). Și însuși Hristos cu nemincinoasa lui gură a spus că „jugul său este ușor și sarcina sa ușoară" (*Mt*. 11, ultimul vers [30]).

Strădania pe toate le-nvinge**,
Iar pe dînsa dragostea o deșteaptă.
De aceea preadrept e cuvîntul:
Dragostea le învinge pe toate***.

Numai să fie cu adevărat dragoste de Dumnezeu
120v și de virtute și pentru | cea mai înaltă răsplată a virtuții. O astfel de dragoste pe toate le întrece, oricît de grele ar fi ele.

---

* Ἔργα καὶ ἡμέραι, 288–292 [286–290].
** Virgilii, *Georgica* I, 145.
*** Virgilii, *Ecloga*. X, 69.

24. *Pilda lui Hristos și a lui urmare*[218]

Ce decît toate mai cinstită și mai desăvîrșit pildă și arhetip (cap pildelor) pre pămînt, Iisus Hristos, duxul credinții noastre au fost (*Cătră evrei* gl. 12, sh. 2), a cui potrivire a face ni să poruncéște de la dînsul singur (*Math*. gl. 11, sh. 29 și gl. 16, sh. 24; *Ioan* gl. 13, sh. 15) și de la a lui apostoli, precum de la Pavel, *Cătră filippiséni* (gl. 2, sh. 5), carile și el lui Hristos au urmat (*Cătră cor*., *Cartea 1* gl. 11, sh. 1) și de la Petru, carile au scris: „Hristos, de vréme ce au
120r pătimit pentru noi, au lăsat noaă pildă |ca urmele lui să urmăm" (*Petru*, *Cartea* 1 gl. 2, sh. 21), și de la Ioan, a cui acéstea-i sint cuvintele: „Cine dzice într-însul a petréce, trebue precum el a îmblat și el așea a îmbla" (*Ioan*, *Cartea 1* gl. 2, sh. 6).

25. *A lui Dumnădzău porunci nu dzice că sint în neputință cu paza*

Nice sint de a să ascultarea ceia carii, pentru a păcatelor învăluire, blojoresc în neputință a fi bunătăților slujbă a da, adecă păcatele a izgoni și dumnădzăeștile porunci a păzi. A oamenilor lenevire și nevrére, acéstea opréle și acéstea învăluiri aduc înnainte. „A nu vrea în pricină iaste; a nu putea înainte să întinde" (Seneca, *Cartea* 116). Iaste dară a bunătăților cale dintîi oarece can aspră și grunzoasă, ce mai pre urmă prealesne și nétedă să arată, mărturisind Isiodus. Iară Ioan, al lui Hristos apostol, au scris: „Aceasta să fie dragoste cătră Dumnădzău, ca poruncile lui să păzim; poruncile dară a lui să nu fie gréle" (numai să lipsască că sint în neputință) (*Ioan*, *Cartea 1* gl. 5, sh. 3). Și singur Hristos, cu a lui de adeverințe grăitoriu rost, au spus: „Giugul său a fi ușor și sarcina lui ușoară" (*Math*. gl. 11, sh. cel mai de pre urmă).

Nevoința pre toate biruiaște, iar pre nevoință dragostea o ațiță;
Pentru carea pe drept dzis iaste: pre toate biruiaște dragostea[219].

Dragostea dară cătră Dumnădzău, cătră bunătăți
120v și a bună|tăților cinstita cinste să nu lipsască. Aceastà dragoste pre toate, oricît de silnice și năsilnice ari fi, va călca și va domoli.

VERS

Trupul să ţi-l răscumperi — fier şi foc ai răbda;
Sufletul să ţi-l mîntui, ce nu ai îndura?*

Pentru ca să devii bun, trebuie să vrei cu adevărat, fără gînd ascuns, şi să vrei pe deplin acest lucru. Grăbeşte-te către virtute cu toată puterea ta, exercitează-te ca la şcoală întru cucernicie, precum recomandă Apostolul (*I Tim.* 4, 7), punînd în aceasta toată sîrguinţa, pentru ca „la credinţă să adaugi virtutea", după cum ne învaţă un alt apostol (*2 Pt.* 1,3). Mult poate obişnuinţa, prin care toate devin mai uşoare, chiar şi cele care mai înainte, la un prim început, păreau grele. Căci „obişnuinţa este ca o a doua natură"**. Această deprindere se dobîndeşte deci prin contemplarea acelor oameni care au renăscut prin purificare, adică cei care au greşit o dată, şi apoi, pocăindu-se, s-au curăţit ca şi cînd s-ar fi născut din nou.

26. *Să nu te amăgească exemplele păcătoşilor nepedepsiţi*

Să nu te mîngîi pe tine crezînd că poţi rămîne în
121r păcat, sub motivul | că păcatele unor credincioşi au fost iertate, după *Sfintele Scripturi*. Gîndeşte-te mai ales că, o dată ce chiar acestora, care erau nişte sfinţi, li s-a întîmplat să cadă [în păcat], cu cît mai multă atenţie trebuie să umblu eu pe această cale alunecoasă. Dar şi aceştia după cădere s-au sculat, au dovedit pocăinţă şi umilinţă şi n-au mai căzut în acelaşi păcat, ba chiar au umblat cu şi mai multă atenţie şi grijă pe calea cucerniciei. Lucru pentru care Dumnezeu milostivul i-a iertat şi le-a şters greşelile trecute. Aşadar, şi tu, greşind, trebuie să te pocăieşti, şi după cum unii bolnavi au fost vindecaţi, tot aşa şi tu caută să scoţi boala pe care o ai în trupul tău.

---

* Cp. A. Wissowatius, *De hominis vera beatitate consectanda*, în *Stimuli virtutum*, p. 128.

** Cicero, *De finibus* V, 25, 74; *Consuetudo est quasi altera natura*.

Ca să-ţi răscumperi trupul, fier şi focuri vei pătimi;
Să fii sănătos cu sufletul, oare ce a sufferi vei tăgădui?[220]

Ca bun să te faci, a vrea ţi să cade, însă adevărat şi cu toată inima şi vîrtos, cu toată putinţa a vrea, şi cătră bunătate cu toate puterile întinde-te, învaţă-te (ca în şcoală) pre dreptate sau curăţie, precum Apostolul *Cătră Timothei* învaţă (*Cartea 1* gl. 4, sh. 7) şi încă alt apostol mai agiutoréşte (*Petru*, *Cartea 2* gl. 1, sh. 3). Cătră aceasta: „Singur pre tine, cu toată agiutorinţa învăţăturii, adaoge credinţii tale bunătate" (*Petru*, *Cartea 2* gl. 1, sh. 5). Deprinderea mult plătéşte, cu carea toate mai pre lesne şi mai pre iuşor să fac; încă mai vîrtos célea carile la început cu nevoe a fi să pare. Iaste dară de prinderea ca o altă fire. Această dară deprindere cu privirea a oamenilor celor de a doa oară prin curăţenie născuţi să agoniséşte. Adecă ceia ce odată au greşit şi apoi, pocăindu-să, s-au curăţit, ca cum de iznoavă s-ari fi născut[221].

26. *Pildele, nu a celor ce greşesc să te amăgească, ce céle a celor drepţi cu inema sînt de urmat*

Să nu te, singur pre sine, îmblăzneşti şi în păcat
121r rămîind|să te zăbăveşti, sau aceasta pricină să dai, căci în svintele găseşti *Scripturi* precum şi drepţii o dată au greşit. Ce mai vîrtos pentru aceasta te păzéşte, de vréme ce a svinţi ca aceştea uneori lunecări s-au tîmplat, cu cît mai mult ţie cu pază întru această lunecoasă cale îţi iaste a îmbla. Însă aceştea, după căzătură, nemică zăbavă făcînd s-au sculat, căinţă şi pocăinţă făcînd, nice altădată la acéiaşi s-au întors căzătură, ce mult mai cu pază şi cu dragoste în cinstita curăţie au îmblat. Pentru aceasta, Dumnădzău milostivul, întorcîndu-să, vinovăţiile ce făcusă li-au ertat. Aşeadară, şi ţie, greşind, îţi iaste să te pocăeşti şi precum unii oarecarii bolnavi fiind s-au tămăduit, aşea şi tu boala carea înlontru trupului o ai trebue să o scoţi.

27. *Nu trebuie să păcătuim, nădăjduind în mila dumnezeiască*

De la îndeplinirea virtuții să nu te împiedice bunătatea și mila lui Dumnezeu, adică să nu te mai pocăiești nădăjduind în mila sa, căci a zis Psalmistul: „Cît de bun este Dumnezeul lui Israil“ dar a adăugat: „celor curați cu inima“ (*Ps*. 73, [1]), și în altă parte: „mila Domnului din veac și pînă în veac față de cei ce se tem de dînsul, iar dreptatea lui spre fiii fiilor, spre cei ce păzesc așezămîntul lui și-și aduc aminte
121v de poruncile lui să le facă | pe ele“ (*Ps*. 102, 17—18[—19]). Iar apostolul Pavel așa spune despre omul care stăruie în păcat și speră să scape de judecata lui Dumnezeu: „Oare nu iei seama la bogățiile bunătății lui și la îngăduința și îndelungata lui răbdare, necunoscînd că bunătatea lui Dumnezeu te aduce la pocăință? Dar cu împietrirea ta și cu inima ta nepocăită îți aduni mînie în ziua mîniei și a descoperirii dreptei judecăți a lui Dumnezeu care va răsplăti fiecăruia după faptele lui“ etc. (*Rom*. 2, 4—6). Așadar, cel ce se folosește rău de nădejdea în milostenia dumnezeiască, pentru ca să rămînă în păcat, este înlăturat de la milostenie. De aceea se cuvine să ne temem de Dumnezeu. Iar pentru că el este și mult milostiv, nu avem nici un temei să deznădăjduim de darul lui Dumnezeu dacă ne pocăim, dar nici să ne bizuim pe el peste măsură dacă nu ne pocăim. Căci făgăduințele milosteniei dumnezeiești sînt pentru acei care se pocăiesc, iar consecințele înlăturării [de la mila lui], adică amenințările și pedepsele, sînt pentru cei care nu se pocăiesc (*Rom*. 11, 22).

28. *Mult folosesc rugăciunile*

Ajutorul lui Dumnezeu și al lui Hristos, care ne vine din cer prin Duhul Sfînt, se cade să-l cerem prin rugăciuni necontenite, calde și îndelungate, în orice |
122r împrejurare: „Cereți, și vi se va da“ (*Mt*. 7, 7; 21, 22). „Părintele ceresc va da Duh Sfînt celor care îl cer“ (*Lc*. 11, 13; *Iac*. 1, 5). Însă cînd cerem acest ajutor

27. *Cu nedéjdea a milii lui Dumnădzău nu iaste de greşit*

Mila şi bunătatea lui Dumnădzău de la binele ce vii să faci să nu te întoarcă, adecă milii lui nedejdiuind să nu te pocăeşti, căci Psalticul şi împăratul cîntat-au David: „Adevărat, bun iaste împăratul lui Izrail (ce au adaos), adecă celora carii cu curată sint inemă" (*Psal.* 73). Şi într-alt loc: „Mila Domnului din véci în véci asupra celora ce să tem de dînsul şi dreptatea
121v lui preste fiii fiilor celora ce păzăsc légea lui şi-şi aduc aminte poruncile ca să le facă | pre dînsele" (*Psal.* 103, sh. 17, 18). Şi Pavel apostolul, pre omul în păcat rămas şi de giudeţul lui Dumnădzău că va fugi nedejdiuiaşte, aşea-l grăiaşte: „Au avuţiile (sau mulţimea) bunătăţii lui şi a răbdării şi a blîndéţii nu bagi în samă, necunoscînd pre tine că bunătatea lui Dumnădzău cătră căinţă te duce? Ce pentru împietrirea ta şi pentru inima carea a să căi nu ştie, însu-ţi ţie visteariu îţi strîngi mîniia în dzua mîniii şi într-a ivirii dréptii a giudecăţii lui Dumnădzău, carile va răsplăti fietecui după faptele sale" (*Cătră romani* gl. 2, sh. 4, 5, 6). Aşeadară, carile cu nedéjdea milii lui Dumnădzău spre zăbăvire în păcat rău să slujéşte de la dumnădzăiasca milă să opréşte. Pentru aceasta te vii téme. Pentru aceasta celor ce să pocăesc în darul lui Dumnădzău nu iaste să nu nedejdiuiască. Şi iarăşi, celora ce nu să pocăesc în mila lui Dumnădzău nu iaste să să sprijeniască. La cei dară ce să pocăesc, făgăduinţele a bunurilor lui Dumnădzău, iară la cei ce nu să pocăesc, gătitele dumnădzăeştile urgii caută.

28. *Rugile mult folositoare*

A lui Dumnădzău şi a lui Hristos agiutoriu, carile prin Duhul Svint noaă iaste să să aducă, rugile din toată vrémea, cu toată inima, adecă slujba aceasta
122r macar în prea |strîmptori iaste să să facă: „Céreţi şi să va da voaă" (*Math.* gl. 7, sh. 7 şi gl. 21, sh. 22). „Părintele ceresc da-va Duhul Svînt celor ce-l cer" (*Luca* gl. 11, sh. 13 şi *Iacov* gl. 1, sh. 5). Şi de vréme ce

dumnezeiesc, să ne gîndim că Dumnezeu ajută pe cei ce se străduiesc, iar nu pe cei nepăsători.

VERSURI

Ajutorul iubind nevoinţa, pe leneş cine-o să ajute?
Sau cine virtutea cu somnul celui trîndav va însoţi-o?

Aceeaşi rugăciune sfîntă şi deasă, care este un fel de convorbire cu Dumnezeu, ajută mai departe ca, prin mijlocirea ei, omul să se întoarcă de la păcat şi să se înalţe spre Dumnezeu şi să se deştepte din ce în ce mai mult spre înaintarea în cucernicie şi sfinţenie. Pe lîngă acestea, dacă vrem să avem intrare neîmpiedicată spre Dumnezeu, se cade să nu ne mustre inima noastră, şi numai atunci „ceea ce vom cere vom căpăta de la el, pentru că îi păzim poruncile şi facem cele plăcute înaintea lui" (*I Io.* 3, 21—22). „Cît despre cel care îşi întoarce urechea ca să nu audă legea, rugăciunea lui este ocară" (*Prov.* 28, 9; *Is.* I, 15; *Mih.* 3, 4; *Io.* 9, 13). Roagă dar pe Dumnezeu să fii
122v curat, şi | fă-te curat, pentru ca şi rugăciunile tale să fie ascultate şi bine primite.

29. *Dobîndirea Duhului Sfînt*

Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu nu-l vei căpăta de la Dumnezeu dacă vei rămîne cu inima necuvioasă, întinată şi murdărită de păcate. Iar dacă ai căpătat mai dinainte acest Duh Sfînt din cer de la Dumnezeu, pentru ca să locuiască în inima ta, păzeşte-te, deoarece l-ai primit ca pe un prieten nobil, căruia îi repugnă orice murdărie, şi nu cumva prin oţelirile gîndurilor, cuvintelor şi faptelor tale ticăloase „să-l întristezi afară din cale şi să-l izgoneşti din tine" (*Efes.* 4, 30). La aceasta se referă şi cuvîntul *Înţelepciunii* [*lui Solomon*] (1, 5) acolo unde zice că „duhul înţelepciunii fuge de faptele necinstite şi se depărtează de gîndurile neînţelepte".

30. *Prezenţa îngerilor*

Îngerii lui Dumnezeu sînt cei mai înalţi în sfinţenie, căci obişnuiesc să fie trimişi din ceruri de către

acest dumnădzăesc cérem agiutoriu, socotéşte precum Dumnădzău celor ce nevoesc, nu celor léneşi, va agiuta.

VERŞ

Agiutoriul — nevoință iubéşte;
Cine dară pre cel deşert va agiutori
Sau somnului nelucrăreț va îngiuga vîrtutea?

Această din toată vrémea rugă ca o împreună cu Dumnădzău vorovire iaste. După aceasta, ca acesta folos aduce ca omul printr-însa de la păcat să să întoarcă şi precum la ceriuri cu Dumnădzău s-ari rădica. Şi cu aceasta mai vîrtos cătră a svinţeniii şi a curăţiii întrare să ne agiutorim, pentru care lucru de vom vrea cătră Dumnădzău slobodă să avem mérgere, trebue inima noastră să nu ne osindiiască (şi încă) orice am de la dînsul pofti vom lua, căce poruncile lui păzim, şi carile în privirea lui sint plăcute facem (*Ioan*, *Cartea 1* gl. 3, sh. 21, 22). Carile dară uréchea sa întoarce a nu audzi pravila şi ruga lui, iaste scărîndăvire" (*Pilde* gl. 28, sh. 9; *Isaiia* gl. 1, sh. 15; *Michea* gl. 3, sh. 4; *Ioan* gl. 9, sh. 13). Roagă dară pre Dumnădzău ca
122v curat să te faci şi fii curat, | ca rugile tale să nu fie trecute şi neplăcute.

29. *Agonisirea sau avérea Duhului Svînt, de păzit*

A lui Dumnădzău Svînt Duh de la Dumnădzău nu vii lua, de vii trup necurat de păcate, întinat şi imat purta şi de-l vii mai denainte de la dînsul trimis avea; păzéşte-te ca „nu pre dînsul ca pre un oaspe carile de céle necurate să scărîndăvéşte şi să îngreţăşadză cu lăturile a rélelor tale fapte şi cu a necuvioaselor voroave şi a gîndurilor întunecări să-l întristedzi şi să-l goneşti" (*Efes* gl. 4, sh. 30). Şi mai caută, aceştii dzise socotind (*Înțeleptul* gl. 1, sh. 5), că „Svîntul Duh învăţăturii (să dzice) precum să fie fugînd de la viclenie şi să să dea îndrăpt de la nebunele gînduri" i proci.

30. *A îngerilor prezenţie, adecă totdiauna împreună fiinţă, de poftit*

Preacinstiţii cu svinţeniia lui Dumnădzău îngeri, de vréme ce bucuroşi sint de la Dumnădzău cătră

Dumnezeu la cei drepţi, ca să-i asiste şi să-i păzească (*Ps*. 34, 8; *Ps*. 91, 2; *I Cor*. 11, 10; *Evr*. 1, 14). Dacă doreşti prezenţa acestor stăpîni cereşti şi vrei ca ocrotirea lor să fie cu tine, străduieşte-te cît îţi stă în putinţă să fii asemenea îngerilor; căci *„cei ce se aseamănă obişnuiesc să se adune“**, iar cei ce nu se aseamănă se îndepărtează. |

123r 31. *Să ne temem de ochii lui Dumnezeu*

Gîndeşte-te că niciodată nu eşti singur chiar cînd te afli într-un loc îndepărtat şi ascuns de ceilalţi oameni, căci totdeauna eşti înaintea ochilor atotputernicului Dumnezeu, de care nu poţi scăpa. Acest Dumnezeu vede „nu numai faptele tale, ci chiar şi gîndurile tale, şi încă în întunericul cel mai dens al nopţii“ (*Ps*. 138, 11). De aceea ruşinează-te să faci vreo faptă necinstită, deoarece o faci şi înaintea ochilor lui Dumnezeu, care vede toate (vezi Boetius, *Mîngîierile* [*filozofiei*], la sfîrşit**), şi Seneca, deşi păgîn, a scris minunat despre aceasta, zicînd: „În aşa fel trebuie să trăim, ca şi cînd am trăi în văzul [lumii]; aşa trebuie să gîndim, ca şi cum ar fi cineva care poate vedea în străfundurile inimii noastre, şi desigur că poate. De altfel, ce-i foloseşte omului să ţină ceva ascuns? Pentru Dumnezeu nimic nu este ascuns, el pătrunde în inimile noastre şi este prezent în gîndurile noastre“ (*Ep*. LXXXIII). Un dicton asemănător se găseşte la Epictet (*Către arieni*, cartea I, cap. 14).

32. *Şi de bărbaţii cinstiţi să ne ruşinăm*

Dar şi dacă gîndeşti că un bărbat cinstit şi vene-
123v rabil stă mereu lîngă tine şi vede toate faptele tale, bărbat faţă de care | te-ai ruşina să faci un lucru necuviincios, şi aceasta poate mult să-ţi folosească pentru înfrînarea de la răutăţi. Deci bine interpretează Seneca spusa lui Epicur: „Fă toate lucrurile ca şi cum te-ar vedea cineva“, şi adaugă: „Prin prezenţa acestuia, chiar şi cei mai desfrînaţi îşi vor înfrîna poftele, după

* Cicero, *Cato maior* III, 7: *Pares cum paribus facillime congregantur*.

** Boethii, *De consol. phil*. V, pr. VI.

drepţi a să triméte, „ca fieteunde, nelipsindu-le, să-i apere“ (*Psal.* 34, sh. 8 şi *Psal.* 91, sh. 2; şi *Cătră corinth.*, *Cartea* 1 gl. 11, sh. 10; şi *Cătră evrei* gl. 1, sh. 14). Şi deacă a acestor cereşti totdiauna fiinţa a nu-ţi lipsi pofteşti, ca un înger la svinţenie şi la o potrivire a fi te siléşte ori precît vii putea. Căci fietece cu acel de asémenea sa a să iubi, iară pre cei ce nu să asamănă a-i urî sint obiciuiţi.|

123r 31. *Privirea lui Dumnădzău iaste de cinstit*

Gîndéşte precum tu niceodată de tot singur să fii, macar în loc de la alanţi privitori cît de depărtat, macar în loc cît de ascuns, căci pururea denaintea-ne a opriţilor dumnădzăeştilor ochi eşti. Acesta „nu numai faptele, ce şi gîndurile caută, macar în preaîntunecoasele ale nopţii întunérece“ (caută *Psal.* 139). Pentru aceasta, „fie-ţi ruşine orice necinsteş a face, de vréme ce toate înnaintea ochilor a privitoriului giudeţ faci“ (caută Boeţius, *Pentru mîngăiare*, la sfîrşit)[222]. Ce şi Seneca, macar că păgîn era, întru această socotială împodobit au grăit“. „Aşea iaste de gîndit, ca cum oarecine înlontrul pieptului i-ari a privi putea. Aşea adevărat iaste de vieţuit, ca cum în privală am vieţui. Că ce dară foloséşte de la om în taină a fi? Că nemică lui Dumnădzău iaste încuiat; înlontrul voilor noastre iaste şi în mijlocul gîndurilor noastre să află“ (Seneca, *Cartea* 83). Asémenea întru a lui Epictet, *Scrisori cătră ariani* să află (cartea 1, gl. 14)[223].

32. *Privirea a omului cinstit, adecă îmbunătăţimat, folositoare*

Ce încă pre un bărbat oarecarile, cinstit, cu curată greuime, de dăscălie şi de învăţătură plin, ca cum totdiauna de faţă ar fi şi toate ale tale fapte privind
123v de ţi-l vii gîndi şi nelipsit în mijlocul gîndurilor tale a fi de-l vii socoti, întru a căruia | priviri ceva a face ce nu să cade ruşine-ţi va fi, şi aceasta spre a răutăţilor oprire mult a-ţi folosi va putea. Bine, din a lui Epicurus, Seneca învaţă: „Aşea fă toate, ca cum ari privi oarecine“. Şi după acéia adaoge: „Denaintea cui, încă şi oamenii cei răi răutăţile sau binele să-şi ascundză,

cum vei face şi tu dacă te gîndeşti că te afli cu cineva în faţa căruia nu cutezi să păcătuieşti" (*Ep.* XI şi XXV).

33. *Trebuie să căutăm tovărăşia oamenilor cuvioşi*

Caută tovărăşia oamenilor virtuoşi şi cuvioşi şi fii adesea împreună cu aceştia, care prin cuvintele şi faptele lor sînt în stare să te facă mai bun şi să te ajute şi să te îndemne spre virtute (*Evr.* 3, 13 şi 10, 24—25). Păzeşte-te însă cu grijă ca nu cumva împreună cu virtuţile să-ţi rămînă şi unele cusururi, căci de multe ori şi bărbaţii virtuoşi au devenit pînă la urmă nişte stricaţi. Deci păzeşte-te ca acest lucru să nu te abată de la starea bună de mai înainte, mai ales străduieşte-te din toată inima să poţi cunoaşte pe cine să urmezi, căci „cu cel ales, ales vei fi, şi cu cel îndărătnic te vei îndărătnici" (*Ps.* 17, 29).

34. *Se cade să ocolim tovărăşia celor răi*

Dimpotrivă, fugi şi păzeşte-te de tovărăşia celor răi, ca să nu te spurce cu ciuma păcatelor| şi să te
124r ucidă (vezi *Ps.* 1). Căci „vorbele rele strică obiceiurile bune" (*I Cor.* 15, 33), iar cel ce se atinge de smoală se murdăreşte.

35. *Fugi şi fereşte-te de pricinile păcatului*

Fugi şi fereşte-te cu grijă şi cu sîrguinţă de pricinile păcatului şi de îndemnurile răutăţilor, care se ivesc peste tot în lumea aceasta în diferite acţiuni, ca nu cumva să te apuce ca nişte capcane şi să te prindă spre pierzarea ta. Umblă cu grijă pe înşelătoarea şi lunecoasa cale, ca să nu se întîmple sau să te împiedici, sau că cazi în ispită. Iar de vei cădea fie şi o singură dată în ele, întăreşte-te şi înarmează-ţi inima împotriva otrăvirii păcatului, avînd drept scuturi gînduri dumnezeieşti. Şi mai ales, pe cît îţi stă în putere, din pricina păcatului fă-ţi o pricină a virtuţii care să se opună celei a păcatului. Dacă ţi-au fost răniţi ochii, ivindu-se pricina plăcerii scîrnave, tu să ai gata înfrînarea; de vei auzi o ocară, să ai [pregătită] răbdarea, şi tot aşa şi cu celelalte (vezi *Manualul lui Epictet*,

de vréme ce tu înnaintea lui cu ceva păcat a face nu îndrăzneşti" (*Cartea* 11 şi 25).

33. *Însoţirea a oamenilor curaţi sau drepţi de urmat*

„Însoţirea a aleşilor şi curaţilor oameni urmadză, şi să o agiungi o gonéşte şi cu dînşii ades te împreună, carii pre tine cu ale sale voroave şi fapte mai bun a te face ari putea, spre bunătate a te aţiţa şi spre lucrurile bune a te trage şi a te agiutori" (*Către evrei* gl. 3, sh. 13 şi gl. 10, sh. 24, 25). Numai cu osirdie te păzéşte să nu împreună cu bunătăţile şi nescareva răutăţi amésteci, căce de multe ori bărbaţii buni mai pre urmă s-au îndrăpnicit. Aceasta dară pe tine din cel dintîi bun stat să nu te îndrăpnicească, însă cu toată inima şi cu tot sufletul siléşte ca a cunoaşte să poţi cui urmedzi, că: „De vii aleşilor urma, ales vii fi; de vii îndrăpnicilor, îndrăpnic vii fi" (*Psal*. 17, sh. 25).

34. *De la adunarea nealeşilor, de fugit*

Aşijderea, de împreunarea nealeşilor fugi şi de
124r dînsa depărteadză-te, ca să nu te pre tine, |ca o duhovnicească lipicioasă ciumă a păcatelor, împle şi să te strice (caută *Psal*. 1 şi *Către corin*. gl. 15, sh. 33). Pre obicéele bune strică voroavele céle fără ispravă; de vii păcura sau cătranul atinge, ima-te-vii de dînsul.

35. *De pricinele păcatului te păzéşte şi fugi*

De pricinele păcatelor şi întărătăturile răutăţilor, carile într-această lume în multe féliuri totdiauna să tîmplă, cu întriagă dragoste şi cu vitiază osirdie te păzéşte şi te feréşte, ca nu spre perire-ţi laţurile să te apuce şi să te vineadză. Pre calea lucie şi lunecoasă, cu pază să îmbli, ca nu, poticnindu-te, în ispită şi în osîndă să te împingi. Şi iarăşi, cînd pre dînsa călătoreşti, singur pre tine te învaţă şi cu curatele gînduri, ca cu nişte scuturi împotriva a păcatului venin sufletul tău într-armadză; şi mai vîrtos din pricina păcatului, pricina împoncişatii bunătăţi înnainte îţi pune, ca cînd începi păcat a gîndi, îndată încépe binele a face, ca pre a păcatului pricinire să izgoniască. Şi iarăşi, împotriva păcatului şi a poftei spurcate, îndată domolirea,

124v cap. X).| Căci iscusitul meşteşug al omului înţelept este a schimba faptele rele în fapte bune precît cu putinţă.

36. *Să lepădăm lenevia*

Fugi de lene şi de trîndăvie ca de aşternutul Satanei. „Acestea două sînt ca o lipsă de poftă pentru bine şi ca o hrană pentru rău". Şi, dimpotrivă, obişnuieşte-ţi sufletul şi trupul la osteneli cuvioase şi întăreşte-ţi inima să îndure necazurile.

VERS

Leneşei tale minţi dă-i de lucru
Ca niciodată să nu lenevească.

Cel ce nu lucrează ceva bun se învaţă să lucreze răul, precum şi plugarul leneş; pentru că n-a strîns la timp iarba bună, se vede nevoit să umble prin buruieni nefolositoare şi prin stufărişuri încîlcite.

37. *Să ne ferim de somnul cel mult*

Înfrînează-te şi de la somnul prea mult, „căci odihna lungă hrăneşte cusururile".

38. *Să citim Sfînta Scriptură*

Cuvîntul lui Dumnezeu, scris de oameni luminaţi de Duhul Sfînt, citeşte-l şi reciteşte-l cu grijă, cu atenţie şi adeseori.

VERS

Zi şi noapte să te îndeletniceşti cu cuvîntul lui Dumnezeu*.

Vezi *Ps.* 1, 2. În această *Sfîntă Scriptură* se află ca într-o cămară cerească comori spirituale de mare preţ şi folositoare. Acolo se găsesc cuvintele Dumnezeului
125r adevărat însuşi, făgăduinţele, | poruncile, îndemnurile şi ameninţările sale, şi tot acolo stau scrise pildele faptelor bune şi rele. Acolo vedem de ce trebuie să ne ferim şi ce trebuie să urmăm. Judecăţile şi dreptăţile

---

* Horatii, *Ars poetica*, 268.

stîmpărarea şi călcarea să fie. De vii cuvînt rău audzi, răbdarea să alérge, şi aşea la toate (caute-să Epictet,
124v *Enchiridion* gl. 14)[224].| Încă mai vîrtos, céle réle în bine, pre cît în putință ari fi a le întoarce a înțeleptului iscusit meşterşug iaste.

36. *Lénea de lepădat*

De lenevire şi de trîndăvie ca de perina Satanii să fugi. „Acéstea şi bucatele, pricina a răului, plăcute sint." Pentru aceasta dară, cu cinstite osteninţe, şi sufletul şi trupul îţi agiutoréşte, şi spre a greutăţilor agiutoriu îl întăréşte.

VERŞ

Deşartei tale minţi vreun lucru-i dă
Cu dins să să ţie, ş-aceasta-i dzi: fă!

Cine nemică bun lucriadză, rău, a face, să învaţă; precum léneşul, năimit sau argat, de vréme ce mai de cu vréme fîn bun nu strînge, în netrebnice erbi şi în gréle stuhuri îi iaste a să duce.

37. *De somnul lung încă te părăséşte*

De somnul îndelungat încă te părăséşte, „căce odihna lungă a răutăţilor stihii slujéşte".

38. *Svinta Scriptură de cetit*

Cuvîntul lui Dumnădzău, carile prin bărbaţi de dumnădzăescul duh luminaţi iaste însămnat, cu dragoste şi cu toată nevoinţa citéşte şi procitéşte sau răscitéşte.

VERŞ

Dzua şi noaptea în mini să-ţi fie.
Sara, diminiaţa în minte să-ţi vie[225].

Caută *Psalmul* 1, sh. 2, unde dzice: „Şi în légea lui să va învăţa dzua şi noaptea". Într-această *Svintă scrisoare*, ca într-o ceriască gazofilachie, vistiiare
125r nepreţăluite |prelesne să cuprind. Acolo a adevăratului Dumnădzău sint cuvinte. Acolo a lui făgăduinţe, porunci, învăţături, urgii şi pilde de arătare să află,

acelui ceresc monarh schimbă sufletele, dau înțelepciune celor neînvățați, „luminează ochii minții" (*Ps.* 19, 8—9). De va păzi cineva această învățătură, își va face curată calea, adică viața lui, și își va curăți și îndrepta obiceiurile (*Ps.* 119, 9). Acestea se cuvine să ne fie ca niște sfetnici după pilda lui David (același psalm, vezi [119], 24; vezi și *II Tim.* 3, 15—17). Din *Sfintele Scripturi* pune-ți înainte lista virtuților, care sînt pomenite acolo și pe care le ai de păzit, și lista păcatelor, care sînt înșirate tot acolo, ca să te ferești de ele; și cercetează-te pe tine însuți, ca dacă-ți va lipsi vreuna din bunătăți să te silești să o dobîndești, iar de s-ar întîmpla cumva să ai toate relele, să iei măsuri pentru a scăpa de ele. Căci după cum nici arta medicinii, nici doctoriile nu folosesc la nimic cît timp se află în laborator și pînă nu le vei da bolnavului, iar medicul nu-l va vindeca pe bolnav pînă ce nu-l
125v va ajuta cu ele, așa și| *Sfintele Scripturi*, care sînt scrise în cărți sfinte, nu-ți vor folosi întru nimic pînă ce nu le vei pune în practică; cu alte cuvinte, nu numai să le citești, ci să și săvîrșești cele citite, și atunci abia vei avea cîștig de la ele.

39. *Să citim și alți scriitori folositori*

După *Sfintele Scripturi*, ca un adaus, ne folosește să citim și alte cărțulii care ne aduc oarecari leacuri tămăduitoare sufletului. Sînt demni de citit unii dintre scriitorii păgîni, precum Cicero, *De Officiis*, unele lucrări ale lui Seneca, *Moralele* lui *Epictet*, din Isocrate *Sfătuirea către Demonicos*; dar și unii dintre scriitorii creștini de mai tîrziu, ca Thoma Campicius, *Imitarea lui Hristos*, manualul lui Erasm *Despre ostașul creștin*, *Morala creștină* a lui Crellius, și altele asemenea se cuvine creștinului să citească. Precum albina, care culege mierea din felurite flori, se cade ca el să adune de peste tot acele sfaturi care au darul să-i folosească. „Încercîndu-le pe toate, luați ce e bun" (*I Tes.* 5, 21).

drept sau strîmb făcătorilor scrise. Acolo, de ce iaste a fugi și ce iaste a urma vii vedea. Acéste legămînturi a acelui prea de sus monarh sufletele învîrtejesc celor necunoscători, înțelepciune le dau și ochii minții deșchid și-i luminiadză. „A acestora dzise, de va neștine străjui, curată ca calea sa întoarce, adecă viața și obicéele sale va curăți și va spăla" (*Psal*. 119). Acéstea să cad să fi noaă sfătuitori, cu pilda lui David (*Psal*. 5, sh. 24; caută și *Car. 2, cătră Timoth*. gl. 3, sh. 15, 16, 17). *Svîn-*| *tele Scripturi* ție alcătuit catalogul (izvodul) al bunătăților îți aduce. Acolo carile sint să le păzéști și carile sint de păcat ca să le ferești, toate cu tine le alăturiadză, ca nu cîndai vreuna din céle bune lipsindu-ți a o agonisi să silești și ca nu cîndai toate céle réle mijloace ca de dînsele să te mîntuești îți arată. Că precum meșterșugul doftoriei sau erbile de doftorie pînă vor fi în dughiană, celui bolnav pînă nu le vii da, nemică folosesc, și doftorul pînă cu dînsele pe cel boliac de nu-l va agiutori nu-l va însănătoșea,
125ᵛ așea *Svînt*| *ele Scripturi* în svintele cărți însămnate fiind, pînă tu la praxis de nu le vei duce, nemică îți vor folosi; adecă nu numai să le cetești, ce célea ce cetești să le și faci, și atuncea de la dînsele dobîndă vii avea.

39. *Alalți scriitori încă de cetit prelesne iaste și foloséște*

După svintele slove, ca printr-o primblare și a minții înnoire și alte cărticéle a citi nu strică, carile ca niște sufletești însănătoșitoare și alcătuite doftorii sint. Precum dintre păgîni nu nevrédnici oarecarii de a să citirea sint: Țițero, *Pentru slujbe*; a lui Seneca (unele); a lui Plutarhus, *Obicéinice*; a lui Epictitos, *Enhiridion*; a lui Isocrat, *Învățătură cătră Dimonic* i proci. Așijderea, dintre creștini nu puțintei, precum Thoma Cămpițius, *Pentru urmarea lui Hristos*, a lui Erazmus, *Enhiridion*, *Pentru oștianul creștin*, *Ethica Crellii hristiiana*[226] i proci. Cuvine-să și cade-să dară creștinului ca albina să fie, carea miiare din multe féliuri de flori ce culége și fieteunde a strînge gătind șie céle

40. *Tot ce se străduieşte omul* [*să facă*] *să fie spre slava lui Dumnezeu*

Toate faptele noastre către aceasta trebuie să tindă, anume ca de pe urma lor să se slăvească domnul şi părintele nostru ceresc care este mai presus de toate.
126r „Aşa să lumineze| lumina voastră înaintea oamenilor, ca ei să vadă faptele voastre bune şi să slăvească pe tatăl vostru din ceruri" (*Mt.* 5, 16; vezi şi *In.* 15, 8 şi *I Pt.* 2, 12). Şi, dimpotrivă, să ne ferim ca nu cumva prin faptele noastre urîte să fie cît de cît ştirbită slava lui Dumnezeu între oameni, pentru ca să nu fie ocărîtă de către cei dinafară credinţa în care credem" (*I Tim.* 6, 1; *Tit.* 2, 5; *Rom.* 2, 24).

41. *Să nu smintim pe aproapele nostru*

Trebuie să ne mai gîndim ca nu cumva prin pildele şi faptele noastre urîte să-i stricăm pe cei de aproape ai noştri şi să-i facem mai răi. „Vai de omul prin care vine sminteala, adică vai de acela care îndeamnă pe ceilalţi la rău!" (*Mt.* 18, 7). Ceva mai mult, dîndu-le pildă prin faptele noastre bune şi cinstite, să-i aducem să imite binele sau, cum se spune, să-i zidim.

42. *Să nu luăm în seamă mulţimea celor ce păcătuiesc*

Să nu ne corupă şi să nu ne îndemne să facem răul faptul că vedem pe mulţi, pretutindeni, săvîrşind multe rele, adică să nu ne apucăm să ne luăm la întrecere cu ei, să umblăm cu ei şi să ne asemănăm cu ei, sau, văzîndu-le obiceiurile rele, să luăm şi noi ase-
126v menea obiceiuri.| „Să avem grijă să nu facem ca oile care, luîndu-se după cel ce merge înainte, ajung unde sînt conduse, iar nu unde ar fi trebuit să se ducă. Nimic nu ne aduce mai mari rele decît cînd trăim după părerea comună, considerînd foarte bune acelea pe care cei mai mulţi le acceptă cu mare uşurinţă — despre care avem multe pilde — şi trăind nu după minte, ci după asemănare."

folositoare. „Toate de ispitit şi de cercat; carile sînt bune, acélea de ţinut“ (*Thesal.*, *Cartea 1* gl. 5, sh. 21).

40. *Învăţătura a slavii lui Dumnădzău*

Toate făcutele noastre cu aceasta să tocmim ca Dumnădzău, carile domnul şi cel prea de sus ceresc părinte iaste, de la dînsele să să slăvască şi laudă să
126r aibă.| Aşea lumina noastră înnaintea oamenilor a lumina să cade, ca să vadză a noastre bune fapte şi să slăvască pre acel al nostru părinte carile iaste în ceriuri (*Math.* gl. 5, sh. 16 şi *Ioan* gl. 15, sh. 8 şi *Petru*, *Cartea 1* gl. 2, sh. 12). Aşijderea de păzit iaste, ca nu cumva prin a noastre réle fapte slava Dumnădzăului nostru între oameni cu vreo defăimăciune să să atingă, nici pentru noi légea carea o mărturisim de alţii să să blastăme (caută *Cartea 1*, *Cătră Timoth.* gl. 6, sh. 1 şi *Tit* gl. 2, sh. 5; *Romani* gl. 2, sh. 24).

41. *Scandală sau pricaz celor de aproape să nu să facă*

Grijea a oamenilor vecini sau a celor de aproape a noştri să avem, ca nu pre dînşii cu pildele a fără ispravă făcutelor noastre fapte să-i dosădim sau să-i dodeim şi, stricîndu-i, mai răi să-i facem. „Vai aceluia prin carile să tîmplă pricazul (adecă pricină spre răul altuia)“ (*Math.* gl. 18, sh. 7). Mai vîrtos dară, cu bunele şi cinsteşe ale noastre fapte, lor pildă arătînd, ca spre a binelui urmare să-i aducem şi să-i împingem.

42. *Mulţimea păcătoşilor, de nebăgat în samă*

Să nu ne, dară, pre noi, aceasta smintiască sau să ne strice, adecă văzind pre mulţi multe réle făcînd şi în multe răutăţi îmblînd, noi încă aşea, adecă ca dînşii, să îmblăm sau lor să ne potrivim, sau noi a lor réle obicée privind, rău spre acéleaşi obicée să ne dăm. „Aceasta iaste| de socotit, ca nu cu obicéiul dobitoa-
126v celor să urmăm celuia ce mérge înnaintea turmii, carile mărg unde le duc, iară nu unde iaste de mărs. Nici un lucru pre noi cu răutăţile céle mai mari nu ne învăléşte, ca cînd la voroavă ne aşedzăm şi céle ce prea bune ne par şi de la socotială în loc de mare să primăsc,

„Nu este o judecată dreaptă că sînt mai bune cele care plac celor mulţi. Să căutăm ceea ce este bine de făcut, iar nu ceea ce este mai obişnuit" (Seneca, *Despre viaţa fericită* I şi II). „Să nu ne potrivim chipului veacului acestuia, ci să ne transformăm prin înnoirea minţii noastre" (*Rom*. 12, 2). „Iubitule, nu imita răul" (*III Io*., 11). Gîndeşte-te, deci, nu la ceea ce fac alţii, ci ca tu să faci ceea ce trebuie.

43. *Păzeşte-te mai tare de cusurul spre care înclini mai mult*

De la cusurul spre care eşti mai înclinat şi de care eşti mai mult atras opreşte-te şi depărtează-te mai tare şi mai cu grijă, ca şi cum ai folosi un frîu. Iar în constrîngerea aceasta îndreaptă-ţi uneori cu putere inima spre partea opusă, astfel încît să te afli între
127r două cusururi, asemenea lemnului strîmb| pe care, ca să-l îndrepţi, după ce l-ai încălzit puţin, îl întorci cîtva spre cealaltă parte.

44. *Să ne păzim de cele ce sînt mai plăcute trupului*

Să fii cu bănuială faţă de tot ceea ce place în chip deosebit trupului tău, care din pămînt a fost făcut şi spre pămînt înclină, adică de poftele trupeşti. Fereşte-te deci de acest blînd şi viclean duşman apropiat şi obişnuit care are chipul unui prieten, ca nu cumva, aşa cum a înşelat odinioară pe Eva, care, amăgită de aspectul frumos al fructului oprit, nu numai că a mîncat din el, dar l-a înşelat şi pe Adam, bărbatul ei, ca şi el să mănînce — tot aşa să te înşele pofta şi pe tine. Adu-ţi aminte de scrisa proorocului: „Mai adîncă este inima decît toate" ([*Ier*.] 17, 9). Pentru aceasta urmăreşte atent ţelul inimii tale ca nu cumva, sub pretextul binelui, minciuna să te atace şi să te doboare. „Dacă ucideţi prin duh faptele trupului, veţi trăi" (*Rom*. 8, 13). „Cel ce preţuieşte prea mult trupul dispreţuieşte faptele cinstite" (Seneca, *Ep*. XIV). Cel care îşi preaîndestulează trupul îşi usucă sufletul. Constrîn-

a cărora pilde multe sint la noi. Nici după socotială ce după asămînare trăim“ i proci.

Nu atîta cu omeneștile lucruri bine să lucriadză, precum a mai mulți céle mai bune plac. Să cercăm ce iaste prea bine de făcut, iară nu ce iaste obiciuit (Seneca, *Pentru viața fericită* gl. 1 și 11). Să nu ne închipuim noi veacului acestuia, ce să ne înformuim prin înnoirea minții noastre (*Romani* gl. 12, sh. 2). „Iubitule, nu urma ce iaste rău“ (*Ioan*, *Car. 3* sh. 11). Tu nu ce fac alții, ce ce-ți iaste ție a face, acéia te nevoiaște.

43. *De la răutatea carea mai gios te trage, de la acéia mai tare te dă îndrăpt*

Spre răutatea cătră carea, cu cît mai vîrtos ești aproape și plecat, cu atîta mai cu dragoste și mai vîrtos te opréște și te îndărăpt trage și, ca cu o zăbală zmîncind célea ce în partea sufletului împoncișitoare sint, cu nevoințe le înduplecă, ca așea în mijlocul a doaă răutăți (adecă a lumii și a trupului), vîrtos și neclătit
127r să stai, precum |lemnul corogit și strîmb (puținteluș încăldzit) cîtva în multe părți să îndoiaște pînă să stea drept.

44. *De céle mai plăcute cărnii iaste de ferit*

În socotială să aibi: acesta ce-i din pămînt născut trupul tău și spre céle pămintești să întinde și ale lui pofte și dulceți foarte îi plac. Păzéște-te de acest blînd și viclian în chip de priiatin nepriiatin domesnic și de casă, ca nu cumva precum odănăoară Eva cu a omorîtoriului pom chipeșe vidére amăgindu-se, din poamele lui au mîncat și pre Adam, bărbatul său, spre acéiași mîncare au smomit. Așeadară, pre tine trupasca poftă te va amăgi și cu prea cumplită otravă sufletul îți va otrăvi. Adu-ți aminte ce iaste de Prorocul însămnat: „Istiață să fie inima omului preste toate“ (*Ierem*. gl. 17, sh. 9). Pentru aceasta, întinderile sufletului tău foarte bine alége, ca nu cumva minciunoasele a bunurilor rîvniri vicleșug să-ți facă și să te trîntiască (pre carile ție a le trînti ți să cade). „Cu duhul, faptele cărnii omoară ca să trăești“ (*Romani*

ge-te pe tine însuţi, în ce priveşte carnea ta, iar|
127v „trupul supune-l robiei" împreună cu Apostolul (*I Cor.* 9, 27), astfel ca, eliberat de păcat, să rămîi cu adevărat liber.

45. *Nici cele ce depind de voia noastră nu trebuie totdeauna făcute*

Chiar şi cele care nu sînt oprite înadins de către poruncile scrise şi pentru aceasta par să depindă de voia noastră să le facem, şi care în sine nu sînt rele, totuşi, dacă au mirosul păcatului, sau vreun fel de răutate în ele, abţine-te şi nu le face (*1 Tes.* 5, 22), mai cu seamă dacă pot provoca sminteală celor slabi la minte. Căci chiar dacă toate acestea par să stea în voia noastră, totuşi, nu toate ne sînt de folos, iar „creştinul liber este dator să nu se lase biruit de nici un lucru" (*1 Cor*, 6, 12 şi 10, 23). Mai ales dacă toate acestea nu sînt spre zidirea [interioară], cel care acceptă cele ce i se par de iertat încetul cu încetul va cădea în cele de neiertat, care se află aproape de ele.

46. *Păcatele mărunte să nu le socotim neînsemnate*

Nu nesocoti păcatele care ţi se par uşoare şi mici. Se obişnuieşte să se spună: „Acest păcat este de iertat, iar nu păcat de moarte", dar dacă omul se obişnuieşte cu ele şi le urmează mereu, ele stîrnesc mînia dumneze-
128r iască, te lipsesc de dumnezeiasca| împărăţie a cerurilor şi te împing spre moartea veşnică. În rîndul acestora se numără nu numai adulterul, ci şi desfrînarea, şi încă destrăbălarea şi petrecerile; nu numai omorurile, ci şi duşmănia şi cearta; nu numai beţia multă şi dezmăţul, ci şi ospeţele şi mesele bogate; nu numai furtul, ci şi zgîrcenia; nu numai defăimarea împotriva lui Dumnezeu, ci şi insultele aduse împotriva oamenilor; nu numai jurămintele false, ci şi minciunile. Vezi în legătură cu acestea verdictele lui Dumnezeu în *1 Cor.* 6, 9—10; *Galat.* 5, 19—21; *Efes.* 5, 3—6; *1 Pt.* 4, 3;

gl. 8, sh. 13). „Lucrul cinstit necinstit iaste, lîngă cela ce-i iaste trupul prea de mare grosime" (Seneca, *Cartea* 14). A cui trup iaste în grosime, aceluia sufletul în vitionire. Putérea cărnii tu însuți o rădică și |
127v trupul tău (în slujbă cu Apostolul) îl tocméște (*Cătră cor.*, *Car. 1* gl. 9, sh. 27), ca din robiia păcatului mîntuit fiind, adevărat mîntuit vii fi.

45. *Și céle mai plăcute nu totdeauna de făcut, măcară de nu și strică ceva*

Încă și célea carile cu dumnădzăeștile prin scrisoare porunci date nu sînt, ce încă mai vîrtos oprite, pentru aceasta să văd să fie plăcute măcară din sine de n-ar nice réle fi, ce de vor spre păcat vreun miros trage sau de vor a vreunii răutăți chip avea, părăséște (*Thesal.*, *Cartea 1* gl. 5, sh. 22); mai vîrtos de vor cu gîlceava sau cu scandala slăbăciunilor fi și pentru căci toate plăcute a fi să văd, dară nu toate să cad: „Creștinului slobod să cade nice supt a unui lucru putére suppus a fi" (*Corinth.*, *Cartea 1* gl. 6, sh. 12 și gl. 10, sh. 23). Mai cu de-adins nu acéstea toate carile lui plăcute să văd să lucreadză, căci cela ce slobod cu dînsele să zăbăvéște, pre acela acéle plăcute pre încet, prelesne la céle neplăcute celor plăcute vecine îl vor abate.

46. *Păcatele céle mitiutéle nu mici să să socotiască*

Macar și céle mici păcate nu iușuréle să le socotești și mititéle a fi să ți să pară. Prostéște obiciuit a să dzice iaste: „Acest păcat iaste de ertat, nu iaste de moarte". Și macar acestora ce mici păcate să număsc, de le va omul ființa lor trage și într-însele să va zăbăvi,
128r mîniia lui |Dumnădzău ațiță și de la ceriasca a lui Dumnădzău împărăție să vor opri și în moartea vécinică vor rămînea. Nu numai curvăritul și curviia, ce și iubostele și ziafeturile, nu numai uciderile de oameni, ce și neprieteșugurile și gîlcevile, nu numai marile îmbătări și beții, ce și ospéțele și cinstele mari, nu numai furtușagul, ce și lăcomiia, nu numai blăstămul cătră Dumnădzău, ce și sudalmele și zavistiile cătră oameni, nu numai giurămînturile, ce și minciunele, cîte una, cîte una ca pre un izvod sau catastiv sînt

Apoc. 21, 8. Nu numai valurile uriaşe ale mării, venind cu repeziciune de sus, dar şi stropii picurînd cîte puţin, dar des, prin găuri, iar alteori marea multă adunată într-un singur loc sînt în stare să înece corabia. Din scînteile mici, dacă nu sînt stinse, se aprind mari pîrjoluri, care mistuie în întregime casele şi le prefac în cenuşă. „Nimeni n-a devenit spurcat dintr-o dată"*, ci treptat. Nu numai cei care sînt în întregime foarte răi şi mai nelegiuiţi decît toţi, ci chiar şi cei
128v care nu sînt buni atît cît trebui| sînt scoşi din Ierusalimul nou şi ceresc, „în care nimic spurcat şi care face urîciune nu intră" (*Apoc.* 21, la sfîrşit). Aşadar, văzîndu-te pe prima treaptă a păcatului, întoarce-te imediat şi nu căuta să urci mai sus.

47. *Priveşte mereu spre cea mai înaltă treaptă a virtuţii*

Nu te linişti şi nu te mulţumi că ai atins vreuna din treptele de jos ale virtuţii, ci înaintează neîntrerupt spre treapta de mai sus şi spre cea mai înaltă, pentru ca să fii în stare, pe cît e posibil, să te urci şi să te aşezi pe multdoritul şi cel mai bun pisc, devenind desăvîrşit. Într-acolo să tindem, ne învaţă dumnezeieştile *Scripturi* (*Mt.* 5, la sfîrşit; *Colos.* 1, 28 şi 4, 12). Frumos lucru este să ţintească cineva la treapta cea mai de sus sau să se oprească la a doua ori la a treia (dacă nu este în stare să meargă mai departe). Dar dacă nu vei ţinti cu rîvnă şi cu grijă spre treapta cea mai înaltă, poate că nici pe a doua sau a treia nu te vei putea opri. Nu este o virtute ca cineva să fie mai bun decît cei răi. Socoteşte cele ce sînt necesare adevăratei perfecţiuni. Alergînd să atingi ţinta, te opreşti la mijlocul drumului. Cînd nu faci ceea ce poţi, vei da socoteala lui Dumnezeu, care ştie bine cît poţi.|

---

* Iuvenalis, *Sat.* II, 63.

de socotit. Pentru acéstea la dumnădzăescul Pavel caută şi vii vedea ce ne arată (*Cătră corin.*, *Cartea 1* gl. 6, sh. 9, 10; *Galat.* gl. 5, sh. 19, 20, 21; *Efes.* gl. 5, sh. 3, 4, 5, 6 şi *Petru*, *Cartea 1* gl. 4, sh. 3; *Apocal.* gl. 21, sh. 8). Nu numai céle mari a undelor mării valuri carele peste usne să varsă, ce şi pre cătineluş mai ades ce pică pe corabie a înneca pot. Din mititéle scîntei, de nu să vor stînge, mare pojar să încinge şi, aţiţîndu-să, casele aprinde şi în cenuşe le întoarce. „Nime prea degrabă au fost prea spurcat", ce spurcăciunea încă prin stepene să face, precum unii puţinteluş mai răi decît buni sînt. Şi precum cei de
128v tot pătrimi de răi, aşea şi cei puţinteluş răi de la acel | ceresc nou Ierusalim să vor opri: „În carile nemică cevaş întinat sau făcînd scîrnăvie va întra" (*Apocal.* gl. 21, sh. în sfîrşit). Aşeadară, în cea dintîi a spurcăciunii stepănă vădzindu-te, îndată te întoarce, nici mai sus a te sui să cauţi.

47. *La spiţa cea mai de sus a bunătăţii neprestanno siléşte*

Aşijderea, de vii apuca a bunătăţii vreo spiţă a călca, să nu stai sau să te opreşti, ce totdiauna la cea mai de sus te întinde, şi încă la cea prea mai de sus, pre cît în putinţă îţi va fi, să te sui şi pre cel poftit şi preabun să apuci vîrv şi la săvîrşire să agiungi. Pînă unde dară iaste să ne întindem, dumnădzăeştile ne arată *Scripturi* (*Math.* gl. 5; *Colos* gl. 1, sh. 28 şi gl. 4, sh. 12). Fumos iaste acela carile la cea dintîi sau la cea a doa sau la cea a treia stepănă să întinde şi de nu vor altele mai înnainte fi, să stea tare. Însă de nu te vii la cea dintîiu totdiauna şi cu toată nevoinţa întinde, presémne nici la cea a doa, nici la cea a triia vii putea sta neclătit. Nu iaste bunătate deplin, decît cei prea răi mai buni a fi. Ce socotéşte macar unele la acea adevărată să să odihniască săvîrşire. Cînd spre ţénchiu alergi, nu în mijlocul alergăturii să rămîi. Căci cînd nu vii bărbătéşte şi pre cît poţi sili, înnaintea lui Dumnădzău aceluia ci au cunoscut pre cît ai putut, ce samă vei da?|

129r 48. *Trebuie să evităm poarta largă şi să intrăm pe cea îngustă*

În toate faptele vieţii tale gîndeşte-te că trebuie să te fereşti de poarta cea largă şi de calea cea spaţioasă (adică de purtarea desfrînată, care place oamenilor dedaţi poftelor trupeşti), cale bătută pe care mulţi umblă, dar care duce la pieire. Dimpotrivă, trebuie să intri pe poarta îngustă şi pe calea strîmtă, care duce spre viaţă (adică spre cea veşnică), chiar dacă sînt puţini cei ce o descoperă, şi mai puţini cei care, descoperind-o, pornesc pe ea, şi nespus de puţini cei care izbutesc să umble pe dînsa. (*Mt.* 7, 13—14). De aici socoteşte-te cu tine însuţi şi întreabă-te: calea pe care merg eu este oare cea strîmtă, sau cea largă? Şi după cale, dă-ţi seama unde te va scoate.

49. *Sporeşte în fiecare zi*

Sileşte-te ca în fiecare zi să înaintezi pe calea virtuţii şi să mergi tot înainte. Dacă astăzi eşti virtuos şi bun, îngrijeşte-te ca mîine să devii şi mai virtuos, şi mai bun. Cel ce nu înaintează pe ea şi nu sporeşte uşor dă înapoi şi oboseşte, căci nimeni nu-şi găseşte sporirea acolo unde a lăsat-o.

VERS

La fel ca cel care-n susul apei puternic unda
Cu visla supune, a mîinilor forţă lipsindu-i, |
129v Spre vale cu sila îl duce a apei putere*.

50. *Nu fi făţarnic*

Nu căuta să faci vreun lucru de cinste numai de ochii lumii, cu ostentaţie, ca să te laude oamenii, ci străduieşte-te să capeţi deprinderea lăuntrică nu a falsei şi făţărniciei, ci a adevăratei virtuţi şi cucer-

* Virgilii, *Georgica* I, 201—203.

129r ### 48. *Poarta, largă sau lată de ferit, iară îngustă sau strîmtă de întrat iaste*

Întru toate faptele vieţii tale socotéşte poarta largă şi calea bătută şi chipeşe de fugit să-ţi fie (adecă tocmala a vieţii plăcute cu trupeştii oameni ce să învoiaşte); pre care cale mulţi a mérge purced şi la eşire nu-i duce.

Aşijderea, poarta strîmtă şi calea îngustă pre dînsa de întrat iaste, carea la viaţa vécinică duce, macar că puţini sint carii o află, mai puţini carii aflîndu-o să între şi încă mai puţini carii, aflîndu-o şi pre dînsa întrînd, pînă la eşit să rabde (*Math.* gl. 7, sh. 13). De-ciia singur întru tine socotéşte: oare această cale numai îngustă iaste, au pre urmă mai lată iase? Şi iarăşi caută unde iaste să te ducă.

49. *În toate dzilele adaoge ceva spre folosul sufletului*

În toate dzile, nevoinţă în calea bunătăţii a întra pune şi pururea mai înnainte a adaoge şi cu bunătatea a te adaoge siléşte. De astădzi ales şi bun eşti, mîine mai bun şi mai ales a fi te nevoiaşte; că carile dintr-un loc mai înnainte nu mérge, nici mai adaoge, acela prea pe lesne îndărăpt să dă şi scade. Nime folosul său unde l-au lăsat îl află.

VERŞ

Nu într-alt chip să poate, făr㠁cît numai cel ce în susul
129v apii în silă cît poate caicul urnéşte,
În lopăţi vinslind, macar prin tim-|plare să nu cumva mînule lăsind,
Răpegiunea apii îndată-l va duce la malul dintîiu de undi-au eşit,
Încă mai silind poate să să răstoarne cu fundul în sus.

50. *Să nu fii ipocritis, adecă făţarnic*

Să nu-ţi fie voia ceva de cinste a face pre denafară şi în faţă, numai pentru ca să te de la oameni laudzi, ce te nevoiaşte ca fiinţa cea dinlontru a bunătăţii şi a curăţiii (însă nu cea făţarnică, ce cea adevărată) în tine să aibi. „A fi bun mai vîrtos să-ţi fie voia decît

nicii. „Caută mai degrabă să fii, decît să pari bun", după lauda cu care îl slăveşte Sallustius pe Cato*.

51. *Nu te uita la cele din urmă, ci priveşte tot înainte*

Oriunde ai fi ajuns în această etapă spirituală, nu te uita la cele din urmă, ci priveşte la cele dinainte, pînă unde ai încă de mers pînă la sfîrşit, unde ţi-a hotărît răsplătitorul tău Hristos să te bucuri de cununa cerească. Aşa a procedat apostolul Pavel, uitînd cele din urmă şi ţintind tot înainte (*Filip*. 2, 4).

52. *Perseverează şi rabdă spre binele sufletului, deşi îţi va fi greu pentru trup*

În buna hotărîre pe care ai luat-o odată, perseverează cu bărbăţie, statornicie şi stăruinţă, ca nu cumva tocmai cînd începi să-ţi zideşti turnul, să-l părăseşti fără a-l isprăvi (*Lc*. 14, 29—30); pentru ca nu cumva să te întorci înapoi, acolo unde ai pus mîna pe plug, |
130r adică la cele pe care le-ai lăsat în lume (*Lc*. 9, 62). În aşa fel să alergăm, încît să isprăvim calea şi să ajungem acolo unde urmărim, ca să nu ni se reproşeze: „Voi alergaţi bine, cine v-a împiedicat?" (*Galat*. 5, 7). „Să căutăm să nu pierdem ceea ce am lucrat, ci să căpătăm întreaga răsplată" (*2 Io*. 1, 8). „Cel ce a răbdat pînă la sfîrşit, acela se va mîntui" (*Mt*. 10, 22; vezi şi *Evr*. 10, 36).

53. *Să căutăm prilejurile faptelor bune*

Cînd ţi se va da prilejul să lucrezi virtutea şi să săvîrşeşti fapte bune, nu numai îmbrăţişează acest prilej, ci chiar caută-l şi mai departe şi să-l ţii cu grijă, ca să nu-ţi scape şi să nu treacă; şi atunci cînd l-ai prins, ţine-l şi foloseşte-te de el.

54. *Înfrînează-te de la începutul păcatului*

Cînd se arată gîndurile viclene, pliveşte-le îndată ca pe nişte buruieni care răsar în semănături, înainte de a prinde rădăcină, ca să nu crească şi să nu dea rod rău,

---

* *De coniuratione Catilinae* LIV, 6.

a te videa", cu care cuvînt Salustrius pe Caton împodobéşte[227].

51. *Nu căuta célea ce sint înapoi,* [ci] *célea ce-s înnainte*

Nu căuta îndărăpt, adecă ca să vedzi pînă unde şi pînă la cîte păprişte sau stadie sufletiască să fii mers. Ce mai vîrtos înnainte privéşte încă pînă unde-i cel de mărsu ţénchiu, carile de la slăvitul Hristos iaste arătat, pentru ca ceriasca slavă să apucăm. Aşeadară, apostolul Pavel făcea: céle din drăpt era uitînd, iar céle mai denainte a le covîrşi silindu-se (*Filip.* gl. 2, sh. 4).

52. *În bunătăţile sufleteşti, macară că trupéşte greu ţi să va părea, rabdă şi mult te zăbăvéşte*

Prebunul aşedzămînt sau temeiu, pre carile o dată vîrtos îl apuci, cu vîrtoase într-un loc stare şi cu răbdare îl moştiniaşte. Să nu cumva după ce vii a face turnul încépe, să nu-l faci, ce să-l desfaci. Adecă binele începînd, să nu-l neistovit laşi, sau pre cît vii fi făcut să nu-l desfaci. (La această socotială caută *Luca* gl. 14, sh. 29, 30) Nici unde mîna spre bine îţi vei întinde,
130r spre | céle carile îndrăpt sint (în lume de la tine lepădate) căutînd să o întorci (*Luca* gl. 9, sh. 62). Aşeadară să alergăm, ca alergătura să istovim şi ce gonim să agiungem, ca nu cumva vreodată să ni să dzică: „Frumos alergaţi, cine v-au oprit?" (*Galat.* gl. 5, sh. 7). „Să silim ca să nu piiardem ce am lucrat, ce ca măsura plină să luăm" (*Ioan, Car. 2,* sh. 8). „Carile va răbda pînă în sfîrşit, acesta numai va fi mîntuit" (*Math.* gl. 10, sh. 22; caută şi *Cătră evrei* gl. 10, sh. 36).

53. *Pricina a bunelor lucruri de apucat*

Pricina cea cătră bunătate şi cătră a lucrurilor bune facere agiutătoare, nu numai cuprindzindu-o să o îmbrăţăşedzi, ce încă şi mai înnainte ciarcă, şi cu cît mai mult vii afla, cu atîta cu toată nevoinţa o apucă. Nici ceva părăsindu-o să să veştedzască şi să să triacă, ce oriunde o vii agiunge, acolo o apucă şi în toate ale tale lucruri cu dînsa te slujéşte.

VERS

Împiedică reaua sămînţă a năprasnicei boale cît e încă nouă.
Dintru-nceput împotrivă să-i stai; nu găti tîrziu leacul,
Cînd relele s-au făcut şi mai mari prin amînare*. |

130v Abate-ţi de îndată gîndirea de la rău şi îndreapt-o spre bine. Pîndeşte păcatul, cînd se furişează ca un duşman în tine, chiar la intrare, şi împiedică-l să se furişeze; şi oricît de greu ţi-ar fi să lupţi, îndură, şi-l vei birui.

55. *Păzeşte-te în viaţa aceasta ca într-un război*

După cuvîntul lui Iov (7, 1), „Viaţa noastră în această lume este ca un război". Avem aici diferiţi duşmani care ne poartă război cu armele lor şi se străduiesc să ne izgonească de la credinţă. Aşa sînt felurite lucruri ale lumii acesteia, obiectele plăcerilor, războiul chipurilor care ne aţîţă şi însuşi trupul nostru cu poftele-i nărăvaşe, care toate, prin păcat, sînt în stare să ne pricinuiască pieirea noastră desăvîrşită (mai cu seamă dacă vom fi fără grijă).

VERS

În aşa nevoie fiind, mai poţi oare să dormi
Şi-nconjurat de primejdii să nu le vezi?**

Nu sta, deci, ca un ostaş trîndav şi neatent faţă de o atît de vădită primejdie, ci fereşte-te, fii de-a pururi treaz, gîndindu-te la toate, de peste tot, bine
131r înarmat| şi luînd seama împotriva tuturor. Căci de nu vei lupta vitejeşte, nu vei gusta biruinţa. „Izbîndei îi place veghere".

A greşit îngerul în cer, Adam în rai, David aflîndu-se întru harul lui Dumnezeu, iar Solomon în marea lui înţelepciune, Iuda Iscarioteanul în şcoala, adunarea şi tovărăşia lui Isus Hristos însuşi! Cei care s-au întors şi s-au pocăit au fost iertaţi, iar cîţi au stăruit în păcat au fost osîndiţi.

* Ovidii, *Remedia amoris*, 91.
** Virgilii, *Aeneis* IV, 560–561.

54. *Începătura gîndurilor spre păcat de părăsit*

Gîndurile céle nesocotite carile să încep, ca rélele erbi printre céle bune mai deinte, pînă a să înrădăcina, zmulge-le, plivéşti-le şi le dezrădăciniadză, ca nu cumva crescînd, stricătoare roadă să aducă.

VERŞ

A-ntra nu lăsa, pînă noaă sint, a boalii seminţe,
Împotrivă stă despre-ncepătură; tîrdziu să gătéşte
Spri-acea boală liac, prin multe zăbăvi, deaca să-ntăréşte[228]. |

130v Gîndirea despre rău îndată întoarce şi spre bine o învîrtejéşte. Păcatului ca cătră tine viitoriului nepriiatin şi spre a lui întrare împotrivă te pune, şi macară cît de puţin a-şi face loc opréşte-l şi macar cît de cu greu ţ-ari fi, luptîndu-te rabdă, că-l vii birui.

55. *Întru această viaţă ca într-un războiu să fii păzit*[229]

„Viiaţa noastră într-această lume ca un războiu iaste", precum Iov au dzis (gl. 7, sh. 1). Aicea pizmaşi mulţi şi de multe féliuri avem, carii pre noi cu ale lor arme ne războesc şi de la curăţie a ne întoarce să nevoesc. Acéstea sint multe şi în multe féliuri ale lumii lucruri şi féţele ispititoare şi singură hirişea a noastră carne, împreună cu ale sale neorînduite şi fără ispravă pofte, carile prin ale noastre iarăşi păcate noaă prăpădenie şi perire a ne agonisi pot (însă de ne vom în léne afla).

VERŞ

Au poţi, acéstea, padejuri stînd, somnul să te aţipască?
Că-mpregiurîndu-te încă şi nu mult primejdii videa-vii[230].

Nu dară léneş şi trîndav oştian să fii. Pentru aceasta dară întru acéstea de acmu primejdiuitoare primejdii totdiauna păzind şi străjuind, toate din toate părţile privind, împotriva tuturor bine într-armat şi sprejinit | să te afli. Nu vii biruinţa dobîndi pînă nu
131r te vii vitejéşte bate. „Iubéşte biruinţa pre nevoinţă".

Greşit-au îngerul în ceriu, Adam în raiu, David în bună plăcérea lui Dumnădzău, Solomon întru înţelepciune tare şi Iuda Iscariotis în şcoala, în adunarea

56. *Păzeşte-te de uneltirile Diavolului*

Cel mai de seamă vrăjmaş al nostru şi căpetenie a celorlalţi vrăjmaşi ai noştri este Satana, demonul cel rău, acel duh care s-a îndepărtat de Dumnezeu. Acest demon are putere mare, este prea meşter în vicleşug, amăgitor şi făţarnic, plin de uneltiri viclene şi de curse pe care le întinde spre nimicirea noastră. E atîta de şiret şi de prefăcut, încît se schimbă în felurite chipuri (ca Proteus sau Vertumnus)*. Uneori, ca să amăgească şi să facă rău, linguşeşte ca vulpea, alteori, „răcnind ca un leu cumplit, dă tîrcoale, căutînd pe cine să înghită" (*1 Pt.* 5, 8). El a îndrăznit să ispitească chiar pe Domnul Isus, şi aceasta nu numai o dată şi într-un singur fel. El şi pe apostoli a căutat să-i cearnă cu ciurul ca grîul (*Lc.* 22, 31), şi pentru o clipă i-a clătinat din credinţa lor statornică; încă şi pe Petru a izbutit să-l facă a tăgădui pe Domnul.
131v El e| ca un vînător iscusit, întinzîndu-şi peste tot capcanele, mrejele şi momelile, adică îndemnurile păcatelor, ca să-i prindă pe cei neatenţi; este ca un comandant de oaste preaîncercat, care foloseşte numeroase meşteşuguri ca să se războiască în fel şi chip cu oameni diferiţi. De multe ori el apare sub chipul unui gînd bun şi cucernic, pentru a-i rătăci pe oameni de la adevărata credinţă, iar uneori se preface în înger al luminii (*II Cor.* 11, 14), după cum frumos adevereşte Iacobus Acontius în cartea sa *Despre meşteşugurile Satanei***. Aşadar, împotriva unui asemenea duşman spiritual să ne înarmăm cu acea armură spirituală, pe care, luînd-o din arsenalul ceresc, ne-o dă tribunul cel mai strălucit dintre toţi al strategiei creştine (*Efes.* 6, 13).

57. *Să cugetăm la moartea Domnului*

Cugetarea cît mai deasă la crucea lui Isus Hristos, fiul lui Dumnezeu, mîntuitorul nostru, şi la cumplita

---

* Proteus era zeul mării, iar Vertumnus al neguţătoriei. Despre ei se povesteşte că se puteau preface în ce chip voiau (n. aut.).

** *Stratagemata Satanae*, Basileae, 1565.

şi în însoţirea lui Hristos. Carii dară, căindu-să, s-au pocăit ertatu-s-au; carii dară în păcat au rămas osînditu-s-au.

56. *De a Diavolului meşterşuguri, de păzit*

Cel mai mare şi-n toată vrémea pizmaş şi căpitanul a altor nepriiatini, Satana sau Demonul (adecă Dracul) iaste. Duhul împotriva lui Dumnădzău răcoşan şi războinic foarte vîrtos, prea cu mare meşterşug meşter şi ascuţit izvoditoriu de amăgituri şi de măestrii prin spre amăgiala a oamenilor şi spre a lor perire gata.

Aşea în multe féliuri şi în multe peliţe (ca Proteus şi Vertumneus)* pre sine a să schimba poate. Cîteodată, ca vulpea să linguşéşte, iară cîteodată ca leul siriap răcnind şi împregiur îmblînd şi cercînd, pre cine să apuce (*Petru, Car. 1* gl. 5, sh. 8). Pusu-s-au şi singur pre Domnul Hristos a ispiti, şi aceasta nu numai o dată sau nu numai cu o tocmală; şi pre apostolii lui ca cu ciurul să-i ciarnă i-au poftit (*Luca* gl. 22, sh. 31), şi cu vréme din vîrtoasa credinţă i-au la îndoinţă adus. Încă pre Petru spre a Domnului
131v tăgăduire l-au adus şi ca un prea|meşter vînătoriu, pretutindirea mrejile şi laţurile, hranele şi plăcerile păcatelor înnainte întindzindu-le, ca pre cei nepăziţi să apuce şi să-i răpască. Iaste ca un stratig, adecă ca un slujitoriu prea întărit în puteri şi cu mulţi stratigi slujindu-să, spre mulţi oameni în multe féliuri războiu dîndu-le, cu multe tocméle încă şi cu chipul a curatii şi a bunii ispite să arată, spre a oamenilor de la adevărata şi curata stare întoarcere. Căci el şi în a îngerului lumini chip să mută, de carea frumos Iacov Acunţius în cartea *Pentru a Satanii îngeri sau stratigi*[232] au arătat. Pentru aceasta dară, împotriva a sufletesc pizmaş ca acesta, cu acea sufletiască armă să ne într-armăm, carea de la ceriasca armărie iaste luată. „*Arată-ne noaă* acela din a creştineştii oşti oştian şi bun vitiaz (Pavel, *Cătră efeséni* gl. 6, sh. 13 şi acéle mai pre urmă).

---

* Proteus era dumnădzău mării şi Vertunius dumnădzău neguţitoriii[231]; aceştea să tîlcuesc ca în orice chip i-ar fi voia să poate schimba.

sa moarte, mult poate folosi sufletelor lipsite de răutate, pentru ca să răstignim trupul şi să nimicim poftele lui viclene. Căci acest stăpîn al nostru, deşi era încă de pe atunci hotărît drept împărat al cerului şi
132r al pămîntului, a îndurat atîtea| mucenicii şi o moarte atît de cumplită, nu numai nespus de chinuitoare, ci şi ruşinoasă; şi le-a răbdat, deşi era fără vină, iar aceasta pentru noi, din marea-i dragoste pe care ne-a purtat-o nouă, vinovaţilor, pentru ca, plătind cu sîngele său, să ne elibereze de păcat şi de pedeapsa păcatului, adică de cea de a doua moarte. Oare nu trebuie ca noi, ca unii care am fost răscumpăraţi de el din robia cea grea, arătîndu-i deopotrivă dragostea noastră, ceea ce se întîmplă mai ales păzindu-i poruncile (*Io*. 14, 27), să ne înfrînăm de la păcate şi să păzim cucernicia, să murim păcatului şi să trăim pentru dreptate? Căci între alte motive, pentru aceasta şi-a vărsat el sîngele pentru noi (*I Pt*. 11, 24 şi 4, 1—2; *Tit*. 11, 14; *Evr*. 9, 14), şi mai ales cu scopul ca, pînă la urmă, sîngele lui Isus Hristos să ne curăţească de orice păcat, dacă vom umbla în lumină (*I Io*. 1, 7).

58. *Numele de creştin să nu fie în deşert*

Cît priveşte numele şi profesiunea de creştin, adică de ucenic şi urmaş al lui Hristos, se cuvine ca să ne
132v îndemne| pe fiecare dintre noi să nu păstrăm în deşert acest nume, fără să arătăm aceasta şi cu fapta, ca să nu se întîmple ca sub numele de creştin să ducem o viaţă de păgîn (*I Pt*. 4, 4). Căci cei care trăiesc în felul acesta, deşi îl numesc pe Hristos stăpîn al lor, nu vor fi recunoscuţi ca ai lui tocmai pentru motivul acesta, şi anume, că ei sînt „lucrători ai nelegiuirii" (*Mt*. 7, 12—13; *Lc*. 6, 46). „Ca nişte fii ai luminii, în lumină să umblăm" (*Efes*. 5, 8).

57. *Moartea lui Isus Hristos de pomenit*

A crucii lui Isus Hristos, fiiul lui Dumnădzău, mîntuitoriul nostru, şi a groznicii sale, nevinovatii morţi pomenire şi aducere-aminte, sufletului, nu a celor fără socotială, mult a folosi poate spre răstignirea hirişii cărni şi spre poftele céle réle carile cu moarte sint a să săvîrşi. Căci Domnul acesta al nostru, şi a
132r veacului împărat, şi a ceriului |şi a pămîntului stăpînitoriu, nu numai ca acéstea au sufferit cazne şi moarte atîta de groznică, nu numai duioase, ce încă şi nepovestită în cumpliciune au simţit durére (însă după trup, nu după dumnădzăire)[233] şi fără nice o cîrtire şi ca mieluşelul blînd acéstea toate au răbdat; şi aceasta, pentru a noastră pricină şi pentru a lui cătră noi cîrtitorii dragoste, ca pre noi, cu cheltuiala singelui său şi ai straşnicii sale moarte, de la a păcatului cazna şi muncă să ne mîntuiască. Nu să cade, nici să cuvine dară noi de dînsul ca dintr-o grea robie cu nepreţăluitul său singe mîntuiţi şi răscumpăraţi fiind, împotrivă şi noi cătră dînsul dragostea noastră să nu mărturisim? Cu carea mai vîrtos poruncile lui de păzit să fac (*Ioan* gl. 14, sh. 21).

Să ne lăsăm dară de păcate, şi giuruinţii să ne învăţăm şi cu dreptate să vieţuim, de vréme ce întru alalte pricini, pentru aceasta svîntul lui singe l-au vărsat (*Petru*, [*Car. 1*] gl. 2, sh. 24 şi gl. 4, sh. 1, 2, 3; *Tit*. gl. 2, sh. 14; *Evrei* gl. 9, sh. 14). Şi de vréme ce supt această zidire sintem, singele lui Isus Hristos să ne curăţască pre noi de la tot păcatul de vom, în lumină, îmbla (*Ioan*, *Car. 1* gl. 1, sh. 7).

58. *A creştinului nume nu fără lucru să fie*

Acea a creştinului, adecă a ucenicului lui Hristos
132v şi a următoriului său numire şi mărturisire |fietecine unul pre altul a învăţa să cade, ca nu în zădar acest nume şi fără lucru să-l purtăm, nice supt a creştinului nume viiaţă a păgînului să avem (*Petru*, *Car. 1* gl. 4, sh. 4). Că carii aşea şi-ntr-acesta chip vieţuesc, aceia de-ar şi pe Hristos al lor domn numi, însă numai de dînsul precum ai lui să fie nu să cunosc, căci că lucrătorii fărălegii sint (*Math*. gl. 7, sh. 21, 23; *Luca*

59. *Săvîrşeşte fapte vrednice de chemarea ta*

De aceea socoteşte-te cu tine însuţi că trebuie să trăieşti într-un chip vrednic de chemarea la care Dumnezeu ne-a chemat prin Hristos (*Efes.* 4, 1; *I Tes.* 2, 19). Cercetează-te dar pe tine însuţi dacă trăieşti în chip vrednic de această chemare, căci şi Dumnezeu nu te-a chemat la necurăţie, ci la sfinţenie (*1 Tes.* 4, 7).

60. *Urmează smerenia*

Leapădă trufia şi părerea prea bună despre tine şi despre virtutea ta, chiar dacă ai izbutit vreun bine prin harul lui Dumnezeu, ca nu cumva gîndind astfel să te umfli în pene şi să te înalţi, ci gîndeşte-te moderat cu privire la tine şi poartă-te smerit; căci trufia
133r şi semeţia, printre alte| rele cărora le dă naştere, risipesc sporirea întru înţelepciune şi închid calea spre treapta înaltă la care unii ar fi ajuns dacă nu ar fi gîndit că au şi ajuns la ea. Dimpotrivă, zdrobirea inimii (care se cheamă de obicei smerenie) este de mare folos, fiind un lucru necesar pentru a zidi înalt turnul virtuţii, pentru a pune temelie adîncă şi tare şi pentru a clădi după rînduială celelalte părţi. Fără să se pună această temelie, chiar dacă ţi se va părea că tot ai zidit ceva, lucrul acesta nu va fi tare, ci se va înclina lesne, va cădea şi se va nărui (vezi *Rom.* 12, 16 etc.; *1 Pt.* 5, 5).

61. *Să primim mustrările*

Cînd te sfătuieşte cineva cu privire la profesia ta, sau chiar cînd te dojeneşte aşa cum se cuvine pentru păcatul pe care l-ai făcut, nu numai să nu te înfurii pe el, sau să te arăţi supărat că ţi-a atins rănile, ci să-i primeşti cu mulţumire dojana, ca pe un leac al sufletului tău, care cu ajutorul unei alifii folositoare îţi aduce sănătatea, chiar dacă nu fără oarecare neplăcere.|

gl. 6, sh. 46). „Precum fiii luminii în lumină să îmblăm" (*Efes.* gl. 5, sh. 8).

59. *De vréme cc de Hristos chemat ești, vrednicéște viețuiaște*

După aceasta singur cu tine socotéște, precum cu această chemare cu carea Dumnădzău ni-au, prin Hristos, la sine chemat, vrednicéște și cum să cade să fie de viețuit (*Efes.* gl. 4, sh. 1 și *Thesal.*, *Car. 1* gl. 2, sh. 12), singur pre tine însămniadză-te și cunoaște-te, ca destoinicéște și vrednicéște cu această chemare să viețuești, de vréme ce Dumnădzău ti-au, nu la necurăție, ce la curăție și la svințenie chemat [*1 Tes.* 4, 7].

60. *Blîndéțele de urmat, mîndriia de lepădat*

Mîndriia și socotința spre mari lucruri sau că doară pentru bunele tale fapte a te simeți liapădă. Macar deși ceva bun cu darul lui Dumnădzău de la tine au eșit, nu te, pentru aceasta, cu sufletul înnălța, nice te, cu firea, îmfla, ce cu bună socotială singur pre tine te aminte ia, și precît vii cunoaște că ești îmbunătățimat, cu atîta mai blînd și mai suppus să
133r te porți. Căci mîndriia | (prin altele ce aduce réle) în bunătăți a adaoge opréște, și acea mai de sus stepănă a să sui împiiadecă, la carea unii ari agiunge, de n-ari socoti precum au agiuns. Așijderea dară „a sufletului plecăciune (carea mai vestit blîndeațe să dzice), de vréme ce în înnaltul a bunătăților turn iaste zidită, adîncă slobozită temelie trebue să aibă și așea spre mai sus al turnului zidire mult agiutoréște și foloséște. Căce fără aciastă într-adîncată și vîrtoase temelie de s-ar și zidit ceva a fi vedea, însă nestătătoriu și prelesne clătindu-să, răsipi-să-va și sfărîma-se-va" (*Romani* gl. 12, sh. 16; *Petru, Cartea 1* gl. 5, sh. 5).

61. *Probozirea macar și pe năpaste de suferit iaste*

Cînd te, cineva pentru ale tale lucruri, învață sau mai vîrtos încă, cînd pentru niscareva greșéle dojenindu-te te ține de rău, rău să nu-ți pare sau pentru acea a lui dojenire întulburîndu-te cu sufletul, alalte ale tale bune fapte să-i arăți și încă mai vîrtos și fără pricină

133v ## 62. *Să nu căutăm scuze pentru justificarea păcatului*

Nu căuta să găsești scuze pentru păcatul făptuit dacă te dojenesc ceilalți și dacă, pe lîngă ei, te mai mustră și conștiința. Nu căuta să-l ascunzi și să-l micșorezi, ci mărturisește-l și dă-l pe față, avînd grijă să nu mai fii dojenit a doua oară pentru el.

63. *Să căutăm povățuire pentru greșelile noastre*

Caută ca faptele să-ți fie văzute cu ochi atenți de prieteni credincioși și cinstiți, care să nu-ți ascundă abaterile de la calea cea dreaptă și poticnelile tale pe care le vor vedea, ci să ți le arate cu sinceritate, pentru ca să-ți îndrepți greșelile arătate de ei. Se spune că vestitul pictor Apeles obișnuia să-și scoată afară, în fața casei, tablourile pe care le picta, cu intenția ca, ascunzîndu-se în spatele lor, să îndrepte orice ar fi auzit că trecătorii critică la acele tablouri. Căci tuturora propriile lor lucrări li se par a fi bune, dar noi trebuie să aflăm aceasta de la cei care le privesc, și îndeosebi de la prietenii credincioși și adevărați.

64. *Mărturisește-ți păcatele*

Chiar și greșelile tale, la care alții nu s-au gîndit, |
134r mărturisește-le singur, fără vreun gînd ascuns, prietenilor tăi, ca unor doctori care urmează să-ți vindece boala, și roagă-i să se roage lui Dumnezeu pentru tine (*Iac.* 5, 16).

65. *Defăimările dușmanilor schimbă-le în bine*

Chiar dacă unele fapte ale tale sînt ocărîte și disprețuite de către dușmanii tăi, și ei ți le defăimează, deși fac aceasta cu patimă și cu dușmănie, dacă tu știi totuși că prin asemenea ocară ei spun adevărul, să nu nesocotești aceasta, nici să o treci cu vederea, ci îndreaptă-te. În felul acesta, din răul care caută să-ți

de ti-ar mustra şi acéia cu dragă inimă priiméşte. Precum iaste o doftorie prin vreo unsoare de sănătate aducătoare macar şi cu usturime însă de răbdatu-ţi iaste, necum aceasta că sufletul sporéşte şi din toate boalele cu acea nepreţăluită a sa unsoare îl izbăvéşte. |

133v 62. *Greşala să nu o ascundzi de cei ce te dojenesc*

Păcatul de tine făcut fiind, cătră a cercetărilor sau cătră a certătorilor şi dojenitorilor mărturisire nu-l ascunde, nu-l feri, nici îl acoperi, ce mai vîrtos îl arată şi-l mărturiséşte, şi mărturisindu-l şi ei dojenindu-te şi mustrîndu-te, în pază să-ţi fie ca de a doa oară iarăşi pentru acéia greşală a te certa şi a te mustra să nu-ţi fie.

63. *De la priiateni poftéşte învăţătură*

De la credincioşii şi curaţii tăi priiatini poftéşte ca faptele tale cu străjuitori ochi aminte să ia, şi orce într-însele de la driapta cale abătîndu-se şi rătăcindu-se ari vedea să nu tacă, ce prietinéşte, precum iaste adevărat, să areate, ca ceale vădite şi pricepute să speli imăciuni. Apelis, zugravul cel de frumoase chipuri şeruitoriu, să povestéşte precum după ce vreun chip de ceva zugrăviia, atuncea denaintea casii, în uliţe, scotea; şi el acolea supt tablă sau supt scîndură să ascundea, cu aceasta pricină că pre uliţă mulţi fiind ceia ce trecea şi a lui zugrăvală privind, de să afla cineva de defăima ceva la lucrul lui, el acéia dregea. Căci tuturor toate alor sale fapte bune le par, însă de la privitori şi mai vîrtos de la adevăraţii şi drepţii priiatini iaste de întrebat.

64. *Păcatele mărturiséşte*

134r Încă mai vîrtos ale tale nesocotite fapte, adecă | greşéle şi vinovăţii, cu carii ti-ai sau te îndeletniceşti, bunilor priiatini (duhovnicilor)[234] te mărturiséşte întru adevărat, şi ca a unor buni doftori de boale curăţitori şi grijitori, pentru tine a lor la Dumnădzău să trimaţă rugi şi ale lor rugăciuni de la Dumnădzău poftéşte (*Iacov* gl. 5, sh. 16).

dăuneze vei scoate ceva bun, adică vei avea folos de la duşmani, lucru pe care frumos l-a sfătuit Plutarh într-una din cărţile sale*.

66. *Fereşte-te de linguşiri*

Fereşte-te cu prudenţă de linguşitori, care laudă şi cele ce nu sînt de lăudat, găsesc justificări pentru cele ce nu sînt de justificat şi acoperă rănile nevindecate ale celor pe care îi linguşesc. Nu te lăsa amăgit de aceştia, pentru că de cele mai multe ori ei una rostesc din gură şi altceva ascund în inimă.|

134v 67. *Nu face rău nimănui de hatîrul cuiva*

Păzeşte-te să nu-ţi orînduieşti faptele după părerea oamenilor, cînd aceasta este departe de virtute, fie de teama de a nu-i desconsidera, fie datorită unui fals respect, care, de multe ori, se împotriveşte virtuţii nu mai puţin decît neruşinarea. În legătură cu aceasta ai la îndemînă tot cartea lui Plutarh**.

68. *Ia seama de dimineaţă la cele bune pe care le ai de făcut şi la relele pe care le ai de lepădat*

În fiecare zi, de dimineaţă, cînd îţi începi lucrul, gîndeşte-te cum ai să te porţi în ce făptuieşti, pentru ca să te abaţi de la rău şi să faci binele potrivit poruncilor stăpînului şi Dumnezeului nostru Isus Hristos (vezi *Ps.* 34, 15; *Ps.* 37, 27; *Amos* 5, 15; *Rom.* 12, 9). Iar binele pe care îl vei gîndi şi îl vei hotărî să-l şi săvîrşeşti.

69. *Cercetarea de seară a faptelor noastre*

Cît de des, ba chiar la sfîrşitul fiecărei zile, înainte de culcare, reaminteşte-ţi faptele zilei trecute, una cîte una, ca şi cum le-ai citi după o listă, enumeră-le

---

* Plutarchi, Πῶς ἂν τις ὑπ' ἐχθρῶν ωφελοῖτο [Cum s-ar putea folosi cineva de vrăjmaşi].

** Plutarchi, Περὶ δυσωπίας [*Despre ruşinarea vicioasă*], cap. XVI.

65. *A nepriiatenilor defăimări în bine ți le întoarce*

Însă și de la nepriiatini une fapte a tale de să vor ocărî și să vor defăima și precum réle să fie ți le vor arăta, măcar că aceștea cu de rău poftitoriu suflet ți le vădesc, ce tu într-acea arătare de vii ceva așea adevărat a fi socoti, aceasta nu lepăda, nici te lenevi, ce îndreptîndu-le la cale bună le așadză, și așea din răul carele ție a-ți strica să nevoiaște, ceva bine să apuci, adecă de la nepriiatini folosință să pricepi, de care lucru Plutarhus cu cartea singuratecă frumos învață.

66. *De lingușituri și ceia ce grăesc precum îți place foarte te păzéște*

De cei lingușitori ințelepțéște foarte te păzéște, carii laudă și céle de nelăudat și nu ciartă céle de certat și céle mari necurății acopăr, cu carile ei clevetesc. Pentru aceasta dară, de la unii ca aceștia spre amăgială să nu te lași, ca să nu te, ca pre un deșert foale, cu cuvintele și cu voroavele îmfle. Căci și aceștea alta cu gura grăesc și alta cu inima țin. |

134v 67. *Pentru voia unui om să nu faci altuia rău*

Păzéște-te să nu cumva, pentru altul de la calea bună abătuți oameni voe, ale tale bune fapte să strici și despre bine să te oprești, ales pentru frica probozirii și a rușinii carea pentru voia oamenilor bunătății să pune înpomciș, pentru carea cartea lui Plutarhus să află.

68. *Pre mîine așadză céle bune a face, de céle réle a te feri*

În toate dzilele, pentru viitoarea dzi de mîine, în carea célea-ce vii să faci îți în minte fie; în ce chip întru faptele tale a te purta ți să cade pune înnaintea sufletului, ca céle lui folositoare să le isprăvești, și într-această socotială să rămîi, ca să te abați de la rău și să faci binele, după poruncile lui Hristos Dumnădzău[235] (caută și *Psal*. 34, sh. 15 și *Psal*. 37, sh. 27; *Amos* gl. 5, sh. 15; *Romani* gl. 12, sh. 9). Și această bună înnainte-punere la urmare o du, adecă ce ai de cu sară spre bine gîndi, acéia a doa dzi nefăcut să nu lași.

şi notează-le şi cîntăreşte-le cu un cîntar desăvîrşit şi judecă-le după conştiinţa ta cînd este în dreaptă cumpănă cu poruncile lui Dumnezeu.|

135r VERS

Greşit-am oare ceva, ce-am făcut la timp sau cînd nu trebuia?
De ce acestei fapte i-a lipsit cuviinţa, iar celeilalte raţiunea?
Ce-am neglijat şi ce-am hotărît care-ar fi fost mai bine să amin?
De ce am preferat cele rele?
Oare prin vorbă sau şi cu gestul am dăunat cuiva?

(Vezi la poetul Ausonius, *Idila* XVI: *Despre bărbatul bun**).

O asemenea socoteală a poruncit odinioară filozoful Pythagora să facă discipolilor săi**. În această cercetare a propriei tale persoane şi în judecarea faptelor tale nu căuta să devii un proteguitor şi înţelegător al greşelilor tale, pentru ca proteguind pe nedrept, să cauţi să-ţi justifici cauza, sau să urmăreşti să-ţi uşurezi faptele urîte; ci mai degrabă critică-te des şi fii nepărtinitor cu tine şi judecător aspru, şi să nu fi îngăduitor sau să te ierţi pe tine însuţi. Ceva mai mult: cunoaşte-ţi bine greşelile, iar pe cele care merită să fie criticate critică-le; şi ruşinează-te de tine pentru că n-ai ajuns încă aşa cum trebuia să ajungi; căieşte-te şi pocăieşte-te sincer şi fără gînd ascuns pentru greşelile tale, aşa încît să te fereşti pe viitor a mai face lucruri asemănătoare, de care să ai a te ruşina la a doua judecată.
135v Şi| caută să te căieşti şi să vezi dacă ai făcut vreun bine. Mulţumind lui Dumnezeu, bucură-te şi îndeamnă-te pe tine ca de aici încolo să faci la fel.

70. *După ce ai căzut, fă-te mai prudent*

Tot aşa, greşelile şi abaterile tale prefă-le în prilej de a te feri de asemenea fapte, încît să umbli cu mai multă prudenţă de aci înainte pe acest drum din clipa în care te-ai ridicat din cădere, ca să nu te mai împiedici iarăşi de aceeaşi piatră şi să-ţi rupi piciorul.

* D.M. Ausonii, *Eclogarum* I, III [*Edyll.* XVI: *De viro bono*], v. 16–19, 21–23.

** Pythagora, Χρυσᾶ ἔπη [*Versurile de aur*], 40–42.

69. *Sara îți ia sama ce ai lucrat peste dzi*

Încă mai vîrtos în toate dzilele, sfîrşindu-să dzuai mai denainte, pînă somnul a nu te apuca, a trecuti, dzile faptele toate, ca printr-un index, adecă scară, întorcîndu-le şi aminte aducîndu-le, socotéşte; şi céle aminte aduse le însămniadză şi cu driaptă căutare şi cercare sama le ia, şi le giudecă încă după ascunsul inimii cătră a lui Dumnădzău porunci cu toată osîrdiia abătut. |

135r VERŞ

Oare ci-am greşit? Şi ce făcut la vréme şi ce nu-i bine?
Căci aceştii fapte cinstea i-au lipsit, sau ceiialalte
Socotiala-ntriagă? Căci m-am lenit, căci aceasta şeade
Reaoa socotială? Pre carea mai bine a o muta au fost.
Cinsteş fiind lesne, căce rău innainte?
De nu cu grăirea, macar cu gîndirea aleşi mai spre bine
Şi nu-i bine aşea...

Caute-să Avsonius, *Eidulio* 17: *Pentru bărbatul bun*[236]. Ca aceasta socotială odănăoară Pithagora filosoful, ucenicilor săi să să învéţe, porunciia[237]. Spre aceasta însămnare dară prea socotéşte, ca nu singur pre tine din vinovăţii şi-n greşéle pre iuşor să te socoteşti; sau vreo pricină singur întru tine ascundzind sau rădicîndu-să greşélele, ce mai vîrtos totdiauna certătoriu şi drept giudecătoriu pre ştiinţa ta pune. Nici singur ţie ca să nu cunoşti ceva să-ţi acoperi, ce mai cu de-adins céle bune cunoaşte şi céle réle defaimă. Fie-ţi ruşine ţie singur de tine, pentru căci încă nu eşti precum ţi să cade. Căinţă adevărată şi pocăinţă lucrăriaţă cu dragoste fă, într-acesta chip păzindu-te ca să nu cumva iarăşi ceva în a celora ce te-ai părăsit chip să dobîndeşti, pentru carile, la a doa căutare şi luare
135v de samă |iarăşi aflîndu-le, te vii ruşina; iară de vii ceva drept prin tine făcut afla, cu făcute lui Dumnedzău mulţumiri trimiţînd, bucură-te şi după acéia iarăş spre altele ca acélea a face te îndiamnă.

Căci este urît lucru ca după o pocăinţă mărturisită să comiţi iarăşi cele pentru care trebuie să te pocăieşti. Păzeşte-te deci ca nu cumva să ţi se potrivească şi ţie pildele: „Întorsu-s-a cîinele la vărsătura lui şi scroafa scăldată să se bălăcească în mocirlă" (*Prov*. 26, 12; *2 Pt*. 2, la sfîrşit).

71. *Gîndeşte-te la semnele sporirii tale*

Îţi va mai folosi încă să te gîndeşti şi să pui unele semne pe calea sporirii sau a nesporirii tale în virtute, ca să vezi cît ai înaintat sau cît ai dat înapoi pe ea, pentru ca, punînd faţă în faţă cele trecute cu cele prezente, să te cunoşti şi să te înţelegi pe tine însuţi, luînd îndemnuri pentru sporirea ta mai departe; în
136r legătură cu aceasta se găseşte minunata cărţulie a lui Plutarh.* Aşa| obişnuiesc oamenii, atenţi la treburile lor, să-şi facă des socoteala cheltuielilor şi veniturilor, ca să-şi dea seama, pentru un timp oarecare, cît cîştig sau pagubă au avut în treburile lor.

72. *Pedepseşte-te singur pentru păcat*

Pentru orice păcat pe care l-ai făptuit, fie el chiar de iertat, tu însuţi hotărăşte şi-ţi dă vreo cazna şi vreo pedeapsă, pentru ca să le ispăşeşti, sau vreo chinuire a trupului, sau vreo renunţare la o plăcere din cele îngăduite şi plăcute trupului, sau vreo abţinere de la un culcuş mai moale, sau vreo înlăturare şi pierdere a vreunei înlesniri, pentru ca să-ţi răscumperi într-un fel oarecare greşala ca şi printr-o cheltuială cinstită de arginţi sau printr-o oarecare pagubă. Iar aceasta, cu scopul de a-ţi aminti şi mai mult că ai greşit şi ca să te fereşti şi mai mult pe viitor, cu grijă, să nu mai păcătuieşti.

73. *Să chinuim trupul prin postire*

Înfrînează-te de la mîncările şi băuturile ce-ţi par plăcute, mai ales de la cele prea scumpe şi prea delicate — imbolduri inutile ale lăcomiei — chiar dacă uneori îţi sînt oferite în dar; tot aşa, fereşte-te

---

* Plutarchi, Πως ἄν τις αὔθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος [*Cum îşi dă seama cineva că a sporit în virtute*].

70. *După cădzitură, mai păzit să fii, ca să nu cadzi iarăşi*

În céle bune, adecă în bunătăţi fiind, cădzăturile céle mai denainte pune-ţi-le denaintea ochilor şi cunoaşte precum cădzături ca acélea de lepădat au fost; şi după ce din cădzătură te vii scula, de-ciia încă mai cu pază într-această cale să îmbli, ca să nu iarăşi la acéiaşi piiatră piciorul să-ţi loveşti. Că după mărturisita căinţă, iarăşi céle de căinţă a face scîrnav lucru iaste. Feréşte-te ca nu cumva ţie cu dreptate parimiile acélea să să tîlcuiască: „Întorsu-s-au cîinele la borîtura sa şi porcul spălat în ciurfuiala pîclii" (*Pilde* gl. 26, sh. 11 şi *Petru*, *Car. 2* gl. 2, sh [12]).

71. *Caută pe sémne oare mai sporéşte spre bunătate au ba?*

Şi sémnele oarecarele şi scările alor tale în bunătăţi mérgere vor folosi încă şi rămînerea înnapoi a păzi şi a însămna trebue, ca să vedzi, oare mai mărs-ai ceva înnainte, au ai, înnapoi, rămas? Şi dintr-a trecutelor şi acestor de acmu între sine cumpănite, singur pre tine să te cunoşti şi să te adeveredzi, şi la cea mai de sus mérgere a agiunge să-ţi vie îndemnări. Pentru care
136ʳ lucru frumoase a lui Plutarhus să află cărticea. | Aşeadară, în toate lucrurile sale, oamenii adese socotéle a face obiciuiţi sint, ca dintru a lor vinituri prin cîtăva vréme cîtă dobîndă sau pagubă să fie avut.

72. *Pentru păcate singur ţie îţi aruncă gloabă grea*

Pentru fietece păcat însuşi ţie o gloabă oarecarea, ca cum ari fi o pediapsă a plăti, cu vreo îngreuiare, sau cu a trupului vreo dosadă, sau cu de la plăcutele desfătări şi de la céle învoite cărnii despărţire, sau cu de la aşternutul şi culcuşul mai moale părăsirea, sau cu paguba a vreunii dobîndiri, ca cum ari a unii osinde sufferiri fi; şi aşea cu vreo multă de bani sumă cheltuială, de aceastea să te scuturi cu această socotială, ca cu atîta mai vîrtos precum să fii greşit aminte să-ţi aduci şi încă mai cu de-adins şi mai cu grije a mai greşi să te fereşti.

de bucatele pregătite cu diferite mirodenii, dar și aceasta cu măsură. Iar acest lucru să-l faci în așa fel încît să suferi o oarecare pedeapsă pentru vreun păcat din trecut și pentru ca pe viitor să împiedici poftele
136v trupului| ce se furișează ca niște fiare cumplite și curmîndu-le hrana, să le îmblînzești, ca să nu se înrăutățească și să se destrăbăleze. În același scop ți se cuvine uneori să postești atîta, încît să te abții toată ziua de la orice mîncare și băutură, chiar la vîrstă tînără fiind. Însă și fără postire se cade să fim cumpătați la mîncare, ca nu cumva, lingușind plăcerile trupului, să ne îngrijim de împlinirea poftelor lui, ceea ce oprește Apostolul (*Rom*. 13, la sfîrșit), mai cu seamă pentru ca să stăvilim aprinderile păcatelor.

74. *Nu primi fără socoteală laudele oamenilor*

Cînd ești lăudat de cineva sau chiar de mai mulți oameni, ca și cum ai avea cele mai strălucite virtuți și ca și cum ai fi ajuns la un mare progres în ele, nu crede cu ușurință că ești așa, ci cercetează-ți înlăuntru conștiința ta, căreia trebuie să-i fii mai cunoscut decît celorlalți, și vezi dacă ea adeverește acest lucru.

VERS

Cînd ești lăudat, ia aminte să-ți fii singur judecător,
Și-n ce te privește, mai mult pe tine decît pe alții să-i crezi.

Mai presus de toate să știi că atotvăzătorii ochi ai lui Dumnezeu pătrund și privesc pretutindeni în inima ta, căci Dumnezeu „este mai mare decît inima noastră și cunoaște toate" (*I Io*. 3, 21).|

137r

75. *Cînd te dojenesc oamenii drepți, crede-i*

Iar cînd vreun om credincios te socotește vrednic de dojană și dezaprobă purtările tale și le mustră, să nu te crezi mai mult pe tine decît pe el, deoarece și înnăscuta dragoste ce o ai pentru tine însuți lesne poate să te amăgească. De nu vrei să fii dojenit, nu face lucruri vrednice de dojană.

73. *Prin postire trupul îți curățéște*

De la bucatele și băuturile carile spre deprinderea răutăților te trag, mai vîrtos céle mai bune și mai plăcute, carile îndemnările și-ntr-armăturile a zlobivelor pofte sînt, macar și în dar de ți s-ari aduce singur pre tine (fără numai cîtu-i pentru traiu) te opréște și te părăséște. Și aceasta pentru doaă lucruri: întîiu, ca pentru vreun trecut păcat ce vii fi făcut o curățire oarecarea să-ți aduci; a doa, ca în cea viitoare vréme ale
136v tale trupești pofte a călca să poți, sau ca pre |niște cumplite fieri și jigănii cu ascuns meșterșug să le domolești. Pentru această socotială dară, fiecînd de poftit iaste, așea ca priste toată dzua de toate bucatele și băuturile să te părăsești. Încă mai vîrtos în tînăra vîrstă, ce încă și fără poftire de céle plăcute de părăsit iaste, să nu carnea noastră îndeletnicirile poftelor triacă padză să avem, și poftele ei de noi stăpînite să fie, precum Apostolul ne învață (*Romani* gl. 3, sh., în sfîrșit), ce cu foamea păcatele dedesupt să punem.

74. *Laudele oamenilor nu le prea créde*

Cînd de la cineva sau de la mulți oarecarii precum cu nește nepovestite sau mari bunătăți cuprins sau mult într-însele întrat să fii te laudzi, nu prea lesne créde, ce ascunsul inimii tale mai vîrtos cu privirea străbate, căruia ție mai vîrtos decît alții cunoscătoriu a fi ți să cade, și caută, oare acesta mărturiséște aceasta?

DISTIHON

Cînd de alții te laudzi oameni, giudețul tu-ți ești;
Nu mai mult altora créde decît singur ție.

Încă prea să știi că inima ta înnaintea lui Dumnădzău să luminiadză și să să areate, care Dumnădzău decît tine mai mare și decît inima noastră mai putérnic și știe toate (*Ioan, Cartea 1* gl. 3, sh. 21).|

76. *Nu neglija să-ţi cîştigi nume bun*

Cu toate că nu se cuvine să împlinim virtutea pentru ca să dobîndim renume şi slavă înaintea oamenilor, însă faima bună sau numele bun faţă de oamenii buni nu trebuie nesocotite; iar dacă urmăreşti să fii lăudat, trebuie să te îngrijeşti să faci ceea ce e vrednic de laudă, căci aşa sfătuieşte şi Apostolul: „De este ceva virtute şi de este ceva de laudă, la acestea să gîndiţi şi acestea să le faceţi" (*Filip*. 4, 8—9). Aceasta dar este calea cea dreaptă şi scurtă către adevărata slavă şi către adevărata laudă: „Să fii aşa cum vrei să fii privit", după cum în mod înţelept sfătuia Socrate: Căci precum umbra urmează trupul care umblă în lumină, tot aşa slava urmează virtutea. Nu te gîndi şi nu vorbi cu nesocotinţă: „Nu mă interesează ce spun oamenii despre mine. Gîndească şi spună ce vor. Ce poate să-mi dăuneze aceasta, cînd eu nu le dau nici o
137v pricină?" Dar iarăşi, nu se cuvine să| procedăm, după cum obişnuiesc unii care, temîndu-se de ştirbirea faimei lor în ochii oamenilor — şi nu a celor buni — săvîrşesc totuşi unele lucruri împotriva poruncilor lui Dumnezeu şi a propriei lor conştiinţe. Dacă nu eşti în stare să trăieşti după voia lui Dumnezeu şi a oamenilor, „alege să-i placi lui Dumnezeu mai degrabă decît oamenilor şi caută mai mult slava lui Dumnezeu decît pe aceea a oamenilor" (*Io*. 5, 4 şi 12, 43).

Conştiinţa să-ţi fie împăcată, chiar dacă faima ţi-ar fi rea, numai tu să fii vrednic. „Cu bucurie voi alerga în sfatul cel bun, chiar în mijlocul defăimării. Căci nimeni nu este mai virtuos decît acela care, pentru a nu-şi pierde conştiinţa, şi-a pierdut faima de om bun" (Seneca, *Ep*. LXXXI).

77. *Din cuvinte bune să se facă fapte bune*

Dar toate acestea şi altele ca acestea în zadar se spun de către noi şi în zadar sînt cunoscute şi înţelese de alţii ca adevărate, dacă nu le vom împlini şi săvîrşi prin fapte. De vom cunoaşte vreun lucru bun, trebuie să dovedim aceasta prin fapte bune, în aşa fel încît cele ce erau doar cuvinte să devină fapte. Aci se potri-

137r 75. *Oamenii drepţi şi buni, cînd te defaimă, créde*

Iară cînd vreun om bun sau curat, precum vrédnic de defăimare şi de ţinut rău să fii şi obicéile tale le ocăréşte şi le defaimă, să nu te mai mult pe tine decît pe dînsul credzi, căci acea a ta singur cătră tine din fire născătoare dragoste prelesne a te amăgi poate. De nu vii a te defăima, nu face céle de defăimat.

76. *Nume şi véste bună a-ţi scoate nu te lenevi*

Macar că numele bun nu pentru a oamenilor slavă iaste de cuprins, ce numai bunătatea iaste de cinstit şi numele bun şi véstea bună, nu iaste a să lenevi cineva, macar că de la alţii a te lăuda nu iaste de poftit; însă întru adevăr spre aceasta iaste de pus nevoinţe ca célea ce mai vîrtos să laudă să faci, căci aceasta Apostolul învaţă: „Fietecarile a bunii veşti (dzice) sau care laudă acéstea gîndiţi, acéstea faceţi" (*Filip* gl. 4, sh. 8, 9). Aceasta dară spre adevărata laudă şi slavă iaste şi spre driapta şi néteda cale iase, ca în ce chip a te avea-vii, aşea să fii, carea Socrates înţelepţéşte învaţă[238]. Trupul aceluia ce în lumină umblă umbră agoniséşte. Cea slavă după bunătate dvoréşte. Ca să nu cumva într-acesta chip să gîndeşti sau să voroveşti oamenilor pentru mine sau să dzici socotiască sau vorovască pentru mine cum le place; ce va fi aceasta, deacă de la mine vreo pricină dată nu iaste? Aceasta ţie a-ţi strica poate, | ce mai cu de-adins
137v aceasta de făcut nu iaste, carea mai mulţi a o face obiciuiţi sînt. Căce cătră oameni bună vestire şi laudă ferind şi păzind, une în a poruncilor lui Dumnedzău şi împotriva a hirişii sale ştiinţe fac. Iară tu, deşi înnaintea oamenilor şi a lui Dumnădzău deodată a amînduror a plăcea nu poţi, aceasta mai vîrtos poftéşte, ca: „La Dumnădzău mai vîrtos decît la oameni slavă a cerca" (caută *Ioan* gl. 5, sh. 44 şi gl. 12, sh. 43). Ascunsul inimii fie bun, véstea macar rea să ari mérge, de vréme ce tu bine te ai. „Că prin drept suflet[239], la acel cinstit sfat prin mijlocul ocărîi mă voiu întinde, nime mai vîrtos decît cel supplecat bunătăţii, deşi véstea de om bun au perdut să nu-şi

vește acea spusă a apostolului Iacob: „Dacă cineva este înțelept și învățat printre voi, să dovedească prin buna purtare faptele sale" (*Iac.* 3, 13), căci și oile nu aduc ciobanilor iarba ca să le arate ce-au mîncat, ci
138r după ce au rumegat-o dau la iveală lîna| și laptele. „Și tu, dar, nu arăta necunoscătorilor cuvintele, ci faptele, care urmează rumegării cuvintelor" (Epictet, *Manual*, cap. LXIX). „Nu cel ce cunoaște poruncile, ci cel care le împlinește, acesta se va ferici pînă la urmă" (vezi *Io.* 13, 7; *Iac.* 1, 25). „Aceasta dar e calea, umblați pe dînsa" (*Is.* 30, 21).

Pentru început, slavă celui fără de început. Pentru sfîrșit, înalț slavă, cinste și închinăciune lui Dumnezeu, celui fără de sfîrșit. Și iarăși, pentru cele trei părți ale cărții, slăvesc și mă închin unuia în treime și de o ființă Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh și măresc preasfîntul său nume, căci nefiind vrednic să încep, m-a ajutat să încep, și nefiind în stare să isprăvesc, mi-a dat darul și puterea să isprăvesc. Că tu, Doamne, ești împărat al veacurilor, Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul [*Apoc.* 22, 13] și fără de tine cine a început sau a sfîrșit ceva? Deci după cum cerbul însetat se străduiește să afle izvoarele apelor, [*Ps.* 41,1] așa s-au nevoit mîna și gîndul, pînă să zică: „Privirea și ochiul văd sfîrșitul". Nu mie, Doamne, nu mie, ci numelui tău dă-i slavă! [*Ps.* 113, 9] Amin!|

și buna-științe a ascunsului inimii piardă" (Seneca, *Car.* 81).

77. Din cuvinte bune să se facă fapte bune

Ce toate acéstea și alalte ca acéstea deșearte de la noi să dzic și deșearte de la înțelepți să cunosc și într-adevăr să cunosc, de nu să vor duce la praxis, adecă la faptă. Pentru aceasta, de ceva bine știm, acéia cu bunele fapte să arătăm. Acicia, acéia a apostolului Iacov dzisă a să chema poate: „Cine-i înțelept sau cu înțelepciune cuprins întru voi, areate din buna adunare faptele sale" (*Iacov* gl. 3, sh. 13). „Căci și
138ʳ oile, nu fînul aduc bacilor nici arată pre cît au mîncat, ce pășunea într-însele coaptă, afară | dau lîna și laptele; și tu dară, nu cuvintele să arăți necunoscătorilor, ce faptele carile cu a cuvintelor răscoacere urmadză" (Epictetos, *Enhiridion*, 69)[240]. „Nu carile au cunoscut poruncile, ce carile li-au făcut pre dînsele, numai acesta va eși mîntuit" (caută *Ioan* gl. 13, sh. 17 și *Iacov* gl. 1, sh. 25)[241]. „Aceasta dară iaste calea (zice prorocul), îmblați pre dînsa!" (*Isaiia* gl. 30, sh. 21).

Pentru început, slavă celui fără început. Pentru sfîrșit, slavă celui fără sfîrșit Dumnădzău, cinste și închinăciune trimit. Și iarăși pentru în trei despărțiri întru o carte cuprindere, pre unul în Troiță Dumnădzău părintele, Fiiul și Svîntul Duh de o ființă înnalț, măresc, și svîntul lui nume în véci văznesesc. Că nefiind harnic a încépe, a încépe mi-au agiutat. Și nefiind harnic a sfîrși, mi-au agiutat și m-a sprijenit. Că tu, Doamne, împăratul vécilor, Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul ești [*Apoc.* 22, 13]. Și fără tine cini-au început? Așijderea, fără tine, cini-a sfîrșit? Că precum cerbul, însătat fiind, izvoarăle apii a afla siléște [*Ps.* 41, 1], așa-u nevoit mîna și cu gîndul pînă a să dzice: „Privirea și ochiul sfîrșitul privéște". Nu mie, Doamne, nu mie, ce svîntului tău nume să să dea slavă! [*Ps.* 113, 9]. Acmu și pururea și-n vécii vécilor. Amin!|

138v # CELE ZECE PORUNCI ALE STOICILOR*

1. Urmează lui Dumnezeu şi firii şi supune-te lor.
2. Fiecăruia fă-i bine, şi nu vătăma pe nimeni.
3. Poartă-te faţă de ceilalţi aşa cum vrei să se poarte şi alţii faţă de tine.
4. Îndură cu răbdare şi blîndeţe orice necaz şi strîmtorare ce ţi se va întîmpla.
5. Toate cele potrivnice primeşte-le spre bine, afară de acelea care ţi se vor întîmpla din pricina sau vina ta.
6. Slujeşte-te de cele bune, şi toate cele ce ţi-au fost date în lumea aceasta păstrează-le ca şi cum ţi s-ar fi dat cu împrumut; iar cînd Dumnezeu ţi le va lua iarăşi, lipseşte-te bucuros de ele.
7. Pune-ţi fericirea supremă în liniştea inimii, care constă în a nu te mustra pentru nici un rău.
8. Fii înţelept mai degrabă în fapte decît în vorbe.
9. Cugetă mereu la moarte, dar nu te teme de dînsa. |
139r 10. Află-ţi pacea şi mulţumirea în dumnezeiasca orînduială, gîndindu-te că ea este cea mai dreaptă, cea mai înţeleaptă şi mai folositoare nouă, chiar dacă de multe ori ni se pare că este foarte aspră.

* A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, p. 290.

138v ALE STOICILOR PORUNCI DZECE[242]

1. Lui Dumnădzău şi firii urmadză şi lor suppus să fii.
2. Fă fiecui bine precît poţi şi nemărui să strici.
3. Aşea te poartă cătră altul precum ai vrea ca şi altul cătră tine să să poarte.
4. Toată nevoia, asupriala carea ţi să face, suffere cu răbdare şi îngăduinţe.
5. Toate céle împotrivă spre bine le socotéşte, deosăbi[243] de célea carile din amintiala sau greşala ta ţi să vor tîmpla.
6. Slujeşté-te cu céle bune şi lucrurile carile într-acest pămînt îţi sint date, ca cum ţ-ar fi împrumut date, şi de la dînsele cu dragoste te lipséşte cînd iarăşi de la Dumnădzău să cer înnapoi.
7. Aşadze-ţi acea prea de sus a ta fericire în voe lină, carea să nu-ţi fie într-ascunsul inimii ştiutoare de rău[244].
8. Fii mai cu de-adins în fapte înţelept decît în cuvinte.
9. Gîndéşte pururea de moarte, dar de dînsa să nu te temi.|
139r 10. Odihnéşte-te şi îndestulit fii în dumnădzăiasca orînduială, socotind ia a fi preadriaptă, preaînţeliaptă şi noaă prealesne şi macar de ni s-ar părea noaă prea aspră[245].

RECOMANDĂRI ALE UNUI ANONIM*

Încrede-te în Dumnezeu, şi nu în tine. Lucrează ceea ce ţi-e propriu ţie.

Aibi rugăciune curată. Mulţumeşte-te cu puţin. Fugi de cele mari.

Ascultă mult, vorbeşte puţin. Păstrează sub tăcere lucrurile tainice.

Învaţă-te să ai milă de cei mai prejos decît tine. Cinsteşte pe mai-marii tăi. Suportă pe cel deopotrivă cu tine.

Fugi de întîrziere. Nu te mira de nimic. Dispreţuieşte pe cei trufaşi.

Rabdă mîhnirile. Învaţă-te să trăieşti şi să mori în Dumnezeu.

SLAVĂ LUI DUMNEZEU, CEL ÎN TREI IPOSTAZE,
CARE DUPĂ ÎNCEPUT A DAT ŞI SFÎRŞIT
ACESTEI CĂRŢI ÎN TREI PĂRŢI

SFÎRŞIT

* A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, p. 291.

A ALTUIA ÎNVĂŢĂTURĂ[246]

Crédе în Dumnădzău, nu te crédе pre tine. Fă céle hirişe.

Curate îţi varsă rugile. Cu céle puţintéle te slujéşte. De céle multe fugi.

Multe ascultă. Grăiaşte puţintéle. Taci céle tăinuite.

Învaţă-te celor mai mici. Cruţă[247] (adecă facă-ţi-să milă). Celui mai mare urmadză. Poartă-te cu cei deopotrivă.

Rădică zăbăvile (adecă nu fii léneş). Nemică te mira. Pobrăzéşte pe cel mîndru.

Liapădă céle réle. Învaţă-te lui Dumnădzău a trăi. Învaţă-te a muri[248].

SLAVA TRIIPOSTASNOMU BOGU,
DAVŞOMU TRICIASNOMU
KNIGU PO ZACIALEA

I KONEŢ

139v

INDICE

al cărţii întîi şi al celei de-a doua [arătînd] fiecare capitol la ce filă şi pe ce faţă este.
Primul număr este al capitolelor, iar cele două din urmă — al filelor şi al feţelor.

[CAPITOLUL]	Cartea I		Cartea a II-a	
	fila	faţa	fila	faţa
1. De cine a fost intemeiată lumea	1	1	45	1
2. Lumea este creaţia lui Dumnezeu	1	1	45	1
3. Lumea este trecătoare	1	1	45	2
4. Frumuseţile lumii să nu te amăgească	1	2	46	2
5. Lucrurile lumii sînt ca praful	1	2	46	2
6. Împăraţii neamurilor să nu te amăgească	2	1	46	2
7. Norocul este nefericit	2	1	47	1
8. Norocul este nehotărît	2	1	47	1
9. Cel fericit pe lume este nenorocit	2	1	47	1
10. Exemplu din istorii	2	2	47	2
11. Exemplu de la Alexandru	2	2	47	2
12. Nume vestit după moarte prin virtuţi, iar nu prin răutăţi	3	1	47	2

139v

SCARĂ

a cărţii dintii şi a doa; fietecare
glavă în cite frundză[249] şi în care
faţă iaste, pentru lesne aflarea [celui] ce-ar cerca

[GLAVA]	Cartea 1		Cartea a 2-a	
	frun-<za>	faţa	frun-<za>	faţa
1. Lumea de cine-i făcută	1	1	45	1
2. Lumea de Dumnădzău făcută	1	1	45	1
3. Lumea trecătoare	1	1	45	1
4. Cu frumséţea lumii nu te amăgi	1	2	46	2
5. Lucrurile lumii ca pravul	1	2	46	2
6. Împăraţii putérnici să nu te amăgiască	2	1	46	2
7. Nărocul nu-i fericit	2	1	47	1
8. Nărocul fără hotar	2	1	47	1
9. Bogatul lumii, sărac	2	1	47	1
10. Pildă din istorii	2	2	47	1
11. Pildă de pe Alexandru	2	2	47	2
12. După moarte nume vestit înbunătăţi să aibi	3	1	47	2

[CAPITOLUL]	Cartea I		Carțea a II-a	
	fila	fața	fila	fața
13. Nume bun cu fapta rea nu vei avea	3	1	48	2
14. Să nu rivnești frumusețea lumii	3	2	48	2
15. Îndrăgirea frumuseții mult vatămă	3	2	48	2
16. De la lume nu vei avea nici un bun	3	2	48	2
17. În lume nu este nici o înțelepciune |	3	2	49	1
140r 18. În lume nu este odihnă	4	1	49	1
19. Dumnezeu a făcut lumea spre bine	4	1	49	1
20. După păcat lumea [a devenit] rea	4	1	49	2
21. Pentru ștergerea păcatului a venit Hristos, noul Adam	4	2	49	2
22. Venirea Domnului și dezlegarea păcatului a fost profețită	5	2	50	1
23. Cunoaște-l pre Dumnezeu după creaturi	5	2	51	2
24. Darurile pe care le-am primit să le folosim spre bine	5	2	51	2
25. Fii orb, mut și surd față de pofte	6	2	52	2
26. Cugetă la cele de pe urmă	6	2	52	2
27. Bogăția este cauza relelor	6	2	52	2
28. Bogăția naște lăcomia, iar lăcomia — invidia	6	2	52	2
29. Indivia este fratricidă	7	1	53	1
30. Lacomul vrea ca toți să fie săraci	7	1	53	1
31. Lacomul este nesătul	7	2	53	1

	[GLAVA]	Cartea 1		Cartea a 2-a	
		frun-<za>	fața	frun-<za>	fața
	13. Nume bun cu fapte réle nu vii avea	3	1	48	1
	14. Fumséțea lumii nu pofti	3	2	48	2
	15. Dragostea frumséțelor, stricăciuni	3	2	48	2
	16. Bine de la lume nu vii avea	3	2	48	2
	17. În lume ințelepciune nu-i	3	1	49	1
140r	18. În lume bine și odihnă nu-i	4	1	49	1
	19. Lumea spre bine o au făcut Dumnădzău omului	4	1	49	1
	20. Lumea, după păcat, iaste rea	4	1	49	2
	21. Spre dezlegarea păcatului au vinit noul Adam, Hristos	4	2	49	2
	22. Vinirea lui Hristos și mainte proorocită	5	1	50	1
	23. Pre Dumnădzău de pe fapte cunoaște	5	1	51	1
	24. Cu darul ce ți s-au dat spre bine te slujéște	5	2	51	2
	25. Spre poftele lumii, orb, mut, surd fii	6	2	52	1
	26. Cea de-apoi socotéște	6	2	52	2
	27. Avuțiia pricină răutăților	6	2	52	2
	28. Avuțiia naște lăcomiia	6	2	52	2
	29. Zavistiia omoară frații	7	1	53	1
	30. Lacomul poftéște a fi toți săraci	7	1	53	1
	31. Lacomul nu să satură	7	2	53	1

[CAPITOLUL]	Cartea I		Cartea a II-a	
	fila	faţa	fila	faţa
32. Bogatul pofteşte scaunul dintii	7	2	53	1
33. Dumnezeu este vrăjmaş bogatului mîndru	7	2	53	2
34. Este greu să ai şi bogăţia, şi raiul	8	1	53	2
35. Împarte-te în trei perioade	8	2	54	2
36. La moarte bogăţia nu-ţi foloseşte	9	1	54	2
37. Gol ai ieşit [din pîntecele maicii tale], gol vei intra [în pămînt] |	9	2	55	[1]
140v 38. Sfîrşitul tuturor este moartea	9	2	55	1
39. Nesocotinţa aduce suferinţă	9	2	55	2
40. Moartea mută împărăţiile	10	2	56	1
41. Agonisirea lumii este primejdie	11	1	56	2
42. Nu te amăgi [gîndind la] împăraţii care s-au mîntuit	11	2	57	1
43. Lumea pe mulţi virtuoşi i-a întors	12	1	57	2
44. Să nu fii iubitor de argint [luînd] pilda celor ce au cîştigat raiul prin avere	13	1	58	2
45. Îmbogăţindu-te să nu fii zgîrcit	13	1	59	2
46. Lumea este o temniţă	14	1	60	1
47. Poftele ucid sufletul	14	2	60	2
48. Nici lumea, nici pămînteanul nu sînt fericiţi	15	1	60	2
49. Fericit cel ce nu s-a amestecat cu lumea	15	1	60	2
50. Dreptul nu se va clinti	15	1	61	1

	[GLAVA]	Cartea 1		Cartea a 2-a	
		frun-<za>	fața	frun-<za>	fața
	32. Bogatul poftéște scaunul cel de sus	7	2	53	1
	33. Bogatului mîndru, Dumnădzău vrăjmaș	7	2	53	2
	34. Și cu bogățiia, și cu raiul, anevoe a fi	8	1	53	2
	35. În trei vremi te cumpănéște	8	2	54	1
	36. La moarte, avuțiia fără folos	9	1	54	2
	37. Gol te-ai născut, gol te vei duce	9	2	55	1
140v	38. Un svîrșit, moartea	9	2	55	1
	39. Nesocotința strică	9	2	55	2
	40. Dumnădzău schimbă împărățiile	10	2	56	1
	41. Agonisirea lumii piiarde sufletul	11	1	56	2
	42. Cu împărații bogați ce s-au spăsit nu te simeți	11	2	57	1
	43. Lumea pe mulți buni i-au nebunit	12	1	57	2
	44. Cu pilda celor ce au cumpărat raiul cu avuțiia, nu iubi avuțiia	13	1	58	2
	45. Îmbogățindu-te, nu te scumpi	13	1	59	2
	46. Lumea temniță	14	1	60	1
	47. Desfrînata voe, sufletul omoară	14	2	60	2
	48. Nici lumea, nici lumanul fericit	15	1	60	2
	49. Fericit cel ce cu lumea nu s-au amestecat	15	1	60	2
	50. Dreptul nu să va clăti	15	1	61	1

[CAPITOLUL]	Cartea I		Cartea a II-a	
	fila	fața	fila	fața
51. Cel ce se leapădă de lume este fericit	15	2	61	1
52. Cu poftele lumești [fiind], poruncile lui Dumnezeu sînt grele	16	2	62	2
53. Dacă dorești dragostea cea adevărată de Dumnezeu, o vei afla	17	1	63	1
54. Omul este împărat peste toate, dar [toate] ca zălog i s-au dat	17	2	63	2
55. Dulceața lumii, otrava sufletului	18	1	66	1
56. Adevărată prietenie cu lumea nu vei afla	18	2	66	1
57. Lumea este maica răutăților	19	1	66	2
141r 58. Lumea este mai rea decît tîlharii	19	2	67	1
59. Poftele lumești sînt ca sirenele	19	2	67	1
60. Toate bunătățile fiilor veacului acestuia sînt vrednice de rîs	20	1	67	2
61. Vai acelui ce caută ceva mai bun decît Dumnezeu	20	2	68	1
62. Omul [lăsat] în voia lui, cu cît se va înălța, cu atît se va prăbuși	21	1	68	2
63. Cursul și norocul [lumii sînt] ca roata	22	1	69	2
64. Nu în veacul acesta, ci în cel viitor să-ți lungești viața	22	2	70	2

	[GLAVA]	Cartea 1		Cartea a 2-a	
		frun-<za>	fața	frun-<za>	fața
	51. Lepădarea lumii, fericirea	15	2	61	1
	52. Cu poftele lumești gréle-s poruncile dumnădzăești	16	2	62	2
	53. Dragostea cătră Dumnădzău ce poftéște dobîndéște	17	1	63	1
	54. Omul împărat peste toate, însă în chip de zălog i-s date	17	2	64	2
	55. Dulceața lumii, otrava sufletului	18	1	66	1
	56. Cu lumea adevărat prieteșug nu-i avea	18	2	66	1
	57. Lumea, maica răutăților	19	1	66	2
141r	58. Lumea, decît tălharii mai rea	19	2	67	1
	59. Poftele, ca sirinile	19	2	67	1
	60. Bunurile, fiilor veacului acestuia de rîs	20	1	67	2
	61. Vai celuia ce cearcă ceva mai bun decît Dumnădzău!	20	2	68	1
	62. Omul în voia lui, cît să sue, atîta mai greu cade	21	1	68	2
	63. Vîrsta și nărocirea, ca roata	22	1	69	2
	64. Nu într-acesta veac, ce în cel viitoriu să-ți lungești viața	22	1	70	2

[CAPITOLUL]	Cartea I		Cartea a II-a	
	fila	fața	fila	fața
65. Viața veșnică nu are sfîrșit; nu din bătrîn tînăr, ci din păcătos drept să te faci	23	1	70	1
66. Nu cele pe care le vede ochiul, ci cele pe care le nădăjduiește sufletul să le nădăjduiești	23	2	71	1
67. Nădejdea credinciosului nu este zadarnică	24	2	72	1
68. Înmulțindu-se poftele, te ineacă în deznădejde	25	1	72	2
69. Dreptul trăiește în veci	26	1	73	1
70. Cerînd cu credință cele cerești, vei primi și pe cele pămîntești	27	1	75	1
71. Dumnezeu l-a făcut pe om stăpîn, iar nu rob al lumii	27	2	75	1
72. Avînd Dumnezeu grijă de cei păcătoși, cu cît [mai mult] va avea de cei drepți	29	1	76	1
73. Nu celor leneși, ci celor harnici le dăruiește Dumnezeu	29	1	76	2
74. Toate primejdiile trebuie să le înfrunte omul în lume	30	1	77	1
75. Pentru omul cunoscător lumea aceasta este iad și supliciu	30	2	77	2
141v 76. Dacă te vei împotrivi vitejește lumii și Diavolului, vei birui	32	1	79	2
77. Trupul este asemănat cu lumea, iar sufletul cu cerul	32	2	80	1
78. Cînd te laudă lumea, nu te mîndri	35	1	83	2

[GLAVA]	Cartea 1		Cartea a 2-a	
	frun-<za>	fața	frun-<za>	fața
65. Viața vécinică fără svîrșit nici din bătrîn tînăr, ce din păcătos drept te fă	23	1	70	2
66. Nu ce védé trupul, ce ce privéște sufletul nedejduiaște	23	2	71	1
67. Nedéjdea credinciosului nu-i în zădar	24	2	72	1
68. Poftele înmulțindu-se, în oceanie aruncă	25	1	72	2
69. Dreptul în véci va trăi	26	1	73	1
70. Cu credință céle pămintești, cerînd și céle cerești ți să vor da	27	1	74	1
71. Nu rob, ce stăpîn lumii au pus Dumnădzău pe om	27	2	75	1
72. Dumnădzău grijea păcătoșilor are, cu cît a drepților	29	1	76	1
73. Nu pe lénes, ce pe ostenitoriu dăruiaște Dumnădzău	29	1	76	2
74. Cîte furtuni toate să le tragi	30	1	77	1
75. Omului cu minte, lumea iad îi iaste	30	2	77	2
141v 76. Împotriva lumii și a Diavolului stînd, îl vii birui	32	1	79	2
77. Potrivire frumoasă, trupul cu lumea, sufletul cu ceriul	32, 33, 34		80	1
78. Cînd te laudă lumea nu te mîndri	35	1	83	2

[CAPITOLUL]	Cartea I		Cartea a II-a	
	fila	fața	fila	fața
79. Toate le cercetează și le ascultă, pe cele bune primește-le, iar pe cele rele respinge-le	35	1	84	2
80. Nu face loc păcatului cîtuși de puțin	36	1	84	2
81. Păcatele scurtează viața	36	2	85	1
82. Trei lucruri amintește-ți-le: moartea, învierea și judecata ce va să fie	37	1	85	1
83. Nu la o sută de ani, sau la mai mulți, ci în fiecare zi să fii pregătit pentru moarte	37	2	86	1
84. Fă socoteala dreaptă a vieții tale	37	2	86	2
85. Viața este de șaptezeci de ani, iar [dacă sîntem] în putere, de optzeci, iar peste aceștia, boala de nevindecat	37, 38 39, 40 41, 42 43, 44		[86]	

Citește pînă la sfîrșit și vei afla multă plăcere: *Despre compararea vieții* și *Despre cele șapte vîrste*, mai ales la sfîrșitul Cărții a II-a, *Despre cele șapte vîrste* și *Despre întîmplările ce vin în aceste vîrste pentru pedepsirea omului* și altele, vezi [f.] 87, 89, 90, 91, 92, 93 pînă la 100 la sfîrșit.

De asemenea, în Cartea a II-a, printre capitole sînt și alte probleme însemnate pe margine, și nu le trece cu vederea pentru că sînt foarte folositoare.

[GLAVA]	Cartea 1		Cartea a 2-a	
	frun-<za>	faţa	frun-<za>	faţa
79. Cearcă toate bunele ţine, rélele liapădă	35	1	84	1
80. Loc păcatului nicicum să nu dai	36	1	84	2
81. Păcatéle scurtiadză viiaţa	36	2	85	1
82. Trei lucruri pururea pomenéşte, moartea, inviiarea, giudeţul	37	1	85	1
83. Nu pină la 100 de ani sau mai mult sau mai puţin, ce-n toate dzile fii pocăit şi gata de moarte	37	2	86	1
84. Driaptă socotială vieţii tale pune	37	2	86	2
85. Vacul anilor, 70, iară în silă, 80; ceialalţi, boală nevindecată	37, 38 39, 40 41, 42 43, 44		86	

Cetéşte pînă în sfirşit, că vii afla multă dulceaţă, *Pentru cumpănirea vieţii*. Şi mai virtos, la sfirşitul Cărţii a doa, *Pentru 7 vîrste* şi *Viaţa omului ca poama* şi *Pentru lumeştile tîmplări de pediapsă*/ pintre 7 vîrste ce să tîmplă, caută 87, 88, 89, 90, pînă în sfirşit[250].

Aşijdirea în Cartea a doa, pintre glave, sint şi alte pricini însămnate pe margine; ce nice acélea să le treci, că foarte sint de folos.

CAPITOLUL	fila	faţa
1. Cunoaşte-te pe tine însuţi	101	2
2. Cunoaşte pe Dumnezeu	103	2
3. Iubeşte pe Dumnezeu	105	1
4. Cunoaşte deşertăciunea lumii	106	1
5. Sufletul către Dumnezeu să privească	107	2
6. Cunoaşte frumuseţea virtuţii	107	2
7. Roada virtuţii	108	2
8. Dumnezeu poartă grija credincioşilor	109	2
9. Răsplata virtuţii este viaţa veşnică	110	1
10. Păcatul este spurcat şi urît	112	1
11. Truda vieţii trece, dar murdăria păcatului rămîne	112	2
12. Ia exemplu de la urîţenia păcatului altora	112	2
13. Fapta urîtă a păcatului are urmări rele	113	1
14. Conştiinţa rea mustră pe faţă	113	1
15. De mare folos e să-ţi aminteşti de scurtimea vieţii acesteia	114	2
16. Moartea este aproape şi nu se depărtează	115	2
17. Adu-ţi aminte de sfîrşitul tău	116	2
18. Să nu te clinteşti din credinţa ta din pricina fericirii celor necredincioşi	116	2
19. Să nu te tulburi de necazurile drepţilor	117	1

PONTUL	list	feața
1. Cunoaște-te pre tine	101	2
2. Cunoaște pe Dumnădzău	103	2
3. Iubéște pe Dumnădzău	105	1
4. Cunoaște deșertarea lumii	106	1
5. Din toate, sufletul la Dumnădzău să aibi	107	2
6. Cunoaște frumséțea înțelepciunii, adecă a faptii bune	107	2
7. Poama sau roada bunătății	108	2
8. Dumnădzău are de grije drepților	109	2
9. Răsplătirea bunătății, viața vécinică	110	1
10. Păcatele spurcate	111	1
11. A bunătății greutate să rădică, iară a păcatului spurcăciune rămîne	111	2
12. Pentru grozăviia păcatului ia pildă de la alții	111	2
13. A păcatului faptă aduce sfîrșit rău	113	1
14. Reaoa cunoștință a inimii probozéște la arătare	113	1
15. Scurtimea vieții pomenindu-să foloséște	114	2
16. Moartea, apropiitoare și netrecătoare	115	2
17. Adu-ți aminte de céle mai de pre urmă	116	2
18. Nu te clăti din crédință pentru nărocirea necuraților	116	2
19. Să nu te turburi de asuprélele drepților	117	1

	CAPITOLUL	fila	fața
	20. Fără credință nimeni nu e fericit	118	1
142v	21. Culege de la alții pilde ale virtuților	118	2
	22. Pilde de la cei sfinți	119	1
	23. Pilde de la păgini	119	1
	24. Pilda lui Hristos și imitarea lui	119	2
	25. Poruncile lui Dumnezeu nu sînt de neimplinit	120	1
	26. Să nu te amăgească exemplele păcătoșilor nepedepsiți	120	2
	27. Să nu păcătuim nădăjduind în mila dumnezeiască	121	1
	28. Mult folosesc rugăciunile	121	2
	29. Dobîndirea Duhului Sfînt	121	2
	30. Prezența îngerilor trebuie dorită	122	2
	31. Să ne temem de privirea lui Dumnezeu	123	1
	32. Să ne rușinăm de bărbații cinstiți	123	1
	33. Caută tovărășia oamenilor cuvioși	123	2
	34. Fugi de tovărășia celor răi	123	2
	35. Ferește-te de pricinile păcatelor	124	1
	36. Leapădă lenevia	124	2
	37. Fugi de somnul cel mult	124	2
	38. Citește *Sfînta Scriptură*	124	2
	39. Și alte scrieri folositoare	125	2
	40. Strădania spre slava lui Dumnezeu	125	2
	41. Să nu ne smintim aproapele	126	1
143r	42. Să nu luăm în seamă mulțimea celor ce păcătuiesc	126	1
	43. Fugi de cusurul spre care inclini mai mult	126	2
	44. Fugi de cele ce sînt mai plăcute trupului	127	1
	45. Nici cele ce depind de noi nu trebuie făcute	127	2
	46. Păcatele mărunte să le socotim mari	127	2
	47. Privește mereu spre cea mai înaltă treaptă a virtuții	128	2
	48. Trebuie să evităm poarta largă și să intrăm pe cea îngustă	129	1

	PONTUL	list.	faţa
	20. Fără curăţenie, nime fericit	118	1
142v	21. Pildele bunătăţilor de la alţii culége	118	2
	22. Pildele de la svinţi	119	1
	23. Pildele de la limbi	119	1
	24. Pildă a lui Hristos ş-a lui urmare	119	2
	25. A lui Dumnădzău porunci nu dzice că-s în neputinţă cu paza	120	1
	26. Pildele celor greşiţi şi ertaţi să nu te înşéle	120	2
	27. Nu greşi, nedejduindu-te milii lui Dumnădzău	121	1
	28. Rugile mult folosesc	121	2
	29. Agonisirea Duhului Svînt, de păzit	122	2
	30. A îngerilor prezenţie, de poftit	122	2
	31. Privirea lui Dumnădzău, de cinstit	123	1
	32. Privirea omului îmbunătăţat, de folos	123	1
	33. Însoţirea oamenilor curaţi, de urmat	123	2
	34. De adunarea nealeşilor, de fugit	123	2
	35. Fugi de pricinile păcatelor	124	1
	36. Liapădă lénea	124	2
	37. De somnul lung te păzéşte	124	2
	38. *Svînta Scriptură*, de citit	124	2
	39. Şi alte scripturi, de citit	125	2
	40. Învăţătura a slavii lui Dumnădzău	125	2
	41. Scandală să nu facem celor de aproape	126	1
143r	42. Mulţimea păcătoşilor, nebăgată în samă	126	1
	43. De răutatea ce mai gios te trage să fugi	126	2
	44. De céle plăcute cărnii, de fugit	127	1
	45. Şi céle plăcute să nu le facem	127	2
	46. Păcatele mici mari să le socotim	127	2
	47. La spiţa cea mai de sus a bunătăţilor pururea să silim	128	2
	48. Poarta largă de fugit, cea strîmtă de intrat	129	1

CAPITOLUL	fila	fața
49. Sporește în fiecare zi	129	1
50. Nu fi fățarnic	129	2
51. Nu te uita la cele din urmă, ci la cele dinainte	129	2
52. Perseverează spre binele sufletului	129	2
53. Caută prilejurile faptelor bune	130	1
54. Înfrînează începutul păcatului	130	1
55. Păzește-te în viața aceasta ca într-un război	130	2
56. Păzește-te de uneltirile Diavolului	131	1
57. Să cugetăm la moartea Domnului	131	2
58. Numele de creștin să nu fie în deșert	132	1
59. Săvîrșește fapte vrednice de chemarea ta	132	2
60. Urmează modestiei	132	2
61. Să primim mustrările	133	1
62. Să nu căutăm pretexte pentru justificarea păcatului	133	2
63. Caută povățuire din partea prietenilor	133	2
143v 64. Mărturisește-ți păcatele	133	2
65. Defăimările vrăjmașilor schimbă-le în bine	134	1
66. Ferește-te de lingușiri	134	1
67. Nu face rău de hatîrul cuiva	134	2
68. Ia seamă de dimineață la ale bune pe care le ai de făcut și la relele de care trebuie să te ferești	134	2
69. Cercetarea de seară a faptelor noastre	135	2
70. După ce ai căzut fă-te mai prudent	135	2
71. Gîndește-te la semnele sporirii tale	135	2
72. Pedepsirea de către tine a păcatului	136	1
73. Să chinuim trupul prin postire	136	1
74. Nu primi laudele fără socoteală	136	2
75. Cînd te defăimează cei drepți, crede	137	1
76. Nu neglija să-ți cîștigi nume bun	137	1
77. Din cuvinte bune să se facă fapte bune	137	2

Sfîrșitul indicelui cărții de față

PONTUL	list.	feaţa
49. În toate dzile adaoge folosul sufletului	129	1
50. Nu fii făţarnic	129	2
51. Nu căuta céle înnapoi, ce céle înnainte	129	2
52. În bunătăţile sufleteşti rabdă	129	2
53. Pricina a bunelor lucruri apucă	130	1
54. Părăséşte gîndul de păcat	130	1
55. Într-această viaţă ca-ntr-un războiu să fii păzit	131	2
56. De a Diavolului meşterşuguri te păzéşte	131	1
57. Moartea lui Isus Hristos, de pomenit	131	2
58. A creştinului nume nu în zădar să fie	132	1
59. Vrédnic chemării tale fă	132	2
60. Blîndéţele, de urmat	132	2
61. Probozirea, de suferit	133	1
62. Greşala să nu o ascundzi	133	2
63. De la priiatini ia învăţătură	133	2
143v 64. Păcatele mărturiséşte	133	2
65. A nepriiatinilor defăimările în bine le întoarce	134	1
66. De îmbunători te fereşte	134	1
67. Pentru voia cuiva nu face rău	134	2
68. Pe mîne aşadză céle bune a face, ce de céle réle a fugi	134	2
69. Sara îţi ia sama ce ai lucrat peste dzi	134	2
70. După cădzătură mai păzit fii	135	2
71. De pe sémne cunoaşte sporiul binelui	135	2
72. Pentru păcate singur te globéşte	136	1
73. Prin post trupul îţi curăţéşte	136	1
74. Laudele oamenilor nu créde	136	1
75. Oamenii drepţi defăimîndu-te, créde	137	1
76. Nume şi véste bună a scoate nu te lenevi	137	1
77. Din cuvinte bune să să facă şi fapte bune	137	2

Coneţul scării ai cărţii aceştiia

144r Preacinstite şi iubite cititorule, şi iubitorule de osteneli sufleteşti, apucîndu-te cu sîrguinţă de citirea acestei noi apărute şi minunate cărţi (pe care acum pentru prima dată preacucernicul şi strălucitul domn, Ioan Dimitrie Constantin-voievod, nu numai că a alcătuit-o desăvîrşită şi a împodobit-o în fel şi chip prin osteneala sa, dar pentru mai marele folos sufletesc al creştinilor ortodocşi şi pentru pomenirea veşnică a strălucirii sale a şi tipărit-o pe cheltuiala sa şi a dăruit-o tuturor), iată, noi, cei care ostenim în meşteşugul tipografiei, te rugăm şi te implorăm ca, citind-o, de s-au strecurat cumva unele greşeli în cuvinte sau în litere, făcute fie din neatenţie, fie din neştiinţă, tu, îndreptîndu-le cu îngăduinţă, iartă-ne, pentru acela care ne-a poruncit să iertăm de şaptezeci de ori cîte şapte celor ce ne-au greşit. „Căci de vom ierta noi, şi nouă ni se va ierta", mai cu seamă ştiind că doar o fire avem, şi aceea gata să alunece în greşală. Căci culmea infailibilităţii numai lui Dumnezeu îi este dată, al cărui har să fie cu noi cu toţii. Amin!

Ostenitorii tipografiei
şi rugători a tot binele,

ATHANASIE ŞI DIONISIE,

împreună cu ucenicii lor,
cerem iertare

144r Cinstitul mieu cetitoriu şi de sufletiască osteninţă iubitoriu, întrînd cu osîrdie la citaniia aceştii noaă şi minunate cărţi, carea acmu întîi prealuminatul şi blagocistivul doamn Ioan Dimitrie Constantin-voevoda, nu numai cît au ostenit de o au de iznoavă alcătuit, şi o au cu tot féliul de frumséţe împodobit, ce pentru mai mult folosul pravoslavnicilor şi pentru vécinica pomenirea mării-sale cheltuit-au de o au şi tipărit[251] şi tuturor în dar o au hărăzit. Şi noi, ostenitorii meşterşugului tipografii, poftim şi ne rugăm, aflînd bogate greşéle în cuvinte şi în slove, carile, au din nesocotială, au din neştiinţă să vor fi făcut, cu blîndéţe îndireptînd, iartă-ne, pentru cela ce de 70 cîte de 7 ori ni-au poruncit să ertăm greşélele, că de vom erta, erta-ni-să-va, mai vîrtos, ştiind că toţi o fiinţă neputincioase şi spre cădére prelesne lunecătoare purtăm. Iară cea desăvîrşit negreşire numai singur lui Dumnădzău s-au dat. A căruia milă să fie cu toţi cu noi pururea. Amin!

Ai tipografiii ostenitori
Şi de tot binele-ţi rugători,

ATHANASIE ŞI DIONISIE,

cu ucenicii,
poftim ertăciune.

ANEXĂ

ANDREA WISSOWATII

STIMULI VIRTUTUM, FRAENA PECCATORUM

Bonum ac beatum vitae statum esse homini appetendum, malum autem ac miserum aversandum ac vitandum, quilibet qui modo vere homo, id est ratione utens, vocari meretur, facile agnoscit et confitetur. Quinetiam non male ac improbe, sed bene et honeste vivendum esse, ut beate vivatur, plerique qui modo non prorsus nefarii ac profligati sunt non audent diffiteri. Sed ut quispiam prout par est malitiam exuere, seu vitia ac peccata excutere, virtutes vero sibi comparare ac inducere velit et studeat, oportet tum scire causas impellentes et incitamenta quae hominem ad virtutes exstimulent, et a vitiis refraenent atque cohibeant; tum etiam nosse media atque modos quibus adiuvantibus istius boni conatus effectum consequi valeat.

Eo fine ego quum iam dudum talia cogitassem et undecumque collegissem, nunc in aetate mea senili, eadem recogitans ac recolens, literis consignare volui; utpote quae mihi ipsi profuisse expertus, etiam aliis forsan profutura existimavi; quippe quae animum informare vel firmare, eumque erigere et ad recta atque honesta sequenda aculeos ei subdere queunt. E quibus si non omnia pariter, saltem quaedam, eaque diversa diversos, movere possunt.

Inscitia ac ignorantia rerum scitu utilium, vel inconsiderantia atque incogitantia, est hominibus multorum causa malorum, in virtutibus omittendis, et peccatis committen-

dis. Debet praecedere aliqua scientia, ut deinde adsit conscientia. Inscitia autem reperitur saepe in iis etiam qui alioqui multa scire atque variarum rerum gnari et periti esse videntur. Plerique quippe non norunt vere ut deberent, neque se ipsos neque mundum hunc et ea quae sunt in mundo, nec Deum et ejus voluntatem, nec virtutem ac vitiam, nec horum fines et exitus, nec suam ipsorum veram felicitatem. Ut merito sit exclamandum,

O caecas hominum mentes, o lucis egenas!

Quae dum de hominibus dico, de me quoque ipso non inficior: nam agnosco quod et ego homo sim unus e multis. Sed ut ipse

Quid verum atque decens curo, et rogo, et omnis in hoc sum,

sic alios mihi proximos idem facere vellem.

1. *Nosce te ipsum*

Primo igitur ad virtutem capessendam requiritur sapientia: nempe habitus mentis de rebus ut sunt vere cognitis prout dignae sunt recte judicandi. Ac primum, quia homo, sibi ipsi maxime proximus est, oportet ut noscat se ipsum. Iam olim a quodam e septem Graeciae sapientibus prolatum, pro oraculo habitum est: *Nosce te ipsum*. Quod quidem rudibus admodum facile factu videtur: sed revera etiam eruditis est difficile. *Haec autem pravitatis causa est, ignoratio sui*, ut scripsit Lactantius (lib. I, c. I). Ad id vero ut homo noscat se ipsum, pertinet notitia non solum exterioris hominis, id est corporis, sed etiam multo magis interioris, id est animi, eorumque quae ad animum spectant.

Nam pretium pars haec corpore maius habet.

Ergo, cognoscendum nobis

Quid sumus? et quidnam victuri gignimur? ordo
Quis datus?
Quem te Deus esse
Jussit? et humana qua parte locatus es in re?
Disce.

Considerenda est homini tum dignitas naturae suae, tum indignitas. Dignitas quidem qua homo excellit caetera

terrena — praecipue quod habeat spiritum rationalem, vera intelligendi et bona volendi facultate praeditum, coeleste quiddam atque divinum — ut his dotibus homo utatur ad bene vivendum, non abutatur, nec eas culpa sua indigne corrumpat aut deturpet, ut semper aliquid dignum ea divina parte faciat. Ne quum homo sit, vitam non hominis ritu sed bestiae traducat. Quippe etiam sacrae literae homines non humano modo viventes, suibus, canibus, lupis, et aliis bestiis assimilant. Et sane pudendum est quando experimur bestias quasdam interdum minus effrenibus quam homines indulgere cupiditatibus. Cavendum, ne nobis merito dicatur: *Annon nostis vos ipsos?* (II Cor. XIII, 5). Altera ex parte homini considerenda est sua indignitas ac vilitas, nempe quod homo longe distet a Deo, non solum loco habitationis, sed et naturae constitutione: quippe ipsius Dei plasma, etiam angelis aethereis inferior, ex humo et terrae limo corpus creatum gerens, quamvis spiritu a Deo indito animatus, tamen mortalis, debilis, multis defectibus ac miseriis obnoxius ac subiectus, magis quam bestiae pleraeque; ne sese praestationem quam est esse opinetur, atque arrogantia vana tumens superbiat; imo agnoscat, et quam inanis ac misera res sit homo, nisi supra humana sese erexerit, id autem fiet potissimum, si defectus suos per virtutes suppleverit. Cogitandum itaque subinde est unicuique tum itud: *Homo sum, non Deus,* tum illud: *Homo sum, non bestia.* Quoniam autem hominem pars eius deterior, nempe caro, cum suis affectibus et cupiditatibus, ad terrena atque ad peccata trahit, pugnans pugna interna cum spiritu ipsius rationali, sicut solent subditi rebelles regi suo repugnare; danda est ei diligenter opera, ne sinat istos subditos qui subesse debent, praeesse ac praevalere; neve se ab his ut equis effrenibus ad mala inconvenientia et noxia abripi patiatur. Ratio recta et sana, regat aberrantem appetitum. Ne te ipsum ames nisi sis bonus, vel ut fias bonus. Nam non convenit amare quidquam aliud nisi bonum. Praeter notitiam vero naturae hominum communis, unusquisque homo nosse debet explorando sigillatim naturam suam propriam, et suas naturales aut etiam acquisitas proprietates atque suos mores. Alius quippe proclivis est ad laetitiam, alius ad tristitiam, alius ad metum, alius ad misericordiam,

alius ad pudorem, alius ad contumaciam, alius ad iram, alius ad libidinem, alius ad avaritiam, alius ad superbiam, etc. *Suum igitur quisque noscat ingenium, acremque se et bonorum et vitiorum suorum iudicem praebeat*, ut scripsit Cicero (I Offic.). Huc etiam facit illud:

te consule, dic tibi qui sis.

Hoc autem ideo, ut agnoscens ad quodnam peccatum magis sis propensus, ei potissimum obstes; ut cum isto inimico interno qui te praecipue solet oppugnare, praecipue tibi depugnandum esse cogites, et quomodo ei repugnes, mediteris.

2. *Nosce Deum*

A cognitione sui ipsius, debet homo ut ab inferiore gradu ad superiorem ascendere, nempe ad cognitionem Dei. Etsi vero Deus sensibus hominum non subiaceat, sicut et ipsa hominis anima; unde aliqui quibus ut eum esse agnoscant non expedit, ne utpote impii ab eo puniantur, existere eum negant; tamen existere ipsum revera probatur, praeter alias rationes, praecipue a mundi partium non solum maiorum sed et minorum, atque ipsius hominis membrorum singulorum dispositione ordinata, et ad certos fines atque usus directione. Quae arguunt huius operis ita ordinati esse quendam opificem ordinatem, sapientia et potentia excellentem; is autem est Deus (vide Psal. XIX, Sap. XIII, Rom. I). Qui Deus est substantia spiritualis perfectissima. Ideoque est sempiternus absque principio a seipso non ab alio vivens, proinde unicus talis; omnipotens, ita ut res quascunque velit efficere possit; omniscius, ita nihil eum lateat quicquid fuit, est, aut certo erit, quamvis occultum; summe bonus, qui proinde bonitate delectatur, odit autem malitiam; sanctissimus, iustissimus, qui unicuique secundum ejus opera retribuit, bonis praemia, malis vero poenas dispensans. Is velut sol, sed invisibilis at vivens et intelligens et libera voluntate pollens in caelo manens, per radios spiritus sui quolibet a se emissos, cuncta ubique gubernat ac moderatur. Hic talis mundi totius partiumque et incolarum eius, creator ac idcirco Dominus et rector supremus, debet a creaturis suis intellectu praeditis convenienti cultu summo et servitio ac obedientia debita honorari.

Quem Epicuris quoque (etsi creationem ac providentiam impie negaret) ob ipsam naturae illius excellentiam venerandum existimavit. Optimus autem Dei honor et cultus est, praecepta eius exsequi, ipsumque quantum ab homine fieri potest imitari (Ephes. V, 1). Notandum vero est in Dei cognitione non tam eius naturae seu essentiae occultae, quam potius voluntatis ipsius, ab ipso revelatae notitiam, contineri, nempe ut homo sciat, tum quid Deus ab ipso fieri velit, quod in divinis praeceptis, praesertim per Iesum Christum filium Dei unigenitum traditis, exprimitur; tum quid idem cum hominibus facere velit, quod scilicet sibi obedientibus promissa insignium praemiorum, inobedientibus autem minas poenarum gravissimarum (de quibus utrique postea sigillatim dicendum) proposuerit. *Accedentem ad Deum oportet credere quod Deus sit et simul quod sit remunerator eorum qui ipsum quaerunt*, id est, recte factis gratiam ejus ambiunt (Heb. XI). Haec de Deo fides, si animo penitus inhaereat, efficiet ut Deo ex animo obedite velimus, id est virtutem ac pietatem, ipsi placentem atque ab ipso mandatum, operibus exercere. Ergo Deo placere stude. *Qui autem dicit se nosse Deum, et praecepta eius non observat, mendax est* (I Ioh. II, 4; vide et Ierem. XXII, 15, 16). Non tam notitia de Deo speculativa quam practica curanda, quia haec potius illa pleniorem eius cognitionem producit, et prodest ad id ut eum cognitum amemus, et ab eo amemur.

3. *Ama Deum beneficum*

Ipsa Dei beneficia in homines iam collata, debent eos ad Dominum hunc, imo patrem beneficum, qui eos amore suo praevenit, amandum impellere. Nam quod homo existat, quod habeat vitam, et quae ad vitam sustentandam spectant, tum sensus, tum rationem, etc. a Deo, authore supremo ista omnia, proficiscuntur. Quamvis enim aliqui ista naturae adscribant; tamen haec natura sapientiam et potentiam tam eximiam habens, mutato nomine Deus est. Quod agnovit inter ethnicos Seneca, cujus verba digna sunt lectu, quae scripsit (De beneficiis lib. IV, c. 3. et seqq.). Multo magis nos christiani quibus gratia Dei salutaris illuxit, id agnoscentes, debemus tam beneficum Dominum nos amantem,

grato animo toto corde redamare. Amor autem erga Deum in eo a nobis ostendi debet, *Ut quod ipsi gratum est faciamus, et praecepta eius observamus* (vide I Ioh., vers. 3). Quaecumque is nobis mandat, etiam si valde molesta videantur, tum exsequamur, tum sustineamus; quaecumque autem is vetat, quamvis carni nostrae valde allubescant, vitemus atque ab eis abstineamus. *Quippe ipsa illa gratia Dei salutaris quae omnibus hominibus illuxit, erudit nos, ut abnegata impietate ac mundanis cupiditatibus, temperanter, iuste et pie vivamus, idque in praesenti seculo* (Tit. II, v. 11, 12). *Si, in luce* (id est sanctitate) *ambulemus, sicut Deus est in luce, communionem habemus mutuo* (I Ioh. I, 7). Deum amando mores nostros emendemus, ut puri ad purum accedere eique adhaerere valeamus. Quum nos Deus catena beneficiorum suorum aurea ad se trahat, quoties muneribus eius utimur, toties ad amorem eius excitemur. Ne simus similes bestiis, quae glandibus vescentes, et aquam e flumine bibentes, parum cogitant unde ista ipsis utilia prodeant. Imo ne simus deteriores bestiis, quarum nonnullae eos a quibus aluntur, vel aliqua beneficia percipiunt, amore quodam prosequuntur. Ut de canibus, equis, elephantis, etc. testatur experientia et historia. Verendum est ne nos ista bestiarum exempla aliquando in iudicio divino condemnent.

4. *Nosce mundi hujus vanitatem*

Debet etiam homo nosse mundum hunc inferiorem, eumque parvi aestimare; non quidem quatenus a Deo est formatus et exornatus, sed quatenus homines eo abutuntur. Sic et ea quae in hoc mundo continentur. Talia sunt divitiae terrenae et voluptates carnis et honores.

Ambitiosus honos, et opes, et foeda voluptas,
Haec tria pro trino numine mundus habet.

Horum ut bonorum eximiorum cupidine tracti plerique homines, ad peccata alliciuntur, atque a virtutis via deflectunt. Sicut Atalanta pomis aureis per Hippomenem extra curriculum iactis colligendis occupata, cursu superata. At quantumvis haec appareant bona in speciem, sunt tamen revera vana, fallacia, caduca. Similia vitro splendenti, sed

fragili, et comoediae post breve tempus desiturae; similia pomis quibusdam, quae circa lacum ubi olim Sodoma fuit, nasci feruntur, quae exterius speciosa, si premas, favillam et fumum interius invenies. Sic cogita: Non sunt ita tanti, ut homo cordatus animum suum versus sublimia arrectum ad ista humilia deprimens, eorum studio teneatur, iisque incumbat, atque in eis suam statuat felicitatem, quae in his non est, nisi larvata et bracteata. Expertus hoc est Salomon, qui in regio statu constitutus et divitiis et honoribus et voluptatibus abundans, tamen quum esset sapiens agnovit haec *omnia esse vanitatem*, idque confessus est in suo Ecclesiaste. Similiter Septimius Severus, quum ex humili per multos gradus ad Imperium Romanum evectus fuisset, tandem morti vicinus dixit: *Omnia fui, sed nihil mihi profuit*. Certe divitiae terrenae superfluae sunt sarcinae, exiturum ex hac vita aggravantes, exeuntem non commitantes; quae et anxiae quaeruntur, et cura majore metuque servantur, et variis casibus obnoxiae facile dispereunt. Honores huius mundi instabiles ac fumo similes, in sublime tendentes, sed evanescentes; et voluptates carnales inhonestae, plus aloës quam meliis habent, tandemque in fel amarum convertuntur. Idcirco quisquis est vero sapiens, si mente excelsa super terrena evectus, ista aspiciat, non aestimabit ea magni, ex vulgi opinione, sed ut puerilibus consentanea crepundiis (sicut ea Valerius Maximus, libri sexti fine appelavit) despiciet. Imo ut irritamenta malorum ac illecebras peccandi reiiciet. Recte monet Iohannes Apostolus (epist. I, c. 2): *Ne diligamus hunc mundum, neque ea quae sunt in mundo, ut sunt cupiditas carnis, cupiditas oculorum et fastus huius vitae*, quoniam qui diligit ista cito transitura, non potest simul diligere Deum eiusque voluntari obedire, ideoque nec in aeternum permanere. Et quoniam mundus iste ac partes eius omnes tandem dissolventur, cogitandum est quales nos oporteat esse in sanctis conversationibus (II Petr. III, 2). Ergo,

Suspice mens coelum, terrenas despice nugas.

Despice quod potes perdere. Ne tam magni aestimes res huius mundi viles ut propter eas pecces et miser evadas. Ne emito tanti poenitere. Cave ne tuum summum bonum

humi iaceat et cum humo pereat. Cogitet semper homo prudens atque pius, se hic in terris esse peregrinum et hospitem, non se hic fixam habere sedem, sed tantum breve commorandi diversorium (I Paral. XXIX, 15; Psal. XXXIX, 13; Heb. XI, 13). *Nobis patria coelum.*

5. *Ex omnium rerum consideratione animus ad Deum excitandus*

Omnibus ex rebus huius mundi, quae vel sensibus vel cogitatione percipiuntur, debet homo probus ratione utens, earum originem, naturam et qualitatem viresque et usum, spectans, capere occasionem Dei authoris omnium adorandi, animique sui ad eius honorem et obsequium convertendi; vel ob hoc ipsum, quia is supremus Dominus noster id vult atque nobis ut faciamus imperat.

6. *Nosce virtutem pulchram*

Considerendum est animo quid sit virtus et qualis. Virtus est habitus honeste agendi, seu vivendi secundum leges honestatis. Est constitutio animi recta, ordinata, rationi conveniens. Est animi humani sanitas eaque multo potior quam sanitas corporis. Ergo optandum est ut sit mens sana, idque magnopere curandum. Quam vero pulchra est virtus atque decora! Quippe efficiens ut in affectibus atque actionibus hominis sit egregia moderatio et concinnitas ac velut harmonia, multo elegantior ea quae in musicis modulationibus observatur. Cuius virtutis et honestatis formosa pulchritudo, si oculis animi cernatur, magnum sui amorem in hominibus ratione praeditis potest excitare. Ut agnovit Plato (in Phaedro) et ex eo Cicero (De officiis, libro I) atque Seneca (epist. CXV) ubi scribit: *Si nobis animum viri boni liceret inspicere, o quam pulchram faciem, quam sanctam, quam ex magnifico placidoque fulgentem videremus! Hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiaque lucentibus*, etc. Per se ipsa laudabilis est virtus; unde saepe etiam ii qui ipsi virtutem non sequuntur, tamen si eam ex effectis agnoscant, in aliis laudant; quoniam ita sese geritur decet atque convenit, quamvis ipsa non captet laudem. Per virtutem homo fit similis non solum angelis, spiritibus coelestibus sanctis; verum etiam ipsi Deo, virtutem perfectissimam habenti, eum imitando, per sanctimoniam, Ita

virtus in terra est quiddam coeleste ac divinum. *Qui affectus moderatur, etc. ex homine Deus fieri desiderat: certe fieri lucet, voluntatum conjunctione* (vide Epict. Dissert. apud Arrian. lib. II, c. 19). Quis igitur nisi mentis inops et non curet esse virtute praeditus atque exornatus, ut sic quantum fieri potest evadat homo perfestus, imo divinus, ac Deo ipsi similis?

Sed quoniam,

7. *Virtutis fructus*

> *Ipse decor recti, facti si praemia desint,*
> *Non movet*

videamus quomodo virtus non florem solum habeat pulchrum, sed etiam fructus iucundos, radicis amaritudinem dulcedine sua compensantes, atque etiam utilitatem veram afferentes.

Conscientia bona.

Primum quod virtus ex se profert commodum, est internum illud animi, nempe conscientiae bonae gaudium. Quippe quum homini animus ipsius attestatur eum recte ac honeste ut debebat vixisse, ac etiam nunc vivere, atque agere prout decet ac convenit; ex eo fonte manat insignis animi delectatio et laetitia atque hilaritas, omnes omnium conviviorum delicias exsuperans (Prov. XV, 15), tum pax interna, etiam inter medios externos tumulsus ac eximia tranquillitas atque serenitas. *Sola virtus praestet gaudium perpetuum securum; etiam si quid obstat, nubium modo intervenit, quae infra feruntur, nec unquum diem vincunt* (Senec. ep. XXVII). Nam

> *semita certe*
> *Tranquillae per virtutem patet unica vitae.*

Hinc et in adversis affictionibusque, exurgit insigne solatium et contra malignos malorum sermones atque calumnias, ille aurus aheneus,

> *Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

Ex eadem bonae conscientiae scatebra fluit illud, *Quod si cor nostrum nos non condemnet, fiduciam habemus ad Deum*, attestante S. Ioh. (ep. I, c. III, 21). Tum denique inde spes bona firma de bonis maximis posthac obventuris.

8. *Pios Deus cura habet*

Porro virtutem ac bona opera Deus optimus, talium amator, remuneratur ex parte adhuc in terra et in hac vita praesenti. *Dicite iusto, quum bonus fuerit, quod fructum operum suorum comedet.* (Iesa. III, 10). Curae Deo sunt pii; is super eos providentiam suam singularem extindit atque exerit, preces eorum in necessitatibus positorum benigne exaudit, e periculis eos expedit ac eruit, ab inimicis imminentibus protegit. Exstant eius divinae erga iustos gratiae ac beneficentiae exempla memorabilis. In Enocho, e terris ita translato ut mortem non experiretur, similiter Elia ad coelum evecto, Noacho in diluvii aquis servato e Sodomorum incendio educto, Daniele a leonum faucibus, et tribus eius sociis medio flammarum fornacis flagrantis conservatis; Petro ac Paulo e carcere mirandum in modum liberatis; ut nunc alia similia, de Iosepho, Davide, Ezechia, etc. praeteream (vide etiam Psal. XXXIV, XXXVII, XCI, XCIX, CXLV sub finem). Innocentia magnum praesidium. Qui Deum filiali timore timet, is nihil aliud timet. *Diligentibus Deum, omnis*, etiam quae mala videntur, *cooperantur ad bonum* (Rom. VII, 28). Et mors piorum, loco debiti naturae persolvendi censenda, non est eis terribilis; sed quieta et placida.

9. *Virtutis praemium summum, vita aeterna beatissima*

Etiamsi enim homines virtute praediti, iis quae in hoc mundo bona aestimantur, non admodum fruantur, praesertim sub Novo Foedere; tamen eos manet post hanc vitam mortalem et post mortem ipsam illud excellentissimum virtutis praemium coeleste, ex gratia Dei singulari eis destinatum, nempe vita aeterna beatissima, in qua boni summi ac perfecti fruitio plena continetur. Si optabile est homini, vitam in terra aliquandiu producere, in affluentia bonorum terrenorum; quanto magis exoptandum, ut homo mortalis, ab hac mortali conditione multis adversis obnoxia liberatus, in mundum illum mundiorem coelestem, in locum aeterni-

tatis subvectus, spiritum rationalem corpore spirituali firmo incorruptibili glorioso indutum habens (Cor. XV, 42, 43, 44), scientiam rerum atque sapientiam perfectam consequutus, omnia quibus opus habebit bona plene possidens, nullus egens, cum Deo ipso optimo maximo, ad eius conspectum clarum admissus, eumque ipso et cum eius Filio unigenito, et cum angelis sanctis, communione integra potitus, gloria coelesti regali coronatus, fruatur voluptatibus atque gaudiis excellentissimis, inessabilibus, nullius incommodi admistione turbandis, aeternum duraturis, ac nunquam finiendis (I Petr. I, 4, 7, 8, 9; Psal. XVI, fine; I Thess. II, 12; II Cor. IV, 17; II Tim. II, 10). Ita ut homo per sanctimoniam fiat divinae particeps naturae (II Pet. I, 4), adeoque homine quasi Deus. Hoc est summum bonum haec suprema beatitudo cuius respectu omnia ac molestiis permista, sunt merae nugae atque vanitates. Huius boni spe animatus homo prudens, debet *se ipsum a vitiis repurgare* (II Corinth. VII, I) atque etiam actu ipso sese repurgat (I Joh. III, 3) debet virtutum officia exercere, debet *abundare in opere Domini semper, sciens quod labor suus non sit inanis in Domino* (I Cor. XV ult.) Quoniam Christus Dominus, filius Dei unigenitus, a Deo obsignatus ad homines missus, id ipsum promisit ac documentis certis in Evangelio confirmavit. Ita *pietas ad omnia est utilis, habens promissionem vitae praesentis et futurae*, teste Apostoli (I Tim. IV, 8) *quam vitam futuram aeternam promisit* piis; *Deus mentiri nescius* (Tit. I, 3). Ergo cogita: Est tanti ut colam pietatem ac virtutem, etsi cum labore. Hic merito exclamandum illud,

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
I bone quo virtus tua te vocat, i pede fausto;
Grandia laturus meritorum praemia; quid stas?

Ergo aeterna semper meditare. Haec summi boni coelestis firma spes, mente concepta sola affert animo firmam tranquillitatem: sicut acui magneticae non est quies nisi in polo, Prospice finem bonum qui manebit absque fine. Spes

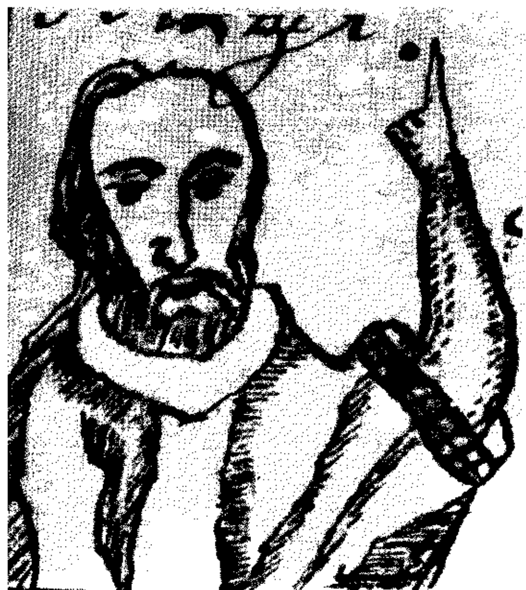
vitae aeternae inchoata parit ex se pietatem et pietas vicissim parit spem eiusdem completam. Hunc scopum tibi praefixum specta in actionibus tuis, et ad eum unice collima ac tende; caeterea quasi obiter age. Vide quid spes praemii efficiat in agricolis et nautis et militibus, etc. Spei adsit fides firma seu fiducia certa de promissis divinis; haec omnem laborem quamvis amarum edulcabit.

10. *Peccatum turpe*

Iam porro cogitandum etiam atque expendendum, virtuti oppositum vitium seu peccatum, quid sit et quale. Vitium morale seu peccatum est habitus prava agendi; est legis divinae transgressio, a recta ratione ac honestate discessio ac deviatio; est animi humani per malitiam corruptio, vel saltem eius foeda turpisque pollutio; est morbus animae male affectae, morbis corporis deterior. Quam homo non ita vivit et agit ut oportet atque decet, sed repugnat honestati, sit servus atque mancipium suorum affectuum carnalium, eos regere impotens, per quos mens humana turbatur ac de flatu suo deiicitur. Hinc homo eis addictus, fit stultus, similis brutis irrationalibus, imo brutis peior, quum sciens ac volens male agat. Id notatum a poëtis per Circen venesicam, homines poculi sui potu in bestias commutantem. Quinimo per peccatum homo similem se ipsum reddit cacodaemoni, spiritui pessimo teterrimo (v. Ioh. VI, 70; VIII, 44; I Ioh. III, 8) a quo nos maxime abhorrere par est. Quinetiam homo vitium aliquod animo foyens, diabolo praebet locum in corde suo (Eph. IV, 27). Purga igitur animum tuum a foedis vitiorum sordibus, elue maculas istas, et morbos istos sanare stude. Quam inconsiderati sunt et stulti qui corpus suum concinne compositum atque egregie excultum esse cupiunt; animum vero corpore potiorem deformatum et immundum esse sinunt.

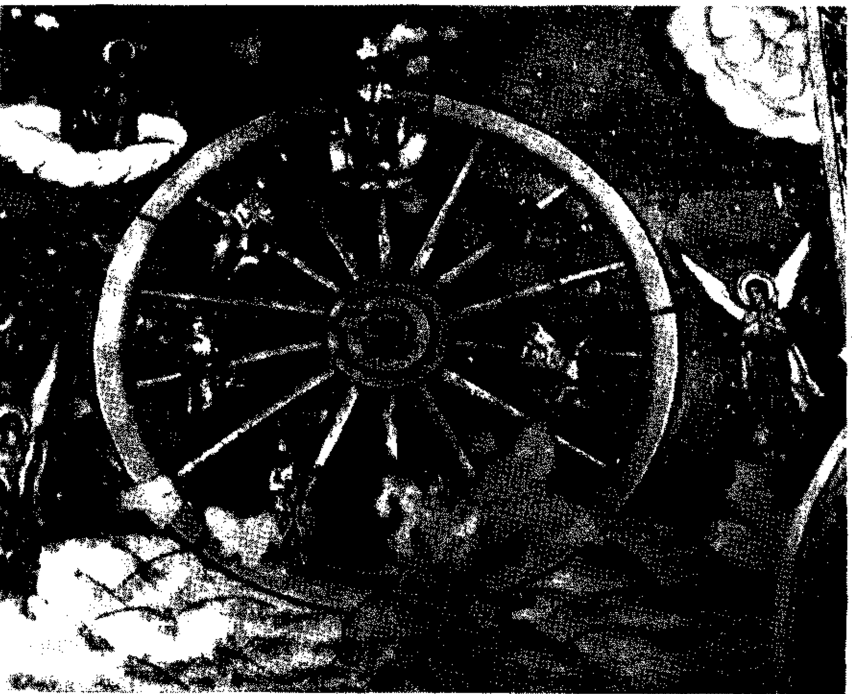
11. *Virtutis molestia abit, peccati turpitudo manet*

Cogita, si quid honesti feceris cum labore ac molestia, postmodum laborem ac molestiam abire, at manere honestatem; contra si quid turpe cum voluptate egeris, voluptatem abire, manere turpitudinem, ex dicto Catonis maioris et Musonii (apud Gellium lib. XVI, cap. I).

Înțeleptul și *Lumea* alegorii dintr-o copie manuscrisă a *Divanului* de la începutul sec. al XIX-lea (Biblioteca Centrală de Stat a R. S. România).

Roata lumii, pictură din pridvorul bisericii din Răşinari-Sibiu (reproducere din colecţia N. Al. Mironescu).

[illegible]

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΑΝΑΜΕΣΟΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ

[illegible]

КАРТА А ТРЇА.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

[illegible]

Divanul, Iași, 1698, f. 100r. Începutul Cărţii a III-a, traducerea din A. Wissowatius.

АЛЕ СТОИЧИЛОР ПОРУНЧИ ѪЗЕЧЕ.	**ΤΩΝ ΣΤΟΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΙ ΔΕΚΑ.**
А	Α
[illegible]	[illegible]
В	Β
[illegible]	[illegible]
Г	Γ
[illegible]	[illegible]
Д	Δ
[illegible]	[illegible]
Є	Ε
[illegible]	[illegible]
Ѕ	ς
[illegible]	[illegible]
З	Ζ
[illegible]	[illegible]
И	Η
[illegible]	[illegible]
Ѳ	Θ
[illegible]	[illegible]

Divanul, Iași, 1698, f. 138ᵛ. *Ale stoicilor porunci dzéce*, traducere din A. Wissowatius, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum*.

12. *Peccati turpitudo in aliis spectanda*

Peccati vero foeditatem cum aliis eius adiunctis aversandis si quis in se ipso parum cernit, in alterius cuiuspiam peccantis exemplo velut in speculo cernere potest. Non abs re olim lacones, filiis suis teneris ebrietatem reddere abominandam volentes, helotas servos ebrios, cum actionibus indecoris ob oculos ponere solebant. Videns aliquem inhoneste agentem, intuere te ipsum ac vide annon etiam tali vel simili vitio labores. Quod in alio reprehendis, id ipse ne facito. Imo ex alienis erroribus conspectis, tuos corrigere et cavere discas, te ut faciant aliena pericula cautum.

13. *Peccati effectus mali*

Specta in peccato non sinciput, sed occiput ejus; seu non a fronte et in accessu apparentes ac blandientes larvatas ac fucatas delicias, et utilitates terrenas umbratiles aspice; sed te converte ad spectandum animo quid peracto peccato consequatur. Nempe postquam voluptas quae peccatum commendabat deferbescit ac discedit, tunc succedit ob peccati patrati turpitudinem pudor; tum dolor animi amarus atque poenitentia, quae ipsa homini cordato poenae loco est (vidè Rom. VI, 21).

Conscientia mala

Huc pertinet inprimis conscientia mala, dum animi dictamen hominem de malefactis contra leges cordi inscriptas commissis arguit ac punit (Rom. II, 15). Etiamsi nullus homo conscius sit tuorum malefactorum, tamen ipsa mens tua mali conscia, est tibi pro accusatore et teste et iudice et denique tortore (videatur Iuvenalis Satyra XIII). Iste conscientiae malae instar vermis intus rodentis morsus quasi praegustus quidam est poenarum peccati ulteriorum, a Deo sceleratis postea infligendarum (videatur Tacitus de Tiberio Annal. VI, 6 et de Nerone XIV, 10). *Proprium est nocentum, trepidare* (Sen. ep. XCVII).

14. *Poena*

At non hic subsistit effectus peccati perniciosus. *Multi dolores impio* (Psal. XXXII, 10). *Non est pax impiis* (Iesa. LVII, 21; Eph. V, 6). In hac adhuc vita puniuntur a Deo diversis molestiis, morbis gravibus et aliis adversis, ac

damnis dolendis ac interdum tragicis casibus et quandoque illatis etiam per homines supliciis; idque non commitante eo quod piis similia passis adesse solet solatio.

Sed gravissima peccati poena manet improbos dum seculum istud praesens terminabitur, post vitam hanc transactam, in iudicio illo divino extremo infallibili; in quo nullae excusationes valebunt, nullae dilationes, nulla subterfugia locum habebunt. Ibi tunc impii qui Deo parere noluerunt, non solum privabuntur bono excellentissimo, quo alias potiri potuissent, nempe vita beatissima coelesti a qua excludentur (I Cor. VI, 9, 10 ; Gal. V, 19, 20, 21; Apoc. XXI, 27) sed etiam decreto divino condemnati coniicientur in lacum igneum, urendi non sine magnis doloribus atque tormentis, una cum ductore ac seductore impiorum Diabolo; quae est mors secunda, ex qua iam exitus non dabitur ullus (Math. XIII, 42; XXV, 41, 46; Thess. I, 8, 9; Heb. X, 27; Apoc. XX, 15, XXI, 8). Haec *mors est peccati stipendium*, quod peccantibus tandem solvetur (Rom. VI, 23). *Si secundum carnem vixeritis moriemini* (Roman. VIII, 13). *Cupiditas postquam concepit parit peccatum; peccatum vero peractum gignit mortem*, nempe aeternam (Iacob I, vers. 15). Peccatum ad tempus suave, est velut melle illitum venenum. Talis est eventus cupiditatum carnalium contra animam pugnantium (1 Pet. II, 2). Sicut Philetae latrones, soliti viatores amplectendo necare; sicut sirenes allectos ad se blandis cantibus praeternavigantes, sopitos demersisse ac devorasse feruntur. Simili modo Ioabus Amasam blande accedens, gladio incautum transfixit (II Samuel XX, 9, 10). Ergo

Quae nocitura temes, quamvis sint chara relinque

15. *Vitae huius brevitas*

Meditanda est subinde vitae huius terrenae fugacitas. *Est quippe haec vita similis vapori, ad breve tempus apparenti et evanescenti* (Iac. IV, 14). *Et homo ipse similis gramini florenti, quod modico tempore viget, facile autem corrumpitur* (Iesa. XI, 6; Iob. XIV, 2; Psal. CIII, 15, 16). Nemo potest sibi crastinum certo polliceri. Imo nescis quid serus vesper vehat. *Dic mihi dormituro: potes non expergisci? Dic experrecto:*

potes non dormire amplius? Dic exeunti: potes non reverti? Dic redeunti: potes non exire? etc. (Seneca, epist. XLIX). Idcirco, *Propera vivere et singulas dies singulas vitas puta* (Seneca, ep. CI).

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.
Sera nimis vita est crastina; vive hodie.

(Nunc, dum tempus habes, vide Psal. XCV, 7). Vivit autem vere is demum qui honeste et sancte vivit. Dum differetur vita transcurrit. *Nihil aeque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum quam frequens cogitatio brevis aevi et huius incerti* (Sen. ep. CX, v. fine). Ne differas igitur vitae tuae morumque emendationem ad crastinum incertum, vel ad extremum senium, vel denique ad diem mortis tuae (Sirac., v. 8). Ne tum demum recte vivere velle incipias quum erit e vita discedendum. Hic maxime valet illud:

Tolle moras, semper nocuit differre paratas.

Quo diutius peccati consuetudinis indulgebis, eo difficilius ipsam usu firmatum et radicatam, exstirpare poteris. Cave ne sero ad Dominum eiusque nuptias accedere coneris, cum illis fatuis virginibus: frustra, postquam ianua fuerit occlusa (Mat. XXV). Qui scis an Deus tibi gratii sua abutenti, sit tempus poenitentiae ac resipiscentiae indulturus et an poenitentiam seram raro seriam ac veram, sit a te suscepturus (Iesa, LV, 6; Psal. XXXII, 6). Cave ne florem vitae tuae cacodaemoni, feces autem demum Deo offerre velis. Quum peccaverimus ne desperemus, datus est nobis poenitentiae seu resipiscentiae portus, sed ne nimis speremus, datus est finis vitae incertus. Ne tum denique peccatum relinquere cogites, quum ipsum peccatum te relinquet.

16. *More imminens*

Finis ac privatio vitae huius, nempe mors, perpetuo nobis omnitempore omni loco inhiat atque imminet. Haec nos quamvis adhuc sanos ac valentes, qualibet hora, subito invadere potest; non expectans etiam aetatem maturam, aut decrepitam, quod docet frequens experientia:

Incertum quando, certum aliquando mori.

Igitur perpetuo debemus esse ad mortis adventum parati, ne nos imparatos opprimat. Nam quales nos deprehendet, tales iudicio illi Christi extremo sistet iudicandos.

Tu magna gerendi
Praecipita tempus; mors atra imminet agendi.

Ita vive nunc dum tempus vivendi habes, sicut hora mortis adventante vixisse velles. Illi ultima hora, nil te iuvabunt ea propter quae cupiditatibus indulsisti et peccata commisisti. *Hoc tibi citra diem mortis praesta, moriuntur ante te vitia tua* (Seneca, ep. XXVII). Dum vita suppetit enitamur ut mors paucissima in nobis quae possit abolere inveniar.

Mortuus ut vivas, vivus moriaris oportet.
Assuesce ergo prius quam moriare mori.

Mors piorum non est ultima linea rerum, quamvis ita vulgo dicatur, sed est traiectus a littore huius vitae terrenae mortalis, ad aliud littus vitae coelestis immortalis beatissimae. *Optabile est a morte invadi, curanda voluntate occupatam et Dei operum spectaculo* (Epictet, apud Arianum Dissert. LIII, c. 5). Igitur

Ut tibi mors felix contingat, vivere disce,
Ut possis recte vivere, disce mori.

Si tibi quotidie ob oculos versetur mors, nihil unquam humile cogitabis, nec impense quidquam (ex terrenis) cupies (Epict. Enchirid., c. 28).

17. *Memento extremorum, praesertim judicii ultimi*

In omnibus factis tuis memento extremorum, et in aeternum non peccabis (Sirac. VII, ult.). Inter haec autem extrema praeter mortem et post mortem istam, restat iudicium Dei (Heb. IX, 27), quando Dominus noster Iesus Christus a Deo iudex constitutus, iudicabit vivos et mortuos in illustri adventu suo e coelo (II Timoth. IV, 1), quo tempore ea quae nunc velata sunt, ablatis velanentis revelabuntur. Ubi unicuique reddetur secundum opera eius (vide Rom. II,

vers. 5, 6, 7, 8, 9, 10 et II Thessal. I, 6, 7, 8, 9). Haec dies adventus Christi et iudicii extremi, quamvis differtur, tamen non auferetur. Erit autem ut piis ovibus Christi laeta, ita impiis hircis tristis ac luctuosa (vide Mat. XXV, 31 et seqq. et 46). Hoc exspectantibus nobis studendum est ut pie et sancte vivamus, ut ab isto iudice tunc incontaminati peccatis et inculpati reperiamur (II Petr. III, vers. 11, 14).

18. *Ne movearis impiorum fortuna brevi*

Non est autem cur vir animi probi moveatur ac turbetur in bono proposito quod improbis interdum aliquamdiu in hac terrena vita fortuna favere videatur. Nam haec istorum fortuna infortunata, non est sincera neque stabilis, sed fucata atque volubilis; quae tandem in magnam commutabitur miseriam. Quamvis ultio divina, lento gradu et quasi claudo pede eos insequi cernatur, tamen tandem aliquando eosdem assequetur, tarditatemque poenae gravitate compensabit.

Tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.

Videantur dicta in eandem sententiam, Psalmi I, fine et Psal. XXXVIII et maxime Psal. LXXI.

19. *Ne turberis piorum adversis*

Neque est cura virtutis studio aliquem reprimat vel sufflaminet, piorum in terra sors fere adversa; quod hi non solum bonis huius mundi parum frui videantur, sed etiam malis atque afflictionibus, privatione bonorum, seu facultatum, ac ipsius vitae soleant premi et divexari. Habet Deus mundi arbiter iustas eius suae gubernationis causas, de quibus alibi agendum. Iam olim hoc evenire consuevit optimis virorum et vatibus sacris et ipsi Filio Dei unigenito, et eius Apostolis aliisque sanctis martyribus (vide Heb. XI, 36, 37, 38).

Non est ad astra mollis e terris via.
Hac proceres abiere pii.

Per angustam viam intrandum est ad vitam aeternam angustam (Mat. VII, 13, 14). *Calamitas virtutis est occasio* et materia (videatur Seneca, De providentia). Sic probi et exercentur et explorantur.

Diligentibus Deum omnia (etiam quae mala videntur) *in bonum cooperantur* (Rom. VIII, 18, 28). Non tam ingressus huius vitae est spectandus quam egressus, non tam ea quae nunc in mundo adsunt mutabilia oculis corporeis aspicienda, quam ea quae futura sunt in caelis aeterna oculis animi prospicienda (II Cor. V, fine). Sic damna ista lucro maximo compensabuntur. Quis autem prudens negotiatur id recuset?

20. *Sine pietate nemo beatus*

Credendum est pro certo, quod non solum si ex Dei praescripto virtutem et sanctimoniam colamus, summam beatitatem ipsius gratia atque beneficio adipisci possimus; verum etiam quod absque hac conditione observata eandem adispici omnino non possimus. Id docent manifeste divina oracula (ut Heb. XII, 14): *Sanctimoniam esse sectandam, sine qua nemo Dominum videbit*, et *Nisi abundaverit iustitia vestra, plus quam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum* (Mat. V, 20), et *Nisi convertamini, et fiatis sicut pueruli, non ingrediemini in regnum coelorum* (Mat. XVIII, 3). In novam illam Ierosolymam coelestem non intrabit quidquam pollutum (Apoc. XX, ult.). Ad loca sanctissima inhabitanda non patet accessus nisi iis qui sunt sancti. Diabolus quum in coelo habitaret detrusus est e coelo ad inferna tartara propterea quia peccavit. An vero tu peccati sarcina onustus, locum hunc sublimem te speras conscensurum. Non patet illuc alia via ac porta, praeter hanc angustam ac strictam, a Christo ipso ostensam et ipsius vestigiis calcatam. Non est quod quis vana spe se ipsum decipiat, quasi furtim peraliquos tanquam cuniculos illuc irrepere possit. Sine bene ac honeste vivendo, ad beatam vitam pervenire, nemo potest. An porro patieris te propter res vilissimas vanas et evanidas, ut ebrietatem, libidinem, vindictam, nummos, privari vita coelesti perpetua beatissima? Sane est haec stultior quam Glauci illius permutatio, qui auream armaturam suam Diomedi dedit, pro qua ab ipso aeream accepit.

21. *Virtutum exempla ex aliis collige*

Propone tibi, homines cordatos ac pios tibi notos prò exemplaribus imitandis. Per sanctam aemulationem conare eos aequiparare, vel etiam si possis superare.

Extremos pudeat rediisse.
Mihi turpe relinqui.

Et quoniam difficile est inventu tale specimen, ut unus aliquis homo sit in omnibus virtutibus perfecte completus, e diversis hominibus diversas virtutes tibi imitandas ac experimendas desume. Sicut fertur Zeuxis pictor celebris formosissimae faeminae effigiem depicturus, aliquot forma praestantes faeminas elegisse, e aeqarum singulis singulas partes eximens, in unam imaginem collegit atque conformavit.

22. *Exempla e sacris*

Quinetiam ex iis quos historiae describunt, ob oculos mentis tibi pone quosdam quos aemuleris. Ut e sacris paginis Abrahamum in excellenti erga Deum fiducia ac ex hac manante obedientia, Iosephum in castitate, Iobum in patientia, Mosen in contemtu divitiarum ac thesaurorum Aegypti ac temporariae peccati fruitionis, Davidem, Ezechiam, Iosiam, Danielem, ejusque socios in insigni pietate, etc. qui tamen tali evidenti et confirmata vitae aeternae promissione qualem nos iam habemus caruerunt.

23. *Exempla ex ethnicis*

Imo ex ethnicis quoque delige virtutum exempla. Ut iustitiae, ex Aristide, Camillo, Fabricio; paupertatis toleratae ex Curio, Menenio, Quintio Cincinnato, etc. Abstinentiae et continentiae ex Bellerophonte, Xenocrate, Scipione, Tuberone. Patientiae ac moderationis irae ex Archyta, Socrate, Platone, Phocione, Pericle, Philippo Macedoniae Rege et Antigono Primo. Sobrietatis ex Heraclito, Stilpone, Zenone. Veracitatis, nec ioco mentiri volentis ex Epaminonda et Pomponio Attico. Haec laudabilia non otiose lauda, tantum verbis, sed factis imitare. Pudeat christianos, veram veri Dei ex verbo eius cognitionem verbis iactantes, si nondum tantos in virtutibus progressus habeant, quantos isti tali cognitione destituti exhibuerunt.

24. *Exemplum Christi eiusque imitatio*

Sed excellentissimum ac perfectissimum omnium virtutum exemplar atque archetypus in terris fuit Iesus Christus dux fidei nostrae (Heb. XII, 2) cuius imitatio nobis mandatur et ab illo ipso (Mat. XI, 29; XVI, 24; Ioh. XIII, 15) et ab eius Apostolis, ut a Paulo (Philip. II, 5) qui et ipse Christum est imitatus (I Cor. XI, I) et a Petro qui scripsit: *Christum quum pateretur pro nobis, reliquisse nobis exemplar, ut vestigia eius sequamur* (I Pet. II, 21) et a Iohanne, cuius haec sunt verba: *Qui dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse sic ambulare* (I Iohan II, 6).

25. *Praecepta Dei servatu non impossibilia*

Nec audiendi sunt ii qui pro excusatione peccatorum praetextunt, impossibile esse virtutis opera praestare, peccata vitare, ac Dei praecepta observare. Ignavia hominum et desidia hos profert obtentus et haec velamina. *Nolle in causa est*; *non posse praetenditur* (Senec., ep. CXVI, fine). Est quidem via virtutis aliquomodo aspera et ardua primum, inexpertis, sed postea facilis existit, attestante Hesiodo. Iohannes vero Christi Apostolus scripsit: *Hanc esse charitatem erga Deum, ut mandata eius servemus, mandata autem eius non esse gravia* (tantum abest ut sint impossibilia) (1 Ioh., v. 3). Et Christus ipse ore suo veridico pronunciavit: *Iugum suum esse lene, et onus suum esse leve.* (Mat. XI, ult.).

Labor omnia vincit,

laborem autem excitat amor; de quo etiam recte dictum:

Omnia vincit amor.

Adsit modo vere amor erga Deum, et erga virtutem, et erga virtutis praemium excellentissimum; is amor omnia quantumvis difficilia superabit.

Ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes, etc.
Ut valeas animo quidquam tolerare negabis?

Velle oportet te fieri bonum, et quidem sincere ac serio velle, enixe et constanter. Ad virtutem totis viribus tende. *Exerce*, ut in gymnasio, *te ipsum, ad pietatem*, monente Apostolo

(I Timoth. IV, 7). *Ad hoc ipsum omni collato studio, adiice fidei tuae virtutem*, etc. adhortante alio Apostolo (II Pet. I, 5). Multum valet consuetudo, qua omnia fiunt faciliora, etiam ea quae antea prima fronte difficilia videbantur. Est enim consuetudo tanquam altera natura. Ea respectu pietatis oritur in hominibus regeneratis.

26. *Exempla peccantium non reprobatorum ne fallant*

Ne tibi ipsi blandiaris ac indulgeas in peccato manens, hac causatione, quod etiam piorum quorundam peccata sint sacris litteris consignata. Imo cogita, si istis alioqui sanctis tamen labi contigit; quanto magis mihi caute in hac via lubrica est incedendum. Et quidem isti post lapsum surrexerunt, poenitentiam ac respiscentiam egerunt, nec ad similem lapsum redierunt, qum eo cautius et diligentius in tramite pietatis perrexerunt, ideoque Dominus mistericos eis ignovit atque culpas praeteritas remisit. Ergo mihi quoque est respiscendum. Non quia quod aliqui morbidi sanati sunt, ideo morbus ultro accersendus.

27. *Misericordiae Dei spe, non peccandum*

Misericordia ac bonitas Dei ne te a bonitate exercenda avertat. Cecinit quidem Psaltes: *Certe bonus est Deus Israëli*, sed addidit: *his nempe qui mundo sunt corde* (Psal. LXXIII) et alibi: *Misericordia Domini a seculo in seculum, super eos qui timent ipsum, et iustitia eius super filios filiorum, qui servant foedus eius, et recordantur mandatorum eius, ut ea faciant* (Psal. CIII, 17, 18; vide etiam Exod. X, 6). Et Paulus Apostolus hominem in peccatis manentem et tamen se iudicium Dei effugiturum sperantem, ita alloquitur: *An divitias benignitatis eius et tolerantiae ac lenitatis contemnis ignoras te benignitate Dei ad respiscentiam duci? Sed pro duritia tua et corde quod respiscere nescit, thesaurum tibi ipsi congeris iram, in diem irae et patefactionis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ipsius*, etc. (Rom. II, vers. 4, 5, 6). Ita qui spe misericordiae Dei ad perseverandum in peccato abutitur, a misericordia excluditur. *Quia apud te a Deo venia* (seu clementia) *est, ideo timeberis* (Psal. CXXX, 4). Non est quidem de gratia Dei desperandum, nempe respiscentibus; at non etiam nimis sperandum praeter verbum Dei, praesertim non respiscentibus. Ad respiscentes

spectant promissa divinae benignitais, ad non respiscentes autem effecta severitatis, nempe minae atque poenae (Rom. XI, 22).

28. *Preces*

Auxilium Dei, et Christi, quod per Spiritum Sanctum nobis est coelitus afferendum, precibus assiduis, intentis et enixis est implorandum etiam inter occupationes. *Petite et dabitur vobis* (Matt. VII, 7; XXI, 22); *Pater coelestis dabit Spiritum Sanctum petentibus* (Luc. XI, 13; vide et Iac. I, 5). At dum auxilium istud divinum petimus, cogitemus Deum auxiliari laborantibus, non otiosis.

Auxilium conatus amat: quis namque vacantem
Adiuvet, aut somno virtutem iungat inerti?

Etiam ipsa precatio pia frequens, atque haec quasi cum Deo colloquutio, huc prodest ut homo per eam ipsam a peccando avocetur, et ad coelum, ad Deum, quasi elevetur, ac ad progressum in pietate et sanctitate subinde magis excitetur. Praeterea, si velimus liberum ad Deum accessum habere, oportet *ut cor nostrum nos non condemnet*; tum demum *si quid petierimus accipiemus ab eo, quia praecepta eius servamus, et quae placent in complectu eius facimus*. I Ioh. (III, 21, 22). *Qui aurem suam avertit ne audiat legem, etiam precatio eius est abominatio* (Prov. XXVIII, 9; vide quoque Esai. I, 15; Mich. III, vers. 4; Joh. IX, 13). Ergo precare Deum ut fias pius, et esto pius ut preces tuae non sint irritae.

29. *Spiritus divini habitio*

Spiritum Dei sanctum a Deo non impetrabis, si geras cor non sincerum peccatis pollutum et inquinatum. Ac si eum iam ante ad cor tuum a Deo coelitus demissum habeas, cave ne eum velut hospitem praeclarum impura aversantem, sordibus vitiosarum actionum, loquutionum, ac cogitationum contristes, et a te abigas (Eph. IV, 30). Vide etiam consentiens huic dictum (Sap. I, vers. 5), ubi Spiritus disciplinae sanctus, dicitur fugere id quod fictum est et recedere ab insipientibus cogitationibus, etc.

30. *Angelorum praesentia*

Angeli Dei, sanctitate excellentes, quum soleant a Deo coelitus mitti ad pios, ut eis adsint, ac opitulentur (Psal. XXXIV, 8 et XCI, II et I Cor. XI, 10; Heb. I, 14) si istorum coelestium aulicorum praesentiam et custodiam tibi adesse desideras, da operam ut sis angelis sanctitate similis, quantum potes. Nam similis simili gaudere solet; dissimilem autem aversari.

31. *Dei aspectus reverendus*

Cogita te nunquam esse plane solum, quamvis in loco ab aliis arbitris semoto, quamvis abscondito. Semper enim es coram oculis Dei omnipotentis inevitabilibus; is spectat non solum actiones, sed cogitationes quoque tuas, etiam in densissimis noctis tenebris (vide Psal. CXXXIX). Ideo *pudeat te quidquam agere inhonestum, quum ante oculos agas judicis cuncta cernentis* (vide Boethium De consol., fine) Sed Seneca quoque quanquam ethnicus in eandem egregie scripsit sententiam: *Sic certe vivendum est, tanquam in conspectu vivamus; sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit et potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? Nihil Deo clusum est; interest animis nostris et cogitationibus mediis intervenit* (Epist. LXXXIII). Simile dictum exstat in Epicteti dissertationibus apud Arrianum (lib. I, c. 14).

32. *Viri honesti respectus*

Sed etiam virum aliquem honestum ac pia gravitate et authoritate praeditum, quasi praesentem et omnia tua facta spectantem, si tibi adesse et actionibus tuis interesse cogites, in cuius conspectu aliquid secus quam decet agere te pudeat, multum id prodesse poterit, ad vitia cohibenda. Bene ex Epicuri dicto Seneca monet: *Sic fac omnia tanquam spectes aliquis*; et postea addit: *cujus interventu perditi quaque homines vitia supprimerent, dum te ipsum efficis eum coram quo peccare non audeas* (Epist. XI et XXV).

33. *Societas piorum sectanda*

Societatem proborum ac piorum hominum sectare, cum iis crebro conversare; qui te suis sermonibus atque factis

meliorem facere possint, et ad virtutem excitare, atque adiuvare (vide Heb. III, 13; X, 24, 25). Cave tamen diligenter, ne simul cum virtutibus vitia quoque aliqua, viris etiam alias quoque, viris etiam alias bonis interdum adhaerentia, tibi quoque adhaerescant.

34. *Conversatio improborum vitanda*

Contra autem, devita ac fuge conversationem improborum, ne te velut peste contagiosa spirituali peccatorum inficiant atque contaminent (vide Psal. I). *Corrumpunt bonos mores colloquia prava* (I. Cor. XV, 33). Si tangas picem ab ea inquinaberis.

35. *Occasiones peccati fuge*

Occasiones peccatorum, irritamenta malorum, quae passum in hoc mundo in varia actionibus occurunt, diligenter ac studiose cave, ac subterfuge, ne te velut laquei illa queent et capiant, ad tuam perniciem. Caute ambula in via suspecta et lubrica, ne vel impingas in scandalum aut offendiculum, vel prolabaris. Si quando autem in eas incideris, muni te ipsum et arma animum tuum contra peccati venenum, piis meditationibus ut antidotis. Imo quantum potes fac tibi ex peccati occasione, virtutis ei oppositae occasionem. Si occurat oculis obiectum et occasio voluptatis foedae, in promtu sit temperantia; si convitium audias, patientia; et sic de caeteris (vide Epicteti Enchiridium, c. 14). Etiam mala in bonum vertere quantum licet, periti artificis.

36. *Otium vitandum*

Otia atque desidiam, ut pulvinar Satanae fugias

Haec sunt iucundi causa cibusque mali.

Contra autem laboribus honestis tum animum tum corpus exerce, et firma ad patientiam molestiarum.

Da vacuae menti quo teneatur opus.

Qui nihil boni agit, male agere discit. Ut ager requietus, dum fruges non profert utiles, inutilibus herbis et urendis calametis obducitur.

37. *Somnus longus cavendus*

Somno quoque diuturno abstine

Nam diuturna quies vitiis alimenta ministrat.

38. *Sacra scriptura legenda*

Verbum Dei quod est scriptis per viros spiritu divino afflatos consignatum, diligenter, attente et crebro lege ac relege.

Nocturna versato manu, versato diurna.

(Vide Psal. I, vers. 2). In hoc sacro codice velut in coelesti gazophylacio, continentur thesauri spirituales pretiosissimi, utilissimi. Ibi habentur Dei ipsius veri oracula, eius promissa, praecepta, monita, minae, habentur et exempla, recte vel secus factorum descripta. Ibi videmus quid nobis fugiendum sit, quid sequendum. Haec iura atque edicta supremi illius Monarchae, animas convertunt, dant sapientiam imperitis, oculos mentis illuminant (Psal. XIX, 8, 9). Horum dictamen si custodiat aliquis, puram reddet viam suam; id est vitam suam ac mores suos mundabit ac emendabit (Psal. CXIX, 9). Haec debent esse consiliarii nostri, exemplo Davidis (ibid., v. 24; vide et II Tim. III, 15, 16, 17). E sacris litteris propone tibi frequenter catalogum virtutum ibi recensitarum et peccatorum ibidem memoratorum; ac examina tecum, num illas omnes in te habeas, ab his autem an omnibus liber sis. Sicut autem nil prodest artem medicam nosse, vel etiam pharmaca in pharmacopolio posita intueri, nisi ea tibi adhibeas ad usum; ita S. Scripturae notitia nil tibi proderit nisi eam deducas ad praxim.

39. *Scriptores alii utiles legendi*

Post sacras litteras, legere quasi per diverticulum, expedit, alios etiam libellos, quaedam quasi pharmaca salubria spiritualia proponentes. Sunt ex ethnicis non indigni lectu aliqui: ut Cicero *De officiis*, Senecae quaedam, Plutarchi *Moralia*, Epicteti *Enchiridion*, Isocratis *Ad Demonicum admonitio*, etc. Et ex Christianis recentioribus nonnuli: ut Thomas Kempisius *De imitando Christo*, Erasmi *Enchiridium militis Christiani*, *Ethica* Crellii *christiana*, etc.

Conducit christiano instar apis mel e diversis floribus colligentis, undique colligere monita sibi profutura. *Omnia probanda ac exploranda, quae bona ea tenenda* (I Thess., v. 21).

40. *Gloriae Dei studium*

Omnes actiones nostras eo dirigamus, ut Deus qui est noster Dominus supremus ac pater coelestis ex iis habeat gloriam. Ita *splendere debet lux nostra coram hominibus, ut videant nostra bona opera, et glorificent Patrem illum nostrum qui est in coelis* (Math. V, vers. 16; vide etiam Ioh. XV, 8 et I Pet. II, 12).

Contra cavendum, ne per nostra malefacta, gloria Dei nostri inter homines detrimento aliquo afficiatur, ne propter nos religio quam profitemur apud alienos blasphemetur. (vide I Tim. VI, vers. I; Tit. II, 5; Rom. II, 24).

41. *Proximi ne offendantur*

Hominum quoque nobis proximorum habendis estratio, ne eos pravorum nostrorum factorum exemplis corrumpamus ac deteriores efficiamus. *Vae homini per quem offendiculum evenit* (Math. XVIII, 7). Imo potius bonis ac honestis actionibus nostris exemplum eis praebentes, ad boni imitationem eos ducamus, vel ut vulgo dici solet aedificemus.

42. *Multitudo peccantium spernenda*

Ne vero nos hoc corrumpat et ad mala patranda adducat, quod cernamus multos multa passim male agere. *Id nobis praestandum est, ne pecorum ritu sequamur antecedentum gregem, pergentes non qua eundum est, sed qua itur. Nulla res nos maioribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur, optima rati ea quae magno assensu recepta sunt, quorumque exempla nobis multa sunt; nec ad rationem, sed ad similitudinem vivimus*, etc. *Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. Quaeramus quid optime factum sit, non quid usitatissimum* (Senec., De vita beata, cap. I, II). *Ne configuremus nos huic seculo: sed transformemus nos per renovationem mentis nostrae* (Rom. XII, 2). *Dilecte non imitari quod malum est* (III Ioh. vers. 11). Tu cura non quid alii faciunt, sed ut officium tuum facias.

43. *A vitio magis trahente, magis te retrahe*

Ab eo vitio ad quod magis propensus ac proclivis es, tanto magis ac diligentius te cohibe ac retrahe, quasi fraeno quodam adhibitio. Et in isto conatu, in contrariam aliquatenus partem animum tuum inflecte, ut sic inter duo vitia consistas in medio. Sicut lignum detortum (modice calefactum) in adversam aliquantum flectitur partem, ut rectum existat.

44. *Carni gratiora cavenda*

Suspectum habe id quod carni tuae e terra ortae, et ad terrena tendenti, atque carnali appetitui, valde allubescit. Cave tibi ab hoc blando et insidioso, sub specie amici inimico domestico ac familiari; ne ut olim Heva pomi vetiti specioso aspectu allectia, et ipsa de eo edit, et Adamum maritum suum ad edendum seduxit, ita te seducat cupiditas. Memento a Propheta notatum: *Vafrum esse cor hominis super omnia* (Ier. XVII, 9). Ideo animi tui intentiones accurate explora, ne forte tibi falso boni praetextu imposturam faciat, teque supplantet. *Spiritu actiones carnis mortifica, ut vivas* (Roman. VIII, 13). *Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est* (Senec., ep. XIV).Cui corpus in sagina, ei animus in macie. Vim tibi ipsi respectu carnis inferto, atque *corpus tuum in servitutem* cum Apostolo *redigito* (I Cor. IX, vers. 27) ut a servitute peccati liberatus, vere liber evadas.

45. *Licita quoque non semper facienda*

Etiam ab iis quae non sunt divinis praeceptis scripto traditis exprese prohibita, ac ideo videntur licita nec per se mala, tamen si redoleant peccatum, vel aliquam mali speciem habeant, abstine (I Thes., v. 22), prasertim si sint cum scandalo et offendiculo infirmorum coniuncta. Etsi omnia putentur licita, tamen non omnia conducunt et debet. Christianus liber sub nullius rei potestatem redigi (I Corinth. VI, 12 et X, 23) praecipue si non omnia ista aedificent. Qui sibi cuncta quae licita videntur indulget ac permittit, is etiam facile sensum ad illicita illis vicina delabetur.

46. *Parva etiam peccata non parvi pendenda*

Ne levipendas illa quoque peccata quae levia ac parva videntur. Solet vulgo dici: *Hoc peccatum est veniale, non mortale*. At etiam talia, si homo in eis habitum contrahat, ac in eo perseveret, iram Dei accersent, a regno Dei coelesti excludent, et in mortem aeternam praecipitabunt. Non solum in talium catalogo recensetur adulterium, sed etiam scortatio, imo et lascivia et scurrilitas; non solum homicidia, sed etiam inimicitiae et rixa; non solum magnae ebrietates ac violentiae, sed etiam compotationes et comessationes; non solum furtum, sed et avaritia; non solum blasphemia contra Deum, sed etiam convitia contra homines; non solum preiuria, sed et mendacia. Vide decreta de his divinitus pronunciata (I Cor. VI, 9, 10; Gal. V, vers. 19, 20, 21; Ephes. V, vers. 3, 4, 5, 6; I Petr. IV, 3; Apoc. XXI, 8). Non tantum grandes undarum fluctus confertim desuper irruentes, sed minutatim per rimas, atque guttatim saepius instillatae et tandem acervatim collectae aquae, navem demergere queunt. E parvis scintillis, nisi exstinguantur, ingens exsurgit et gliscit incendium, atque aedes exurit et in cineres redigit.

Nemo repente fuit turpissimus

sed per gradus. Non modo ii qui sunt omnino ac penitus pessimi, et omnium sceleratissimi, verum etiam minus quam par est boni, ab illa nova coelesti Ierosolyma, in quam nihil quod sit inquinatum aut faciens abominationem, intrabit (Apoc. XXI, ult.) excludentur.

47. *Ad supremum gradum virtutis tende*

Ne acquiescas et contentus sis, si aliquem vel imum virtutis gradum attigeris, sed tende perpetuo adhuc ad superiorem et ad supremum, ut ad eum quantum fieri potest ascendas et optatum atque optimum contingas fastigium, ac pervenias ad perfectionem. Eo ut tendamus divina nos exhortantur oracula (Mat. V, ult.; Col. I, 28; IV, 12). Pulchrum est ad prima tendentem, vel in secundis, aut tertiis, si non datur ultra, consistere. Sed si ad prima non serio ac enixe tendas, forsan nec in secundis aut etiam tertiis consistes. Non est bonitas pessimis esse meliorem. Considera quaenam ad veram requirantur perfectionem.

Ad metam currens ne in medio cursu subsiste. Quando non agis pro virili quantum potes, Deo qui quantum possis optime novit, reddes rationem.

48. *Porta lata cavenda, angusta intranda*

In omnibus vitae tuae actibus cogita, cavendum esse tibi latam portam ac spatiosam viam (nempe vivendi modum licentiosum, carnalibus hominibus allubescentem), quam viam multi insistunt, sed ea abducit ad exitium. Contra ingrediendum esse per angustam portam et strictam viam quae ducit ad illam vitam (nempe aeternam) etsi pauci sint qui eam inveniant (pauciores qui inventam ingrediantur, paucissimi qui in ea ad exitum usque perseverent, Matth. VII, 13, 14). Subinde tecum reputa: Estne haec angusta via quae ego vado? Annon potius est lata? Specta quo tandem te sit perductura.

49. *Quotidie profice*

Quotidie conare in via virtutis progredi, et ulterius semper procedere. Si hodie sis probus ac bonus, cura ut cras sis probior et melior. Qui hic non subinde procedit ac proficit, is facile retrocedit, ac deficit. Nemo profectum suum ibi invenit ubi reliquit.

Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiit subigit: si bracchia forte remisit,
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

50. *Ne sis hipocrita.*

Ne velis in speciem tantum, externe, quasi ostentationis causa, ut ab hominibus approberis, aliquid honesti agere: sed cura ut internum virtutis ac pietatis non fucatae hypocriticae, sed sincerae, habitum in te habeas. *Esse bonus magis velis, quam videri*, quo elogio Catonem ornat Sallustius.

51. *Ne specta quae retro sunt*

Ne respice retro, quousque iam in hoc stadio spirituali processeris; sed specta porro ulterius, quousque tibi sit adhuc ad metam a Christo brabeute designatam procedendum, propter brabium coeleste obtinendum. Sic agebat Apostolus

Paulus, ea quae a tergo erant obliviscens, ad ea vero quae a fronte supererant enitens (Phil. II, 14).

52. *In bono persevera*

Bono proposito quod semel susceperis, adhaereto firmiter, constanter, ac perseverenter. Ne postquam turrim struere coeperis, non perficias, sed desistas (Luc. XIV, 29, 30). Ne ubi aratro manum admoveris, ad ea quae retro sita sunt (in mundo a te relicta) respiciens, revertaris (Luc. IX, 62). Ita curramus, ut cursum perficiamus, et sectamur assequamur. Ne nobis merito dici queat: *Currebatis pulchre; quis vos inhibuit?* (Gal. V, 7). Attendamus *ne perdamus quod operati sumus; sed ut mercedem plenam recipiamus* (II Ioh. 8). *Qui perseveraverit ad finem is demum salvum fuit* (Matth. X, 22; vide et Heb. X, 36).

53. *Occasiones bonorum operum captanda*

Occasionem virtutis exercendae ac bonorum operum efficiendorum, non solum oblatam tibi amplectere, sed etiam ultro quaere et studiose capta, ne elabatur ac praete eat; ac ubi eam consequutus fueris, arripe eaque utere.

54. *Initio peccati absistendum*

Cogitationes improbas incipientes, mox ut herbas malas exorientes evelle in herbis, antequam radicentur et excrescant, ac fructum proferant perniciosum.

> *Opprime dum nova sunt subiti mala semina morbi.*
> *Principiis obsta; sero medicina paratur*
> *Dum malus per longas invaluere moras.*

Statim a malo averte cogitationem, et ad bonum converte. Peccato ut inimico ad te ingredienti, in introitu ipso occurre, et intrare eum prohibe.

55. *In hac vita ut militia sis cautus*

Vita nostra in hoc mundo est quasi militia, quod Iobus dixit (c. VII, I). Habemus hic hostes diversos, qui nos suis armis oppugnant, et a pietate avertere conantur. Ut sunt huius mundi, tum res diversae, obiecta cupiditatum, tum

personae tentantes, tum ipsa caro nostra propria, cum suis inordinatis concupiscentiis; quae cuncta possunt per peccatum nostram machinari perniciem.

Potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec quae circumstent te deinde pericula cernis?

Ne sis ergo securus ac negligens miles, in tam praesenti periculo, sed perpetuo cautus, vigilans, omnia quaquaversum circumspiciens contra omnia bene armatus ac munitus. Non obtinebis victoriam, nisi strenue certaveris.

Amat victoria curam.

Peccavit et Angelus in caelo, et Adamus in Paradiso, et David in charitate Dei, et Salomon in sapientia magna, et Iudas Iscariotes in schola atque contubernio ac societate ipsius Iesu Christi.

56. *Diaboli technae cavendae*

Praecipuus hostis noster ac dux hostium caeterorum, est Satanas seu cacodaemon, spiritus ille Deo rebellis, valde potens, et magnopere vafer atque astutus veterator, plenus technarum et machinationum in perniciem hominum intentarum. Ita versutus ac versipellis, ut in varias sese formas instar Protei aut Vertumini convertat, ad decipiendum ac nocendum; aliquando ut vulpes blanditur, aliquando autem ut leos faevus rugiens obambulat quaerens quem devoret (I Pet. v. 8). Ausus est tentare ipsum Dominum Iesum idque non una vice, nec uno modo. Et Apostolos eius appetiit, ut eos velut cribro agitatos excuteret (Luc. XXII, 31) et excussit ad tempus a constanti fiducia: etiam Petrum adduxit ad Domini abnegationem. Et quasi venator peritus, ubique tendens retia, et laqueos, ac escas et illicia peccatorum spargens, ad incautos capiendos. Est velut strategus exercitatissimus, variis utens strategematis, ad diversos homines diversi mode oppugnandos. Etiam bonae ac piae intentionis specie abutitur ad homines a verae pietatis tramite avertendos, quippe qui se etiam in Angelum lucis transfigurat aliquando (II Cor. XI, 14). Quod egregie ostendit Iacobus Acontius

libro de Satanae strategematis. Igitur contra talem hostem spiritualem armemus nos illa spirituali panoplia, quam e coelesti armamentario desumtam, exhibet nobis ille christiane militiae tribunus e praecipuis unus (Ephes. VI, 13 et seqq.).

57. *Mors Christi meditanda*

Crucis Iesu Christi Filii Dei Servatoris nostri, ac mortis eius cruentae frequens meditatio; animis non improbis multum prodesse potest ad crucifigendam propriam carnem et cupiditates malas morte afficiendas. Quoniam Dominus iste noster, iam tunc designatus Rex coeli atque terrae, tamen talia sustinuit tormenta, ac mortem tam diram, non solum dolorosam, sed et ignominiosam, insons toleravit, idque nostri causa ex magno erga nos fontes amore, ut nos sanguinis sui impensa ac tali morte sua, a peccato ac peccati reatu et poena, morte nempe secunda liberaret: nonne convenit ut nos sic ab eo tanquam redemti e gravi servitute, ei vicissim amorem nostrum testantes quod maxime sit praecepta eius observando (Ioh. XIV, 21) abstineamus a peccatis, ac pietati studeamus, peccatis moriamur, iustitiae vero vivamus? Quum inter caeteras causas, propter hanc ille sanguinem suum pro nobis profuderit (I Petr. II, 24; IV. 1, 2; Tit. II, 14; Heb. IX, 14) et quum sub hac demum conditione *sanguis Iesu Christi purget nos ab omni peccato, si in luce ambulemus* (I Ioh. I, 7).

58. *Christiani nomen ne sine re sit*

Ipsa christiani, hoc est Christi discipuli et sectatoris appelatio ac professio, monere unumquemque nostrum debet, ne frustra hoc nomen sine re geramus. Ne sub nomine christianorum vitam ducamus ethnicorum (I Pet. IV, 4). Qui enim ita vivunt, ii etsi Christum vocitent suum Dominum, tamen ab eo non agnoscentur pro suis, ob idipsum quia sunt operarii iniquitatis (Math. VII, 21, 23; Luc. VI, 46); *sicut filii lucis in luce ambulemus* (Eph. V, 8).

59. *Digne vocatione tua vive*

Reputa tecum subinde, vivendum esse digne vocatione ista qua nos Deus per Christum ad se vocavit (Eph. IV, 1; Thess. II, vers. 12). Examina igitur te ipsum an tu digne

hac vocatione vivas: quum Deus te vocarit non ad impuritatem, sed ad sanctificationem (I Thess. IV, 7).

60. *Humilitas servanda*

Aversare superbiam, ac sublimem de te ac virtute tua opinionem, etiamsi quid boni e gratia Dei nactus sis, ne animo ideo intumescas et efferaris, sed modeste de te sentias, ac submisse te geras. Superbia enim atque arrogantia (praeter alia quae affert mala) profectum in virtute sufflaminat, et sublimem gradum impedit; ad quem aliqui pervenissent nisi se iam pervenisse putassent. Contra vero animi demissio quae vulgo humilitas solet nuncupari) quum sit in virtutum turri alte aedificanda, requisitum profunde demissum firmum fundamentum, multum juvat ad caeteras partes rite superaedificandas. Absque hoc fundamento posito etiamsi quid exstructum esse videatur non erit stabile, sed facile vacillans ruet et colabettur (vide Rom. XII, 16; I Pet. V, 5).

61. *Reprehensiones suscipiendae*

Quum te quispiam officii tui admonet, vel etiam ob peccatum a te commissum merito reprehendit, non modo ne ei succenseas, aut animo te offenso esse ob lucera tua tacta ostendas; sed etiam grato id animo suscipias, ut medelam animae tuae, sanitatem afferentem per quoddam unguentum salubre, etsi non sine quadam corrosione.

62. *Peccatum non excusandum*

Peccatum a te patratum, si aliis accusantibus conscientia tua attestetur, ne excusa, nec deferde, vel extenua; sed confitere, et excute, ac curae habeto ne iterum de eodem sis monendus.

63. *Pete admonitionem de delictu*

Pete ab amicis fidis, piis, ut actiones tuas vigilibus oculis intueantur; et quicquid in eis a recta via devians et exorbitans conspexerint, ne dissimulent, sed sincere indicent; ut mendas ostensas emendes. Apelles pictor celebris, fertur solitus effigies a se depictas ante domum exponere, eo consilio, ut post tabulam ipse latens, si quid a praetereuntibus non immerito reprehensum observasset, id corrigeret.

64. *Confitere peccata*

Imo etiam ab aliis non animadversos defectus tuos aut culpas cum quibus luctaris, ipse amicis bonis confitere candide, ut medicis morbum curaturis, eorumque pro te preces ad Deum exposce (vide Iac., v. 16).

65. *Inimicorum vituperationes, in bonum tibi verte*

Quinetiam si ab inimicis tua quaepiam facta verbis vellicentur et vituperentur, ac tibi exprobrentur, quamvis isti id maligno faciant animo, tamen tu si in hac exprobratione veri quidpiam inesse senseris, id ne sperne ac neglige, sed corrige. Ita etiam ex malo quod tibi nocere conatur, aliquid boni capies: id est ex inimico, percipies utilitatem. Quod egregie monuit Plutarchus libello singulari.

66. *Adulatores cave*

Ab adulatoribus prudenter tibi cave; qui laudant etiam non laudanda, et excusant accusanda, et ulcera eorum quibus abblandiuntur incurata tegunt. Ne te a talibus decipi sinas. Ne te velut utrem vanis inflent sermonibus. Nam et isti plerumque aliud ore promunt, aliud autem corde premunt.

67. *Ne propter homines facias malum*

Cave ne aliorum hominum voluntati, si a virtute discrepet, tua facta accommodes, propter metum offensionis, aut propter pudorem vitiosum; qui interdum non minus quam impudentia virtuti adversatur. De quo habetur volumen Plutarchi.

68. *Mane propone agenda bona, cavenda mala*

Quotidie mane aggressurus agenda, meditare quomodo te in actionibus tuis gerere debeas. Propone animo ac destina, ut declines a malo, et facias bonum, secundum praecepta Dei et Christi (vide Psal. XXXIV, 15; XXXVI, 27; Amos. V, 15; Rom. XII, 9). Idque bonum propositum ac decretum, deduc ad exequutionem.

69. *Examen factorum vespertinum*

Saepe, imo singulis diebus finito die, ante quam somnum capias, diei transactae acta singula, velut per indicem seu catalogum revoluta, in memoriam revocata, recense et

centura nota, atque iusto trutinae examine expende et diiudica, secundum conscientiam, ad praeceptorum divinorum amussim applicatam.

Num quid deliqui? quid gestum in tempore, quid non?
Cur isti facto decus abfuit, aut ratio illi?
Quid mihi neglectum? cur haec sententia sedit?
Quam melius mutasse fuit.
Quid volui quod nolle bonum foret? utile honesto
Cur malus anteluli? num dicto aut denique vultu
Perstrictus quisquam? etc.

videatur Ausonius (Eidyllio XVI, De viro bono).

Tale examen olim Pythagoras philosophus, suis ut id exercerent mandabat discipulis. In hoc porro tui examine ac tuorum factorum iudicatione, ne facile velis agere tanquam advocatum, et reatus tui patronum, defendendo causam quamquam iniustam, excusando aut elevando crimina; sed potius saepius age accusatorem tui ipsius, et acrem ac severum iudicem. Ne tibi ipsi parce aut ignosce: potius delicta agnosce, ac vituperanda vitupera. Pudeat te apud te ipsum, quod nondum talis sis qualem te esse oportet: age delicti poenitentiam, sinceram ac efficacem, ita ut caveas ne iterum admittas aliquid eiusmodi, cuius te in sequenti examine pudeat ac poeniteat. Quodsi quippiam recte per te factum occurrerit, gratiis Deo actis, gaude, et temet ad alia similia posthac facienda exstimula.

70. *Post lapsum sis cautior*

Etiam ipsa delicta tua ac lapsus tuos, verte tibi ipsi in occasionem vitandorum talium lapsuum, ut postquam e lapsu surrexeris, eo cautius posthac in hac via incedas, ne ad idem saxum rursus pedem offendas et allidas. Turpe namque est post poenitentiam testatam, iterum perpetrare poenitenda. Cave ne tibi iure possint applicari illae paroemiae: *Canis reversus est ad sui ipsius vomitum* et *Sus lota, ad volutabrum coeni* (Prov. XXVI, 11; II Petri II ult.).

71. *Signa profectus tui specta*

Proderit quoque signa quaedam et indicia tuorum in virtutis itinere progressum, vel etiam regressum notare

atque observare: num et quatenus processeris, an retrocesseris, ut ex praeteritorum et praesentium inter se collatione, ipsetemet cognoscas atque explores et ad ulteriorem profectum etiam inde sumas incitamenta. Qua de re etiam exstat egregium Plutarchi opusculum. Sic solent homines ad rem attenti, saepe inire sui census ac suorum proventuum rationes, ut percipiant, quantum per aliquod tempus lucri an damni vel detrimenti acceperint.

72. *Pro peccato mulcta spontanea*

Pro peccato quolibet, quamvis veniali, commisso, ipse tibi mulctam aliquam, et quasi poenam quam luas, statuito et irrogato: vel corporis quandam affictionem; vel delectationis alias licitae, carni gratae, subductionem; vel a strato et cubatu molliore abstinentiam, vel lucri alicuius comissionem, aut quasi damni ultronei susceptionem, ut sic per expensam aliquam nummorum honestam, vel tanquam iacturam, delictum tuum velut expies. Idque eo fine, ut te peccasse tanto magis memoria teneas et tanto magis atque accuratius in posterum peccare caveas.

73. *Caro castiganda per abstinentiam*

A cibis et potibus qui tibi suaviter sapiunt, praesertim lautioribus ac delicatioribus, cupediis, gulae irritamentis, etiam si tibi vel gratis offerantur, interdum et a condimentis ciborum, temet, absque tamen superstitione, cohibe; idque tum, ut etiam hoc modo pro peccato quopiam transacto, perferas quandam quasi castigationem; tum, ut in futurum carnales tuas cupiditates luxuriantes coërceas, ac velut feras feroces subducto alimento domes, ne lasciviant, vel ferociant. Imo eo ipso fine ieiunandum est quandoque, ita ut per totum diem ab omni cibo ac potu abstineas, praesertim in aetate iuvenili. Sed etiam absque ieiunio abstinendum est a deliciis, ne carnem nostram indulgenter ac delicate tractando, curam eius habeamus, ad fovendas ipsius cupiditates; quod prohibet Apostolus (Rom. XIII, ult.) imo ut fomites peccatis subtrahamus.

74. *Laudes hominum ne temere admite*

Quando ab aliquo, vel a pluribus aliquibus laudaris, tanquam insignibus praeditus virtutibus, et iam multum

in eis progressus; ne facile credas, quasi iam sis talis, sed conscientiam tuam penitus introspice, cui magis quam aliis notus esse debes, et vide an ista id attestetur:

Quum te quis laudat, iudex tuus esse memento
Plus aliis de te, quam tu tibi credere noli.

Insuper scito, penitus cor tuum penetrari atque perlustrari ab oculis Dei cuncta cernentibus. Qui *Deus est maior ac potentior corde nostro, et scit omnia* (I Iohan. III, 20).

75. *Piis te vituperantibus crede*

Quando vero aliquis homo pius, te existimat mereri vituperium, ac mores tuos improbat et reprehendit, noli plus tibi credere quam illi; quum te amor tui ipsius a natura insitus, facile decipere queat. Si reprehendi non vis, ne facito reprehendenda.

76. *Fama bona non negligenda*

Quanquam non propter famam et gloriam apud homines obtinendam, virtus sit colenda; tamen bona fama seu bonum nomen apud bonos, non debet negligi, etsi non quaerendum ut lauderis, veruntamen ut lauderis, veruntamen danda est opera, ut ea agas quae merito laudentur. Nam et Apostolus id monuit: *Quaecumque bonae famae, si quae laus, haec cogitat, haec agite* (Philip. IV, 8, 9). Ea vero est ad veram gloriam atque laudem via recta et compendiaria, ut *qualis haberi velis, talis sis*, quod Socrates sapienter monebat. Ut corpus in luce ambulantis umbra comitatur, sic virtutem gloria sequitur. Ne ita temere cogites et loquaris. Nil curo hominum de me existimationem ac sermones, sentiant et dicant ut libet. Quid si non sine causa a te data id fiat? Id tibi nocere potest. Attamen rursus non est ita agendum quemadmodum agere solent nonnulli, ut cavendo labefactionem famae suae apud homines, etsi non bonos, faciant quaedam contra Dei mandata, et contra propriam conscientiam. Tu si nequeas simul divinae voluntari, et humanae de te existimationi morem gerere, illud potius quam hoc elige, apud Deum magis quam apud homines gloriam quaerere (vide Ioh. V, 44; XII, 43). Conscientiae satisfiat, fama sequatur vel mala, dummodo tu bene merearis. Aequissimo animo,

ad honestum consilium, per medium infamiam tendam. *Nemo magis virtuti devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet* (Sen., ep. LXXXI).

77. *E verbis bonis fiant opera bona*

Sed haec omnia et alia talia, frustra a nobis dicuntur, frustra ab aliis etiam cognoscuntur et vera esse agnoscuntur, nisi ad praxim et actionem opere ipso deducantur. Si quid boni scimus, id bonis operibus ostendamus, ut quae fuerunt verba, iam sint opera. Huc potest applicari illud Iacobi Apostoli dictum: *Quis sapiens et scientia praeditus est inter vos? demonstret ex bona conversatione opera sua* (Iac. III, 13). *Nam et oves non foenum afferunt opilionibus, ac ostendunt quantum comederint; sed pastu inter se concocto, extra ferunt lanam et lac. Et tu igitur, ne verbis ostenda imperitis, sed opera quae verborum concoetionem sequuntur* (Epict. Enchirid. c. LXIX). Non qui novit praecepta, sed qui ea facit, is demum evadet beatus (vide Ioh. XIII, 17 et Iac. I, 25).

STOICORUM PRAECEPTA X

1. Deum et naturam sequere, vel eis subiectus esto.
2. Fac unicuique bene, quantum potes et nemini noceas.
3. Ita te gere erga alium, sicut velles ut alius erga te se gerat.
4. Tolera omnem iniuriam quae tibi fit cum patientia.
5. Omnia adversa boni consule quae extra culpam tuam eveniunt.
6. Utere bonis et rebus quae tibi hic in terra dantur, quasi commodato tantum datis et discede ab illis libens, quando rursus a Deo reposcentur.
7. Colloca tuam summam felicitatem in animo tranquillo, qui non sit tibi conscius mali.
8. Esto potius sapiens in operibus quam in verbis.
9. Cogita semper de morte, sed eam ne metuas.
10. Acquiescas et contentus sis divina ordinatione, cogitans eam esse iustissimam, sapientissimam et nobis utilissimam, etsi nobis appareat saepe durissima.

MONITUM CUJUSDAM ANONYMI

Fide Deo, diffide tibi; fac propria; castas
Funde preces; paucis utere; magna fuge;
Multa audi, dic pauca; tace abdita; disce minori
Parcere; maiori cedere; ferre parem;
Tolle moras; mirare nihil; contemne superbos;
Fer mala; disce Deo vivere; disce mori.

COMENTARII, VARIANTE

COMENTARII

1. *Dīwān*, cuvînt de origine persană, intrat, prin arabă și turcă, în limbile europene (rom. *divan*, fr. *divan* și *douane* = „vamă", it. *divona* etc.). Primul sens a fost acela de „condică", în care erau înscrise în epoca omaiazilor numele celor care beneficiau de redevențe plătite din vistieria publică. Sub abasizi, termenul înseamnă „departament" sau „serviciu public" (ex.: *dīwān al-barīd* = „serviciul poștei"). În administrația otomană, de unde cuvîntul intră în limba română (L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturei române*, II, Buc., 1900, p. 159—160), este numit *divan* un consiliu de demnitari sau ofițeri superiori prezidat de sultan, apoi întreg aparatul serviciilor administrative centrale. În literatura arabă, *dīwān* desemna antologiile de poeme formînd o unitate prin autor sau temă și a servit ca titlu pentru numeroase opere din literaturile orientale și europene cuprinzînd culegeri de versuri sau povestiri (sec. VIII—IX: Abu Nuwas, Abu'l-Atahya; sec. X: al-Muttanabi; sec. XIV: Hafiz; cf. și *West-östlicher Divan* al lui Goethe sau *Divanul persian* al lui M. Sadoveanu). Cantemir adoptă un titlu literar similar operelor orientale citate, dar sensul acestui titlu nu este numai de „antologie" (cf. *un de floricĕle cules și legat mănunchiaș*, din *Cartea de închinăciune)*, ci și de „judecată", sens redat și de versiunea greacă (Κριτήριον).

2. *Ioan* este în cazul lui Dimitrie, ca și mai jos, pentru Antioh, forma completă a titlului princiar desemnînd atributul teocratic (*Io* de la Ἰωάννης = alesul Domnului), adoptat de domnii români în secolul al XIV-lea. Titlul era păstrat și de foștii domnitori (cazul lui Cantemir, care domnise în 1693); a se vedea Emil Vîrtosu, *Titulatura Domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (pînă în secolul al XVI-lea)*, Buc., 1960, p. 98—99. *Constantin* era

numele tatălui autorului (domn al Moldovei între 1685—1693). Pentru titlul de *voievod* a se vedea *ibid.*, p. 105 și urm. Acest titlu avea pentru Dimitrie o semnificație personală, *domn* al Moldovei fiind la această dată fratele său (menționat ca *oblăduitoriu* pe foaia de titlu a cărții).

3. De remarcat deosebirea dintre titlul românesc și cel grecesc în ce privește geneza cărții. *Întîiu izvodit și de iznoavă din „Vechiul și Noul Testament"... alcătuit* se înțelege „mai întîi compus (sau tradus), apoi prelucrat (adaos, comentat) cu ajutorul *Bibliei*". Cele trei sensuri ale lui *a izvodi* în secolul al XVII-lea erau „a compune", „a traduce", „a copia" *(Dicționarul limbii române*, t. II, Buc., 1934, *s.v.)* În sensul de „a născoci" Cantemir îl folosește în *Hronic* (ed. Gr. Tocilescu, Buc., 1901, p. 110). Prin *de iznoavă* Cantemir traduce însă lat. *perfectus* (cf. I.B. Van Helmont, *Physices universalis doctrina*, în Ed. Acad. Rom., vol. VI, p. 478—479: *atque perfecta fuisse* = „de iznoavă plăzmuite"). Textul grec omite mențiunea *întîiu izvodit*. Specificarea *Bibliei* pare a indica un efort ce i s-a părut autorului vrednic de trecut pe foaia de titlu.

4. Repetarea beneficiarilor cărții (neamul moldovenesc) și în titlul grecesc poate fi o traducere mecanică (era mai firească menționarea „tuturor creștinilor", ca în alte cărți grecești contemporane), dar și o subliniere că versiunea grecească este destinată tot moldovenilor (în acest caz, cărturarilor care cunoșteau această limbă de cultură). De observat că versiunea grecească nu e nicăieri justificată în carte, iar predosloviile nu au decît text românesc.

5. Domn al Moldovei între anii 1695—1700 și 1705—1707, frate mai mare al lui Dimitrie Cantemir. *Divanul* este a doua carte tipărită în anii săi de domnie (prima: *Învățătură sîntă*, Iași, 1697).

6. Fost egumen al Putnei și urmaș al mitropolitului Dosoftei, Sava păstorește între 1687 și 1700—1701 (v. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, ed. a 2-a, vol. II, Buc., 1932, p. 73—81). Nu se cunosc fapte de cultură deosebite care să-i fie atribuite. Măsuri de îndreptare a vieții mănăstirești îi sînt poruncite prin actul din 30 iulie 7208 (1700) de către Antioh Cantemir (publicat de C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, Buc., 1888, p. 10).

7. Cumnat cu Dimitrie Cantemir prin căsătoria cu Ruxandra, sora cărturarului moldovean. Cunoscut ca om cultivat, semnează predoslovia *Învățăturii sînte*, Iași, 1697 (vezi textul și la I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, Buc., 1903, p. 344—347), în care citează pe Augustin și Grigore cel Mare și îndeamnă pe

Antioh-vodă să tipărească „şi alte cărţi... pentru folosul limbii niamului nostru". Apare în *Istoria ieroglifică* sub chipul Lupului, ca unul din boierii cu rol politic deosebit de important în domnia lui Antioh-vodă. Sub îngrijirea lui apar cele două cărţi tipărite în timpul acestuia (*Învăţătura* în 1697 şi *Divanul* în 1698). Nu se poate admite însă ipoteza lui Drag Demetrescu (*Hatmanul Lupu Bogdan şi Ieremia Kakavela*, în *Bis. ort. rom.*, 33 [1909], p. 394), că Bogdan, iar nu Cacavela ar fi traducătorul *Învăţăturii sînte* (cf. şi Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 54, n. 3). După relatarea lui Neculce (*Letopiseţul Ţării Moldovii*, ed. Iorgu Iordan, Buc., 1955, p. 237), „la moartea lui multă jele au avut Antohi-vodă şi toată boierimea şi ţara, de boier moldovan, cap întreg şi cunoscător la giudeţe şi vrednic la toate trebile, cu-nţelepciune. Care tuturor le-u părut rău de păgubirea ce-au păgubit ţara."

8. Tipografia din Iaşi era aceea domnească, în care cu un an înainte apăruse *Învăţătura*. După o întrerupere de peste două decenii (după *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti*, 1646), tînăra tipografie ieşeană, creată la Mănăstirea Trei Ierarhi de către Vasile Lupu în 1642 (cînd apare *Decretul patriarhului Partenie*, în limba greacă), îşi reluase seria tipăriturilor în 1679 sub impulsul mitropolitului Dosoftei, apoi sub conducerea cunoscutului tipograf Mitrofan, viitorul episcop al Buzăului. Reluarea tiparului grecesc în Iaşi e relatată astfel de Dosoftei, patriarhul Ierusalimului: „Iar în 1680, fiind la Iaşi şi văzînd pe moldoveni că au tipografie, iar grecii nu, ne frigea la inimă. Dar Dumnezeu, începătorul şi săvîrşitorul celor bune, ne aduce pe un ieromonah român numit Mitrofan, noi îi dăm şaizeci de groşi şi ne alcătuieşte o tiparniţă nouă [la Cetăţuia, n.n.], îi dăm cheltuielile şi hîrtia şi îi trimitem cartea lui Nectarie *Împotriva primatului papei* şi, contrar aşteptării noastre, se tipăreşte. De aceea am şi împărţit-o tuturor în dar. Ni s-a părut plăcut lucrul, de aceea, aflîndu-ne în 1683 la Adrianopol, am trimis hîrtie la Iaşi şi am dat la tipar şi cartea lui Simeon al Tesalonicului, scriind scrisori şi lui Duca-voevod" (*Istoria patriarhilor Ierusalimului*, Buc., 1715, p. 1236; v. şi E. Legrand, *Bibliographie hellènique du XVIIe siècle*, t. II, Paris, 1894, p. 402). În afara celor două lucrări menţionate, apărute în 1682 şi 1683, tot la Iaşi, se mai tipăresc cărţi greceşti în 1685, 1694 şi 1698 (v. I. Bianu şi N. Hodoş, *op. cit.*, p. 277, 337 şi urm., 369), apoi *Divanul*.

9. Data de pe foaia de titlu este de obicei aceea a încheierii tiparului (a se vedea cazul exemplificativ al *Bibliei*, Buc., 1688, şi discuţia din articolul nostru *Semnificaţia politică a unui act de cultură feudală*, *Studii*, 16 [1963], p. 659–660 şi 663). O dificultate întîmpinăm însă

din confruntarea acestor date cu alta din Cartea I, cap. 1 (cf. mai jos nota 33). Pentru data începerii tiparului, trimitem la *Studiul introductiv* (p. LXXVI și urm.). De adăugat că pînă în martie 1698 Dionisie monahul, ca și Ieremia Cacavela fuseseră ocupați cu tipărirea *Tomului dragostei asupra latinilor*, apărut tot la Iași la acea dată (v. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 369; cronologic, descrierea acestei cărți trebuie plasată deci în *op. cit.* înaintea *Divanului)*. Dacă manuscrisul a ajuns la Iași în iunie 1698, timpul folosit pentru tipar este scurt (două luni), dar nu trebuie uitat că o carte de peste 400 pagini numai grecești (opera lui Simeon al Tesalonicului) putuse fi imprimată în cîteva luni ale anului 1683 (pînă în octombrie). Indicarea zilei (30 august, ajunul sfîrșitului anului în cronologia vremii) pare a vădi intenția de a data neapărat cartea 1698 (în concepția editorială modernă ea ar fi fost pusă între realizările anului următor, pentru a-i asigura noutatea).

10. Athanasie Ieromonahul nu mai apare ca tipograf al altor cărți decît *Divanul*. Dionisie monahul lucrase în același an *Tomul dragostei* (v. *supra)*, al cărui corector, Cacavela, lasă culegătorului răspunderea erorilor menționînd la sfîrșit: „Iar dacă mai sînt greșeli la unele litere sau cuvinte, aceasta s-a întîmplat pentru că halcograful (*sc.* culegătorul, poate Dionisie) era de altă limbă și nu știa carte grecească" (I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 369). Un Dionisie ieromonahul tipograful mai întîlnim peste două decenii în Țara Românească *(op. cit.*, t. II, Buc., 1910, p. 3 și t. IV, Buc., 1936, p. 43), răposat în 1720. De observat că după *Divanul* nu mai apar cărți la Iași pînă în 1714, în timp ce în Țara Românească, prin Antim Ivireanu, tiparul se găsește în plin avînt.

11. Aceste două versuri se referă la herb (slăvit pretutindeni) și la cel pe care-l prezintă (domnul Antioh). O emblemă similară în *Învățătura sîntă* din 1697 (reprodusă la I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, t. I, p. 345), însoțită de cîteva versuri mai puțin reușite. *Copia* emblemei din *Divanul*, în *Sinopsis*, Iași, 1714 *(op. cit.*, p. 494). Reprezentarea capului de bour cu dublă coroană, abandonată de Antioh în *Divanul*, fusese introdusă în cărțile moldovenești de la primele tipărituri de Vasile Lupu *(Cazania*, 1643, și *Pravilele*, 1646, v. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, t. I, p. 138 și 157).

12. Autorul reușitelor versuri dedicatorii e greu de stabilit. Eliminînd pe Dimitrie Cantemir (care lipsea din Iași) și pe Cacavela (grec), ar rămîne ca autor probabil îngrijitorul cărții, hatmanul Lupu Bogdan. Versurile par a fi compuse la Iași; ele au aceeași factură cu

cele de la stemă, iar stema e gravată în Moldova. Se simte în versificație influența *Psaltirii* lui Dosoftei (de comparat cu *Ps.* 17, 23, 25, 26, 36, 37, 38 etc., ed. I. Bianu, Buc., 1887, p. 49 și urm., toate în versuri în „perechi șase").

13. Epistola dedicatorie prin care Dimitrie caută să cîștige bunăvoința fratelui său în vederea publicării cărții pune într-o lumină nereală relațiile existente la acea dată între frații Cantemir. După domnia de doi ani (1693—1695) a lui Constantin Duca, firească era revenirea la tron a lui Dimitrie, ce fusese uzurpat de Duca. Dar printr-un aranjament consimțit, se pare, de Dimitrie, domnia este luată de Antioh, cu care relațiile se vor înăspri mereu, datorită, între altele, acaparării de către domn a succesiunii imobiliare părintești din Fălciu. Aluzii la aceste relații se găsesc în *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* (v. traducerea lui N. Locusteanu sub titlul *Metafizica*, Buc., 1928, p. 18—19) și în felul cum îl prezintă Dimitrie pe Antioh în *Istoria ieroglifică* (ed. P.P. Panaitescu—I. Verdeș, vol. II, Buc., 1965, p. 136). Între „elefantul gros la fire" (Antioh) și „inorog" (învățatul său frate) nu puteau fi însă nici afinități intelectuale, Antioh fiind cunoscut și de contemporani ca om „nu prè cărturar, numai nu era prostu" (I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. cit., p. 203). Dintr-o eroare a traducătorului în franceză, în articolul lui Ștefan Pașca, *Des copies du „Divan" de Démètre Cantemir en Transylvanie*, în *Académie Roumaine. Langue et littérature. Bulletin de la Section littéraire*, 2 (1943), 1—2, p. 116—124, se menționează că *Divanul* ar cuprinde și o *Carte de rugăciuni (Livre de prières)*; este vorba de *Cartea de închinăciune* (epistola dedicatorie).

14. Cantemir reproduce teoria astronomică străveche (împărtășită de presocratici, cu antecedente la babilonieni), după care cerul înstelat efectuează o mișcare diurnă de rotație, de la răsărit la apus, în jurul pămîntului, mișcare a cărei axă trece prin două stele imobile, polul arctic și cel antarctic. Axa lumii este identică în această teorie cu aceea a pămîntului, iar mijlocul ei este chiar centrul pămîntului (de aceea arată autorul că între cele două stele se află sfera pămîntului). Versiunea românească nu dispune însă de termeni adecvați, și pe alocuri nu redă exact sensul. Astfel, *neclătitoare și nemutătoare* înseamnă, de fapt, „care *nu se* mișcă și *nu pot fi* mișcate" (am redat termenii prin „imobile și fixe"); *a sferii pămîntului groasă grosime* este, în grecește, *marea grosime a sferei celei dinspre pămînt*, referire tot la teoria cosmologică antică și medievală, dominantă pînă la Kepler, după care lumea este un sistem de sfere omocentrice, translucide, fiecare corespunzînd

mişcării unei planete. În centrul acestor sfere se află pămîntul (v. Léon Robin, *Aristote*, Paris, 1944, p. 116–117; Pierre Duhem, *Le système du monde. Histoire des doctrines cosmologiques de Platon à Copernic*, t. IV, nouv. tirage, Paris, Hermann, [1958]). Pentru sensul cuvîntului *cer* în gîndirea răsăriteană a secolului al XVII-lea, v. Cléobule Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans*, 2e éd., Thessalonique, 1967, p. 291–309. Teoria stelei imobile apare în opusculul lui Andrea Wissowatius, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum*, pe care Cantemir îl traduce în ultima parte a *Divanului* (v. III, 9.)

15. *Deasupra chentrului*, în sens de „împrejurul centrului", în raport cu el neexistînd de fapt sus sau jos, pentru că toate, *într-acel... chentru să radzimă*".

16. Dimitrie Cantemir se afla, în prima domnie a fratelui său, la Constantinopol (din 1693), de unde se va întoarce la Iaşi într-o scurtă misiune în 1697, cînd participă la campania turco-austriacă (I. Neculce, ed. Iorgu Iordan, Buc., 1955, p. 209), apoi spre sfîrşitul anului 1698 pentru a se căsători cu Casandra, fiica lui Şerban Cantacuzino, fostul domn al Ţării Româneşti.

17. Cuvintele lui Tales (640–546) transmise de Diogene Laerţiu sînt următoarele: „Hermip [FHG, III, 39, frg. 12] în *Vieţile* sale atribuie lui Thales o vorbă spusă de alţii cu privire la Socrate. Se zice că el avea obiceiul să spună că mulţumeşte soartei pentru trei binefaceri: „întîi pentru că m-am născut om, şi nu animal, apoi pentru că-s bărbat, şi nu femeie, şi al treilea pentru că sînt elin, şi nu barbar". Paternitatea acestor cuvinte este îndoielnică: Aram Frenkian înclina să le atribuie lui Socrate (v. notele la trad. Balmuş din Plutarh, *Vieţile şi doctrinele filozofilor*, Buc., 1964).

18. Cuvinte reproduse de Cantemir şi în *Hronic*, ed. Gr. G. Tocilescu, Buc., 1901, p. 106: „Ştiu că cu greu iaste a să mistui vechiul cuvînt carele zice că gura carea singură pre sine să laudă pute". Puse pe seama unui „oarecare filozof", ele fac parte din literatura paremiologică generală ca variantă a proverbului „Lauda de sine nu miroase bine" (v. I. A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. II, Buc., 1897, p. 173, 180 şi 184).

19. Această mărturisire ca şi cea următoare este deosebit de importantă pentru geneza *Divanului*. Cantemir declară că este prima sa operă şi, apoi, că este vorba de o antologie *(floricéle... adunate şi-ntrulocate)* şi de o prelucrare *(li-am prefăcut)*, din diferite scrieri religioase *(din a multora, nu de pemînteşti, ce cereşti ogoară)*. Comparaţia

pe care o alege mai jos pentru opera sa, care nu este un vas de aur sau de argint, ci de lemn şi de lut, pare a fi mai degrabă convingerea personală a unui om, care, din lecturi variate, învăţase să aprecieze o carte, decît o falsă modestie. El îşi prezintă opera drept *necesară* şi *folositoare*, fără a insista asupra calităţilor ei literare.

20. Contrar măgulitoarei afirmaţii a lui Dimitrie, domnia lui Antioh nu s-a semnalat printr-o deosebită activitate culturală: cartea publicată în anul precedent (v. nota 8) nu-l arăta încă pe Antioh un entuziast sprijinitor al tiparului.

21. Un prim exemplu, tipic pentru procedeele de redactare a *Divanului*. Cantemir foloseşte izvoare de limbă latină pe care le traduce literal, ceea ce duce adesea la un text obscur sau inexact, ca în cazul de faţă. Textul după versiunea latină a *Bibliei (Vulgata)* este: *„indignatio mea ipsa auxiliata est mihi"*. *Indignatio* (în sens de „indignare", „mînie"), este tradus greşit prin „nevrednicie".

22. Titlul *Carte cătră cetitoriu* apare numai în colontitlul ed. 1698.

23. Comparaţia cărţii de meditaţie şi reflecţie cu *oglinda* apare în opera de mare răspîndire în lumina bizantină şi postbizantină *Dioptra* (= „oglinda") a călugărului Philippos Monotropos, scrisă în ultima decadă a secolului al XI-lea (v. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, 2. Aufl., München, 1897, p. 742–744). Cantemir putea cunoaşte această operă, care circula în copii manuscrise, şi foloseşte la rîndul său imaginea oglinzilor. În traducerea slavonă *Dioptra* fusese publicată în 1612, 1642, 1698; ea fusese tradusă româneşte în secolul al XVII-lea (ms. rom. 2.341 al Bibliotecii Academiei R.S.R.; pentru detalii, v. P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, p. 48).

24. *Paharul vieţii şi paharul morţii* (pe care le întîlnim şi în literatura populară ca pahare sau ulcioare cu apă vie şi apă moartă, v. Lazăr Şăineanu, *Basmele românilor*, Buc., 1895, p. 481 şi urm.) reprezintă un motiv favorit al vechii literaturi creştine orientale, răspîndit prin copii şi traduceri manuscrise sau prin ediţii care circulau în timpul lui Cantemir. A se vedea, între operele mai cunoscute, Efrem Sirul (S. Ephraem Syri, *Opera syriace et latine*, ed. Assemani, Venetia, 1737–1743, vol. III, p. 316 şi 356: *Quam amarus est iste calix quem mihi miscuit inimica mors)* sau Ioan Hrisostom („şi pe tine te aşteaptă paharul morţii să ţi se dreagă"), autor pe care Cantemir îl cunoştea după propria sa mărturie *(Vita Constantini Cantemyrii*,

ed. N. Iorga, Buc., 1923, p. 68) şi îl putea citi în culegerea de *Mărgăritare* din care o ediţie greacă vulgară apăruse la Veneţia în 1675 (v. E. Legrand, *op. cit.*, t. II, Paris, 1894, p. 323—326) şi 1683 (*ibid.*, p. 413—414), iar o traducere românească la Bucureşti în 1691 (v. I. Bianu şi N. Hodoş, *op. cit.*, t. I, p. 315—321; textul citat, în ed. a 3-a a acestei traduceri, Buc., 1872, p. 172; „apa vie", *ibid.*, p. 241).

25. Comparaţia cărţii cu nişte mese reia motivul celebru al *banchetului* (ilustrat de Platon, Xenofon, Metodiu din Olimp, Dante sau Marsilio Ficino prin operele cu această temă) şi vechea alegorie a cunoaşterii prin mîncarea de alimente simbolice (poame, pîine, vin).

26. Autorul însuşi arată că titlurile capitolelor sînt aceleaşi în Cartea I şi a II-a şi, deci, îşi corespund, deoarece Cartea a II-a nu face decît să aducă dovezi contra acuzaţiilor formulate de lume în Cartea I. Datorită unei erori din ed. 1698 (probabil a culegătorului, care sare titlul cap. 9 din prima carte), unii cercetători (G. Sion, Dan Bădărău) au contestat corespondenţa titlurilor din cele două cărţi.

27. Versiunea românească trimite la *Grigorie*, nume prin care adesea, în restul cărţii, este desemnat Gregorius Magnus; versiunea greacă adaugă *Nazianzenos*, adaus suspect, deoarece sau traducătorul în greceşte urmează textul românesc, unde numele este deosebit, sau ar fi trebuit să completeze numele şi în versiunea românească. În opera acestuia din urmă sînt pasaje care cuprind (cu alte cuvinte) ideea exprimată în text (cf. *Oratio XV*, la J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus*, Series graeca, t. XXXV, col. 911—934), dar ideea însăşi este un loc comun al gîndirii medievale, aşa încît atribuirea rămîne incertă.

28. Reiese din epistola lui Cacavelas către Cantemir că acesta i-a trimis mai întîi cartea, însoţită de o scrisoare. Despre rolul său în educaţia lui Dimitrie — la care se referă ca *plugariul carile la holda minţii tale am ostenit*, v. P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, Viaţa şi opera*, [Buc.], 1958, p. 38—40. Ultimul studiu despre Ieremia Cacavela este acela al Ariadnei Camariano-Cioran, *L'Humaniste Jérémias Cacavelas et ses relations avec les Principautés Roumaines*, în *Revue des études sud-est européennes*, 3 (1965), nr. 3.

29. B.P. Hasdeu, în *O scriere de filozofiă în limba română* (*Arhiva istorică a României*, 2 [1865], p. 81), scrie, întemeiat pe acest pasaj: „Din epistola lui Cacavela, pe care o veţi citi mai la vale, se cunoaşte clar că însuşi autorul scrisese opera sa numai româneşte, ceea ce a scăpat din vedere d-lui Cipar" (care descrisese *Divanul*, în *Chrestomatia seau Analecte literare*, Blasiu, 1858, p. XXXIV şi în *Principia de limba*,

ed. 2-a, Blasiu, 1866, p. 108, publicînd și cîteva extrase). Argumentul, fără a fi neglijabil, nu este nici peremptoriu: Cacavela lăuda ceea ce era deosebit în cartea lui Cantemir — efortul de a scrie într-o moldovenească literară, fără să spună că textul primit era numai moldovenesc. Pentru problema celor două versiuni, a se vedea *Studiul introductiv*, p. XXXVIII și urm. În cartea publicată la Iași cu un an înainte *(Învățătură sîntă)* Cacavela sau Lupu Bogdan, îngrijitorul tipăririi, scriau în foaia de titlu: „limba româniască". Era continuarea unei tradiții moldovenești mai vechi de a numi astfel limba țării, afirmată în chiar titlul *Cazaniei lui Varlaam* (1643): *Carte românească* și al *Pravilelor* lui Vasile Lupu (1646), al cărei titlu începe cu aceleași cuvinte.

30. Citatele din „înțelepții dinafară" aparținînd în special cărții a treia (traducerea din Wissowatius); reiese de aci că pentru Cacavela, potrivit concepției vremii despre originalitate și proprietatea literară, și această parte a *Divanului*, deși o traducere, era tot a lui Cantemir.

31. Temerea lui Cacavela că se vor ridica suspiciuni asupra paternității cărții este numai un fel de a-l măguli pe autor. E greu să o socotim o aluzie la vreun ajutor pe care-l va fi primit Cantemir la redactarea operei sale.

32. Titlurile capitolelor au și rostul unor sentenții, formulate la modul imperativ, avînd deci și o funcție independentă, ca o culegere de maxime morale, ceea ce pune mai bine în lumină rostul *Scării* de la f. 139^{v} și urm. În Cartea I ele nu rezumă însă totdeauna ideile din *textul* corespunzător (de cele mai multe ori ideea din titlu contrazice cuvintele și opiniile Lumii). Corespondența titlurilor în primele două cărți reprezintă un procedeu al autorului de a arăta legătura strînsă dintre aceste părți ale *Divanului* (cf. și nota 26, și *Studiul introductiv*, p. XXXVII).

33. Evocarea vîrstei lumii apare și la Ioan Hrisostom (v. *Mărgăritare*, trad. rom. cit., p. 204): „Dară această lume are 7.000 și mai mult de ani" etc. (7.000 în traducere; în original — numai 5.000, v. *Ad populum antiochenum* [Despre statui], X, 3, în J.P. Migne, *Patrologia graeca*, t. XLIX). *7207 ani* corespunde însă perioadei, 1 septembrie 1698—31 august 1699; cînd au început să culeagă cartea tipografii se așteptau, probabil, să o termine după 31 august 1698. Această nepotrivire față de foaia de titlu, care dă drept an al apariției 1698, august 30, lasă loc și ipotezei că *Divanul* a fost tipărit după această dată. Pentru termenul *lume*, în *Divanul*, v. Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, p. 294.

34. Cp. cu Miron Costin, *Viiața lumii* (în *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, [Buc.], 1958, p. 319): „O, lume hicleană, lume înșelătoare". Vom întîlni în continuare locuri paralele, motive, uneori expresii, comune *Vieții lumii* și *Divanului*. Cantemir cunoștea desigur poemul lui Costin. Începutul lui (primele două versuri) sînt reproduse atît în *Istoria ieroglifică (ed. cit.*, vol. I, p. 254), cît și în *Descriptio Moldaviae* (Buc., 1875, p. 136). Faptul că ele sînt date de Cantemir drept bocet poate indica circulația lor în popor, fără a exclude posibilitatea unei contaminări directe (v. P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, p. 435).

35. Cu aceste reproșuri începe expunerea unei apologii a Lumii întemeiată pe argumente raționale, exprimînd o mare dragoste pentru viață și lucrurile ei. Despre această atitudine — nouă în literatura românească a timpului — vezi *Studiul introductiv*, p. LIX.

36. Cp. cu Miron Costin, *Viiața lumii, ed. cit.*, p. 320: *„Zice David proorocul: Viiața ieste floare"*.

37. Cp. *ibid.*: *„Fum și umbră sînt toate, visuri și părêre"*. Vezi și Cartea a III-a, paragraful 4 (traducerea din Andrea Wissowatius): *cinstile lumii acesteia nesățătoare și fumului asemenea întru-nalturi întinzîndu-să, ci îndată pieritoare*. În Cartea I Cantemir reia și comentează cu mijloace proprii unele idei din scrierea cărturarului unitarian. Comparația labilității celor lumești cu „frunza și pulberea" o regăsim în *1001 de nopți, basme arabe* istorisite de Eusebiu Camilar, ed. a 2-a, vol. II, [Buc.], 1961, p. 97. Cp. cu versiunea folosită de Camilar, *Tausend und eine Nacht*, aus dem Arabischen Übertrage von Max Henning, VIII, Leipzig, Ph. Reclam jr. [f.a.], p. 71—78 și în special noaptea a 402-a.

38. Cp. *ibid.*, p. 321: *„Norocul la un loc nu stă"*.

39. Întreg paragraful 9 lipsește din Cartea I. Din context, titlul (adăugat după *Scară)* se potrivește părții din paragraf care începe cu cuvintele: „ce, cînd nice să gîndesc... sărăcesc" etc. G. Sion, republicînd *Divanul* în 1878, modifică numerotația cap. 9—85, ceea ce face ca în ediția sa Cartea I să aibă doar 84 capitole. De aci indicația din Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, p. 114, n. 2, privind necorespondența dintre titlurile Cărților I și II. Eroarea lui Sion provine dintr-o simplă omisiune a tipografului din 1698, care a sărit titlul cap. 9.

40. Probabil „O picătură de venin", potrivit istorisirii din *Alexandria* (v. și Q. Curti Rufi, *Hist. Alexandri*, X, 10: *Venenum neca-*

lum esse credidere plerique). „Sluga cea mică" este Levcaduş, fiul Minervei, mînios că Alexandru nu voise să-i dea împărăţia Macedoniei, pe care mama sa îl sfătuise să o ceară *(Alexandria*, ed. D. Simonescu, Buc., [1956], p. 188). Eroarea trebuie să fi fost în textul românesc, care a servit la redactarea versiunii greceşti, deoarece şi acolo întîlnim tot *vin* (κρασί).

41. Citatul este folosit şi de Miron Costin ca *motto* al poemului său *Viiaţa lumii (ed. cit.*, p. 319). El apare de asemenea la începutul Cărţii a III-a a *Divanului* (traducerea din Andrea Wissowatius), cap. 4.

42. Legătura logică („soarele nu va apune, căci noapte nu să va face") decurge din credinţa vechii cosmogonii biblice că *necesitatea de a se face noapte determină mişcarea, deci apusul soarelui*, iar nu invers. Întreg cap. 20 este o descriere a Ierusalimului ceresc, rezumînd *Apoc.* 21—22.

43. Întreg procesul dintre Lume şi Înţelept este judecat în *Divanul* la tribunalul raţiunii. Raţiunea, *socoteala*, λογαριασμός este facultatea de gîndire cea mai frecvent menţionată în lucrare, ceea ce şi include opera lui Cantemir în faza înnoitoare a gîndirii sud-est-europene. Expresii ca cea de mai sus *(socotiala minţii méle* = ὁ λογαιασμὸς μοῦ) definesc şi locul *socotelii* în alcătuirea omului: ea nu este însăşi mintea (νοῦς), ci o facultate a ei, aceea de a *judeca*, a raţiona discursiv, de a combina concepte şi propoziţii. Pornind de la izvoare de limbă latină şi de gîndire apuseană, pentru Cantemir λογαριασμός nu este echivalent nici cu νοῦς, nici cu λόγος, ci cu *ratio*. *Divanul* însuşi este un omagiu adus acestei facultăţi: gîndirea răsăriteană, în faza ei riguroasă, tradiţională, nu îngăduia supunerea adevărurilor de credinţă la tribunalul raţiunii. În acest sens, *Divanul* este o operă nouă ca orientare în literatura Europei de răsărit. Cap. 23—24 dezvoltă cu argumente şi imagini mult mai bogate ideea centrală a cap. 2 din Cartea a III-a: afirmînd că scopul raţiunii este să cunoască făpturile, pentru ca de la ele să se ridice la creatorul lor, autorul defineşte însăşi filozofia în accepţiunea gîndirii medievale. Spre deosebire de teologie care pleacă de la considerarea creatorului trecînd apoi la creaturi, filozofia adoptă metoda inversă, plecînd de la ceea ce este mai uşor la ceea ce este mai greu de cunoscut. În rîndurile următoare recomandarea trecerii de la splendoarea lumii la aceea a autorului ei este clasicul argument al aşa-zisei căi de cunoaştere a divinităţii prin perfecţiune *(via eminentiae)* în care excelase Anselm de Cantorberry, Albert cel Mare şi Toma d'Aquino.

44. Cap. 27—33 prezintă un tablou complet al căilor de parvenire socială obişnuite în epoca feudalismului decadent. B.P. Hasdeu, în notele sale la ediţia *Divanului (Arhiva istorică a României*, 2 [1865], p. 91), observă la acest pasaj: „Să nu se uite că autorul nu face aci decît a generaliza ceea ce se petrecea în România". Fiul unui domn a cărui politică s-a întemeiat pe boierimea mică („boiernaşi tot feciori de mojici codreni şi gălăţeni", scrie I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei, ed. cit.*, p. 184), el însuşi adversar al marii boierimi, este firesc să întîlnim asemenea accente sub pana lui Cantemir (pentru politica sa consecventă în acest sens, a se vedea P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, p. 97—100).

45. Evocare tipică tuturor operelor care tratează străvechea temă a *Norocului nestatornic (Fortuna labilis)*. Textul cel mai frecvent citat este din Ovidiu (Epistola a IV-a, *Ex Ponto)*, unde sînt pomeniţi Cresus, Dionisie din Siracusa, Pompei, Marius, prăbuşiţi în culmea gloriei şi a bogăţiei lor. În alte forme (păstrînd însă argumentarea interogativă), întîlnim evocarea la numeroşi autori din antichitate şi evul mediu (un inventar incomplet la Ramiro Ortiz, *Fortuna labilis*, Buc., 1927). Iată motivul în opera unui contemporan al lui Cantemir (Miron Costin, *Viiaţa lumii, ed. cit.*, p. 321): *„Unde-s ai lumii împăraţi, unde iaste Xerxes,/ Alixandru Machidon, unde-i Artaxers/, August, Pompeiu şi Chesar? Ei au luat lume,/ Pre toţi i-au stins vrêmea ca pre nişte spume./ Fost-au Ţiros împărat, vestit cu războaie,/ Cu avere preste toţi. Şi multă nevoie/ Au tras hindii şi tătarii şi Asiia toată/ Caută la ce l-au dus înşelătoarea roată"*. Contaminarea între *Divanul* şi acest poem a fost afirmată (P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 51). Cp. şi cu versurile: *„Unde-s cei din lume/ Mari împăraţi şi vestiţi?" (ibid.)*.

46. Personajele evocate sînt *Cirus*, regele Persiei (c. 599—c. 530) învinsul său *Croesus*, ultimul rege al Lydiei (c. 560—c. 546), celebru pentru bogăţia şi cultura lui, pe care Solon îl avertizase să nu se considere fericit înainte de moarte; *Xerxes*, regele Persiei (485—472), cuceritorul Greciei, asasinat de un ofiţer al său; *Artaxerxes*, care poate fi fiul şi urmaşul lui *Xerxes*, dar, mai sigur pentru exemplul vizat de Cantemir, Artaxerxes al III-lea Ochus (362—338), mort prin otravă, sau al IV-lea (226—238), fondatorul celui de-al doilea imperiu persan şi al dinastiei sasanide. Numai despre Xerxes se povesteşte că, vrînd să treacă Helespontul, mînios că furtuna îi distrusese podul de vase, a poruncit ca marea să fie biciuită, înlănţuită şi înfierată simbolic. Cf. Herodot, *Istoriile*, VII, 35 unde sînt amintite şi alte personaje citate

de Cantemir; opera marelui istoric grec fusese tălmăcită româneşte cu cîteva decenii numai înainte de publicarea *Divanului*, şi tocmai în Moldova. Iată pasajul în această veche traducere din vremea lui Cantemir: „*Şi auzind Xerxis s-au scîrbit şi zisă cum cu 300 de bice să-l bată pe bogazu, adică în maria să bată şi o păreche de obezi să sloboadă în maria. Şi au înţăles cum şi pe cei ci făcu sămni* [*cu fierul roşu*] *la oameni au trimis să facă şi mărei; şi le porunci, bătînd apa, să zică aşa cuvinte răli şi varvare: O, apă amară şi sărată, stăpînă-tău această certare îţi face ţie, pentru căci i-ai făcut strîmbătate, nepăţind de dînsul nici o strîmbătate*" (ed. N. Iorga, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 372). De observat că şi pentru tălmăcitorul contemporan al lui Herodot, Helespontul este un *bogaz* (= „strîmtoare") ca la Cantemir. *Chiros, Crisors, Xerxis, Artaxerxis*, cu aceeaşi ortografie ca în *Divanul* (întîlnim însă şi *Artaxerxu*, ca în *Viiaţa lumii)*.

47. După *Alexandru cel Mare*, exemplu celebru de puternic al lumii prăbuşit în plină glorie, alte cîteva exemple din antichitatea tîrzie şi evul mediu: *Constantin cel Mare* (306—337), *Justinian* (527—565), *Docleţian* (284—305), *Maximian* (286—305, 306—310), *Iulian Apostatul* (360—363), *Teodosie cel Mare* (379—395), *Teodosie cel Mic* (408—450), *Vasile Macedon* (866—886), *Leon al VI-lea Înţeleptul* (886—911), suverani ai Imperiului de Răsărit, deci, pentru autor, „ai grecilor". De remarcat, însă, că Maximilian a fost împărat al Apusului, iar Teodosie cel Mare apare drept împărat al Răsăritului (unde a fost efectiv intronat) numai pentru un autor răsăritean, cei din Apus considerîndu-l drept ceea ce a reprezentat de fapt, adică suveran al întregului imperiu. Detaliul indică o sursă greacă pentru informaţia lui Cantemir. — Prin *Cetatea* se înţelege *Cetatea lui Constantin* (Constantinopol). Din expresia εἰς τὴν πόλιν („în Cetate") s-a format numele turcesc al oraşului *(Istanbul)*.

48. Forma greacă a numelui lui Romulus, întemeietorul legendar al Romei.

49. Cp. cu *Viiaţa lumii, ed. cit.*, p. 322: „*Moartea, vrăşmaşa, într-un chip calcă toate casă,/ Domneşti şi-mpărăteşti; pre nime nu lasă*".

50. Lumea face o distincţie de *concepţie* între ea şi Înţelept (reprezentant al doctrinei creştine). Deşi acceptase la începutul dialogului că a fost creată de Dumnezeu, ea contestă aci existenţa raiului şi iadului, pentru ca mai departe să tăgăduiască nemurirea sufletului, învierea şi viaţa viitoare. Ea exprimă o atitudine raţionalistă, antireligioasă.

51. Cp. cu *Viiața lumii, ed. cit.*, p. 322: *„Fapta nesocotită aduce perire"*.

52. *Puternicul lumii* în viziunea lui Cantemir din această perioadă este oriental, dispunînd de harem și saraiuri.

53. Cp. cu *Viiața lumii, ed. cit.*, p. 321: *„Îndelungate împărății vrêmea primenêște"*.

54. Rezumatul istorisirii din cartea 2 *Imp.* 11—12.

55. Cartea *Ecleziastul*, deci și celebrele cuvinte despre deșertăciunea lumii sînt atribuite lui Solomon, nu lui David. Corect în versiunea greacă.

56. În anii bătrîneții, Solomon, sub influența concubinelor sale străine, clădește temple Astarteei, lui Hamos și Moloh *(3 Imp.* 11, 1—10).

57. Cp. cu *Viiața lumii, ed. cit.*, p. 322: *„Viețuiți în fericire, carii mai puține/ Griji purtați de-a lumii; voi lăcuiți bine"*.

58. Textele hagiografice care abundă de asemenea exemple din viețile martirilor și asceților făcuseră parte negreșit din instrucția primită de Cantemir de la Cacavelas. Mai departe va fi citat un text precis (v. nota 120). Cantemir dezvoltă în cap. 49—53 ideea din Cartea a III-a, cap. 8, după procedeul semnalat mai sus.

59. Referire la un episod din scrierea citată mai jos, p. 492, nr. 120.

60. Ideea „lumii dată împrumut" oamenilor apare la un autor din secolele III—IV, Metodiu din Olimp, în opera sa *Despre viață și înțelepciune*, care nu ni s-a păstrat decît într-o versiune slavă (ed. N. Bonwetsch, *Methodius von Olympus*, I, Bd., Erlangen, 1891 și *Griechische Christliche Schriftsteller*, XXVII, Bd., Leipzig, 1917). Și aici se descriu vicisitudinile vieții umane și se recomandă suportarea lor cu argumente vizibil influențate de stoicism. Comună și altor scrieri din literatura creștină medievală, o regăsim la Miron Costin, *Viiața lumii, ed. cit.*, p. 322: „Vacul nostru cu-mprumut dat în datorie".

61. Imagine din Andrea Wissowatius, *op. cit.*, 4 *(Divanul* III, 4).

62. Zicătoare populară (v. I.A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. III, Buc., 1899, p. 672—673) aplicată Lumii de către autor, care o folosește și în altă parte *(Istoria ieroglifică, ed. cit.*, vol. I, p. 42) în forma curentă: „Între miere amestecă fiere". În Andrea Wissowatius, *op. cit.*, 14 *(Divanul* III, 14) servește de comparație păcatului într-un context care l-a influențat pe Cantemir.

63. Comparație din Andrea Wissowatius, *op. cit.*, 14 (v. *Divanul* III, 14).

64. *Idem.* De observat că paragrafele 54—59 nu sînt decît o dezvoltare a ultimelor rînduri din *loc. cit.* A se compara titlurile capitolelor menţionate cu ideile din *Divanul* III, 4: păcatul este ca mierea amestecată cu venin; tîlharii în chip de prieteni; sirenele.

65. Autorul caută rimă, după un procedeu folosit şi în alte părţi ale cărţii (v. *Studiul introductiv*, p. LXIII). Întreaga prima parte a paragrafului pare scrisă în versuri: „De vréme ce cu aceasta socotială te slujeşti,/ Cu bună samă bine să ştii că prostatec eşti,/ Căci eu nemărui vreurăua face silesc,/ Nice spre primejdiia sau spre perirea cuiva mă nevoesc", şi aşa mai departe.

66. Fiecare din isprăvile menţionate se referă la episoade din mitologia sau istoria veche (Hercule ucide leul din Nemeea, Cirus încinge marea în obezi etc.) şi la alte exemple familiare cititorilor din evul mediu.

67. Norocul nestatornic *(Fortuna labilis)* a fost reprezentat din antichitate prin roata care, învîrtindu-se, înalţă şi coboară pe cei prinşi de ea. La această reprezentare se referă şi Miron Costin, *Viiaţa lumii*, *ed. cit.*, p. 321: „Caută la ce l-au dus înşelătoarea roată". Cantemir a cunoscut imaginea din izvoare occidentale, dar şi răsăritene, deoarece întîlnim în *Divanul* reflectarea unui text postbizantin care i-a oferit autorului motivul roţii combinat cu acela al vîrstelor, aidoma descrierii lor din adaosul *Pentru cele şapte a vieţii omeneşti vîrste* de la sfîrşitul Cărţii a-II-a. Pentru reprezentarea roţii norocului în iconografia medievală apuseană, a se vedea G. Heider, *Das Glücksrad und dessen Anwendung in der christlichen Kunst*, în *Mittheilungen der K. K. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 4 (1859), p. 113 şi urm., Wien, 1859; Emile Mâle, *L'art religieux du XIII-e siècle en France*, Paris, 1910, p. 117—122; Louis Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, II; R. Ortiz, *Fortuna labilis*, Buc., 1927, p. 69—74. Un autor din secolul al XII-lea, Honorius d'Autun (m. cca. 1140), descrie astfel reprezentarea temei: „Filozofii ne vorbesc despre o femeie legată de o roată ce se învîrteşte necontenit, iar capul — ne spun ei — cînd i se înalţă şi cînd i se coboară. Ce este această roată? este slava acestei lumi, purtată într-o mişcare veşnică. Femeia legată de roată este norocul *(Fortuna)*: capul ei se înalţă şi se coboară pe rînd, pentru că cei pe care puterea şi avuţia i-a ridicat sînt adesea coborîţi în sărăcie şi în mizerie" *(Speculum ecclesiae*, în J.P. Migne, *Patrologia latina*, t. CLXXII, col. 1.057). *Filozofii* la care se referă Honorius se reduc la unul — Boethius — care în *Consolationes philosophiae* descrie astfel roata norocului: „Aceasta este pute-

rea mea, ácesta e jocul meu continuu, spune Fortuna; învîrtesc o roată cu cercuri repezi, mă bucur să schimb pe cele de sus jos și pe cele de jos sus" și: „Tu încerci să oprești năvala unei roți care se învîrtește?" *(op. cit.*, II, 1–2; cf. *Mîngîierile filozofiei*, trad. D. Popescu, Buc., 1943, p. 47, 48 și 45–46). Imagine seducătoare pentru gîndirea medievală, atît de favorabilă simbolului și alegoriei, roata norocului s-a impus ca reprezentarea cea mai răspîndită a nestatorniciei lumii. O găsim ca motiv decorativ pe fațadele catedralelor (la Amiens, portalul Saint-Honoré, la Saint-Etienne de Beauvais, portalul septentrional, la Bâle, la San Francesco din Parma, la San Zeno din Verona, sculptura din secolul al XII-lea de Brioloto etc., etc.), în vechile manuscrise miniate (albumul lui Villard de Homecourt sau *Hortus deliciarum*, secolul al XII-lea); un abate din Fécamp, pentru a menține necontenit această idee a nestatorniciei în mintea monahilor săi, făcuse chiar o roată a norocului pusă în mișcare ca o roată de tors. Tema nu a rămas necunoscută nici iconografiei răsăritene. Costin și Cantemir o văzură negreșit în decorația vechilor noastre biserici. În Răsărit însă tema este mai bogată: ea este combinată cu reprezentarea vîrstelor (la fel la Notre Dame din Paris pe portalul fațadei de apus, E. Mâle, *op. cit.*, p. 118, n. 1). O descriere exactă a temei cuprinde *Cartea numită Gramatică ori Ustav sau Erminie, adecă închipuire și tîlcuire ori alcătuire a tot meșteșugului zugrăviei*. Cităm, după izvodul lui Macarie din 1805, întreg acest pasaj, care servește la lămurirea mai multor locuri din *Divanul: „Cum se zugrăvește zădarnică lumea aceasta*. Fă un ocol mic și dinlăuntrul lui fă un bătrîn, purtînd în capul lui o coroană rătundă și îmbrăcăminte împărătești, avîndu-și mîinile întinse la o parte și la ceaialaltă parte; și ține el în mînă o măhramă. Și împrejurul roatei scrie-le acéstea: «Lumea cea zădarnică și amăgitoare». Iară pe dinafara întîei roate, ocoléște altă roată mai mare; iară între aceste două roate, ocoléște patru jumătăți de roate în chipul crucii și în mijlocul lor fă-le pre céle patru vremi ale anului: primăvara, vara toamna și iarna. Și deci sus fă-o primăvara intr-acest chip: un om șezînd în mijlocul florilor și pre cap poartă cunună de flori, iară întru a sa mînă ține alăută și cîntă cu dînsa. Iară la laturea cea de-a dreapta fă-o vara intr-acest chip: om carele să poarte umbrélă și să ție sécere, să sécere țarină. La partea cea din jos fă-o toamna intr-acest chip: om ca să-i îmblătească copacii și rodurile și frunzele să le arunce el jos. Iară la latura cea de-a stînga fă-o iarna intr-acest chip: om carele să poarte blane și cucùl, și șezînd, să aibă înaintea lui foc, să se încălzească. Iară dinafară de roata a doua fă alt ocol mai mare, și între acesta și între ocolul al doilea, fă jur împrejur douăsprezece căsuțe, și întru

acéstea pre céle douăsprezece zodii ale lunilor celor douăsprezece. Şi te socotéşte bine, la fieştecare vréme să pui aproape lingă dînsa pre conviincioasele zodii; adecă la primăvara să-l pui aproape pre berbécele, pre taurul şi pre geamănul; la vara: pre racul, pre leul şi pre fecioara; la toamna: pre cumpăna, pre scorpia şi pre săgetătoriul; iară la iarna: pre cel cu cornul de capră, pre vărsătoriul de ape şi pre péştele. Şi aşa să le pui după orînduială de jur împrejurul roatei, scriindu-le şi numele al fieştecăriei dintru aceasta; şi lingă acéstea şi numele lunilor într-acest chip: la berbécele, scrie Martie, la taurul, Aprilie, la geamănul, Maie, la racul, Iunie, la leu, Iulie, la fecioara, August, la cumpăna, Septemvrie, la scorpie, Octomvrie, la săgetătoriul, Noemvrie, la cel cu cornul de capră, Dechemvrie, la vărsătoriul de apă, Ianuarie, la péştele, Fevruarie. Iară pe dinafară de ocolul al treilea şi al celui mai mare, fă-le pre céle şapte vîrste ale oamenilor într-acest chip: jos la laturea cea de-a dreapta ocolului fă un prunc suindu-se în sus; şi scrie înaintea deasupra roatei: «Copilaş de şapte ani». Şi mai sus fă altul mai mare şi scrie: «Copilaş de patrusprezece ani». Mai sus iarăşi fă altul cu mustaţe şi scrie: «Holteiaş de douăzeci şi unul de ani». Iară sus, în vîrful roatei, fă altul cu începătură de barbă, şezînd pre scaun, şi subt picioarele lui o perină, avîndu-şi miinile întinse la o parte şi la altă parte; şi în mîna dreaptă ţine schiptru, iar în mîna cea stîngă o pungă cu bani, purtînd coroană şi îmbrăcăminte împărăteşti; iară din jos de dînsul, deasupra roatei, scrie: «Tînăr de douăzeci şi opt de ani». Iară mai din jos de dînsul, la partea cea de-a stînga, fă pre altul cu barba ascuţită, zăcînd cu faţa în sus şi în sus uitîndu-se şi scrie: «Bărbat de patruzeci şi opt de ani». Iară mai jos de dînsul fă pre altul cu amestecate căruntéţe zăcînd cu faţa în jos şi scrie: «Bărbat de cincizeci şi şase de ani». Iară mai din jos de dînsul fă pre altul cu barba albă, pleşuv, zăcînd cu faţa în jos, miinile spînzurate avîndu-şi, şi scrie: «Bătrîn de şaptezeci şi cinci de ani». Iară dedesuptul roatei fă o groapă şi un bălaur mare întru dînsa, avînd în gura lui un om cu faţa în jos, văzîndu-se pînă la mijloc; şi moartea aproape lîngă dînsul, înlăuntru, şi ea în groapă; şi ţine în mînă o seacere mare, pre care în grumazul bătrînului o pune şi îl trage pre dînsul jos. Scrie-le şi pre slovele acéstea: La copilaş scrie-le pre acéstea: «Oareşcînd trecînd, la céle de sus voi mérge». Iară la copil acéstea: «Curînd o, anule, te-ntoarce, pentru ca să merg în sus degrabă». La holteiaşul aceasta: «Iată, venii aproape a şedea în scaun». La tînărul aceasta: «Care om iaste ca mine şi cine-i mai înalt decît mine?» La bărbatul: «Oare, o, anule, precum văz, a trecut tinereţea?» La bătrănul: «O, cum mă amăgişi pre mine ticălosul, o, lume?!» La

căruntul acéstea: «Amar, amar, o, moarte, cine poate să scape de tine?» Iară la groapă acéstea: «A tot mîncătoriul iadul şi moartea». Iară la acela pre carele îl înghite bălaurul, acéstea: «Amar şi cine mă va izbăvi pre mine diutru a tot mîncătoriul iad?» Şi fă de-a dreapta roatei şi de-a stinga doi îngeri, avind pre capetele sale jumătăţi de ceasornic şi întorcind-o ei roata cu funii. Şi la îngerul cel de-a dreapta scrie «zioa», iar la îngerul cel de-a stînga scrie: «noaptea». Iară deasupra roatei scrie-o pe această scriere deasupra: «Zădarnica viaţa lumii cei amăgitoare»" (Vasile Grecu, *Cărţi de pictură bisericească bizantină*, Cernăuţi, 1936, p. 292–295). Nu este exclus ca descrierea celor şapte vîrste din *Divanul* să provină dintr-un model folosit de Cantemir, dar identitatea motivului cu ceea ce îi oferea autorului iconografia răsăriteană este izbitoare. Pentru circulaţia temei în iconografia noastră medievală, v. şi ms. 4.602 al Bibliotecii Academiei R.S. România *(Cartea zugravului Avramie)*, f. 71r (schiţă de Radu Zugravul reprezentînd cele nouă vîrste) şi imagini ale *Roţii lumii* la bisericile Păuşa (V. Brătulescu, *Fortuna labilis în pictura bisericească*, în *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, 26 [1933], fasc. 76, p. 91), Dozeşti-Vîlcea (Maria Golescu, *Roata lumii*, în *Revista istorică română*, 4 [1934], p. 297–300) şi Răşinari (clişeu comunicat nouă de colegul N. Al. Mironescu de la Institutul de studii sud-est europene din Bucureşti).

68. Cp. cu *Viiaţa lumii*, *ed. cit.*, p. 323: *„În ceriu cu fericire în véci te măréşte"*.

69. Paragraful cuprinde, în continuarea argumentării Lumii, un viu protest împotriva principiului autorităţii căruia i se supune docil Înţeleptul. Deşi Lumea va cita ea însăşi mai departe *Biblia*, este semnificativ că se va referi la un pasaj ce exprimă scepticismul, iar nu încrederea oarbă în revelaţie. Distingînd între evidenţele raţiunii şi credinţă, Lumea o respinge pe cea din urmă.

70. Acest pasaj din *Ecleziastul* a dat loc la vii controverse în evul mediu cu privire la atitudinea autorului cărţii şi la faptul dacă el nu exprimă aci, în afară de scepticism, chiar convingeri potrivnice existenţei „sufletului" şi „nemuririi" (v. Noeldeke, *Histoire littéraire de l'Ancien Testament*", trad. de Hartwig, Derenbourg et Soury, Paris, p. 252). Citarea pasajului devine astfel, pentru poziţia filozofică adoptată de Lume, un argument împotriva Înţeleptului luat din chiar arsenalul acestuia: *Biblia*.

71. Lumea combate, în continuare, credinţa în înviere; *Divanul* este prima scriere românească în care probleme ca acelea din para-

graful 68 (inexistența sufletului, a nemuririi, a învierii) să fi fost puse atît de explicit.

72. Pasaj inexistent în *Biblie*.

73. Exprimare eronată a autorului: conform gîndirii medievale, animalele sînt iraționale *(necuvîntătoare)*, dar înzestrate cu sensibilitate *(simțitoare)*. S-ar părea că autorul distinge între *duhul nesimțitor* (spiritul insensibil) și *duhul simțitor* (spiritul sensibil), ca însușiri ce opun pe om animalului, ceea ce nu poate fi decît traducerea greșită a unor termeni filozofici latini. Versiunea greacă este mai corectă și mai explicită (la I, 46 însă, ambele versiuni au „animal insensibil"). Potrivit psihologiei aristotelice, reluată în secolul al XVII-lea de Teofil Coridaleu după Cesare Cremonini, sufletul omului avea trei părți: *vegetativă* (φυτικόν), *senzitivă* (αἰσθητικόν) și *rațională* (λογικόν). Animalul avea primele două părți, plantele numai pe prima.

74. Altă exprimare neatentă („nice Besérica Răsăritului, nici altă *Svîntă Scriptură")*. Combătînd, purgatoriul, Cantemir se menține în hotarele dogmaticii ortodoxe. Carte revăzută de un cleric (Cacavelas), publicată cu binecuvîntarea mitropolitului și aprobarea domnului țării, *Divanul* nu putea apăra erori dogmatice, ceea ce, evident, nu-l împiedică pe autor să discute în contradictoriu probleme de credință și să înfățișeze teze contrarii doctrinei ortodoxe, desigur fără a se declara adeptul lor.

75. Capitularea Lumii, nemotivată de stadiul controversei (a se compara atitudinea ei contradictorie din paragrafele 74 și 76), este, evident, impusă numai de desfășurarea lucrării în care Înțeleptul trebuie să învingă cu orice preț.

76. Teoria corespondenței dintre *macrocosm* (lumea) și *microcosm* (omul) a fost un loc comun al gîndirii speculative europene de la presocratici (Heraclit și Empedocle), la Platon, Aristotel *(Fizica*, VIII, 2, 252 b, 26), stoici și gînditorii Renașterii (o expresie sistematică a acestei gîndiri găsim și în secolul al XVIII-lea în monadalogia lui Leibnitz, monada fiind considerată ca avînd închis în sfera ei întreg universul). Rădăcinile acestei doctrine se află în gîndirea orientală anterioară. Ea decurge din ideea unității legii universale, a solidarității cosmice (fiecare lume își află legile într-o lume superioară, fiecare microcosm își are modelul într-un macrocosm). De aci o lungă serie de analogii pe diverse planuri, între cer și pămînt, între pămînt și om etc. Pe aceste analogii au fost întemeiate o serie de „științe", ca astrologia, fiziognomia, chiromancia ș.a., care, pornind de la prin-

cipiul că structura umană este o imagine a structurii universului, căutau să stabilească *a priori* natura şi viaţa individului prin studiul diferitelor elemente asociate lui de ordin astronomic, fiziognomic etc. O serie de corespondenţe ca acelea din *Divanul* dă Oswald Crollius în tratatul său *De signatura* (v. Léopold Mabilleau, *Etude historique sur la philosophie de la Renaissance en Italie* [*Cesare Cremonini*], Paris, 1881, p. 250–251). V. pentru problema raportului între microcosm şi macrocosm în gîndirea medievală lucrările lui A. Meyer, *Wesen und Geschichte der Theorie von Makrokosmos und Mikrokosmos*, Giessen, 1900; G.P. Couger, *Theories of Macrocosmos and Microcosmos in the history of philosophy*, New York, [1948]; G. Boas, *A fourteen-century cosmology* [*De macrocosmo*], în *Proceedings of American Philosophy*, 1954, p. 50–59). Nu putem încă stabili izvorul după care prezintă Cantemir teoria corespondenţei macrocosm-microcosm. Cercetarea operelor lui Van Helmont (J.B. Van Helmont, *Opera omnia*, Francofurti, 1682; v. indicele primei părţi, p. 766 şi urm. s. v. *Macrocosmus şi Microcosmus)* exclude însă doctrina filozofului flamand dintre izvoarele posibile (cum presupune D. Bădărău, *op. cit.*, p. 285).

77. Potrivit gîndirii medievale, întemeiată pe învăţătura biblică, în cosmos ar fi două zone de apă, „de sus" şi „de jos", despărţite prin „tăria cerului" *(firmamentul)*. Apele de deasupra firmamentului sînt „suspendate": din ele provine ploaia; apele de dedesubt sînt acelea de pe pămînt, din rîuri şi mări.

78. Luna reprezenta în astronomia medievală planeta aşezată la hotarul între lumea eternă şi cea temporală, numită de aceea şi „sublunară". Ca urmare, luna este simbolul celor trecătoare. Toate simbolurile din paragraful 77 sînt caracteristice corespondenţei dintre macrocosm şi microcosm. Ele sînt redate dezvoltat în Cartea a II-a, acelaşi paragraf. Apa, mediul umilinţelor, aminteşte *Il cantico del sole:* „Laudato si mi signore per sor acqua la quale è molto utile et humile..."

79. Pasaj inexistent în *Noul Testament.*

80. „Stihotvorţul arăpăsc" este Musharrif-uddin ibn Abdallah Muşlih-uddīn *Sa'dī*, cel mai mare poet didactic şi cel mai popular scriitor persan (c. 1184–1292), originar din Şiraz. Adept al sufismului, după studii la Bagdad şi călătorii la Isfahan, Damasc, India (Gujarat, Delhi), Yemen, Abisinia, Mecca şi Medina, Siria şi Liban (Baalbek), Africa de Nord şi Asia Mică, îşi sfîrşeşte zilele în oraşul natal. Celebru pentru două opere, *Bustan* [*Livada*] şi *Gulistan* [*Grădina cu trandafiri*] reunite în *Saadi Nāme (Cartea lui Saadi)*, scrieri morale

de mare subtilitate în care măestria expresiei este asociată cu observația realistă și critica socială în forme neașteptat de moderne. *Gulistan* a fost prima operă persană cunoscută în Europa prin traducerea lui André de Ryer *(Gulistan ou l'Empire des roses*, Paris, 1634). Cantemir, care cunoștea pe Saadi în textul original, l-a introdus, prin *Divanul*, în literaturile română și greacă. Textul citat azi de cărturarul moldovean (din *Gulistan*, prefață), este: „Două lucruri stirnesc mînia rațiunii: să taci cînd trebuie să vorbești și să vorbești cînd trebuie să taci" (*ed. fr. cit.*, p. 13).

81. Textul grecesc este mai explicit: este vorba de corespondența condițiilor, *împrejurstărilor* (περιστάσεις), desigur *circumstantiae*, în lucrarea latină pe care a consultat-o Cantemir, din macrocosm și din microcosm. Dornic să creeze termeni noi, Cantemir vorbește de *suptstări* (care pot fi *substantiae* sau *subsistentiae)*, dar și de *asuprastări*, termen căruia nu i-am găsit echivalentul filozofic medieval. Imaginea ghiulelei de piatră care nu poate sta pe cupolă se găsește și în *Gulistan*, I, 4 (*ed. cit.*, p. 33): „A voi să dai educație unui om nevrednic este ca și cum ai încerca să așezi nuci pe cupolă".

82. Imaginea clasică în arta antică și medievală pentru demonstrarea simetriei corpului omenesc și a perfecțiunii lui: „Dacă un om e așezat culcat, cu miinile și picioarele întinse, și se pune vîrful unui compas pe buricul lui, atunci, descriind o circumferință, degetele miinilor și ale picioarelor vor fi atinse de circumferință" (Vitruviu, *De architectura*, III, 1; trad. rom. de G.M. Cantacuzino, Traian Costa și Grigore Ionescu, Buc., 1964, p. 102).

83. Albina care adună miere din nectarul florilor este o imagine favorită literaturii medievale a Europei de răsărit. Antonie monahul (secolul al XI-lea) și-a intitulat culegerea sa de sentinți și maxime *Melissa* („albina"). Nicolae Glykis din Veneția a luat de asemenea albina ca emblemă a tipografiei sale, în care au [illegible]at numeroase „cărți folositoare de suflet" în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și secolul următor. Wissowatius folosește exemplul albinei în *Stimuli virtutum*, cap. 39 (cf. *Divanul*, III, 39).

84. Proverb care în literatura noastră apare doar în *Divanul*, consemnat ca atare și de I.A. Zanne [illegible] ale sale *Proverbele românilor*, vol. I, Buc., 1895, p. 591.

85. Argumentul „anilor trăiți cu adevărat" și al celor pierduți pentru calculul vieții apare în mai multe opere cu tema *Divanului*. Între izvoarele acestui[illegible], [illegible]neca, în *De brevitate vitae*, 3, recapitulind

anii pierduţi, adaugă „bolile datorite exceselor" *(morbos quos manu fecimus)*. Un vechi monument al literaturii răsăritene atribuit lui Ioan Damaschin, *Viaţa sfinţilor Varlaam şi Ioasaf*, menţionează: „Ce eu acei ani ce au fost cheltuiţi în deşert nici într-un chip nu i-am socotit în numărul vieţii, că cît trăiam eu cu trupul fiind rob păcatului, atunce omul meu cel denlăuntru mort era. Deci anii celor morţi nici odată nu se socotesc între anii viilor" (trad. Udrişte Năsturel, ed. P.V. Năsturel, Buc., 1914, p. 150). Un poem francez din secolul al XIV-lea (ms. fr. 1.728 al Bibliotecii naţionale din Paris) face un calcul apropiat de cel din *Divanul*. Iată rezumatul (după Emile Mâle, *L'art religieux de la fin du Moyen âge*, Paris, 1931, p. 304): „A trăi şaptezeci şi doi de ani este, fără îndoială, puţin, dar ar fi mult dacă am trăi cu adevărat tot timpul care ne este hotărît. *Dar somnul ne ia jumătate din existenţă*, adică treizeci şi şase de ani; *petrecem cincisprezece ani în inconştienţa copilăriei*; *bolile, închisoarea ne răpesc alţi cinci ani*. Făcînd socoteala, nu şaptezeci şi doi de ani trăim, ci abia şaisprezece..." Luînd ca limită a vieţii vîrsta biblică (optzeci de ani), Cantemir ajunge la douăzeci de ani trăiţi cu adevărat. Asemănarea cu textul precitat este izbitoare şi contaminarea cu un izvor apusean probabilă. Argumentul a fost folosit în literatura neogreacă de Nicodim Aghioritul în cartea sa *Hristoitia*, par. 99 *(Cîtă este viaţa oamenilor)*: „Dar deşi unii trăiesc pe cei 80 de ani întregi, însă de vom scădea din ei pe cei 40 de ani, care îi cheltuiesc noaptea dormind, 15 ani în cari n-au deplina dreaptă socoteală a binelui şi a răului; alţi 5 pe care se întîmplă a-i cheltui în boale şi în patimile trupului, nu rămîn fără numai 20 de ani" (v. trad. rom. de Iona şi Antonie, Buc., 1937, p. 175).

86. O împărţire asemănătoare a vieţii întîlnim în poemul francez din secolul al XIV-lea, citat în nota precedentă. Vîrsta maximă a omului este aceea de şaptezeci şi doi de ani, formată din douăsprezece etape de cîte şase ani corespunzătoare lunilor anului (cf. Emile Mâle, *op. cit.*, p. 303—306). Erminiile zugravilor răsăriteni cuprind acelaşi motiv aidoma celui din *Divanul* (v. *supra*, nr. 67). Pentru concepţii ce circulau în Moldova secolului al XVII-lea a se vedea *Carte românească de învăţătură*, Iaşi, 1646, gl. 53 (ed. critică, [Buc., 1961], p. 162—164). În acest izvor juridic vîrstele sînt: *cucon* (pînă la şapte ani), *tînăr în măsură de vîrstă* (de la zece ani şi jumătate pînă la patrusprezece ani), *mic* (pînă la douăzeci şi cinci de ani), *mare* (pînă la cincizeci de ani), *bătrîn* (pînă la şaptezeci de ani). Împărţirea e luată din Prosper Farinaccius, *Praxis et theoricae criminalis*, unde corespunde

vîrstelor: *infans, proximus pubertati, minor, maior, senectus*, omițîndu-se perioada dintre șapte și zece ani și jumătate: *impubes et infantiae proximus* (cf. anexele la *op. cit.*, p. 339–340).

87. Fixarea termenului *pruncіei* la șapte ani aparține dreptului roman (epoca imperială), care suferise în această privință influența doctrinelor pitagoreice: la această vîrstă copilul știa ce vorbește, deci putea începe învățătura (*Macrobiu, Somn. Scip.* I, 6, 70; v. și Ch. Daremberg et Edm. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, 1899, s.v. *Infans*; cp. și Seneca, *De benef.*, VII, 1: *septimus quisque annus aetati signum imprimat* [fiecare al șaptelea an imprimă vîrstei un nou caracter]).

88. Opoziția căutată de autor nu este *viu-om*, ci *animal-om*, ca și mai departe, f. 40^v (*decît voiu dzice c-am, dobitocéște, viețuit* <...> *și decît cu chip de om și cu fire dobitocească, mai bine mort și fără duh de viiață mă voiu numi)*. Eroarea pare să provină din traducerea greșită a unui text latin, din care *animal* (= „animal") a fost tradus prin primul său sens = „viețuitor", *viu*. Distincția între *pruncie* și *copilărie* o făcuse Varron (v. Servius, *Aen.*, V, 295: *infantia* și *pueritia)*. Între șapte și patrusprezece ani copilul este *impubes*. Termenul fusese fixat în dreptul roman de proculeeni. În rîndul următor, prin *légea* autorul înțelege *Biblia*. Afirmația „căci întîiași dată a omului iaste ca să cunoască credința, *légea*" trebuie să fie un ecou protestant din izvorul folosit aci, deoarece cunoașterea *Bibliei* nu era obligatorie la ortodocși.

89. Calculul, exact în textul român, este greșit în versiunea greacă (scăzînd 14 ani din 40 rămîn 26, iar nu 27 de ani). Altă eroare de calcul, mai departe, în ambele versiuni: prelungind pînă la 17 ani *cătărigia*, se mai pierd *trei*, iar nu cinci ani.

90. *După a mea socotială*... părerea lui Cantemir sau a autorului utilizat aici. *Pravila lui Vasile Lupu* distinge condiția tinerilor sub optsprezece ani ca atrăgînd circumstanțe atenuante (v. *Cartea românească de învățătură*, gl. 53, 21; *ed. cit.*, p. 164).

91. Pentru aceste motive ale diminuării *vieții reale* (boala, robia) v. *supra*, nota 85.

92. Paranteza în textul român trebuie citită: „dar nu în această lume". Ea are rostul de a preciza că „nu se va găsi nici o cale de salvare în lumea cealaltă". Conform doctrinei creștine, în „lumea aceasta" redresarea este oricînd posibilă. Versiunea greacă a urmat servil textul românesc, ajungînd la o exprimare potrivnică învățăturii bisericii.

93. Eroarea de tipar („cereştile socotială") ar putea fi îndreptată, prin conjectură, în două feluri: 1° *Cereştile socotiască*; autorul citează aci, probabil, versul din *Stimuli virtutum*, 4 (cp. *Divanul*, III, 4): *Suspice mens coelum, terrenas despice nugas* sau un alt text latin (cp. Cicero, *De republica*, VI, 12: *coelestia spectato)*; în acest caz, însă, forma corectă a verbului ar fi fost *să socotească* (la fel cu *să batgiocurească)*; 2° *Cereştile să poftească* (cp. cu versiunea greacă: ὡς πόθῇ τὰ οὐράνι), ceea ce ar confirma presupunerea că manuscrisul românesc dat la cules avea erori datorate probabil copistului (cf. nr. 40).

94. Parafraza cuvintelor citate *supra*, f. 4v şi în Cartea a III-a, f. 107v: *Nobis patria coelum.*

95. „Iarăşi pomenirea" *(= rememoratio)* indică un izvor în limba latină.

96. Imaginea scării virtuţilor formează tema unei opere de mare răspîndire în evul mediu în Europa răsăriteană: Κλίμαξ *(Scara)* lui Ioan, numit, după scrierea sa, Scărarul *(Climax)*, autor care a trăit între 525—605. Cartea a circulat şi la noi mai întii în limba slavă, apoi tradusă româneşte în secolul al XVII-lea (1618) — tălmăcirea ei fiind atribuită viitorului mitropolit Varlaam, pe atunci călugăr la Mănăstirea Secul (Gh. Ghibănescu, *O nouă lucrare a mitropolitului Varlaam*, în *Arhiva*, Iaşi, 25 [1914], p. 65—101); o copie a traducerii lui Varlaam prezintă recent Paul Mihail în *Mitropolia Moldovei*, 1965 (referinţă semnalată de prof. Dan Simonescu). O altă traducere românească a fost publicată la Mănăstirea Neamţ, în 1814.

97. *Strămurarea* — traduce *stimuli*, ca modernul „stimulare". Întîlnim cuvîntul (care însemna în vorbirea curentă „ţăpuşa cu care se împung boii") şi în alte texte vechi: I. Neculce, *O samă de cuvinte*, în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, Buc., 1955, p. 109, (pe prizonierii de la Dumbrava Roşie „i-au fost împungînd cu strămurările, ca pre boi, să tragă") şi într-un izvor din secolul al XVIII-lea (v. Vasile Grecu, *Cărţi de pictură bisericească bizantină*, *ed. cit.*, p. 107, r. 12).

98. În toată Cartea a II-a abundă citatele biblice menite să confirme ideea principală din fiecare paragraf. Aceste citate nu sînt luate direct din *Biblie*, ci dintr-un dicţionar de citate biblice, foarte răspîndite în evul mediu. Între cele mai cunoscute este *Thesaurus biblicus, hoc est dicta, sententiae et exempla ex SS. Bibliis colecta et per locos communes distributa lexicorum ordine alphabetico, ad usum concionandi et disputandi*, întocmit de Guillelmus Alottus şi îmbunătăţit de Ph. P. Merz (numeroase ediţii; am folosit ed. Paris, 1880. II + 676 p).

Căutind în asemenea dicționare la ideea exprimată de fiecare paragraf, găsim toate citatele date de autor, adeseori chiar în ordinea din textul *Divanului*.

99. Traducere incompletă și forțată după *Vulgata: Omnis potentatus brevis* (s-a omis *vita)*. Versiunea greacă urmează textul românesc cu același sens eronat.

100. Variantă a proverbului: „Buturuga mică răstoarnă carul mare" necunoscută literaturii noastre paremiologice (lipsește din colecția lui I.A. Zanne). Spaima elefantului de șoarece este consemnată ca o particularitate curioasă a acestui animal în istoriile naturale ale antichității. Pliniu *(Hist. nat.*, VIII, 10, 2) scrie despre elefanți: „Dintre toate animalele, cel pe care îl urăsc cel mai mult este șoarecele, și refuză hrana dacă observă că a fost atinsă în iesle de acest animal". Pentru prima parte a proverbului *(Pre fier rugina îl topéște)* cp. cu Miron Costin: „și rugina hierul strică" (în ed. P.P. Panaitescu, p. 315).

101. Comparația cu originalul latin al textului arată o traducere direct după acest original: *ut ex bonorum forma metiatur quanto...* = „ca din forma bunelor să te măsuri, pre cît"...

102. Citat incomplet și fără legătură cu contextul. Trebuie adăugat: *non vocabitur in aeternum semen pessimorum*. Eroarea provine din neînțelegerea textului *Vulgatei*, unde acest pasaj formează o propozițiune nouă, pe cînd citatul din *Divanul* se încheie cu punct. Reiese de aci că autorul a întîlnit referința, a mers la text și a copiat *Is.*, 14, 20 fără completarea care ar fi dat sens citatului.

103. Traducere greșită a textului latin: *Stultus factus est omnis homo a scientia* (s-a tradus *de știință*, în loc de „față de știința" [*lui Dumnezeu*], subînțeles în text). Textul grec este corect, reproducind citatul după *Septuaginta*.

104. În textul românesc autorul combină două versuri din textul troparului: „Răsărit-a lumii lumina cunoștinței" și „Să se închine ție, Soarelui dreptății" (cf. *Mineiul pe decembrie, loc. cit.)*.

105. Între izvoarele sale, autorul folosește și o traducere protestantă a *Bibliei* din ebraică în limba latină, ale cărei referințe diferă de cele ale *Vulgatei*, unde pasajul citat se află la *Ps.* 68, 27.

106. Autorul și-a luat citatul după textul latin: *Si quis ambulaverit in die, non offendit*. Sensul este: „nu se poticnește", δὲν σκοντάπτει (în textul grec).

107. În cazul citatelor din *Vulgata*, traducătorul în greceşte s-a străduit să dea textul corespunzător din *Septuaginta*, iar cind nu l-a găsit, sau textul nu semăna, traduce citatul şi referinţa după versiunea română, ca in cazul de faţă. La locul citat în *Septuanginta* este alt text.

108. Cp. cu Miron Costin, *Viiaţa lumii*, *ed. cit.*, p. 322: *„Orice faci, fă şi caută sfîrşitul cum vine./ Cine nu-l socotéşte nu petréce bine"*, care aminteşte dictonul *„Ouidquis agis, prudenter agas et respice finem"* din *Gesta romanorum* (cf. P.P. Panaitescu, *ed. cit.*, p. 433).

109. Altă traducere care indică un izvor latin: *începu* (lat.: *concepit)* pentru *zămisli*. Din acest exemplu şi din examenul general al textelor biblice citate în *Divanul* putem trage concluzia că familiarizarea lui Cantemir cu aceste texte era destul de precară.

110. Versiunea greacă dă lui Augustin titlul de „sfinţit" (= episcop, arhiereu) după doctrina ortodoxă, care nu-l recunoaşte drept „sfînt", ci numai „fericit". Traducîndu-şi fidel izvorul latin (şi catolic, aci nu poate fi vreo influenţă unitariană, protestanţii respingînd cultul sfinţilor), Cantemir se abate, poate fără să-şi dea seama, de la tradiţia răsăriteană.

111. Paragrafele 30–33 au fost considerate de cercetătorii *Divanului* ca o aluzie critică la procedeele necinstite de îmbogăţire grabnică folosite în Moldova secolului al XVII-lea („Să nu se uite că autorul nu face aci decît a generaliza ceea ce se petrecea în România", adnotează B.P. Hasdeu în ediţia sa a *Divanului*, p. 91, n. 1; v. şi P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, [Buc.], 1958, p. 53–54; Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Buc., 1964, p. 291–292). În sprijinul acestei interpretări vine şi observaţia că paragrafele menţionate nu au temeiuri biblice (unul singur cuprinde un citat general despre mîndrie), iar autorul nu face în ceea ce numeşte el „comentariul" său din Cartea a II-a decît să-şi parafrazeze titlurile pentru a păstra corespondenţa cu Cartea I, unde-şi expusese ideile, fără a avea nimic de adăugat. Potrivit ipotezei noastre că a doua carte este anterioară celei dintîi, reiese că în modelul în limba latină folosit de el, Cantemir a întîlnit numai o critică generală la adresa bogăţiei şi a consecinţelor ei pe plan moral, text pe care îl dezvoltă în Cartea I transformîndu-l într-o critică a „îmbogăţirii nedrepte", pentru care avea exemple chiar în clasa dominantă din Moldova.

112. În textul romănesc citatul (după *Vulgata)* este contaminat cu cel grecesc (după *Septuaginta)*: *asupra stélelor ceriului* în loc de *astra Dei*.

113. Autorul face procesul avuției cîștigată „prin tîmplări", a îmbogățiților prin procedee necinstite, arătîndu-se astfel că este partizanul eticii creștine care deosebește între „bogăția dreaptă și nedreaptă" (cp. cu Ioan Hrisostom, *Mărgăritare*, trad. rom. cit., p. 194: „Eu nu numai pre bogații care spre rău le trebuie bogăția hulesc, ci și pre cel răpitor, pentru că alta este bogat și alta răpitor. Ești bogat? Nu te opresc a fi, iară de iei de la altul fără dreptate, te hulesc").

114. Textul din Seneca cel mai apropiat de cel citat pe care l-am putut identifica este din *De brevitate vitae*, XV: *Sapientis ergo multum patet vita... Transivit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit; instat? hoc utitur! ventrum est? hoc praecipit.* Împărțirea vieții în trei timpuri (trecut, prezent, viitor), *ibid.* X: *In tria tempora vita dividitur: quod est, quod fuit et quod futurum est.* Izvorul lui Cantemir este și în acest caz (direct sau indirect) Bersuire *(Reductorium morale*, t. II, l. I, c. VI, *ed. cit.*, p. 10): *Si prudens fuerit animus tuus, tribus temporibus dispensetur: Futura praecavere, praesentia ordinare, praeterita memorare.* Al doilea text citat din Seneca în același capitol, cîteva rînduri mai jos, nu l-am putut identifica în opera gînditorului roman. Sub forma apropiată: *quod cautio est in reliquum lapsus anterior* îl întîlnim tot în opera lui Bersuire (t. III, 2, Coloniae Agrippinae, 1603, p. 1312, s.v.: *Utilis*, cu referința: *Seneca in Proverbiis)*. Sub numele lui Seneca sînt cuprinse în culegerile de sentenții din evul mediu o serie de texte fals atribuite sau provenind din opere pierdute, ceea ce explică dificultatea de a identifica unele din citate. Ideea din citatul precedent apare însă în alte pasaje din operele autorului latin, cp. *De tranquillitate animae*, XI: *Hoc si quis in medullas demiserit, et omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia est, sic adspexerit, tanquam illis liberum et ad se iter sit, multo ante se armabit, quam petatur* sau (ideea de la sfîrșitul citatului din *Divanul): Cogitant enim varios casus et in sublimi maximi lubricos; tunc appetita formidant... tunc demum videas philosophantes metu et aegrae fortuna sana consilia (Ep.* XCIV); cf. și cp. XCI: *inter peritura vivimus* etc.

115. Termen calchiat după izvorul latin folosit *(Vulgata): Formans lucem...*, etc. Cîteva rînduri mai jos, citatul din *Is. Sirah*, 41, 1 este tot după textul *Vulgatei: O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis.*

116. Sensul pasajului este că David n-a reușit să-l determine pe Urie să-și vadă soția (pentru ca în cazul cînd ea ar fi avut un copil să se poată spune că e al lui). Textul grec adaugă față de cel român, fără a reuși să sporească înțelegerea situației.

117. Folosirea de către Cantemir a izvoarelor în limba latină este dovedită nu numai prin particularități ale citatelor, ci și ale referințelor. Astfel, numerotarea diviziunilor *Bibliei*, ca în cazul de față (*Ps*. 51, în *Septuanginta:* 50) trimite, în majoritatea cazurilor, la *Vulgata*.

118. N-am putut identifica pasajul între textele atribuite lui Thales (H. Diels-W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker)*, nici în culegerile clasice de sentenții (Antonie Melissenos, *Albina*; Maximus Confessor, *Sermones per excerpta*; Johannes Damascenus, *Parallela)*. Idei apropiate găsim în *Floarea darurilor*, cap. XXXIV (v. ed. Brașov, 1808, p. 161): „Încă sînt patru lucruri carele nici odinioară nu să satură: cea dintîiu este munca iadului, a dooa este *firea muerii*; a treia este pămîntul, care nici odinioară nu se satură de *apă*; al patrulea este *focul*, carele nici odinioară nu zice ajunge". I.A. Zanne menționează maxima în *Proverbele românilor*, vol. II, Buc., 1897, p. 291, fără altă referință decît *Thales*. E posibil ca izvorul lui Zanne să fi fost chiar *Divanul*; textul (în greacă) dat de paremiolog este identic.

119. Expresie proverbială nemenționată de I.A. Zanne, *op. cit.*

120. Corect: *Serghie, Hyghin și Theofil*, trei călugări din Mănăstirea sf. Asclipie din Mesopotamia cărora li se atribuie o călătorie „pînă la marginile pămîntului", cu care prilej ar fi cunoscut pe Macarie Romanul, personaj din sinaxarul bisericii răsăritene a cărui viață a dat loc unei bogate literaturi. Textul la care se referă Cantemir apare numai în unele colecții hagiografice sub data de 23 octombrie (cf. *Acta Sanctorum*, in appendice ad 23 Octobris, p. 563 sqq.; J. Martinov, *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus*, Bruxelles, 1863, p. 48; *Bibliotheca hagiographica graeca* și textul din mineile grecești, sub aceeași dată, ex. ed. Vartolomeu Coutloumousianul, Veneția, 1868, vol. octombrie, p. 121—122; ed. rom., Neamț, 1845, f. 136^r—137^r sau *Prolog*, vol. I, Neamț, 1854, f. 125^v—130^r). Cantemir cunoștea însă textul din ed. lui Dosoftei, *Viiața și petriacerea sfinților*, t. I, Iași, 1682, f. 78^v—84^r, deoarece el dă celui de al doilea dintre călugări tocmai numele greșit *Righin*, ca și în *Prologul* cărturarului moldovean (cf. f. 78^v: „Întru aceastaș dzî pomenirea preacuviosului părintele nostru Macarie Rîmleanul. Trei părinți svinți bătrîni Serghie și Righin și Theofil, de la mănăstirea lui sviatîi Asclipie în Mesopotamia...").

121. Paragraful este — prin exemplele alese — caracteristic ortodox. Deși utiliza izvoare din literaturile latine medievale, Cantemir căuta să se mențină în atmosfera cercului său de cultură.

122. Referința este inexactă. Textul cel mai apropiat este *I Cor.* 13, 13: *maior autem horum est caritas* („mai presus de acestea este dragostea"). Autorul pare să fi confundat *caritas* cu *castitas* („castitatea", în româna veche „curăția").

123. În acest citat, ca și în cel următor, cuvintele din textul biblic sînt inversate în versiunea greacă.

124. Cartea lui P. Bizzari, *Persicarum rerum historia in XII libros descripta,* a apărut în prima ediție la Anvers, 1583, și a fost reprodusă în *Corpus hist. rer. pers.*, Frankfurt, 1601. Primele unsprezece cărți descriu istoria Persiei pînă în 1578. A douăsprezecea relatează istoria civilizației persane și cuprinde extrase din vechii autori despre Persia antică. Bazată pe relațiuni mai vechi, lucrarea lui Bizzari cuprinde la sfîrșit și știri, recente pe atunci, din Constantinopol.

125. Cantemir nu putea ști, desigur, la sfîrșitul secolului al XVII-lea ce se mai cunoștea din ruinele Troiei, descoperite abia peste două secole. În secolul al XVII-lea, informațiile privitoare la cetatea lui Priam erau luate mai degrabă după *Istoria Troadei* (adaptare de Guido delle Colonne după *Roman de Troie* al truverului francez Benoît de Sainte-Maure, inclusă în cronografele ce se traduceau la noi), decît direct din epopeea lui Homer. A se vedea ms. rom. 86 (f. 118–128) al Bibliotecii Academiei R.S.R. (22 iunie 1689), copiat în Moldova, într-o limbă foarte asemănătoare cu aceea a *Divanului* (cp. cu textul publicat în *Cărțile populare în literatura românească*, ed. I.C. Chițimia și Dan Simonescu, vol. I, [Buc.], 1963: *căce, cîndai*, p. 98; *dzac*, p. 97; *mischiu*, p. 96; *ocaainică*, p. 99; *odănăoară*, p. 94; *prăviia*, p. 97; *prilesteț*, p. 93; *Troadei*, passim; *au vis*, p. 107; *vitiaz*, p. 98 etc.).

126. Cf. nota 64 și *Divanul*, III, 14.

127. Expresie caracteristică concepției din filozofia antică și medievală care situa în inimă centrul gîndirii.

128. Titlu greșit. Îndată după, autorul spune că, dimpotrivă, misterele divine *nu* sînt descoperite oamenilor.

129. Traducerea greacă greșită indică, încă o dată, că această versiune urmează pe cea românească. Traducătorul, folosind manuscrisul operei și nedescifrînd textul, a citit *mare* în loc de *tare*. Confuzia rămîne totuși ciudată pentru un teolog, dacă traducătorul a fost Cacavela.

130. Cf. nota 67.

131. „Așa zic bătrînii noștri, tătarii, că norocul n-are picioare, numai mîini și aripi. Cîndu-ți pare că-ți dă mîinile, atuncea și zboară"

(Miron Costin, *Graiul solului tătărăsc*, *ed. cit.*, p. 316); cp. cu Quintus Curtius, *op. cit.*, VII, 8: *Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quae manuus et pinnas tantum habet; cum manibus porrigit, penna quoque comprehendere non sinit.* Referința la ambasada scită nu este însă luată în întregime după Costin, pentru că acesta o datează „după ce au sosit [Alexandru] de la bahtri la apa Donului", în timp ce Cantemir folosește ca elemente de datare „după ce au bătut pe Chrisos și l-au prins viu, după acéia asupra tătarilor trecînd Arax, apa". Se știe însă că nu Alexandru, ci Cyrus l-a prins viu pe Croesus, regele Lydiei. În acest caz *Chrisos* trebuie citit Bessos. Este vorba de satrapul Bactrianei, urmărit și prins de Alexandru ca ucigaș al lui Darius (Quintus Curtius, VII, 5). Apa traversată este Iaxarte (Syr-Daria), dincolo de care Alexandru, care confunda Iaxarte cu Tanais (Donul), s-a luptat cu unele populații, confundate la rîndul lor cu sciții, în care cronicarii noștri au identificat apoi pe tătari.

132. Eroare doctrinară evidentă (autorul numește pe Hristos „tată"). Confuzie cu expresia curentă din *Noul Testament: Deus et pater domini nostri I.C.*

133. Deși mai sus autorul recomandase cunoașterea divinității pornind de la natură, aici condamnă cunoașterea prin simțuri ca izvor al ateismului. Mai departe, el se referă la o atitudine de empirism sceptic, caracteristic laică, pe care o pune în legătură cu aceea a grecilor din secolul I e.n., care refuzau predica lui Pavel despre înviere.

134. Deosebirea de sens între textul român și cel grecesc *(în zădar* — „însă nu fără dreptate") provine din izvoarele citate, textul român, după *Vulgata (Frustra autem jacitur sete ante oculos pennatorum)*, iar cel grec, după *Septuaginta*.

135. „Învățatul persan" al cărui nume autorul ni-l transmite sub două forme (rom: *Heilsadi*, gr. *Heisadis)* este celebrul poet persan Saadi, autor al *Grădinii de flori* sau *Gulistan* (cf. și nota 80). Cantemir îl citează în prefața *Istoriei Imperiului otoman (ed. fr. cit.*, t. I, p. XVI), reproducînd opinia poetului despre turcii „nedrepți... asemănători unor lupi însetați de sînge" din cauza cărora a trebuit să-și părăsească patria. Textul citat aci este din prefața operei lui Saadi *(ed. cit.*, p. 3): „O, omule! norii, vînturile, luna, soarele și cerul se mișcă pentru a-ți putea tu agonisi o bucată de pîine și pentru ca să n-o mănînci cu nerecunoștință. Pentru tine lucrează toate și împlinesc poruncile lui Dumnezeu. Deci nu e drept ca tu să nu te supui acestor porunci".

136. „Poeticul arăpăsc" este același Saadi, *Gulistan*, prefața (trad. fr. cit., p. 2): „O, ființă generoasă, care din vistieria ta tainică dai

hrană păgînului și creștinului. Cum ai să-i lipsești de ea pe prietenii tăi, tu, care și de dușmanii tăi te îngrijești? *Nafaca* este explicat de Cantemir în *Istoria Imperiului otoman (ed. fr. cit.*, t. I, p. XLIII: „*Navaka*, leafa zilnică a unui soldat").

137. Circumspecția traducătorului în grecește de a nu da lui Augustin un atribut catolic (vezi nota 110) este părăsită sub influența textului român.

138. Atitudinea anticatolică a autorului se manifestă deschis și îmbracă forma oficială, curentă în vremea lui, a combaterii elementelor doctrinare specifice (purgatoriul, cf. și *Divanul*, I, 75 și nota 74). Faptul trebuie interpretat în lumina gîndirii românești medievale, care se opune prozelitismului catolic, expresie a expansionismului politic ce cunoaște în secolul al XVII-lea o recrudescență combătută și în Țara Românească de Brîncoveanu și Antim Ivireanul prin cărți polemice (ex. *Manualul contra schismei papistașilor* de Maxim Peloponesianul, Buc., 1690; *Întîmpinare la principiile catolice* de Meletie Sirigul, Buc., 1690; *Carte sau lumină* de Maxim Peloponesianul, Snagov, 1699; *Panoplia dogmatică* de Eutimie Zigaben, Tîrgoviște, 1710 etc.). Participarea la controversă în acest aspect politic al ei nu reduce o anumită independență de spirit la Cantemir, care, din prima fază a gîndirii sale, apelează la autorități doctrinare apusene fără reticențele ortodocșilor riguroși.

139. Pierre Bersuire (Berçuire, Bressuire, Petrus Berchorius sau Bercherius), gînditor francez (m. 1362), autor al unei mari enciclopedii de știință medievală constînd din trei părți: *Reductorium morale super totam Bibliam* (scrisă la Avignon în 1335, formată din 428 de *moralitates* grupate în 34 de cărți); *Repertorium morale de proprietatibus rerum* (scrisă în 1340, o descriere a naturii în 14 cărți și 958 de capitole, imitată după Bartholomeu de Glanville); *Dictionarius*, compus din 3.514 termeni din *Biblie* cu expuneri morale. Pentru unele idei ale sale Bersuire a fost acuzat de erezie de către episcopatul Parisului și închis. Cartea a XV-a din *Reductorium morale* este un comentariu etic al lui Ovidiu. Cărturar de formație umanistă (autor al primei traduceri franceze din Tit Liviu), Bersuire a avut în Petrarca un prieten și un mare admirator (L. Pannier, *Notice biographique sur le bénédictin Pierre Bersuire, premier traducteur français de Tite Live*, în *Bibl. de l'École de Chartes*, 33 [1872], p. 325—384; Antoine Thomas, *Les Lettres à la cour des papes*, Rome, 1884). Operele au fost editate sub titlul: *Petri Berchorii*, *Opera omnia*, ed. Joannem Keerbergium, t. I—III, Moguntiae, 1609, 2.719 p.; *Reductorium* a fost editat de 11 ori

numai între 1474—1515; *Dictionarium* de 4 ori. Ediția din Coloniae Agrippinae, 1631, 3 vol., se găsește, incompletă, la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.S.R., fondul reformat, cota 82.958. Am folosit ed. din *Colonia*, 1773, după un exemplar din Biblioteca Universității din Viena.

140. Ca și în Cartea I, 77 (cf. nota 76), Cantemir insistă asupra legii analogiei dintre macrocosm și microcosm, loc comun al gîndirii antice și medievale. Sensul legii aplicat de autor este acela al cugetării neoplatonice: între macrocosm și microcosm există analogie, dar *în sens invers* (ex.: ceea ce este mare în macrocosm este mic în microcosm; la fel condițiile: etern și infinit în macrocosm, temporar și limitat în microcosm sau, în textul *Divanului*, lumea terestră trecătoare și nestatornică, sufletul omenesc etern etc.). Cp. Plotin, *Eneade*, II, IV, 5 și P. Janet et G. Séailles, *Histoire de la philosophie*, 15ᵉ éd., Paris, 1932, p. 723. Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 285—286, consideră această aplicare a teoriei analogiei dintre macrocosm și microcosm în *Divanul* numai un motiv literar, deoarece Cantemir scoate în evidență *contrastul* dintre om și lume. Aceasta este însă *ideea fundamentală a disputei* dintre lume și înțelept. Autorul se va strădui să arate că omul poate opera o conversiune salutară a contrastelor fără să le anuleze.

141. Cantemir — sau autorul pe care-l urmează — aplică o interpretare comparabilă cu aceea din Augustin, *Confessiones*, lib. XII—XIII.

142. De observat că legătura între sensul citatelor din acest paragraf nu e logică. De la motivul „ce vei culege, aceea vei semăna" se trece la altul diferit, acela al „hranei spirituale". Autorul procedează și în alte paragrafe la fel, stabilind legături strict formale între citatele sale, probabil sub influența dicționarului biblic pe care l-a folosit.

143. *I proci* (= etc.) nu poate avea aci alt sens decît că *traducătorul* renunță la o parte din textul original. *Autorul* nu putea recurge la acest procedeu. Dorința de a încheia repede lucrarea este mereu mai vizibilă spre sfîrșitul Cărții a II-a. V. și nota 153.

144. Concepție caracteristică filozofiei presocratice și exprimată de pitagoreici, Democrit etc. ca principiu al cunoașterii (asemănătorul cunoaște asemănătorul). Afinitatea naturilor asemănătoare mai este exprimată de Platon (*Gorgias*, 510 b), Aristotel (*Etica Nic.*, 8, 1) etc. și s-a transmis gîndirii medievale. Cantemir mai formulează principiul în *Istoria ieroglifică*, *ed. cit.*, vol. II, p. 237: „Vestită axiomă între cei fizicești filosofi este că cel de asemenea iubéște pre cel siie de

asemenea. Iubirea dară către cel siie de asemenea va să arate neiubirea către cel siie nu de asemenea". Cf. și *Enciclopedia filosofica*, Venezia-Roma, [1957], t. IV, s.v.: *Simile simili cognoscitur*.

145. În știința antică și medievală, focul, aerul, apa și pămîntul erau socotite cele patru corpuri simple *(elementele)* din care sînt formate celelalte corpuri. În această teorie, fiecărui element îi corespunde o calitate fundamentală, opusă calității altuia (focul fierbinte — aerul rece, apa umedă — pămîntul uscat).

146. Cp. A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, 1 *(Divanul*, III, 1).

147. Capitolele care urmează, nenumerotate, tratează pe larg probleme din ultima parte a Cărții I, 85. Autorul le consideră însă, în economia Cărții a II-a, drept diviziuni mai importante, recomandîndu-le în cuprins (f. 141v): „Cetéște... mai vîrtos la sfîrșitul Cărții a doa *Pentru 7 vîrste* și *Viiața omului ca poama* și *Pentru lumeștile tîmplări de pediapsă* pintre 7 vîrste ce să tîmplă." Ideile, pînă la detalii, sînt comune opusculelor asemănătoare din literaturile latine medievale (cf. notele 86—87), în care și-a avut, fără îndoială, izvorul, Cantemir.

148. *Constantinus* (greșit „Constantios" în versiunea greacă) este citat după Bersuire, unde numele apare frecvent alături de operă: *In Pantechni*. Un Constantin Pantechnes, mitropolit de Philippopolis, autor al unei *Descrieri a vînătorii de potîrnichi și iepuri* (publicată de E. Miller, *Annuaire de l'Association*, 6, [1872], 28—52, 7 [1873], 133 și urm.), citează Karl Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, 2. Aufl., München, 1897, p. 474—475.

149. Exemplul de rezistență morală a fraților Macabei a fost obiectul mai multor opere din literaturile antică și medievală. În 1688 se publicase la București una din cele mai răspîndite, atribuită lui Iosif Flavius și circulînd și ca *A III-a carte a Macabeilor*; cf. V. Cândea, *„Tratatul despre rațiunea dominantă", cea dintîi operă filozofică publicată în limba română*, în *Viața românească*, 16 (1963), nr. 3, p. 84—89.

150. „Stihotvorțul persesc" este tot al-Saadi, *Gulistan*, prefața. Citatul următor din Mihea este tradus în versiunea românească după *Vulgata: Utinam non essem vir habens spiritum et mendacium potius loquerer*. Versiunea greacă citează textul (diferit) corespunzător referinței după *Septuaginta*, ceea ce lasă fraza fără înțeles.

151. Imagine din A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, 4, folosită și în *Divanul*, I, 55.

152. Textul grec urmează pe cel român, care pare a fi traducerea greşită a unui text latin cu sensul: *Despre strîmtorările care-i vin omului pe lume în această perioadă a vieţii* (adică în cursul vîrstei a cincea: bărbăţia).

153. Către sfîrşitul Cărţii a II-a traducătorul manifestă grabă şi nu mai reproduce citatele din modelul latin folosit, ci se mulţumeşte să copieze referinţele. Toate indicaţiile din paranteză se găsesc în *Thesaurus biblicus*, s.v. *Aegrotatio* (cp. ed. Ph.-P. Merz, Parisiis, 1880, p. 13). La fel procedează Cantemir pînă la sfîrşitul cărţii.

154. Cantemir traduce desigur un text latin în care cuvîntul redat prin *plată* trebuie să aibă sensul de „răscumpărare", „eliberare". Versiunea greacă are un înţeles mai exact (ἐλευθερία = libertate), stabilit, probabil, din context.

155. De remarcat ritmul: *Vinitu-ţ-au vrémea, sositu-ţ-au ceasul/ Şi mai mult a păşi ţi s-au scurtat pasul.*

156. Sensul lui *suppus* = „a ascunde", „a pune dedesubt", din lat. *supponere* indică şi aici un original latin.

157. În *Thesaurus biblicus* referinţele ce urmează sînt grupate la *Resurrectio mortuorum, et carnis ad gloriam facta mutatio*, ceea ce Cantemir a *tradus* prin *Pentru a morţilor înviiare şi pentru a cărnii, adecă a trupului, spre slavă mutare*. Se confirmă folosirea unui izvor latin pentru referinţele sale biblice (cp. *ed. cit.*, Ph.-P. Merz, p. 537).

158. Pentru aceste referinţe a se compara cu *Thesaurus biblicus*, s.v. *Dies novissimus et judicium extremum*.

159. Cele trei modalităţi ale păcii reprezintă un motiv comun literaturii creştine medievale.

160. Cuvintele sînt atribuite în textul biblic lui Antioh, regele Siriei, numit Epifan *(nobilis)* în aceeaşi carte II, 9, de unde şi referinţa *Antiohos nobilis*, denumirea sa din *Vulgata*.

161. Întreg textul, de la titlu pînă la începutul *Predosloviei*, aparţine lui Cantemir. Traducerea din Wissowatius începe în rîndul următor.

162. Neînţelegînd expresia *par est* din originalul latin *(par est malitiam exuere* = „este în stare să dezbrace răutatea") Cantemir a tradus-o greşit: „de-a-tocma sînt". Aşa se explică şi traducerea greacă, după versiunea românească: ὁμοιάζουν," se aseamănă". Cf. şi P. Vaida, *Dimitrie Cantemir şi A. Wissowatius* în *Revista de filozofie*, 12 (1965), nr. 1, p. 41, n. 2.

163. De observat că în originalul latin cuvintele sînt: *nunc in aetate mea senili* („acum la bătrîneţe"), pentru că Wissowatius trecuse de şaizeci de ani cînd a scris *Stimuli virtutum*. Compunînd *Divanul* la numai douăzeci şi patru de ani, Cantemir înlătură adjectivul „bătrîn".

164. Frază din Aristotel, reluată şi de Dante în *Convivio* I, 1 („non me dimenticando").

165. Ideea provine din *Etica nicomahică* pe care Wissowatius o putuse cunoaşte direct sau prin Thoma d'Aquino, *Comm. im Eth.* l. 9, lect. 4 şi *Summa theol.* 2. 2 qu. 30, ad 2 şi 2. 2. qu. 117 a 5, ad 3.

166. Între izvoarele doctrinare ale lui Wissowatius doi autori au fost folosiţi cu precădere de învăţatul unitarian; Erasm *(Enchiridion militis christiani)* şi Johannes Crellius *(Prima ethices elementa*, Racoviae, 1635). Pentru ambii autori, influenţaţi de aristotelism şi stoicism, începutul înţelepciunii este cunoaşterea de sine; cunoscîndu-se, omul întemeiat pe o doctrină corectă trebuie apoi să se modeleze după această doctrină prin exerciţiu, luînd ca pildă viaţa oamenilor înţelepţi. Tendinţa generală a acestei concepţii, ca şi a unitarianismului şi a protestantismului în general este reducerea religiei la o simplă morală. Influenţa lucrării citate a lui Crellius este atît de mare, încît determină chiar planul şi dezvoltarea operei lui Wissowatius. A se vedea P. Vaida, *art. cit.*, p. 44–45: „Cele 16 precepte morale expuse de Crellius în acelaşi capitol [este vorba de *Prima ethices elementa*, pars I., cap. I: *De causis efficientibus virtutis*, Racoviae, 1635, p. 7–10] se regăsesc aproape toate, amplificate, în cartea lui Wissowatius, tezele formulate pe scurt de Crellius sub un singur punct constituind adesea temele a cîte 3–4 capitolaşe din *Stimuli*."

167. Din textul lui Lactanţiu, ca şi din contextul versiunii româneşti constatăm eroarea de traducere: *ignorantia sui* nu înseamnă „nesocotinţa lor", ci „necunoaşterea de sine", cauza „neaşezării lor." Traducerea română greşită influenţează şi versiunea greacă.

168. Cantemir redă prin *duh sămăluitoriu* numele facultăţii ce conferă omului demnitatea de fiinţă superioară tuturor celorlalte: *spiritus rationalis*. Aceasta este gîndirea discursivă, raţiunea. Reluînd ideea în *Istoria ieroglifică (ed. cit.*, p. 336) Cantemir numeşte raţiunea *suflet înţelegătoriu* şi o defineşte drept facultatea prin care omul „a sfîrşitului fericirii şi nefericirii, a binelui şi a răului sau chibzuiala şi adevărata hotărîre a cunoaşte poate", facultate „mai mult decît firească şi dumnezeiesc şi ceresc oarece", calificare luată din Wisso-

watius. Cantemir cunoaşte deosebirea între intelect şi raţiune (cf. *Compendiolum universae logices institutionis* III, 1 în *Operele principelui D. C.*, t. VI, p. 428—429; cînd spune că intelectul este subiect al logicii, autorul se referă la raţiune, deosebită de intelectul propriu-zis care *intuieşte* adevărul). El foloseşte însă o terminologie confuză sub influenţa lecturilor sale filozofice (în *Sacrosanctae scientae*, inspirîndu-se din Van Helmont, *intellectus* are sensul teologic de „ştiinţă infuză" numită în *Compendictum (ed. cit.*, p. 411): *divinitus infusum inextinguibile lumen)*. Numai în primele două cărţi ale *Divanului* raţiunea (sub numele vechi românesc de *socoteală)* nu lasă loc nici unei alte interpretări.

169. *Socotească, mîndriască, cunoască* ritmează textul; procedeu folosit şi în alte părţi ale cărţii.

170. Influenţă vizibilă a distihului împrumutat unei opere recomandată mai departe (III, 39), *Imitatio Christi*, atribuită lui Thomas a Kempis (III, LVII, 3): *Homo es, et non Deus,/ Caro es, non angelus.* Asemenea versuri, cu număr egal de silabe şi dublă rimă, interioară şi finală, sînt răspîndite în literaturile latine medievale. Cp. însă şi cu Aristotel, *Politica*, I, 14, 1253 a: ἢ θηρίον, ἢ θεός (= „[omul este] ori o fiară, ori un zeu").

171. Ideea stoică a supremaţiei raţiunii asupra pasiunilor mai fusese dezvoltată în *Pentru singurul ţiitoriul gînd*, traducere dintr-o scriere a vechii filozofii alexandrine atribuită lui Josephus Flavius, publicată la Bucureşti, în cuprinsul *Bibliei lui Şerban*, cu zece ani înaintea *Divanului* (vezi V. Cândea, *Tratatul „Despre raţiunea dominantă", cea dintîi operă filozofică publicată în limba română*, în *Viaţa românească*, 16 (1963), nr. 3, p. 84—89 şi *Nicolae Milescu* şi *începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în *Limbă şi literatură*, 7 (1963), p. 65). *Socotiala driaptă* este, la stoici, o moştenire din gîndirea platonică şi aristotelică (cp. *Etica Nicomahică* II, 36, 1107 a 2; Léon Robin, *Aristote*, Paris, 1944, p. 232, nota 1). Wissowatius putea cunoaşte acest principiu etic din Seneca (*Ep.* LXXVI), care face o adevărată teorie despre *ratio recta et consummata* („socotiala driaptă şi întriagă") identificată cu *virtus* şi *honestum* dar şi din Erasm *(Enchiridion militis christiani*, cap. IV, cf. P. Vaida, *art. cit.*, p. 44). A se vedea şi studiile mai noi ale lui K. Bärthlein, *Der Órthos lógos in der grossen Ethik des Corpus Aristotelicum*, în *Arch. gesch. Phil.*, 45 (1963), nr. 3, p. 213—258 şi *Der Órthos lógos und das ethische Grundprinzip in den platonischen Schriften, ibid.*, 46 (1964), nr. 2, p. 129—173.

172. Textul din Cicero, *De officiis*, I 41, la care se referă Wissowatius pare a fi: *sic nos si acres ac diligentes judices esse volumus, animadversoresque vitiorum, magna saepe intelligimus, ex parvis* („așa și noi, dacă vrem să fim judecători atenți și sîrguincioși și severi ai viciilor, din cele mici înțelegem adesea lucruri mari"). Citatul următor referinței este din alt autor, dar traducătorul în grecește nu înțelege succesiunea citatelor și influențat iarăși de versiunea românească, îl atribuie lui Cicero.

173. Tema războiului minții cu pasiunile a fost răspîndită în literaturile medievale. Lucrarea cea mai cunoscută cu acest subiect este a lui Lorenzo Scupoli: *Il combattimento spirituale*, prelucrată în limba greacă de Nicodim Aghioritul și tradusă românește după această prelucrare sub titlul *Nevăzut război* la Mănăstirea Neamțului în 1826. Wissowatius citează în cap. 39 o altă scriere care dezvoltă această temă, *Enchiridion militis christiani* a lui Erasm. Comparațiile cu *Stimuli virtutum* (cf. P. Vaida, *art. cit.*, p. 44) demonstrează că Wissowatius l-a urmat și în această parte a cărții sale pe învățatul din Rotterdam (cp. cu *Enchiridion*, cap. I: *Vigilandum esse in vita* etc.).

174. Neînțelegînd textul latin traducătorul îl redă parțial și greșit în versiunea română, de unde erorile trec în cea greacă. Sensul textului lui Wissowatius este: „Cu toate că Dumnezeu nu poate fi cunoscut efectiv prin simțirile oamenilor, ca și sufletul oamenilor de altfel — motiv pentru care unii, cărora nu le convine să accepte că Dumnezeu există, ca nu cumva [să admită și că] păcătoșii sînt pedepsiți de el, tăgăduiesc că ar exista —, totuși..." etc.

175. Autorul formulează unul din clasicele argumente ale gîndirii medievale despre „existența lui Dumnezeu" așa numitul argument *ex contingentia mundi* sau cosmologic, dezvoltat de Aristotel în *Fizica* VIII, 5 și *Metafizica* 12, 6 (care pleca de la constatarea mișcării la concluzia existenței unui *motor prim)* și de Augustin în *Confesiuni* X, 6 (care deducea din efecte existența unei *cauze prime)*.

176. Se vede din textul latin *(per radios... a se emissos)* că *razele* sînt „trimise de el", iar nu Duhul.

177. Textul lui Epicur *(Manualul*, 31) este acesta: „Să asculți de zei și să te supui lor în toate cele ce se întîmplă și să urmezi acestea de bună voie ca unor lucruri săvîrșite de cea mai înțeleaptă minte".

178. *Știința cea privitoare* redă în româna veche termenul „contemplație", aci în sensul de „filozofie teoretică", spre deosebire de „filozofia practică". Recomandarea lui Wissowatius are un accent anticatolic (unitarianismul este contra scolasticii și insistă, ca orice nuanță de

protestantism, asupra laturei morale a vieţuirii), dar nu antiortodox. Pe Cantemir nu-l putea mira deci înclinarea spre „ştiinţa cea practicească" a autorului şi refuzul speculaţiilor sterile.

179. În *De beneficiis* IV, 3–9, Seneca dezvoltă ideea binefacerilor gratuite, al căror autor nu cere recunoştinţă, dînd ca exemplu providenţa, sau, după contemporanii săi, natura *(quid enim aliud est natura quam Deus?...)*.

180. Remarcă folosită şi de Seneca *(De benef.*, I 3) în sensul că şi animalele au recunoştinţă.

181. Traducere cu preocuparea rimei *(desfătare – are)*.

182. Numele soţului Atalantei (Hippomenes) ne arată că este vorba de Atalanta beoţiană al cărei episod este relatat de Ovidiu în *Metamorfoze* iar nu de Atalanta arcadiană. Atalanta se ia la întrecere cu pretendenţii săi convinsă că va cîştiga fiind cea mai sprintenă dintre muritori, dar este învinsă de propria ei curiozitate. Îmbrăţişările ei vinovate cu Hippomenes în templul Cybelei le atrage pedeapsa de a fi prefăcuţi în lei şi înhămaţi la carul zeiţei.

183. Produse ale imaginaţiei, facultate condamnată de gîndirea medievală ca sursă de concepţii greşite, ireale, comediile erau interzise de mai toţi autorii vremii (a se vedea în literatura noastră de traduceri lucrarea lui Nicodim Aghioritul, *Hristoitia*, citată mai sus, cuvîntul VI, p. 155 şi urm.).

184. *Historia augusta (Aelii Spartiani Severus,* XIX): *Huius dictum est, quum eum ex humili per litterarum et militiae officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxisset,* Omnia – inquit – fui, et nihil expedit. (Cp. şi Sexti Aurelii Victoris, *De caesaribus historia*, XX: *Cuncta*, inquit, *fui*, *conducit nihil)*.

185. *Caduca nimium atque fragilia, pueribusque consentanea crepundiis ista sunt quae vires atque opes humanae vacantur* („Cît sînt de mincinoase şi pieritoare, cum seamănă cu nişte jucării copilăreşti cele pe care le numim putere şi bogăţii omeneşti!"). Val. Max. *Factorum dictorumque memorabilium* l. VI, c. IX: *De mutatione morum, aut fortunae.*

186. Citat din poezia latină folosit de Wissowatius şi în alt opuscul al său publicat în aceeaşi ediţie cu *Stimuli virtutum*, p. 113, cu textul complet: *Suspice mens coelum, terrenas despice nugas| Per varios casus, per tot discrimina rerum| Tendimus in coelum, sedes ubi fata quietas| Ostendunt...* Cantemir îl citează de asemenea în *Divanul* I, 20. Altfel formulată, ideea apare şi la Cicero, *De officiis (haec coelestia semper spectato, illa humana contemnito)*.

187. Textul rezumă paragrafele biblice la care trimite autorul; ideea o găsim însă şi în Seneca, *Ep*. CII, 21 *(Patria est illi quodcumque suprema et universa circuitu suo cingit)*. Cantemir citase textul după Wissowatius şi în Cartea I, cap. 20.

188. Dialogul *Phaidros*, subintitulat *Sau despre Frumos — scriere morală*, tratează într-o mare parte a lui despre frumuseţe, contemplarea şi iubirea ei, aşa încît referinţa la această operă a lui Platon poate fi generală (la întreaga operă). Referinţa poate fi însă şi la un anumit pasaj. Atrăgînd atenţia (250 b—d) că Frumosul are privilegiul de a fi cunoscut printr-un simţ (văzul) în timp ce Dreptatea şi Înţelepciunea nu, Platon regretă că vederea nu poate percepe nici gîndirea (φρόνησις): „Ce iubiri neînchipuite ne-ar da ea (gîndirea), dacă ar putea transmite vreo imagine limpede care să ajungă pînă la simţul văzului!" Acesta pare să fie pasajul vizat de Wissowatius.

189. Folosind vechiul rom. *carte* (= „scrisoare") pentru „epistolă", Cantemir influenţează versiunea greacă, în care se dă în mod greşit corespondentul βιβλίον (= „carte"). Aceasta explică ciudatele referinţe „Sineca, cartea 115" etc. În cap. 25 observăm însă cum traducătorul în greceşte începe să redea „carte" prin ἐπιστολ. (= „scrisoare"), înţelegînd, în sfîrşit, sensul referinţei din versiunea românească.

190. Traducerea lat. *virtus* (termen de morală) prin „înţelepciune", pare a fi o influenţă a traducerilor din greceşte în româna veche, în care σωφροσύνε era redat prin „întreaga înţelepciune", expresie indicînd castitatea şi în general vieţuirea conformă moralei. În titlul capitolului Cantemir arată că prin „înţelepciune" înţelege *fapta bună (virtus* în originalul latin). Termenul ales de Cantemir echivalent cu *sapientia* sau *sophia*, poate înşela (de aci, probabil, afirmaţia din Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 62—63, că în *Divanul* „«sofia» stăpîneşte lumea").

191. Epicteti, *Dissertationum ab Arriano digestarum*, liber II, XIX, 27: θεὸν ἐξ ἀνθρόπου ἐπιθυμοῦνται γενέσθαι.

192. „...adecă ceva nu-i strică" — adaos al lui Cantemir.

193. Textul reprodus de Wissowatius prezintă mici deosebiri faţă de originalul lui Seneca: *Sola virtus* praestat *gaudium perpetuum securum; si quid obstat, nubium modo intervenit, quae infra feruntur, nec unquam diem vincunt.*

194. Citatul complet din Horaţiu este: *Hic murus aeneus esto,/ Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa* („Aceasta să-ţi fie zid de aramă: să nu ai nimic să-ţi reproşezi, să nu păleşti pentru nici o vină", *Ep*. I. I, 61).

195. Explicaţie adăugată de Cantemir.

196. Imaginea a mai fost folosită de autor în *Cartea de închinăciune* către Antioh şi Cartea a II-a, cap. 77. O lămurire similară despre planeta Venus *(Vinerea)* întîlnim în *Istoria ieroglifică (ed. cit.*, vol. II, p. 264): „Steaua ciobanului, carea întîi răsare". *Stihotvorţii* (poeţii) sînt Homer, *Odiseea* IX, 31—32, X 230—243 şi 449—466 şi Virgiliu, *Eneida* VII, 10. Wissowatius mai foloseşte imaginea în scrierea sa *De hominis vera beatitate consectanda*, publicată în aceeaşi ediţie cu *Stimuli virtutum*, p. 110.

197. Citatul este în A. Gellii *Noctium atticarum comm.* XVI, 1 (greşit: 10 în *Divanul*, ambele versiuni). Cuvintele lui Musonius sînt: ἄν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μετὰ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται δὲ αἰσχρὸν μένει. (trad. David Popescu, Buc., 1965, p. 393), iar ale lui Caton: *si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit*. Necunoscînd opera lui Aulus Gellius, Cantemir ia trimiterea *apud* drept o parte din titlul operei citate, de unde referinţa greşită: *Către Ghelius*, transmisă şi versiunii greceşti.

198. Cp. cu textul latin unde titlul este doar *Conscientia bona* (restul adăugat de Cantemir în traducere); începutul cap. 14 este mai jos, la *Pedépsele (Poena)*.

199. Cantemir *a tradus numele* lui Juvenal obţinînd enigmaticul *Tineris*. În ediţia sa, Hasdeu, înşelat de ciudatul nume, transcrie „caută Setineris" în loc de *caută-se* Tineris", punînd, prudent un semn de întrebare *(Arhiva istorică a României*, 2 (1865) p. 152). Sion repetă transcrierea lui Hasdeu (ed. 1878, p. 199). Versurile din Juvenal la care se referă Wissowatius sînt: *Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi/ Displicet auctori. Prima est haec ultio, quod se/ Judice nemo nocens absolvitur, improba quam vis/ Gratia fallaci praetoris vicerit urna* („Crima este o povară pentru însuşi cel ce-o făptuieşte. Prima pedeapsă a unui vinovat este că el nu poate fi absolvit de propriul său tribunal, chiar dacă s-ar sustrage rigorii legilor prin necinstea unui judecător corupt", *Sat*. XIII, 1—4). O altă confuzie curioasă asupra lui Juvenal a semnalat-o N. Cartojan *(Cărţile populare în literatura românească*, I, Buc., 1929, p. 204): în traducerea greacă a *Florii darurilor*, folosită pentru versiunea românească a ierom. Filothei (Snagov, 1700), Juvenal devine ὁ ἅγ. Βενάχιος („Sf. Venalie").

200. *Taţius* din traducerea românească este *Tacitus*, iar pasajele vizate de Wissowatius următoarele: 1° în *Annales* VI, 6, relatarea scrisorii lui Tiberiu către Senatul roman, scrisoare în care îşi arată

remuşcările pentru crimele şi josnicia sa; 2° *ibid.*, XIV, 10, regretele lui Neron după ce-şi asasinase mama (Agripina).

201. Referinţă şi citat dintr-o traducere latină din ebraică a *V.T.* În *Septuaginta* şi *Vulgata*, textul se află la *Ps.* 31, 10. În citatul următor întîlnim alt caz în care traducerea românească foloseşte *Vulgata*, iar cea greacă *Septuaginta*.

202. *Tîlharii cei în chip de priiatini:* imagine din opera poetului şi gramaticului alexandrin Philetas din Cos, tutorele lui Ptolomeu II, Filadelful (sec. III î.e.n.). Comparaţia pasiunilor cu sirenele este frecventă în literaturile latine medievale (v. Tertulian sau Thomas a Kempis, *Imitatio Christi* III, XXVII, 4). Explicaţia din paranteze *(acéstea să chiamă féte de mare)* este adăogată de Cantemir. Wissowatius mai foloseşte imaginea sirenelor în *De hom. vera beat. consect. ed. cit.*, p. 110.

203. Wissowatius a asociat două versuri, primul din Horaţiu, al doilea din Marţial. Versul din Horaţiu face parte dintr-un context care, complet, sună: *Omnem crede diem tibi diluxisse supremum./ Grata superveniet quae non sperabitur hora./ Me pinguem et nitidum bene curata cute vises/ Cum ridere voles Epicuri de grege porcum* („Crede că fiecare zi a ta este cea de pe urmă. Ceasul la care nu te aştepţi va fi o surpriză plăcută. Dacă întrebi de mine, mă vei găsi oricînd vei vrea să rîzi, bine îngrijit, gras şi lucios ca un porc din turma lui Epicur"). Traducerea românească greşită *supremum* (= „ultima") confundat cu „Cel prea înalt" *(Prea de susus)* a influenţat şi versiunea greacă, stricînd tot sensul versului. Stihul din Marţial se citează împreună cu cel precedent: *Non est, crede mihi, sapientis dicere: Vivam./ Sera nimis vita est crastina: Vive hodie* („Nu-i şade bine, crede-mă, înţeleptului, să spună «voi trăi». Ziua de mîine e prea tîrzie: trăieşte astăzi").

204. Traducere greşită (şi mai evidentă în versiunea greacă): *omul* se înrădăcinează în fapta rea, deci *el* (nu ea, fapta rea) trebuie să se dezrădăcineze.

205. Eroarea *nunţii* pentru *morţii*, repetată în versiunea greacă (γάμους pentru θάνατον) se explică în felul următor: în manuscrisul traducerii sale, Cantemir trebuie să fi scris *morţii*, deoarece nu putea tălmăci altfel *mortis* din originalul latin. Probabil că el a trimis la Iaşi o copie a ciornei sale scrisă de altă persoană sau propria ciornă indescifrabilă şi astfel *morţii* este transcris: *nunţii*, redat apoi astfel în versiunea greacă ceea ce întăreşte ipoteza că versiunea greacă nu este de Cantemir.

206. Amîndouă versiunile sar versurile din originalul latin, probabil din cauza dificultăților de traducere.

207. Referința la Epictet după *Disertațiile lui Arrianus*, corectă în originalul latin este pretutindeni înțeleasă greșit ca o corespondență între Epictet și Arian (se trimite la *cartea* = „epistola"). De aci și referința de asemenea eronată în versiunea greacă. Dacă ea e datorată lui Cacavelas trebuie să tragem concluzia că învățatul grec nu cunoștea opera lui Epictet, ca și, mai sus, pe a lui Aulius Gellius? V. nota 197.

208. Eroare în ed. latină și de aci în traducerea română. Citatul este în *Enchiridion*, cap. XXI. Indicația corectă din versiunea greacă este surprinzătoare. Traducătorul a avut posibilitatea să verifice cu textul *Manualului* lui Epictet, deși nu știa titlul exact al celeilalte opere, cum reiese din nota precedentă?

209. Cp. cu originalul latin. Titlul este: „Adu-ți aminte de cele de apoi și mai cu seamă de judecata din urmă"; cu cuvintele din titlul dat de Cantemir începe paragraful — *Cea de apoi socotéște (Respice finem)*, folosit ca titlu și în Cartea I, 25. Este un îndemn frecvent întîlnit în filozofia antică atribuit lui Solon Athenianul *(Finem respice longe vita.)* Pentru originea acestui text în *Viiața lumii* a lui Miron Costin, vezi ed. P.P. Panaitescu, p. 433.

210. Autorul rezumă unul din argumentele lui Seneca în *De providentia*, expuse în cap. III (fără a cita un pasaj anume): nenorocirile și suferințele întăresc pe omul virtuos *(quae tu vocas aspera, quae adversa et abominanda, primum pro ipsis esse, quibus accidunt)*.

211. Cuvîntul *Dumnădzău* e adăugat de Cantemir pentru a sublinia în sens ortodox divinitatea lui Hristos pe care Wissowatius îl numește de obicei numai „fiul lui Dumnezeu unul născut" sau „conducătorul credinței noastre" *(Stimuli virtutum*, p. 13, 31, 48, 86). Fără a-i nega divinitatea, gînditorul unitarian nu i-o afirmă deschis, ba chiar folosește expresia (suspectă pentru ortodocși) „poruncile lui Dumnezeu *și* ale lui Hristos" (pe care Cantemir o traduce *poruncele lui Hristos Dumnezeu)* sau „ajutorul lui Dumnezeu *și* al lui Hristos" (cap. 28), care scapă traducătorului român. Pentru alte corectări de formulări cu relevanță doctrinară în traducerea românească vezi P. Vaida, *art. cit.*, p. 45—47.

212. Glaucus, fiul lui Hippoloc și nepot al lui Bellerofon, comanda trupele lycienilor în războiul troian. Obligat lui Diomede prin datoria ospitalității, cînd l-a întîlnit în luptă a refuzat să lupte cu el și și-au schimbat armele. Pentru aceasta a fost ucis de Aiax. V. Homer, *Iliada*, VI, 232—236.

213. Alte versuri sărite din cauza dificultății de traducere.

214. Zeuxis, pictor grec din Heracleea (424–400 î.e.n.), celebru pentru iscusința sa în redarea realistă a modelelor. A trăit în Atena, în Macedonia la curtea lui Archelaus și în Grecia mare unde a pictat portretul Elenei pentru templul Herei Lakinia din Crotona (Italia de sud). La acest episod se referă Wissowatius. Zeuxis a luat ca model cinci dintre cele mai frumoase fete din Crotona, pentru ca să reușească „să aducă adevărul vieții într-un chip mut". Dorința lui Zeuxis de a găsi în cele cinci frumuseți din Crotona elementele care să întruchipeze idealul feminin este relatată de Cicero (*De invent.* II, 1, 1).

215. Unitarienii nu primeau cultul sfinților, așa încît personajele citate în paragraful 22 sînt, pentru Wissowatius, exemple din *Sfintele scripturi (e sacris paginis)*. Modificînd titlul (pe care-l putea, de altfel, accepta, fiind în fond exact) Cantemir vrea să sublinieze sensul ortodox pe care-l dă capitolului.

216. Recomandarea exemplelor de viețuire virtuoasă din literaturile clasice apare și în *Enchiridion militis christiani* al lui Erasm, unul din izvoarele lui Wissowatius (cf. P. Vaida, *art. cit.*, p. 44). Reamintim cititorilor faptele care au asigurat celebritatea personajelor menționate în capitol: — *Aristide* atenianul, numit „cel drept" (sec. VI–V î.e.n.), ostracizat de rivalul său Temistocle în 483 sau 482. Rechemat din exil a îndeplinit funcții politice și militare care l-au făcut celebru în istoria Atenei (Herodot, *Istorii* VIII, 79 și urm.; Plutarh, *Vit. par.: Aristide)*; — *M. Furius Camillus*, unul din marii eroi ai republicii romane (sec. IV î.e.n.). După servicii importante aduse patriei este acuzat pe nedrept de nereguli și se exilează de bună voie (391). Rechemat, eliberează Roma de asediul galilor (Plutarh, *Vit. par.: Camillus*; Tit Liviu, *Anale*, V etc.); — *C. Fabricius*, consul roman în 282 î.e.n., celebru prin severitate și corectitudine, rezistă la ofertele lui Pyrrhus, regele Epirului, și-l determină să părăsească Italia; *M. Curius Dentatus*, consul roman în două rînduri (290 și 275 î.e.n.), celebru prin sobrietate și austeritate; refuză prada de război ce-i revenea după înfringerea lui Pyrrhus și darurile bogate ale samniților (Plut., *Vit. par.: Cat. M.* II; Hor., *Od.*, I, 12, 41 etc.). — *Menenius Agrippa*, consul roman în 503 î.e.n. Prin medierea sa împacă prima ruptură dintre patricieni și plebeii retrași pe Muntele Sacru, cu care prilej a rostit celebrul discurs despre raporturile dintre stomac și membrele corpului; — *L. Quintus Cincinnatus*, dictator roman (458 î.e.n.), model de integritate și frugalitate; trăia retras în gospodăria sa la țară cultivîndu-și personal ogorul și refuza demnitățile publice

(Tit. Liv., *Anale* III, 26); *Bellerofon*, fiul regelui corintian Glaucus; acuzat pe nedrept de Antea, soția regelui Proetus din Argos este supus la diferite încercări pentru a-și găsi moartea, dar le învinge pe toate, ucigînd Himera cu ajutorul calului înaripat Pegas, apoi biruind pe amazoane. Model de castitate pentru că rezistase la ispitele Anteei (Homer, *Il.* VI, 156; Hes., *Theog.* 325; Hor., *Od.* IV, 11 etc.); — *Xenocrates*, filozof din Chalcedon (396—314 î.e.n.), discipol al lui Platon. Opera lui, pierdută în întregime, este cunoscută prin scrierile lui Aristotel și Theofrast și prin admirația ce i-o purta Cicero; — *P. Cornelius Scipio Africanus Major* (234—183 î.e.n.), celebrul general și om politic roman, învingător al cartaginezilor la Zama (202), se exilează de bună voie din Roma în 185. Ca exemplu de „cuntenire și părăsire" poate servi însă și nepotul său prin adopțiunea *P. Corn. Scipio Aemilianus Africanus Minor* care cucerește Cartagina în 146 și după mari servicii aduse republicii moare (poate asasinat după afirmațiile lui Cicero) în 132, acuzat ca dușman al poporului; — *Q. Allius Tubero*, jurist și filozof stoic, interlocutorul lui Cicero în dialogul acestuia *De republica*; — *Archytas din Tarent* (c. 428—347 î.e.n.), filozof pitagorician, contemporan al lui Platon pe care-l salvează de tiranul Dionis din Syracusa (Hor., *Od.* I, 28; Cic., *De or.* 3); *Socrate* (469—399 î.e.n.) celebrul maestru al lui *Platon* (429—347 î.e.n.), silit să se otrăvească în urma persecuțiilor și condamnării nedrepte a dușmanilor săi (Platon, *Apologia lui Socrate)*; — *Focion*, general și om politic atenian (402—317 î.e.n.), celebru prin virtute; partizan al lui Alexandru cel Mare este condamnat de atenieni să se otrăvească la vîrsta de 85 de ani; — *Pericles*, vestit om politic atenian (m. 429 î.e.n.), mare binefăcător al cetății, dar necontenit atacat de dușmanii săi politici, ale căror încercări de a-i strica reputația le învinge prin calm și răbdare; *Antigon I*, locotenent al lui Alexandru cel Mare, apoi rege al Asiei, învins de Lysimah și ucis în 301 î.e.n. (Plut., *Eum.* 9, 10, 12, 17 sq. etc.); — *Heraclit din Efes* filozof din școala ioniană (sec. VI î.e.n.), între ale cărui fragmente de scrieri se întîlnesc și îndemnuri la castitate; — *Stilpon*, filozof din Megara, celebru prin abilitate dialectică; — *Zenon din Citium*, fondatorul filozofiei stoice (sec. IV—III î.e.n.); — *Epaminonda*, mare om politic și general teban (sec. V—IV î.e.n.), remarcabil prin integritate și viețuire filozofică (Plut., *Vit. par.)*; — *Pomponius Atticus*, cavaler roman (109—32 î.e.n.), cumnat și prieten intim al lui Cicero cu care a purtat o bogată corespondență. Se sinucide prin foame pentru că suferea de o boală incurabilă (Nep., *Vit. Attic.)*. De remarcat că majoritatea exemplelor sînt din Plutarh, Tit Liviu și Cicero.

217. Adaos al lui Cantemir pentru a asocia persoana lui Filip cu aceea a fiului său, eroul celebru al *Alexandriei*, scriere familiară cititorilor români ai vremii. Autorul versiunii greceşti nu simte nevoia acestei completări şi o omite.

218. „Urmarea lui Hristos" *(Imitatio Christi)* a fost o temă favorită a misticii catolice medievale şi subiectul unei scrieri cu acest titlu atribuită lui Thomas a Kempis. Wissowatius recomandă această imitare numai în sensul luării lui Hristos „ca exemplu" (cf. P. Vaida, *art. cit.*, p. 44), iar nu ca un mijloc de transfigurare a omului.

219. Procedeu literar al lui Cantemir, amator de versificaţie (cf. şi notele precedente): din două citate ale lui Wissowatius după Virgiliu *(Labor omnia vincit* şi *Omnia vincit amor)* şi comentariul care le leagă *(laborem autem excitat amor; de quod etiam recte dictum)*, traducătorul român face patru versuri. Textul complet al versurilor din Virgiliu este: *Labor omnia vincit/ Improbus et duris urguens in rebus egestas* („Munca îndîrjită pe toate le biruie, fără a ţine seama de nevoia apăsătoare şi de asprimea timpurilor") şi *Omnia vincit amor et nos cedamus amori* („Pe toate le învinge dragostea şi noi sîntem biruiţi de ea").

220. În *De hom. vera beat. consect. (ed. cit.*, p. 128), Wissowatius citează versurile într-o formă mai completă: *Ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes,/ Arida ne sitiens ora levabis aqua/ Ut valeas animo, quidquam tolerare negabis?* Cf. şi scrierea aceluiaşi: *Pietatis sectandae rationes, ed. cit.*, p. 161.

221. De la *Adecă ceia ce...*, adaos al lui Cantemir, care insistă asupra sensului ortodox al pocăinţii.

222. Boethius, *De consolatione phil.* V, proza VI. Ideea e o consecinţă a omniştiinţei divine, dar textul caută să rezolve contradicţia între această omniştiinţă şi preştiinţă şi libertatea umană, iar nu aspectul moral al problemei.

223. Întreg cap. 14 al Cărţii I din *Disertaţiile* lui Epictet, rezumate de Arrian, tratează despre omniştiinţa divină ("Οτι πάντα ἐφορᾷ τὸ θεῖον).

224. Textul este parafrazat după Epictet, *Enchiridion*, cap. X: „Dacă vezi frumos sau frumoasă, vei afla putere de împotrivire în înfrînare; dacă te întîmpină vreo supărare — în suferire; dacă vreo poftă — în răbdare".

225. Textul exact şi corect în Horaţiu este: *Vos exemplaria graeca/ Nocturna versate manu, versate diurna* („Examinaţi zi şi noapte modelele greceşti").

226. Dintre scrierile recomandate de Wissowatius, mai puţin cunoscută este lucrarea dascălului său Johannes Crellius Francus, *Ethica christiana seu explicatio virtutum et vitiorum, quorum in sacris litteris fit mentio libri IV* (cf. *Johannis Crellii Franci Operum tomus quartus, scripta ejusdem didactica et polemica complectens*, Irenopoli, 1656, p. 230–437). Crellius, teolog unitarian de origină germană, a fost rector al Colegiului unitarian din Rakow lîngă Cracovia, unde a învăţat şi Wissowatius. A se vedea pentru opera sa, K. Lepszy, *Ergebnisse der Reformation in Polen*, în *Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa*, 2. Bd., Berlin, 1962, p. 218; Ludwik Chmaj, *Bracia polscy*, Warszawa, 1957, *passim*; *Studia ned arianizmem* (wjd. Ludwik Chmaj), Warszawa, 1959, p. 349; P. Vaida, *art. cit.*, p. 44–45.

227. Iată textul complet din Sallustius (*De conjuratione Catillinae* IV, 6 – Ernout, Belles lettres, 1958, p. 116): *Esse quam videri bonus malebat; ita, quo minus petebat gloriam, eo magis illum assequebatur* („Prefera *să fie* om bun decît să pară numai; astfel încît, cu cît căuta mai puţin gloria, cu atît ea se lipea de el").

228. Textul ultimului vers din Ovidiu: Cum *mala per longas convaluere moras*.

229. V. nota 173.

230. Textul exact al ultimului vers este *Nec quae* te *circumstent...*

231. Vertumnus era de fapt o divinitate care prezida orice formă a schimbării (< lat. *verto* = „schimb"): anotimpurile, dezvoltarea plantelor, cumpărarea şi vînzarea etc.

232. *Giacomo Aconcio* (1492 – c. 1566), gînditor reformat italian. După ce a ocupat unele funcţii clericale catolice fuge la Basel (1557), apoi se mută la Zürich, Strassburg şi Londra unde desfăşoară o vie activitate publicistică. În 1561 obţine cetăţenia engleză. Studiile şi scrierile sale de matematică, mecanică, inginerie, arhitectură militară, filologie şi teologie i-au asigurat o mare reputaţie. Pentru opera sa *De methodo hoc est de recta invetigandarum tradendarumque artium ac scientiarum ratione* (Basilea, 1558), este considerat un precursor al lui Descartes. Cunoscut ca teolog liberal (excomunicat de catolici), a scris între altele *Stratagemata Satanae* (Basel, 1565; două ediţii, una in – 4°, alta in – 8°; retipărită de douăsprezece ori, în diferite localităţi între 1582–1674; trad. fr. Basel, 1565; engleză, 1647; germ. Basel, 1647; olandeză, Amsterdam, 1662; ed. critică, Kohler, München, 1927; cf. şi J.-Ch. Brunet, *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*, t. V, Paris, 1844, p.38, nr. 1.936). În această lucrare Aconcio pre-

zintă sciziunile apărute în sînul Reformei drept „opera satanei" și propune o unire a acestor secte religioase. Cum unirea nu se putea face decît prin reducerea la minimum a punctelor fundamentale ale doctrinei se explică de ce Aconcio reprezintă una din cele mai raționaliste și liberale variante ale gîndirii creștine. (Cf. E. Ruffini Avendo, *Gli „Stratagemata Satanae" di Giacomo Aconcio*, în *Rivista storica*, luglio, 1928; Giorgio La Piana, *Aconcio Giacomo*, în *Enciclopedia italiana*, I, *s.v.*). Referirea lui Wissowatius la opera lui Aconcio este explicabilă ținînd seama de atitudinea lor doctrinară înrudită (Aconcio e socotit un precursor al reformaților arieni). Un exemplar din Iac. Aconti Tridentini, *Stratagematum Satanae*... libri XII, Basileae, Typis Conradi Waldkirchi, 1610, [16] f. + 416 [— 464] p., la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.S.R., Secția ms., cota 54.128.

233. Adaos al lui Cantemir, atent la exprimarea lui Wissowatius, echivocă și suspectă pentru doctrina ortodoxă, care nu admitea că divinitatea lui Hristos ar fi suferit cu prilejul răstignirii. Unitarienii nu acceptau însă firea dublă (divină și umană) a lui Hristos, astfel încît Wissowatius nu avea de ce face distincția asupra căreia insistă Cantemir.

234. Explicația adăugată de Cantemir cu aceeași preocupare de a accentua credința ortodoxă în valoarea confesiunii către preoți, neacceptată de unitarieni (pentru Wissowatius confesorii sînt doar niște „prieteni buni").

235. *Dumnădzău:* atribut adăugat de Cantemir.

236. Textul prezintă următoarele deosebiri față de edițiile moderne din opera lui Ausoniu (cf. *Decimi Magni Ausonii eclogarum liber III*, [*Edyll.* XVI]: *De viro bono*, v. 16—19 și 21—23, ed. R. Peiper, Leipzig 1889, p. 91): v. 16 — Num quid deliqui (Peiper: *quae praetergressus)*; v. 17 — abfuit (P.: *afuit)*; v. 18 — neglectum *(praeteritum)*; v. 19 — mutasse *(mutare)*; v. 22 — vultu *(voltu)*.

237. Examinarea conștiinței în fiecare seară forma una din practicile fundamentale ale tradiției pitagoreice (cf. Porfiriu, *Vit. Pyth.*40). *Versurile de aur* 40—42 o prescriu astfel: „Nu îngădui ca somnul cel dulce să ți se strecoare sub pleoape înainte de a-ți fi cercetat fiecare din faptele zilei: În ce am greșit? Ce-am făcut? Ce-am omis din ceea ce trebuia să fac?" A se vedea și comentariul lui Hierocles la aceste versuri (cf. Pythagore, *Les vers d'or*. Hiérocles, *Commentaire sur les Vers d'or des pytagoriciens*, trad. Mario Meunier, Paris, 1930, p. 30 și 220—230). Versurile lui Ausoniu, *Idila* XVI sînt inspirate din doctrina lui Pitagora.

238. Cuvinte atribuite lui Socrate în culegerile de sentenții medievale.

239. Expresia „prin drept suflet" *(aequissimo animo)* a fost tradusă în versiunea greacă: „cu bucurie"; *mai vîrtos* a fost înțeles „mai virtuos" (ἐναρετώτερος). Ca și în alte locuri comparația traducerilor vădește fie o neașteptată incomprehensiune a textului românesc din partea traducătorului în grecește, fie consultarea originalului latin. Și în acest caz referința versiunii grecești e cea corectă: Seneca, *Epist*. LXXXI.

240. Referința exactă este: *Enchiridion* XLVI *(Manualul* lui Epictet nu are decît 53 de capitole). Eroarea provine din *Stimuli virtutum*.

241. Aci se încheie textul lui Wissowatius. De la citatul din Isaia pînă la sfîrșit totul e adăugat de Cantemir. Invocarea Sfintei Treimi nu putea, de altfel, aparține unui autor unitarian care era, doctrinar, *anti-trinitarian*. Textul adăugat, în stil ecleziastic, este presărat cu citate biblice *(Apoc*. 22, 13; *Ps*. 41, 1; *Ps*. 113, 9) și cuprinde la sfîrșit două perioade rimate *(...a afla silește/... sfîrșitul privește)*.

242. Text din Andrea Wissowatius, *Stimuli virtutum*, p. 290, imprimat între scrierile acestuia.

243. Sensul textului latin este: „Ia în sens bun toate adversitățile care-ți vin fără vina ta". Traducerea română schimbă înțelesul („Ia în sens bun toate adversitățile, *mai ales* [deosăbi] acelea care-ți vin din vina ta"). Versiunea greacă schimbă încă odată înțelesul *(...în afară* de cele care-ți vin din vina ta), neînțelegîndu-l pe *deosăbi* care înseamnă și „mai ales" și „în afară de".

244. Cp. deosebirile de sens din cele trei texte, provenind din traducerea greoaie a lat. *conscius*.

245. Absența lui *saepe* („adesea") în traducerea română și prezența corespondentului πολλάκις în versiunea greacă arată că traducătorul acesteia a avut la îndemînă textul lui Wissowatius.

246. Text din A. Wissowatius, *Stimuli virtutum*, p. 291. Atribuite de tipografi (cf. titlul) și de cercetători (P. Vaida, *art. cit.)*, unui autor unitarian anonim, cîteva din sfaturi pot fi identificate în citatele din *Stimuli virtutum* (v.: *tolle moras*, cap. 15; *disce vivere*, cap. 16; *disce mori*, cap, 16). Pe exemplarul Bibliotecii Filialei Academiei R.S.R. din Cluj (Fondul unitarian, cota R 1.415, la p. 291, sub titlul *Monitum cuiusdam anonymi*, un cititor a scris *i:e: A.V.: (id*

est Andrea Wissowatius). Spre deosebire de alte versuri din carte, acestea nu stîrnesc lui Cantemir dorința de a le reda în aceeași formă poetică.

247. Mai multe sfaturi formează în originalul latin unul singur: „Învață-te să cruți pe cei mai mici ca tine, să te supui celor mai mari și să rabzi pe cei egali". Punctuația arată că traducătorul în română nu a înțeles legătura dintre cele trei îndemnuri. Autorul versiunii grecești trebuie să fi văzut însă originalul latin, deoarece pentru traducerea lui corectă nu i-ar fi putut servi numai versiunea românească.

248. Aci se sfîrșesc *Sfaturile*. Încheierea în slavonă este a lui Cantemir sau, cum se obișnuia în vremea lui, a tipografilor.

249. *Frundză* = „filă" (gr. φύλλον, cu ambele sensuri).

250. Autorul însuși atrage atenția asupra caracterului independent al unor părți din Cartea a II-a a *Divanului*.

251. Nota tipografilor adaugă o informație nemenționată în foaia de titlu: costul imprimării cărții a fost suportat de Dimitrie Cantemir însuși. Apelul la fratele său Antioh Vodă „ca și acéstea ale méle ostenéle... a să sămăna, a să sădi, a înflori și tuturor depreună a să obști să binevoești" *(Carte de închinăciune)*, privește numai cererea îngăduinței de tipărire a cărții, iar nu a unui ajutor material.

V A R I A N T E*

1^{r} 6 Glava 1: Glava *omis*; 7 pofti: pohti; 9 şi ce eşti, de cînd eşti, şi de cînd eşti cum te ţii: şi ce eşti, şi de cînd eşti şi de cînd eşti cum te ţii; 12 sint: sînt; 15 intr-acesta: întru acesta; 19 Înţeleptul: Înţăleptul; 20 Aşijdirea: Aşijderea; 22 veştedzitoare, cădzătoare şi în nemică întorcătoare şi pomii: veştedzătoare şi pomii. **1**^{v} 2 cel ce: cela ce; 5 nestătătoare: nestătătoare şi ca pravul trecătoare; 6 amăgială: amăgeală; 7 vechime cîtă ai, mult: vechime mult; 8 mincinoasă: minciunoase; 10 cias: ceas; aciasta: aceasta; 19 Vădz: vădzu. **2**^{r} 5 acésta: acesta; 12 Înţeleptul: Înţăleptul; 16 [9. Bogatul lumii, sărac]: 9. Bogatul lumii, sărac şi orb; 19 lipsesc: lipsăsc. **2**^{v} 1 den vechile: din vechile; 3 citit: cetit; 10 Ba citit: Ba cetit; 12 amestecat: amestecată; 13 den împărăţie: din împărăţie; 14 frămséţe: frîmséţe. **3**^{r} 12 Înţeleptul: Înţăleptul; 14 bogăţiii: bogăţii; 18 supuind: suppuind; 21 ţărna: ţărîna. **3**^{v} 5 intors: întorsu; 13 sint frumoasă: sînt frumoase; 18 lume: lumea; 19 sint: sînt; 24 sint: sînt; înţeliaptă: înţăliaptă. **4**^{r} 25 nemuritoriu: nemuritor. **4**^{v} 13 folositoare: folositoare; 21 citit: cetit; **5**^{r} 7 citit: cetit; 21 sint: sînt. **5**^{v} 1 luminédze: luminédză; 15 mulţemeşti: mulţămeşti; 20 luminédze: luminédză. **6**^{r} 11 osebire: osăbire; 16 a fi: ar fi. **6**^{v} 8 trebile: trébele; 16 lume: lumea; 21 lăcomie: lăcomiia; 23 casii: casei. **7**^{v} 13 tirg: tîrgu; 19 mésii: mései; vădzîndu-te: vădzindu-te. **8**^{r} 2 bogăţiii: bogăţii; 10 agonisesc: agonisăsc; 14 că vei: că vii; asameni-te: asamini-te; 15 căci: că. **8**^{v} 4 svirşit: svrîşit. **9**^{r} 6 alţi împăraţi: alalţi împăraţi; 9 Chesariu: Chesar; 16 să-mi spui: să-ţi spuiu. **9**^{v} 6 pîndze: pîndză; 15 pe dirept: pe drept; 17 săvîrşit: svîrşit; 18 să

---

* Cifrele aldine indică *fila* din tirajul II (definitiv) al *Divanului*; celelalte, *rîndul* potrivit ediţiei de faţă.

grăești: să-mi grăești; 49 [Lumea]: Lumea; voiu: voi. **10r** 2 slujesc: slujăsc; 4 dineaorea: dineaoarea; 7 rădicate: ridicată; 19 întriacă: întreacă. **10v** 3 șeruiri: sărutite; 6 amăruntul: amănuntul; 16 avuție: avuțiia; 19 strîmb și vrednic: strîmbu și vrédnic; 20 vrednic: vrédnic. **11r** 3-4 și alte: și alalte. **11v** 4 îmi răpuiu? Și cu aceasta, în tine și în dzéstrele: îmi răpuiu și în dzéstrele; 5 voiu: voi; 6 nedejdiuiesc: nedejdiuescu; 22 înțelept: înțălept. **12r** 1 împărați bogați, cinstiți: împărați cinstiți; 19 Virsaviia: Versaviia; Uria Hetteus: Urie Hetteul. **12v** 4 ț-au dzis: ț-au dzis fiiu-său; 7-8 înțelept Solomon: înțălept Solomon; 13 desfătări: desvătări; 14 înțelepciune: înțălepciune; 16 svint: svînt; 19 acel înțelept: acel înțălept; 23 înțelepciunea: înțălepciunea; 24 nici: nice; 25 înțelepciunii: înțălepciunii. **13r** 7 minulor omenești: minurilor ominești; 15 iarăși: iară; 18 piiarde: pierde. **13v** 10 Adăogîndu-ți-să: Adăogindu-ți-să; 11 împietrească: împietriască. **14r** 14 împărățiia: împărățiia. **14v** 9 sint: sînt; 10 ridz: rîdzu; 11-12 luminoasă și frumoasă, cuvioasă: luminoasă, cuvioasă; 13-14 și închisoare, să-ți spue ce iaste închisoarea temniții: și închisoarea temniții; 17 Înțeleptul: Înțăleptul. **15r** 3 periri: perire; 4 bezcisnicie: becisnicie; 8 sint: sînt; 12 Înțeleptul: Înțăleptul; 13 înțeleptul: înțăleptul; 14 ci-au: ce-au. **15v** 1 fericirii: fericirei; 2 Înțeleptul: Înțăleptul; 3 ce-s mai sus pomeniți: ce mai sus pomenim; 5 că: cît; 16 unii: unul *(cuvînt greșit cules:* onnu); 21 pietre: pietri; 22 privéliști: priveliști. **16r** 2 nesufferite: nesuferite; 8 Așijdirea: așijderea; 17 prăvască: privască; 23 desfătările: desvătările. **16v** 7 deprindzîndu-te: deprindzindu-te. **17r** 10 Înțeleptul: Înțăleptul; 23 fierile: fierele. **17v** 10 și nu vei afla? Sau ce vei pofti: și nu vii afla sau ce vii pofti; 11 prîvéște: privéște; 13 vîrtoasă: vîrtoase; 18 prăvéște: privéște; 19 piatră cuptușite: piiatră căptușite. **18r** 10 înțelept: înțălept; 14 Înțeleptul: Înțăleptul; 17 au fost Sodomul: Sodomul au fost. **18v** 11 că vei: că vii; 14 bîntuiale: bîntuială; 15 nesuferire: nesufferire. **19r** 1 sint: sînt; 3 priiatinul: priiatenul; 7 Înțeleptul: Înțăleptul; 15 călători: călătoriu. **19v** 1 căci: căce; 6 voiu: voi; 7 pre om: pe om; 13 Înțeleptul: Înțăleptul. **20r** 15 învoesc: îi voesc. **20v** 6 întru nemică, nemică ceva să-i lipsască: întru nemică ceva să lipsască; 12 Înțeleptul: Înțăleptul. **21r** 9 sint: sînt; 13 carele: carile. **21v** 6 li-au: l-au; 7 li-au: li-a; 14 singure: sîngure. **22r** 3 Înțeleptul: Înțăleptul; 3 mărime a mirării: mărime a măririi. *f.* **20r–v** *din tirajul I lipsă (= f.* **22r** 6 *pînă la* **23r** 13 *din tirajul II).* **23r** 13 măcar: macar; 17 Înțeleptul: Înțăleptul. **23v** 5 ce am dzis: ci am dzis; 6 aceasta crede: aciasta cred; 7 doa: doaă; 17 noao: noaă; 22 înțelepți: înțălepți;

25 céle: célea. **24ʳ** 3 căci: că; 9-10 alalţi oameni: alţi oamini; 16 nedéjdea: nădejdea; 21 inţelepţi: inţălepţi. **24ᵛ** 4 Înţeleptul: Înţăleptul; 8 să te credz mă inveţi: să te credz inveţi; 13 mai virtos că prea: mai virtos prea; 14 căci toate: că toate; 17 sint: sînt. **25ʳ** 4 voiu: voi; 5 voiu: voi; 10 incorona: incoruna; 13 inmulţindu-să: inmulţindu-să; 21 n-am: nu am. **25ᵛ** 1 i-au mai: li-au mai; 20 dintr-acei ce din mine: dintr-acei din mine. **26ʳ** 2 doao: doaă; 3 nu vei: nu vii; 4 sint: sînt; 7 Înţeleptul: Înţăleptul; 8 pentru că: pentru căci; 11 doao: doaă. **26ᵛ** 19 voiu răbda: voi răbda; 20 nedejdiui: nedejdui. **27ᵛ** 2 ce vei bea: ce vii bea; 3 putea-vii: putea-vei; 4 putea-vii: putea-vei; 5 nedéjde: nedéjdea; 7 de vei: de vii; 20 *Svintei Scripturi* iaste şi aşea iaste şi aşea eu: *Svintii Scripturi* iaste şi adevărat iaste şi aşea eu; 21 iţi adu: iţi adă; 21-22 Dumnădzău a toate puternicul: Dumnădzău atotputernicul. **28ʳ** 2 singur: singur; 17 pozvolenie: pozvolenia. **28ᵛ** 21 şi incă: şi-ncă.

GLOSAR

G L O S A R

A

abur: fum 48^v, 70; suflare 73.
adăuga (a): a spori 68; a înmulţi 70^v, 80^v.
adevăra (a): a asigura, a încredinţa, a convinge IX, 26, 41, 70^v, 85^v, 87^v.
adeverinţă: încredinţare, asigurare, adevăr 69, 120.
aduce înainte (a): a obiecta 120.
ai [pl.]: ani 38.
aiave: aievea 22; vădit 68, 72.
aleşui (a): a urmări 66^v.
amărîme: amărăciune 90, 109.
amestecătură: încurcătură 100.
apleca (a): a alăpta 18^v.
arătare: imagine 33; *la* ~, vădit 109^v.
armărie: arsenal 131^v.
asuprealâ: necaz 117.
aşeaşi: aidoma, la fel 13, 18, 24^v, 42.
aşedza (a se): a se fixa 90.
aşedzare: linişte, pace 30.
aşedzămînt: întocmire 117.
atunceaşi: *tot* ~, în acelaşi timp, concomitent VIII^v.

B

bezcisnicie: ticăloşie 15, 30, 77.
beznă: abis 69.
bezsrebărnic: fără de arginţi, neagonisitor 64.
bineînvoit: pe plac 44^v.
bişug: belşug 17^v, 27.
bişugit: îmbelşugat 15, 20^v.

bîhă: a prinde ~, a tăgădui 83.
bîntuială: asuprire 82^v.
blagocestiv: binecredincios, preacucernic I, VIII, 144.
blagodarenie: mulţumire II.
blagorodiie: nobleţe, neam bun VIII.
blagorodnic: nobil, de neam mare 60.
blîndeţe: modestie 132^v; smerenie 133.
blojiritură: calomnie 98.
blojorî (a): a calomnia 16^v, 120.
boagă: bufniţă 11.
bogaz: strîmtoare 8^v.
bogooteţ: sfînt părinte V^v.
bog (b<ojieiu>): Dumnezeu f.t.^{v}.
bold: pinten 77^v.
boliac: bolnav 125.
brudatec: prostănac 18.
brudi (a): a spune prostii 31^v.
brudior: fraged, tînăr 40.
buăr: bour f.t.^{v}
buigui (a): a bîigui, a aiura 30.

C

can: oarecum 90.
capişte: templu 12^v, 58.
cădz: că 17^r.
călca (a): a surprinde 115^v; a covîrşi, a întrece 109.
căptuşitură: mască 106^v.
căsaş: casnic, de-al casei IX^v, 66^v.
cătărig: adolescent 40^v.
cătărigiie: adolescenţă 38, 40^v, 88^v.
chit: balenă 63^v.
cinie: instrument 61^v.
ciudésă: minune 63.
ciurfuială: mocirlă 135^v.
civert: sfert 42.
cîndai: cîndva 51^v–52.
coneţ: sfîrşit 44, 99^v, 143^v.
corogit: coşcovit, uscat 127.
cuconie: copilărie 16.
cumbea: cupolă 35^v.
cuprinde (a se): a se obişnui VIII^v, 72^v; a-şi da silinţa 106.

curăți (a): a purifica 91.
curban: jertfă 78.
cust: curs, durată 44, 100v.
custa (a): a trăi 16v, 69, 84.
cute: gresie, piatră de ascuțit 62.

D

dèvestăvcie: feciorie 119.
dodei (a): a supăra 64, 82v, 126.
dodeială: tulburare 33, 77, 81; supărare 33v, 98; mîhnire 77v.
dosadă: ocară 60; durere 74v; chin, chinuire 136.
dosădi (a): a ocărî 60; a chinui 76v; a corupe 126.
drept-mijlocit: așezat la mijloc, cumpănit Iv.
ducător: povățuitor 66v, 114.
ducs: cap, conducător 119v.
dvori (a): a urma 137.

E

eșire: moarte 2v.

F

fărăispravă: netrebnicie 101v; netrebnic, 124; josnic, 130.
fărămușă: fărîmiță 29v.
félegă: zdreanță 9v.
feredeu: baie 15v.
ferire: păzire, facere 95v.
fiitor: viitor 23v, 24, 54, 65, 74, 93, 111, 117v.
fil: elefant 47v, 106.
filetes: prieteni 19.
fire: de-a ~ a, vrednic, iscusit 3v, 23, 102v.
fus: ax 111v.

G

gadină: fiară 16.
gazofilachie: vistierie 13v; cămară 124v.
ghizdav: frumos 10v; strălucitor 5, 6.
ghizdăvie: iscusință III.
glavă: capitol VII, 139, 141v.
glavină, v. *glavă*.
goni (a): a urma 70v; a se grăbi 123v.
greime: greutate, povară, pondere 93, 117, 123.

grozav: urît V, 3^{v}, 34^{v}, 48^{v}, 90^{v}, 112.
grozăviie: urîţenie V, 2^{v}, 5, 103, 112^{v}, 142.
grunzos: aspru, dificil 120.

H

hăţui (a): a stăpîni, a înfrîna 75.
heminsi (a): a hămesi 17.
hlujer: tulpină 115^{v}.
hultur: vultur 11, 22^{v}.

I

ima (a se): a se mînji, a se murdări 60^{v}, 124.
imat: mînjit, murdărit 122^{v}.
imăciune: murdărie, întinare 43^{v}, 112^{v}, 133^{v}.
innoplemennic: străin, de alt neam II.
iscuşenie: ispită 61^{v}.
isticiune: isteţime 88^{v}.
istovi (a): a isprăvi 130.
iuboste: dragoste 128.
iuşor: uşor, lesne VIII^{v}, 135.
iuşurel: uşurel III, 46, 127^{v}.
izbîndire: răzbunare 117, 118^{v}.
izblăzni (a se): a se necăji 8.
iznoavă: din nou f.t., 96^{v}, 120^{v}, 144.

Î

îmbişugi (a): a îmbelşuga 59.
îmblăzni (a se): a se menaja 120^{v}.
îmbunare: linguşire VIII.
îmbunătăţimat: înbunătăţit 123.
îmbunător: linguşitor 143^{v}.
împăceluit: împăcat 54^{v}.
împingător: îndemnător 100^{v}.
împoncişa (a): a sta împotrivă, a se împotrivi 53^{v}.
împoncişare: piedică, adversitate 109.
împoncişat: potrivnic, nefavorabil, ostil 124.
împoncişitor: potrivnic, duşman VII^{v}, 80^{v}, 126^{v}.
împregiurat: împovărat 102^{v}.
încăpea (a): a încerca 7^{v}.
încetat: încet 117.
îndemînă: linişte 5, 36^{v}; înlesnire 20, 44, 49; comoditate 83 bis; tihnă 109; favorabil 66^{v}.

îndrăpnic: îndărătnic 27v, 49, 123v.
îndrăpnici (a): a strîmba, a strica, a perverti 83bis, 123v.
înfiera (a): *a ~ mustiață,* a-i da, a-i miji mustață 40v.
înformui (a): a da învățătură 101; a forma, a alcătui 54, 119; a modela 126v.
îngurlui (a se): a se prinde în mreajă 12; a se încurca 31v.
îngurluit: învăluit 67v.
înnalt cu firea: încrezut, înfumurat 53.
întărătătură: îndemn, ațițare 124.
întări (a): a urmări 115v.
întinde (a se): a ținti 128v; *a ~ înainte,* a se pretexta 120.
într-armătură: armă 136.
într-îmbe: pentru amîndouă, pentru ambele 37v.
întruloca (a): a lega Iv, III.
întrulocat: legat III.
învăsca (a): a înfășa 67; a îmbrăca 27.
învăscut: înfășat 9v.
înviitor: de viață făcător 35.
învincire: învingere, biruire 10r.
învita (a): a îndemna IV, V, 36, 100v.

J

jitniță: hambar 75v.

L

lască: îndrăzneală 12v.
latrones: tîlhari 19.
lămuri (a): a curăți, a purifica 93v.
lămurit: curat 31; curățit 31v, 78.
lemn: pom 46, 49v.
lenevi (a se): a nesocoti 134.
leni (a): a neglija 135.
libov: dor 30v.
lipi (a se): a se potrivi 35v.
lipsi (a): a dispărea 113.
lipsitor (a fi): a dispărea 106.
list: foaie 142.
lontru: înăuntru, lăuntric 18, 109.
lucrăriață: activă 135.
lucru: fără ~, în deșert 132.
luptător: opus VII.

M

mamcă: doică 18^{v}.
meidian: întindere, suprafață I^{v}.
meschiu: oțel 77^{v}.
méser: sărman, sărac 21.
meseri (a): a sărăci 68^{v}.
meseță: lună f.t.
miloserdie: compătimire 49^{v}.
m<ilostiiu>: prin mila, cu mila f.t.^{v}.
mișel: nenorocit, sărac, sărman 14, 30, 47, 53.
mișelie: mizerie 94; vicisitudine 102^{v}.
mitiutel: prunc 88.
mișălătate: (mare) nenorocire 117.
mînă: a fi pre ~, a fi spre folosință 74^{v}.
molceluș: moale 40.
muncitoriu: călău 113.

N

nacealnic: căpetenie 63^{v}.
nafaca: hrană, leafă 76.
năimi (a): a tocmi 124^{v}.
năpastă: pe năpaste, pe nedrept 133.
năprasnă: de ~, pe neașteptate 66^{v}, 85.
nearătare: urîțenie VI.
neaședzare: nestatornicie 81, 97^{v}; dezordine 99; vicisitudine 100.
nebunătate: fărădelege 69^{v}.
nebunătăție: fărădelege 69^{v}.
necredincios: neîncrezător 24^{v}.
necurățéște: desfrînat, impur 87.
neimăciune: neprihănire 110.
neistovit: neisprăvit 129^{v}.
neîntrulocat: despărțit I^{v}.
nemolit: nedresat, neîmblînzit 15^{v}.
neovilit: nestricat 83.
nepărăsit: continuu, necontenit 6, 6^{v}, 16^{v}, 35, 42, 59, 80, 109^{v}.
neprestanno: mereu, fără încetare 16^{v}, 128^{v}.
nepriiatin: dușman IX^{v}, 53^{v}, 66^{v}, 69^{v}, 76, 93, 103^{v}, 127, 134, 143^{v}.
nescare: oarecare 118^{v}.
neștine: cineva 125.

nevoi (a se): a se sili 15, 33^{v}; a(se) lupta 29, 30; a se strădui, a (se) sîrgui 20, 23, 70^{v}, 108^{v}; a suferi 62; a se zbate 26^{v}; a osteni, a (se) trudi 53^{v}, 57^{v}, 84^{v}; a (se) îngriji 30, 126^{v}.
nezloslovnic: neclevetitor II.
nevoință: grijă 20^{v}, 42^{v}; luptă 43, 100^{v}; osteneală 97^{v}; sîrguință, silință, strădanie 105, 108.
nevoitor: grijuliu 30.
nevolnicie: neputință 41.

O

obori (a): a azvîrli 118; a trînti 83bis.
ocină: proprietate moștenită 7^{r}.

P

padej: împrejurare, situație 130^{v}.
pardos: leopard 16^{v}, 86^{v}.
parimie: pildă 135^{v}.
păpriște: stare 129^{v}.
păsa (a): a trece 7^{v}, 37^{v}, 88, 111^{v}.
pătrim: rău, grozav 112, 128.
pedepsitor: învățător, care pune la încercare 91.
pitic: peștișor 18.
pizmă: încăpățînare, îndărătnicie 24, 25^{v}.
pizmătoriu: încăpățînat, îndărătnic 24^{v}.
pîclă: noroi 135^{v}.
pîră: judecată VII.
pîrîș: acuzator 23, 83.
plecăciune: blîndețe 34; umilință 33.
pobrăzi (a): a disprețui 139.
pomăzui (a): a unge (un rege) 89.
ponegreață: întuneric 2^{v}, 5, 6, 72^{v}.
pont: articol, punct, capitol VII, 40, 44^{v}, 99^{v}.
porcină: carne de porc 89.
porumb: porumbel 95^{v}.
poticală: piedică 20.
pozvolenie: permisiune 28.
prăvi (a): a săvîrși 113.
precopsi (a): a progresa 44^{v}.
pricaz: sminteală, poticnire 126.
price: pretext 114.
pricinire: scop 74.

prilestet: înşelător 24^{v}.
pripăc: arşiţă 16^{v}.
prişleţ: trecător 43^{v}.
probozi (a): a mustra, a învinui 113, 142.
probozire: mustrare, învinuire 109, 133, 134, 143.
prociti (a): a răsciti 124^{v}.
prost: simplu III^{v}.
prostatec: naiv 13, 13^{v}, 20.
puhace: cucuvea 11.
putred: corupt 48.
putrezit: stricat 90^{v}.
putrezitoriu: coruptibil 80^{v}, 84.
puvoi: puhoi 83^{v}.

R

răcodeală: treabă 36.
răcoşan: răzvrătit 131.
răcoşenire: răzvrătire 103.
răduce (a se): a imita, a se asemăna 108^{v}.
rămîitor: prisos 56^{v}; statornic 65; care se desparte 106^{v}.
răşchira (a): a spulbera 1^{v}, 33^{v}.
războlire: îmbolnăvire 91^{v}.
răzdumica (a): a sfărîma 56.
rocoşenie: răzvrătire 103.
rad: neam, gen 93^{v}.
rojdi (a): a se vătăma 61.
rost: gură 12^{v}, 16, 29^{v}, 54, 74, 120.
rula (a): a vorbi degeaba 16^{v}.

S

săcriiu: sicriu 9^{v}; ladă 15.
sărăcuţ: smerit 46^{v}.
săvîrşi (a se): a se sfîrşi, a muri 37^{v}, 47, 111^{v}.
scară: tablă de materii 139, 142, 143^{v}.
scădea (a): a ceda, a da înapoi 73^{v}.
scăpa (a): a pierde 25; a lipsi 25^{v}.
scărîndăvi (a): a nesocoti 59^{v}; a se scîrbi, a se dezgusta VII, 16, 50, 100^{v}, 122^{v}.
scărîndăvire: nesocotire 122.
sclip: cupolă 35^{v}.
scump: zgîrcit 59, 75^{v}.

seir: fenomen 82.
sfîrşit: scop 103^v.
simcea: ghimpe, ţeapă 22, 64^v, 101.
simeţi (a se): a se făli, a se lăuda, a se mîndri 2^v, 11^v, 57, 62, 85.
sireap: sălbatec 15^v, 60^v, 131.
sîrg: *de* ~, repede 86.
somă: mulţime 23, 37, 46.
soţ: tovarăş 16, 81, 119.
spîrcui (a): a zdrobi 15^v.
stepenă: treaptă, stare 3^v, 12, 44, 69, 128.
stidi (a se): a se ruşina 109^v.
stihotvorţ: poet 89^v, 94, 96, 106, 112.
strînge (a): *a-şi* ~ *gura*, a-şi ţine gura 32^v.
stolit: arătos 112^v.
strat: culcuş 29^v.
slujire: utilitate, folosinţă 107^v.
suppleca (a): a supune 137^v.
svătuire: chibzuinţă 49.
sviti (a): a dezvălui, a arăta 1^v, 33^v, 34^v, 109.

Ş

şerui (a): a reda 22; a zugrăvi 119.
şeruire: zugrăvire, împodobire 10^v.
şeruitoriu: zugrav 133^v.
şuvăi (a): a încurca 83bis.

T

tăgădui (a): a refuza 43, 120^v.
tăvălic: ghiulea 36.
ticăit: netrebnic 15, 21.
ticălos: biet 42, 44.
tip, *tipos:* model, exemplu 83, 88.
tit: titlu, însuşire 30^v.
tîlcui (a se): a se asemăna 81^v.
tîngă: tulburare 24^v.
tocmală: fel, aşezare, condiţie 4, 29, 100^v, 131, 131^v.
tocmi (a): a rîndui, a aşeza, a potrivi V, VII^v, 91, 104, 108^v.

Ţ

ţine (a se): a petrece 1; a se considera 8^{v}; a urma 89.

U

urîre: ură 2^{v}, 14^{v}.
urmare: imitare 119^{v}.
următoriu: supus, adept II^{v}, 24^{v}.
usnă: copastie 128.

V

varvar: barbar II.
văera (a): a văicări, a plînge 52.
văznesi (a): a proslăvi 138.
vederat: neîndoios 71^{v}.
verş: vers 124^{v}, 130, 130^{v}, 135.
vipt: rod 81^{v}.
viţionire: slăbiciune, uscare 127.
vîrstă: curs, durată 69^{v}.
vîrtoapă: peşteră 16.
vîrtoşală: grosolănie, proastă calitate 102^{v}.
volnic: liber 82.
vrednicie: demnitate 102.

Z

zlobiv: rău, imoral 136.

INDICI

INDICE DE NUME

Abel, 53.
Adam, f. t., 1^v, 28, 49^v, 49^v, 50, 50, 74^v, 127, 131.
Adam (noul), v. *Iisus Hristos.*
Adrianopol, v. *Udriiu.*
Africa, 21.
Ahazia, v. *Ohozi.*
Alexandriia (oraş în Egipt), 56.
Alexandru marele (Alexandru împărat, Alexandru marele Machidonianul), 2^v, 2^v, 3, 8^v, 47^v, 47^v, 70, 70, 70 , 70, 119^v, 139^v.
Amasa (regele Iudeei, sec. IX î.e.n.), 114^v.
Ananiia (personaj biblic din *Cartea celor trei tineri)*, 63^v, 89.
Antigonul Primus (rege al Asiei, m. 301 î.e.n.), 119^v.
Antioh (Ioan) Constantin Voevod, v. *Cantemir Antioh.*
Antioh IV Epifaniu, v. *Antiohos nobilis.*
Antiohos nobilis (regele Siriei, 175–164 î.e.n.), 98^v.
Apeles, v. *Apelis.*
Apelis (pictor grec, sec. IV î.e.n.), 133^v.
Arax (rîu în Armenia), 70.
Archytas, v. *Arhita.*
Arhita (filozof pitagorician din Tarent, 430–365 î.e.n.), 119^v.
Aristides (general şi om de stat atenian, 540–468 î.e.n.), 119.
Artaxerxes, v. *Artaxerxis.*
Artaxerxis (rege al perşilor, 465–425 î.e.n.), 8^v.
Asia, v. *Asiia.*
Asiia, 21.
Atalanta (personaj mitologic, fiica regelui din Scyros), 106.
Atenieni, v. *athineani.*

Athanasie (ieromonahul, tipograf din Iaşi, sfirşitul sec. XVII), f. t., 144.
athineani (locuitorii Atenei), 71^v.
August, v. *Avgust chesariu.*
Augustin, v. *Avgustin svîntul.*
Avacum, v. *Avvacum.*
Avdenago (personaj biblic din *Cartea celor trei tineri)*, 63^v.
Avgust chesariu (împărat roman, 63—14 e.n.), 9.
Avgustin svîntul 50, 62^v, 72, 96.
Avraam, 63, 119.
Avvacum (personaj biblic, sec. VII î.e.n.), 63^v.
Azariia (personaj biblic din *Cartea celor trei tineri)*, 63^v, 89.

Babilon, v. *Vavilon.*
Balaam, v. *Valaam.*
Belelirofontes (erou mitologic din Corint), 119^v.
Belerofon, v. *Belelirofontes.*
Beséreca Răsăritului (Biserica ortodoxă), II^v.
Bethsabea, v. *Virsaviia.*
Bogazhisari *(Helespontul*, strîmtoarea Dardanele), 8^v

Cacavela, Ieremiia (cărturar grec, dascălul lui Dimitrie Cantemir), IX.
Cain, 53.
Camilius *(Marcus Furius Camillus*, tribun şi dictator roman, sec. IV î.e.n.), 119.
Cananeanca, v. *hananénca.*
Cantemir, Antioh *(Ioan Antioh Constantin Voevod*, fratele lui Dimitrie Cantemir; domn al Moldovei în 1696—1700 şi 1705—1707), f.t., f.t.^{v}, I.
Cantemir, Dimitrie *(Ioan Dimitrie Constantin Voevod*, domn al Moldovei, 1693 şi 1710—1711, autor al *Divanului)*, f.t., I, IV, VII^v, VIII, 1, 45, 144.
Caton marele *(Marcus Porcius Cato*, 232—147 î.e.n.), 112^v, 129^v.
Chersones, v. *Hersonisos.*
Chiros, v. *Cirus.*
Chrisos (Crisos, *Cresus*, rege al Lydiei, sec. IV î.e.n.), 70, 8^v.
Cincinnatus, v. *Ţiţinatus.*
Circe, v. *Ţerţi.*
Cirus (împăratul Persiei, 558—528 î.e.n.), 8^v.
Constantin Marele (împărat roman, 306—337), 8^v, 88.

Constantinopol, v. *Ţarigrad*.
Cozma (martir sub Diocleţian, către 287), 64.
Cresus, v. *Chrisos*.
Crisors, v. *Chrisos*.
Curius *(M. Curius Dentatus*, consul roman, sec. III i.e.n.), 119.

Damian, v. *Damiianos*.
Damiianos (martir, sub Diocleţian, către 287), 64.
Daniel, v. *Daniil*.
Daniil (personaj biblic, sec. VII i.e.n.), 39v, 63v, 63v, 89, 110, 119.
David (David împărat şi prooroc, rege al Izraelului, 1055—1014 i.e.n.), 11v, 11v şi 12, 40v, 57v, 57v, 58, 58, 89, 110, 119131, .
Demonic, v. *Dimonic*.
Dimitrie (Ioan) Constantin Voevod, v. *Cantemir, Dimitrie*.
Dimonic (fiul lui Hipponic, prietenul lui Socrate), 125v.
Diocleţian, v. *Dioclițiian*.
Dioclițiian (împărat roman, 284—305), 9.
Diomides (rege în Argos, erou al războiului troian), 118v.
Dionisie Monahul (tipograf din Iaşi, sfîrşitul sec. XVII), f.t., 144.

Eghipet, v. *Eghiptul*.
Eghiptul (Eghipet, *Egipt)*, 50v, 50v, 63, 119.
Elen, v. *Ellin*.
Elena, v. *Ellena*.
Eliam, v. *Eliav*.
Eliav (tatăl soţiei lui Urie Hititul, devenită apoi soţia lui David), 57v.
Elisei, v. *Iellsei*.
Ellena (frumoasa Elena răpită de Paris), 48v.
Ellin, v. *greci*.
Enoh (personaj biblic, fiul lui Cain), 109v.
Epaminonda (vestit general teban, sec. V—IV i.e.n.), 119v.
Eraclitus (filozof din Efes, sec. VI i.e.n.), 119v.
Europa, v. *Evropa*.
Evropa, 21.
Eva, v. *Evva*.
Evva *(Eva)* VIv, 48v, 74v, 127.
Ezechil, v. *Iezechiil*.

Fabricius, v. *Fabrițius*.
Fabrițius *(C. Fabricius*, consul roman, 282 î.e.n.), 119.
Féte de mare *(sirene)*, 19^v, 114^v.
Filip (Fillip a Machidonii împărat, 359–336 î.e.n.), 2^v, 119^v.
Fillip a Machidonii, v. *Filip*.
Focion, v. *Foționes*.
Foționes (Focion, general și om politic atenian, 402–317 î.e.n.), 119^v.

Glaucos (erou al războiului troian), 118^v.
Goliat, v. *Goliath*.
Goliath (personaj biblic din *Cartea I-a a Împăraților)*, 89.
Grecii, II, II, 8^v, 9, 9, 101.
Grigorie (sf. Grigore de Nazianz, 330–390), 64.

Hamos *(Kamos*, idol al poporului moabit, din Arabia Petrea), 58.
Heraclit, v. *Eraclitus*.
Hersonisos (peninsula Galipoli, aci strîmtoarea Dardanele), 8^v.
Hesiod, v. *Isiodus*.
Hiloți (sclavii spartanilor), 112^v.
Hipomene, v. *Hippomanes*.
Hippomanes (personaj mitologic, biruitorul Atalantei), 106.
Hyghin, v. *Righin*.

Iași, f.t.
Ielesei, 63^v și *Ielisei*, 89^v.
Ielisei, v. *Ielesei*.
Ierusalim, 64.
Iezechiil, (Ezechiel, personaj biblic, sec. VI î.e.n.), 119, 110.
Iisus Hristos *(Noul Adam)*, 4^v, 49^v, 50, 50, 140 și *passim*.
Ilie (personaj biblic, sec. X–IX î.e.n.), 63, 109^v.
Iloți, v. *Hiloți*.
Ioan Hrisostom, v. *Ioan Zlataust*.
Ioan Zlataust (sf. Ioan Hrisostom, 347–407), 64.
Ioav (Ioab, demnitar al regelui David), 57^v, 57^v, 57^v, 114^v.
Iona (personaj biblic), 63^v, 109^v.
Iosie (personaj biblic), 63^v.
Iosua, v. *Iosie*.
Israel, v. *Israil*.
Israil, v. *Izrail*.

Izrail (Israil, Izrailitenescul neam, poporul evreu), 45^{v}, 50^{v}, 63, 63, 76, 89, 92, 121.
Iuda Iscariotes (personaj biblic), 66^{v}, 72^{v}, 131.
Iudeea, 63^{v}.
Iulian Apostatul, v. *Iuliian*.
Iuliian (Iulian Apostatul, împărat roman, 361—363) 9.
Iustinian (împărat roman, 527—568), 8^{v}.

Împărăţia romanilor, 106^{v}.

Justinian, v. *Iustinian*.

Kamoş, v. *Hamos*.

Labirintul cretan, v. *Lavirinthul Critului*.
laconii (locuitorii Laconiei), 112^{v}.
latină (limba), v. *lătinéşte*.
Lavirinthul Critului (*Lavirintha Critului*, Labirintul cretan) 32, 32^{v}, 34^{v}.
Lazăr (personaj biblic), 54.
lătinéşte *(limba lătinească)*, 19, 40^{v}, 79.
lătinesc (catolic), 79.
Leon Sofos (Leon VI, împărat bizantin, 886—912), 9.
Liban, v. *Livan*.
Livan (Liban, masiv muntos din Siria), 61.
Luceafărul (Lucifer), 72^{v}.
Lucifer, v. *Luceafărul*.
Lupu Bogdan Hatmanul (demnitar moldovean, cumnat cu Cantemir), f.t.

Macabei, v. *Maccavei*.
Macarie Eghipteanul (sf. Macarie Egipteanul, sec. IV), 64.
Maccavei (fraţii Macabei, martirizaţi în 168 î.e.n.), 89.
Malta (insulă), v. *Milita*.
Manenius (Menenius Agripa, consul roman la 503 î.e.n.), 119.
Marea Roşie, 63.
Maria fecioara, v. *Mariia ficioara*.
Mariia ficioara, 50.
Maximian (împărat roman, 286—305), 9.
Memfis, (oraş în Egiptul antic), 56.
Menenius Agripa, v. *Manenius*.
Milita ostrovul (insula Malta), 64.
Misah (Misail, personaj biblic din *Cartea celor trei tineri)* 63^{v}, 63^{v}, 89.

Misail, v. *Misah*.
Moab, v. *Moav*.
Moav (personaj biblic, fiul lui Lot), 58.
Moise, v. *Moisi*.
Moisi (*Moisei*, personaj biblic), 32^{v}, 63, 63, 119.
Moldavia (*Moldavskaia Zemlea*, *Țara Moldovii*, Moldova), f.t., f.t.^{v}, I.
Moldova, v. *Moldavia*.
moldovénii, f.t., 19^{v}.
moldovenescul niam, f.t., f.t., III^{v}, VIII^{v}.

Nabucodonosor, v. *Navăhodonosor*.
Nathan proorocul (personaj biblic din timpul regelui David), 12, 58.
Navăhodonosor (Nabucodonosor, regele Chaldeei, 605–562 î.e.n.), 63^{v}.
Nicolae (sfîntul), v. *Nicolaiu*.
Nicolaiu (sfîntul Nicolaie, episcop al Myrei), 64.
Ninevi (Ninive, capitala Asiriei), 65^{v}.
Ninive, v. *Ninevi*.
Noe (personaj biblic), 63.

Ohozi (Ahazia, rege al Iudeei), 63^{v}.
Olimbul (Muntele Olimp), III^{v}.
Olimp, v. *Olimbul*.

Panteleimon (sf. Pantelimon, sec. IV), 64.
papistașii (catolici), 31, 31, 31^{v}, 78.
Pavel (apostolul), 110 și *passim*.
Pericle, v. *Periclis*.
Periclis (om politic atenian, 490–429 î.e.n.), 119^{v}.
persan, v. *persesc*.
persesc (persiesc, persan), 74, 89^{v}.
persi 8^{v}.
Platon (filozof grec, 428–347 î.e.n.), 119^{v}.
Pomponius Atticus (cavaler roman, 109–32 î.e.n.), 119^{v}.
Proteus, 131, 131.
Purgatorium, 31, 31, 31, 78, 79.

Raiul spîndzurat (grădinile suspendate din Babilon), 65^{v}.
Righin (sf. Regius), 64.
Roboam, v. *Rovoam*.
Roma cetatea, 9.

Romilos (Romulus, întemeietorul legendar al Romei), 9.
Romulus, v. *Romilos*.
Rovoam (Roboam, personaj biblic, fiul lui Solomon), 90ᵛ.

Samaria, 63ᵛ.
Samuil (personaj biblic, contemporan al lui David), 89.
Savva (mitropolitul Sucevii pe vremea Cantemiriştilor), f.t.
Sădrah (personaj biblic din *Cartea celor trei tineri)*, 63ᵛ.
Schipiones (Scipio Africanul, general roman, 234—183 î.e.n.), 119ᵛ.
schit *(adecă tătar)*, 70; v. şi *tătar*.
Scipio Africanul, v. *Schipiones*.
scit, v. *schit*.
Septimius Severius (L. Septimius Severus, împărat roman, 193—211), 106ᵛ.
Sergius, v. *Sirghie*.
sirene, v. *sirine*.
Sirghie (sf. Sergius), 64.
sirinele (sirene), 19ᵛ, 19ᵛ, 19ᵛ, 19ᵛ, 20, 67, 67, 114ᵛ, 141.
Socrates (filozof grec, 470—399 î.e.n.), 119ᵛ.
Sodoma, v. *Sodomul*.
Sodomul (oraş din Palestina antică), 18, 106ᵛ, 110.
Sofia, svînta (bazilica Sf. Sofia din Constantinopol), 9.
Solomon (rege al Israelului, 971—932 î.e.n.), 12ᵛ, 18, 57ᵛ, 58, 89, 131.
Spiridon (sfîntul), 64.
Stilpones (filozof din Megara), 119ᵛ.
stoicii, 138ᵛ.
Suceava, F.T.

Tales, v. *Thalis*.
Tartarul (infernul), 118.
tătar, 70, 70, 70, 70; v. şi *schit*.
Teodosie, v. *Theodosie*.
Teofil, v. *Theofil*.
Thalis filozoful (640—548 î.e.n.), II, IX, 58ᵛ, 101ᵛ.
Theodosie cel mare (împărat roman, 379—395), 9.
Theodosie cel mic (împărat roman, 408—450), 9.
Theofil (sfîntul), 64.
Tiberiu, v. *Tuberon*.
Troada (Troia), 48ᵛ, 65ᵛ.

Troia, v. *Troada*.
Tuberon (Tiberiu, împărat roman, 14—37), 119^{v}.

Ţarigrad (Constantinopol), 8^{v}.
Ţerţin (Circe, personaj mitologic), 112.
Ţinţinatus, Cvinţius (L. Quintius Cincinatus, dictator roman, 458 î.e.n.), 119.

Udriiu (Adrianopol), IV.
Urie Hetteul, v. *Uriia Hetteus*.
Uriia Hetteus (*Urie Hetteul*, Urie Hititul, personaj biblic), 12, 57^{v}, 57^{v}, 57^{v}.

Valaam (Balaam, personaj biblic), 39^{v}, 39^{v}.
Vasile (sf. Vasile cel mare, 329—379), 64.
Vasile, v. *Vasilie Machidon*.
Vasilie Machidon (Vasile I Macedoneanul, împărat al Bizanţului, 866—886), 9.
Vavilon (Babilon), 39^{v}, 56, 63^{v}, 65^{v}, 110.
Vertumneus, v. *Vertunius*.
Vertunius, dumnădzău neguţitoriei (Vertumneus, divinitate de origine etruscă), 131, 131.
Virsaviia (Bethsabea, soţia lui Urie Hititul, apoi a regelui David), 12, 57^{v}.

Xenocrates (discipol al lui Platon, 406—314 î.e.n.), 119^{v}.
Xerxe, v. *Xerxis*.
Xerxis (Xerxe, rege al perşilor, 485—465 î.e.n.), 8^{v}.

Zenon, v. *Zenones*.
Zenones (fondatorul stoicismului, sec. IV—III î.e.n.), 119^{v}.
Zeuxis, v. *Zevxis*.
Zevxis zugravul (celebru pictor grec, 464—398 î.e.n.), 118^{v}.

INDICE DE AUTORI ȘI OPERE

ACONTIUS IACOBUS (Giacomo Aconcio — *Iacov Acunțius)*
Stratagemata Satanae *(Pentru a Satanii îngeri sau stratigi)*: 131^v.
ANONYMUS
Monitum cujusdam anonymi *(A altuia învățătură)*: 139.
ARISTOTEL
Ἠθικὰ Νικομάχεια (Etica nicomahică) IV, VII, 60.
ARRIAN *(Adriani, Arian, Ariani)*, v. *Epictet*.
AUGUSTIN *(svîntul Avgustin)*
Confessiones *(Cartea mărturiilor)*, VI, 16: 49, 68.
De diversis quaestionibus LXXXII: 62, 77^v.
De vera religione XIV: 66.
Sermo XXIX: 53; CLXIX, 13: 50, 78^v—79.
Tractatus V in Ioannis ev. VI, 1: 55.
Neidentificate: 62^v, 72, 96.
AULUS-GELLIUS
Noctes atticae *(Cuvîntul lui Musonius cătră Ghelius)*, XVI, 10: 112^v.
AURELIUS VICTOR
De caesaribus historia XX: 106^v.
AUSONIUS *(Avsonius)*
Eclogarum l. III, Edyll. XVI: Deviro bono 16—19, 21—23 *(Eidulio 17, Pentru bărbatul bun)*: 135.

BERCHORIUS, PETRUS (Pierre Bersuire, *Petrus Belhurius)*
Reductorium morale, sive tomus secundus de rerum proprietatibus I, 4 (De homine): 35^v; II, 1: 60; III, I

(De hominis conditionibus): 39, 40ᵛ; III, III (De infantia): 87ᵛ—88; V, I: 60; V, VI (De sphaera, *Pentru sferă)*: 80ᵛ; V, VII (De axe): I; V, XXXI (De polo): I.

BERNARD DE CLAIRVAUX *(Bernandus)*

In Cantica canticorum sermo XXI: 58ᵛ (ref.: Grigore de Nazianz).

Meditationes devotissimae ad humanam conditionem *(Chitirile)* I: 79ᵛ.

Biblia

Vechiul Testament: f.t. și *passim*.

Noul Testament: f.t. și *passim*.

BIZZARI, PIETRO

Persicarum rerum historia *(Istorie în lucrurile persiești, Istoriia persilor)* XII: 65ᵛ.

BOETHIUS *(Boețius)*

De consolatione philosophiae *(Pentru mîngdiare)* V, VI: 123.

CATO MAJOR

Sententia: 115ᵛ.

CICERO *(Țițeron)*

De inventione II, 1, 1: 119.

De officiis *(Cartea a facerii, Pentru slujbe, Pentru trébe)*: 125ᵛ; I: 103, 108.

De republica VI, 12: 43—43ᵛ.

CONSTANTIN

In Pantechni III, 34: 87ᵛ—88.

COSTIN, MIRON

Graiul solului tătărăscu: 70.

CRELLIUS FRANCUS, JOHANES *(Crellius)*

Ethica christiana seu explicatio virtutum et vitiorum quorum in sacris litteris fit mentio *(Ethica hristiiana)*: 125ᵛ.

DEMOCRIT

Fragmente (după Sextus Empiricus, *Adv. math.* VII, 116): 84.

DIOGENE LAERȚIU

Βίοι φιλοσόφων *(Viețile și doctrinele filozofilor)* I 33: II; I 35: IX; I 40 : 101ᵛ.

DOSOFTEI MITROPOLITUL
Viața și petreacerea svinților *(Prologul a trei sfinți Sirghie, Righin, Theofil)*, oct. 23 (ed. Iași, 1682, t. I, f. 78v): 64.

EPICTET *(Epictet, Epictetos, Epictit, Epictitos, Epictitus)*
Ἐγχειρίδιον *(Enhiridion)*: 125v; X (greșit: XIV): 124; XXI (XXVIII): 116v; LXIX: 138.
Διατρίβαι Ἐπικτήτου *(Către Adriani, Către Ariani, Scrisori către Arian)*: I 14: 123; II 11: 108; LIII 5: 116.

EPICUR *(Epicuros)*
Ἐγχειρίδιον 31: 104; (după Seneca, *Epist.* XI): 123v.

ERASM DIN ROTTERDAM *(Erazmus)*
Encheiridion militis christiani *(Pentru oștianul creștin)*: 119, 125v.

FILETAS DIN COS
Philetae Hermesianactis Phanoclis rell.: 19.

FILOLAU
Fragmente (după Sextus Empiricus, *Adv. math.* VII, 92): 84.

GRIGORE CEL MARE *(svîntul Grigorie)*
Expositiones morales *(Obiceainicile)* c. XXIV 6, (V): 48–48v.

GRIGORE DE NAZIANZ *(svîntul Grigorie Nazianzanul, Theologul Nazienzanul)*
Neidentificat: VII, 74v; cp. Bernard de Clairvaux 58v.

HESIOD *(Isiodus)*
Ἔργα καὶ ἡμέραι (Lucrări și zile) 288–292 [286–290]: 120.
Historia Augusta
Aelii Spartiani Severus, XIX: 106v.

HOMER
Ilias VI, 232–236: 118v.

HORAȚIU
Ars poetica, 268: 124v.
Epistulae I, I, 11: 101v; I, I, 61: 109v; I, IV, 13: 115.

ISOCRATE *(Isocrat)*
Πρὸς Δημόνικον Παραίνεσις *(Învățătură către Dimonic)*: 125v.

ISIDOR DIN SEVILLA,
v. *Berchorius, P.*: 39.

IUVENAL *(Tineris)*
Satyrae *(Satyra)* II, 63: 128; X, 363–364: 109; XIII, 1–4: 113v.

LACTANȚIU *(Lactanțius)*
Divinarum institutionum l. I: De falsa religione, 1: 102.
LUCAN
Pharsalia (De bello civile) II: 115.
LUCREȚIU
De rerum natura II, 14: 101v.

MARTIAL
Epigrammata I, XV: 115.
MINEI
Luna decembrie 23, tropar glas 4 la litie: 50v.
MUSONIUS
Fragmentul LI (Hense), după Aulus-Gellius: 112v.

OVIDIU
Metamorphoseon VIII, 316: 106; X, 560 sq.: 106.
Remedia amoris 91: 130.

PERSIUS
Satyrae III 67–68, 71–73: 102.
PITAGORA *(Pithagora filosoful)*
Χρυσᾶ ἔπη (Versurile de aur) 40–42: 135.
PLATON *(Platon)*
Φαῖδρος *(Fedru)*, 250 b–d: 108.
PLUTARH *(Plutarcus, Plutarhus)*
Ἠθικά *(Obiceainice)*: 125v.
Πῶς ἄν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο (Cum se poate folosi cineva de vrăjmași — *Cartea singuratică)*: 134.
Περὶ δυσωπίας (Despre rușinarea vicioasă — *Cartea)*: 134v.
Πῶς ἄν τις αὔθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος (Cum își dă seama cineva că a sporit în virtute — *Frumoase... Cărticea)*: 136.
PROPERTIU
Elegiae: 19.
PSEUDO-CALLISTHENE
Alexandria: 2v; 47v.

QUINTUS CURTIUS
Historia Alexandri regis Macedoniae VII, 8: 70.

AL-SAADI *(Heilsadi, Poetic arăpăsc, Stihotvorț arăpăsc)*
Gulistan, prefața: III^v, III^v, 34^v, 75, 76, 89^v; I, 4: 36.
SALLUSTIUS *(Salustrius)*
De coniuratione Catilinae LVI, 6: 129^v.
SENECA *(Seneca)*
De beneficiis *(Pentru de binefaceri)* IV, 3: 105; CXXXIX: 75^v.
De brevitate vitae X: 54; XV: 54.
De constantia sapientes III: 60.
De providentia *(Pentru pronie)*: 117^v.
De tranquillitate animae XI: 54.
De vita beata *(Pentru viața fericită)* I: 126^v; II: 126^v.
Diverse: 125^v.
Epistulae *(Cărți)* XI: 123^v; XIV: 127; XIX: 66; XIX: 83bis; XXIV: 59^v; XXV: 123^v; XXVII: 109; XXVII: 116; XXXVI: 66; XLIX: 87^v, 115; LXXXI: 137^v; LXXXIII: 123; XCI: 54; XCIV: 54; XCVII: 113^v; CI: 115; CXIV: 115; CXV: 108; CXXVI: 120.
Quaestiones naturales ad Lucillium II, 58: 83 ^bis.
SEXTUS EMPIRICUS
Adversus matheseos VII, 92 (Philolaos), 116 (Demokritos): 84.
SOCRATE *(Socrates)*
Sententia: 137.
Stoicorum praecepta X *(Ale stoicilor porunci dzéce)*: 138^v.

TACIT *(Tațius)*
Annales *(Analius)* VI, 6 *(Pentru Tiberius)*: 113^v; XIV, 10 *(Pentru Neron)*: 113^v.
TALES
Fragmente (După Diogene Laerțiu I 33): II; (id. I 35): IX; (id. I 40): 101^v.
Neidentificat: 58^v.
THOMAS A KEMPIS *(Thoma Câmpițius)*
De imitatione Christi *(Pentru urmarea lui Hristos)*: 125^v; III, LVII, 3: 102^v.

VALERIUS MAXIMUS *(Valerius Marele)*
Factorum dictorumque memorabilium 1 VI, IX: 107.

VIRGILIU
Aeneis IV, 560–561: 130v; VI, 806: 111v.
Eclogae X, 69: 120.
Georgicae I, 145: 120; I, 201–203: 129–129v.

WISSOWATIUS ANDREA *(Andrei Vissovatius)*
De hominis vera beatitate consectanda: 107v, 116, 118, 120.
Monitum cuiusdam anonymi: 139.
Pietatis sectandae rationes: 102.
Stimuli virtutum ac fraena peccatorum *(Strămurarea a bunătăților și frîul păcatelor)*: 44v; cap. 1–77: 100v – 139; cap. 1: 94; cap. 18: 21, 68v; cap. 25: 96.
Stoicorum praecepta X: 138v–139.
Citate neidentificate: VII, 58v, 62v, 72, 74v, 96, 103v, 108v, 116, 117, 117v, 122, 124v, 124v, 124v, 136v.

INDICE CULTURAL

a şi o, τὸ α καὶ τὸ ω: alfa şi omega, începutul şi sfîrşitul 138.

aburul dobitocului, πνοὴ τοῦ ζώου: suflarea animalului 73.

adeat, γνώμη, *proprietas:* înclinare, apucătură 103.

adîncime, ἄβυσσος: abis V.

aflare, ἐπίνοια: gîndire, concepţie VIII^{v}.

apele de desupt, τὰ ὑπὸ κάτω ὕδατα: apele de pe pămînt potrivit cosmologiei biblice; simbol al turburărilor trupeşti 33.

apele diasupra, τὰ ὑπὲρ ἄνω ὕδατα: apele din cer, de deasupra firmamentului potrivit cosmologiei biblice; simbolic „de la Dumnădzău lăsate grije" 33.

arhetip, ἀρχέτυπον: *archetypus:* arhetip, model primordial 119^{v}.

ascuns, ἀπόκρυφος, *occultus:* 104, 104^{v}.

ascunsul inimii, συνείδησις, *conscientia:* conştiinţa 34^{v}, 136^{v}; „într-ascunsul inimii ştiind", *conscire sibi* 109^{v}; v. şi *ştiinţa ascunsului inimii.*

astronom, ἀστρονόμος:„ a stélelor cunoscător" I.

asupra stările, αἱ ἄνω περιστάσεις: circumstanţele superioare 35^{v}.

atotputérnic, παντοδύναμος, *omnipotens:* 104.

atotştiutoriu, παντεπόπτης, *omniscius:* 104.

avère, ἕξις, *habitus:* stare, constituţie, facultate 101^{v}.

axon, ἄξον: ax, „osie", axa imaginară a pămîntului I.

beznă, σκότος: întunecime, abis (fig.) V.

binele, τὸ καλόν: binele filozofic şi moral 42^{v}, 43, 88; bunătate, avantaj 1, 12.

bodzi, θεοί: idoli II, 12^{v}, 13, 76.

bun, εὐσεβής, *pius:* cucernic 137; καλός, *bonus*, bun 137; δίκαιος, *optimus*, prea bun 117^{v}; „de tot bun", πανάγαθος, *summe bonus* 104.

bunătate, ἀρετή, *virtus:* virtute 34, 44^{v}, 100; *bonitas* 104.

bunele, τὰ καλά: calitățile bune ale omului 48^{v}.

bun socotitoriu, καλός λογαριαστής: bine chibzuit 20, 52^{v}.

bunurile, τὰ ἀγαθά: bunătățile 1^{v}; *bona* 104.

cale, δρόμος, ὁδός, στράτη: calea vieții 47.

carne, σάρξ: trup VII, 45^{v}, 97.

carte, βιβλίον, *liber:* parte a unei opere VII, 107; carte, operă VIII^{v}; ἐπιστολή, *epistula*, scrisoare 107; „cărțile vieții", οἱ βίβλοι τῆς ζωῆς, cărțile faptelor bune și rele ale oamenilor 97.

căuta (a), ἀποβλέπω, *specto:* a privi către ceva, a urmări, a viza 107^{v}.

căutare, ἐξέτασις, *examen:* judecată (de apoi) 135.

cea de-apoi, τὰ ὑστερινά: cele de pe urmă, sfîrșitul, rezultatul 6, 52^{v}.

cerință, ποιότης, *qualitas:* calitate 107^{v}.

cerca, (a), ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ζητῶ, *appeto:* a căuta 100^{v}.

cereștile, τὰ οὐράνια: 43.

ceriu οὐρανός, *coelum:* I 107^{v}; „a ceriului trup și rătundzală", τὸ σῶμα καὶ ὁ κύκλος τοῦ οὐρανοῦ I; „a ceriului lată lățime", τὸ εὐρύχωρον πλάτος τοῦ οὐρανοῦ I^{v}; „ținta mijlocirii citinții ceriului", ἡ μέση στιγμὴ τῆς οὐρανίου ποσότητος I^{v}; „noul cer", ὁ νέος οὐρανός, cerul lumii viitoare, de după judecata de apoi 45^{v}; „ceriul dintii", ὁ πρῶτος οὐρανός, cerul actual menit, după *Biblie*, să se transforme în cel nou 45; „calea cerurilor", ἡ ὁδός τοῦ οὐρανοῦ 44; „ceriurile", οἱ οὐρανοί, lumea, macrocosmul 80^{v}.

cetitoriu, ἀναγνώστης: IV^{v}.

chendru, κέντρον: centru I^{v}.

chip, λογῆς: mod, fel 33^{v}.

chip omenesc, σχῆμα ἀνθρώπινον: condiție umană 89, 89^{v}.

chiti (a), μελετῶ, *considero:* a medita 34, 107^{v}; λογιάζω, a gîndi, a reflecta 87.

chitială, θεωρία, *cogitatio:* contemplație 107^{v}; μελέτη, studiu, practică 22; λογισμός, gîndire, cuget 85; „întreagă chitială pune", λόγιασε καλά 87.

chitire, μελέτη: deprindere 33^v; στοχασμός, cuget 82^v; „chitiri", θεωρίαι, *Meditațiile* lui Bernard de Clairvaux 79^v.

chiverniseală, κυβέρνησις: comportare 11^v; judecată 21; acțiune 27; conducere 44^v; *temperantia*, măsură 108; πρόνοια, *gubernatio* 117.

chivernisi (a), κυβερνῶ: a gospodări 27; a conduce 44^v; a se comporta 70^v; εὐθύνω, *guberno* 104.

chivernisitoriu, κυβερνήτης: gospodar 20; „(Dumnezeu) bun chivernisitoriul", μὲ τὴν ἄγαθήν του πρόνοιαν 74; „a tot chivernisitoriu", τὰ πάντα συντηροῦντος II.

cinste politiciască, πολιτικὴ τιμή: onoruri sociale 7^v.

cinsteș, τιμητικά, *honeste:* cinstit, onorabil 100^v.

citință, ποσότης: cantitate I^v, 35^v.

comédie, κομωδία, *comoedia:* 23^v, 106.

crede (a), πιστεύω, *credo:* 50, 136^v; ἔχω τὸ θάρρος, *fido* 139.

credincios, πιστός: IV^v, 24^v.

credința, πίστις, *pietas:* 111^v.

culége (a), συνάζω, *recolligo:* a culege, a colecționa 101.

cumpăni (a se), ζυγιάζω: a-și împărți viața în răstimpuri egale 8^v.

cunoaște (a), εἴδω, *cognosco:* a ști 56^v, 101^v; γινώσκω 62^v, 75; γνωρίζω 14^v, 15, 18; a recunoaște 20^v, 39^v; a-și da seama 32; a ști 13, 39^v; καταλάβω 56^v; ἠξεύρω 128^v; κυττάζω, a scruta, a vedea, a afla 48; λογαριάζω, a socoti 42^v; στοχάζομαι, a gîndi 71^v; *agnosco* 100^v, 103^v, 105; *experior*, a dovedi 101; *nosco* 101^v; *novi* 100^v; *scio* 101.

cunoscător, γνωστικός: 24^v, 98; conștient 30^v, 77^v; *gnarus* 101; *eruditus* 101^v; *notus* 136^v.

cunoștință, γνῶσις, *cognitio:* cunoaștere IV^v, 39^v, 82, 104^v, 105; *notitia* 102; știință 3^v.

cuntenire, ἐγκρατεῖα, *continentia:* înfrînare 119—119^v.

cuprinde (a), καταλαμβάνω, *percipio:* a pricepe, a înțelege 107^v; γνορίζω, *contineor* 104^v.

cuprindere, περιοχή: cuprins I^v; „cele ce stăruesc spre a sufletului cuprindere", ἐκεῖνα ὅπου περιέχονται εἰς τὴν ψυχήν, *quae ad animum spectant* 102.

curat, ἄμωμος, *pius:* neprihănit 60^v; δίκαιος, drept 61; εὐσεβής 107^v; ὅσιος 109^v, 123^v; καθαρός 122; *pius*, 118^v.

curățenie, εὐσεβεία, *pietas:* cucernicie 111, 118; καθαρισμός 120^v

curăţi (a se), καθαρίζω, *expurgo:* 111.
curăţie, καθαρότης: puritate 96^{v}; εὐσεβεία, *pietas* 111, 111^{v}, 121.

dascăl, διδάσκαλος: învăţător 14.
demoni, διαβόλοι: 82^{v}.
deprindere, συνεχεία, *consuetudo:* obişnuinţă 115.
desputaţie (a face), διαλέγομαι: a controversa 32.
deşartă (luna), σελήνη ἄδεια: lună ştirbită 81^{v}.
deşertare, ματαιότης, *vanitas:* zădărnicie 1^{v}, 12, 44^{v}, 106, 106^{v}, 111.
didascal, διδάσκαλος: 14^{r}.
didascalie, διδασκαλία: învăţătură VIII^{v}; „cu ~", ὁ λόγος διδασκαλικώτατος, un cuvînt în mod savant tocmit VIII^{v}.
div: minunat, meşteşugit 20; „ale tale în divuri în chipuri de amăgèle", πολυπλόκους σου ἀπάστας 20.
divanul, τὸ κριτήριον: judecata, procesul f.t., 1,45; divanul judecăţii de apoi 97.
dobitoace, ζῷα: animale 7^{v}, 40, 89; animale iraţionale, ἄλογα ζῷα 28^{v}, 33; animale insensibile, ἀναίσθητα ζῷα 32; „dobitoacele sămăluitoare", τὰ λογικά ζῷα, fiinţe raţionale 28^{v}; „dobitoacele simţitoare", τὰ αἰσθητὰ ζῷα, fiinţe sensibile 28^{v}.
domni, αὐθένται; stăpîni 8, 53^{v}.
dreptul, ὁ δίκαιος: dreptcredinciosul 62, 73; cel drept 82; *pius* 116.
driaptă potrivire, ἰσοσταθμία: echilibru I.
duh, πνεῦμα, *spiritus*, πνοή: spirit, suflare 110; τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, duhul omului 25^{v}; τὸ πνεῦμα τοῦ ζῴου, duhul dobitocului 25; duhul Domnului, τὸ πνεῦμα 28^{v}; Sfîntul Duh, τὸ ἅγιον πνεῦμα 83^{v}; duh de la Dumnezeu, θεῖα πνοή 102; τὸ θεῖον πνεῦμα, duh dumnădzăesc 32; „duh sămăluitoriu", λογικὸν πνεῦμα, *spiritus rationalis*, spirit raţional 102, 110^{v}; suflu, viaţă 89^{v}, 55; χωρὶς πνοὴν ζωῆς fără duh de viaţă 40^{v}; ψυχή, suflet 73; „duh simţitoriu", ἡ νοητὴ ψυχή, *spiritus rationalis* raţiune 110^{v}.
duhnicesc, πνευματικός, *spiritualis:* spiritual 103^{v}.

ethica, ἠθικά, *Ethica: Etica* (opera lui Crellius) 125^{v}.

fără cale, μνησίκακος: ranchiunos 47.
fără de început, ἄναρχος, *absque principio:* 103^{v}.
fărălégea, ἡ ἀνομία: fărădelegea 12.

fără socotială, ἄφρονος, ἀσυλλόγιστος: nesocotit, irațional, nechibzuit 16ᵛ, 71ᵛ, 29; *miserum* 100ᵛ; ἀσυλλόγιστα πράγματα, *nugas*, lucruri fără rost 107; ἄλογος, irațional 89ᵛ; ἀνόητος fără minte 76; *improbus* 100ᵛ.

ființă, οὐσία, *essentia:* esență; „ființa cea ascunsă", οὐσία ἀκατάληπτος, *essentia occulta* 104ᵛ; „ființa cea din lontru", ὁ ἀπὸ μέσα ἕξις, *internus habitus*, starea lăuntrică 129ᵛ; „ființă bună", καλὸν φυσικόν, natură bună VIIIᵛ.

fire, φύσις, *natura*; „fire de om", φύσις τοῦ ἀνθρώπου 9,26; „fire omenească", ἀνθρωπινὸς φύσις 28ᵛ; „fire dobitocească", ἄλογος φύσις, natură irațională 28ᵛ; „firi dobitocești", φύσις τῶν ζώων, natură a animalelor 39ᵛ; „firea focului", φύσις τοῦ πύρος 39ᵛ; „de obște omenească fire", τῆς κοινής τῶν ἀνθρώπων φύσεως, *naturae hominum communis* 103; „virtoșala firii", *constitutio naturae* 102ᵛ.

filozof, φιλόσοφος: II, IIᵛ, IX.

foc curățitoriu, καθαρτήριον πῦρ: purgatoriu 78.

frică, φόβος, *metus:* 103.

gheenna, γέεννα: gheenă, iad 2, 12, 32; focul gheenii, τὸ πῦρ τῆς γεέννης 22ᵛ, 34ᵛ; moștenitori ai gheenei, οἱ κληρονόμοι τῆς γεέννης 31ᵛ.

giudecată, διάλεξις: judecată 45.

giudeț, κρίσις, διάλεξις, κρῖμα: judecată, f.t., 1, 84; judecata de apoi, ἡ μέλλουσα κρίσις 141ᵛ.

gilceavă, διάλεξις: controversă, f.t.; φιλονεικία, ceartă IVᵛ.

gînd aședzat, ἀσάλευτος λογισμός: calcul nezdruncinat 87ᵛ.

gîndi (a), λογιάζω: 48ᵛ, 103ᵛ; *cogito* 103ᵛ, 123; *recogito* 101; *considero* 102; βάλλω εἰς τὸν νοῦν 47.

hilot, σκλάβος, *helota:* ilot, sclav 112ᵛ.

hiriș, ἴδιος, *verus:* propriu, adevărat 33, 82ᵛ, 101ᵛ.

hronice, χρονικά: cronici 2ᵛ.

iad, ᾅδης: iad 31, 32, 47; κόλασις, pedeapsă 9ᵛ, 10.

Ierusalimul ceresc, ἡ οὐράνιος Ἱερουσαλήμ, *celestis Ierosolyma* 118, 128ᵛ; Ierusalimul nou, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, *nova Ierosolyma* 118, 128ᵛ.

inemă, καρδία: inimă 13ᵛ, 17; ψυχή, suflet 35, 51, 52ᵛ, 59ᵛ, 72ᵛ; νοῦς, *cor* 113.

ipocritis, ὑποκριτής, *hipocrita:* ipocrit, fățarnic 129ᵛ.

isteciune, εἴδησις: știință, cunoștință IX; πολυμαθία, multă învățătură 88v; πανουργία, iscusință, abilitate 88v.
istorici, ἱστορικοί: 21v.
istoriia, ἡ ἱστορία, *historia:* istoria 2v; zoologia *(istoria* animalelor) 106.
iubire de argint, φιλαργυρία, *avaritia:* 103.

împărăția cerîului, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν: 8, 11v, 12v.
împărățîa lumii, ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου: 42v, 43.
împregiur stările, αἱ περιστάσεις: circumstanțe 17v, 35v.
înainte punere, *propositum:* proiect, hotărîre 134v.
începătură, κεφαλαῖον: principiu VIIIv; ἀρχή, început IX, 64; *origo* 107v.
închipuire, κατεῖχον: reprezentare 33, 34.
îndoială de socotință, ἀμφιβολία: îndoială, incertitudine 30v.
îndreptătoriu, διοικητής, *rector:* conducător 104.
informui, διδάσκω, *informo:* a instrui, a forma 101.
înfrînare, χαλινός: abținere, reținere IVv.
înnoi (a se), ἀνακαινίζω: a întineri 22v, 23, 23v.
înnoire (de a doua oară), ἀνάπλασις δευτέρα: a doua creare a omului 63.
întăritura, τὸ στερέωμα: firmamentul 33v, 81, 83; „întăritura, adecă cerîul", τὸ στερέωμα ἤγουν ὁ οὐρανός 33; *constitutio*, fortifiant, sprijin 108.
întinde înainte (a), πρόφασις, *praetendere:* a pretinde, a pretexta 120.
întindere, σκοπός, *intentio:* intenție, scop 127.
întristare, πίκρα, *tristitia:* 103.
întunérec, σκότος: „întunericul nebuniei", τὸ σκότος τῆς ἀφροσύνης 15; „cu lumina și cu întunericul adecă cu binele și cu răul", μὲ τὸ φῶς καὶ μὲ τὸ σκότος ἤγουν μὲ τὸ κακὸν καὶ μὲ τὸ καλόν 42v.
înțelege (a), νοέω, *intelligere:* a înțelege, a gîndi 39, 104.
înțelégere, σύνεσις: înțelegere, inteligență 71v; ἔννοια, minte, inteligență 88v; „zidirile sale céle cu înțelégere cuprinse", τὰ λογικά του πλάσματα, *a creaturis suis intellectu praeditis* 104.
înțelepciune, σοφία: IVv, VI, IX, 83: *sapientia* 101v; φρόνησις, judecată 68v; prudență 67; chibzuință 79; φρόνημα, inteligență 3v, 4, 41; γνῶσις, știință 3v; ἀρετή, *virtus*, vir-

tute 107ᵛ, 108, 108ᵛ, 109; „întriagă înțelepciune", σωστὴ φρονιμάδα, cumpătare, castitate 44ᵛ.

înțelept, σόφος: înțelept f.t., IVᵛ, 1; *sapiens* 106ᵛ; „înțeleptul adică sufletul" ὁ σόφος ἤγουν ἡ ψυχή IVᵛ; filozof II; „cei de pre din afară înțelepți", οἱ θήραθεν σόφοι, înțelepții păgîni VIIIᵛ; „înțeleptul trupăsc", τὸ σωματικὸν φρόνιμον 83ᵛ; ἐναρετός, *homines virtute praediti*, virtuos 110.

înțelepți (a se), γίγνομαι φρόνιμος: a deveni înțelept 74ᵛ.

înțelepție, φρόνησις, *prudentia:* prudență, înțelepciune practică 108ᵛ.

învăța (a), διδάσκω: 18; συνεθίζω, a se deprinde 88; παιδεύω, a educa 89; μελετεύω, a cugeta 91.

învățătoriu, διδάσκαλος: „Bunul Învățătoriu" (Isus Hristos), ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος 13, 15ᵛ; „trupului învățătoare", διδάσκουσι τὸ κορμί 91.

învățătură, διδασκαλία 13ᵛ, 89; μάθησις știință 88ᵛ, 89ᵛ; νουθεσία 89; νουθέτησις, *admonitio*, povață 133ᵛ; παραγγελία, *monitum*, recomandare, îndemn 139; σπουδή, sîrguință IX; „n-au avut învățătură", ἀφροσύνη, nebunie 83ᵛ.

lége, νόμος: lege, datină, obicei 13ᵛ, 39; „în umbra légii", εἰς τὴν σκίαν τοῦ νόμου, sub imperiul legii ebraice 50ᵛ, 51ᵛ, 89, 91; „légea minții", ὁ νόμος τοῦ νοός 84ᵛ.

limbi, ἐθνικοί, *ethnici:* păgîni 105.

lucruri (dintr-ascuns), τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδίας: ascunzișuri ale inimii 73.

luman, κοσμικός: lumean, om viețuind după legea lumii 15, 60ᵛ.

lumea, ὁ κόσμος, *mundus:* cosmosul și, în primul rînd, pămîntul cu avuțiile, plăcerile și vicisitudinile lui f.t., 45, 107ᵛ, *passim*; „ceriurile, pămîntul, marea, beznele și alalte carile în lume să cuprind, cu un cuvînt lume să chiamă" 80; trupul și patimile lui V, *passim*.

lumea mare, ὁ μέγας κόσμος: macrocosmul 33; „lumea care ceriurile cuprind" 80ᵛ, 81.

lumea mică, ὁ μικρός κόσμος: microcosmul, omul 33, 33ᵛ, 34; „trupul carele viiața cuprind" 80ᵛ.

lumină, φῶς: 33, 42ᵛ, 51; „lumina cea adevărată", τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, Dumnezeu, adevărul 6ᵛ, 15, 51; „părintele luminilor", πατὴρ τῶν φωτῶν, tatăl bunurilor spirituale 6ᵛ; „lumina cea stricătoare", τὸ φῶς φθοροποιόν, lumea 6ᵛ; „a

treia (lumină) în lontrul capului", τρῖτος (φωστήρ) μέσα εἰς τὴν κεφαλήν, rațiunea 5^{v}, 6.; „lumina, adecă légea, credința", φῶς, ἤγουν νόμον, πίστιν 33^{v}; „fiii luminii", ai adevărului, creștinii 71^{v}; „lumini", φωστῆρα, aștri 55^{v}.

macrocozmos, μακροκόσμος: lumea 35^{v}.
magnisului (piatra), ὁ μαγνήτης, *acus magneticus:* magnet, acul busolei 111^{v}.
mai denainte cunoaștere, πρόνοια, *providentia:* providența 104.
materie, ὕλη, *materia:* 117^{v}.
mărturisi (a), μαρτυρέω: 39.
melanholic, μελαγχολικός: 5^{v}.
microcozmos, ὁ μικροκόσμος: microcosm, omul 35^{v}.
milostivire, εὐσπλαγχνία, *misericordia:* 103.
minte, νοῦς: VIII^{v}, 22, 43; „minte dobitocească", ἄλογος νοῦς, minte animalică, irațională 89^{v}; γνῶσις 89^{v}, 101^{v}, 107^{v}; „minte îngeriască", ἀγγελικὴ γνῶσις 89^{v}; λογαριασμός 107; *mens* 101^{v}, 107; *cogitatio* 107^{v}; „întriagă minte", σωστὰ μυαλά *ratio,* 100^{v}; *ingenium* 103; „cu mintea", *sensibus* 107^{v}.
mîndrie, ὑπερηφανία, *superbia:* 103.
mînie, θυμός, *ira:* 103.
mod, τρόπος: mod 49^{v}.

nărocire, ῥίζοικον: noroc, succes 2.
nebunie, ἀφροσύνη: VI.
neclătitor, ἀκίνητος: imuabil I.
necunoscător, βάρβαρος, ἀδιάκριτος: ignorant, fără discernămînt 6^{v}; ἄγνωστος, necunoscător, nepriceput 35; ἀμαθής, *imperitus,* neînvățat 125, 138.
necunoștință, ἀγνοσία: ignoranță 16, 18^{v}, 24; ἄγνοια, *ignorantia* 101.
necurat, ἀκάθαρτος, ἀσεβής: necredincios 60^{v}, 76^{v}, 92^{v}; *impius* 103^{v}, 113^{v}; *improbus* 117; spurcat 79^{v}, 142.
necurățéște: pîngărit, în mod păcătos; „să nu faci multe necurățéște", μὴ ἀσεβήσῃς πολύ 87; σφαλερῶς, *impie* 104.
necurăție, ἀσέβεια, *impietas:* necredință 105^{v}.
necuvinire, ἀπρέπεια, *inconveniens:* necuviință 103.
nădéjde, ἐλπίς, *spes:* speranță 111^{v}.
negîndire, ἀσυλλογισία, *incogitantia:* 101.
neînvățat, ἀπαίδευτος: fără educație, nedisciplinat 89^{v}.
nemoarte, ἀθανασία: nemurire 73^{v}.

nemuritoriu, ἀθάνατος: nemuritor 43.
nemutător, ἀσάλευτον: (stea) fixă I.
nepricépere, ἀγνωσία: ignoranţă 13.
nepriceput, ἀσιλλόγιστος: nesocotit, zmintit 1^{v}.
nesaţiu, ἀχορτασία: VI^{v}.
nesămăluire, ἀνοησία, *inconsiderantia:* prostie, nechibzuinţă 101.
nesămăluit, ἀσυγκρίτος: incomparabil 93; „nesămăluită", ἄκρα, *insignis*, culme, suprem 119.
nesămăluitoriu, ἀσιλλόγιστος: irațional 40; αἰσθητόν, sensibil (animal) 74^{v}.
nesimţitoriu, ἀναίσθητος: insensibil 40.
nesocotială, ἀπροσεξία: neatenţie 144.
nesocotinţă, ἀσυλλογισία: 9^{v}; ἀγνωσία, *ignorantia*, ignoranţă 101^{v}.
nesocotit, ἀσυλλόγιστος, *inconsideratus:* 112^{v}; πονηρός, *improbus*, rău, viclean 130; „nesocotite fapte adecă greşéle", τὰ ἐλαττώματα, *culpae:* 133^{v}.
nestătătoare, ἄστατος, ἀκατάστατος, nestatornică: 45, 45; *instabilis* 107; ῥευτός, trecătoare 45; φθάρτη, pieritoare 80^{v}.
neştiinţă, ἀμαθεία *inscitia:* neînvăţătură 24, 101.
netrecător, ἀΐδιος: (cerul) fără sfirşit, veşnic 43.
nevrednicie, ἀναξιότης, *indignitas:* 102.

obicéinice, τὰ ἠθικά, *Moralia: Scrieri morale* (ale lui Plutarh) 125^{v}.
obicei, ἦθος, *mos:* 103.
oceanie, ἀπογνώσις: deznădejde 25, 72^{v}, 141; *nedesperemus* 115.
odihnire, καταστάσις: repaos I.
oprire, ἐμπόδιον: piedică, stavilă IV^{v}.
osie, v. axon.

păcat, ἁμαρτία, peccatum: 112.
pămînt, γῆ: „pămîntul nou", ἡ γῆ καινή 45^{v}, 81; „pămîntul dintîi", ἡ πρώτη γῆ 45^{v}.
pămînteşti (céle), τὰ ἐπίγεια: 43^{v}.
părăsi (a se), ἐγκρατεύομαι, *abstineo:* a se înfrîna, a se abţine 105^{v}.
pedeapsă, παίδευσις: pedeapsă, chin 78; încercare 91; educaţie 88^{v}; νουθεσία, educaţie, povăţuire 89^{v}.
pedepsi (a), παιδεύω: a chinui 78; a educa 88^{v}; a trudi trupul 96.

plazma, πλάσμα: creația 32^v; creatură 49^v.

plăzmuirea, πλάσμα: creație 1; *plasma*, creatură 102^v.

plinire, πλήρωμα: conținut, cuprins V^v, 27^v, particularitățile lumii 45^v; plinătatea, întregimea minții 33.

pocaanie, μετάνοια: pocăință 37, 78^v, 79, 88.

poftă, ἐπιθυμία, *appetitus:* poftă 42^v, 103; *voluptas* 106.

pofti (a): ἐπιθυμέω: a avea pofte trupești 42^v.

polus, ὁ πόλος, *polus:* polul 80^v, 111^v; ~ *antarcticus*", ἀνταρκτικός I; ~ *arcticus*, ἀρκτικός I.

pomul vieții, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς: VII.

porunci, ἐντολαί: 43^v.

postanovanie, ὑπόστασις, *substantia:* substanță 108.

potrivi (a), παρομοιάζω: a asemăna, a compara 31.

pravilă, δόγμα: lege a credinței, dogmă 39; νόμος, *lex*, lege 108; θεωρία, privire, observație (apreciere „din ochi") 33^v.

pricepător, συνετός: prudent 71^v; priceput 88; *peritus* 101.

pricépe (a), γνωρίζω: 40^v; καταλαμβάνω 39; a înțelege pe Dumnezeu 39^v; a ști 85^v; *percipeo* 105^v.

pricépere, γνῶσις: știință 51; νοῦς, *ratio*, minte 108.

pricină, αἰτία, *causa:* cauză 74, 100^v; ἀφορμή, *occasio*, început, pretext 117^v; pricinire 74.

privală, θεωρία: contemplație 33, 82, 95.

pune socotială (a), λογαριάζω, *existimo:* a socoti, a aprecia 101.

purgatorium, πουργατόριον: purgatoriu 31; καθαρτήριον I πῦρ 78.

putére, δύναμις, *vis:* putere 107^v.

puțin socotitoriu, ἀσυλλόγιστος: nepriceput 5.

rai, παράδεισος: 9^v, 11^v, 12, 13, 31.

rău, ἁμαρτωλός, *malus:* păcătos 104.

răscumpărare, ἀντάλαγμα: redempțiune, răscumpărare a sufletului 42^v.

rătundzală, κύκλος: lumea, globul pămîntesc 3, 9, 21, 75; bolta cerească I.

răul, τὸ κακόν: răul, 43, 88.

răutate, κακία, *malum:* viciu 77, 101; *peccatum* 101; *malitia* 104; ἐλάττομα, *vitium*, defect, viciu 101^v, 123^v 126^v.

ritorică, ῥητορική: retorică VIII.

robie, σκλαβία: omenească 92^v; diavolească 93.

rușine, *pudor:* 103.

satana, ὁ Διάβολος: 32.

sămăluitoriu, διακριτικός, scrutător: VIII; λογικός, *rationalis*, rațional 102; λογαριάστης, calculator, socotitor 86^v.

sâturare, χορτασμός: VI^{v}
sfera pămintului, ἡ σφαῖρα τῆς γῆς: I^{v} 80^{v}.
sfirșit, τέλος, *finis:* scop 103^{v}.
singuratec, μονώτατος, *unicus:* unic 104.
slobodzenia (plin de toată), παντελεύθερος, *facultate praeditum:* avind toată libertatea 102.
slujire, ἀνεργία, *usus:* intrebuințare, folosire 107^{v}.
socoti (a), λογιάζω: a gindi, a considera, a medita, a reflecta V, 4, 6, 9^{v}, 19^{v}, 29, 33^{v}, 34, 35, 60, 95^{v}, 104; νομίζω 110; στοχάζω 6^{v}, 36^{v}, 115^{v}; συλλογίζω 8, 25^{v}; *aestimo* 107; *cogito* 107^{v}, 112^{v}; *existimo* 104, 110; *puto* 115; *reputo* 129; *dubito*, a sta la indoială 111^{v}; a avea grijă 126^{v}; προσέχω a lua aminte 48; a se socoti, a se considera 20; *opinor*, a se prețui 102^{v}; *reputo*, a se socoti cu sine 132^{v}; a calcula 38^{v}, 41^{v}, 89^{v}; *recenseo*, a-și face socoteala 134^{v}; a conta II; κυβερνέω, a conduce 18^{v}.
socotială, λογαριασμός: socoteală 2, 4, 8, 14^{v}; calcul I, 37^{v}, 38, 41, 41^{v}, 44^{v}; rațiune 6, 22; *ratio* 103^{v}, 105, 112; *prudentia* 108; gind 9^{v}, 58; judecată, raționament 11^{v}, 13, 29, 35^{v}, 76; apreciere 19; chibzuință 54; cugetare 89^{v}; λογισμός, *sensus*, raționament 103^{v}; gind 58^{v}; γνῶσις, cunoaștere 107^{v}; ἐξέτασις, *examen*, rațiune 135; σκόπος, *finis*, gind, scop, 136; τέλος, *finis* socoteală, scop 136^{v}; στοχασμός, *sententia*, tilc 117; λόγος, *ratio*, minte 126^{v}; „socoteală neștiută", in chip necunoscut; ὁ νοῦς ἀγνώριστον 64; „cu socotială", λογικός 89^{v}.
socotitoriu, λογικός: rațional 75^{v}.
stărui spre cuprindere (a), περιέχομαι, *spectare:* a ține de, a căuta spre 102.
stea, ἀστήρ: I, I^{v}, II.
stihie, στοιχεῖον: element (al trupului) 79, 94;. ποιότης, calitate 90; ἐλαττώματα, *vitia*, cusururi 124^{v}.
stihiia umedă, στοιχεῖον ὑγρόν: elementul umed 84.
stihiia uscată, στοιχεῖον ξερόν: uscatul 84.
stricăciune, φθορά, *corruptio:* 112.
strimb, ἄνομος: nelegiuit 82.
substanție, ὑπόστασις, *substantia:* substanță 107^{v}; *habitus*, stare 108.
substare, οὐσία, *substantia* 103^{v}.
suflet, ψυχή, καρδία: IV^{v}, 1, 45; *animus* 102, 106, 107, 108, 117, 124, 127; *anima* 103^{v}, 114^{v}; *frenum* 126^{v}; „înțeleptul

adecă sufletul", ὁ σοφὸς ἤγουν ἡ ψυχή V; „sufletul — duh dumnădzăesc", ἡ ψυχή πνοή θεῖα 43; „sufletul cerului este asemuit", ἡ ψυχή τὸν οὐρανὸν παρομοιάζει, 80; spirit 25; viață 61^v; λογαριασμός, rațiune V, 96; „cuvîntul sufletului", ὁ λογαριασμὸς τῆς ψυχῆς, *dictamen animi* 113.

suflețéște, ψυχικά: VII^v.

sufletesc, πνευματικός, *spiritualis:* 131^v; ψυχικός VIII^v.

supt pămînt fugire, καταφύγη, *subterfugium:* subterfugiu, „aciuare" 114.

suptstare, ὑπόστασις, *habitus:* substanță 108; „substare", οὐσία, *substantia*, 103^v; περιστάσις, 35^v; „suptstările", αἱ κάτω περιστάσεις, circumstanțele inferioare 35^v.

știință, γνῶσις: 49; αἴσθησις, simțire 88^v; μάθησις, *scientia*, învățătură 101; δοκιμή, *experientia*, experiență 106; συνείδησις, *conscientia*, conștiință 137^v.

știința ascunsului inimii, ἡ συνείδησις, *conscientia:* 101; „buna ~" 109, 109^v, 137^v; „reaoa ~" 113^v; „din lontrul inimii" 113^v.

știința inimii, συνείδησις, conștiința 83.

știință practicească, πρακτική γνῶσις, *notitia practica:* cunoașterea practică 104^v.

știință privitoare, θεωρητική γνῶσις, *notitia speculativa:* cunoaștere teoretică 104^v.

țestament, διαθήκη (fig.): legătură 98^v.

tîmpire (a minții), [ἡ ἀτροχισία] τοῦ νοός: 13.

tocmi (a), οἰκονόμω, *moderor:* a ordona 104.

trup, σῶμα: corpul omenesc, f.t. *passim*; κορμί 42^v, 43, 49, 50, 60; σάρξ 33^v, 50, 71; *caro* 107; *corpus* 110^v; „trup duhovnicesc", πνευματικὸν σῶμα, *corpus spirituale* 110^v; „a ceriului trup", σῶμα τοῦ οὐρανοῦ I.

trupesc, σωματικός: IV^v, VI.

țénchiu, ὅρος: soroc, sfîrșitul vieții 85^v, 86; κέντρον, loc, punct de pornire 94; puncte ale vieții omului (nașterea și moartea) 80^v; τέλος, capăt, sfîrșit; țel, scop 99^v; σημάδι, *meta*, țintă, țel 128^v, 129^v.

țircumstanție, περίστασις: circumstanță, împrejurare 17^v, 65^v, 83.

veac, αἰών: lumea temporală 22^v, 24, 31^v, 70, 77^v, 79; ὁ ἀτελεύτητος αἰών, viața viitoare, „veacul cel fără de sfîrșit" 31^v; „viiața cea viitoare, μέλουσα ζωή, veacul viitor 70^v,

vécinic, αἰώνιος, *sempiternus:* 43, 103v.
veselie, χαρά, *laetitia:* 103.
vîrtute, ἀρετή, *virtus:* 122.
voie, ὄρεξις: poftă 60v; αυτεξούσιος, în voia sa, liber 69; „cu slobodă voie", αὐτοθέλητος, *libera voluntate* 104.
vrednicie, ἀξιότης, *dignitas:* demnitate 102.
vremennic, πρόσκαιρος: temporar, vremelnic 45v, 96 98, 100.
vreme, καιρός: perioadă a vieţii 8v, 54, 140; durată a vieţii 86v.

zavistie, φθόνος, *contumacia:* 103.
zidire, κτίσμα: făptură 32v; πλάσμα, *creatura* 104.

BIBLIOGRAFIE

1. TEXTUL

a. EDIŢIA PRINCEPS

Divanul sau gîlceava Înţeleptului cu Lumea sau giudeţul Sufletului cu Trupul. Prin de trudă şi de osteninţă iubirea a lui Ioan Dimitrie Constantin Voevod... S-au tipărit în oraşul scaunului domniii în Iaşi. Leat de la Adam 7206, iară de la mîntuinţa lumii 1698, meseţa avgust 30. / Κριτήριον ἢ Διάλεξις τοῦ Σόφου μὲ τὸν Κόσμον ἢ Κρίσις τῆς Ψυχῆς μὲ τὸ Σῶμα. Διὰ μόχθου καὶ φιλοπονίας Ἰωάννου Δημητρίου Κωνσταντίνου Βοεβόδα... Ετυπώθη ἐν τῇ περιφήμῳ πόλει Ἰασίου τοῦ καὶ αὐθεντικοῦ θρόνου. Ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου ςσς', ἀπὸ Χρίστου γενέας 1698, μὴν. Ἄυγουστος Λ'. [10] + 138 [— 144]f.[1].

b. REEDITĂRI

— *Arhiva istorică a României*, 2 (1865), p. 82—170 [B.P. Hasdeu].

— *Operele principelui Demetriu Cantemir tipărite de Societatea Academică Română*, t. V, Buc., 1878, p. 33—242 + XII p. [G. Sion][2].

c. COPII MANUSCRISE

Textul român

— Biblioteca Academiei R.S. România: ms. rom. *758* (1831), *1.267* (1774), *1.329* (1753), *1.417* (1770), *1.524* (înc. sec. XIX), *1.698* (1835), *2.507* (1797), *5.566* (sec. XIX), *6.005* (1795).

— Biblioteca Centrală de Stat a R.S. România: *ms. rom. achiziţie 1965*, înc. sec. XIX.

[1] Reamintim că din ediţia 1698 f. 1—24 au avut două tiraje. V. *supra*, p. LXXIX-LXXX.

[2] P. 38—78 ale ed. Sion au colon-titlul greşit: *Evenimentele Cantacuzinilor şi Brîncovenilor*.

— Biblioteca raională Sibiu: Fondul Astra, ms. *XXXII/2* (1703).

Textul grec

— Biblioteca Societății Istorice și Etnografice din Atena: ms. gr. *109* (sec. XIX).

d. PRELUCRĂRI ȘI REZUMATE

Întrebarea înțăleptului cu lume: Ms. (fost al prof. N. Drăganu din Cluj, 1754).

— Biblioteca Academiei R.S. România: ms. rom. *1.555* (1849); *2.379* (1773); *3.170* 1789).

2. LUCRĂRI DESPRE „DIVANUL"

a) DESCRIEREA BIBLIOGRAFICĂ

Bariț, G. — *Dimitrie Cantemir, principele Moldovei*, în *Transilvania*, 3 (1870), p. 118.

Bianu, Ioan și Nerva Hodoș — *Bibliografia românească veche*, t. I, București, 1903, p. 355—365, nr. 110.

Horány, Alexius — *Memoria hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*, pars II, Viennae, 1776, p. 285.

Legrand, E. — *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs au dix-septième siècle*, t. III, Paris, 1895, p. 59—60, nr. 682.

Papadopoulos-Vretos, A. — Νεοελληνικὴ φιλολογία, τομ. Α', Ἀθήναις, 1854, p. 46, nr. 130.

Popp, V. — *Disertație despre tipografiile românești*, Sibiu, 1838, p. 79.

* * * — *Vie de Demetrius Cantemir, Prince de Moldavie*, în *Histoire de l'Empire Othoman*, trad. de la Joncquières, t. II, Paris, 1743, p. 324.

b) IZVOARELE „DIVANULUI"

Densusianu, O. — *Istoria literaturii române*, Buc., 1898, p. 509—518.

Russo, D. — *Manuscrisele grecești din Biblioteca Academiei Române*, București, 1901, p. 10.

Vaida, P. — *Umanistul Andrei Wissowatius tradus de Dimitrie Cantemir*, în *Gazeta literară*, 11 (1964), nr. 37 (septembrie 10).

c) STILUL ŞI LIMBA

Cioculescu, Şerban — *Despre stilul lui Dimitrie Cantemir*, *Tribuna*, 2 (1958), nr. 35 (august 30), p. 1, 7.

Cipariu, T. — *Chrestomatia sau Analecte literarie*, Blasiu, 1858, p. XXXIV (descriere) şi 245 (extrase).

Cipariu, T. — *Principia de limbă şi de scriptură*, Blasiu, 1866, p. 108, Z.

Densuşianu, Aron — *Istoria limbei şi a literaturei române*, ed. a 2-a, Iaşi, 1894, p. 181.

Gaster, M. — *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig—Bucureşti, 1891, p. XLVIII—L şi 322—327.

Giosu, Şt. — *Limba în opera lui Dimitrie Cantemir*, în *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"*, s. III, (Şt. sociale), 4 (1958), p. 109—152.

Petrovici, acad. E. — *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în *De la Varlaam la Sadoveanu*, [Buc., 1958], p. 120—138.

Protopopescu, Dragoş — *Stilul lui Dimitrie Cantemir*, în *Analele Academiei Române*, s. II, Mem. lit., 37 (1914—1915), p. 124—170.

Rosetti, acad. Al. şi Cazacu, B. — *Istoria limbii române*, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 300—318.

Şeineanu, L. — *Istoria filologiei române*, ed. a 2-a, Buc., 1895, p. 44.

Sion, G. — *Glosariu* [la *Divanul*] *de cuvintele vechi cari nu mai sunt în uz şi de acele ce au interes filologic* în *Operele principelui Demetriu Cantemir tipărite de Societatea Academică Română*, t. V, Bucureşti, 1878, anexă, 24 p.

Vaida, Petru — *Calculul lingvistic ca procedeu de creare a terminologiei filozofice la Dimitrie Cantemir*, în *Limba română*, 15 (1966), p. 3—12.

d) VALOAREA LITERARĂ ŞI CULTURALĂ

Călinescu, G. — *Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 41—42; cf. şi *Compendiul* aceleiaşi opere, [Bucureşti, f.a.], p. 20 şi ed. 1968, p. 28-29.

Cândea, V. — *Dialogul Orient-Occident, tradiţie-inovaţie în „Divanul" lui Dimitrie Cantemir. Le dialogue Orient-*

Occident, tradition-innovation dans „Le Divan" de Démètre Cantemir, în *Buletinul Comisiei naționale a R.P. Române pentru UNESCO*, 6 (1964), nr. 1—2 (ian.-iunie), p. 41—61.

Gaster, M. — *Literatura populară română*, București, 1883, p. 167.

Iorga, N. — *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1901, p. 274—275.

Iorga, N. — *Istoria literaturii românești*, vol. II, București, 1926, p. 311—313.

Minea, I. — *Despre Dimitrie Cantemir*, Iași, 1926, p. 26—27.

Panaitescu, P.P. — *Dimitrie Cantemir, Viața și opera*, [Buc.], 1958, p. 47—54, 259, 261.

Panaitescu, P.P. — *Dimitrie Cantemir*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 607—639 (*Divanul*: p. 612—615).

Pascu, G. — *Viața și operele lui Dimitrie Cantemir*, București, 1924, p. 20—21, 32—33.

Perpessicius — *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română* în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, [Buc., 1957]. p. 286—304 (*Divanul*, p. 290—291).

Perpessicius — *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, 1957—1960, București, 1961, p. 276 (rec. la P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, Viața și opera*, București, 1957).

Piru, Al. — *Literatura română veche*, [Buc.,], 1961, p. 373—377; ed. a 2-a, București, 1963, p. 373—377.

Pușcariu, Sextil — *Istoria literaturii române*, Epoca veche, Sibiiu, 1930, p. 168—170.

Sbierea, Ioan G. — *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 266.

Sion, G. — *Prefață* [la *Divanul*], în *Operele principelui Demetriu Cantemir, tipărite de Societatea Academică Română*, t. V, București, 1878, p. VI—XIII.

Xenopol, A.D. — *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a 3-a, vol. VIII, București, 1929, p. 210—212.

e) IDEILE FILOZOFICE, ETICE ȘI ECONOMICE

Bădărău, Dan — *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964, p. 111—125, 195, 284—291.

Bădărău, Dan — *Ideile filozofice ale lui Dimitrie Cantemir*, în *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, București, 1964, p. 75—81 (*Divanul*: p. 80).

Bagdasar, N. — *Dimitrie Cantemir*, în *Istoria filozofiei moderne*, vol. V, București, p. 3—19 (despre *Divanul*, p. 5—9).

Bagdasar, N. — *Istoria filozofiei românești*, ed. a 2-a, București, 1941, p. 5—9.

Grigoraș, Em. — *Dimitrie Cantemir, om de știință și literat*, în *Convorbiri literare*, 58 (1926), p. 801.

Grigoraș, Em. — *Cantemir filozof*, în *Convorbiri literare*, 60 (1927), p. 269—270.

Hasdeu, B.P. — *O scriere de filozofiă morală în limba română*, în *Arhiva istorică a României*, 2 (1865), p. 81—82.

Ștefănescu, Marin — *Filozofia românească*, București, 1922 p. 107—109.

Vaida, P. — *Dimitrie Cantemir* și *Andrei Wissowatius. Contribuții la problema izvoarelor umanismului lui Cantemir*, în *Revista de filozofie*, 12 (1965), p. 37—48.

Vaida, P. — *Cantemir și antichitatea* în *Revista de filozofie*, 12 (1965), p. 1067—1079.

Zane, G. — *Economia de schimb în Principatele Române*, București, 1930, p. 90—92.

f) CIRCULAȚIA „DIVANULUI"

Beza, M. — *Urme românești în Răsăritul ortodox*, București, 1937, p. 190—191, 203.

Bianu, I. și Nicolăiasa, G. — *Biblioteca Academiei Române. Catalogul manuscriptelor românești*, vol. III, Craiova, 1931, p. 29—30.

Bordeianu, M. — *Autografe eminesciene pe cărți din Biblioteca Centrală Universitară din Iași*, în *Călăuza bibliotecarului*, 17 (1964), nr. 6, p. 336.

Cantemir, D. — [*Scrisoare către un cărturar german*] în *Neuer Bücher-Saal der gelehrten Welt*, Leipzig, 4 (1714), p. 377—378, republicată de O. Densusianu, în *Revista critică-literară*, 2 (1894), p. 65—68.

Densusianu, Ovid — *Notițe asupra lui Dimitrie Cantemir*, în *Revista critică-literară*, 2 (1894), p. 62—68.

Drăganu, N. — *Pagini de literatură veche*, în *Dacoromania*, 3 (1921—1922), p. 238—240, 248.

Lampros, Spyr. — Κατάλογος τῶν κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν πλὴν τῆς Ἐθνικῆς. Β' Κωδίκεις τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, în Νέος ἑλληνομνήμων, 7 (1910), p. 336—337, nr. 109.
Paşca, St. — *Des copies du Divan de Démètre Cantemir en Transylvanie*, în *Académie Roumaine. Langue et littérature. Bulletin de la Société littéraire*, 2 (1943), p. 116—124.
Ştrempel, G. — *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*, Bucureşti, 1959, p. 4—5, 188, 190.
Ştrempel, G., Moisil, Fl. şi Stoianovici, L. — *Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. IV, Bucureşti, 1967, p. 410, 567.
Zane, G. — *Cîteva ştiri despre M. Eminescu*, în *Revista Fundaţiilor*, 6 (1939), p. 317—326.

CUPRINS

Studiu introductiv VII
Nota editorului CIII

DIVANUL SAU GÎLCEAVA ÎNȚELEPTULUI CU LUMEA SAU GIUDEȚUL SUFLETULUI CU TRUPUL

Carte de închinăciune 5
Carte cătră cetitoriu 17
Prealuminatului, blagocistivului și preacuvintărețului Ioan Dimitrie Constantin-Voevoda [*Răspunsul lui Ieremia Cacavela*] 27
Cartea întîia 32
Cartea a doa 143
Cartea a triia 295
Scară a cărții dintîi și a doa 401
Scară a cărții a triia 413

ANEXĂ

Andrea Wissowatii, Stimuli virtutum, fraena peccatorum 423

Comentarii, variante 463
Glosar 517
Indici 529
Bibliografie 559
Tabla ilustrațiilor 567

TABLA ILUSTRAŢIILOR

Dimitrie Cantemir, portret din perioada constantinopolitană, atribuit lui J.B. Van Mour (Muzeul de artă şi ceramică din Rouen) .... XXXII – XXXIII

Biserica Sf. Nicolae de la Bughdam Sarai. Ruinele reşedinţei moldoveneşti din Constantinopol unde Dimitrie Cantemir a scris *Divanul*. Litografie din 1877 50–51

A. Wissowatii, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum*, Amstelaedami, 1682, opuscul tradus în Cartea a III-a a *Divanului*. Foaia de titlu (Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R. S. România, Fondul unitarian) 50–51

Iacobi Iaconti, *Stratagematum Satanae*, Basileae, 1610, operă reprezentativă a protestantismului liberal, citată în *Divanul*. Foaia de titlu (Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.S. România, Fondul catolic) 50–51

Dimitrie Cantemir, autor al *Divanului*. Desen fantezist dintr-o copie manuscrisă a *Divanului* de la începutul sec. al XIX-lea (Biblioteca Centrală de Stat a R.S. România) 50–51

Divanul, ediţia princeps, Iaşi, 1698. Foaia de titlu 146–147

Stema Moldovei în ediția princeps a *Divanului*, Iași, 1698 .... 146—147

Desfrînata Lume sau Trupul și *Omul înțelept sau Sufletul*, alegorie din *Divanul*, Iași, 1698 .... 146—147

Prea frumoasa virtute, alegorie din *Compendiolum seu universae logices institutionis* prezentînd unele asemănări cu *Înțeleptul* (după *Operele principelui Demetriu Cantemir*, t. VI, Buc., 1883, p. 414—415) .... 146—147

Divanul, Iași, 1698. *Carte de închinăciune* .... 274—275

Divanul, Iași, 1698, f. 1 r. Începutul Cărții I .... 274—275

Înțeleptul și Lumea, alegorii dintr-o copie manuscrisă a *Divanului* de la începutul sec. al XIX-lea (Biblioteca Centrală de Stat a R.S. România) .... 274—275

Divanul, Iași, 1698, f. 45 r. Începutul Cărții a II-a .... 274—275

Înțeleptul și Lumea, alegorii dintr-o copie manuscrisă a *Divanului* de la începutul sec. al. XIX-lea (Biblioteca Centrală de Stat a R.S. România) .... 434—435

Roata lumii, pictură din pridvorul bisericii din Rășinari-Sibiu (reproducere din colecția N. Al. Mironescu) .... 434—435

Divanul, Iași, 1698, f. 100 r. Începutul Cărții a III-a, traducerea din A. Wissowatius .... 434—435

Divanul, Iași, 1698, f. 138 v. *Ale stoicilor porunci dz'ce*, traducere din A. Wissowatius, *Stimuli virtutum, fraena peccatorum* .... 434—435

CORRIGENDA

O întîrziere a noastră în transmiterea ultimei revizuiri a textului explică erorile îndreptate mai jos.

A se citi: cifra aldină (= pagină), cifra dreaptă (= rîndul), s-j (= de sus-de jos): forma corectă.

V. Cândea

XXIV 16 j: κριτήριον; **XXV** 12 s: Boethius; **XXV** 2 j: vol.; **XXXV** 12 s: stratagematibus; **XLI** 6 s: Svîntă; **XLII** 3 s: ἀθῶος; **XLII** 17 s: κληρονομήσω; **XLII** 18 s: τὰ πάντα; **XLII** 20 s: 45r; **XLII** 24 s: καύχημα; **XLIII** 10 s: Is.Sir.; **XLIII** 18 j: 9,8; **XLIV** 7 s: Δημητρίου; **XLIV** 18 s: prorsus; **XLIV** 4 j: περίοδον τῆς ζωῆς; **XLV** 7 s: αἰτίαις; **XLV** 8 s: ἀνδρειώνουν; **XLV** 11 s: ἀκολουθῇ; **XLV** 24 s: f. 101r; **XLV** 10 şi 12 j: ἦ; **XLV** 6 j: f. 101r; **XLVI** 19 s: ἐλέγχονται; **XLVI** 20 s: μὲ; **XLVI** 22 s: ἀπὸ τὰ; **XLVI** 25 s: zăbăvirile; **XLIX** 7 s: ψυχικὸς; **LXIX** 11 j: II 22; **LXIX** 10 j: II 23; **LXXI** 21 s: să să înstrăinédză; **LXXI** 22 s: *deleatur*; **LXXI** 23 s: aduşi; **LXXI** 9 j: învis; **LXXI** 7 j: dineaorea; **LXXI** 6 j: prelesne; **LXXII** 3 s: a se încurca; **LXXII** 11 j: nezloslavnic (= „nu eterodox"); **LXXIII** 10 s: λογαριασμός; **LXXV** 18 s: reperitur; **LXXX** 9 s: fъcută; **LXXX** 17 j: cъt; **LXXX** 4 j: sînt prin sînt; **XC** 11—12 j: Referinţa greaca, cf. p. 566, r. 1—3 de sus; **CIV** 15 j: ачаста; **CIV** 8 j: f 47v; **CVII** 1 s: ce-m, bine-m; cine-m; **CIX** 8 j: ἐτοῦταις; **CIX** 8 j: ἡλικίαις; **3** 4 s: sau; **3** 15 s: alcătuit; **3** 4 j: de; **7** 1 s: şi; **7** 2 s: dulcelui; **7** 5 s: mării; **7** 6 j: carea; **9** 10 s: petrécerea; **9** 16 j: acéştea; **9** 1 j: întîiu; **11** 11 s: grăiaşte; **11** 16 s: biruiaşte; **11** 21 s: căci; **11** 3 j: aceastea; **11** 1 j: bine faceri; **13** 9 s: oarece; **13** 19 s: binevoeşti; **13** 10—11 j: destoinice şi vrédnice lucruri; **17** 4 s: să; **17** 4 s: meşcioare; **17** 14 j: meşcioare; **21** 18 s: căriia; **23** 21 s: acéstea; **27** 8 j: ci-au; **29** 10 s: zavistiii; **29** 18 s: şi a noaăi; **31** 4 s: Cacavela; **33** 1 s: Voevoda; **35** 9 j: aceasta; **43** 14 s: nime; **43** 6—5 j: osăbască; **47** 2 s: prăvindu-le; **47** 9 s: întunérecul; **47** 11 s: întunérec; **47** 12 s: întunérec; **47** 17 j: slăvăsc; **51** 12 s: prelesne; **53** 19 s: pue; **53** 8 j: Svînta; **55** 9 j: rădicat; **57** 14 s: spămîntîndu-să; **59** 1 j: îmi; **63** 17 s: acel; **63** 20 s: svînt; **63** 9 j: viaţă-m; **65** 9 j: voiu; **67** 5 s: dascalul; **67** 7 s: voe; **69** 6 s: voe; **69** 10 j: pre; **71** 16 s: nesufferite; **71** 18 s: vésăl; **75** 13 j: cela; **75** 9 j: svîntă; **81** 8 s: dîmsul; **85** 9—10 s: preagroasă; **85** 10 s: preaînnaltă; **87** 5 s: cumpănirii cei deasupra; **89** 7 s: măcară; **89** 15 s: nici; **91** 8 s: întunérecul; **91** 8 s: necunoştinţii; **91** 16 s: îmi; **91** 5 j: Dară; **91** 4 j: nu-m; **91** 2 j: a le; **93** 12 j: să-mi; **99** 2 s: cu boul mieu pămîntul mieu ari; **103** 4 s: voi; **103** 5 şi 8 s: Svînta; **103** 14 s: cît; **103** 15 s: léneşi; **103** 22 s: lăudatul; **105** 6 s: cîinii; **105** 8 s: acélea; **107** 13 j: să-mi; **109** 2 s: Svîntă; **109** 18 j: binele; **109** 13 j: şi a gheennii; **109** 4 j: macară; **111** 1 s: să-mi; **111** 5 s: macară; **111** 19 s: poftéşte; **113** 16 s: lumina; **113** 17 s: acéstea; **113** 19 s: greşala; **115** 5 s: nu-ş; **115** 7 s: svînt; **115** 3 j: îmi; **117** 6 s: îmi; **119** 12 s: pre vun; **121** 21 s: îmi; **123** 8 j: acéiaşi; **127** 6 s: pricépe; **127** 9 j: ştiiam; **127** 9 j: besérecă; **127** 6 j: îmi; **127** 3 j: îmi; **127** 1 j:

se citește ca ultimul rînd de la p. 126; **129** 4 j: macară; **131** 8 s: aceasta; **131** **13** s: învățătura; **131** 2 j: 60 de ani trăit; **133** 8 s: 270 dzile; **133** 16 s: întriagă; **137** 1 s: pe; **137** 3 s: trebue; **137** 1 j: biruiaște; **147** 7 j: tâlhari; **141** 5 j: cinste — și; **141** 3 j: Svîntului; **149** 16 j: îmi; **149** 7 j: iarăși; **151** 3 s: Pilde; **151** 8 j: bine-i; **153** 9 j: gl. 8; **155** 15 j: vro; **155** 5 j: preamarele; **157** 15 j: iarăși; **157** 6 j: svîntul; **157** 3 j: părtașe; **159** 11 j: Vinind; **159** 6 j: ni-ar; **161** 1 s: aceasta; **161** 15 s: binefăcătoriul; **161** 10 s: gl. 24; **161** 19 s: psal. 40; **163** 19 s: îț; **163** 11 j: îmbla; **165** 6 s: audziiam; **165** 14 s: Avuțiia a multor; **165** 3 j: svîntul; **169** 7 s: poimîne; **169** 20 s: Lazar; **169** 2 j: Dumnădzăul; **171** 6 s: eșirea; **173** 1 s: svîntul; **173** 15 s: Sofonnie; **177** 12 j: că; **177** 1 j: tâlharilor; **179** 2 s: tâlharilor; **179** 13 j: l-au pus; **181** 11 s: nemică; **183** 14 j: tâlhariul; **185** 15 s: gl. 9; **185** 17 s: dascalului; **187** 13 s: acéle; **191** 18 s: 62ʳ ; **193** 4 s: îț; **197** 10 s: l-au; **197** 16 s: meseța; **197** 4 j: și-ntru; **199** 1 s: lucrurile; **199** 21 s: acéstea; **205** 3s: tâlharii; **205** 10 s: ea; **209** 14 s: Svîntul; **211** 18 s: pre; **211** 4 j: Crisos; **213** 13 s: al; **215** 14 j: bună vestire; **219** 14 j: oceaniii; **220** 7 j: 40,4; **221** 10 j: minciunoasă; **221** 7 j: gl.; **223** 7 s: apropiiare; **229** 5 j: Acéstea; **233** 3 j: Înțelepciune; **235** 10 j: îm; **235** 4 j: ce-ț; **237** 6 s: După *acesta*, se va adăuga subtitlul: *În lume într-aceasta puțintea osteninţă suferind, multă odihnă vei agonisi*; **239** 14 j: ce în toată; **241** 5 j: vădzuiu; **245** 11 j: nedeșchidzindu-și; **245** 8 j: carii; **247** 16 j: zidirea; **247** 6 j: aceasta; **247** 4 j: aceasta; **249** 16 s: cercat; **253** 9 s: sh. 17; **253** 16 j: vécinicile; **255** 5 s: macară; **255** 11 s: răpi; **255** 12 s: martur; **255** 5 j: capăt pînă într-alt capăt al vieții; **257** 7 s: îmi; **257** 20 j: răssuflarea; **257** 8 j: îmi; **259** 3 s: 100; **259** 16 j: pelița; **259** 9 j: ailor tot; **261** 5 s: prăpăștii; **261** 6 j: Așijdirea; **261** 4 j: doa; **265** 6 s: vieții; **267** 8 j: Mihea; **271** 1 s: poamii ai vieții; **271** 6 s: a fi i să cade; **273** 5 s: pe; **273** 7 s: dumnădzăiască; **275** 3 j: diavoliasca; **277** 12 j: să; **281** 7 s: răssărit; **281** 16 j: iaste cu rușine; **281** 11 j: ședzind; **283** 9 j: îm; **289** 16 s: svîntului; **291** 12 j: lacrăma; **291** 4 j: vădzindu-l; **291** 3 j: Slava; **293** 5 s: șeaptedzeci; **301** 18 s: tocmală; **305** 16 j: preasvint; **305** 15 j: preadrept; **309** 8 s: bine făcătoriul; **309** 11 s: într-acesta; **311** 2 s: această; **311** 17 s: minciunoasă; **311** 19 s: trece la r. 20 după *carile*; **311** 7 j: fericirea sa să; **315** 2 j: oamenii; **317** 9 j: să să; **317** 3 j: dulciața; **319** 11 s: sh. 1; **321** 14 s: Ezechiil; **323** 7 s: fiiu; **323** 8 s: slavă; **325** 1 s: de-i și; **327** 20 s: a fi îl lasă; **327** 22 s: iară; **329** 9 j: Această; **331** 12 s: această; **331** 24 s: părăul; **333** 16 j: Spune-m; **333** 4 j: Adevărat dară; **335** 2 s: mine; **335** 3 j: învață; **337** 2 s: ne negătiți; **339** 8 s: Această; **339** 16 s: din; **341** 17 s: ceriu; **341** 6 j: svințeniii; **345** 12 j: miniii; **347** 1 s: Pildă a lui; **347** 14 s: au îmblat; **347** 15 j: pre —; **347** 3 j: și cătră a bunătăților; **349** 15 s: deprinderea; **349** 9 j: cădzătură; **349** 2 j: înlontrul; **351** 6 j: Svînt; **353** 14 s: osindiască; **355** 21 s: în înlontrul; **359** 5 j: Svîntă; **361** 1 s: a făcătorilor; **361** 6 s: va; **361** 8 s: a fi; **361** 10 s: Svintele; **361** 12 s: păzăști; **361** 20 s: Svintele; **361** 15 j: citit; **363** 17 s: Scandălă; **363** 19 s: aproape ai; **363** 1 j: priimăsc; **369** 9 s: ațițîndu-se; **369** 7 j: bunătatea; **373** 17 j: célea; **377** 17 s: numai; **379** 6 s: a hirișii; **379** 18 s: neprețăluitul; **381** 5 s: socotéște; **381** 18 s: nici; **381** 18 s: înfla; **381** 10 j: căci; **383** 16 j: atuncea îl denaintea; **387** 2 s: dzua; **387** 3 s: trecutii; **387** 2 j: mulțămiri; **393** 9 j: deodată; **395** 4 s: altele; **395** 10 j: m-au; **395** 7 j: cini-au; **395** 5 j: așa-[a]u; **397** 1 s: dzéce; **397** 9 s: smintiala; **397** 11 s: Slujéște-te; **409** 7 s: véde; **411** 9 s: 3; **411** 2 j: să nu le treci; **413** 1 s: SCARA; **415** 2 s: curățânie; **415** 20 s: pricinele; **417** 23 s: de; **419** 4 s: domn; **525** 4 s: nezloslavnic; nu eterodox (î.l.d. neclevetitor); **526** 23 s: rod.

Redactor: ELISABETA BRÂNCUȘ
Tehnoredactor: MINA CANTEMIR

Dat la cules 20.03.1968. Bun de tipar 15.05.1969. Apărut 1969. Tiraj 5470 ex. legate 1/1. Hîrtie scris I A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 36,76. Coli tipar 42,5. Planșe tipo 9. A. nr. 568/1968. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România, comanda nr. 80 219